

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARK DR 2021-126

TRALLEIS BATI NEKROPOLÜ VE BULUNTULARI

I. CİLT
Metin

HAZIRLAYAN
Arzu ÖZVER

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Aslı SARAÇOĞLU

AYDIN-2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kurallarının gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

01/07/2021

Arzu Özver

ÖZET

TRALLEIS BATI NEKROPOLÜ VE BULUNTULARI

Arzu Özver

Doktora Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aslı Saraçoğlu

2021, 709 sayfa

Aydın İli, Kemer Mahallesi'nde yer alan Tralleis Antik Kenti'nde, 2007 yılı çalışma sezonunda, kentin batısında bulunan ve Batı Nekropolü olarak adlandırılan alanda, kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda, iki katlı ve iki odalı *dromoslu* oda mezar, taş sanduka, situla, amphora, urne, çatı kiremitli, basit toprak, pithos ve platform olmak üzere toplam dokuz farklı tipte 39 mezar ortaya çıkarılmıştır.

Tralleis'te bugüne kadar kentte yapılan araştırma ve çalışmalarda, kentin tarihi yapısı, coğrafi konumu ve sanatı konusunda önemli bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle Batı Nekropolü'nde iki katlı ve çok odalı, birden fazla gömünün yapıldığı ve buluntularıyla dikkat çeken oda mezar ile farklı mezar tiplerinin belirlenmesi, kenti mezar mimarisi ve nekropol buluntuları ile ön plana çıkarmıştır. Tralleis Batı Nekropolü mezarları ve buluntuları geçen zaman içinde bazı değişimlere uğrasa da, bütünüyle incelendiğinde Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönem'i mezar mimarisi, ölü gömme gelenekleri ve bölge sanatı konusunda önemli bilgi verir.

Çalışma kapsamımızın ilk bölümünde, Tralleis antik kentinin coğrafi yapısı, siyasi ve araştırma tarihi kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir. Ardından nekropol alanında tespit edilen mezarların genel yapısına, mezar mimarisine, plan, teknik ve malzeme özelliklerine değinilmiş, elde edilen bilgiler, Karia Bölgesi'nde bulunan diğer mezar ve buluntuları ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca bu mezarların içlerinde ele geçen mezar hediyeleri ile mezarların kullanım süreçleri belirlenmiş ve tüm mezarlar kontekst olarak değerlendirilmiştir. Mezar mimarisi dışında ele geçen buluntular, ayrı bir başlık altında, cinsleri ve formları doğrultusunda sınıflandırılarak anlatılmıştır. Ayrıca gömülerin sosyo-ekonomik durumu hakkında daha fazla bilgi edinmek için, Prof. Dr. Yaşar İşçan ve ekibi tarafından hazırlanan

antropoloji raporları, tez içinde değerlendirmeye alınmıştır. Son olarak, mezar ve ölü hediyelesinin mezar sahipleri ile ilişkisi, ölü költü ve Batı Nekropolü'nde görölen ritüeller hakkında bilgi verilmiştir. Mezar içlerinde ele geçen buluntuların değerlendirilmesinin tamamlanmasının ardından, tezle bağlantılı kaynakçaya ulaşılmış, mevcut buluntular numaralandırılmış, çizim ve fotoğraflanması yapılarak katalogları oluşturulmuştur. Katalog düzenlenmesinde buluntuların tanımlanmasının dışında, benzer örneklerinden de yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmış, ele geçen buluntular stil, teknik ve form özelliklerine bakılarak tarihlendirilmiştir. En son olarak da mezar tipleri ve buluntular ile bağlantılı olarak harita, çizim, fotoğraf ve grafikleri oluşturulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Karia Bölgesi, Tralleis, Nekropol, Mezar Mimarisi, Ölü Gömme Gelenekleri.

ABSTRACT
TRALLEIS WESTERN NECROPOL AND ITS FINDINGS

Arzu ÖZVER

M.A. Thesis at Archaeology

Supervisor: Prof. Aslı SARAÇOĞLU

2021, 709 pages

Excavations were carried out in the ancient city of Tralleis, located in the Kemer district of Aydin, during the 2007 excavations, in the area to the west of the city and called the Western Necropolis. During these studies, a total of 39 graves were unearthed. These tomb types are of nine different types: two storey and two room chamber tomb with dromos, stone cist tomb, situla tomb, amphora tomb, urn tomb, roof tiled tomb, simple earth tomb, pithos tomb and platform tomb.

Tralleis, located in the Kemer district of Aydin province is one of the important ancient cities of Caria Region. In the researches and studies carried out in the city to date, important information has been obtained about the historical structure, geographical location and art of the city. Especially in the two storey and two roomed region in the Western Necropolis, the presence of this type of multi-roomed chamber tomb, which attracts attention with finds, and the presence of different types of tombs make the ancient city of Tralleis stand out with its tomb and necropolis architecture in the Caria Region. Although the original architectural structures and finds of the Tralleis Western Necropolis tombs have undergone some changes, the tombs and the finds found in them provide information on the burial architecture, burial traditions and regional art of the Hellenistic, Roman and Late Periods.

In the first part of our study, the political history, geography and research history of ancient city of Tralleis were comprehensively evaluated. Then, the general structure of the tombs found in the necropolis area was mentioned, then the tomb architecture, plan, technical and material features were explained and evaluated together with other comparison examples found in the region. In addition, the tomb gifts found in these were determined, and each tomb was evaluated as a context. The finds unearthed in the tombs were explained under a separate heading, classified according to their types and forms, and then Prof. Dr.

anthropology reports prepared by Yaşar İşcan and his team were rearranged and evaluated. Finally, information is given about the relationship of graves owners, the cult of the dead and the rituals seen in Western Necropol. After the evaluation of the finds found in the tombs was completed, a bibliography related to thesis was created, the finds were numbered and their drawings and photographs were completed their catalogs were made. In addition to identifying the finds in the catalog arrangement, comparisons were made by making use of similar examples and finds were dated by looking at their style features. Finally, mamps, tombs, find drawings, photographs ans graphics were create.

KEYWORDS: Carian Region, Tralleis, Necropol, Grave Architecture, Burial Customs.

ÖNSÖZ

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılı kazı sezonunda ele geçen Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönemleri'ne ait mezar tipleri, mimarisi ve buluntuları tez çalışması kapsamında incelenmiştir. Çalışmanın amacı Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan mezar tiplerinin, mezarlara bırakılan hediyelerin incelenerek öte yaşam inancı ile gömü geleneklerinin belirlenmesi ve elde edilen verilerin bilim dünyası ile paylaşılmasıdır. Nekropol alanında elde edilen arkeolojik verilerin bir bütün halinde değerlendirilmesi, kendi döneminin en parlak kentlerinden olan Tralleis'in geçmişinin daha iyi algılanmasını sağlayacaktır. Ayrıca nekropol malzemesi ve mezar tiplerinin ayrıntılı değerlendirilmesi, Karia Bölgesi'ndeki diğer yerleşim merkezlerinin ölü gömme gelenekleri ve inançları ile karşılaştırma yapmaya olanak sağlayacaktır. Bu amaçla bir bölümü Aydın Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, diğer bölümü Tralleis kazı deposunda bulunan 386 adet envanterlik ve etüdlük eserlerin doktora tezi olarak incelenmesi, mesleki açıdan benim için büyük bir şans olmuştur. Bu değerli malzemeyi çalışmaya izin veren Prof. Dr. Aslı SARAÇOĞLU ve Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ'e teşekkür ederim.

Tralleis Batı Nekropolü ve buluntularını çalışmam konusunda beni teşvik eden ve ilk günden itibaren yardım ve düşünceleriyle bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Aslı SARAÇOĞLU'na, tez konusunun belirlenme aşamasında ve sonrasında desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ'e teşekkürü borç bilirim. Mezar mimarisinin ve buluntularının değerlendirme ve tanımlama aşamasında, değerli görüşlerini benimle paylaşan ve çalışmamın her aşamasında destek veren Dr. Öğr. Üyesi Sedat AKKURNAZ'a, kandil buluntuları hakkında görüşüne başvurduğum hocam Prof. Dr. Aynur CİVELEK'e ve Geç Roma İmparatorluk Dönemi buluntuları konusunda görüşlerini aldığım Doç. Dr. Aydın ERÖN'e şükran borçluyum.

Mimari çizimleri yapan ve hava fotoğraflarını çeken T.C. Aydın Arkeoloji Müzesi Arkeologlarından Yusuf ÇORBACIOĞLU'na seramik çizimleri konusunda yardımları nedeniyle Tralleis kazısı çizim ekibine ve Arkeolog Merve ARİNÇ'a, emekleri ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bölümde birlikte çalıştığım ve tez sürecim boyunca desteklerini her zaman hissettiğim arkadaşlarım, Araş. Gör. Nihal AKILLI, Araş. Gör. Yavuz Selim KAYA ve Araş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ'a teşekkür ederim.

2018 yılı Mart ayından bugüne kadar, her altı ayda bir gerçekleştirdiğimiz Tez İzleme Komitesi toplantılarında, değerleri görüşleriyle tezimi yönlendiren, tez çalışmaya zaman ve

düşünceleriyle ayırıp emek veren Tez İzleme Komitesi Üyelerim Prof. Dr. Suat ATEŞLİER ve Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN'e, sikkelerin değerlendirilmesi ve incelenmesinde değerli görüşleriyle beni yönlendiren Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGİER'e teşekkürü borç bilirim.

Son teşekkürüm ise akademik hayatımın başlangıcından itibaren benimle birlikte tüm süreci yaşayan, bana iyi günde kötü günde yol arkadaşlığı yapan, küçük, sevgi dolu yüreğiyle hep yanımda olan oğlum Ural ÖZVER ve beni hiçbir aşamada yalnız bırakmayan sevgili eşim Tuna ÖZVER'e dir.

Arzu ÖZVER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	8
1. TARİHÇE VE YAPILAN ARAŞTIRMALAR	8
1.1. Kentin Tarihçesi	8
1.2. Kentte Yapılan Araştırmalar	35
2. BÖLÜM	42
2. TRALLEIS NEKROPOLÜ	42
3. BÖLÜM	59
3. MEZAR TİPLERİ	59
3.1. <i>Dromoslu Oda Mezar</i>	59
3.1.1. Mezar Mimarisi	68
3.1.2. Mezar Tipi ve Planı	71
3.1.3. Teknik ve Malzeme	74
3.1.4. Karşılaştırma Örnekleri	76
3.1.5. Kontekst ve Buluntular	80
3.1.5.1. Kline 1	80
3.1.5.2. Kline 2	83
3.1.5.3. Kline 3	85
3.1.5.4. Kline 4	88

3.1.5.5. Kline 4'ün Güneyindeki Bölme	91
3.1.5.6. Kline 5.....	93
3.1.5.7. <i>Dromos</i> ve Oda Mezar Tabanı	95
3.2. Taş Sanduka Mezar	100
3.2.1. Taş Sanduka Mezar 1.....	103
3.2.2. Taş Sanduka Mezar 2.....	104
3.2.3. Taş Sanduka Mezar 3	104
3.3. Situla Mezar	105
3.4. Amphora Mezar	107
3.4.1 Amphora Mezar 1.....	108
3.4.2 Amphora Mezar 2.....	108
3.4.3 Amphora Mezar 3.....	109
3.5. Urne Mezar	109
3.5.1. Urne Mezar 1.....	111
3.5.2. Urne Mezar 2.....	111
3.5.3. Urne Mezar 3.....	112
3.5.4. Urne Mezar 4.....	113
3.5.5. Urne Mezar 5.....	113
3.6. Çatı Kiremitli Mezar	114
3.6.1. Çatı Kiremitli Mezar 1.....	116
3.6.2. Çatı Kiremitli Mezar 2.....	117
3.6.3. Çatı Kiremitli Mezar 3.....	118
3.6.4.Çatı Kiremitli Mezar 4.....	118
3.6.5. Çatı Kiremitli Mezar 5	118
3.6.6. Çatı Kiremitli Mezar 6.....	118
3.6.7. Çatı Kiremitli Mezar 7.....	119
3.6.8. Çatı Kiremitli Mezar 8.....	119

3.6.9. Çatı Kiremitli Mezar 9.....	120
3.6.10. Çatı Kiremitli Mezar 10	120
3.6.11. Çatı Kiremitli Mezar 11.....	120
3.6.12. Çatı kiremitli Mezar 12.....	121
3.6.13. Çatı Kiremitli Mezar 13	121
3.6.14. Çatı Kiremitli Mezar 14.....	122
3.6.15. Çatı Kiremitli Mezar 15	122
3.6.16. Çatı Kiremitli Mezar 16	122
3.7. Basit Toprak Mezar	123
3.8. Pithos Mezar	124
3.8.1. Pithos Mezar 1.....	124
3.8.2. Pithos Mezar 2.....	125
3.9. Platform Mezar.....	126
3.10. Açma I-III Buluntuları.....	128
4. BÖLÜM	131
4. MEZAR BULUNTULARI	131
4.1. Pişmiş Toprak	131
4.1.1. Kandil.....	131
4.1.1.1. Ephesos Tipi	133
4.1.1.1.1. Mızrak Burunlu	136
4.1.1.1.2. Yuvarlak ve Oval Burunlu	141
4.1.1.2. Kalp Burunlu	147
4.1.1.3. Kulaklı.....	154
4.1.1.4. Volütlü	159
4.1.1.4.1. Mızrak Burunlu	160
4.1.1.4.2. Yuvarlak Burunlu	167
4.1.1.4.3. Yarı Volütlü.....	174

4.1.1.5. Yuvarlak Burunlu	179
4.1.1.6. U Burunlu	186
4.1.1.7. Açısal Burunlu	189
4.1.1.8. Geç Roma Dönemi	191
4.1.1.9. Tipoloji Dışı	198
4.1.2. Unguentarium.....	199
4.1.2.1. İğ Biçimli (<i>Fusiform</i>)	202
4.1.2.1.1. Küresel Gövdeli.....	203
4.1.2.1.1.1. Halka Kaideli.....	203
4.1.2.1.1.2. Konik Kaideli.....	204
4.1.2.1.2. Oval Gövdeli	205
4.1.2.1.2.1. Konik Kaideli.....	205
4.1.2.1.2.2. Alçak Ayaklı.....	205
4.1.2.1.2.3. Yüksek Ayaklı.....	206
4.1.2.1.2.4. Dışa Taşkın Ayaklı.....	207
4.1.2.1.3. Keskin Gövde Geçişli.....	207
4.1.2.1.3.1. Düz Kaideli.....	207
4.1.2.1.4. Diğer Tipler	208
4.1.2.2. Torba Gövdeli (<i>Bulbousform</i>).....	209
4.1.2.2.1. Geniş Gövdeli.....	209
4.1.2.2.2. Şişkin Gövdeli.....	210
4.1.2.2.3. Sarkık Gövdeli.....	211
4.1.2.2.4. Dar Gövdeli.....	211
4.1.2.2.5. Küresel Gövdeli	212
4.1.2.2.6. Keskin Gövdeli.....	213
4.1.2.2.7. Boyun Yüksekliği ile Eşit Gövdeli.....	213
4.1.2.2.8. Diğer Tipler	214

4.1.3. Kase.....	215
4.1.3.1. Doğu <i>Sigillata</i> B Kulplu ve Kulpsuz	215
4.1.3.2. Dışa Dönük Dudaklı ve Küresel Gövdeli	217
4.1.4. Tabak	218
4.1.4.1. Alçak Halka Dipli	219
4.1.4.2. Düz Dipli	219
4.1.5. Testi.....	220
4.1.5.1. Küresel Gövdeli	221
4.1.5.2. Torba Gövdeli	222
4.1.6. Mürekkep Hokkası	222
4.1.7. Amphora	224
4.1.7.1. Küresel Gövdeli.....	224
4.1.7.2. Geniş Gövdeli	225
4.1.7.3. Keskin Gövdeli.....	226
4.1.8. Urne.....	227
4.1.8.1. Torba Gövdeli	229
4.1.8.2. Küresel Gövdeli	232
4.1.8.3. Oval Gövdeli	233
4.1.8.4. Silindir Gövdeli	234
4.1.9. Figürin	234
4.1.10. Dokuma Ağırılığı	240
4.1.11. Krem/Kozmetik/Tıbbi Kap (<i>Lykion/Lycium?</i>).....	241
4.2. Cam	244
4.2.1. Unguentarium	244
4.2.1.1. Torba Gövdeli	246
4.2.1.2. Küresel Gövdeli	246
4.2.1.3. Konik Gövdeli	247

4.2.1.4. Nokta Dipli	247
4.2.1.5. Şamdan - Çan Gövdeli	248
4.2.1.6. Diğer Tipler	248
4.2.2. Boncuk Dizisi	249
4.3.3. Oyun Taşı.....	249
4.3. Metal	250
4.3.1. Sikke.....	250
4.3.2. Takı	255
4.3.2.1. Yüzük	255
4.3.2.2. Ağız / Göz Bandı	256
4.3.2.3. Bilezik	257
4.3.2.4. Küpe	258
4.3.3. Çivi	258
4.3.4. Halka	260
4.3.5. Ayna	260
4.3.6. Hayalet Sikke (Ghost Money).....	262
4.4. Mermer	264
4.4.1. Yazıt	264
4.4.2. Mezar Steli	265
4.4.3. Adak Başlığı	266
4.4.4. El Parçası	268
5. BÖLÜM	269
5.1. ANTROPOLOJİK DEĞERLENDİRME	269
6. BÖLÜM	288
6. ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ	288
SONUÇ	302
KAYNAKLAR	310

II. CİLT

KATALOG.....	352
TABLolar - GRAFİKLER DİZİNİ	543
LEVHALAR DİZİNİ	544
TABLolar - GRAFİKLER.....	550
LEVHALAR.....	562
ÖZGEÇMİŞ	687

KISALTMALAR DİZİNİ

AA : *Archäologischer Anzeiger*

ADÜ : *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.*

Agora : *The Athenian Agora.*

AJA : *American Journal of Archaeology.*

AJP : *American Journal of Philology.*

AMS : *Asia Minor Studien.*

Anadolu/Anatolia: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi.

AntK : *Antike Kunst.*

AraST : *Araştırma Sonuçları Toplantısı.*

ArchEph : *Archaiologike Ephemeris.*

AthMitt : *Athenische Mitteilungen.*

AVP : *Altertümer von Pergamon.*

BCH : *Bulletin de Correspondance Hellénique.*

Belleten : *Türk Tarih Kurumu Belleteni.*

BMC : *Coins of The Roman Republic in the British Museum I-III.*

BSA : *Annual of the British School at Athens.*

Cedrus : *Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi.*

CollAnt : *Colloquium Anatolicum.*

Corinth : *Result of Excavations Conducted by the American Scholl of Classical Studies at Athens.*

Délos : *Exploration archéologique de Délos faite par l'Ecole française d'Athènes.*

DNP : *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike.*

EA : *Epigraphica Anatolica.*

FiE : *Forschungen in Ephesos.*

Hesperia: : *Hesperia. Journal of the American Scholl of Classical Studies at Athens.*

IstMitt: : *Istanbuler Mitteilungen.*

- IDOL* : *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi.*
- LIMC* 1986 *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, Atherion - Eros / Amor, Cupido, Artemis Winkler Verlag: Zürich.
- JGS* : *The Journal of Glass Studies.*
- JHS* : *The Journal of Hellenic Studies.*
- JRS* : *The Journal of Roman Studies.*
- LRBC* : *Late Roman Bronze Coinage* I/II. London.
- Klio* : *Beitrage zur Alten Geschichte.*
- KST* : *Kazı Sonuçları Toplantısı.*
- MCBÜ* : *Manisa Celal Bayar Üniversitesi.*
- MKKS* : *Müze Kurtarma Kazıları Semineri.*
- OLBA* : *Mersin Üniversitesi Klıkya Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları.*
- RCRF Acta* : *Rei Cretariae Romanae Fautores.*
- RIC* : *The Roman Imperial Coinage.*
- RPC* : *Roman Provincial Coinage.*
- Samothrace* : *Samothrace. Excavations Conducted by the Institute of Fine Arts of New York University.*
- TTK* : *Türk Tarih Kurumu.*

Abb	: Abbildung/Abbildungen.
A.Ç.	: Ağız Çapı.
A.g.e.	: Adı Geçen Eser.
AM.	: Amphora Mezar.
B.Ç.	: Burun Çapı.
bkz.	: Bakınız.
BTM.	: Basit Toprak Mezar.
cm.	: Santimetre.
Cid.	: Cidar.
Çev.	: Çeviren.
çiz.	: Çizim.
ÇKM.	: Çatı Kiremitli Mezar.
D.Ç.	: Discus Çapı.
dpn.	: Dipnot.
Edt.	: Editör.
Fig.	: Figür.
Foto No.	: Fotoğraf Numarası.
G.	: Genişlik.
Harf Y.	: Harf Yüksekliği.
İÖ	: İsa'dan Önce.
İS	: İsa'dan Sonra.
K/Kat.No.	: Katalog Numarası.
K.	: Kalınlık.
K.Ç.	: Kaide Çapı.

KL.	: Kline.
km.	: Kilometre.
Lev.	: Levha.
m.	: Metre.
n.	: Numara.
No.	: Numara.
OM.	: Oda Mezar.
OM.T.	: Oda Mezar Tabanı.
PM.	: Pithos Mezar.
Pl.	: Plate.
Res.	: Resim.
SM.	: Situla Mezar.
Şek.	: Şekil.
TSM.	: Taş Sanduka Mezar.
U.	: Uzunluk.
UM.	: Urne Mezar.
vb.	: Ve benzeri/Ve Bunun Gibi.
vd.	: Ve devamı.
Y.	: Yükseklik.
Y.D.Ç.	: Yağ Deliği Çapı.

GİRİŞ

Aydın İli sınırları içindeki *Mesogis* (Kestane) Dağı'nın güney eteklerinde yer alan Tralleis antik kenti, elverişli konumu, iklimi, su kaynaklarına yakınlığı, ulaşım kolaylığı ve görkemli siyasi tarihi ile her dönemde önemini korumuş bir Batı Anadolu kentidir. Klasik¹ ve Hellenistik² Dönemler'de savunma bakımından oldukça korunaklı bir garnizon merkezi olduğu bilinen kent, *Maiandros* (Büyük Menderes) Nehri'nin kuzeyi boyunca uzanan Ephesos, Magnesia ad Meandrum, Nysa, Aphrodisias ve Laodikeia gibi kentlerin ana ulaşım güzergahı ve yol hattı üzerinde yer alması nedeniyle her zaman işlek bir konuma sahip olmuştur³.

Stratejik konumu yanında, güneyinden geçen Büyük Menderes Nehri ve Menderes Ovası'nın sağladığı zenginlikler sayesinde, Roma İmparatorluk Dönemi'nde zengin, kültürlü ve çok sayıda entelektüel insanın yaşadığı bir merkez haline gelmiştir⁴. Bununla birlikte en güçlü siyasi yapısını ve kültürel kimliğini, Pergamon Krallığı hegemonyasındaki Hellenistik Dönem'de kazanmıştır. Kentte yapılan kazı çalışmaları dönemin üstün sanat anlayışını yansıtan bir çok mimari yapı kalıntısı ile bu döneme ait arkeolojik buluntuların ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Günümüze ulaşan birçok arkeolojik yapı ve sanatsal eser sayesinde antik dönemlerdeki zenginliği izlenebilen Tralleis antik kenti, özellikle Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu kentleri içinde ayrıcalıklı bir konuma gelmiştir. Kent Hellenistik Dönem'de anıtsal mimari yapılar yanında, seramik ve heykeltraşlık alanında önemli bir üretim merkezidir. Özellikle son yıllarda kentte yapılan kazı ve araştırmalarda ele geçen seramik ve cam buluntuları kentin bu alanda da önemli bir üretim merkezi olduğunu göstermiştir. Yapılan çalışmalar kentin "*Doğu Sigillata B*" üretim merkezlerinden biri olduğu kanıtlamakta, özellikle de Yaşlı Plinius tarafından verilen bilgiler bu düşüncüyü doğrulamaktadır.

Tarihi yapısı, sosyal ve kültürel yaşamının zenginlikleri nedeniyle, kent erken dönemlerden itibaren antik yazarlar tarafından anılmıştır. Bunların başında Atinalı tarihçi ve yazar Ksenophon, Strabon ve Byzantionlu Stephanos, Sicilyalı Diodoros gelmektedir. Ayrıca Strabon Tralleis halkının zenginliği, iskan durumu ve kentte yaşayan kişilerin başka eyaletlerde önemli mevkiilere gelmelerinden bahsetmektedir.

¹ Ksen. *Anab.* I. 4. 8; Strab. 14. 2. 29; Ramsay 1887, 354 vd; Sekunda 1991.

² Arrian. *Anab.* I. 23. 6.

³ Kent stratejik konumu sayesinde ekonomik, siyasi ve sanatsal gelişimini yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Saraçoğlu, 2013: 475.

⁴ Cic, *Flac.* 52; Strab, XIV. 1. 42.

"Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları" başlıklı bu tez çalışması, 2007 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü izniyle, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından yapılmış sistematik kazıların sonuçlarına ve buluntularına odaklanmaktadır. Dolayısıyla tez çalışması, 2007 yılının Batı Nekropol Alanı ile sınırlı olup, burada ele geçen çok sayıdaki mezar ve mezar buluntusunu içerir.

Tez çalışmasında, mezar buluntularının bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kazı çalışmalarında ele geçen 39 adet mezar ile bu mezarlarda ve çevresinde bulunan 363 adet arkeolojik eser stilistik, tipolojik, kronolojik yönden değerlendirilip sınıflandırılarak ana ve alt başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca mezarlardan ele geçen 67 kişiye ait iskelet antropolojik yönden değerlendirmeye alınmıştır. Nekropol alanında saptanan mezarların içlerinde ele geçen malzemenin nitelik ve nicelik yönünden kapsamlı olması, kentin mezar mimarisi, inanç ve ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmasına, diğer komşu kentlerle ölü gömme gelenekleri açısından karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu sayede kentin yeraltı kült geçmişi, kültürel etkileşimleri, ölü gömme gelenekleri ve mezar tipleri belirlenmiştir.

Nekropol araştırmaları sayesinde birbirini takip eden mezar formları, buluntu stilleri, aynı dönem uygulamaları, farklılık ve benzerlikler incelenmiş, Tralleis halkının ölüm ve ölüme bakışı değerlendirilmiştir. Farklı zaman dilimlerinde bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalar, kentin farklı noktalarında büyük ve geniş bir alana yayılan nekropollerin varlığını gösterir. Tez çalışmasında, Tralleis antik kentinin batı yamacında yer alan mezarlık alanı Batı Nekropol, güney yamacında yer alan mezarlık alanı ise Güney Nekropol, kuzeyindeki mezarlık alanı Kuzey Nekropol, günümüzde Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin batısında kalan Kepez düzleminin batı kıyısı boyunca, Tabakhane Deresi'ne bakan alan ise Doğu Nekropol olarak adlandırılmıştır. Tez malzemesinin tamamını ise Batı Nekropol Alanı mezarları ve buluntuları oluşturmuştur. Kazı çalışmalarında farklı yerlerde toplu ve münferit mezarların tespit edilmesi, sonraki dönemlerde mezar alanlarının artacağına işaret etmiştir. Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan incelemelerde, mezarların neredeyse tamamının Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönemleri'ne tarihlenebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca mezarların büyük bölümü içinde çok sayıda *in-situ* durumda buluntu ve sikke ele geçmiştir. Bazı örneklerde ise mezarların ikinci kez kullanıldığı görülmekte, mezarların

kontekst yapı göstermesi ise dönem adetlerinin ve kronolojinin belirlenmesinde kolaylık sağlamaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında 2007 yılında Batı Nekropolü ile ilgili kazı rapor defterleri, dijital fotoğraflar, mevcut çizimler, buluntu envanter ve etüd fişleri ile her tür belge incelenmiş, çizim ile fotoğrafı bulunmayan malzemenin teknik incelenmesi tamamlanmış ve daha sonra tüm buluntuların tipolojik sınıflandırılması yapılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü'ndeki pişmiş toprak buluntuların hamur ve astar renklerinin tanımlanmasında Munsel Soil Color Charts 2000 Renk Kataloğu kullanılmıştır.

Kazı arşivindeki mevcut raporlar taranarak, gömülerin birbiriyle ilişkileri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Tralleis Batı Nekropolü mezarlık alanı ile Aydın Adnan Menderes Üniversitesi kampüsünde yer alan iki tümülüsün hava fotoğrafları çekilmiş, çap ve çevre ölçüleri alınmıştır. Uzun bir araştırma ve kaynak tarama çalışmasından sonra, tezin yazımına başlamıştır.

Tez çalışmasının 1. Bölümünü oluşturan "Kent Tarihçesi ve Yapılan Araştırmalar" başlığı altında, Tralleis antik kentinin siyasi tarihi ve yapılan araştırmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve antik kaynakların kent hakkında verdiği bilgiler ile günümüz araştırmacılarının görüşleri kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmalar uzun ve etkili tarihi geçmişiyle bağlantılı olarak kentin bugüne kadar bir çok gezgin ve araştırmacı tarafından ziyaret edildiğini göstermektedir. Çoğu 19. yüzyılda yapılan bu araştırmalar sayesinde, topografik durum, coğrafi yapı, iklim özellikleri, mevcut yapılar gibi bir çok konuda bilgi sahibi olmak mümkün olabilmiştir. Özellikle de bugün kentin askeri alanda kaldığı için araştırma yapılamayan bölümleri, seyyahların erken dönemlerde oluşturdukları topografik harita sayesinde bilinir hale gelmiştir.

Aynı zamanda erken dönem tasvir ve çalışmaları arasında, kentin tarihini, yapılarını, insanların kent içindeki yaşamını anlatan çizim ve gravürler de bulunmaktadır. 1. Bölüm Başlığı altında bu çizimlerdeki kentin genel görünümü değerlendirilmiştir. Erken Dönem tanımlamalara göre Tralleis'in, Tabakhane Çayı'nın batı yakasında, sırtını Tabakhane Çayı'na dayamış, kepez yamaçları zeytinliklerle örtülmüş, küçük tepelerle çevrili verimli bir kent olduğu görülmüştür. Ayrıca bugüne ulaşan gravür ve resimlerin neredeyse tamamının bugün Hamam-Gymnasium yapısının batı duvarı olarak bilinen ve halk tarafından geçmişten günümüze Üçgözler olarak adlandırılan yapının kemerlerine odaklandığı belirlenmiştir.

Seyyah ve gezginlerin yaptığı araştırmaların yanı sıra, Tralleis'te bugüne kadar farklı bilimsel ekipler tarafından sistematik nitelikte arkeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır. 1. Bölüm başlığı altında tüm bu çalışmalar kronolojik sıra takip edilerek ele alınmaktadır. Buna göre ilki 1888 yılında, Alman Orient Komitesi adına Humann ve Doerpfeld tarafından başlatılmış bu kazıların genellikle Hamam-Gymnasium yapı kompleksi etrafında yoğunlaştığı tespit edilmektedir. Bu yapıyı tiyatro ile stadion çevresindeki çalışmalar takip etmektedir. Yine I. Bölümde Aydın ve çevresinde tarih boyunca yaşanan depremlere değinilmekte, özellikle de 1899 yılındaki şiddetli depremin yıkıcı etkileri ele alınmaktadır.

Tez alışmasının 2. Bölümünü oluşturan "Tralleis Nekropolü" başlığı altında, Tralleis antik kentinin nekropol alanlarının özelliklerine değinilmiştir. Buna göre tüm Antik kentlerle benzer bir planın uygulandığı, kent çevresindeki farklı alanlara yayılmış durumda nekropol alanlarının olduğu görülmektedir. Bugüne kadar yapılan alışmalar, Tralleis Nekropolü'nün dört yönde geniş bir alana yayıldığını ve kentte en azından Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Nekropelleri şeklinde adlandırılan dört ayrı alan olduğunu gösterir. Örneğin Efeler İlçe merkezindeki Gazi Bulvarı'nın kuzey ve güneyi, Kemer, Köprülü-Veysipaşa, Hasanefendi-Ramazanpaşa ve Mesudiye Mahalleleri ile Kalfaköy-Sulucadere ve Aytepe/Kepez Mevkii nekropol alanı sınırları içinde kalmaktadır. Ayrıca nekropol alanları oluşturulurken kentteki sınırlı sayıdaki düzlükler ile topografik yapıdan yararlanıldığı ve kentin oturduğu düzlükten aşağıya doğru inen güney ve batı yamaçları ile kuzey ve doğusunun nekropol alanı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Güney Nekropolü'nün kentin hemen aşağısında, ovaya bakan yamaçta, Menderes Vadisi boyunca uzandığı görülmektedir. Batı Nekropolü ise küçük vadiler şeklinde girintili çıkıntılı bir topografya sergilemektedir. Alanın genişliğine rağmen, bugüne kadar yapılan kazı çalışmalarında, daha çok güney ve batı yönlerinde yoğunlaşmaktadır. Her ne kadar nekropol alanları farklı da olsa, ölü gömme geleneklerinde benzerlikler belirlenmiştir. İkinci Bölüm başlığı altında yapılan değerlendirmeler yapım tekniği ve malzeme açısından Tralleis Nekropolü'nde bulunan mezar tiplerinin Karia Bölgesi nekropol inşa tekniklerini yansıttığı gösterir. Ayrıca ele geçen buluntular doğrultusunda, Tralleis Batı Nekropolü'nün İÖ 4. yüzyıldan, İS 4. yüzyılın başlarına kadar, yaklaşık 800 yıl farklı etnik kökenden gelen insanlar tarafından kullanım gördüğu belirlenmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde açığa çıkarılan oda mezarlar plan özellikleri açısından değerlendirildiğinde ise, Güney Nekropolü'ndeki oda mezarlar ile benzerlik gösterir. Her iki alanda da mezarlarda giriş, *dromos*, kayrak taşıyla kapatılan bir kapı, tek ya da bir ön oda

ile mezar odasından oluşan yalın bir plan şeması, yön birliği gibi ortak temel özellikler görülür. Yine Güney Nekropolü oda mezarlarında görülen *dromostan* ön odaya, ön odadan ise mezar odasına girişi sağlayan kapı düzenlemesi, üst örtünün tonozla kapatılması her iki Nekropol alanında da ortaktır. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan oda mezarlar temelde aynı plan özelliklerine sahip olmakla birlikte, mimari plan ve teknik açıdan bazı farklılıklar gösterir. Duvar örgüsü, giriş cephesi ve ölçü gibi teknik detaylarda farklılıklara rastlanabilir. Tralleis Batı Nekropolü'nde oda mezarların tamamının girişleri, kuzey-güney yönündedir ve günümüze kadar açığa çıkarılan oda mezarları çoğunlukla tek odadan oluşur. Bu oda mezarların tamamı, moloz taşlardan örme tekniğinde inşa edilmiştir.

Tralleis mezarlarının mimari açıdan dikkat çekici yönlerinden bir diğeri, mezar odalarında karşımıza çıkan klinelerdir. Oda mezarların tamamında genellikle mezar girişlerinin sağında, solunda ve karşısında zeminde klineler bulunur. Oldukça sade görünümlü, süslemesiz durumdaki bu klineler dışında çok az mimari düzenleme vardır. Tüm bu klineler ve onlarla bağlantılı mezar hediyeleri üçüncü bölüm başlığı altında kapsamlı olarak ele alınmıştır. Mezar yapılarının mimari özellikleri dışında, Tralleis'te belirlenen nekropol alanlarına ait en erken tarihli buluntular, Batı Nekropol alanı içinde yer alan Taş Sanduka Mezar 2 ile Açma I'de ele geçen dört unguentariumdur. Bu unguentariumlar benzer örnekleri sayesinde İÖ. 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenir.

Tez çalışmasının 3. Bölümü oluşturan "Mezar Tipleri" başlığı altında, Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan kazılarda ele geçen mezar tipleri değerlendirilmektedir. Bunlar iki katlı ve iki odalı *dromoslu* oda mezar, taş sanduka, situla, amphora, pithos, urne, çatı kiremitli, basit toprak ve platform mezar gibi farklı türdeki mezarlardır. Çalışmalar çeşitli tipteki bu mezarların farklı dönemlerde kullanıldığını ortaya koymuş, buluntular, nekropolün ilk kullanımının İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren başladığını ve yüzyıllar boyunca devam ettiğini göstermiştir. Yine hangi döneme ve ekonomik koşula ait olursa olsun neredeyse tüm mezarların içine az ya da çok ölü hediyeleri bırakıldığı görülmektedir. Mezarlar biçimsel olarak değerlendirildiğinde Karia ve diğer komşu bölgelere has kentlerdeki mezar tipleriyle benzerlikler görülmektedir. Bu mezar tiplerinden öncelikle *Dromoslu Oda Mezar*; "mezar mimarisi", "mezar tipi ve planı", "teknik ve malzeme", "karşılaştırma örnekleri", "kontekst ve buluntular" alt başlıkları altında incelenmiştir. Daha sonra *Dromoslu Oda Mezar* içindeki beş kline ile *dromos* bölümü ve mezar tabanı, buluntuları ile teknik yönden ayrı ayrı numaralandırılarak ele alınmıştır.

Tez çalışmasının 4. Bölümünü oluşturan "Mezar Buluntuları" başlığı altında, bu mezarların içi ve dışından ele geçen 363 adet buluntu ayrıntılı ele alınmıştır. Eserler Hellenistik Dönem'den, Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar geniş bir zaman dilimine tarihlenmiştir. Pişmiş toprak, cam, metal ve mermer gibi farklı türde mezar buluntularına rastlanmıştır. Ana buluntu grubu olarak kandil, unguentarium, kase, tabak, testi, mürekkep hokkası, amphora, urne, figürin, dokuma ağırlığı, sikke, ziynet eşyası, kozmetik eşyası, epigrafik buluntular, stel ve heykel parçaları belirlenmiştir. Tüm eserler tipoloji, stil ve tarihsel açıdan değerlendirilmiştir. Buluntuların tarihlemesinde öncelikli olarak buldukları kontekstlerdeki sikkeler dikkate alınmıştır. Kapalı kontekstlerde ise unguentarium, kandil ve kase gibi buluntular dikkate alınarak tarihlendirilmeleri yapılmıştır. Ayrıca, Tralleis dışındaki Anadolu, Adalar, Kıta Yunanistan, İtalya'da ele geçen benzer örneklerle de karşılaştırma yapılmıştır. Ele geçen buluntuların hamur, astar özelliklerine bakılarak yerel üretim olup olmadığı üzerinde de durulmuştur.

Tez çalışmasının 5. bölümünü oluşturan "Antropolojik Değerlendirme" başlığı altında mezarlarda ortaya çıkan kemiklerin incelenmesi yapılmıştır. Antropolog Prof. Dr. Yaşar İşçan Başkanlığı'ndaki bir ekip tarafından hazırlanan antropolojik raporlar, hiçbir ekleme yapılmadan tez çalışmasındaki mezar tiplerinin sırası göz önüne alınarak sunulmuştur. Bu amaçla iskeletlerde kemiklere yansıyan patolojik izler incelenmiştir. Raporda verilen bilgilerde *inhumasyon* ve *kremasyon* gömülerde belirgin bir hastalık ya da salgın izine rastlanılmamıştır. Tralleis Batı Nekropolü'ndeki mezarlarda hayvan kemiklerine de rastlanmıştır. *Dromoslu Oda Mezar*'da niş içinde ve tabanında insan kemikleriyle birlikte koyun ve sığır kemiklerine, nekropol alanındaki mezarlarda ise bir küçükbaş hayvana ile bir köpek iskeletine rastlanmıştır. Tralleis Batı Nekropolü iskeletlerinin Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma İmparatorluk Dönemleri'ne ait olduğu anlaşılmıştır. Mezarlarda ele geçen kemiklerin dağılımına bakıldığında, en fazla sayıdaki bireyin *Dromoslu Oda Mezar*dan geldiği saptanmıştır. Oda mezar içindeki iskeletler ve kemikler *in-situ* olarak bulunmuştur.

Tez çalışmasının 6. bölümünü oluşturan "Ölü Gömme Gelenekleri" başlığı altında, Tralleis kentinin gömü gelenekleri, Karia Bölgesi'ndeki diğer kentlerle de karşılaştırılarak ele alınır. Buna göre kentte *inhumasyon* ve *kremasyon* olmak üzere başlıca iki gömü geleneği tespit edilir. *Inhumasyon* gömü Hellenistik Dönem'den Geç Roma İmparatorluk Dönem'i sonuna kadar görülür. *Kremasyon* gömü izlerine ise İÖ. 2 yüzyıl sonu ile İS. 2.

yüzyıl arasındaki geniş bir zaman diliminde rastlanır. *Kremasyon* tipi gömü ikincil olarak uygulanmıştır.

Tez çalışmasında yukarıda verilen ana başlıklar dışında özellikle buluntuların bireysel olarak ele alındığı "Katalog Bölümü" yer alır. Mezarların ve mezarlarda tespit edilen buluntuların tarihlendirilmesi ve tanımlanması katalog bölümünde yapılmıştır. Katalog Bölümünde esere ait genel bilgiler ile buluntu yeri, buluntu tarihi, hamur ve astar özellikleri, tanımlama, karşılaştırma örnekleri ile fotoğraf ve çizimi yer alır. Son olarak da tüm eserlerin tarihlenmesi katalog bölümünde verilmektedir.

Tezin son bölümünde ise "Sonuç", "Kaynaklar" ve "Özgeçmiş" Bölümlerine yer verilmiştir. "Kısaltmalar" ve "Kaynakça Bölümü", süreli yayınların Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün ve Arkeoloji literatürünün kabul gören formatına göre, yazar soyadı ile alfabetik sıra göz önüne alınarak yapılmıştır. Ayrıca tez kapsamında elde edilen tüm sonuçlar, Tablolar, Levhalar Başlıkları altında değerlendirilmektedir.

1. BÖLÜM

1. TARİHÇE VE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

1.1. Kent Tarihçesi

Tralleis antik kentinin erken dönem tarihi hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Kentin mitolojisine ilişkin bilinen en eski görsel mitolojik belgelerden birisi, İmparator Marcus Aurelius Dönemi'ne (İS 161-180) ait üzerinde *TPAAMEYC KTICTHC* (*Tralleus ktistes*) lejantını taşıyan bir sikke üzerinde betimlenen bir savaşçı tasviridir⁵. Ancak kent tarihinde burada geçen *Tralleus* adıyla ilgili bir mitolojik hikaye ve kahraman ismine bugüne kadar rastlanılmamıştır⁶.

Tralleis antik kentinin adı ilk defa Ksenophon'un *Anabasis Ἀνάβασις - Onbinlerin Dönüşü*'nde geçer⁷. Ancak kentin kökeni ve kuruluşu konusunda en kapsamlı bilgiyi komşu kent Nysa'da uzun süre retorik dersleri almış Antik Dönem'in ünlü coğrafyacısı Amaeseia'lı yazar Strabon (İÖ 64-İS 24) verir. Strabon ve bazı günümüz araştırmacılarına göre, Tralleis İÖ I. bin yılın başlarında Hellas'tan Batı Anadolu'ya göç eden Argos'lular ile Thrakia ya da Illyria'dan gelen Traller tarafından kurulmuş ve kent ismini buradan almıştır⁸. Yaşlı Plinius (İS 24-İS 79) ise *Pygmeler* adlı ulusun daha önce Tralleis'te oturduklarından söz etmektedir⁹. Ayrıca kentin adının *Tralla* veya *Thiba* adında bir Amazon'dan geldiği düşüncesi bulunmaktadır¹⁰. Tüm bu bilgilere rağmen, Tralleis'te yaşayan halkın kökeni hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Strabon bölge coğrafyasını ve kentlerin birbirlerine olan uzaklıklarını anlatırken Tralleis'ten de bahsetmektedir¹¹. Strabon'a göre kent doğal

⁵ Pekman, 1970: 45, dpn. 218; Üreten, 2014: 340.

⁶ Üreten, 2014: 340.

⁷ Ksen, *Anab.* I. 4. 8.

⁸ Strab, XIV. 1. 42 (C 649); Bean, 2000: 22; Texier, 2002: 98.

⁹ Plin, *HN*, V. 29.

¹⁰ Rayet ve Thomas, 1997: 25, Özgan, 1982: 5, dpn. 21.

¹¹ "Artemidoros şöyle söylüyor: Rhodos'luların Peraia'sındaki Physkos'tan Ephesos'a gidilirse, Lagina'ya uzaklık sekiz yüz elli stadion'dur ve Tralleis'e yüz altmış stadion. Fakat Maiandros Irmağı'nı geçtikten sonra, hemen hemen gezinin ortasında Tralleis'e giden yola gelinir. Buraları Karia'nın sınırlarıdır. Ephesos yolu boyunca Physkos'tan Maiandros'a toplam uzaklık bin yüz seksen stadion tutar. Tekrar Maiandros'tan Ionia boyunca en yakın şekilde aynı yoldan geçilir, ırmaktan Tralleis'e uzaklık seksen stadion'dur. Buradan Magnesia'ya yüz kırk; Ephesos'a yüz yirmi; Smyrna'ya üç yüz yirmi ve Phokai'a ve Ionia sınırına iki yüzden az; böylece düz bir çizgi olarak Ionia'nın uzunluğu Artemidoros'a göre sekiz yüz stadion'dan biraz fazladır. Ephesos'tan doğuya doğru geziye çıkan herkes tarafından devamlı olarak kullanılan genel bir yol olduğundan, Artemidoros da bunu kullanmıştır; Ephesos'tan Magnesia, Tralleis, Nysa ve Antiokheia üzerinden, Phrygia'da Karia'yla sınır oluşturan Karura'ya yedi yüz kırk stadion'dur..." Strab, XIV. 2. 29.

konumundan dolayı korunmaya elverişli, düz bir yükselti üzerine konumlanmıştır. Doğu tarafından tahkim edilmiş bir tepede kurulmuş olan kentin çevresindeki bütün alanlar iyi korunmuştur¹². Strabon, kentin jeolojik yapısını ve yapılaşmasını gören bir kişi olarak coğrafi konumunu şu şekilde aktarmıştır:

"*Magnesia'dan sonra yol Tralleis'e ulaşır. Mesogis Dağı solda, yolun sağında, Lydia'lular, Karia'lular, İonia'lular, Miletos'lular, Mysia'lular ve Magnesia'nın Aiolis'lileri tarafından işgal edilen Maiandros Irmağı'nın ovası bulunur. Aynı tür topografya Nysa ve Antiokheia'ya kadar devam eder. Tralleis'lilerin kenti, kesik bir trapezin üzerine, doğu tarafından tahkim edilmiş bir tepede kurulmuştur ve civarındaki bütün yerler iyi korunmuştur*¹³".

Tralleis antik kenti ile ilgili bilgiler veren farklı antik kaynaklar da bulunmaktadır. Antik Dönem'de Maiandros (Büyük Menderes) Nehri'nin veya *Mesogis* (Kestane) Dağı'nın doğal sınır kabul edilmesi dört antik yazar tarafından üç farklı bölgede gösterilmesine neden olmuştur. Atinalı tarihçi ve yazar Ksenophon (İÖ 430-355), Tralleis'i Karia'da, Strabon ve Byzantionlu Stephanos Lydia'da¹⁴, Sicilyalı Diodoros İonia'da¹⁵ göstermektedir. Tralleis kuzeyde *Mesogis* (Kestane) Dağı ile güneyde Maiandros (Büyük Menderes) Nehri arasındadır. Kuzeyinde *Thyeira/Thyaira/Tire* çevresi ile Lydia, kuzeybatısında Ephesos çevresi, güneybatısında *Magnesia ad Maeandrum* ve İonia Bölgesi ile komşu olmasına karşın Tralleis antik kenti bir Karia yerleşimi olmalıdır. Tralleis, Maiandros (Büyük Menderes) Nehri'nin kuzeyi boyunca uzanan Ephesos, Magnesia ad Meandrum, Nysa, Aphrodisias ve Laodikeia kentleri ana yolu üzerinde önemli bir kavşak noktasında yer almaktadır¹⁶.

Strabon ayrıca Tralleis'in diğer Asia kentleri kadar zengin bir halk tarafından iskan edildiğini¹⁷ ve kentte yaşayan bazı kişilerin başka eyaletlerde önemli mevkilere yükseldiğini de söylemektedir. Ksenophon *Anabasis* (*Ἀνάβασις* [Onbinlerin Dönüşü])

¹²Strab, XIV. 1. 42. Aynı tipteki topografik yapı Nysa ve *Antiokheia ad Meandrum*'da da görülmektedir. Waddy, 1963: 297.

¹³ Strab, XIV. 1. 42.

¹⁴ Steph. Byz. *Ethnika* 630.

¹⁵ Diod, *Bibliotheka* XIV. 36. 2.

¹⁶ Kent stratejik konumu sayesinde ekonomik, siyasi ve sanatsal gelişimini yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Saraçoğlu, 2013: 475.

¹⁷ "*Asia'daki diğer herhangi bir kent kadar iyi bir şekilde, zengin halk tarafından iskan edilmiştir; daima insanlarından bazıları eyalette baş mevkileri tutmuş ve Asiarkhes olmuşlardır*". Strab, XIV. 1. 42.

ve *Hellenika'da* (*Ἑλληνικά*) [Hellen Tarihi])¹⁸ Tralleis'in Karia'da *Meandros* yakınında, Ephesos'un doğusunda olduğunu belirtmektedir¹⁹. Ancak günümüze kadar bulunan bir iki kısa yazıttan başka Tralleis'te Karia alfabesi ile yazılmış yazıt bulunamamıştır²⁰.

Tralleis'in tarihinin Aphrodisias'lı Apollonios ve Mısır'daki Koptos'lu Khristodoros tarafından yazıldığı bilinmektedir²¹. İmparator Anastasius'un (İS 430-518) çağdaşı bir ozan ve manzum halinde yazılmış birçok tarih kitabının yazarı olan Khristodoros'un eserlerinden biri olan *Suidas*'ta "*Patria Tralleon*" olarak geçer. Ancak bu eserde mitolojik kişiliklere ilişkin sadece üç mısra kalmıştır. Apollonios'un eserinin başlığı yine *Suidas*'a göre, "*Peri Tralleon*"dur²². Tüm bu bilgilere karşın Herodotos ve Thukydidés'in Tralleis'ten bahsetmemesi kentin Hellenistik Dönem öncesinde kayda değer bir öneme sahip olmadığı düşüncesini akla getirmekle birlikte²³, günümüze dek yapılan kazı çalışmalarının Hellenistik öncesi tabakalara inilmediği ve elimizde daha erken dönemlere ait verilerin olmadığı dikkate alınmalıdır.

Tralleis adı üzerine yapılan incelemeler ve antik kaynakların aktardığı bilgiler kentin tarih boyunca değişik isimlerle anıldığını gösterir. Bunlar arasında en erken olanı Kharks'dır²⁴. Ayrıca kente kale *Erymna* (*Ἐρυμνή*), çok çiçekli *Polyantheia* ve güzel çiçekli *Euatheia* gibi isimler verilmiştir²⁵. Yaşlı Plinius'a göre kent dönemlere göre *Euhentheia*, *Seleukeia*, *Antiokeia*²⁶, Ramsay'a göre ise *Antheia* ve *Erymna*²⁷ gibi isimler almıştır. Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla kent "*Polyantheia*" ve "*Euatheia*" adını sahip olduğu zengin florasından almıştır. Yine bu isimlerden "*Erymna*" kentin savunma yönünden korunaklı bir konuma sahip olduğunu gösterir²⁸. Ayrıca Tralleis antik kenti Büyük Menderes Ovası'na hakim bir noktada kurulmuştur. Büyük Menderes ve kollarının uzandığı bölge verimli toprakları, elverişli iklimi, su ve ulaşım kolaylığı

¹⁸ "... ἀπὶ λθε τὸ μὲν βαρβαρικὸν εἰς Τράλλεις τῆς Καρίας..." (= "... barbar ordusu Karia'daki Tralleis'e geldi...") Bkz. Ksen, *Hell.* III. 2. 19.

¹⁹ Ksen, *Anab.* I. 4. 8.

²⁰ Dinç, 2003: 3.

²¹ Rayet ve Thomas, 1997: 23.

²² Rayet ve Thomas, 1997: 23.

²³ Ölmez, 2000: 2.

²⁴ Rayet ve Thomas, 1997: 23.

²⁵ Steph. Byz, *Peri Poleon*, 420: 14-17, Üreten, 2014: 341, Aydaş, 2015: 54.

²⁶ Pliny, *HN*, V. 29.

²⁷ Ramsay, 2013: 27.

²⁸ Saraçoğlu, 2018: 370.

nedeniyle erken dönemlerden günümüze kadar toplumların tercih ettikleri yerleşime uygun bir yöre olmuş ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır²⁹.

Günümüzde Tralleis antik kenti Türkiye'nin batısında, bugünkü Aydın İli sınırları içinde, Kemer Mahallesi'nin kuzeyinde bulunan Topyatağı mevkiinde, Kestane Dağı'nın güney yamaçlarında, Büyük Menderes Ovası'na hakim bir noktadır³⁰ (Lev. 1). Kestane Dağı ile eteğindeki geniş ve yüksek platonun seçiminde olasılıkla iklim ve savunma şartları etkili olmuştur³¹. Kentin su ihtiyacı, Kestane Dağı'ndan doğan, irili ufaklı birçok dereden sağlanmıştır. İkizdere, Kemer Deresi ve Tabakhane Çayı bunlardan bir kaçıdır. Akropol'ün eteğinden geçen Tabakhane Çayı'na kentin içindeki düzlükte bir su kaynağının daha eklendiği görülür. Plinius bu su kaynağının adının "*Thebaid*" olduğunu söylemektedir³².

Tralleis çevresindeki yerleşim izleri günümüzden yaklaşık 6500 yıl önceye giden bir geçmişe sahiptir³³. Tralleis antik kentinin ilk sakinleri hakkında pek fazla bilgi yoktur. Ancak günümüz Aydın-İzmir otobanının doğusunda yer alan ve Deştepe (Dedekuyusu)³⁴ olarak adlandırılan höyüğün kentin erken yerleşimi olduğu düşünülmektedir. Deştepe (Dedekuyusu), Aydın İli'nin batısında, il merkezine 1 km. uzaklıkta yer almaktadır³⁵. Höyük'te henüz sistemli bir kazı çalışması yapılmamıştır. Höyük ile ilgili ilk bilgiler Llooyd- Mellaart'ın yapmış olduğu *Beycesultan I* yayınında Aydın adı altında Erken Tunç Çağ kültürlerini gösteren bir haritada görülür³⁶.

Günel başkanlığında Aydın ve çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında Deştepe/Dedekuyusu Höyüğü de incelenmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan, kuzey-kuzeydoğu yönünde daralan ve dikleşen güney-güneybatı yönünde genişleyen oval bir yapıya sahip olan Dedekuyusu'nda (Deştepe) yapılan araştırmalarda, höyük üzerinde ele geçen seramik buluntuları Geç Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağ ve İÖ

²⁹ Akdeniz, 1996: 233; Günel, 2003: 55.

³⁰ Kent, yaşam bulduğu tarihi süreç içinde Büyük Menderes Nehri ile Menderes ile Menderes Ovası'nın kendisine sunduğu zengin kaynaklardan yararlanmıştır.

³¹ Özgan, 1982: 5.

³² Plin, *HN*, XXXV. 6.

³³ Akdeniz, 2002: 59-76.

³⁴ Yakınlarında bulunan kuyudan dolayı halk yöre halkı tarafından "Dedekuyusu Höyüğü" olarak da isimlendirilmiştir. Akdeniz, 1996: 237.

³⁵ Günel, 2003: 57.

³⁶ Lloyd ve Mellaart, 1962: 196, Harita: VI, No. 33.

II. bine kadar tarihlenen bir seramik gelişimini sunmuştur³⁷. Akdeniz'in 1995 yılında Büyük Menderes Ovası ve çevresinde yaptığı yüzey araştırmasında ele geçen buluntulara göre höyükteki yerleşimin Bizans ve Osmanlı dönemlerine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır³⁸. İlerleyen dönemlerde yapılacak kazı çalışmaları, Tralleis ve çevresinin erken dönem kültürleri hakkında daha kapsamlı bilgiler edinmemizi sağlayacaktır.

Hitit arşivlerinden elde edilen bilgilere göre, İÖ II. binyılda Batı Anadolu'da Arzawa, Mira-Kuwalya, Wiluša, Karkiša, Maša, Šeha Nehri, Pitašša, Zippašša ve Lukka olarak isimlendirilen Hitit İmparatorluğu ile sürekli mücadele halinde olan federatif devletler hüküm sürmekteydi. Ayrıca araştırmacıların III. Hattusili (İÖ 1267-1237) Dönemi'ne ait olduğunu düşündükleri Tavagalava Mektubu olarak bilinen tablet, bölgenin İÖ 13. yüzyıl lokalizasyonu açısından önemli bilgiler vermektedir.

Tavagalava Mektubu, kimliği bilinmeyen bir Hitit kralının Ahhiyawa Ülkesi kralına yazdığı mektup olarak bilinmektedir³⁹. "Tavagala Mektubu'nun" mektuba adına veren kişiyle pek bir alakası yoktur. Mektup genel olarak Batı Anadolu'daki Hitit topraklarına girip ve federatif devletlerde sürekli sorun çıkaran, Hitit Krallığı'nın dostça önerilerini reddeden ve sonrasında Ahhiyawa topraklarına kaçan Piyamaradu ile Hitit kralının mücadelesini anlatır⁴⁰. Piyamaradu'nun *Attarimma* kentini tahrip etmesinden sonra, Lukkalılar Ahhiyawa Kralı'nın kardeşi Tavagalava ve o dönemde Anadolu'da önemli bir siyasi güç olan Hitit kralından yardım ister. Hitit Kralı yöre halkının isteğine kayıtsız kalmayarak Piyamaradu üzerine bir sefer düzenler. Bu sefer sırasında Hitit Kralı *Sallapa*⁴¹ ve *Waliwanda*⁴² kentleri üzerinden Piyamaradu'yu bulmak için ilerleyişe geçer. Kral *Waliwanda* kentine gelerek Piyamaradu'dan *İyalanda* (Alinda) kentini boşaltmasını ister⁴³. Tavagalava Mektubu'na göre Piyamaradu Hitit Kralı'nın bu isteğine

³⁷ Günel, 2003: 57-60.

³⁸ Akdeniz, 1996: 237, Res. 3; Dinç, 1998: 208.

³⁹ Gerçek, 2014: 64.

⁴⁰ Gerçek, 2014: 64.

⁴¹ Sallapa kentinin lokalizasyonu kesin belli olmamakla birlikte Sakarya kavsi içinde yer alan Sivrihisar'da olduğu düşünülmektedir. Garstang ve Gurney, 1959: 77.

⁴² Kentin lokalizasyonu kesin olmamakla birlikte Garstang ve Gurney tarafından Alabanda Antik Kenti ile eşleştirilmektedir. Garstang ve Gurney, 1959: 77.

⁴³ "Eğer benim egemenliğimi istiyorsan, İyalanda'ya geldiğimde, İyalanda'da adamlarından hiçbirini bulmayayım ve sen oraya hiç kimsenin geri gelmesine izin vermeyeceksin ve benim bölgeme girmeyeceksin. Bana bağlı olanları göreceğim (?)." Garstang ve Gurney, 1959: 111-112.

boyun eğmez ve *Iyalanda* kentinde Hitit ordusuna saldırır⁴⁴. *Waliwanda* ve *Iyalanda* üç kez saldırıya uğramasına rağmen Hitit Kralı bu saldırıları geri püskürtür ve bölgedeki *Atriya* dışındaki tüm kentleri yıkıp yerle bir eder⁴⁵. Daha sonra *Millawanda*'ya ulaşır ve Piyamaradu'ya tekrar bir mektup göndererek ondan yanına gelmesini ister.

Garstang, Hitit arşivinden elde ettiği bilgilere dayanarak, II. Mursili'nin (İÖ 1345-1315) Ege Dünyası'nda önemli bir kuvvet olan Ahhiyawa üzerine düzenlediği seferler sırasında izlediği güzergah ve bu güzergah üzerinde yer alan kentlere ait bilgiler verir. Bu bilgileri kullanarak yayınladığı makalesinde *Waliwanda-Alabanda*, *Iyalanda-Alinda*, *Milawatas-Miletos* olarak eşleştirmiştir. Yaptığı bu kent eşleşmelerinden sonra *Atriya* olarak metinlerde geçen merkez konusunda da önerilerde bulunur. *Atriya'nın Iyalanda-Alinda*'dan uzak olmadığını fakat daha aşağıda olduğunu belirtir. Garstang, metinlerdeki bu verilerden yola çıkarak Aşağı Büyük Menderes'in en güçlü kalesi olarak *Atriya* ile Tralleis'i eşleştirmektedir⁴⁶.

Bir başka bilim adamı Marchese de Hitit metinlerine göre Geç Tunç Çağı merkezlerini eşleştirmiş ve *Atriya* isimli merkezin Tralleis olabileceğini önermiştir⁴⁷. Bazı araştırmacılar ise *Atriya* kentini *Idrias*⁴⁸ ile eşleştirmişlerdir. Tavagalava Mektubu'na göre yaklaşık İÖ 1250 yıllarında Ahhiyawa Kralı'na karşı, *Millawanda*'ya (Miletos) sefer düzenleyen Hitit Kralı III. Hattusili, *Iyalanda* kentinden ayrıldıktan sonra sırasıyla *Atriya* (Tralleis), *Waliwanda* (Alabanda) ve *Iyalanda* (Alinda ?) üzerinden *Millawanda*'ya geçer⁴⁹. Kralın bu sefer güzergahına bakıldığında *Iyalanda*'dan (Alinda) *Millawanda*'ya (Miletos) geçiş için en uygun rota modern Aydın İli üzerinden geçmektedir. Bu nedenle *Atriya*-Tralleis eşleşmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir⁵⁰. Ancak günümüze kadar bu düşünceleri doğrulayabilecek nitelikte arkeolojik bulgulara ulaşılamamıştır.

Atriya (Tralleis) kenti hakkında bilgi veren bir diğer önemli Hitit belgesi *Milavata Mektubu*'dur⁵¹. IV. Tuthaliya Dönemi'ne (İÖ 1237-1209) ait olduğu düşünülen mektup

⁴⁴ *Fakat Iyalanda'ya vardığımda düşman üç yerde bana saldırdı... Ben yaya olarak gittim ve düşmanı [orada(?)] vurup öldürdüm...*". Garstang ve Gurney, 1959: 112-112.

⁴⁵ Garstrang ve Gurney, 1959: 111-112; Ateşlier ve Akkurnaz, 2014: 483.

⁴⁶ Garstrang, 1943: 42.

⁴⁷ Marchese, 1976: 67.

⁴⁸ Hawkins, 1998: 27.

⁴⁹ Garstrang, 1943: 41-42.

⁵⁰ Erön, 2013: 8.

⁵¹ Gerçek, 2014: 81.

kırık parçalar halinde sadece yarısı ele geçmiştir. Mektubun yazarı ve alıcısı belli değildir. Ancak yazarın Hitit Kralı, alıcısının da Batı Anadolu'daki bir kral olduğu bilinmektedir⁵². Milavata Mektubu'nun konusu da, Tavagalava Mektubu'nda olduğu gibi Piyamaradu'dur. Milavata Mektubu, Piyamaradu'nun bölgede Hitit karşıtı eylemlerine devam ediyor olmasını ifade etmektedir. Ahhiyawa Kralı adına sürekli olarak kargaşa çıkaran Piyamaradu, Hitit Krallığı'nın Batı Anadolu'daki egemenliğini sarsacak bir tehdit olarak görülmüştür⁵³. Milavata Mektubu'nun son bölümünde, Hitit Kralı'nın *Millawanda*'nın o dönemki kralından, Utima ve *Atriya*'lı Hitit esirleri ile Avarna ve Pina'lı esirlerin değiş tokuş edilmesini talep ettiği, ancak bu talebin *Millawanda* Kralı tarafından reddedildiği anlatılmaktadır.

Tavagalava ve Milatava mektuplarında bahsedilen *Atriya* kentinin Hitit Kralları açısından dikkat çeken bir önemi vardır. Tavagalava Mektubu'nda bölge kentlerinin hepsinin Hitit Kralı tarafından tahrip edilmesine karşılık *Atriya*'nın tahrip edilmemesi ve Milatava Mektubu'nda bahsedilen *Atriya*'lı Hitit esirlerinden de yola çıkarak *Atriya*'nın Hitit İmparatorluğu'nun müttefiki olduğu ve Hititlerin *Atriya*'ya verdikleri önem anlaşılmaktadır⁵⁴.

Yukarıda da bahsedildiği gibi antik metinlerde ilk olarak Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde karşımıza çıkan Tralleis, Ksenophon'un yaşadığı dönemde Genç Kyros'a bağlı bir satraplık durumdadır. Genç Kyros'un, Pers Kralı Artakserkses'i tahttan indirmek amacıyla İÖ 401-400 yıllarında bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sırasında Genç Kyros'un ordusu Myriandos'a geldiği zaman Xenias ve Pasion isimli komutanları bir gemiye atlayarak kaçırmışlardır⁵⁵. Genç Kyros diğer komutanlarını toplamış, isterse Xenias ve Pasion'u yakalayabileceğini, fakat bunu yapmayacağını belirtmiştir. Xenias ve Pasion'un eş ve çocuklarının Tralleis'te kendi hükmü altında olduğunu söylemiş, fakat bunların esir edilmeyeceğini ifade etmiştir. Genç Kyros, Xenias ve Pasion'un eş ve çocuklarının zamanında bu iki komutanın kendisine olan hizmetleri karşılığında onlara iade edileceğini söylemiştir⁵⁶.

⁵² Gerçek, 2014: 81.

⁵³ Gerçek, 2014: 83.

⁵⁴ Erön, 2013: 9.

⁵⁵ Ksen, *Anab.* I. 4. 7.

⁵⁶ Ksen, *Anab.* I. 4. 7.

Genç Kyros'un İÖ 401-400 yılları arasında düzenlediği seferden mağlubiyetle ayrılması üzerine Tralleis, Pers denetimindeki Karia Satraplığı'na bağlı bir merkez konumuna gelmiştir. Ksenophon *Hellenika* adlı eserinde de Tralleis antik kentinden kısaca bahsetmektedir⁵⁷. Ksenophon'un, *Hellenika*'sına⁵⁸ göre Tralleis, stratejik açıdan önemli ve kuvvetli bir Pers garnizonu olmalıdır⁵⁹. Bu verileri destekleyen çok sayıda tarihsel bulguya rastlanmıştır. Örneğin İÖ 400'de Thibron kenti kuşatmasına rağmen Tissaphernes güçlü süvari ordusuyla gelince, Thibron güvenlik için Ephesos'a çekilmek zorunda kalmıştır⁶⁰.

Kent, İÖ 352 yılında Karia satraplığına bağlanmış ve İÖ 344 yılına kadar Idrieus'un satraplığı altında kalmıştır⁶¹. Karia satrapı Idrieus ölünce yerine karısı Ada geçmişse de, Piksodaros onu tahttan indirerek hükümdarlığı ele geçirmiştir⁶². Piksodaros'un da ölümünden sonra damadı Orontobates, Karia'nın ve dolayısıyla Tralleis'in satrapı olmuştur⁶³. Idrieus Dönemi'nde Tralleis'te Dionysos Bakkhios Tapınağı olduğunu, Aydın'da bulunan, İS 1. yüzyılda kopyalanmış ve üzerinde Dionysos Tapınağı ile ilgili bilgi bulunan bir sınır taşından öğrenmek mümkündür⁶⁴.

Tralleis kentinin İÖ 4. yüzyılın başından, Büyük İskender'in denetimine girdiği (İÖ 334) zamana kadarki dönemi hakkında bilgilerimiz yetersizdir. İskender'in Seferini (Aleksandrou Anabasis [Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις]) yazan antik yazar Arrianos eserinde, Tralleis'ten de bahseder. İskender'in Anadolu seferi sırasında Ephesos'ta bulunduğu dönemde, Magnesia ad Meandrum ve Tralleis kentlerinden elçiler Ephesos'a giderek O'na bağlılıklarını bildirmişler ve şehirlerini savaşmadan İskender'e teslim etmişlerdir⁶⁵. Tralleis'in Pers İmparatorluğu Dönemi'nde önemli bir garnizon olmasına rağmen, İskender'e kenti savaşmadan vermesi şaşırtıcıdır. Rayet ve Thomas bu durumu Tralleis'in komşuları, Magnesia ad Meandrum ve Ephesos aracılığıyla Hellen etkisine

⁵⁷ Ramsay, Tralleis adının Ksenophon'un eserlerinde iki kez geçmesini kentin Thrakia ya da Illyria ile olan bağlantısına bir kanıt olarak görmektedir. Ramsay, 1961: 119.

⁵⁸ Ksen, *Hell.* III. 2, 19.

⁵⁹ Sekunda, 1991: 92.

⁶⁰ Ruge, 1937: 2012.

⁶¹ Ruge, 1937: 2102.

⁶² Arrian, *Anab.* I. 23. 7.

⁶³ Arrian, *Anab.* I. 23. 8.

⁶⁴ Paljakaov, 1989: 8 vd. No. 3.

⁶⁵ Arrian, *Anab.* I. 18. 1.

maruz kalması ve İÖ 4. yüzyıl başından İÖ 334 yılına kadar tamamen Hellenleşmesi ile açıklar⁶⁶.

İskender, Halikarnassos'u aldıktan sonra, Phrygia'ya doğru yola çıkmadan önce mancınık ve diğer savaş aletlerini Tralleis'e taşıtmış⁶⁷, Karia'nın satraplığını Idrieus'un karısı ve aynı zamanda kardeşi olan Hekatomnos Prensesi Ada'ya vermiştir⁶⁸. Büyük İskender, İÖ 323 yılının Haziran ayında 33 yaşında öldüğünde ardından yerine geçecek bir veliahdı bulunmuyordu. İskender'in ordusu içinde büyük bir güce sahip olan komutanlar, bu durumdan yararlanarak imparatorluğu denetim altına almak istemişlerdir. İskender'in ölümünden sonra acımasız ve bıktırıcı olan Diadokhosların iktidar mücadelesinde Tralleis yönetimi sık sık Kassandros, Antigonos ve Lysimakhos arasında el değiştirmiştir. Kent ilk olarak İÖ 313'te Antigonos Monophthalmos'un⁶⁹, İÖ 301'deki Ipsos Savaşı'ndan sonra ise Lysimakhos'un idaresi altına girmiştir.

İÖ 281'de Seleukhos ve Lysimakhos arasında, Sardeis yakınlarında yapılan Kourupedion Savaşı ile Diadokhoslar mücadelesi son bulmuştur. Bu tarihten sonra Tralleis uzun bir süre boyunca Seleukos Krallığı'nın idaresi altına girer ve sırasıyla *Antiokheia* ile *Seleukeia* adlarını alır⁷⁰. Ancak *Antiokheia* ismine Plinius dışında başka bir kaynakta rastlanmazken, *Seleukeia* adına hem antik yazarların eserlerinde, hem de epigrafik ve nümizmatik kaynaklarda sıklıkla rastlanır⁷¹.

Tralleis hakkında bilgi veren bir diğer antik yazar Hellenli Appianos'tur. Appianos, "*Suriye Savaşları*" isimli kitabında Seleukhoslar ve Ptolemaioslar arasında yapılan savaştan bahseder⁷². Özellikle de Seleukhos Kralı Antiokhos Teos'un ordusunu anlatırken, ana ordunun yanı sıra Phrygia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Crete, Tralleis ve

⁶⁶ Rayet ve Thomas, 1877: 65.

⁶⁷ Tralleis bu noktada da kendini stratejik konumuyla göstermiş, Büyük İskender askeri birliklerini Tralleis'te kış boyunca bekletmiştir: Arrian, *Anab.* I. 23. 6.

⁶⁸ Ada, kardeşi tarafından devrilmeden önce satraplığı İÖ 344 yılından başlayarak dört yıl yönetmiştir. Büyük İskender Karia'ya gelince, yönetimden uzak olarak Alinda'daki kalesine çekilmiş olan prenses topraklarını İskender'e teslim etmiştir. Ada, İskender'i evlat edinmiştir. İskender, sivil yönetim dışındaki konular Ada'nın yetki alanı dışında kalma şartıyla, bütün Karia satraplığını Ada'ya vermiştir. Bu durumda Ada, İskender'e bağlı olarak sadece ismen yönetimin başında kalmıştır. Arrian, *Anab.* I. 23. 7-8, Üreten, 2014: 344.

⁶⁹ Ruge, 1937: 2102.

⁷⁰ Ruge, 1937: 2102; Ramsay, 1930: 275.

⁷¹ Plin, *HN*, V. 108; Rayet ve Thomas, 1997: 26; Üreten, 2005: 200-201.

⁷² II. Suriye Savaşı (İÖ 255) olarak bilinen bu savaşta, Ptolemaiosluları Pergamon Kralı Eumenes desteklemiştir. Savaşın ilk başlarında Ptolemaios-Pergamon ittifakının üstün olduğu görülse de savaşın galibi Seleukos, Antigonos Gonathas ve Rodos ittifakı olmuştur.

Kilikia'dan gelen birlikleri anlatır⁷³. Tralleis antik kentinin diğer bölge isimleri ile birlikte anılması, kentin askeri yönden güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir⁷⁴.

Yukarıda da bahsedildiği gibi farklı antik metinler incelendiğinde, Tralleis'in farklı dönemler içinde değişik isimler ile anıldığı görülür. Plinius, *Naturalis Historia* adlı eserinde Karia Bölgesi'nden bahsederken, Tralleis'ten de bahsetmiş, kentin Tralleis ile birlikte *Euanthia*, *Seleukeia*, *Antiokhia* olarak da isimlendirildiğini ifade etmiştir⁷⁵. Tralleis'in *Seleukeia* adını ne zaman aldığı tam olarak bilinmese de, Rayet ve Thomas kentin Seleukhos egemenliğine girdikten kısa bir süre sonra adının *Seleukeia* olarak değiştiğini söyler⁷⁶. İÖ 260 yılına tarihlendirilen Aetolian yazıtında geçen [Σ]έ[λ]ευΧε tamlaması, kentin *Seleukeia* olarak adlandırıldığı en erken yazıt olmalıdır⁷⁷.

Tralleis Seleukhoslar'a bağlı olduğu dönemde büyük bir gelişim göstermiştir. İÖ 3. yüzyıl sonlarında, Seleukhos Kralı III. Antiokhos, Tralleis kentine Roma egemenliğine karşı bir takım ayrıcalıklar vermiştir⁷⁸. Bu dönemde kent gelişip zenginleşmiş ve bölgede önemli bir pozisyona gelmiştir. Kent İÖ 190 yılına kadar Seleukoslara bağlı kalmakla birlikte, Seleukos Kralı III. Antiokhos ile Pergamon Kralı II. Eumenes ve müttefiki Romalılar arasında, İÖ 190 yılında yapılan ve "Magnesia Savaşı" olarak bilinen ünlü savaşta, bütün olanaklarını ortaya koyarak Roma'ya karşı tavır almış, III. Antiokhos'u destekleyerek O'nun ordusuna asker göndermiştir⁷⁹. İÖ 190 yılında Seleukos-Galatia ve Kappadokialı paralı askerlerden oluşan Antiokhos ordusuna karşı, Girit ve Pergamon destekli Roma güçleri arasında, Magnesia'nın biraz kuzeyinde Sipylos Dağı eteklerinde yapılan ve Appianos'a⁸⁰ göre sonuçlarıyla Anadolu'nun kaderini değiştiren savaşı Roma güçleri kazanmıştır⁸¹.

⁷³ Appian, *Syr*, XI. 6, 32.

⁷⁴ Antik kaynaklar Tralleis'in İÖ 5. yüzyıl sonundan İÖ 3. yüzyıl ortalarına kadar önemli bir garnizon kenti olduğunu kanıtlamaktadır. Kentin kurulmuş olduğu coğrafyanın korunaklı konumu kentin bir garnizon olarak kullanılmasının en önemli sebebidir. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Günümüz Aydın Jandarma Taburu'nun da Tralleis Antik Kenti'nin güneybatı köşesine kurulmuş olması bir rastlantı değildir. Topyatağı Mevkii olarak adlandırılan bu bölge Büyük Menderes Ovası'na hakim bir noktadadır.

⁷⁵ Plin, *NH*, V. 29.

⁷⁶ Rayet ve Thomas, 1997: 27.

⁷⁷ Cohen, 1995: 266.

⁷⁸ Magie, 1950: 119.

⁷⁹ Malay, 1992: 56.

⁸⁰ Appian, *Syr*, VI. 30-34, 36.

⁸¹ Ruge, 1937: 2102; Malay, 1992: 56; Üreten, 2016: 23.

İÖ 188 yılında kabul edilen Apameia Barışı sonucunda Seleukhoslar bölge topraklarından çekilmişlerdir. Apameia Barışı, Anadolu'daki Seleukhos egemenliğine son vermiş⁸² ve Batı ile Güneybatı Anadolu toprakları üzerindeki siyasi yapıyı değiştirmiştir⁸³. Tralleis'in ismi Apameia Barış Antlaşması'na kadar *Seleukeia* olarak kalmıştır. Savaşın kaybedilmesi sonrasında Pergamon-Roma ittifakının kendilerine kötü davranmasından çekinen Tralleis, Magnesia ad Sipylum, Ephesos ve Telmessos'un önde gelenleri, Romalıların lideri olan ve o sırada Magnesia ad Sipylum'da bulunan Consul Lucilius Cornelius Scipio ile görüşerek af dilemiş ve Roma egemenliği altına girmek istediklerini belirtmişlerdir⁸⁴. Savaş sonunda Pergamon-Roma ittifakı arasında yapılan anlaşma gereği Tralleis antik kenti birçok önemli kent ile birlikte Pergamon Krallığı'nın denetimi altına girmiştir⁸⁵. Tralleis'in Pergamon Krallığı'na bağlı olduğu dönemde krallığın gücü sayesinde gelişimini devam ettirmiştir⁸⁶. Tralleis bu dönemde Attaloslar'dan büyük yardım alarak ekonomik zenginliği ile önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir⁸⁷. Tralleis antik kentindeki anıtsal yapıların tamamına yakını bu dönemde inşa edilmiştir⁸⁸.

Antik yazar Vitruvius, *De Architectura* adlı eserinde Tralleis'te Pergamon Kralları için tuğladan⁸⁹ yapılmış büyük bir saraydan bahseder. "*Trallesde Attalus ailesinin kralları adına devletin rahiplik görevini yürüten her zaman oturması için verilen bir ev yapılmıştır*"⁹⁰. Bu yapı, Attalosların Pergamon dışında uyguladıkları kültür politikasının en önemli göstergesi olması açısından önemlidir⁹¹. Vitruvius haricinde Plinius'un⁹² da bahsettiği bu yapı ("*Tralles'de Attalus kraliyet evi*"=*Domum Tralibus regiam Attali*), Roma Dönemi'nde kentin baş tanrısı Zeus *Larasios*'un⁹³ rahibi tarafından kullanılmıştır⁹⁴. Zeus *Larasios*, Tralleis'te Hadrianus (İS. 117-138), I. Philippus (İS. 244-249) ve III. Gordianus (İS. 238-244) gibi İmparatorluk Dönemi

⁸² "Apameia Barışı"nın sonuçları ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Appian, *Syr*, VII. 38-39, Diod. XXIX.10, Polyb, XXI. 46, 48; Magie, 2001: 40-41.

⁸³ Saraçoğlu, 2018: 370.

⁸⁴ Malay, 1992: 57.

⁸⁵ Appian, *Mith*, IX, 62.

⁸⁶ Rostovtzeff, 1955: 507.

⁸⁷ Rayet ve Thomas, 1997: 28; Üreten, 2014: 345.

⁸⁸ Strab, XIV. 1. 42; Vitruvius, VII. 12; Rayet ve Thomas, 1877: 14-20; Dinç, 2003: 3; Üreten, 2014: 346.

⁸⁹ Tuğlaları ile ünlü Tralleis'in bu tuğlaları Sardeis'e ihraç ettiği bilinmektedir.

⁹⁰ Vitruvius, II. 8, 9.

⁹¹ Üreten, 2014: 346.

⁹² Plin, *HN*, XXXV. 49. 3.

⁹³ Zeus *Larasios* kültü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, 2001: 91; Üreten, 2016: 43-46.

⁹⁴ Günümüzde bu yapı ile bulgulara henüz ulaşılamamıştır.

sikkeleri üzerinde de yer almıştır. Özellikle III. Gordianus Dönemi'ne ait sikkenin ön yüzünde iki tane Smyrna Nemesis'i arka yüzünde ise tahta oturmuş durumda elinde asa ve Nike taşıyan Zeus *Larasios* betimlenmiştir⁹⁵. Bahsedilen bu son sikke üzerinde Nike ve Zeus'un bir arada tasvir edilmesi her ikisinin de kentte zafer ve zenginlik getiren kutsal bir güç olduğuna işaret etmektedir⁹⁶

Strabon⁹⁷ Tralleis halkından önemli görevler üstlenen kişilerden bahsederken, Menodoros adındaki saygıdeğer bir eğitimcinin Zeus *Larasios*'un rahipliğini elde ettiğini anlatır. Bu dönemlerde Zeus *Larasios*⁹⁸, Asklepios⁹⁹, Nike ve Dionysos tapınakları ile halkın sosyal yaşantısı için Alabandalı Apaturius tarafından yapılmış tiyatro, gymnasium ve stadium gibi yapıların yapıldığı bilinir. Tüm bu yapılar haricinde, Tralleis'te kent dışında olduğuna inanılan Apollon Pythios Tapınağı ile Menderes Vadisi'nin güney yakasındaki Hiera Kome kasabasında Apollon Artemis Tapınağı'ndan söz edilir¹⁰⁰.

Ayrıca Pergamon Zeus Sunağı'nda ve Rhodos Adası'nda Apollonius ve Tauriskos isimli Tralleis'li heykeltıraşların çalışmış olması, kentin bu dönem içinde heykel sanatında da geliştiğini gösterir¹⁰¹. Tralleis, Pergamon Krallığı'na bağlı olduğu bu dönemde ekonomik olarak da rahatlamış ve Pergamon'un himayesinde oldukça kaliteli *cistophor*lar basmaya başlamıştır¹⁰². Farklı sikke koleksiyonlarında karşımıza çıkan bu *cistophor*lar arasında Tralleis kenti *cistophor*ları¹⁰³ oldukça fazladır. Bu durum o dönemki ticari ilişkileri ve para basan kentlerin zenginliğini göstermesi açısından önemlidir¹⁰⁴.

⁹⁵ *BMC Lydia*, 1901: 362, No. 206, Res. XLI. 11.

⁹⁶ Üreten, 2016: 45.

⁹⁷ Strab, XIV. 1. 42.

⁹⁸ Günümüzde Kestane Dağı üzerinde yer alan Larasa Köyünün Zeus *Larasios*'un kült alanı olduğu düşünülmektedir. Ramsay, 1890: 113; Şahin, 2001: 92.

⁹⁹ Tapınağın Hellenistik Dönem'de Tralleis'te Arkesisos isimli ünlü bir mimar tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Pollitt, 1995: 20.

¹⁰⁰ Rayet ve Thomas, 1997: 20.

¹⁰¹ Plin, *HN*, XXXVI. 4. 21.

¹⁰² Bu sikkeler Küçük Asya'da Pergamon Krallığı egemenliğinde yer alan kentlerin ekonomik nedenlerle aynı maden ve aynı tipte bastırdıkları "Birlik Sikkeleri" dir. Tralleis'inde dahil olduğu II. Eumenes'in teşvikleriyle kurulan bu birliğe 15 kent üyedir. Üreten, 2014: 347. Ayrıca bkz. Rayet ve Thomas, 1877: 71.

¹⁰³ Tralleis antik kenti *cistophor*ları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *BMC Lydia*, 326-335; Malay, 1992: 144.

¹⁰⁴ Üreten, 2014: 347.

II. Eumenes'in Synnada yakınlarında Galatlar'a karşı kazandığı zafer, Tralleis de dahil olmak üzere birçok kentte festivallerle kutlanmıştır¹⁰⁵. Galatların saldırıları sırasında Tralleis ve Sardeis gibi kentler büyük sıkıntılar çekmiştir¹⁰⁶. Ele geçen bir yazıta göre, Tralleis'te, II. Eumenes Soter onuruna her beş yılda bir düzenlenmek üzere "*Eumeneia*" adı verilen müzikli festival düzenlenmiş¹⁰⁷, hatta Kral Eumenes tanrılaştırılarak Zeus *Larasios* ile birlikte Kral Eumenes'e "Zeus Eumenes" olarak tapınılmıştır¹⁰⁸. Kocagür'de bulunan bir mezar stelinde, Pergamon Krallığı'nın Tralleis'deki valisi olan Dionysios ile babası Dionysios'tan bahsedilmektedir¹⁰⁹. II. Eumenes, kentteki Apollon Tapınağı'nı kutsal topraklardan gelen 10. yıl gelirleri şerefine vergiden muaf tutmuş ve Apollon Tapınağı'na ayrıcalık sağlamıştır¹¹⁰.

İÖ 188-133 yılları, Tralleis antik kentinin Pergamon Krallığı'na bağlı kaldığı dönemdir. Tralleis, İÖ 188'de imzalanan Apameia Barışı'yla birlikte II. Eumenes Dönemi'nden (İÖ 197-159) başlayarak, İÖ 133'de III. Attalos'un ölümüne kadar Pergamon Krallığı'nın politikalarıyla kültürel ve sanatsal anlamda doruğa ulaşmıştır. İÖ 188-133 yılları arasındaki bu dönem Tralleis açısından barış ve refah dönemi olmuşsa da ne yazık ki çok kısa sürmüştür.

Tralleis son Pergamon Kralı olan III. Attalos Philometor'un (İÖ 138-133) ölümü ve bütün Pergamon Krallığı topraklarının vasiyet olarak Roma İmparatorluğu'na bırakılmasıyla Roma egemenliğine girmiştir. Ancak İÖ 126 yılında bu vasiyetnameyi reddeden II. Eumenes'in gayrimeşru oğlu Aristonikos'un (İÖ 133-129), Roma egemenliğine karşı Anadolu'da başlattığı ayaklanmayı desteklemesi nedeniyle Tralleis için ekonomik ve siyasi gücün simgesi olan *cistophor* basma hakkı elinden alınmış¹¹¹ ve Aristonikos'u destekleyen diğer kentlerle birlikte ağır vergi ödemekle cezalandırılmıştır¹¹². Böylelikle Tralleis'in Pergamon Krallığı Dönemi'ndeki ayrıcalıklı konumu Aristonikos ayaklanmasını desteklediği için son bulmuş, kent eski refahını koruyamamış ve ekonomisi bozulmuştur.

¹⁰⁵ Üreten, 2005: 209.

¹⁰⁶ Kaya, 2000: 69.

¹⁰⁷ Magie, 2001: 50, dnp.68; Kaya, 2000: 71; Üreten, 2005: 209.

¹⁰⁸ Üreten, 2014: 346.

¹⁰⁹ Günümüzde Aydın Arkeoloji Müzesi'nde bulunan stelin çevirisi Prof. Dr. Hasan Malay tarafından yapılmıştır.

¹¹⁰ McInerney, 2010: 208, dnp. 63.

¹¹¹ Ruge, 1937: 2104; *RE* VI, 1937: 2104; Özgan, 1982: 7; Üreten, 2014: 348.

¹¹² Bu vergi o dönemde 20000 talent kadardı. Appian, *Mith*, IX. 62; Rayet ve Thomas, 1997: 32.

Tralleis, Roma İmparatorluğu'na bağlandığı yılların başında Seleukhos ve Pergamon Krallığı'na bağlı olarak geçirdiği dönemlerin çok gerisinde kalmıştır. Bu durumun en önemli nedeni yukarıda da bahsedildiği gibi kent Roma İmparatorluğu'na karşı olan ayaklanmalarda takındığı tutumdur. Bu ayaklanmalardan bir diğeri, Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator'un, Anadolu krallarını savaş, baskı ya da anlaşma ile kendine bağımlı hale getiren Roma yayılımcılığına karşı Roma'ya karşı başlattığı isyandır¹¹³. Kent, İÖ 88 yılında, VI. Mithridates Eupator'un, Anadolu'da Roma egemenliğine son vermek amacıyla başlattığı ayaklanmaya destek vermiştir¹¹⁴.

VI. Mithridates Eupator, İÖ 109 yılından itibaren Anadolu'da Roma denetiminde bulunan yerleri ele geçirmeye başlamıştır. İÖ 88 yılında Phrygia'da ilerlemeye başladığında Roma generalleri Pontus ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememiş dolayısıyla tüm kentler ve kaleler ona teslim olmuştur. VI. Mithridates Eupator, Asia Minor'daki halkın Roma proconsülünün uygulamalarına karşı oluşan tepkilerden yararlanmaya çalışmıştır¹¹⁵. Pontus Kralı kendini yeni İskender ve Roma'nın zulmünden kurtarabilecek kişi olarak göstererek propagandasını yapmış böylelikle Roma denetimi altında mutsuz olan Küçük Asya halkını etkilemeyi başarmıştır.

Arslan, Pontos Kralı'nın politikasını: "*Mithridates'in Hellas ve Küçük Asya'da giriştiği propaganda faaliyetlerinde iki temel düşünce ön plana çıkıyordu. Bunlardan birincisi, yeryüzündeki bütün krallıklara düşman olan Romaluların açgözlülükle egemenlikleri altındaki eyaletleri ve kendilerine komşu olan krallıklara ait zenginlikleri yağma ederek halkı sömürmeleriydi. İkinci ise Roma'nın Akdeniz Dünyası'nda uyguladığı çıkarıcı politikalara karşı aynen ikinci bir İskender gibi ortaya çıkması ve kendisini Anadolu halklarını Romaluların zulmünden kurtarabilecek tek kişi olarak göstermesiydi*" diyerek aktarmıştır¹¹⁶.

Tüm bu yaşananların sonucu olarak İÖ 89 yılında başlayan ve tarihte I. Mithridates Savaşı (İÖ 89-85) olarak bilinen savaşta, Küçük Asya halkı VI.

¹¹³ Appian, *Mith.*IV. 23; Özgan, 1990: 251-252, Arslan, 2007: 127.

¹¹⁴ Arslan, 2007: 144.

¹¹⁵ İÖ 130 yılında Aristonikos yakalanarak idam edilmiştir. Aristonikos'un ayaklanmasına katılan kentler fethedilen kentler gibi görülmüş, bu kentlerde adalet Romalı memurlarca uygulanmış, söz konusu kentlere vergi dayatılmış ve bu vergilerin toplanması proconsülün memurlarına verilmiştir. Bu önlemlerle Aristonikos'un faaliyetlerini destekleyen kentler yöneticilerin vergileri keyfi olarak suistimal etmelerine karşı bir şey yapamamışlardır. Üreten, 2014: 348.

¹¹⁶ Arslan, 2007: 114. Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Arslan, 2007, 113-126; 143 vd.

Mithridates'in yanında yer almıştır¹¹⁷. VI. Mithridates, İÖ 88 yılında verdiği bir emir ile Küçük Asya'da yaşayan bütün İtalikleri öldürttüğü katliama¹¹⁸ Tralleis de katılmıştır. Paphlagonia'lı Theophilos¹¹⁹, Tralleis'e iyi davrandıysa da, diğer kentlerde olduğu gibi kentteki Concordia Tapınağı'nda Tralleis'te yaşayan Romalılar ve Roma yanlılarını acımasızca kılıçtan geçirmiş bazılarının ellerini ve kafalarını kesmiştir¹²⁰. Mithridates, kısa bir süre sonra Cornelius Sulla tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmıştır¹²¹. Roma lehine biten bu savaşlardan sonra, bütün Batı ve Orta Anadolu tekrar Roma'ya bırakılmış ve aralarında Tralleis'in de bulunduğu Mithridates'i destekleyen bütün kentler beş yıl ağır vergi ödemekle cezalandırılmışlardır¹²². Yüklenen ağır vergi ve faizlerle Tralleis'in çöküşü hızlanmıştır¹²³.

Uzun süren savaşlarla Tralleis'in ekonomik durumu zayıflamışsa da, kent Roma Cumhuriyet Dönemi'nde tekrar önemli bir konumuna gelmiştir. Sulla tarafından savaş tazminatına ve vergiye tabi tutulan Tralleis kenti için bu tarihlerde ekonomik açıdan yeni bir canlanma dönemi başlamıştır. Bu konuma ulaşmasında aslen Nysa kökenli olan fakat Tralleis kentinde yaşayan Pompeius'un dostu tüccar Pythodoros'un¹²⁴ çok önemli bir rolü vardır¹²⁵. Pythodoros, Pompeius ve Antonius'un güvenini kazanarak onlarla çok sıkı dostluklar kurmuş, Antonius'un büyük kızıyla evlenmiş ve bu sayede Pompeius ile Caesar'la bağlantıları güçlendirmiştir. Strabon, Pythodoros'un büyük bir servete sahip olduğunu ve servetinin Caesar tarafından satışa çıkarıldığını fakat Pythodoros'un,

¹¹⁷ Bu durum, Tralleis'in Batı Anadolu'daki çoğu kent gibi zorunluluk ya da korkudan değil; Roma'nın Küçük Asya'daki sömürü rejiminden, soyguncu idarelerinden ve vergilerin ağır yükünden kurtulmuş olmanın verdiği mutluluk ile Pontos Kralı'nın egemenliğini tanımış olması demektir. Üreten, 2014: 349.

¹¹⁸ İÖ 88 yılı ilkbaharı ya da yazında ortaya çıktığı düşünülen bu katliam tarihte "Ephesos Akşamı" adıyla bilinmektedir. Küçük Asya'da gerçekleşen bu katliam sonucunda Mithridates'in hakimiyeti altındaki bölgelerde kanın akmadığı ne bir kent, tapınak ve konuk ocağı kalmıştır. Üreten, 2004: 350, dnp. 49.

¹¹⁹ O yıl Tralleis halkı ellerini kutsal alanlara sığınmış insanların kanlarıyla kirletmek istemediklerinden *Concordia Tapınağı*'na kaçan kişilerin öldürülmesi için Theophilos isimli bir Paphlagonia'lıyı kiralamışlardı. Appian, *Mith*, IV. 23.

¹²⁰ Rayet ve Thomas, 1997: 32.

¹²¹ Appian, *Mith*, IV. 23; Ruge, 1937: 2104.

¹²² Böylelikle Küçük Asya'daki yerleşimlerden kentlerinde ikamet eden Romalıları öldürenler, kutsal sığınma alanını kötüye kullananlar ve Pontos kralını destekleyenler, bu davranışlarının bedelini Sulla tarafından ekonomik açıdan ağır bir şekilde cezalandırılarak ödemişlerdir. Üreten, 2014: 352.

¹²³ Özgan, 1982: 7.

¹²⁴ Pythododros asıl olarak Nysia kentinin vatandaşıdır. Ancak Tralleis kentinin ününden dolayı Tralleis'e taşınmıştır. Pompeius'un da yakın dostu olan Pythodoros, Pontos ve Bosporos Kralı I. Polemon ile evlenen, kralın ölümünden sonra ise Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos ile evlenerek ölünceye kadar kraliçelik yapan (İS 17) Pythodoris'in de babasıdır: Rayet ve Thomas, 1997: 40.

¹²⁵ Strab, XIV. 1, 42C 649); Texier, 2002: 98; Rayet ve Thomas, 1997: 40; Üreten, 2014: 353.

Pompeius'la olan dostluğu sayesinde satıştan kurtarıldığını ve servetini çocuklarına bırakabildiğini belirtir¹²⁶.

Pythodoros'un Roma ile kurduğu bu sıcak ilişkiler sonucunda, Tralleis ayrıcalıklı bir kent konumuna ulaşmış, ödemek zorunda olduğu ağır vergilerden kurtularak ekonomik açıdan rahatlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde iyice gelişen ve ünlenen Tralleis, Cicero ve Strabon'un da¹²⁷ belirttiği gibi zengin, kültürlü ve çok sayıda entellektüel insanın yaşadığı bir kent haline gelmiştir. Ayrıca Dionysokles ve Damastos Skombros gibi ünlü hatipler de Tralleis'te doğmuştur.

Roma ile iyi ilişkiler kurulmasının önemini fark eden Tralleis halkı, Romalı yöneticiler ile iyi geçinmeye çalışmışlar, Caesar Dönemi'nde de bu politikalarını devam ettirmişlerdir. Plutarkhos'un *Caesar* adlı eserinden Caesar Dönemi'nde kentte bir Nike Tapınağı olduğundan ve yapının içinde Caesar'ın bir heykeli bulunduğundan bahsedilmektedir. Plutarkhos: *"Zaferin birçok habercisi vardı, fakat en olağanüstü olanı Tralleis'de görüldü, Kentin Nike (Victory) Tapınağı'nda Caesar'ın bir heykeli dururdu, zemini ise doğal olarak sertti ve sert taşlardan kaldırım döşenmişti; yine de heykelin kaidesinden bir palmiye (hurma) ağacının fırladığı söylenir"* demiştir¹²⁸.

Caesar Dönemi'ndeki iç savaşlarda Tralleis Nike Tapınağı'nda yer alan tanrıça heykellerinin Caesar heykeline doğru döndükleri ve tapınağın temellerinden bir palmiye ağacının çıktığı anlatılmıştır. Bu durum tanrıçanın Caesar'ı desteklediği şeklinde yorumlanmıştır¹²⁹. Raubitschek, tapınakta duran bu heykelin, Caesar'ın İÖ 74 yılındaki Asia eyaletlerindeki askeri faaliyetleri sırasında yapılmış olabileceğini belirtir¹³⁰. Tralleis İÖ 58 yılından itibaren tekrar *cistophor* basmaya başlar ve İÖ 56-55 yıllarında

¹²⁶ Strabon bu konuda "(Tralleis), Asia'daki diğer herhangi bir kent kadar, iyi bir şekilde, zengin halk tarafından iskan edilmiştir, daima insanlardan bazıları eyalette baş mevkileri tutmuş ve Asiarkhes olmuşlardır. Bunlar arasında aslen Nysa'lı olan fakat kentin ününden dolayı oturduğu yeri Tralleis'e taşıyan Pythodoros vardı ve o sadece birkaç kişiyle Pompeius'un dostu olarak göze çarpardı. Pythodoros ikibin talanton'tan fazla olan krali bir servete sahip oldu. Bu servet tanrılaştırılmış Caesar tarafından satılığa çıkarılmış; fakat Pythodoros'un Pompeius'la olan dostluğu sayesinde satıştan kurtarılmış ve kendisi tarafından tümüyle çocuklarına bırakılmıştır. (...) Pythodoros daha sonra, benim zamanımda zenginleşmiştir". şeklinde ifade etmiştir. Strab, XIV. 1. 42.

¹²⁷ Cic, *Flac*: 52; Strab, XIV. 1. 42.

¹²⁸ Plut. *Caes*. 47.

¹²⁹ Plin, *HN*, VII. 38, 24; DioCass, XLI. 61, 4.

¹³⁰ Raubitschek, 1954: 65.

Tralleis'te bulunan bir *cistophor* üzerinde C. Septimus¹³¹, İÖ 15 yılından önceki sikkeler üzerinde ise P. Vedius Pollio'nun¹³² adı görülür.

İÖ 1. yüzyılın ortalarında, çok sayıda Romalı'nın Tralleis'in önemli ve güzel yerlerinde yaşadıkları ve kamu geliri oldukça yüksek olduğu için Tralleis'in Provincia Asia'nın önemli bir kenti olduğu düşünülmektedir¹³³. Miletos'ta bulunan, Roma Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen bir valinin mektubunda Tralleis, Ephesos, Alabanda, Mylasa, Smyrna, Pergamon, Sardeis, ve Adremitteion gibi kent konseyi merkezleri arasında sayılmıştır¹³⁴. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Menderes Antiokheia'sı, Nysa ile Menderes Magnesiası'ndan Ephesos'a bağlanan ticari yol üzerinde yer almıştır¹³⁵.

İÖ 1. yüzyıl sonunda Roma'nın içinde bulunduğu karışık durum Anadolu'daki kentleri de doğrudan etkilemiştir. Roma'da egemen gücün kısa aralıklarla el değiştirdiği bu dönemde Anadolu kentleri kimi destekleyecekleri konusunda büyük çelişkiler yaşamışlardır. Tralleis kenti başlangıçta Caesar'ı desteklerken ölümü üzerine Brutus ve Cassius'u desteklemiş, hatta Caesar'ın katilleri Brutus ve Cassius'a para yollamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle Tralleis, Octavius ve Antinous'a ceza ödemek zorunda kalmıştır.

Roma'nın İÖ 27 yılında Augustus'un başa geçmesi ile birlikte yönetim şeklini İmparatorluğa dönüştürmesi sonucunda, Tralleis kenti için de yeni bir dönem başlamıştır. Asia Eyaleti'nin Senatus'a bırakılmasının ardından bölgenin idaresi proconsüllerce yürütülmeye başlanmıştır. Tralleis'in ayrıcalıklı konumu Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir¹³⁶.

Augustus Dönemi'nin başlarında, İÖ 26 yılında yaşanan büyük depremde, Batı Anadolu'daki diğer kentler gibi Tralleis de büyük bir tahribata uğramıştır¹³⁷. Tralleis territoriumunda yer alan Karagözler Yaylası'nda tespit edilen bir heykel kaidesinin üzerinde bulunan yazıtta, Augustus Dönemi'ne ait daha önce bilinmeyen önemli

¹³¹ Head, 1894: 420.

¹³² Eilers, 2001: 205.

¹³³ Broughton, 1936: 176.

¹³⁴ Burton, 1975, 92.

¹³⁵ Eilers, 2001: 205.

¹³⁶ Bu dönemde Tralleis'in hem eğitim hem de kültürel anlamda oldukça iyi durumda olduğunu gösteren kanıtlardan biri Hamam-Gymnasium yapısıdır. İÖ 27 yılındaki depremde Hamam-Gymnasium yapısı büyük hasara uğrayınca Augustus yıkılan bölümlerin onarılması için yardım etmiştir. Burton, 1975: 93.

¹³⁷ Rayet ve Thomas, 1877: 103.

bilgilere ulaşılmıştır¹³⁸. Bu yazıtta göre¹³⁹: "*Tralleis Heykeltraşlar birliği, senatus ve Caesar'a kentin kurulması*"¹⁴⁰ için elçi olarak giden *Theophiletos'un oğlu Khairemon'un heykelini yapmış/teşekkür etmiştir*"¹⁴¹. Khairemon'un, Augustus ile İÖ 26/25 yılında, Augustus'un İspanya'daki Cantabri'de savaşı bastırıldığı sırada görüştüğü düşünülmektedir. Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki politik propagandasına çok fazla önem veren Augustus, deprem gibi yıkıcı bir afeti çok akıllıca değerlendirmiştir. Augustus bu yardım talebine karşılık olarak Romalı asillerden seçilen yedi yöneticiyi Tralleis'e göndermiş ve kentin yeniden kurulmasını sağlamıştır¹⁴².

Strabon'un aktardığına göre Augustus kentin tekrar imar edilmesi için büyük yardımlarda bulunmuştur¹⁴³. Tralleis, İÖ 26 yılında yaşanan depremden sonra Augustus tarafından finansal olarak desteklenmiş ve kentte imar faaliyetleri başlamıştır¹⁴⁴. Daha sonra Augustus Dönemi'nden başlayarak Nero Dönemi'ne kadar kentin ismi Augustus'a olan minnettarlığı göstermek, bağlılığını güçlendirmek, imparatorluğa hoş görünmek ve Asya Eyaleti'nin gözde kentlerinden biri olmak amacıyla "*Caeserea*" olarak değişmiştir¹⁴⁵. İsim değişikliği yazıt ve sikkelerle de desteklenmiştir¹⁴⁶. Kent, İmparator Traianus Dönemi'ne kadar (İS 14-37) aynı isimle anılmıştır¹⁴⁷. Ayrıca kentte İmparator Augustus adına oyunlar da düzenlenmiştir¹⁴⁸.

Aydın'da bulunan ve İÖ 26-25 yıllarına tarihlenen bir yazıtta, Augustus'tan şehrin yeniden kurucusu olarak bahsedilmektedir¹⁴⁹. Tralleis, Augustus Dönemi'nde Ephesos *conventusuna* bağlı bir merkezdir¹⁵⁰. Augustus Dönemi'nden itibaren kentte kaliteli seramiklerin üretildiği bilinmektedir. Örneğin Yaşlı Plinius, masalardaki kullanım kaplarını anlattığı bölümde: "*Samos'un ve diğer kentlerin seramik kaplarının oldukça istenen ürünler olduğunu, aynı zamanda Anadolu'da Tralleis ve İtalya'daki Mutina'nın*

¹³⁸ Tül ve Aydaş, 2011: 2.

¹³⁹ Tül ve Aydaş, 2011: 2, 7, Res. 4.

¹⁴⁰ Yaşanan doğal afet ve depremlerden sonra Roma İmparatorları zararı telafi etmek amacıyla kentlere maddi destekte bulunmuşlardır. Saraçoğlu, 2018: 372.

¹⁴¹ Tül ve Aydaş, 2011: 13.

¹⁴² Özgan, 1990: 253; Broughton, 1935: 21.

¹⁴³ Günümüzde "Üçgözlü" olarak bilinen büyük Gymnasium yapısı, Augustus Dönemi'nin kentteki bu deprem onarımlarına sözcülük yapmakta ve günümüzde bile hala dimdik ayakta durmaktadır.

¹⁴⁴ Saraçoğlu, 2018: 372.

¹⁴⁵ Burnett, 1992: 438; Özgan, 1982: 8; Rayet ve Thomas, 1997: 55; Üreten, 2016: 32.

¹⁴⁶ Rayet ve Thomas, 1997: 55-57; Üreten, 2014: 342.

¹⁴⁷ Özgan, 1982: 8.

¹⁴⁸ Erön, 2013: 15.

¹⁴⁹ Paljakov, 1989: 51, No. 35.

¹⁵⁰ Burton, 1975: 93.

kente özgü çanak-çömlek yapımını, bu kentlerin çömlekçi çarkı yardımıyla bölgesel olarak ün kazandıklarını ve tüm bölgelere ürünün yayıldığı için çanak-çömleğin kara ve deniz yoluyla dört bir yana taşındığını" belirtir¹⁵¹.

Hayes ise Tralleis kentinin Yaşlı Plinius'un kaliteli "*Doğu Sigillata B*" üretim merkezleri listesinde adının bulunduğunu, Augustus Dönemi'ndeki kentin adının "*Caeserea*" olduğunu, kapların bazılarında bu ismin damgalandığını belirtir. Bölgenin önemli ticaret merkezlerinden biri olan Ephesos'ta, kaliteli Tralleis seramiklerinin erken dönemlerine ait parçaların bulunduğunu belirtir¹⁵². Bu dönemde başkent Roma'da Tralleis kenti ile ilgili bir dava görülmüştür. Bizzat Augustus'un karşısında görülen davada Tralleis'i Augustus'tan sonra başa geçecek olan aynı zamanda imparatorun damadı olan Tiberius savunmuştur¹⁵³. Olayı bize aktaran Suetonius¹⁵⁴ davanın konusu ve içeriği hakkında bilgi vermemiştir.

Kent ayrıcalıklı konumunu Tiberius Dönemi'nde (İS 14-37) de devam ettirmiş Augustus ile başlayan imar faaliyetleri ve onarım çalışmaları sürdürülmüştür. Tiberius Dönemi'nde 11 kent Tiberius, Livia ve Senatus adına bir tapınak inşa ettirmek için Roma'ya elçiler yollamış ve her elçi tapınağın neden kendi kentinde yapılması gerektiğine dair düşüncelerini Senatusa sunmuştur¹⁵⁵. Senatusa başvuran kentler arasında Tralleis de yer almakla birlikte¹⁵⁶, diğer kentlere göre daha alt düzeyde olduğu için isteği Senatus tarafından reddedilmiş¹⁵⁷, tapınağı yapma hakkı Smyrna'ya verilmiştir¹⁵⁸.

Tralleis'te bulunan ve Tiberius Dönemi'ne tarihlenen yazıtta, bir rahibin Hermes heykeli adadığı belirtilmektedir¹⁵⁹. Claudius Dönemi'ne tarihlenen ve Ephesos yolu üzerinde bulunan bir mil taşında ise Tralleis'in İmparator Claudius'a bir adağından

¹⁵¹ Plin, *HN*, XXXV. 46.

¹⁵² Hayes, 2008: 31.

¹⁵³ Suet, *Tib*, 8; Rayet ve Thomas, 1997: 56.

¹⁵⁴ Suet, *Tib*, 8.

¹⁵⁵ Tiberius'un eyaletlerde zalimlik yapan valileri cezalandırması ve İÖ 23 yılında meydana gelen depremde zarar gören kentlere yardım etmesi üzerine Asia halkının Tiberius, Tiberius'un annesi ve Senatus adına tapınak yapmasıyla ilgilidir. Üreten, 2014: 335.

¹⁵⁶ Tac., *Ann*, IV, 55.

¹⁵⁷ Aralarında Tralleis'in de bulunduğu bu kentler; Hypaipa, Laodikeia ad Lycum, Magnesia ad Maiandrum, Ilion, Halikarnassos, Pergamon, Ephesos, Miletos, Sardis, Smyrna'dır. Tralleis'in diğer kentlere göre daha alt düzeyde olduğu için hemen elendiği düşünülmektedir. Tüm bu kentler arasında kazanan *Smyrna* olmuş ve Asya'da imparator tapınağı yapan ilk kent olmuştur. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Üreten, 2014: 335; Tac., *Ann*, IV, 55; Hussey, 1890: 64.

¹⁵⁸ Tac., *Ann*, IV, 55; Rayet ve Thomas, 1997: 57; Üreten, 2016: 49.

¹⁵⁹ Paljakov, 1989: 16. No. 11.

bahsedilmektedir¹⁶⁰. Ayrıca Claudius Dönemi'nden başlayarak Domitianus'un İmparatorluğun başına geçtiği tarihe kadar kentin adı "*Tralleis Caesarea*" olarak da anılmıştır. Yazıtlardan anlaşıldığı üzere kentin ismi İS 3. yüzyıla kadar "*Tralleis Caesarea*" olarak kullanılmaya az da olsa devam etmiştir¹⁶¹. İS 211-217' ye tarihlenen ilk yazıtta ismi bilinmeyen bir *proconsul* iyilikseverliğinden dolayı "*Caesarea Tralleisliler* tarafından onurlandırılmaktadır. Transkripsiyonu yapılan ve dokuz satırdan oluşan yazıtta¹⁶². [-]ν τὸν κράτιστον | [ἀν]θύπατον, εὐεργέτην [ἐκ] | προγόνων τῆς ἑαυ[τοῦ] | πάτριδος ἢ λαμ | [πρ]οτάτη μητρόπολις | [τ]ῆς Ἀσίας καὶ νεωκό | [ρο]ς τῶν Σεβαστῶν Καισ[α] | ρέων Τραλλιανῶν | πόλις. Görüldüğü gibi, yazıtın sonunda geçen "...ἢ λαμ[πρ]οτάτη μητρόπολις [τ]ῆς Ἀσίας καὶ νεωκό[ρο]ς τῶν Σεβαστῶν Καισ[α]ρέων Τραλλιανῶν πόλις" kentin o dönemde "*Tralleis Caesarea*" adını benimsemiş olduğu anlaşılmaktadır¹⁶³.

Konu ile ilgili bir diğer yazıt yine ismi bilinmeyen bir consulün "*Caesarea Tralleis*" liler tarafından onurlandırılması ile ilgilidir. İS 3. yüzyıla tarihlendirilen yazıtta [-τὸν] | [κράτ]ιστον ὑπατικὸν | [ἢ λαμ]προτάτη μη[τρό] | [πολις] τῆς Ἀσίας | [καὶ] | [νεω]κό[ρο]ς τῶν [Σεβαστῶν] | [Καισαρέων Τραλλιανῶν πόλις -] "*Tralleis Caesarea*" kenti kendisini Asia'nın ünlü *metropolis*i (ἢ λαμπροτάτη μητρόπολις τῆς Ἀσίας) ve imparatorlar *neokoros*unun (ἢ νεωκόρος τῶν Σεβαστῶν) sahibi ilan etmiştir¹⁶⁴.

Tralleis'te ele geçen bir diğer yazıt yukarıda bahsedilen ilk iki yazıt gibi kentin özel adını ortaya koyması açısından önemlidir. 13 satırlık bu yazıtta [-]ω[-] | [-]ημητρ[-] | [-]Ἄντων[εἰν-] | [-] ἢ λαμ[προτάτη μητρόπολις τῆς Ἀσίας] καὶ νε[ωκόρος τῶν Σεβαστῶν Καισαρέ] | ων Τραλλ[ιανῶν πόλις-] | [-]λαπω[-] | [-]καὶ[-] | [-]λιτω[-] | [-]λωνιλ[-] | [-]ἀ]νθυπα[τ-] | [-]ουαυ[-] | [-]νο[-]. "...ἢ λαμ[προτάτη μητρόπολις τῆς Ἀσίας] καὶ νε[ωκόρος τῶν Σεβαστῶν Καισαρέ]ων Τραλλ[ιανῶν πόλις-]..." "*Tralleis Caesarea*" adı, kentin Asia Eyaleti'nin çok ünlü *metropolis*i olduğunu ve İmparator Neokorosu unvanlarını göstermektedir¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Asie Mineure, 1978: 166, No. 622.

¹⁶¹ Cohen, 1995: 266; Üreten, 2016: 21, dpn. 24.

¹⁶² Üreten, 2014: 372.

¹⁶³ Üreten, 204: 372.

¹⁶⁴ Üreten, 2014: 373.

¹⁶⁵ Üreten, 2014: 373.

Konu ile ilgili ele geçen bir başka yazıtta “*Tralleis Caesarea*” isminin yanında yer alan “*Asia Eyaleti*” nin çok ünlü “*metropolisi*” ve “İmparatorların *neokorosu*” unvanlarına rastlanır. Bu yazıt da Flavius Diadoumenos adında birinin 148 kutsal senato kararıyla “*Caesarea Tralleis*” lilerin Halk ve Danışma Meclisi tarafından onurlandırılmasından bahsedilmektedir. On sekiz satırdan oluşan yazıtın transkripsiyonu şu şekildedir¹⁶⁶: Φλάουιον Φ[-] | Διαδουμενὸν [-] | τοῦ Σεβαστοῦ, ὑπ[α] | τικῶν συγγενῆ | ἡ κρατίστη{ι} Κλαυδία | βουλή καὶ ὁ δῆμος τῆς | λαμπροτάτης [μητρο] | πόλεως τῆς [Ἀσίας καὶ] | νεωκόρου τῶ[ν Σεβαστῶν] | καὶ ἱεράς τοῦ [Διὸς τοῦ Λα] | ρασίου κ[ατὰ τὰ δόγματα] | τῆς ἱερωτά[της Συνκλή] | του Καισαρ[έων Τραλλια] | νῶν πόλ[εως] | διὰ τὴν περ[ισσὴν] | ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ λειτουργ[ί] | γίαις εἴνοια[ν καὶ] | Φιλοτιμία<ν>¹⁶⁷.

Ele geçen bir başka yazıtta da yine “*neokoros*” isminin geçmesi, bu unvanının kent için önemine işaret eder. Yazıtın transkripsiyonu şu şekildedir¹⁶⁸: [ὁ δῆμος τῆς λαμπροτάτης] | [μητρόπολεως τῆς Ἀσίας] | [καὶ] νεωκόρου | [τῶ]ν Σεβαστῶν | Καισαρέων Τραλλ[ι] | [αν]< ὦ>ν πόλεως [καὶ ἡ] | [Φιλο]σέβαστος [-]. Yazıttan da anlaşılacağı üzere kente verilen unvanlar bu yazıtta da şu şekilde ifade edilmiştir: “*Asia Eyaleti*’nin çok ünlü metropolisi, İmparatorların dostu ve İmparatorların *neokorosu Caesarea Tralleislilerin...*” Bu yazıtta göre ismi bilinmeyen bir kişi “*Caesarea Tralleis*” lilerin Halk ve Gerusia (Danışma) Meclisleri tarafından onurlandırılmıştır¹⁶⁹. Ele geçen tüm bu veriler kentin adının İÖ 26 yılından Neron’un İmparatorluğun başına geçtiği İS 54 yılına kadar “*Caesarea*”, Domitianus Dönemi’nden sonra ise “*Tralleis*” olarak kullanıldığını göstermektedir.

Tralleis’in Flaviuslar Dönemi sonrasındaki durumu ise sikke ve yazıtlar ile bilinmektedir. Örneğin İS 75’e tarihlenen bir yazıtta İmparator Caesar Vespasianus Augustus’un kentin yollarını düzenlediği ifade edilmektedir ki¹⁷⁰, bu dönemlerde kentin ekonomik, siyasi ve sanatsal açıdan zayıfladığı bilinmektedir¹⁷¹.

Tralleis’in Erken Roma İmparatorluk Dönemi ile ilgili bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Aydın İli’nde farklı noktalarda devşirme malzeme olarak kullanılan yazıt

¹⁶⁶ Üreten, 2014: 373.

¹⁶⁷ Üreten, 2014: 374.

¹⁶⁸ Üreten, 2014: 374-375.

¹⁶⁹ Üreten, 2014: 375.

¹⁷⁰ Saraçoğlu, 2018: 372.

¹⁷¹ Özgan, 1982: 8.

parçaları, Tralleis tarihi konusunda eksik kalan parçaların tamamlanmasına yardım eder. Örneğin İİ merkezindeki bir çırçır fabrikasının duvarında ele geçen bir yazıtta, İmparator Nerva Dönemi'ne ait azatlı köle Kheresimos'un, Hamam-Gymnasium'daki adakları anlatılmakta¹⁷² ve kentin Roma ile ilişkilerine değinilmektedir¹⁷³. Bu yazıt kentin Nerva Dönemi'ndeki durumu ile ilgili bilgi veren nadir örneklerden biri olması yönüyle önem taşır. Bu yazıtta: "*İmparator azatlısı ve taş ocaklarının yöneticisi (procurator) Kheresimos, Tralleisliler'in Gymnasiumu'undaki sıcak su tesisini (Kaldarium), renkli mermerlerle kapladıktan sonra ve içine iki ekledikten sonra Vatanın Babası İmparator Nerva Augustus'a adadı*" ifadesi yer alır¹⁷⁴. İS 47 yılına tarihlenen ve Delphoi'den bulunan başka bir yazıtta ise: "*Caesarea /Tralleis'li Dionysos oğlu Hermesianax'ın aynı kentte yaşayan kızları adına Pythia Apollon'una adak sunduğundan*" bahsedilmektedir.

Kent tarihi ile ilgili bilgi veren bir diğer durum Hadrianus Dönemi'ne rastlar. Bilindiği gibi İS 117 yılında Roma İmparatorluğu'nun başına geçen Hadrianus, Anadolu'yu da kapsayan iki büyük geziye çıkmıştır¹⁷⁵. Hadrianus'un bu iki gezi sırasında Tralleis kentine uğrayıp uğramadığı kesin olarak bilinmese de, bazı araştırmacılar Hadrianus'un ikinci gezisi sırasında (İS 129-131) Tralleis'e uğradığını iddia eder¹⁷⁶. Bu düşünceyi destekleyen en önemli buluntu bir yazıttır. İS 128-130 yıllarına tarihlenen bir yazıtta Hadrianus'un Tralleis'te yaşayan Romalılara verdiği bir hediyeden bahsedilmektedir¹⁷⁷. Ayrıca Hellence konuşan doğu eyaletleri kentlerinde *Philhellen İmparator* Hadrianus adına festivaller düzenlendiği bilinmektedir¹⁷⁸. İmparator adına en fazla festivalin düzenlendiği kentler Asia Eyaleti'nde bulunmaktaydı¹⁷⁹. Bu kentler arasında yer alan Tralleis kentinde dört yılda bir düzenlenen "*Olympia Pythia Hadriana*"¹⁸⁰ oyunlarının imparatorun doğuya düzenlediği

¹⁷² Poljakov, 1989: 145-146, No. 148.

¹⁷³ Verneule, 1968: 238.

¹⁷⁴ Poljakov, 1989: 145-146, No. 148.

¹⁷⁵ İmparatorun ilk gezisi İS 121-125 yılında, ikinci gezisi ise İS 128-133/4 yılları arasında gerçekleşmiştir. Tekin, 2008: 250-251.

¹⁷⁶ Syme, 1988: 163.

¹⁷⁷ Gülbay, 2009: 44.

¹⁷⁸ Boatwright, Roma İmparatorluğu'nda İmparator Hadrianus adına festival düzenleyen kent sayısını 24 olarak belirtmiştir. Boatwright, 2000: 92.

¹⁷⁹ Bu kentlerden, Tralleis, Thyateria, Synnada, Erytrai, Kyzikos, Ephesos ve Smyrna kentleri festival düzenleyerek imparatoru onurlandırmıştır. Bu kentlerin bazılarında düzenlenen festivaller hakkında ne yazık ki bilgilerimiz yetersizdir. Akşar, 2019: 124.

¹⁸⁰ Hadrianus'un Anadolu'da kurulmasına müsaade ettiği ve isminin verildiği festivaller Syria Eyaleti'nde Antiokheia; Kilikia'da Tarsos ve Anazarbus; Pamphylia'da Side; Lykia'da Oinoanda; Galatia'da Ankyra;

ikinci gezi sırasında kenti ziyareti şerefine yeniden başlatıldığı düşünülmektedir¹⁸¹. Ayrıca oyunlarda İmparator'un dostluğunu kazanan Tralleis'li edebiyatçı *Phlegon* görev almıştır¹⁸². Magie'ye göre, Hadrianus'un Tralleis'e olan ilgisi *Phlegon*'un, İmparator'un dostluğunu kazanmasından kaynaklanmaktadır¹⁸³.

Oyunların yapılmasına paralel olarak Hadrianus Dönemi'nde, içlerinde Tralleis'in de bulunduğu birçok Batı Anadolu kenti Panhellenia Birliği'ne kabul edilmiştir¹⁸⁴. Yine yazıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla, İmparator Hadrianus'un hububat ticaretini desteklediği¹⁸⁵, Tralleis'in tahıl ihtiyacının karşılanması konusunda gerekli desteği verdiği ve Anadolu'yu ikinci ziyaretinde kente uğradığı düşünülmektedir¹⁸⁶. İS 129 yılında gerçekleşen bu ziyaret sırasında bol miktarda Mısır'dan gelme tahıl bağışlamıştır¹⁸⁷. Hadrianus'un Tralleis ile ilişkisini ifade eden bir diğer bilgi de imparator ve eşi için adanmış ev sunaklarının ele geçmiş olmasıdır¹⁸⁸. Bu sunakların imparatoru onurlandırma amacı ile yapıldığı düşünülmektedir¹⁸⁹.

Kentin Geç Antik Dönem tarihi hakkındaki bilgiler belirsizdir. İS 2-8. yüzyıllar arasına tarihlendirilen bu dönemde neredeyse tüm kentler toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan bir değişim sürecine girmiştir. Tarihsel açıdan yüzyıllar süren bir dönemi kapsayan bu süreçte meydana gelen değişimler, birbirinin hazırlayıcısı ve habercisi niteliğinde gelişmiş ve bu gelişimin temel noktası toplumsal yaşama büyük ölçüde yön veren dinsel inanışlar olmuştur¹⁹⁰.

İS 3. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun zayıflamaya başlamasıyla birlikte Tralleis antik kenti ile ilgili bilgi veren kaynaklar da azalmıştır. Tralleis'in Geç Antik Dönem'deki durumunu araştıran Foss'a göre, kent Diocletianus Dönemi'nde (İS

Phrygia'da Attouda, Synnada, Asia'da Kyzikos, Ephesos, Erythrai, Smyrna, Thyateria ve Tralleis; Bithynia-Pontus Eyaleti'nde Bithyniaon-Klaiopolis ve Hereklea Pontika kentleridir. Akşar, 2019: 121.

¹⁸¹ Weber, 1907: 222-223.

¹⁸² Gülbay, 2009: 45.

¹⁸³ Magie, 1950: 619.

¹⁸⁴ Baotwright, 2000: 147-149.

¹⁸⁵ Hadrianus Döneminde Anadolu'da sadece Ephesos'un hububat almasına izin veriliyordu. Ephesos dışında Anadolu kentleri içinde Mısır'dan hububat satın alınmasına izin ve maddi destek verilen ikinci kent Tralleis olmuştur. Gülbay, 2009: 45.

¹⁸⁶ Edhem Bey, 1904: 80; Gülbay, 2009: 44; Erdkamp, 2009: 232.

¹⁸⁷ Tralleis antik kentine İS 127'de, Hadrianus'un beğenisini kazanmış A. Fabricius Priscianus isimli bir yerel komisyoncu vasıtasıyla 60 bin modii (yaklaşık 440 ton) Mısır'dan hububat ithal etme hakkı tanınmıştır. Boatright, 2000: 93.

¹⁸⁸ Paljakov, 1989: 60, No. 47.

¹⁸⁹ Akşar, 2019: 137.

¹⁹⁰ Saraçoğlu, 2018: 374.

284-305) önemli bir deri ve keten yastık üretim merkezidir¹⁹¹. İS 211 yılında Septimus Severus'un ölümünün ardından kısa süre içinde İmparatorluğun başına çok sayıda imparator geçmiştir. Tralleis, İmparator Caracalla Dönemi'nde (İS 198-217) "*tapınak muhafızlığı*" "*Neokoros*" sıfatını alarak İmparator adına bir tapınak inşa ettirmek istemiştir¹⁹². O dönemde "*Neokorosluk*" onursal bir unvan sayılmakta, bu unvana sahip kentlere ün, ayrıcalık ve parasal devlet yardımı gibi imkanlar sağlamaktaydı. Bu tür olanaklardan yararlanan Tralleis kenti de onursal "*neokoros*" sıfatı almaktan gurur duymuştur¹⁹³.

İS 307-337 yıllarında Büyük Constantinus, Tralleis kentini talan etmiş, kentteki heykellerden bazılarını Constantinopolis Hipodromu'nu süslemek için kullanmıştır¹⁹⁴. İS 4. yüzyılın ortasında Asia Proconsullüğü görevini yürüten L. Caelius Montius, Tralleis kentine 300 *stadium* uzunluğunda, tünel ve kemerlerle desteklenen bir su yapısı inşa ettirmiştir¹⁹⁵. Proconsul'ün bu cömertliği, consul tarafından adanan bir onurlandırma yazıtında anlatılmıştır¹⁹⁶.

I. Theodosius Dönemi'nde (İS 379-395) Asya'da Hristiyanlık yayılmaya başlamış, Büyük Constantinus Dönemi'nde kurulan piskoposlukların sayısı daha da artmıştır. Geride bırakacağı büyük İmparatorluğun bir kişi tarafından yönetilemeyeceğini düşünen İmparator I. Theodosius ölmeden önce, İmparatorluğunu Doğu ve Batı olmak üzere oğulları Arcadius ve Honorius arasında paylaşmıştır. Arcadius, babası öldükten sonra Doğu Roma İmparatoru olmuş ve bu dönemde (İS 395) Tralleis Arcadius'a yani Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Bu olaylardan sonra daha çok bir Rum İmparatorluğu haline gelen Bizans İmparatorluğu'nda Hristiyanlık dininin etkilerinin artmasıyla, devlet yönetiminde piskoposluklar etkili olmaya başlamıştır. Tüm bu siyasi idari ve dini değişim sürecinde Tralleis kenti Anadolu patriğine bağlanırken, Miletos ve Priene piskoposluk haline gelmiştir¹⁹⁷.

İS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması, Constantinopolis'in (İstanbul) Doğu Roma'nın başkenti olması ve Nicaea (Nίκαια) (İzmit) Konsülü'nün

¹⁹¹ Lauffer, 1971: 28, 46, 276.

¹⁹² Burrell, 2004: 130.

¹⁹³ Üreten, 2014: 363-366.

¹⁹⁴ Foss, 1977: 483.

¹⁹⁵ Foss, 1977: 483 vd; Paljakov, 1989: 148, No. 152.

¹⁹⁶ Foss, 1977: 483; Paljakov, 1989: 148, No. 152.

¹⁹⁷ Saraçoğlu, 2018: 374.

Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesiyle oldukça önemli siyasi değişim meydana gelir¹⁹⁸. Bu değişim sürecinde Constantinopolis odaklı ticaret yollarının değişmesi, diğer Batı Anadolu kentleri gibi ticarete bağlı gelişen Tralleis antik kentinin ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca Bizans Dönemi'nde kurulan yeni şehirlerin Ege Bölgesi dışında kuzeybatıda ve Marmara kıyılarında toplanması, ticari merkezin kuzeybatıya kaydığını gösterir¹⁹⁹. Tüm bu siyasal süreç içinde Bizans İmparatorluğu'nun doğudaki komşusu olan Sasanilerle yüzyıllar süren savaşları her iki devleti de yıpratmıştır. İslam dininin etkisiyle daha da güçlenen Araplar, Anadolu içlerinde ve Ege kıyılarında daha da etkili olmaya başlamışlardır²⁰⁰. Arap akınlarının giderek artması birçok Batı Anadolu şehri gibi Tralleis'in fiziki yapısında da değişikliğe neden olmuştur. Roma Dönemi'nde tepelerin eteklerine yayılmış olan kent, İS 685-695 yıllarında güvenlik amacıyla yeniden tepedeki düzlüklere çekilmiş ve kentin korunaklı olmayan kesimleri surlarla çevrilmiştir²⁰¹.

Tralleis, I. Iustunianus Dönemi'nde (İS 527-565), Hephaestopolis oğlu John ve Ephesos'lu John'un tek tabiat ekolünü (*monophysite*) savunan misyoner çalışmalarının merkezi haline gelmiştir²⁰². Hz. İsa'nın insan olduğuna ve doğal yollardan dünyaya geldiğine inanan bir mezhebin üyeleri olan *monofizitlerin* yaptığı çalışmalar sayesinde, kentin önemi artmıştır²⁰³. Bu dönem içerisinde kentin stratejik önemini ve savunma avantajlarını keşfeden Mesogis Dağı'nda binlerce Pagan, Hristiyanlığa katılmıştır. Mesogis Dağı'nda inşa edilmiş olan bir tapınak bu dönem içinde yıkılarak büyük bir manastır haline getirilmiştir²⁰⁴. Hızla devam eden Hristiyanlaşma sürecinde Ephesoslu John'un İS 545-546 yıllarında Tralleis kentine kadar olan bölgeyi sınır kabul etmesi bölgenin Hristiyanlaşma sürecine önemli katkı sağlamıştır²⁰⁵.

İS 4. yüzyılda I. Constantinus'un din değiştirmesi ve Hristiyanlığın serbest bırakılması sonrasında, aralarında Tralleis'in de bulunduğu Batı Anadolu kentlerinin çoğu Hristiyanlık motifleri, fresk ve mozaikleri ile süslü kiliselerin inşasına hız vermiş ve bu kentlere piskoposlar atanmıştır. I. Constantinus ile başlayan bu süreç diğer Bizans

¹⁹⁸ Saraçoğlu, 2018: 374.

¹⁹⁹ Uğur, 2003: 46.

²⁰⁰ Uğur, 2003: 46.

²⁰¹ Uğur, 2003: 46.

²⁰² Foss, 1977: 483.

²⁰³ Saraçoğlu, 2018: 375.

²⁰⁴ Foss, 1977: 483.

²⁰⁵ Saraçoğlu, 2018: 375.

İmparatorları tarafından da devam ettirilmiştir. Özellikle İS 4. yüzyılda kentlerin hızla Hristiyanlaşması, Batı Anadolu'daki piskoposluk merkezlerini arttırmış, birçok merkeze genellikle bazilikal tarzda kiliseler inşa edilmiştir. Bu dini ve siyasi oluşumun sonrasında kent meclisleri önemini yitirmiş, onların yerini piskoposluklar ve piskopos almıştır. Böylelikle siyasi odaklı yönetim biçimi yerini din odaklı yönetim biçimine bırakmıştır. Yaşanan bu süreç özellikle İS 5. yüzyılda gelişimini tamamlamış ve daha belirginleşmiştir²⁰⁶.

Tralleis antik kenti de diğer kentleri etkileyen bu yeni yapılaşma sürecinden etkilenmiştir. Tüm bu nedenlerle Tralleis'te de diğer birçok Batı Anadolu kentinde olduğu gibi Geç Antik Dönem yapı kalıntı ve buluntularına rastlanmıştır. Örneğin antik kentte yapılan kazılarda, Hamam-Gymnasium yapısının kuzeyindeki Sütunlu Cadde'ye paralel konumdaki Geç-Roma Erken Bizans Dönemi dükkanlarının devamında, Piskopos Sarayı olarak adlandırılan bir yapı kalıntısı bulunmuştur²⁰⁷. Bu alandaki çalışmalarda, iki farklı döneme ait yapının varlığı belirlenmiştir. Buna göre ilk yapı İS 3. veya 4. yüzyıla ait bir Roma konutu, ikinci yapı ise bir kilise olarak nitelendirilmiş ve kilisenin orta nefinde İS 6. yüzyıla tarihli bir vaftiz teknesinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu alan dışında kentteki Hamam-Gymnasium kompleksi ile Sütunlu Cadde arasında yer alan dükkanlar yine Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmiştir²⁰⁸. Tralleis antik kentinde Geç Antik Dönem mezarlarına işaret eden bir diğer yer Batı Nekropol alanıdır. Bu alanda İS 4. yüzyıla tarihlendirilen çok sayıda çatı kiremitli mezar ve mezar buluntusuna ulaşılmıştır. Bu mezarlar kentin Geç Antik Dönem ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgiler vermiştir²⁰⁹.

Tralleis'in İS 4. yüzyıl tarihi içindeki konumuna ışık tutan bir diğer bilgi ise kentte bu dönemde yaşamış olan ünlü kişilerdir. Bunlardan ilki yaklaşık İS 479 yılında doğduğu tahmin edilen ünlü mimar Anthemius'tur²¹⁰. Mimar Tralleis'li Anthemius ve

²⁰⁶ Saraçoğlu, 2018: 375.

²⁰⁷ Dinç ve Dede, 2003: 410.

²⁰⁸ Geç Roma-Erken Bizans Dönemine tarihlenen bu dükkanlar 2007 yılında Prof. Dr. Abdullah Yaylalı ve ekibi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Yaylalı, 2008: 22.

²⁰⁹ Saraçoğlu, 2015: 477.

²¹⁰ Cassiodorus, *Cassiodori Senatoris Varie*, I. 10; VII.5; Agathias, *Histories*, V. 6.3-6. Anthemius Tralleis'in önemli ailelerinin birinin çocuğudur. Anthemius'un ailesinden kendisi dışında önemli doktor, avukat ve dil bilimciler de çıkmıştır.

Miletos'lu Isodere'ye, İS 537 yılında İmparator I. Iustinianus Dönemi'nde, Ayasofya Kilisesi'ni inşa etme görevi verilmiştir²¹¹.

Tralleis'in İS 7. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasındaki yaklaşık 600 yıllık döneminde siyasi durumu ile ilgili bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Bunun en önemli nedeni kentin araştırma ve sistemli kazı tarihçesi ile ilgili geçmişinin yakın bir süreci kapsamıdır²¹². Roma Dönemi'nde tepelerin eteklerine yayılan kent, İS 685-695 yılları arasında savunma amaçlı olarak yeniden tepedeki düzlüklere geri çekilerek kentin korunaksız bulunan kısımları surlarla çevrilmiştir²¹³.

Bu zaman dilimi içinde kentin siyasi durumu hakkındaki en önemli bilgi İS 13. yüzyılın sonuna aittir. Bahsi geçen süreç içinde Tralleis, Anadolu Patriğine bağlı yönetilmiştir. VIII. Mikhael Palailogos'un oğlu tarafından 1280 yılında güvenlik amacıyla, tepelik alanda yeniden kurulmuş, ancak su kanallarının tam olarak inşa edilememesi sonucu ortaya çıkan su sıkıntısı nedeniyle başarılı olamamıştır. Ayrıca, Andronicos II. Palaeologos, Anadolu'daki Bizans denetimini tekrar sağlamak için bir ordu hazırlamış ve bu sefer sırasında Tralleis'e de uğrayarak kentin yapılarını yenilemiş ve kentin adını kendi isminden etkilenerek *Andronicopolis* ya da *Palaeologopolis* olarak değiştirmiştir²¹⁴. Bizans İmparatorluğu hakimiyeti açısından önemli olan bu yeni kente 36.000 erkek, kadın ve çocuk yaşamak için gelmiştir. Andronicos II. Palaeologos'un kent üzerindeki hakimiyeti 1284 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra 1284 yılında Menteşe Beyliği, Andronicopolis kentini kuşatmıştır. Menteşe Beyliği'ne bağlı birlikler kentin su yollarını keserek kentte su sıkıntısının yaşanmasına neden olmuşlardır²¹⁵. Susuzluğa uzun süre dayanamayan kent Menteşe Beyliği'ne teslim olmuş ve bu tarihten itibaren bölge Türk hakimiyetine geçmiştir.

İS 11. yüzyıldan itibaren Türkler'in varlığı görülür. 13. yüzyılda Aydınoğulları Beyliği'nin egemenliğine giren kent, Tralleis'in bulunduğu konumdan, güneyindeki eğimi az olan alanlara inmiş ve Güzelhisar olarak anılmaya başlamıştır. Bu dönemde kent, verimli toprakları nedeniyle yaşam koşulları oldukça elverişli olan yaşamaya

²¹¹ Roma İmparatorluğu'nun İS 395 yılında ikiye ayrılması ve İstanbul'un Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olması ve Ayasofya'nın dini ve politik olayların merkezinde yer alması yapının önemini daha da arttırmıştır. Saraçoğlu, 2018: 378.

²¹² Saraçoğlu, 2018: 379.

²¹³ Stewig, 1970: 90-91, Uğur, 2003: 46.

²¹⁴ Thonemann, 2011: 1.

²¹⁵ Thonemann, 2011: 4.

uygun bir kent konumuna ulaşmıştır. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine giren kent, 15.- 17. yüzyıllar arasında sancak merkezi olmuştur. 1866 yılları arasında inşan edilen Aydın-İzmir demiryolu kentin İzmir ile bağlantısının artmasını sağlamış ve 1867'de İzmir'e bağlı bir sancak merkezi olmuştur. 1899 yılında kent, büyük bir deprem ve yangın geçirdikten sonra küçülmeye başlamıştır. 1909 yılında büyük bir yangın²¹⁶ daha geçiren kent 1922 yılındaki Yunan işgali sırasında büyük ölçüde tahrip olmuştur²¹⁷.

1.2. Kentte Yapılan Araştırmalar

Rönesans Devrimi'nin ardından Antik Dönem yaşamına olan ilgi Avrupa'da artmıştır. Antik uygarlığın şekillendiği toprakları merak eden gezginler Anadolu'yu dolaşarak antik kentlerin yerlerini saptamaya çalışmışlar, bu nedenle de 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen gezginlerin sayısında artış olmuştur. Büyük Menderes Vadisi'nin stratejik açıdan önemli noktasında yer alan Tralleis kenti, gezginler ve araştırmacıların kitaplarında yerini almıştır.

Tralleis antik kenti hakkında bilgi veren ilk gezgin Poccocke'dir²¹⁸. 1736-1740 yılları arasında Anadolu, Mısır ve Orta Doğu'yu kapsayan bir geziye çıkmıştır. Bu gezi esnasında Tralleis'e de uğrayan Poccocke, kentin Thrak ve Argoslular tarafından kentin iki yüksek tepe üzerinde kurulduğuna değinmiştir. Kentin doğu tarafında büyük bir tapınak ve kamu yapıları, batı tarafında ise akropol tepesinde tiyatro kalıntıları gördüğünü dile getirmiştir.

18. yüzyılda Chandler da Anadolu'yu dolaşmış ve Tralleis kentine uğramıştır. Chandler, "Dilletanti Kurumu" adına Batı Anadolu'daki önemli antik kentleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışması sırasında Tralleis kentine de uğramıştır. Tralleis antik kenti ve çevresinin tarihi hakkında önemli bilgiler vermiş, Güzelhisar ve çevresinin önceleri *Thora* olarak adlandırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca taş ve çakılla birlikte çimento kullanılarak yapılmış yapı kalıntılarını tespit etmiş²¹⁹, fakat kentteki yapılara neredeyse hiç değinmemiştir²²⁰.

²¹⁶ Gökbel ve Şölen, 1936: 126.

²¹⁷ Dinç, 2003: 5; Uğur, 2003: 50.

²¹⁸ Poccocke, 1743-1745: 67.

²¹⁹ Chandler, 1776: 260.

²²⁰ Chandler, 1776: 208-214.

Tralleis'in ören yeri olduğu ilk olarak Leake tarafından saptanmıştır. Leake, Strabon'un anlattıklarından yola çıkarak modern Güzelhisar üzerinde yer alan kalıntıların Tralleis antik kentine ait olduğunu tespit etmiştir²²¹. Leake, Tralleis antik kentinin konumu ve yapıları hakkında bilgiler vermiştir. Tiyatro ve stadiumu gören Leake, Vitruvis'un eserinde bahsedilen Argelius'un Ion düzenindeki Asklepios Tapınağı'nın ve diğer kalıntıların deprem sonucunda oluşan yangınla tahrip olduğunu belirtir. Pococke'nin daha önce Güzelhisar'da bulunduğu bir yazıtta Tralleis isminin geçtiğini fakat ayrıntıya girmediğini tespit etmiştir²²². Gymnasium'da yer alan birçok Erken İmparatorluk Dönemi kalıntısındaki Andronicus Palaeologus tarafından yapılan tamirat izlerinin görülebildiğini belirtir²²³.

19. yüzyıl, gezginlerin Anadolu'yu keşfetme dönemidir. Batılı gezginler, 19. yüzyılda başta Batı Anadolu olmak üzere Anadolu'da incelemelerde bulunmuşlardır²²⁴. İS 19. yüzyıl başlarında Arundell²²⁵, Emerson²²⁶, Cramer²²⁷, Milner²²⁸, Michaud-Poujoulat²²⁹ Tralleis'e uğramış veya en azından kent hakkında bilgi vermişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'yu gezen gezgin sayısında azalma olmuştur. Bu dönemin ünlü gezginlerinden Davis²³⁰ ve Deschamps²³¹ da kent hakkında çok fazla bilgi vermemekle birlikte, Tralleis antik kentinin yeri ve konumunu eserlerinde belirtmişlerdir.

Tralleis'i kapsamlı olarak inceleyen ilk gezginlerden olan Fransız Charles Texier, Anadolu'yu ayrıntılı olarak iki kere dolaşmıştır. Texier, ilk gezisi sırasında Tralleis antik kentinde de incelemelerde bulunmuştur. Texier, kentin taş ocağı olarak kullanıldığından ve antik dönem malzemesinin tahrip edildiğinden üzüntü ile bahsetmektedir²³². Güzelhisar'ı ziyaret eden Texier, kentin merkezindeki yapı

²²¹ Leake, 1824: 243.

²²² Leake, 1824: 247. vd.

²²³ Leake, 1824: 247 vd.

²²⁴ Özgan, 1990: 248, dpn. 5-6.

²²⁵ Arundell, 1828: 62-64.

²²⁶ Emerson, 1829: 91.

²²⁷ Cramer, 1832: 464-466.

²²⁸ Milner, 1832: 194-195.

²²⁹ Michaud ve Poujoulat, 1841: 42-47.

²³⁰ Davis, 1874: 62-63.

²³¹ Deschamps, 1894: 203-204.

²³² Texier, 1862: 280-281.

kalıntılarının bir gymnasiuma ait olabileceğini, antik kentteki bazı mermer kalıntılarının Aydın'daki yeni yapıların inşasında kullanıldığını belirtir²³³.

Texier'den kısa bir süre sonra kenti İngiliz araştırmacı Fellows da ziyaret etmiştir. Tralleis antik kenti kalıntılarının Aydın İli'nin Güzelhisar Mahallesi'ndeki yapılarda kullanıldığından bahsetmiştir. Fellows, Gymnasium alanındaki palaestra ve diğer yapılardan bahseder ve halk tarafından "Üçgözler" olarak adlandırılan anıtsal yapı kalıntısının bir Gymnasium olabileceği fikrini ortaya atan ilk kişidir²³⁴ (Lev. 2 A/B). Fellows ayrıca Tahir Paşa'yı ziyaret ederek, Paşa'nın köşkündeki Tralleis heykeltraşlığının özgün eserlerini görmüştür ve bu eserlerin Tralleis antik kentindeki kalıntılar arasından götürülmüş olduğunu düşünmektedir²³⁵.

Tralleis antik kenti hakkında detaylı araştırmalardan biri de Rayet ve Thomas tarafından yapılan çalışmalardır. Kentte yaptıkları detaylı incelemeler sırasında birçok yapıya ait mimari elemanları tespit etmiş ve stadium, tiyatro, agora gibi yapıların yerlerinin belirlenmesine katkı yapmışlardır. Ayrıca Rayet ve Thomas, Menderes Vadisi'ni incelemişler, 1877 yılında kent hakkında bir monografi yayınlamışlardır²³⁶.

1888 yılında, Alman Orient Komitesi adına Humann ve Doerpfeld tarafından antik kentte ilk kazı çalışmalarına başlamış, kentin akropolünden başlayarak gymnasium alanını da kapsayan topografik bir harita (Lev. 3) oluşturulmuştur. Bu tarihlerdeki kazı çalışmaları yaklaşık beş hafta sürmüştür. Kentin ayakta kalan nadir yapılarından olan Gymnasium, stadium ve tiyatro çevresinde kazı çalışmaları yürütülmüş, yapılan araştırmalar sonucunda Doerpfeld tarafından ilk defa tiyatronun planı çıkarılmıştır²³⁷. Ayrıca bu kazılar sırasında tiyatro ve stadium arasındaki alanda oldukça fazla sayıda kireç ocağı bulunmuştur. Bu kireç ocaklarından biri de tiyatronun orkestra kısmında tespit edilmiştir. Aynı yıl İstanbul (Constantinopolis) Müzesi'nden Nikoli Efendi, Aydın ziyareti sırasında Tralleis kentindeki kalıntılara ait parçaların halk tarafından şehrin yeni yapılarında kullanıldığını tespit etmiştir²³⁸.

²³³ Texier, 1862: 280 vd.

²³⁴ Fellows, 1841: 16.

²³⁵ Fellows, 1852: 242 vd.

²³⁶ Rayet ve Thomas, 1997: 1 vd.

²³⁷ Humann ve Doerpfeld, 1893: 395 vd.

²³⁸ Frothingham, 1888: 486.

1899 yılında bütün Anadolu'yu etkileyen şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Bu büyük deprem sonucunda Aydın'da Eski-Yeni Cami'den başlayarak doğuya doğru Yahudi Mahallesi, Akbulut Mahallesi, Rum ve Cuma Mahallesi çok büyük tahribata uğramış, deprem hattı üzerindeki bütün binalar yıkılmıştır. Deprem sonrasında hasar gören ev, cami ve mescit gibi yapıların onarımı için antik kentin mimari kalıntıları sökülerek kentten taş mermer taşındığı saptanmıştır²³⁹. Sökeli Hacı Halil Efendi isimli bir kişinin organize ettiği taş ve mermer çıkarma çalışmalarında Karyatid, Ephep ve Nymphe heykelleri ortaya çıkarılmış ve ortaya çıkan bu heykeller İstanbul'a taşınmıştır²⁴⁰.

Şubat 1902'de İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne, Tralleis'ten bulunan bu üç heykelin getirilmesiyle birlikte İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü olan Osman Hamdi Bey, oğlu Mimar Edhem Bey'i kazı çalışmaları yapmak üzere görevlendirmiştir²⁴¹. 1902 yılı ilkbaharında kazı çalışmalarına başlanmış, 1902 yılının sonbaharında ve 1903 yılı ilkbaharında kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Edhem Bey, Tralleis kentinde üç sezon halinde kazı çalışmalarını yürütmüştür. Özellikle Gymnasium alanında yoğunlaşan Edhem Bey'in çalışmalarında çok sayıda heykel²⁴² ve yazıt²⁴³ bulunmuştur. Örneğin Stoa'da yapılan çalışmalarda Stoa'nın "*Nikias oğlu Alexandros*" tarafından onarıldığından bahseden bir yazıt ortaya çıkarılmış ve bu eserler yayınlanmıştır²⁴⁴. Bu eserler sayesinde Tralleis antik kentine verilen önem artmış ve dikkat çeken bir merkez haline gelmiştir. Tralleis'te yapılan kazı ve araştırmalar ile ilgili Dinç²⁴⁵ ve Tül²⁴⁶ tarafından bir monografi ve rehber kitap yayınlanmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgal ettiği 1921-1922 yıllarında, Yunanlı G. Oikinomos bir yandan Klazomenai'de kazı yaparken bir yandan da İzmir Evangelos Okulu'nda bulunan Tralleis heykeltraşlık eserlerini yayınlamıştır²⁴⁷. Tralleis heykeltraşlığı konusunda bir diğer önemli yayın Özgan tarafından yayınlanmış

²³⁹ Epikman, 1967: 7.

²⁴⁰ Özgan, 1982: 11.

²⁴¹ Edhem Bey, 1904: 55 vd.

²⁴² Kentin zengin mermer yataklarına sahip olması, ünlü bir heykeltraşlık okulu bulunan Aphrodisias'a yakın olması ve ayrıca ekonomik, politik yönden zenginliği Tralleis'in heykeltraşlıkta ün yapmasını sağlamıştır. Özgan, 1962: 1 vd.

²⁴³ Edhem Bey, 1904: 55 vd.

²⁴⁴ Edhem, 1904: 54-92.

²⁴⁵ Dinç, 2003: 1 vd.

²⁴⁶ Tül, 2013: 1 vd.

²⁴⁷ Oikinomos, 1923: 53.

olan "*Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltraşlığı*" isimli doçentlik tez çalışmadır²⁴⁸. Bu ayrıntılı çalışmada, Tralleis kökenli olup, İstanbul Arkeoloji Müzesi ve yurt dışındaki çeşitli müzelere dağılmış olan heykeltraşlık eserleri incelenmiş, antik kaynaklar ve epigrafik bilgilerden yararlanılarak Tralleis'li yontucular ve yontuculuk ekolünün varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Yapılan tüm bu araştırmacılarda Tralleis'in bir taş ocağı gibi kullanıldığı ve hatta antik kentten götürülen kalıntıların Aydın İli'ndeki değişik alanlarda inşaat malzemesi olarak kullanıldığını göstermiştir. Özellikle bu durum ve kaçak kazılar, bilimsel sistemli kazılar başlayana kadar benzer şekilde devam etmiştir.

Tralleis antik kentinde uzun bir süre ara verilen kazı çalışmalarına T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 1996-2002 yılları arasında Aydın Müzesi Başkanlığı'nda, Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Rafet Dinç'in bilimsel danışmanlığında yeniden başlanmıştır²⁴⁹. Çalışmalar 2002 yılına kadar, Arsenal, Akropol-Sur, Hamam-Gymnasium, Gymnasion'un batısı, Konut Alanı, Piskoposluk Sarayı ve Kanalizasyon sistemlerinde yapılmıştır²⁵⁰. Bu çalışmalar sonucunda elde verilen bilgiler her yıl Kültür Bakanlığı'nca düzenlenen Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda bilim dünyasına sunulmuştur²⁵¹. Yine Dinç tarafından Tralleis ile ilgili yeni kazılar ve arkeolojik geçmişi üzerine bilgiler "*Tralleis Rehberi*" adı altındaki kitap da yayınlanmıştır²⁵².

Bir süreliğine ara verilen çalışmalara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle, 2006-2008 yılları arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdullah Yaylalı başkanlığındaki bir ekip tarafından yeniden başlanmıştır²⁵³. 2008 yılı sonuna kadar devam eden kazı çalışmalarında ilk sezon Gymnasium, Konut Alanı ve seramik üretim atıklarının olduğu bölgede, 2007 yılı kazı sezonunda Gymnasium, Geç Roma-

²⁴⁸ Özgan, 1995: 1-73.

²⁴⁹ Dinç, 1998: 205-236; Dinç, Özkan ve Takaoğlu, 2000: 2-22; Dinç, 2003 a, Dinç ve Dede, 2003 b: 405-418; Dinç ve Dede, 2004: 339-354.

²⁵⁰ Dinç, 1998: 205-236; Dinç, Özkan ve Takaoğlu, 2000: 2-22; Dinç, 2003 a, Dinç ve Dede, 2003 b: 405-418; Dinç ve Dede, 2004: 339-354.

²⁵¹ Dinç, 2003a, Dinç ve Dede, 2003 b: 405-418; Dinç ve Dede, 2004: 339-354, Dinç, Özkan ve Takaoğlu, 2000: 2-15.

²⁵² Dinç, 2003: 1 vd.

²⁵³ Yaylalı, 2008: 555-576; Yaylalı, 2009: 17-40.

Erken Bizans Dönemi Dükkanları, Nekropol alanı ve 2008 yılı kazı sezonunda ise Gymnasium ve Nekropol alanında kazı çalışmaları yapılmıştır. 2009-2010 yılları arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Rafet Dinç başkanlığında Gymnasium yapısı ve çevresinde kazı çalışmaları yapılmıştır.

Ara verilen çalışmalara T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle, 2012-2017 yılları arasında Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Aslı Saraçoğlu'nun bilimsel danışmanlığındaki bir ekip tarafından yeniden başlanmıştır. 2017 yılına kadar farklı alanlarda hem restorasyon, koruma ve onarım çalışmaları hem de kazı çalışmaları yapılmıştır. 2012 yılı sonuna kadar devam eden kazı çalışmalarında ilk sezon Hamam-Gymnasium alanının kuzeyindeki Sütunlu Cadde, Bizans Dönemi Dükkanları'nda kazı çalışmaları yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise özellikle Hamam-Gymnasium alanındaki yapıların korunmasına yönelik restorasyon, koruma ve onarım çalışmaları yapılmıştır.

2013 yılı kazı sezonunda çalışmalar ilk olarak Hamam-Gymnasium yapısının kuzeyindeki Sütunlu Cadde'de başlamış ve bu caddeye ait röleve restitüsyon restorasyon projesi hazırlanmıştır. Ayrıca Hamam-Gymnasium İmparatorluk Salonu'nun batı duvarı önünde ve Sigillata Akıntı Toprak alanında kazı çalışmaları yürütülmüştür. 2013 kazı sezonu etkinliklerinin ikinci bölümünü restorasyon, konservasyon, koruma ve onarım çalışmaları oluşturmuş, ayrıca Hamam-Gymnasium yapısının farklı bölümlerinde restorasyon, koruma ve onarım çalışmaları yapılmıştır²⁵⁴.

Tralleis antik kenti 2014 yılı kazı sezonu çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle, Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim üyeleri ve öğrencilerinin katılımları ile 14 Temmuz-18 Kasım 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2014 kazı sezonu çalışmaları daha çok Hamam-Gymnasium yapı kompleksi "Natitio", "Sütunlu Cadde"

²⁵⁴ Yener, Saraçoğlu, Civelek, Gülçin, Aydın, Atıcı ve Tokgöz, 2013: 425-441.

ve “Gezinti Salonu” olarak adlandırılan bölümlerde yoğunlaşmıştır. Bunun yanında farklı alanlarda hazırlanan projelerle bağlantılı restorasyon çalışmaları yapılmıştır.²⁵⁵.

2015 yılı Tralleis antik kenti ilk etap kazı çalışmaları Ağustos'ta başlayıp Eylül ayına kadar devam etmiş, ikinci etap kazı çalışmaları ise Ekim ile Aralık ayları arasında yapılmıştır. 2015 kazı sezonunda özellikle Hamam-Gymnasium yapı kompleksi ve “Sütunlu Cadde” olarak adlandırılan bölümlerde koruma, restorasyon, konservasyon çalışmaları ile çevre düzenleme çalışmalarına ağırlık verilmiştir²⁵⁶.

Tralleis antik kenti 2016 yılı kazı sezonu çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Aslı Saraçoğlu'nun bilimsel danışmanlığında sürdürülmüştür. Çalışmalar Ağustos ayı boyunca özellikle Hamam-Gymnasium yapısının Natatio Bölümü, Arsenal ve Terra Sigillata Akıntı Alanı sektörlerinde yürütülmüştür²⁵⁷. Kentteki son dönem çalışmaları ise 2017 yılında, Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nurettin Öztürk'ün başkanlığında yürütülmeye başlanmış ve bu çalışmalar halen devam etmektedir.

²⁵⁵ Akkan ve Saraçoğlu, 2015: 341-357.

²⁵⁶ Akkan, Saraçoğlu ve Özver, 2016: 265-279.

²⁵⁷ Akkan, Saraçoğlu, Özver ve Aydoğmuş, 2017: 367-381.

2. BÖLÜM

2. TRALLEIS NEKROPOLÜ

Tralleis antik kenti nekropolü mezarlarının konumlandırılmasında sınırlı olan düzlüklerden ve topografik yapıdan azami şekilde yararlanılmıştır. Kentin oturduğu düzlükten aşağıya doğru inen güney ve batı yamaçlar ile kentin kuzeyi ve doğusu nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Güney Nekropolü kentin hemen aşağısında, sur dışında, ovaya bakan yamaçta, Menderes Vadisi boyunca uzanan kentler arası ana yolun kenarında, yer almaktadır. Batı Nekropolü ise küçük vadiler şeklinde girintili çıkıntılı bir topografya sergileyen alanda bulunmaktadır. Kuzey Nekropolü Akropol alanı olarak adlandırılan kentin kuzey tarafında, Doğu Nekropolü ise Kepez düzleminin batısında, Tabakhane Deresine bakan yüzedir. Tralleis'in batı kısmındaki bu vadilerin sırt ve tepeleri ile kente bakan iç yamaçları mezarların inşası için kullanılmıştır. Tümü birlikte değerlendirildiğinde, nekropol ve kentsel yerleşimin en uygun alanlara yapıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca tüm Antik kentlerde genellikle nekropol yerleşimlerinde birbirinin benzeri plan şeması uygulanmakta, örneğin nekropoller genellikle kent surlarının dışına, kent kapılarının çevresine ya da antik yol güzergahlarına yerleştirilmekte, böylelikle salgın hastalık ve kötü ruhlardan uzak, ancak kolay ulaşılabilir yerlere inşa edilmektedir. Diğer birçok antik merkezde uygulanan bu plan, Tralleis'te de genel hatlarıyla kendini göstermektedir.

Bilindiği üzere nekropol alanlarının belirlenmesi ve konumlandırılmasında alışlagelmiş uygulamalar dışında, coğrafi konum ve topografik yapı büyük önem taşımaktadır. Topografyaya ve yukarıda bahsedilen uygulamalara bağlı olarak oluşturulduğu düşünülen Tralleis Nekropolü, kent çevresindeki farklı noktalarda geniş bir alana yayılmış durumdadır. Bugüne kadar süregelen yüzey araştırması, sistemli kazı, kurtarma kazısı ve arazi çalışmalarında, kent nekropolünün yayılım alanlarını az çok belirlemek mümkün olmuştur. Bu tespitlere göre nekropol alanı Aydın kent merkezinin neredeyse tamamını kaplayacak şekilde geniş bir alana yayılmaktadır (Lev. 4). Örneğin Efeler İlçe merkezindeki Gazi Bulvarı'nın kuzey ve güneyi, Kemer, Köprülü-Veysipaşa, Hasanefendi-Ramazanpaşa ve Mesudiye Mahalleleri ile Kalfaköy-Sulucadere ve Aytepe/Kepez Mevkii'nde belirlenen nekropol alanı sınırları içinde kalmaktadır²⁵⁸.

Alanın genişliğine rağmen bugüne kadar yapılan kazı çalışmalarında, daha çok güney ve batı yönlerinde yoğunlaşmış, diğer alanlarda ayrıntılı bir araştırma ya da kazı

²⁵⁸ Civelek, 2001: 169.

çalışması yapılmamıştır. Dolayısıyla araştırma yapılmayan bu alanlarla ilgili bilgilerin yetersizliği nedeniyle nekropol alanlarının genişliği konusunda yorum yapmak zordur. Gelecek dönemlerde yapılacak kapsamlı çalışmalarda elde edilecek veriler, Tralleis Nekropol alanlarının tespiti, yayılımı, yöreye özgü ölü gömme geleneklerinin özellikleri, mezar tipolojisi gibi konularda daha ayrıntılı verilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmaların sürdürülüp sonuçlandırılması, diğer Batı Anadolu kentlerinin ölü gömme gelenekleri ile karşılaştırılması, nekropol buluntularının karşılıklı değerlendirilmesi, dönemsel etkileşim, benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması açısından önemlidir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar Tralleis Nekropolü'nün dört yönde geniş bir alana yayıldığını ve kentte en azından dört ayrı yerde nekropol alanının var olduğunu göstermiştir. Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Nekropolleri şeklinde adlandırılan ve modern Aydın şehrinin altında kalan bu alanlarda, elde edilen veriler doğrultusunda ölü gömme adetleri, mezar tipleri ya da ekonomik ve sosyal farklılıklar gibi ayırım gösterecek bir düzenlemeye rastlanılmamıştır. Ancak mevcut veriler, Tralleis Nekropolü'nün düzlükte olmayıp, tepelik ve yüksek yamaçlara doğru yayılım gösterdiğini ve Batı Nekropolü'nün küçük bir vadi içinde, güneye ve batıya doğru bir eğimle alçaldığını, Güney Nekropolü'nün ise eğimli yamaçlara inşa edildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Tralleis nekropolü de, diğer Batı Anadolu Hellenistik kentleri gibi belirli bir kent planına göre tasarlanmış ve çoğu mezar yerleşim alanının dışına doğru yayılım göstermiştir. Özellikle Güney Nekropol alanında daha karakteristik olan bu düzen, Maiandros (Büyük Menderes) boyunca uzanan Magnesia ad Meandrum, Nysa, Aphrodisias ve Laodikeia kentlerine giden ana yolun iki yanına yayılmıştır. Batı Nekropolü ise yine arazinin yamaç özelliği taşıması nedeniyle topografyaya uygun biçimde alana dağılmıştır.

Tralleis Nekropolü mezarlarını yapım tekniği ve malzeme açısından bölgedeki diğer mezarlar ile karşılaştırmak mümkündür. Bugüne kadar Stratonikeia, Laodikeia, Iasos, Magnesia, Hierapolis, Mylasa gibi birçok Karia kentinde, Tralleis Nekropolü'nde bulunan mezarlarla aynı karakteri taşıyan çok sayıda örnek bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında, mezarların kentin diğer kentlerle bağlantısını sağlayan anayol güzergahları üzerinde, kente gelen ana yolların etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılan kazılarda ele geçen buluntular doğrultusunda, Tralleis Batı Nekropolü genel olarak İÖ 4. yüzyıldan, İS 4. yüzyılın başlarına kadar, yaklaşık 800 yıl kullanım görmüştür.

Zengin sosyo ekonomik yapısı ve coğrafi konumu nedeniyle Tralleis'in özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde özel bir öneme sahip olduğu ve bu dönemde farklı ekonomik düzeye ve kültüre sahip bir nüfusun kentte ikamet ettiği bilinmektedir. Bu durum kentin diğer alanlarına olduğu gibi mezar yapılarına da yansımıştır. Tralleis Nekropolü'nde bulunan mezarlar arasında çevre kentlerden gelip Tralleis'e yerleşenlerin de bulunması, mezar tiplerinde bir çeşitlenmeye neden olmuştur. Örneğin Tralleis Nekropolü'nde ortaya çıkarılan mezarlar arasında farklı mimari özelliklere sahip, oda, sanduka, pişmiş toprak lahit, pithos, küp, amphora, çatı kiremitli, situla, urne, basit toprak ve platform mezar gibi farklı mezar tipleri bulunur²⁵⁹.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, altısı güney, ikisi Batı Nekropolü'nde olmak üzere ele geçen sekiz mezar yazıtı, Tralleis'in sosyal, kültürel yaşamı, ekonomik durumu, inanç ve ölü gömme gelenekleri hakkında önemli bilgiler vermekte, mezar sahiplerinin adlarını, akrabalık ilişkilerini ve aile mezarlarına kimlerin gömülebileceğini göstermektedir. Kent Karia Bölgesi'nde yer almasına rağmen, mezar yazıtları üzerinde Karia'lı bir isme bugüne kadar sadece bir yazıtta rastlanmıştır. Aydın şehir merkezinde bulunan ve İÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta geçen "*Paos'un oğlu Yssaldomos (bu çeşmeyi yaptırıp) Nymphelere (adadı)*" şeklindeki ifade ve yazıt üzerinde geçen Karca Yssaldomos ve Paous isimleri²⁶⁰, *Tralleis*'teki Karialıların varlığını kanıtlar niteliktedir²⁶¹.

Bugüne kadar epigrafik incelemesi yapılan mezar yazıtlarında *Kallias*, *Meniskos*, *Hermes*, *Thyke*, *Khrysispos*, *Nymphodotos*, *Aurelios*, *Tatianos*, *Seikilos*, *Speiklos* ve *Straton* gibi isimlerle karşılaşmıştır. Bu isimlerden *Seikilos*'un Karca bir isim olduğu düşünülse de, Zgusta, *Seikilos* ismini Hellence²⁶², Aydaş ise "Küçük Asya" şahıs ismi olarak değerlendirir²⁶³. *Seikilos* dışındaki bahsettiğimiz diğer isimlerin ise Yunanca ve Romalı isimler olduğu görüşü kabul görmektedir. Tralleis'te eski Yunanca ve Latince isimler taşıyan Trakyalı, Mısırlı, Trallar ve Yahudiler yaşadığı da bilinmektedir²⁶⁴. Poljakov yaptığı çalışmasında *Tralleis*'te Aitolia, Kos, Perinthos, Thera, Antiokheia, Magnesia, Korinthos, Pisidya, Herakleia, Paros, Lysimakheia, Kolophon, Thyangela, Persia, Miletos, Kydonia,

²⁵⁹ Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen bu mezar tipleri, kronolojileri, yönleri ve iskelet pozisyonları Tablo 1-2'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

²⁶⁰ Aydaş, 2015: 53.

²⁶¹ Aydaş, 2004: 121.

²⁶² Zgusta, 1964: 459, §: 1390.

²⁶³ Aydaş, 2015: 53.

²⁶⁴ Aydaş, 2015: 53.

Makedonya, Thessalia, Kyzikos, Mylasa, Khalkis, Aspendos, Pitane, Kalymna ve Limyra'dan gelen halkların yaşadığını anlatır²⁶⁵.

Sonuç olarak mevcut veriler nekropol alanının Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar farklı etnik kökenden gelen insanlar tarafından kullanıldığını gösterir. Tralleis Nekropolü'nde bulunan bu mezar tipleri, civar kentlerde olan türde olup, Karia Bölgesi nekropol inşa tekniklerini yansıtır. Hem mimari, hem de buluntu olarak yakın benzerleri birçok Karia yerleşiminde karşımıza çıkar ve benzer stil özelliklerini taşır. Buna göre Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar geniş bir zaman dilimine tarihlenen bu mezarlar, seramik, sikke gibi hem mezar buluntuları ve hem de mezar mimarisi yönünden dönem modasını ve bölgesel etkileşimleri gösterir.

Güney Nekropolü

Tralleis Güney Nekropolü'nde (Lev. 5A) Aydın Arkeoloji Müzesi tarafından 1972 yılında başlatılan kurtarma kazıları farklı aralıklarla günümüze kadar devam etmiştir. Yapılan kazılar, Güney Nekropolü olarak adlandırılan bu alanın Antik Dönem'de Tralleis antik kentinin sur duvarları dışındaki güney yamaçlarından başlayarak Büyük Menderes Nehri hattına kadar uzandığını gösterir (Lev. 5B). Özellikle günümüzde bahsedilen bu alanın Köprülü-Veysipaşa, Hasanefendi-Ramazanpaşa, Mesudiye Mahalleleri ile Aytepe Mevkiine kadar yayılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Aydın Müzesi tarafından sürdürülen kurtarma kazılarında ele geçen zengin nitelikteki buluntular, müzeye kazandırılmış ve bugüne kadar farklı araştırmacılar tarafından tez ve yayın çalışmaları olarak bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Aydın Arkeoloji Müzesi Uzmanlarından Arkeolog Ölmez tarafından yapılan, Tralleis'te ele geçmiş üç yazıtın incelenmesini ve çevirisini içeren bir makaledir²⁶⁶. Yine Güney Nekropolü'nde, Aydın Arkeoloji Müzesi Müdürü Yener ve Müze Çalışanı Özkan tarafından 1998 yılında yapılan kurtarma kazısının sonuçları, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri'nde sunulup yayınlanmıştır²⁶⁷. Ardından Ölmez tarafından *Tralleis Nekropol'ünden Bir Mezar ve Buluntuları* isimli Yüksek lisans tezi²⁶⁸, 2001 yılında ise Civelek tarafından *Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği* isimli bir doktora tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada 1968-1992 yılları arasında Aydın'ın çeşitli yerlerinde

²⁶⁵ Poljakov, 1989: 47 vd. No. 33.

²⁶⁶ Ölmez, 1996: 190-191.

²⁶⁷ Yener ve Özkan, 1998: 219-233.

²⁶⁸ Ölmez, 2000: 1 vd.

yapılan kurtarma kazılarında bulunan ve Aydın Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, neredeyse tamamı Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait mezarlarda ele geçen buluntular ele alınmıştır²⁶⁹. Ayrıca Tralleis Güney Nekropolü'nde bulunan mezarlarda yapılan kurtarma kazılarında ele geçen tamamı terrakotta figürinlerden oluşan bir grup malzeme, Çekilmez tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Kentin Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde bir terrakotta üretim merkezi olduğunu gösteren bu çalışma, 2017 yılında *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri* ismi ile yayınlanmıştır. Yine Çekilmez tarafından 2014'de "*Karia'daki Tralleis Güney Nekropolü'nden Hellenistik ve Roma Heykelcikleri*", 2017 yılında ise "*Terracotta figurines from the south necropolis of Tralles*" isimli iki farklı yayın yapılmıştır.

Yapılan kazılarda Tralleis Güney Nekropol alanının yalnızca küçük bir bölümü açığa çıkartılmakla birlikte, ele geçen buluntular bu alanın yapısı hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Örneğin nekropol alanında konteksti hiç bozulmamış farklı tip ve döneme ait mezarlar, sağlam durumda farklı tipteki seramikler, sikke, figürin ve gündelik yaşama ait objeler bulunmuştur. Bu malzemelerin geniş bir kronolojiye yayılması dönemsel modalar, tipolojik ve stilistik özellikler, sosyo-ekonomik yapı gibi alanlarda da bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Ayrıca bilimsel heyetler tarafından yapılan sistemli kazılar dışında, Aydın şehir merkezinin birçok yerinde, nekropol alanından götürülmüş devşirme malzemelere de rastlanmıştır. Günümüzde antik kent ile modern yerleşimin iç içe girmişliği ne yazık ki eski kente ait bir çok türdeki malzemelerin orjinal yerlerinden sökülerek başka yapılara taşınarak kullanılmasını, ayrıca mezarların defneciler tarafından kaçak kazılara maruz bırakılarak tahrip edilmesini kolaylaştırmıştır. Günümüzde çoğu III. Derece Arkeolojik Sit alanı içinde kalan bu mezarların, bazıları evlerin bodrum katında kalmış, ayrıca yerleşim alanlarına götürülen kanalizasyon ve su şebekesi gibi alt yapı hizmetleri mezarların zarar görmesine neden olmuştur²⁷⁰. Bunun yanında kentte meydana gelen depremler bu tahribatı arttırmıştır. İyi korunmuş örnekler yanında, kaçak kazılarla tahrip edilen mezarlarda erken ile geç dönem malzemesinin birbirine karışması, yani kontekstin dağılması sağlıklı sonuçlar elde edilmesini olanaksız hale getirmiştir.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Tralleis'te bugüne kadar pek çok mezar belirlenmiştir. Örneğin Tralleis Güney Nekropolü'nde belirlenen mezarlar arasında urneler,

²⁶⁹ Civelek, 2001: 1 vd.

²⁷⁰ Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahallesi, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yer alan mezarın önünde moloz taşlarla yapılmış kısa bir *dromosun* olduğu, ancak *dromosun* bir kısmının daha önce kanalizasyon çalışmaları sırasında tahrip edildiği görülmüştür. Yener ve Özkan, 1998: 220.

pişmiş toprak ya da mermer lahit ve farklı mimariyi yansıtan oda mezarlar bulunmuştur. Güney Nekropolü'nde oda mezarlara göre daha az sıklıkla karşımıza çıkan mezar tipinin lahitler olduğu görülmüştür. Bezemesiz, sade ve olasılıkla yerel üretim türündeki kapaklı ya da kapaksız pişmiş toprak ya da mermerden yapılmış lahitlere daha çok halktan kişilerin gömüldüğü düşünülmektedir²⁷¹. Tralleis Güney Nekropolü'nde bugüne kadar açığa çıkarılan bu mezarlar içinde en yaygın olanının ise konglomera içine açılan oda mezarlar olduğu görülmüştür. *Dromoslu* olan mezarların bir çoğu yamaca yerleştirilerek arazinin kendi yükseltisinden yararlanarak inşa edilmiştir²⁷².

Tralleis Güney Nekropolü oda mezarları, Karia Bölgesi'nde açığa çıkarılan oda mezarların tipik ve sağlam örnekleri arasında yer alır. Oda mezarlar mimari açıdan değerlendirildiğinde, ortak bazı özellikler bulmak mümkündür. Plan özellikleri bakımından ise Batı Nekropolü'nde açığa çıkarılan oda mezarlarla benzerlik gösterir. Bu benzerlikler arasında en dikkat çekici kısım, mezarların yön birliği göstermesi²⁷³, mezar odasına ulaşmayı sağlayan ve koridor işlevi gören bir *dromosun*un bulunması, *dromostan* mezar odasına geçişin bir kapı ile sağlanması, gömü işleminin gerçekleştirilmesi için bir ön girişinin olması ve mezar odalarının bir tonozla örtülmesidir.

Giriş, kapı ve iki ya da üç odadan oluşan bir iç mekandan meydana gelen basit bir plan şemasına sahip çoğu mezarda, mezar odasına kısa ve geniş bir *dromos* ile ulaşılmaktadır. Giriş kısmı dikdörtgen, yeşile çalan gri renkli yerel plaka taşından söve ve hatıllarla oluşturulmuş bir kapı ya da yine dikdörtgen formlu, ince kesimli başka bir taşın kapı işlevini sağlayacak şekilde kapatılması ile örtülmüştür. Mezarlarda karşımıza çıkan bir diğer giriş türü ise ince, kare kesimli plaka taşların yan yana tutturulması ile elde edilen tonoz ve tonozun önünün dikdörtgen bir kapak taşı ile kapatılmasıdır²⁷⁴. Biri ön olmak üzere, iki ya da üç odadan oluşan mezar içlerine genellikle yöreye özgü taştan karşılıklı içi harçla sıvanmış sanduka tipi klineler yerleştirilmiş ve bu klinelere *kremasyon* yanında, *inhumasyon* gömü de yapılmıştır²⁷⁵.

Mezarlar duvar örgüsü, giriş, mekan ölçüleri ve oda sayıları gibi teknik ve detaylarda ise kendi içinde ayrılmıştır. Ayrıca Güney Nekropolü'ndeki oda mezarlarda seviye farkının giderilmesi amacıyla basamak düzenlemesine gidildiği, mezar odasının örülmesi sırasında

²⁷¹ Ölmez, 2000: 7.

²⁷² Ölmez, 2000: 8.

²⁷³ Tralleis Güney Nekropolü oda mezarlarında tüm mezarların girişleri kuzey-güney yönündedir.

²⁷⁴ Ölmez, 2000: 6-7.

²⁷⁵ Ölmez, 2000: 6-7.

yapılan basamakların oda tabanı ile eşik arasındaki farka bağlı olarak bir ile üç arasında değiştiği belirlenmiştir. Tralleis Güney Nekropolü'ndeki oda mezarlarda görülen basamak düzenlemesine, Batı Nekropolü'nde rastlanılmadığı yapılan kazılarda elde edilen sonuçlardan bir diğeridir. Yine Güney Nekropolü'nde görülen lahit mezarlara, Batı Nekropolü'nde rastlanılmamaktadır.

Aydın Müzesi uzmanlarının 1989 yılında yaptıkları kurtarma kazısı sırasında bulunan bir oda mezar, Tralleis Güney Nekropolü oda mezarlarında sıklıkla görülen mimari özellikleri taşıdığı belirlenmiştir. Konglomera içine açılarak yapılan ve bir ön oda ile üç mezar odasından meydana gelen bu mezara giriş, kuzeyden üç basamaklı bir *dromos* ile sağlanmaktadır²⁷⁶. Düzgün kesilmiş taşlarla oluşturulan bu mezarın²⁷⁷ kemer biçimdeki girişi yeşile yakın gri renkli, kare biçimli, yerel bir kapak taşı ile kapatılmış ve bu taş *in-situ* durumda ele geçmiştir. Her üç mezar odasında da kırma taş ve kireç harcı ile sıvanmış, ikişer adet, düzgün kesilmemiş ve blok tuğlalarla özensiz şekilde kapatılmış sanduka tipi lahite rastlanılmıştır²⁷⁸. Batı ve doğu mezar odalarında ele geçen *kremasyon* kapları oda mezar içinde *kremasyon* gömünün varlığını göstermiş, ayrıca yapılan araştırma ve karşılaştırmalar mezar yapısının İÖ geç 4. yüzyıldan, İS 3. yüzyıla kadar kullanıldığını ortaya çıkarmıştır²⁷⁹.

Güney Nekropolü'nde yer alan bir diğer oda mezar ise Veysipaşa Mahallesi'nde, Alihan Oğlu İsmail Türbesi çevre düzenlemesi projesinin temel hafriyatı sırasında bulunmuştur. Bu alanda 1996 yılında Aydın Müzesi Müdürü Yener Başkanlığı'nda, Müze Araştırmacısı Özkan'ın katılımıyla bir kurtarma kazısı başlatılmıştır²⁸⁰. Yapılan çalışmalar sonrasında mezar yapısı, Tralleis Güney Nekropolü'ndeki diğer oda mezarla benzer mimari özellikleri taşıdığı ve Roma Dönemi tonozlu oda mezarlarının tipik bir örneği olduğu görülmüştür. Moloz taş ve harç kullanılarak inşa edilen tek odalı örme mezarlara örnek olan bu mezar yapısının girişinde, yine harç ve moloz taşlarla yapılmış kısa ve tek basamaklı bir *dromos* tespit edilmiştir²⁸¹. Kemerli bir kapı ile sağlanan mezar girişi, üst üste iki kayrak taşı ile kapatılmış ve bu taşlar *in-situ* durumda bulunmuştur. *Dromostan* bir basamak ile inilen kare mezar odasının üstü bir tonozla kapatılmış, yine mezar odasının üç tarafında

²⁷⁶ Tüm mezar odaları 2.20x1.80 m. ölçülerindedir. Ölmez, 2000: 9.

²⁷⁷ Kapı genişliği 70 cm.dir. Ölmez, 2000: 9.

²⁷⁸ Doğu mezar odasındaki sanduka tipi lahitler 1.90x0.45 m. boyutlarında, 50 cm. derinliktedir. Ölmez, 2000: 8-9.

²⁷⁹ Ölmez, 2000: 58.

²⁸⁰ Yener ve Özkan, 1998: 219.

²⁸¹ *Dromos* ölçüleri: Uzunluk: 1.16 m., genişlik: 1.20 m., yükseklik: 1.95 m., duvar kalınlığı ise 32 cm. dir. Oda Mezar ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Yener ve Özkan, 1998: 219-233.

sıvalı sanduka klinelere rastlanmıştır²⁸². Mezar odası günümüze tahrip olmadan ulaşırsa da, yeni gömülere yer açmak için farklı dönemlerde karıştırılmıştır. Uzun süre kullanılmış bir aile mezarı olduğu düşünülen bu mezar odasında, olasılıkla üçü *inhumasyon*, dördü *kremasyon* olmak üzere yedi adet gömünün yapıldığı ve bu oda mezarın İÖ 1. yüzyılın son çeyreğinden, İS 3. yüzyılın sonuna kadar bir kaç nesil boyunca kullanıldığı anlaşılmıştır²⁸³.

Son olarak 2016 yılında, Aydın Müze Müdürlüğü tarafından Köprülü Mahallesi'nde koruma amaçlı imar planı doğrultusunda başlatılan sondaj çalışmalarında, moloz taşlardan örtülü tonozlu bir mezar odası açığa çıkarılmıştır. Kuzey-güney yönünde, devşirme taşlar kullanılarak örme tekniğinde inşa edilen tek odalı mezar içinde kuzey-güney ve doğu yönünde üç adet sanduka bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda mezar odasının ve sandukaların iç ve dış bölümleri ile, koridor zemininin kireç harcı ile sıvalı olduğu ve bu sıvanın üzerinde pembe tonlarında boya izleri olduğu saptanmıştır. Ayrıca oda mezar içinde pişmiş toprak *kremasyon* kapları, unguentariumlar, figürlü kandiller, bir mask, bronzdan bir kılıç olmak üzere toplam 37 adet buluntu saptanmıştır.

Yapılan araştırma ve karşılaştırmalar mezarın İÖ 1. yüzyıldan İS 1. yüzyıl sonuna kadar kullanıldığını göstermiştir. Tralleis Güney Nekropolü'nde Aydın Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazıları sonucu ortaya çıkan oda mezarların, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olduğu ve bazı örneklerin küçük ekleme ve değişikliklerle Bizans Dönemi'nde de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tralleis Güney Nekropolü'nde bulunan oda mezarların bazılarında mezar yazıtları ile karşılaşılmıştır. Örneğin Tralleis kentinin Güney Nekropolü'nde günümüze kadar altı mezar yazıtı bulunmuştur. Bunlardan ilki Hellenistik Dönem'e tarihlenen, günümüzde ise Aydın Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mermerden yapılmış, üçgen alınlıklı ve akroterli, üzerinde "*Kallias oğlu, Kioslu Meniskos (burada yatıyor)*" şeklinde ifade bulunan bir steldir²⁸⁴.

Bir diğeri yine Aydın kent merkezinde bulunmuş ve günümüzde Aydın Arkeoloji Müzesi'nde korunan Hermes ve Tykhe'nin mezar taşıdır. Mermerden ve üçgen formlu mezar altarı şeklindeki yazıt üzerinde, "*banker Khryssippos'un oğlu Hermes'in ve onun karısı*

²⁸² Oda Mezar içindeki klineler 76 cm. yüksekliğinde ve 70 cm. genişliğindedir. Yener ve Özkan, 1998: 220.

²⁸³ Yener ve Özkan, 1998: 221.

²⁸⁴ Ölmez, 1996: 189.

Nymphodotos kızı Tykhe'nin mezarı. (Henüz) yaşıyorlar" şeklinde bir ifade bulunmakta ve bu yazıt Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir²⁸⁵.

Bir diğer yazıt Veysipaşa Mahallesi'nde, 1990 yılında bulunan ve İS 3. yüzyıl ortalarına tarihlenen bir mezardır. Mezarın *in-situ* durumdaki mermer *tabula ansatası* üzerinde, "*mezarın Aurelios Tatianos'a ait olduğu, mezar içine kendisinin, karısının, çocuklarının, torunlarının ve onların beslemelerinin gömülmeleri için onarttığını, başkalarının buraya gömülmeyeceğini, aksi halde aykırı davranan kişilerin Zeus Larasios'a 1500 Attika (drahmisi) ödemekle yükümlü olacağı, bu yazıtın bir kopyasının arşivde korunduğu ve mezar sahiplerinin henüz yaşadıkları*" yazmaktadır. Bilim dünyasında "*Aurelios Tatianos İle Ailesinin Mezar Taşı*" olarak anılan bu yazıtta "*mezarı kullanacak bir başka kişinin Zeus Larasios'a para cezası ödeyeceği*" anlaşılmaktadır²⁸⁶. Bu mezar yazıtından, *Tralleis*'teki Zeus Larasios kültü ile mezarın ilk gömü ve sonrasında uzun yıllar boyunca evlatlık çocukları ile birlikte kullanıldığı anlaşılmıştır²⁸⁷.

İÖ 1. yüzyıla tarihlendirilen bir başka mezar yazıtı üzerindeki "*işiten, duyan, duyduğuna kulak veren*" anlamlarına gelen "*epekoos*" (*επήκοος*) epitheti, *Tralleis*'te Apollon kültünün varlığına işaret etmektedir. Robert, Apollon'a kentte "*Apollon Epekoos*" adı ile tapınım yapıldığını ve yakarıldığını anlatmaktadır²⁸⁸. Ayrıca, Kocagür'de bulunan bir mezar steli yazıtında, Pergamon Krallığı'nın *Tralleis*'teki Valisi "*Dionysios'un babası Dionysios'tan*" bahsedilmektedir²⁸⁹.

Bu yazıtlardan şüphesiz en iyi bilineni, 1883 yılında İzmir-Aydın demiryolunun yapımı sırasında ortaya çıkan ve İS 1. veya 2. yüzyılda *Tralleis*'te yaşayan *Seikilos* adında bir kişiye ait olan mermer mezar taşıdır. Üzerinde yer alan Hellence yazıt ve melodiye ait beste bu mezar taşını çok bilinen bir örnek yapmış²⁹⁰, ancak bu mezar taşı yasa dışı yollarla Kopenhag'daki Milli Müze'ye kaçırılmıştır²⁹¹. Müzikal notasyonu ile birçok bilim adamının ilgisini çeken bu yazıt, antik dönemden günümüze ulaşan en eski müzik eserlerinden biri olarak bilinmekte, ayrıca güftenin her hecesinin üzerinde yer alan notalarla unik bir eser

²⁸⁵ Ölmez, 1996: 190.

²⁸⁶ Üreten, 2014: 360.

²⁸⁷ Ölmez, 1996: 190-191.

²⁸⁸ Robert, 1970: 409.

²⁸⁹ Aydın Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Hellence mezar stelinin çevirisi Prof. Dr. Hasan Malay tarafından yapılmıştır.

²⁹⁰ Yazıt günümüzde No. 35 Oda 11'de 14897 envanter numarası ile kayıtlı olarak korunmaktadır: Yazıt 61 cm. yüksekliğinde ve 20 cm. çapındadır. Çelik, 2005: 115-117.

²⁹¹ Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Çelik, 2005: 115-117.

olarak değerlendirilmektedir²⁹². Ayrıca *Seikilos* yazıtının Hellen folk müziğinin elimizdeki en erken örneklerden biri olduğu vurgulanmaktadır²⁹³.

Bu ünlü mezar taşının sahibinin kimliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda yazıtın *Seikilos*'un eşi, babası ya da sağlığında kendisi için hazırlattığı düşüncesi de yaygındır²⁹⁴. Toplam 13 satırlık bu yazıtın 1-5 ile 12-13. satırları mezar yazıtını, 6-11. satırları ise güfteyi içermekte olup, yazıtın ilk 11 satırı vezinlidir²⁹⁵. Yazıt şu şekildedir:

<i>εἰκὼν ἢ λίθος</i>	Ben bir mezar taşıyım,
<i>εἰμί• τίθησι μὲ</i>	bir simge,
<i>Σείκιλος ἔνθα</i>	Seikilos ölümsüz anıların
<i>μνήμης ἀθανάτου</i>	bir işareti olarak beni buraya koydu.
<i>σημα πολυχρόνιον</i>	
<i>Ὅσον ζῆς, φαίνου</i>	Yaşadığın müddetçe dertsiz tasasız ol
<i>μηδὲν ὄλωσ σὺ λυποῖ</i>	Hiçbir şeyin seni üzmesine izin verme
<i>πρὸς ὀλίγον ἐστὶ τὸ ζῆν</i>	Hayat çok kısa
<i>τὸ τέλος ὁ χρόνος ἀπαιτεῖ.</i>	

Yazıtta yer alan *ZH*, *Seikilos*'un hayatta olduğunu ifade etmekte ve bu nedenle *Seikilos*'un yaşadığı dönemde bu yazıtın yerleştirildiği anlaşılmıştır. Bugüne kadar yapılan farklı çalışmalarda yazıt için, İÖ 2. yüzyıldan İS 2. yüzyıla uzanan geniş bir tarih aralığı önerilmişse de, bu eser yaygın olarak İS 2. yüzyıla tarihlenmektedir²⁹⁶. Ayrıca tam olarak açıklığa kavuşmuş değilse de *Seikilos*'un Karia'lı bir isim olduğu, babasının adının ise Hellence olduğu düşünülmektedir. Yazıtın Latince formu *Siculus* ve Hellence formu *Κικελός*, babasının gerçek adı *Euterpes* ise bu mezarın profesyonel müzisyen bir aileye işaret ettiği anlaşılmaktadır²⁹⁷.

Batı Nekropolü

Kentin bugüne kadar belirlenen ikinci nekropol alanı, çalışma konumuzun malzemesini oluşturan ve kentin batı tarafındaki yamaçtan başlayarak bir bölümü

²⁹² <http://www.hasanmalay.com/index.php/siir/seikilos> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

²⁹³ Beaton, 1980: 1-11.

²⁹⁴ Randel, 1986: 767; Pilch, 2011: 78-79; Çelik, 2005: 116.

²⁹⁵ <http://www.hasanmalay.com/index.php/siir/seikilos> (Erişim tarihi: 10.02.2019).

²⁹⁶ Civelek, 2013: 157.

²⁹⁷ Pöhlman ve West, 2001: 91.

günümüzde Kemer Mahallesi'nin altında kalan Batı Nekropolü'dür (Lev. 6A). Bu alan günümüzde Kemer Mahallesi'nden halk arasında Üçgözler olarak adlandırılan alana giden asfalt ana yolun kenarında bulunan, eğimli vadinin kuzeyinde ve kent surunun dışında bulunan alandır (Lev. 6B). Tralleis Batı Nekropolü, yamaç biçimindeki tepelik alanların üzerinde geniş bir yayılım göstermektedir (Lev. 7A/B). Olasılıkla kentin bu tarafının tepelik olması ve toprak derinliğinin fazla olmaması, kent halkını bu alanda mezar açmaya yönelten temel etkenler arasındadır.

Yine Tralleis Batı Nekropolü'nün bulunduğu tepelik alanın doğal kayaç yapısına, konglomera zemine sahip olduğu görülmektedir. Batıya ulaşımı sağlayan Kemer Mahallesi güzergahında, topografyaya uygun olarak yapılmış tonozlu mezarlar dikkat çekicidir. Batı Nekropolü'nde toplumun her kesiminden farklı statüden kişiye ait farklı mezar türleri oluşturulmuştur. Eldeki veriler ve bugüne kadar yapılan çalışmalar Batı Nekropolü Alanı'nda, Güney Nekropole göre daha fazla türde mezar ve buluntu olduğunu göstermektedir. Ayrıca Batı Nekropolü'ndeki mezarların Güney Nekropolüne göre iyi bir durumda olduğu, belirlenen tahribatların ise daha çok doğa olayları sonucunda oluştuğu belirlenmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki ilk çalışma Aydın Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarıdır. Daha sonra bu alanda 2007-2008 yıllarında Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Yaylalı Başkanlığı'nda kazı çalışması yapılmıştır²⁹⁸. Sınırlı bir alanda yürütülen kazı çalışmalarında bu alanda bir oda mezar, üç taş sanduka, sekiz situla, üç amphora, beş urne, 16 çatı kiremit, bir basit toprak, iki pithos ve bir platform mezar ortaya çıkarılmıştır. Hem form, hem buluntu açısından farklılıklar içeren bu mezarlar, Tralleis kenti ölü gömme gelenekleri için önemli veriler sunmuştur. 2007 yılında kazısı yapılan bu alandaki mezarlar ve buluntuları bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki çalışma kapsamımız içinde yer alan malzeme 2007 yılında 39 adet mezar içinde yapılan kazılarda ele geçmiş ve 2008 yılında *KST*'de sunularak yayınlanmıştır²⁹⁹. Aynı alanda 2008 yılında yapılan çalışmalarda bulunan tek odalı oda mezar ise 2009 yılında bilim dünyasına tanıtılmıştır³⁰⁰. Tralleis Batı Nekropolü'nde ortaya çıkarılan malzemelerin sınırlı bir bölümünü ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin bu alanda bulunan kandillerin bir bölümü Aydın tarafından Yüksek Lisans tezi olarak

²⁹⁸ Yaylalı, 2008: 555-576; Yaylalı, 2009: 17-40.

²⁹⁹ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2008: 27-34.

³⁰⁰ Çekilmez, 2009: 380-382.

hazırlanmış³⁰¹, Saraçoğlu ve Çekilmez tarafından mermerden bir gladyatör steli incelenmiş³⁰², yine Saraçoğlu tarafından Batı Nekropol alanında bulunan ve büyük bir çoğunluğu *fusi* ya da *bulbous* formda olan unguentariumlar³⁰³ ile ortaya çıkarılan mezar ve buluntular³⁰⁴ ele alınmıştır. Son olarak Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay³⁰⁵ tarafından nekropol alanında bulunan yazıt yayımlanmıştır. Batı Nekropol Alanında bulunan insan ve hayvan iskeletlerine ait kemikler ise İşcan başkanlığındaki bir Antropolog heyet tarafından değerlendirilmiş ve bir rapor haline getirilmiştir.

Tralleis Batı Nekropol alanında yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılan yanı sıra mezar tipleri de çeşitlilik gösterir. Zemin türüne göre farklı uygulamalar arasında konglomeranın oyulmasıyla açılan oda mezarlar, bugün çalı türünde bitkilerle kaplanmış yamaç bir alan üzerine oturmaktadır. Bu türde konglomeraya açılan üç adet oda mezardan kesme ve blok taşlardan örülerek inşa edilmiş olan ilk örnek, Aydın Arkeoloji Müzesi tarafından 1976 yılında açığa çıkarılmıştır (Lev. 8A). *Dromoslu* ve iki odalı mezar içinde beş adet kline yer almakta (Lev. 8B) ve Hellenistik Dönem'e tarihlenen mezar sayesinde bu alanın Hellenistik Dönem'den itibaren gömü amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Batı Nekropol alanında 1999 tarihinde, Arsenal olarak adlandırılan yapının üstündeki batıya meyilli yamaç üzerinde yapılan çalışmalarda, 44 adet *intramural* gömüye rastlanmıştır³⁰⁶. Alanda çok sayıda mezara rastlanması, olasılıkla buranın uzun süre mezarlık olarak kullanıldığını düşündürmüştür. Ortaya çıkarılan *in-situ* durumdaki gömüler, yarım tonozu yıkılmış Geç Roma Dönemine ait bir yapı içinde bulunmuştur. Yapılan çalışmalar yön birliği olmayan üç tip gömünün varlığına işaret etmiş ve gömülerin çoğunun pişmiş toprak urne ile amphoralardan oluştuğu ve iki adet de situlanın bulunduğu tespit edilmiştir. Ağız kısmı kase, yassı bir taş ya da düz bir mermer parçası ile kapatılan bu gömüler içinde, büyük iskelet parçalarına rastlanılmazken, bulunan az sayıdaki ince kafatası ve ayak bilek parçaları, gömülerin fetus veya doğduktan sonra az süre yaşayan bebeklere ait olduğunu düşündürmüştür³⁰⁷.

Çalışmalarda ortaya çıkarılan urnelerin yere dikey yerleştirilmiş ağız kısımlarında ise genellikle küçük köpek, domuz ve kedilere ait kafatası ile kemik parçalarına rastlanmış ve

³⁰¹ Aydın, 2015: 1 vd.

³⁰² Saraçoğlu ve Çekilmez, 2010: 57-58.

³⁰³ Saraçoğlu, 2011: 1-42.

³⁰⁴ Saraçoğlu, 2013: 475-497.

³⁰⁵ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

³⁰⁶ Dinç, 2003: 32.

³⁰⁷ Dinç, 2003: 30-32.

bu durum Dinç tarafından ölen çocuklar için yavru hayvanların kurban edildiği şeklinde yorumlanmıştır³⁰⁸. Ele geçen buluntular üzerinde yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar, mezar alanının, İS 3. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 4. yüzyılın başları arasında kullanıldığını göstermiştir³⁰⁹.

Çalışma kapsamımızda yer alan malzemenin ele geçtiği moloz taşlar kullanılarak örme tekniğinde, iki katlı ve üstü tonozlu olarak inşa edilen bir diğer *Dromoslu* Oda Mezarı yine aynı türde moloz taşlar kullanılarak oluşturulmuştur. İç duvarları sıvalı iki odadan oluşmakta ve mezar içinde içleri sıvalı sanduka tipinde beş adet kline yer almaktadır. Hem mezar mimarisi, hem de mezar içindeki ölü hediyelerinden yola çıkarak bu Oda Mezardaki buluntular, İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

Batı Nekropolü içinde yer alan konglomera türündeki ana kayaya açılmış bir diğer oda mezar, 2008 yılında yapılan kazı çalışmalarında bulunmuştur. Konglomeranın oyulmasıyla oluşturulan bu oda mezar, bölge genelinde karşımıza çıkan bir mezar türüdür. Dikdörtgen şeklinde, kuzey-güney doğrultusundaki yapı, tek odalı olarak inşa edilmiş ve üstü tonozla kapatılmıştır. Bu mezar yapısı ise mimarisi ve ele geçen ölü hediyelerinden yararlanılarak İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir³¹⁰.

Tralleis Batı Nekropolü'nde açığa çıkarılan oda mezarlar plan özellikleri açısından değerlendirildiğinde, Güney Nekropolü'ndeki oda mezarlar ile benzerlik gösterir. Her iki alanda da mezarlarda giriş, *dromos*, kayrak taşıyla kapatılan bir kapı, tek ya da bir ön oda ile mezar odasından oluşan yalın bir plan şeması, yön birliği³¹¹ gibi temel özellikler görülür. Yine Güney Nekropolü oda mezarlarında görülen *dromostan* ön odaya, ön odadan ise mezar odasına girişi sağlayan kapı düzenlemesi, üst örtünün tonozla kapatılması her iki Nekropol alanında da ortaktır. Plan şeması yukarıda verilmeye çalışılan Tralleis Batı Nekropolü oda mezarlarının *dromosunun* genişlikleri 1.2 m., uzunlukları ise 11 m., 2.8 m. ve 3.15 m. arasında değişmektedir. Güney Nekropol alanında *dromosları* basamaklı oda mezarlara rastlanmakla birlikte, Batı Nekropol Alanında ortaya çıkarılan oda mezarların *dromosları* basamaksızdır. Her iki alanda da benzer şekilde *dromoslar* bir mezar odasına açılmaktadır.

Yukarıda kısaca değindiğimiz giriş düzenlemesi, Tralleis Nekropolü mezarlarının neredeyse tamamı için geçerli olmakla birlikte, Batı Nekropol alanında kazısı yapılan tek

³⁰⁸ Dinç, 2003: 32.

³⁰⁹ Dinç, 2003: 30-32.

³¹⁰ Çekilmez, 2009: 380-382.

³¹¹ Her iki alandaki oda mezarların da girişleri kuzey-güney yönündedir.

odalı mezarda farklı bir düzenleme ile karşılaşılır. Tralleis Güney ve Batı Nekropolü oda mezarlarında, *dromosun* bitiminde mezar odasına girişi sağlayan kapılar dikdörtgen formlu olup, ortalama 58-73 cm. genişliğine ve 90 cm ila 1.66 m. arasında yüksekliğe sahiptir. Gömünün mezar odasına yerleştirilmesinden sonra ölçüleri kapı boşluğundan biraz daha fazla olan kireçtaşı levhalar kapak taşı olarak kullanılmıştır. Bazı *dromoslarda in-situ* durumdaki kapak taşlarına dayanarak bu levhaların ortalama 20-46 cm. kalınlığa sahip olduğu söylenebilir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan oda mezarlar temelde aynı plan özelliklerine sahip olmakla birlikte, teknik açıdan bazı farklılıklar gösterir. Duvar örgüsü, giriş cephesi ve ölçü gibi teknik detaylarda farklılıklara rastlanabilir. Tralleis Batı Nekropolü'nde oda mezarların tamamının girişleri, kuzey-güney yönündedir ve günümüze kadar açığa çıkarılan oda mezarların bir tanesi hariç tümü tek odadan oluşur. Bu oda mezarların tamamı, kesme blok ve moloz taşlardan örme tekniğinde inşa edilmiştir. Ayrıca tüm mezar odalarının üst yapıları tonozla kapatılmıştır.

Tralleis mezarlarının mimari açıdan dikkat çekici yönlerinden bir diğeri, mezar odalarında karşımıza çıkan klinelerdir. Oda mezarların tamamında genellikle mezar girişlerinin sağında, solunda ve karşısında zeminde klineler bulunur. Oldukça sade görünümlü, süslemesiz durumdaki bu klineler dışında çok az mimari düzenleme vardır. Sadece 2 No'lu oda içinde ve kline 5'in tam üzerinde farklı olarak küçük bir niş bulunur.

Batı Nekropolü'ndeki bazı oda mezarlarda teknik açıdan başka farklılıklarda bulunur. Bu alandaki bazı oda mezarlarda iç mekanın büyüklüğü değişiklik göstermekte, ayrıca bazı mezar odalarının tabanlarının kapı eşiklerinden daha derinde olduğu görülebilmektedir.

Tralleis Batı Nekropolü oda mezarlarının yapım tekniğini, malzeme (kireçtaşı), iç düzen ve üst örtü açısından, bölgedeki diğer mezarlar ile karşılaştırmak mümkündür. Karia Bölgesi'nde yer alan Magnesia³¹², Iasos³¹³, Mylasa³¹⁴, Belentepe³¹⁵, Hierapolis³¹⁶, Stratonikeia³¹⁷, Alabanda³¹⁸ ve Çine Sarnıç Köyü'nde³¹⁹ aynı karakterde çok sayıda örnek ele

³¹² Ethem-Koçak, 2013: 1 vd.

³¹³ Kızıl, 1999: 47-48.

³¹⁴ Kızıl, 1999: 80.

³¹⁵ Durnagözü, 2009: 37.

³¹⁶ Okunak, 2005: 17.

³¹⁷ Tamsü-Polat, 2017: 47.

³¹⁸ Özdemir, 2014: 64.

³¹⁹ Aydoğmuş, 2018: 53.

geçmiştir³²⁰. Bu tipteki tonoz çatılı, oldukça sade ve mütevazı oda mezarlar, Karia Bölgesi dışında Kilikia'da Korykos civarında Elauissa Sebaste, Anemurium, Kelendiris, Antiochia Ad Cragum ve İotape'de karşımıza çıkar³²¹.

Mezar yapılarının mimari özellikleri dışında, Tralleis'te belirlenen nekropol alanlarına ait en erken tarihli buluntular, Batı Nekropol alanı içinde yer alan taş sanduka mezarlarda bulunmuş dört adet unguentariumdur. Bu unguentariumların benzer örnekleri sayesinde İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmesi, Batı Nekropol alanının kullanımının İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden başladığını gösterir. Tralleis Nekropolü'nde ortaya çıkarılan farklı dönem ve mimari tekniğe sahip çok sayıdaki bu mezarlar alanın nesilden nesile farklı zenginlik ve geleneğe sahip insanlar tarafından geniş bir zaman aralığında defalarca kullanıldığını ortaya çıkarır. Bunlardan özellikle konglomera içine yapılmış oda mezarların sert bir zemin üzerine inşa edilmesi nedeniyle antik dönem boyunca gömü amaçlı tekrar tekrar kullanılması Tralleis'te de karşımıza çıkan bir durumdur³²². Antik dönem boyunca her seferinde görkemli yeni bir mezar yapmaktansa, aynı mezarı tekrar kullanmak insanoğlu için cazip bir uygulama olarak görülmüştür. Tralleis Güney Nekropolü'nde de karşımıza çıkan mezar yapılarında geniş bir zaman dilimine ait malzemelerin bir arada bulunması durumu bu olgu ile ilgili olmalıdır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde mimari açıdan bilgi veren mezarlar ve içlerinde ele geçen çok sayıdaki nitelikli buluntu yanı sıra mezar yazıtlarına da rastlanmıştır. Bunlardan ikisi oldukça önemlidir. Bunlardan ilki *dromoslu* oda mezarın yan tarafında yer alan platformlu mezarda oldukça iyi durumda ele geçen ve harf formundan yola çıkılarak İS 2. yüzyıla tarihlenen, mermer ve *in-situ* durumdaki bir yazıttır. Üzerindeki üç satırlık Hellence yazıtın çevirisine göre: "*Arazinin satın alımı, binanın yapımı ve sütun, heykel ve lahitlerin yerlerinin değiştirilmesi işleri gymnasiumu kullanan Yaşlılar Meclisi üyeleri tarafından denetlendi*"³²³ şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Aynı alanda ele geçen bir diğer yazıt bir yine harf formundan yola çıkılarak İS 2. yüzyıla tarihlenen ve mermerden yapılmış gladyatör steline aittir. Üzerindeki iki satırlık Hellence yazıtın çevirisine göre: "*Speiklos, (bu steli) Straton'un anısı için (yaptırdı)*"³²⁴ şeklinde bir ifade bulunmaktadır.

³²⁰ Benzer mezar örnekleri 3. Bölüm içinde yer alan "Mezar Tipleri" başlığı altında yer alan karşılaştırma örneklerinde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

³²¹ Kızıl, 1999: 87.

³²² Ölmez, 2000: 276.

³²³ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

³²⁴ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2010: 57-58.

Kuzey Nekropolü

Yukarıda bahsedilen ve Tralleis'in batı ve güney hattını içine alan bölümleri dışında benzer oda mezarlara kentin Akropol alanı olarak adlandırılan, kuzey tarafta da rastlanılmıştır. Örneğin 1998 yılında Dinç Başkanlığı'nda yapılan kazı çalışmalarında, kentin kuzeyindeki Akropol alanında ortaya çıkarılan bir mezar odası, Menderes Vadisi'nde bilinen beşik tonozlu mezar geleneğini yansıtmaktadır (Lev. 9A). Doğu tarafı Akropol Suruna dayandırılmış bu beşik tonozlu, dikdörtgen formlu oda mezarın³²⁵ girişi batıdan beş basamaklı bir merdivenle sağlanmaktadır. Merdivenin sonundaki mezar odasının kemerli kapısı, büyük bir taş blokla kapatılmış, yapının içindeki sıvalı doğu duvarına dikdörtgen formlu bir niş yerleştirilmiştir. Mezarın merdivenlerinin solunda, toprak kaymasını engellemek için doğu-batı doğrultulu set biçiminde bir duvar yapılmıştır.

Oda mezar içinde üçü *hocker*, diğer dördü sırt üstü olmak üzere toplam yedi gömüye rastlanmıştır (Lev. 9B). Uzun bir dönem boyunca kullanılan oda mezarda erken gömüler sekilerin üzerine, geç döneme ait gömüler ise sekilerin ortasındaki boşluklara yatırılmıştır. Ayrıca iskeletlerin etrafında ele geçen çok sayıdaki demir çivi, gömülerin yatırıldıkları alanda ahşap bir eşyanın varlığına işaret etmektedir. Ölü hediyesi olarak bırakılmış kandillerin form özellikleri, bu mezar odasının İÖ 1. yüzyıldan, İS 2. yüzyılın ortalarına kadar kullanıldığını göstermiştir³²⁶. Benzer tipteki tonozlu mezar yapıları Tralleis'e komşu Nysa, Orthosia, Mastaura ve Koskina nekropollerinde de görülür. Menderes Vadisi'nde yoğunlaşan beşik tonozlu mezarların, yerli Karia halkının ölü gömme geleneği olan mağara gömü geleneğinin Roma Dönemi'ndeki uzantısı olduğu düşünülmektedir³²⁷.

Akropol surunun doğusunda yukarıda ele aldığımız bu tonozlu oda mezarın üst kısmında, üstü çatı kiremidi ve yassı taşlarla kapatılmış, basit formda bir mezara daha rastlanmıştır. Mezar içinde yapılan çalışmalarda cenin ya da çocuklara ait kemik kalıntıları ile İS 5. yüzyıl formunu yansıtan kandillere rastlanmıştır. Bu durum Roma Tonozlu Mezar yapısının giriş kısmının Erken Bizans Dönemi'nde ölü gömmek üzere kullanıldığına işaret etmektedir. Ayrıca Tralleis Akropolü'nün kuzey ve kuzeydoğusunda bu türde başka tonozlu mezar odaları daha bulunmaktadır. Akropol alanında belirlenen bu tip mezar odaları, Tabakhane Çay'ı boyunca ya da Kepez yamacı boyunca Kalfaköy Mahallesi önlerinde karşımıza çıkmıştır. Kalfaköy Mahallesi'nden daha yukarılarda ise Hellenistik Dönem'e

³²⁵ Dinç, 2003: 22-23.

³²⁶ Dinç, 2003: 22-23.

³²⁷ Dinç, 2000: 13-14; Dinç, 2003: 22-23.

tarihlenen mezarlar saptanmıştır. Kalfaköy Mahallesi'nin güneydoğusundaki Kızıl Tepe'de görülen mağara ağzları ise dört adet tonozlu bir mekan gibi oyulan mezar odaları olmalıdır.

Doğu Nekropolü

Günümüzde Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin batısında kalan Kepez düzleminin batı kıyısı boyunca, Tabakhane Deresi'ne bakan yüzde de mezar odaları ve tümülüsler bulunmaktadır ve bu alanın kentin Doğu Nekropolü olduğu düşünülmektedir. Tralleis'in Doğu Nekropolü konusunda çalışma yapılmadığından bir değerlendirme yapmaya olanak sağlayacak çok fazla veri bulunmamaktadır. Sadece Tül tarafından Tralleis Doğu Nekropolü'yle ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Tül tarafından Kepez düzleminin kuzey batı ucunda bulunan üç tonoz bölmeli mezarların kentin tarıma ve işleme elverişli olmayan kısmına Thrakia'dan göç eden halklar tarafından yapıldığı öne sürülmüştür. Bu mezarların girişi yamaçta bir ön oda biçiminde düzenlenmektedir. Ön girişten karşıya ve sağa sola açılan toprak oyukları, harçla yapılmış lahit biçimli ikişer gömü mekanından oluşan özellikler göstermektedir³²⁸.

Tümülüsler ise, Kepez düzleminin batı ve güney kıyısına dizilmiş biçimdedirler. Kepez düzleminde yer alan tümülüslerden, çevresi taş dizili olanlar ve gözle görülemeyecek derecede alçak yapılanlar, kampüs içi peyzaj düzenlemeleri nedeniyle büyük ölçüde zarar görmüştür. Yaptığımız çalışmalarda, kampüsün güneybatı köşesinde yer alan büyük tümülüsün çapı yaklaşık 37 m. (Lev. 10A), kampüsün kuzeybatı köşesinde yer alan küçük tümülüsün çapı ise yaklaşık 24 m. (Lev. 10B) ölçülmüştür.

³²⁸ Tül, 2013: 83-84.

3. BÖLÜM

3. MEZAR TIPLERİ

3.1. Dromoslu Oda Mezar

Oda mezar geleneğinin kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, bu geleneğin Erken Tunç Çağı ile birlikte ortaya çıktığı düşünülmektedir³²⁹. Konut planı özelliklerinin mezar mimarisine etkisini göstermesi açısından da önem taşıyan oda mezar geleneğinin temel niteliği, mezar içinin aynı bir ev odası gibi ölünün ahiret hayatında bireysel ihtiyaçları karşılayacak biçimde inşa edilmesidir³³⁰. Söz konusu mezarların çoklu gömü yapılabilecek biçimde bir kaç odalı inşa edilmesi ya da farklı dönemlerde tekrar tekrar gömü amaçlı kullanılması ise öldükten sonra aynı aile bireylerinin aynı mekan içinde bulunma isteğiyle açıklanabilir³³¹. Bu durum insanların ölümlerini gömmeye başladıkları Paleolitik Dönem'den beri var olan "Ata Kültü" inancının yüzyıllar boyunca devam ettiğinin ve bir arada bulunma isteğinin hiç değişmeden devam ettiğinin bir kanıtı olarak karşımıza çıkar³³².

Yamaçlarda, kısmen veya tamamen toprak altında, üzeri sahte kemer, sahte kubbe veya tonoz ile örtülmüş, tuğla veya taştan inşa edilmiş tek odalı bir yapıyı ifade eden oda mezar mimarisi, farklı halk grupları tarafından sıklıkla kullanılmış ve zaman içinde çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Oda mezarların bu denli yaygın kullanılmasının bir nedeni de, yapımında kullanılan moloz, dere taşı, tuğla ve kireç harcı gibi yerel malzemelerin de bölgesel olarak kolay biçimde elde edilmesidir³³³.

Oda mezar geleneğinin kökeni ile ilgili bir diğer görüş ise bu tip mezarların sanduka mezarların doğal gelişimi sonucu ortaya çıktığı ve insanoğlunun kentleşmesine ve mimari gelişimine paralel olarak ekonomik yapı ve sosyal sınıf farklılıklarını yansıtır biçimde şekillendiğidir³³⁴. Bu nedenle de hem oda mezarlar, hem de sanduka mezarlar bireysel gömüler ya da toplu gömüler için mezar mimarileri farklı dahi olsa her dönemde kullanılmakta ve içlerinde az ya da çok ölü hediye bulmaktadır³³⁵.

³²⁹ Uhri, 2014: 121.

³³⁰ Uhri, 2014: 121.

³³¹ Özgüç, 1948: 98 vd.

³³² Uhri, 2014: 61.

³³³ Şimşek, 2011 a: 10.

³³⁴ Yılmaz, 2006: 58.

³³⁵ Yılmaz, 2006: 58.

İlk olarak, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'da Er Hanedanlar Dönemi'nde (İÖ 2850-2350) ortaya çıkan oda mezar geleneği, "ölü evi" düşüncesinin bir yansıması olarak görülmektedir³³⁶. Bu tip oda mezarlar, taş ve kerpiç kullanılarak ya da ana kayaya oyularak yapılmışlardır³³⁷. Kuzey Suriye'de Tel Barship, Tel Açana gibi merkezlerde Erken ve Orta Tunç Çağlar'a tarihlenen örnekler, genellikle yamaçlara ya da tamamı toprak altında kalacak şekilde yapılmış, üzeri sahte kemer, sahte kubbe ya da tonozla örtülmüş, tuğla veya taştan yapılmış tek odalı mezarlardır. Tüm bu örnekler dışında ayrıca, Tunç Çağı'nın başından itibaren ana kayaya oyularak inşa edilen, basamaklı veya rampalı *dromos*ları bulunan, giriş kapıları yek pare taş ya da kerpiçle örtülen "kuyu oda mezar" şeklinde adlandırılan çok sayıda oda mezar örneği, Tel Chuera, Tel Quitar, Tel Selenkahiye, Tel-As, Mişrife-Quatna, Ebla gibi merkezlerde karşımıza çıkar³³⁸.

Kıbrıs'ta da çok sayıda ve farklı dönemlere tarihlendirilen oda mezarlar bulunmuştur. Bu mezarların en erken örneği Mosphili'da bulunan Tunç Çağı'nın 4. ve 5. evrelerine (İÖ 2700-2500) tarihlendirilen oda mezarlardır. Kıbrıs'ta oda mezar geleneği Erken Tunç Çağı boyunca (İÖ 3000-2000) görülmeye devam eder. Vounos, Lapatsa ve Lapitkos'ta bulunan oda mezarlar (İÖ 2000-1650), oval planlı ve dörtgen biçimli kuyu *dromos* tarzında girişlere sahiptir³³⁹. Kapı geçitleri genellikle mono blok taş kapaklarla kapatılmış ve kapağın oturacağı yuva silmelerle belirtilmiştir. *Dromos*un içinde bazen nişlerin de yer aldığı mezarlar genellikle iki odalıdır. Zaman içinde oda sayısı üçe yükselirken, dörtgen ve yamuk planlı mezar odaları ise genellikle tek odalı ve az nişli kalmıştır. Bu tür mimariyi yansıtan oda mezar geleneği Kıbrıs'ta Geç Tunç Çağı'na kadar devam etmiştir³⁴⁰.

Oda mezar geleneğinin kökeni ve ilk örnekleri konusundaki diğer bir görüş ise bu mezarların öncülerinin Mykenai Dönemi'ne (İÖ 1800-1200) gittiğidir³⁴¹. Bu geleneğin Anadolu'nun çok sıkı ilişkilerde bulunduğu Ege Adaları ve Hellas'ta, Girit kuyu mezarlarının ve Mesera'daki yuvarlak mezarlar ile Mohos oda mezarlarının gelişimi ile ortaya çıktığı ve sonrasında Mykenai'nin tholos mezarlarına³⁴² dönüştüğüdür³⁴³. Mykenai

³³⁶ Ökse, 2002: 58.

³³⁷ Ergeç, 1995: 100-101.

³³⁸ Ergeç, 1995: 101-102.

³³⁹ Vesberg ve Vestholm, 1956: 18.

³⁴⁰ Ergeç, 1995: 101-102.

³⁴¹ Waldbaum, 1966: 335.

³⁴² Genellikle krallara ait olduğu kabul edilen tholos mezarlardaki kubbesel örtü biçiminin sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü simgelediği ve soyluların mezarlarında bu sebeple kullanıldığı ileri sürülmektedir. Mansel, 1971: 79-80.

³⁴³ Ergeç, 1995: 63.

dünyasında oda mezarlar ve orada yerel geliştiği kabul edilen tholos mezarlar, çok yaygın kullanılmışlardır³⁴⁴. Mezar odalarından gelişen tholos mezarların en tanınmış örnekleri Atreus, Klytemnestra ve Orhomenos'da karşımıza çıkar. Bu dönem ile birlikte oda mezarlar bir yamaç boyunca genellikle gruplar halinde sıralanmış ve mezar odaları mezar yapısına bir *dromos*la bağlanmıştır³⁴⁵. Ayrıca defin ve tören işlemleri sona erdikten sonra üstleri toprak yığılarak örtülmüş ve anıtlştırılmışlardır. Bu mezar mimarisi daha sonraları kullanılan tümülüslerin öncüsü olmuştur³⁴⁶.

Girit, Rhodos ve Thera yerleşimlerindeki³⁴⁷ oda mezar örnekleri incelendiğinde, Knossos'ta kayaya oyulmuş oda mezarlar, Protogeometrik ve Geometrik Dönem'e tarihlenirken, Rhodos ve Thera'daki kayaya oyulmuş, küçük boyutlu, kareye yakın dikdörtgen formlu inşa edilmiş, mezar odalarının önünde geniş bir *dromosu* olan örnekler, İÖ 7. ve 6. yüzyıla tarihlenmektedir³⁴⁸.

Anadolu'da oda mezar olarak nitelendirilebilecek ilk örnekler, İÖ 3. binde Alacahöyük'te görülür³⁴⁹. Dikdörtgen formda olan mezarların çukurları düzenli değildir ve çukurların dörtkenarı birbirine çamur harçla basitçe tutturulan orta boy taş dizileriyle çevrilmiştir³⁵⁰. Alacahöyük dışında; Horoztepe³⁵¹ (Tokat/Erbaa), Arslantepe³⁵² (Malatya), Hayaz Höyük³⁵³ (Adıyaman/Samsat), Gedikli/Karahöyük³⁵⁴ (Gaziantep/İslahiye), Tilmen Höyük³⁵⁵ (Gaziantep/İslahiye) ve Titriş'te³⁵⁶ (Şanlıurfa/Bozova) oda ya da Hayaz Höyük'te (Adıyaman/Samsat) olduğu gibi "yeraltı oda mezarı" olarak adlandırılan mezarlar bulunmuştur. Bu mezarlardan Gedikli/Karahöyük (Gaziantep/İslahiye), Tilmen Höyük (Gaziantep/İslahiye), Hayaz Höyük (Adıyaman/Samsat), Alacahöyük (Çorum/Alaca) ve Horoztepe'deki (Tokat/Erbaa) mezarlar Erken Tunç Çağı II sonu ya da Erken Tunç Çağı

³⁴⁴ Mansel, 1971: 69.

³⁴⁵ Waldbaum, 1966: 335.

³⁴⁶ Ergeç, 1995: 64.

³⁴⁷ Kurtz ve Boardman, 1971: 93 vd.

³⁴⁸ Kurtz ve Boardman, 1971: 175, 193.

³⁴⁹ Alacahöyük için bkz: Harmankaya ve Erdoğan, 2002.

³⁵⁰ Özgüç, 1948: 40-41.

³⁵¹ Horoztepe için bkz: Harmankaya ve Erdoğan, 2002.

³⁵² Arslantepe için bkz: Frangipane 1998: 291-298.

³⁵³ Hayaz Höyük için bkz: Rodenberg, 1981: 94.

³⁵⁴ Gedikli/Karahöyük için bkz: Duru, 1986: 170-171.

³⁵⁵ Tilmen Höyük için bkz: Duru, 2003: 12.

³⁵⁶ Uhri, 2006: 246.

III'e tarihlendirilirken, Arslantepe ve Titriş ise Erken Tunç Çağ I ve II' ye tarihlendirilmektedir³⁵⁷.

Batı Anadolu'da İÖ 2. binyıla tarihlenen oda mezar örneklerine; denize yakın bölgelerde; Beşiktepe (Çanakkale/Yeniköy), Panaztepe (İzmir/Menemen) ve Kolophon (İzmir/Menderes/Değirmendere) gibi merkezler verilebilir³⁵⁸. Beşiktepe'de bulunan oda mezarlar *megaron* planlıyken; Panaztepe ve Kolophon'dakiler sahte kubbelidir. Panaztepe ve Kolophon oda mezarlarının ortak özelliği *dromos*larının kısa oluşudur. Panaztepe ve Kolophon'dakiler ise sahte kubbelidir. Söz konusu mezarlar dışında, bölgede, Erken Tunç Çağ II ve III dönemlerine tarihlenen "sahte oda mezarların"³⁵⁹ varlığı da bilinmektedir.

Karia Bölgesi'nde ise yaygın kullanılan ve Geç Tunç Çağı'na kadar giden oda mezar örnekleri, sonraki dönemlerde de varlığını kesintisiz devam ettirmiştir. Aile mezarları olarak kullanım gören bu tip oda mezarlar çeşitli malzemeler kullanılarak farklı tip ve düzenlemelerde yapılmış ve bir yamaç boyunca sıralanmışlardır³⁶⁰. Bu farklılığı belirleyen nedenlerin başında, ekonomik faktörler, topografik özellikler ile birlikte bölgenin gelenek ve görenekleri rol oynar³⁶¹. Topografyayı kullanma konusunda yetenekli olan Kariyalılar arazinin şartlarına bağlı olarak kayaya oyulmuş ya da örme tekniğinde oda mezarlar inşa etmişlerdir. Karia'da bu tekniklerde inşa edilen oda mezarlar genellikle eğimli bir *dromosa*, taşla kapatılmış bir giriş kapısına, dikdörtgen ya da yuvarlak formlu ana mezar odasına sahiptir³⁶². Ayrıca farklı tipteki oda mezarlar, plan özelliklerine göre yuvarlak, dikdörtgen veya dikdörtgene yakın kare planlı şeklinde inşa edilebilmekte ya da bu mezarların üst yapısı düz çatılı kirişsiz, düz çatılı kirişli, sahte kubbeli, tonozlu ya da beşik çatılı olabilmektedir³⁶³.

³⁵⁷ Uhri, 2006: 246.

³⁵⁸ Akyurt, 1998: 111.

³⁵⁹ Etrafı taşlarla çevrilerek dikdörtgen bir görünüm verilmiş, kısa kenarlardan birinde giriş kapısı bulunan, tabanı sıkılaştırılmış toprak ya da çakıl taşlarıyla döşenmiş, üzeri ahşap bir plaka ile ya da kireçtaşı dolgu ile kapatılmış, ev ya da oda görüntüsü verilmiş mezar tipleri "sahte oda mezar" olarak tanımlanmaktadır. Kaklık (Denizli/Honaz), Karataş Semayük (Antalya/Elmalı) ve Kusura (Afyon/Sandıklı)'da tespit edilen oda mezarlar Erken Tunç Çağı II ve III evrelerine tarihlenmektedirler. Erken Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da ortaya çıkan "sahte oda mezarlar"ın benzerlerine Anadolu'nun diğer bölgelerinde rastlanmamakla birlikte bu bölgelerde "oda mezar" lara rastlanması dikkat çekicidir. Erken Tunç Çağı'nda Karadeniz Bölgesi, Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde "oda mezar" geleneğinin varlığı bilinmektedir. Sahte oda mezar geleneği ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Uhri, 2006: 257-259.

³⁶⁰ Waldbaum, 1966: 335.

³⁶¹ Tamsü-Polat, 2013: 240.

³⁶² Waldbaum, 1966: 335.

³⁶³ Aydoğmuş, 2018: 41.

Güvenlik sebebiyle genellikle yer altına inşa edilen oda mezarlarda gömüler, doğrudan zemin üzerine, mezar odası içine yerleştirilen klinelere ya da sandukalara ve mezar odasının duvarlarına açılan nişlere yapılmıştır³⁶⁴. Bir ya da birden fazla odalı bu mezarlara *inhumasyon* gömülerin yanı sıra *kremasyon* gömülerin de yapıldığı, mezar odalarının duvarlarına açılan nişler ya da doğrudan mezar odalarına bırakılan urnelerden anlaşılmaktadır³⁶⁵. Karia Bölgesi'nde bugüne kadar tespit edilmiş en erken bu tip oda örnekleri bölgenin güneyinde Müsgebi ve Pilavtepe'de; kuzeyinde ise Miletos'ta karşımıza çıkar³⁶⁶. Örneğin Muğla İli Bodrum İlçesi Ortakent Mevkii'ndeki Müsgebi'de³⁶⁷ eğimli bir arazide bulunan oda mezarlar, yumuşak grimsi beyaz andezit taş bloklar kullanılarak dikdörtgen ya da daireye yakın elips şeklinde bir formda inşa edilmiş, ince bir *dromosla* tek odalı ve tavanları kubbelli olarak tasarlanmıştır. Bu mezarlar Geç Helladik IIB (İÖ 1520/1480-1425/1390) ya da IIIA1'den (İÖ 1425/1390-1390/1370) Geç Helladik IIIB'ye (İÖ 1340/1330-1190/1180) kadar tarihlendirilmektedir³⁶⁸.

Muğla İli, Milas İlçesi'ndeki Sodra Dağı'nın güneybatısında bulunan Pilavtepe'nin güney yamacında kayaya oyularak yapılmış, dikdörtgene yakın kare planlı, *dromoslu* bir adet oda mezar tespit edilmiş,³⁶⁹ mezarın *dromosu* ise açığa çıkarılmamıştır. Bu mezarın içinden ele geçen Mykenai seramikleri sayesinde mezar yapısı İÖ 1390/1370 ile İÖ 1190/1180 yılları arasına (Geç Helladik IIIA2-IIIB) tarihlendirilmektedir³⁷⁰.

Bölgenin kuzeyinde yer alan Miletos'ta Athena Kutsal Alanı'nın güneybatısındaki Değirmentepe Mevkii'nde ana kayaya oyularak yapılan *dromoslu*, kareye yakın dikdörtgen planlı, tek odalı bir adet oda mezar bulunmuştur³⁷¹. Söz konusu mezarların içinden ele geçen Mykenai seramikleri ile mezarlar GH IIIB (İÖ1340/1330-1190/1180) ve GH IIIC (İÖ 1190/1180- 1065/1060) evrelerine tarihlendirilmişlerdir³⁷².

Muğla İli'nin Bodrum İlçesi'nde yer alan Asarlık, Dirmil ve Çömlekçi'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve SubMyken ve Protogeometrik Dönem'e (İÖ 1050- 900) tarihlenen basit dikdörtgen planlı oda mezarlar, bölgedeki oda mezar mimari geleneğinin

³⁶⁴ Aydoğmuş, 2018: 20.

³⁶⁵ Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan *Dromoslu Oda Mezar* içinde çok sayıda urne tespit edilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

³⁶⁶ Waldbaum, 1966: 335; Mee, 1978: 133.

³⁶⁷ Boysal, 1967: 5.

³⁶⁸ Boysal, 1967: 18, 19.

³⁶⁹ Benter, 2010: 343-347.

³⁷⁰ Birsal, 2015: 38.

³⁷¹ Gür, 2013: 6, 7, Res. 13.

³⁷² Mee, 1978: 133; Gür, 2013: 6.

devamlılığını göstermesi açısından önemlidir³⁷³. Muğla İli, Milas İlçesi, Mengefe Mevkii'nde³⁷⁴ bulunan Ören Beldesi'ndeki (Keramos) Hüsamlar Köyü yakınlarında tespit edilen oda mezarlar ile Muğla İli, Milas İlçesi'ndeki Sodra Dağı'nın batısında yer alan Damlıboğaz Mevkii'nde (Hydai) bulunan iki adet oyma mezar³⁷⁵ ve yine Muğla İli, Milas İlçesi Belentepe Mevkii'nde³⁷⁶ bulunan örgü sanduka tipindeki dikdörtgen planlı oda mezarlar, Geç Geometrik Dönem'e tarihlenirler.

Karia Bölgesi'nde oda mezar geleneğinin devamlılığı, yapılan araştırmalarda tespit edilen örneklerle kanıtlanmıştır. Muğla İli, Bodrum İlçesi Myndos'da³⁷⁷, yarımadanın kuzey kıyısında yer alan Türkbükü'nde³⁷⁸, Muğla İli, Yatağan İlçesi, Turgut kasabası sınırlarında yer alan Lagina'da³⁷⁹ ve Muğla İli, Yatağan İlçesi, Eskihisar Köyü sınırlarındaki Stratonikeia'da ana kayanın oyulması ile yapılmış çok sayıda oda mezar belirlenmiştir. Karia Bölgesi'nde ana kayanın oyulması dışında mermer ya da kireçtaşının düzgün bloklar halinde kesilerek, bindirme tekniğinde, isodomik düzende inşa edilmiş Erken Hellenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar kullanım görmüş oda mezar örneklerine de rastlanır³⁸⁰. Muğla İli, Akyaka Beldesi sınırları içinde yer alan Idyma³⁸¹, Muğla İli, Milas İlçesi, Mengefe Mevkii³⁸², Aydın İli, Karpuzlu İlçesi'nde yer alan Alinda³⁸³, Muğla İli, Milas İlçesi Kıyıkışlacık Mevkii Iasos³⁸⁴ ile Muğla İli Yatağan İlçesi'ndeki Stratonikeia'da kaliteli kireçtaşından yapılmış mezar örneklerine rastlanırken³⁸⁵, Muğla İli, Milas İlçesi, Beçin Beldesi³⁸⁶, Muğla İli Mylasa İlçesi sınırlarında yer alan Mylasa³⁸⁷, Aydın İli'nin, Çine İlçesi yakınlarında yer alan Alabanda³⁸⁸ ve Lagina Yayalar mevkii³⁸⁹, Muğla İli Milas İlçesi'ndeki Labraunda³⁹⁰, Muğla İli Milas İlçesi³⁹¹ Tuzabat Köyü Havuzbaşı Mevkii, Muğla

³⁷³ Boysal, 1967: 10-16.

³⁷⁴ Erdoğan ve Aytaçlar, 2012: 369, Res. 21.

³⁷⁵ Diler, 2002 a: 226-228.

³⁷⁶ Tırpan, 2008: 3,4.

³⁷⁷ Şahin, 2005: 176.

³⁷⁸ Cartens, 2009: 46, Res. 14, 17, 16.

³⁷⁹ Tırpan, 1997: 330.

³⁸⁰ Tamsü-Polat, 2013: 242.

³⁸¹ Gürbüz, 2006: 1 vd.

³⁸² Erdoğan ve Aytaçlar, 2012: 369, Res. 21.

³⁸³ Özkaya, 2001: 470 (MM2); Henry, 2005 a: 30,31 (Alinda MM2).

³⁸⁴ Perrot ve Chipiez, 1892: 310.

³⁸⁵ Henry, 2009: 104.

³⁸⁶ Kızıl, 1996: 255.

³⁸⁷ Akarca, 1952: 367.

³⁸⁸ Akarca, 1952: 372-373, Lev. LXXX, LXXXII.

³⁸⁹ Tırpan, 1997: 309.

³⁹⁰ Henry, 2010 b: 93.

³⁹¹ Muğla'nın Milas İlçesi'nde ele geçen örnekler genellikle İÖ 4. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir. Milas Sodra Dağı'na özgü mavi-beyaz mermerden inşa edilen bu yeraltı oda mezarlarının, tek ya da iki odalı

İli, Yatağan İlçesi'ne bağlı Yeşilbağcılar Kasabası'nda bulunan Börükçü Mevkii³⁹², Muğla İli Yatağan İlçesi'ndeki Panarama antik kentinde³⁹³ mermerden yapılmış mezar örneklerine rastlanır.

Karia Bölgesi'nde Myken, SubMyken-Protogeometrik ve Geometrik Dönem'de görülen basit dörtgen planlı *dromoslu* mezarların dışında, yeraltına yapılan oda mezarlarda da *dromos* geleneği görülür. Yeraltına yapılan bu tip oda mezarlar, güneyde Muğla İli, Köyceğiz sınırlarında yer alan Kaunos, kuzeyde Aydın İli, Yenipazar İlçesi'ndeki Orthosia'da, batıda Iasos, doğuda Elmacık'la sınırlandırılan tüm Karia Bölgesi'nde, oldukça geniş bir alanda karşımıza çıkar. Bölgede özellikle İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha yaygın görülen oda mezarlar, Lydia'daki tümülüslerde görülen *dromoslu* mezar odalarıyla benzeşmektedir³⁹⁴.

Mezar odasını dış dünyaya, ölen kişiyi ise yakınlarına bağlayan bir yol ya da ahirete açılan bir giriş yolu olarak görülen *dromoslar*, oda mezar mimarisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu tipteki *dromoslu* mezarların ilk örnekleri Orta Kalkolitik Dönem'de Mezopotamya'da Tel-Arpaçiya'da karşımıza çıkar. Ne amaçla kullanıldığı tam belirlenemeyen bu ilk örnekler, yuvarlak planlı ve kubbeli olup, geçit biçiminde oldukça uzun bir girişe sahiptir. Bazı Mısır yapılarında mezar mimarisinden farklı olarak karşımıza çıkan basit yapıdaki *dromoslar*, denetleme, düzenleme, koruma veya korunma gibi farklı amaç ve işlevlere sahiptir. Girit ve Anadolu'daki bazı evlerde, Troia VI gibi şehir kapılarında aynı amaçla yapılmış *dromoslar* bulunur³⁹⁵. Tüm bu farklı örnekler, *dromosların* sadece mezar mimarisinde değil, aynı zamanda sivil ve savunma mimarisinde de kullanıldığını göstermektedir.

Yine *dromos* uygulaması mezar mimarisi içinde tholos, tümülüs ve yer altı oda mezarlarında da karşımıza çıkar. Örneğin dairesel planlı tholos mezarlar, üzeri bindirme tonoz veya sal taşlarıyla kapatılmış bir *dromosa* sahiptir³⁹⁶. Tümülüslerde ise çamur harç, kuru duvar ya da kısmen işlenmiş taş blok kullanılarak inşa edilen *dromoslar*³⁹⁷, sadece mezara girişi sağlamak için değil, aynı zamanda yığma tepenin altından geçerek mezar

örnekleri bulunmaktadır. Düz çatılı bu mezar odalarında ahşap mimarisi taklidi tavan kirişleri yer alır (Henry, 2005 a: 247-249 (Mylassa T1 ve T2); (Kızıl, 1996: 258, 260).

³⁹² Söğüt, 2012: 564, 565, dpn. 71; Büyükozer, 2014: 39, Fig. 3.

³⁹³ Henry, 2005 a: 270 (Panarama T1).

³⁹⁴ Tamsü-Polat, 2013: 242.

³⁹⁵ Ergeç, 1995: 113-114.

³⁹⁶ Aydoğmuş, 2018: 20.

³⁹⁷ Gür, 2013: 2; Aydoğmuş, 2018: 20.

odasının kapısına ulaşmak için bir geçit olarak da kullanılmışlardır³⁹⁸. Karia Bölgesi'ndeki oda mezarların birçoğunda karşılaşılan *dromos* ruhani anlamı yanında, mezar odalarına giriş için de işlevsel önem taşır. Ayrıca bazı örneklerde *dromosun* ya da *dromosa* açılan nişlerin gömü amaçlı olarak kullanıldığı görülür³⁹⁹. *Dromosların* topoğrafik meyile bağlı olarak farklı şekillerde açılabilmesi ise mezar cephelerinde mimari açıdan değişik tasarımları yansıtabilmekte ve böylelikle tonozlu cepheler ya da doğrudan kapı boşluğundan oluşan basit girişler inşa edilebilmektedir.

Sonuç olarak oda mezar geleneğini kısaca özetleyecek olursak, bu geleneğin ilk olarak Mezopotamya'da Sümer-Er Hanedanlar Dönemi'nde ortaya çıktığı, aynı dönem içerisinde Kıbrıs'ta ve Anadolu'da da var olduğu ve ardından Geç Tunç Çağı'nda Kıta Hellas'ta yani Mykenai'da ve Batı Anadolu'da devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak oda mezarların prototipini oluşturan bu basit oda mezarların oyma tekniği ile değil, kaba malzeme ile örgü tekniğinde inşa edildiği görülmektedir (ki bu tür mezarlar en fazla Ur'da açığa çıkarılmıştır). Ancak ölü kültüründe karşımıza çıkan bu basit oda mezarların bilinen tarzda *dromosları* yoktur ve bunun yerine basit rampaları bulunmaktadır⁴⁰⁰.

Karia Bölgesi'nde tespit edilen oda mezar örnekleri değerlendirildiğinde ise bölgede Geç Tunç Çağı'ndan başlayarak Geç Geometrik Dönem içlerine kadar giden Miletos, Pilavtepe, Asarlık, Dirmil, Çömlekçi, Keramos, Hydai ve Belentepe merkezlerinde yuvarlak veya dikdörtgen formlu küçük boyutlu taşların kullanıldığı, mezarların genellikle tek odadan oluştuğu ve mezar odasının önünde ana kayaya oyulmuş bir *dromosun* bulunduğu görülür. Bahsedilen mezar odalarının düz ya da yalancı tonozlu üst yapıları ise genellikle yassı sal taşlarından plakalarla kapatılmıştır. Mezarda bulunan iskeletlerin köşeye toplanarak yeni gömülere yer açılması ve farklı dönemlere ait ölü hediyelerinin varlığı, bu mezarların sonraki dönemlerde de kullanıldığını gösterir⁴⁰¹.

Tralleis Batı Nekropol'ünde 2007 yılı kazı çalışmalarında bir adet oda mezar bulunmuştur. 2007 yılında ortaya çıkarılan mezar, B 300-200 K 300-400 plan karesinde yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmış iki odalı *dromoslu* bir oda mezardır. (Lev.11A/B). Tralleis *Dromoslu* Oda Mezarı, Karia Bölgesi'nde İÖ 4. yüzyıldan itibaren sıklıkla görülen yer altına inşa edilmiş *dromoslu*, iki katlı, iki odalı, tonoz çatılı, örme

³⁹⁸ Ergeç, 1995: 114.

³⁹⁹ Kurtz ve Boardman, 1971: 172.

⁴⁰⁰ Şimsek, 2013: 14.

⁴⁰¹ Aydoğmuş, 2018: 30.

tekniginde, büyük boyutlu ve dayanıklı oda mezar tipine örnektir. Yamaç üzerinde yer alan konumu dikkate alındığında bu mezar (Lev. 12A/B) Anadolu'da Geç Tunç Çağı'ndan beri bilinen oda mezar geleneğinin karakteristik özelliklerini yansıtır⁴⁰².

Tralleis Batı Nekropolü'nde belirlenen *Dromoslu Oda Mezar* da, Karia Bölgesi'nde tespit edilen mermer ya da kireç taşından bindirme tekniği ile örülerek yapılmış mezarlara göre basit, yerel ve yalın bir işçilik görülür (Lev. 13 A/B). Birçok nekropolde olduğu gibi Tralleis Batı Nekropolü'ndeki *Dromoslu Oda Mezarın* konumu da arazinin doğal eğiminden ve topografik yapısından yararlanılacak şekilde tasarlanmıştır. Dolayısıyla Tralleis'teki oda mezar konum açısından Mykenai Dönemi'nden itibaren bilinen, arazinin doğal yükseltisinden yararlanıldığı inşa şeklini yansıtır.

Olasılıkla bu mezarın bulunduğu alan ya da hat üzerinde başka mezarlar da yer alır. Tralleis Güney Nekropolü'nde 1989 yılında Aydın Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazılarında benzer şekilde yamaca yerleştirilmiş, böylelikle arazinin kendi yükseltisinden yararlanılmış *Dromoslu oda mezarlar* ortaya çıkarılmıştır⁴⁰³. Ayrıca Tralleis Nekropolü'nde farklı dönemlerde yapılan kazılarda, Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait konglomera tipi mezarlar tespit edilmiş ve bu mezarların zaman içinde bazı ekleme ve değişikliklerle Bizans Dönemi'ne kadar kullanıldığı belirlenmiştir⁴⁰⁴.

2007 yılı Batı Nekropol alanı kazılarında tespit edilen *Dromoslu Oda Mezar* yapısı, mimari, plan tipi ve teknik özellikleri bakımından büyük ölçüde korunması yanında, günümüze kadar soyulmadan gelmesi ve iç döşeminin sağlam durumda olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca mezar içinde iyi korunmuş, nitelikli durumda çok sayıda *in-situ* ölü hediyesinin tespit edilmesi, yöredeki benzer tipteki mezarlara bir karşılaştırma örneği teşkil etmektedir. Dönemin geleneksel mimari üslubu Hellenistik ve Roma Dönemi yöresel ölü gömme gelenekleri gibi konularda da nitelikli bir karşılaştırma örneğidir.

Mezar, aile mezarı geleneğini yansıtır şekilde İÖ 2. yüzyıl başı ile İS. 2. yüzyıl sonuna kadar kullanılmıştır.

⁴⁰² Waldbaum, 1966: 335.

⁴⁰³ Ölmez, 2000: 8.

⁴⁰⁴ Ölmez, 2000: 7.

3.1.1. Mezar Mimarisi

Bugüne kadar yapılan araştırmalar Karia halkına ait ölü gömü geleneklerinin, diğer kültürlerin ölü gömme geleneklerinden farklı olduğunu göstermiştir⁴⁰⁵. İÖ 5. yüzyılda Peloponnesos Savaşları sırasında, Atinalılar Delos Adası'nı eskiye ait tüm kalıntılardan temizlemek istercesine tahrip etmişler, bu yıkımda doğal olarak nekropol alanları da büyük zarar görmüştür. Yapılan "arkeolojik" tahribata tanık olan Thukydides, mezarların gömü biçimine ve içlerinde ele geçen silahlara bakarak ölülerin en az yarısının Karia'lı olduğu konusunda bilgi aktarmıştır⁴⁰⁶. Bunu da "*Theke'lerin yarıdan çoğunun Karia mezarları olduğu anlaşıldı. Hem mezar için kullanılan malzeme, hem de bu askerlerin gömülme biçimi, Karialılar'ın bugünkü gömü geleneklerinin aynısıydı*" şeklinde ifade etmiştir.

Bununla birlikte, Delos Adası'ndaki mezarların Karialılara ait olduğu konusunda bazı şüpheler bulunmaktadır. Ancak söz konusu mezarlarda bugüne kadar, Thukydides'in bahsettiği silahlarla ilgili kesin bir bulguya rastlanmadığından, söz konusu şüpheleri doğrulayacak nitelikte güçlü bir kanıt bulunmamıştır⁴⁰⁷. Thukydides'in aktardığı bilgiler doğru kabul edildiği takdirde, İÖ 426-425 yıllarında Delos Adası'nda Karialılar'ın ölü gömme geleneklerini ve silahlarını iyi tanıdığı ortaya çıkmaktadır.

Karia mezar geleneklerine dair son yıllarda yapılan araştırmalar ise erken dönem Karia mezarlarının özelliklerine ışık tutacak bilgiler vermektedir. Arkaik Dönem'de Pers işgali nedeniyle sosyal ve politik açıdan fazla bir ilerleme göstermeyen Karia Bölgesi'nde⁴⁰⁸ Klasik Dönem sonlarında politik ve ekonomik açıdan büyük değişim yaşanır⁴⁰⁹. Pers İmparatorluğu'nun İÖ 546 yılında Lydia Krallığı'nı yenilgiye uğratması ile başlayan ve İÖ 387/386 yılındaki Kral Barışı'na kadar aralıklarla devam eden yıpratıcı savaş sürecinin ardından, Batı Anadolu'da Pers egemenliği altında bir barış ortamının yaşanması, bu

⁴⁰⁵ Henry, 2010 a: 77.

⁴⁰⁶ Thuk, 1.8.1. Thukydides'e göre bu mezarlar iki aşamada temizlenmiştir. Peisistratos tarafından yapılan ilk temizlik, tapınma yerinden görülebilen bir alanla sınırlı kalmıştır. İÖ 426/5 yılında yapılan ikinci temizlik daha kapsamlıydı ve adadaki tüm mezarlar temizlendi. Bkz. Thuk. 3.104.1-2. Bu ikinci temizlik sırasında mezarların karakterleri ve içerikleri gözlemlenmiştir. Bu gözlemler sonucunda Thukydides, adaların çoğunu kolonileştirenlerin Karialılar olduğunu ifade etmektedir. Thukydides bu sonuca mezar buluntularının bir çoğunun Karialılara ait olmasından aynı zamanda gömülen silahların teçhizatından yola çıkarak varmıştır. Karialıların ölü gömme geleneklerinde takip ettikleri üst üste birlikte gömme uygulaması da bu düşüneyi destekler niteliktedir. Bkz. Thuk. 1.8.1.

⁴⁰⁷ Sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda Delos Adası'nda bu tür tipik Karia mezarlarına ait izlere rastlanılmamıştır. Henry, 2010 a: 77.

⁴⁰⁸ Carpenter ve Boyd, 1977: 212.

⁴⁰⁹ Pedersen, 2013: 34.

değişimlerin başlangıç noktasını oluşturur⁴¹⁰. İstikrarlı barış ortamı ile Perslerin Batı Anadolu kent devletlerine karşı yürüttüğü destekleyici politika sayesinde gelişen ekonomik faaliyetler, Batı Anadolu'da ekonomi, sanat ve mimaride canlanmaya neden olmuştur⁴¹¹.

Karia ölü gömme geleneklerindeki dönüm noktası ise bölgede saygın ve statü sahibi aile olarak bilinen Hekatomnid Hanedanlığı'nın, Pers yanlısı tutumu sayesinde İÖ 4. yüzyılın başlarında Karia satraplığına getirildiği dönemde yaşanır⁴¹². Hekatomnid Hanedanlığı'nın göreve başlamasıyla birlikte, Karia Bölgesi için yeni bir dönem başlamış⁴¹³, bölgeyi yaklaşık olarak altmış yıl yöneten Hekatomnid Hanedanlığı, eski sosyal ve politik uygulamaları terk ederek yeni düzenlemeleri yürürlüğe koymuştur. Bu dönemde gelişen politik, kültürel ve ekonomik faaliyetlerle birlikte bölgede yoğun imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş⁴¹⁴, böylelikle Karia Bölgesi Hekatomnidlerin egemenliği boyunca en parlak dönemini yaşamıştır⁴¹⁵.

Günümüz araştırmacıları tarafından "*Ionia Rönesansı*"⁴¹⁶ şeklinde anılan bu yeni anlayışta, özellikle anıtsal mezar mimarisinde büyük gelişmeler yaşanmıştır⁴¹⁷. Hellen ve Pers mimari özelliklerinin bir arada kullanıldığı İÖ 4. yüzyılda anıtsal mimari eserlerinin inşasında, İÖ 6. yüzyıla tarihlenen yapılardan kalan kalıntıların kullanılması, Karia Bölgesi'nde bahsedilen mimari geleneğin çok daha erken dönemlerde var olduğunu göstermektedir. Bu durum yerel geleneklerin İÖ. 4. yüzyıl sonrasında farklı kültürlerin etkilerine daha açık hale geldiğini ortaya koymaktadır⁴¹⁸. Bu sayede, çok sayıda, kalıcı, gösterişli yeraltında oda biçiminde mezarlar ya da Pers ve Hellen dünyasından alınan öğelerle kayaya oyulmuş tapınak biçiminde yeni mezarlar inşa edilmiştir. Tabi ki bu tip

⁴¹⁰ Pedersen, 2013: 34.

⁴¹¹ Pedersen 2013: 34.

⁴¹² Henry, 2017: 351, 355-356.

⁴¹³ Hornblower, 1982: 34.

⁴¹⁴ Henry, 2013: 81; Pedersen, 2013: 45.

⁴¹⁵ Özer, 2007: 94.

⁴¹⁶ Anadolu'da İÖ 5. yüzyılda, savaş ve yönetim boşluğundan kaynaklanan sebepler ile Arkaik Dönem'de görülen yapılara rastlanmaz. Bu dönemde birkaç mezar yapısı hariç, tapınak ve aynı zamanda sosyal yapıların inşa edilmemesi İon mimarisinin çöküşü olarak değerlendirilmiştir. Hekatomnid Hanedanlığı Dönemi'nde büyük boyutlu yapıların tekrar inşa edilmesi İon mimarisinin yeniden doğuşu olarak tanımlanır. İon düzeninin Anadolu'da tekrar yoğun olarak kullanıldığı bu dönem "*İonik Rönesansı*" olarak adlandırılır. Bu terim ilk kez Dinsmoor tarafından Arkaik Dönem ile karşılaştırılarak kullanılmıştır. Gruben ve Bammer gibi bilim adamları da sonraki yıllarda bu terimi kullanmışlardır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda bu dönemin sadece mimari açıdan değil aynı zamanda sanatsal ve kültürel açıdan da değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu konuda genel görüş ise bu dönemin bir bütün olarak düşünülüp ve değerlendirilerek "*İonik Rönesansı*" yerine "*Ionia Rönesansı*" şeklinde isimlendirilmesi gerektiğidir. "*Ionia Rönesansı*" ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Baran, 2002: 18-23.

⁴¹⁷ Henry, 2013: 81.

⁴¹⁸ Henry, 2013: 81. 2.

mezarların yapımında sosyal statü, ekonomik koşullar ve dönem modası belirleyici olmuştur.

İÖ 4. yüzyıla kadar Karia'nın uç bölgelerindeki yerel yöneticiler⁴¹⁹ tipik yerel ahşap mezar mimarlığını ve mezar geleneklerini benimsemişlerdir⁴²⁰. Bahsedilen yüzyıla ait mezarlar incelendiğinde, Kariyalılar'ın mimari yapı inşasında hakim olan politik süreçten ve yönetimdeki Pers kültüründen etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden biri Halikarnassos'ta inşa edilen Mausolleion gibi anıtsal ve dayanıklı yapılardır⁴²¹. Sonuç olarak Kariyalılar bu mimari geleneklerin bir sentezini yaparak yenilikçi bir tasarım geliştirmiş, ancak geleneksel Karia öğeleri hiçbir zaman terk edilmemiş ve farklı kültürlerin de etkisiyle kendi içinde yeniden yorumlanmış⁴²². Dolayısıyla Karia Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı'ndan (İÖ 1450-1200)⁴²³ itibaren inşa edildiği bilinen yer altı oda mezarları, bu dönem ile birlikte Pers geleneklerinden de etkilenecek son derece gösterişli bir biçimde yapılmaya başlamıştır. Korunaklı olmaları amacıyla yer altına inşa edilen bu mezarlar, özellikle yer üstündeki yüksek podyumları, İon düzenli mimari yapı elemanları ve piramidal çatılarıyla dikkat çekerler⁴²⁴. Bu tip mezar yapıları bölge yöneticileri için özel olarak inşa ettirilirken, bu mezarların yer altına büyük boy taşlarla inşa edilen, üzerleri toprakla örtülü örnekleri⁴²⁵, soylu aileler ve yerel beyler tarafından kullanılmış olmalıdır⁴²⁶.

Bilindiği gibi oda mezarlar inşa edildikleri bölgenin topografik yapısına göre yer altına veya yer üstüne yapılmaktadır. Yer altına inşa edilen örneklerde hem ana kaya oyma tekniği, hem de toprak altına örme tekniği kullanılmaktadır. Bunun yanında ana kayaya bir yatak açıldıktan sonra bu yatak içerisine örme tekniğinde inşa edilen oyma-örme tekniğindeki örnekler de bulunmaktadır⁴²⁷. Bu tip mezarların özellikle *dromos* ve giriş kısımlarındaki taş bloklar, sağlamlık açısından ana kayayla bağlantılı olacak şekilde yerleştirilmektedir. Yeraltına inşa edilen mezarların üzerinin genellikle toprakla kapatılması,

⁴¹⁹ Perslerin gelişi ile birlikte bölgesel satraplık merkezlerine atanan satraplar, bölgenin ileri gelen yerli soylu ailelerinden yöneticiler seçmişlerdir. Ateşlier, 2017: 162-164.

⁴²⁰ Henry, 2010 a: 77.

⁴²¹ Persli satraplar tarafından seçilen yerli yöneticiler zamanla bir Persli gibi yaşamışlar ve giyinmişler, sahip oldukları gücün bir yansıması olarak anıtsal mezarlara gömülmüşlerdir. Ateşlier, 2017: 162-164.

⁴²² Henry, 2010 a: 77.

⁴²³ Batı Anadolu'daki Troia, Beycesultan, Miletos, Bayraklı Tepe merkezlerine göre oluşturulan Geç Tunç Çağı kronolojisi için bkz. Mellaart, 1970: 66.

⁴²⁴ Henry, 2005 b: Pl. 90 (Knidos Aslanlı Mezar), Pl. 137 (Halikarnassos Mausoleion'u), Pl. 224 (Labraunda Anıt Mezarı); Rumscheid, 2010: Fig. 19-20 (Uzunyuva Anıt Mezarı).

⁴²⁵ Henry, 2005 b: Pl. 3 (Alabanda Oda Mezarı), Pl. 21 (Alinda MM2), Pl. 252 (Mylasa T01).

⁴²⁶ Aydoğmuş, 2018: 38.

⁴²⁷ Henry, 2005 b: Pl. 170, 172, 177; Gürbüzler, 2006: Lev. 2, Res. 3.

yer üstünde inşa edilen oda mezarlarda ise örme tekniğinin kullanılması yaygındır. Yer üstüne inşa edilen mezarların giriş kısımları toprak üstünde olduğu için *dromos* kısmı işlevsel anlamda gerekli değildir⁴²⁸.

Karia Bölgesi oda mezar yapımında iş gücü ve maliyetten tasarruf etmek amacıyla malzeme olarak genellikle yörede bulunan yerel taşlar kullanılmıştır. Bunlar arasında gnays ve kireçtaşı malzeme en fazla tercih edilen olmakla birlikte, kum ve çakılın basınçla birleşmesi ve zamanla sertleşmesi sonucu oluşan konglomera malzeme de karşımıza çıkmaktadır. Büyük boyutlu anıtsal mezarların yapımında ise hiç bir maliyetten kaçınılmadan mermer malzeme tercih edilmiş ve oldukça görkemli bir mezar mimarisi oluşturulmuştur. Ayrıca bölgede erken dönem oda mezar örneklerinde, taş malzemenin yanı sıra ahşabın da yapı malzemesi olarak kullanıldığı düşünülmekteyse de⁴²⁹, ahşap malzemenin dayanıksız yapısı bu örneklerin günümüze ulaşmasını engellemiştir. Erken dönem mezar mimarisinde ahşap malzemenin kullanıldığı hem belirtilen dönemlere ait fosilleşmiş kalıntılardan⁴³⁰, hem de sonraki dönemlerde tamamen taştan ya da mermerden inşa edilen ve ahşap geleneğin taklidi olan örneklerden anlaşılmaktadır⁴³¹. Ahşap mezar mimarisinin ilerleyen dönemlerde taşa yansımaları, özellikle kendini kapılarda ve tavan kirişlerinde gösterir⁴³².

Tralleis iki odalı *Dromoslu Oda Mezarı*'nın tipi ve plan özellikleri ile yapımında kullanılan teknik, malzeme ve duvar örgü sisteminin ayrıntılı değerlendirilmesinin yanında, benzer tipteki mezar örnekleri ile karşılaştırılmasının yapılması, yapım tarihinin belirlenmesi yönünde de büyük önem taşımaktadır.

3.1.2. Mezar Tipi ve Planı

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılı kazısında ortaya çıkarılan *Dromoslu Oda Mezar B 300-200 K 300-400* plan karesinde bulunmuştur. Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı* için seçilen alan, topografyanın elverdiği ölçüde planlanmıştır. Bu mezar Tralleis Nekropolü'nde görülen diğer oda mezar örnekleri ile aynı mimari ve yapı özelliklerine sahiptir (Lev. 14/15). Konglomera toprak içine açılmış, örme tekniğinde yerel kırma kireç taşı ile yer

⁴²⁸ Alinda'da yer üstüne inşa edilen mezar örneğinde *dromos* bulunmamaktadır (Henry, 2005 b: 32).

⁴²⁹ Antik Dönem'de Karia Bölgesi dağlık alanlarının geniş köknar ormanlarıyla kaplı olduğu bilinmektedir. Magie, 2002: 38. Kolay işlenebilmesi sayesinde çivileme ve vidalama gibi işlemlerin rahatlıkla yapılabildiği köknar ağacı, sağlamlığı ve ısı yalıtımı özelliğiyle de yapıların inşasında tercih edilmiş olmalıdır. Aydoğmuş, 2018: 42.

⁴³⁰ Henry, 2010 a: 77.

⁴³¹ Kızıl, 2013: 369.

⁴³² Henry, 2010 c: 296, 298.

altına özenli olarak inşa edilmiş, iki katlı, dikdörtgen planlı olan ve iki mezar odasından oluşan yapıya giriş kısa ve geniş bir *dromos* ile sağlanmıştır.

Odaların tavanı bir bütün olarak tek parça bir tonoz ile örtülüdür. Kuzey-güney yönünde uzanan bu tonoz mezarın giriş kapısından başlayıp arka odanın sonuna kadar devam etmektedir. Mezarın üstünü örten tonoz, taşların bir harç tabakası üzerine dikine ve radyal konulabilmesi için ahşap bir kalıp üzerine inşa edilmiş, taşlar arasındaki boşluklar harçla doldurularak yapılmış, aynı teknik Kilikia ve Karia'nın diğer tonozlu mezarlarında da kullanılmıştır⁴³³. Korunmamış olsa da yapının yüksekliğinden ve korunan bölümden mezarın iki katlı olduğu anlaşılmaktadır (Lev. 17A/B).

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda planlanan Tralleis *Dromoslu* Oda Mezarı'nın girişi güney yönünde olup, oda mezara aynı aks üzerindeki bir *dromostan* geçilerek girilmektedir. Kısa ve geniş *dromos* basamaksızdır, üzeri açık yapılmış ve bu kısım toprak ile doldurulmuştur (Lev. 18A). Mezarın güneyinde yer alan *dromosun* doğu duvarı 3.15 m, batı duvarı 2.8 m. uzunluğunda, kalınları 50 cm., genişlikleri ise 1.20 m. dir. *Dromosun* duvarlarında kullanılan taşlar mezar odasının duvarındaki taşlara göre daha küçük boyutludur. *Dromos* duvarlarında taşlar düz bir hat oluşturacak şekilde örülüp sıralanmışken, oda mezarın duvarlarındaki taşlar , düz bir hat oluşturmaktan ziyade *dromosa* göre daha düzensiz yerleştirilmiştir. *Dromosun* duvarları mezar odasının duvarlarına yaslanmış, dolayısıyla mezar odasından sonra yapılmıştır.

Antik Dönem'de oda mezarların girişlerini kapatmak için "kapak taşı" ve "döner kapı" olarak adlandırılan⁴³⁴ iki sistemden yararlanılmıştır *Dromoslu* Oda Mezar'ın *in-situ* durumda bulunan mezar kapısı 1.24 m. yükseklikte, 1.07 m. genişliğinde ve 11 cm. kalınlığında olup, kayrak taşından dikdörtgen bir kapak taşı ile kapatılmıştır. Kapak taşının kaldırılması ile birlikte mezarın ön odasına ulaşılmaktadır (Lev. 18B).

Bilindiği gibi mezar odalarının planları, mezarların tipine, ölü sayılarına göre çeşitlilik göstermektedir. Antik Dönem'de inşa edilen birçok oda mezar aynı konutlar gibi genellikle kare ya da dörtgen bir plana göre yapılmıştır. Mezar odalarının iç düzenlemesi ise genel olarak "II" şeklinde düzenlenmiştir. Ancak farklılık gösteren örnekler de bulunmaktadır.

⁴³³ Kızıl, 1999: 81.

⁴³⁴ Döner kapı olarak adlandırılan kapı sistemi, kapının sabit kenarında, çoğunlukla demirden ya da kapının kendi bünyesinde üstte ve altta çıkıntılar şeklinde yapılan millerin, tavanda ve tabanda açılan mil yuvalarının dönmesi şeklinde yapılıdır. Tamsü-Polat, 2017: 47.

Örneğin Panarama'da bu düzenleme topografyadan dolayı "L" şeklinde yapılmıştır⁴³⁵. Çalışma konumuzu oluşturan Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*, dikdörtgen planlı bir form ve iç mimarisinde de "II" şeklinde bir plan gösterir (Lev. 19A/B).

Tralleis örneğinde mezar içerisinde kuzey ve güney yönlü ve aynı aks üzerinde bulunan iki oda yer alır (Lev. 20A). Odalar arası geçişte herhangi bir koridor alanı yoktur ve mezarın ön odasından arka odaya geçiş 3.80 m. yüksekliğinde kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır (Lev. 20B). Sağ söve bloğu 1.59 m., sol blok 1.60 m. uzunluğundadır. İki söve bloğu arası genişlik 1.07 m. eşik taşının derinliği ise 6 cm. ölçülerindedir. Eşik taşı ile kemer arasındaki yükseklik 1.60 m.'dir. Kemer üzerinde 22 cm. kalınlığında ikinci bir kemer şeridi (profil) bulunmaktadır. Kemer ile tavan arasındaki boşluk 83 cm. dir. Ön yüzü oluşturan kemer profili ile söve bloklarının profili arka yüzde de aynıdır (Lev. 21A/B). Kapının, ahşap mimariye öykünerek profillendirildiği de düşünülebilir.

Dikdörtgen planlı mezarın ön odaya girişinden arka odaya kadar uzunluğu 6.42 m., mezarın ön odasının uzunluğu 2.11 m., genişliği 3.22 m., yüksekliği ise 2.73 m.'dir (Lev. 22A/B). Ön odada doğu ve batı duvara, arka odada ise doğu, batı ve kuzey duvarına birer kline yerleştirilmiştir. Tralleis örneğinde olduğu gibi, birçok oda mezar içinde benzer biçimde ölümlerin yerleştirildiği klineler bulunmaktadır. Oda mezar içindeki klinelerin daha özenli bir işçilikte yapılmasını Erken Arkaik Dönem'den sonra görülür⁴³⁶. Birçok örnekte seki şeklinde düzenlenen klinelerin ölçüleri mezar odasının büyüklüğüne göre değişmekte, ayrıca eğimli bir yamaca yaslanan örneklerde aynı mezar içinde olmasına rağmen kline seviyeleri farklılık gösterebilmektedir.

Yapının ikinci katı bir üst odadan oluşmaktadır. Üst oda, alt odayla aynı formda dörtgen olarak inşa edilmiştir. Alt oda doğu batı yönünden daha geniştir. Kuzey güney yönünde 2.4 m., doğu-batı yönünde 3.4 m. derinliğindedir. Üst odanın duvar örgü ve malzeme işçiliği birinci katından daha farklıdır. Oda mezarın birinci katı daha iri taşlar kullanılarak inşa edilmişken üst odanın duvarları daha küçük taşlarla, düz hat halinde örülmüştür. Duvarlar, küçük boyutlu moloz ve kayrak taşlarla harç kullanılarak inşa edilmiştir. İkinci katta, birinci kata göre daha özenli bir işçilik görülmekte ve ikinci katın girişi güneybatı köşede güneye bakan 60 cm. genişliğinde bir kapı ile sağlanmaktadır. Duvarların üst seviyesi yıkıldığı için tam yüksekliği bilinmemektedir. Ayrıca üst katın

⁴³⁵ Henry, 2009: 107.

⁴³⁶ Cartens, 2009: 388.

duvarlarında alt odada olduğu gibi yer yer sıva izleri görülmektedir. Duvarların üst seviyesi yıkılmış, kuzey duvarın doğu kenarının yüksekliği en yüksek 1.55 cm. e kadar korunmuştur. Diğer cephedeki duvarlar ise ortalama 80-90 cm.'e kadar korunmuştur (Lev. 23A). Üst kattaki duvarların kalınlığı 50 cm.'dir. Bu 50 cm. kalınlık ve taş malzeme ile örgü tekniği *dromos* duvarında da görülür. Dolayısıyla duvar kalınlığı, malzeme ve işçilik *dromos* ile üst katın yapıya sonradan ve aynı dönemde eklendiğini gösterir. (Lev. 23B)

Üst katın zemini küçük boyutlu, ortalama 10 cm. ölçülerindeki moloz taşlarla örülüdür. Zeminin ortasında küçük dörtgen zeminden yaklaşık 60 cm. yüksekliğinde bir platform yer alır (Lev. 23 B). Bu dörtgen platform doğu-batı yönünde 1.70 m., kuzey-doğu yönünde 1.20 m. ölçülerindedir. Dörtgen platformun zemini odanın asıl zemininden daha farklı bir malzeme ile kaplanmıştır. Asıl odanın zemini 10 cm. çapında taşlarla döşenmişken, dörtgen platformun zemini 4-6 cm. ölçülerinde daha küçük taşlarla döşenmiştir. İkinci katın içindeki dörtgen platform yaklaşık olarak odanın ortasında yer alır. Dörtgen platform ile doğu-batı duvarlar arasında 80 cm. boşluk vardır. Dörtgen platform güney duvara 30 cm. kuzey duvara 70 cm. mesafedir. Üst odanın zemininden işçilik olarak farklı ve 5 cm. yüksekte bulunan bu platform, olasılıkla ölü gömme gelenekleri ile bağlantılı bir işleve sahiptir. Kazı çalışmalarında küçük parçalar halinde zeminde bulunan mermer lahit parçaları olasılıkla 1.70 x 1.20 m. ölçülerindeki bu dörtgen platformun, bir lahit zeminine ait olduğunu gösterse de buluntular küçük parçalar halinde ele geçtiğinden, lahdin orijinal durumu hakkında yorum yapmak olası değildir.

3.1.3. Teknik ve Malzeme

Antik Dönem'de yüzyıllar boyunca özellikle kırsal alana inşa edilen yapılarda genellikle o bölgenin yerel kayaçları kullanılmakta, bu durum bölge halkı için iş gücü ve ekonomik açıdan tasarruf sağlamaktadır. Genel olarak Karia Bölgesi'nde oda mezar mimarisinin oluşturulmasında arazi yapısı ve mevcut malzeme dikkate alınarak oyma ve örme şeklinde iki tür teknik kullanılmaktadır. Bu iki teknik dışında ana kaya oyulduktan sonra, yine ana kayayla bağlantılı duvar örgüsünün kullanıldığı oyma-örme olarak adlandırılan üçüncü bir teknik bulunur⁴³⁷.

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezarı* yukarıda bahsedilen bu gruplardan ikinci teknik olan örme tipindedir. Hangi teknik olursa olsun, tüm bu tekniklerin kullanımında arazinin topografik yapısı ve kullanılacak malzemenin niteliği yöredeki

⁴³⁷ Çevik, 2000: 8.

malzemenin koşullarına ve bulunabilirliğine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Tralleis *Dromoslu Oda Mezar* yapısında birçok mezarda yaygın karşımıza çıkan, yerel kireçtaşından küçük taşlar ile kurduğunda oldukça sertleşip sağlamlaşan ince kum tanecikleri ve kireç kullanılmıştır⁴³⁸. Duvar örgüsünde ise ince kum tanecikleri, kiremit tozu ile birlikte kireçten oluşan beton harcı kullanılmıştır. Anadolu'da birçok yerde genellikle bu tip yapılarda kendi yerel taş malzemesi olan kalker kireçtaşı kullanılmıştır.

Mezarın inşasında öncelikle mezar odasının yerleştirileceği alan belirlenmiş ve mezar yapısı bu alandaki konglomera toprağın içine açılmıştır. Mezar odası ve *dromosun* girişi kuzeybatı-güneydoğu yönünde olup, her ikisi de küçük, düzensiz moloz taşlarla örülmüştür (Lev. 16 A/B). *Dromosun* taban zemini ise toprak doldurulmuş, ön odanın giriş kapısı yek pare bir taş blok ile kapatılmış, giriş ise kemerli bir kapı ile sağlanmıştır. Mezar odasının zemini sıkılaştırılmış topraktır. Ön odadan arka odaya da kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Kapının söve blokları ön ve arka tarafta tek bir silme şeklinde profillendirilmiştir.

Tralleis iki odalı *Dromoslu Oda Mezarı*'nda ön oda ve arkadaki odada aynı düzenleme kullanılmıştır. Her iki odada da duvarlar ve tonozlu tavanlar sıvalı olup duvar sıvaları yer yer iyi korunmuştur. Mevcut izlere göre önceden kaba olarak yapılmış bir sıva tabakasının üstünde, ince kum ve kiremit tozundan oluşan ve yüzeyi perdahlanmış ikinci bir sıva tabakası yer almaktadır. Sıvaların yüzeyinde herhangi bir boya ya da bezeme görülmez. Yapının tonozlu tavanı ve duvarları ezilmiş kiremit parçacıkları eklenerek elde edilmiş, pembemsi renkte, dayanıklı ve su geçirmez bir sıva ile kaplanmıştır.

Mezarın hem ön, hem arka odasında bulunan ve her iki odada da duvara yerleştirilen klineler ön odada doğu ve batı duvarlarda iki , arka odada doğu-batı ve kuzey duvarlarda üç olmak üzere toplam beş adettir. Oda içindeki toplam bu beş adet kline, moloz taşla örülmüş, sıvanmış, üzerleri pişmiş toprak levhalarla ya da kayrak taşlarıyla örtülmüş, üç cephesi yaslandığı yapı duvarlarınca sınırlandırılmıştır. Değişik ölçülerdeki klineler kendisiyle aynı boyutta pişmiş toprak plakalar ile kapatılmış, ancak bu plakalar dayanıksız yapısı nedeniyle zaman içinde ya da tekrar eden gömüler nedeniyle tahrip olmuştur (Lev.24A/B).

Klinelerin üzerinde ve içinde çok sayıda bulunan ahşap ve çivi parçaları, iskeletlerin üstünün ahşap bir panel ya da kapakla kapatıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. (Lev. 25A/B). Geçen zaman içinde mezar yapısına su girmesi, duvar, kline ve iskeletlerin nemli

⁴³⁸ Bu özellikteki harç hemen hemen Roma İmparatorluk Dönemi tonozlu mezarlarında kullanılmıştır.

ortama maruz kalarak tahrip olmasına neden olmuştur⁴³⁹. Her iki odaya da çoğunluğu *inhumasyon* olmak üzere farklı dönemlerde defin işlemi yapılmış, urne içlerinde bir kişiden fazla *kremasyon* gömüye rastlanmıştır.

3.1.4. Karşılaştırma Örnekleri

Tekniği, malzemesi ve plan özellikleri ele alınan Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu* Oda Mezar'ın Karia Bölgesi'nde yoğun görülen oda mezar mimari geleneğini yansıttığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte mezar mimarisini daha iyi anlamak ve yapım tarihi ile ilgili öneriler sunmak için, Karia Bölgesi genelinde ve bölge dışında benzer ve farklı özellikteki mezar odalarını karşılaştırmak yerinde olacaktır. Buna göre dörtgen planlı, iki katlı, iki odalı, moloz taş örgülü Yeraltı *Dromoslu* Oda Mezar başlangıçta iki katlı yapılmış, alt katı mezar odası olarak kullanılmış ve tavanı kemerli bir tonoz ile kapatılmıştır. Mezarın duvar örgü tekniğinde Karia Bölgesi ve Anadolu'nun diğer nekropollerinde tercih edilen örgü sistemi kullanılmıştır⁴⁴⁰.

Tonozlu oda mezarlar Roma Dönemi'nde birçok kent nekropolünde tercih edilen bir mezar tipidir. Tonozlu oda mezar örneklerine, Karia Bölgesi'nde; Magnesia⁴⁴¹, Stratonikeia⁴⁴², Iasos⁴⁴³, Mylasa⁴⁴⁴, Alagün⁴⁴⁵, Kazlıbucak⁴⁴⁶, Euromos⁴⁴⁷, Hydisos⁴⁴⁸ ve Bargylia'da⁴⁴⁹ rastlanır. Karia'da ele geçen bu mezar örnekleri genel olarak Roma Dönemi'ne tarihlenmiştir⁴⁵⁰. Ayrıca Karia'da Tralleis Batı Nekropolü ile benzer bir şekilde yapılmış iki katlı mezar örneklerine, Mylasa⁴⁵¹, Alagün⁴⁵² ve Nysia'da⁴⁵³ rastlanır. Karia

⁴³⁹ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2008: 30-31.

⁴⁴⁰ Kızıl, 1999: 87.

⁴⁴¹ Ethem-Koçak, 2013: Kat. No: 68, Lev. XXXIX, Res. 68/ a-e, Kat. No: 77, Lev. XLVII, Res. 77.

⁴⁴² Stratonikeia Akdağ Nekropolü'nde tespit edilen 66 adet oda mezarın tavanı tonozla kapatılmıştır. Tamsü-Polat, 2017: 48.

⁴⁴³ Kızıl, 1999: Çiz. 34-54, Lev. 47-49, 54-57.

⁴⁴⁴ Kızıl, 1999: Çiz.60-64, Lev. 69-77.

⁴⁴⁵ Kızıl, 1999: Çiz. 65-72, Lev. 78-83.

⁴⁴⁶ Kızıl, 1999: Çiz. 73-75, Lev. 83-86.

⁴⁴⁷ Kızıl, 1999: Çiz. 76, Lev. 90-92.

⁴⁴⁸ Kızıl, 1999: Çiz. 76, Lev. 86-88.

⁴⁴⁹ Kızıl, 1999: Çiz. 77, Lev. 93-94.

⁴⁵⁰ Kızıl, 1999: 54-99, 107-109.

⁴⁵¹ Mylasa'da iki katlı 3 numaralı mezarda, Tralleis örneği ile benzer bir şekilde katlar arasında bağlantıyı sağlayacak bir merdivene rastlanmamıştır. Kızıl, 1999: 109.

⁴⁵² Alagün 1 numaralı mezar yapısında Anemurium mezarları ile benzer bir şekilde katlar arasındaki bağlantıyı sağlamak için mezarın arka cephesinde bir merdiven yer almaktadır. Kızıl, 1999: 109.

⁴⁵³ Kızıl, 1999: 109.

Bölgesi dışında, Lykos Vadisi kentlerinden Laodikeia⁴⁵⁴, Hierapolis⁴⁵⁵, Trapezopolis⁴⁵⁶, Attauda⁴⁵⁷, Tripolis⁴⁵⁸ ve Eumenia'da⁴⁵⁹ bu tip mezarlar ele geçmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezarı*'nın duvar örgüsünde karşımıza çıkan moloz taşlarla örme tekniği, Aydın İli Germencik İlçesi Ortaklar Bucağı'na bağlı, Ortaklar Söke karayolu üzerindeki Tekin Köy sınırları içerisinde bulunan Magnesia Antik Kenti'ndeki Roma Dönemi'ne ait iki yer altı oda mezarında da görülür⁴⁶⁰. Her üç mezarda da duvar örgüsünde kullanılan taşların boyutları ve işçilikleri çok benzerdir. Magnesia Nekropolü'nde yer alan örnekler, Tralleis örneği gibi topografyaya göre yerleştirilmiş, ancak Magnesia'daki bir oda mezarın Tralleis'dekinden farklı olarak mezar cephesi kısmen ana kayaya oyulmuş ve gerekli görülen yerden itibaren yerel moloz taşla örülerek inşa edilmiştir⁴⁶¹ (Lev. 26/27 A-B).

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda planlanan Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*'nın girişi güney yönündedir. Tralleis örneği gibi Stratonikeia, Akdağ Nekropolü'ndeki oda mezarların büyük bölümü de kuzey-güney ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yapılmış, girişleri genel olarak güneye yerleştirilmiştir⁴⁶². Mylasa iki katlı mezarlarından 3 numaralı tonozlu mezar, kuzey-güney yönünde inşa edilmiştir⁴⁶³. Yine Hierapolis 159D tümülüsünün girişi güney yönünde verilmiştir⁴⁶⁴.

Karia Bölgesi oda mezarları erken dönemlerde küçük boyutlu taşlarla örülerek kapatılırken⁴⁶⁵, sonradan büyük tek bir taş blok kapı işlevi görmüştür. Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezarı*'nda olduğu gibi yüzeyi kabaca düzeltilmiş, yek pare taş blokla kapatılan mezarlar, Mengefe Mevkii'nde yer alan Geometrik Dönem oda mezarlarda⁴⁶⁶, Mylasa'daki İÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihli oda mezarda⁴⁶⁷, İÖ 4.

⁴⁵⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 10; Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2015: 219.

⁴⁵⁵ Şimşek, 1997: 27-29.

⁴⁵⁶ Şimşek, 2002 b: 5-15, 27-49, Plan. 2, Çiz. 1-17, Res. 12-49.

⁴⁵⁷ Şimşek, 2002: 232, 236-239, Çiz. 3-Res. 4, 10-16.

⁴⁵⁸ Şimşek, 2002 a: 238, Res. 19; Duman, 2014: 51.

⁴⁵⁹ Şimşek, 2008 a: 55, Res. 28; Bilgin ve Okunak 2011 a; 125, 129, Res. 8.

⁴⁶⁰ Ethem-Koçak, 2013: Kat. No: 68, Lev. XL, Res. 68/ a-e, Kat. No: 77, Lev. XLVII, Res. 77.

⁴⁶¹ Ethem-Koçak, 2013: 28.

⁴⁶² Tamsü-Polat, 2017: 47.

⁴⁶³ Kızıl, 1999: 109.

⁴⁶⁴ Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde yer alan diğer tümülüslerin girişleri büyük ölçüde güney-kuzey yönündedir. Batı-doğu yönünde yapılmış az sayıda mezar örneği bulunmaktadır. Topografya, mezar yönlerini belirleyici olmuştur. Okunak, 2005: 18, dpn. 31.

⁴⁶⁵ Boysal, 1967: 6, Res. 6.

⁴⁶⁶ Özdemir, 2009: 120, 122, 127, Res. 20, 25, 34.

⁴⁶⁷ Henry, 2005 b: Pl. 252.

yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Çine Sarnıç Köy oda mezarında⁴⁶⁸, Hierapolis'teki İÖ 3. yüzyıl başlarına tarihli 159D tümülüsünde⁴⁶⁹ ve Stratonikeia Akdağ Nekropolü'ndeki oda mezarlarda⁴⁷⁰ görülür. Bu gelenek Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmektedir (Lev. 28 A-E).

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezarı*'nın ön ve arka odasındaki klinelerin zeminde yer alması dikkat çekicidir. Benzer şekilde yerleştirilen klinelere veya sandukalara Karia Bölgesi'nde Geometrik Dönem'den itibaren rastlanmaktadır⁴⁷¹ (Lev. 29 A/B).

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezarı*'nın her iki odasının da duvarları sıvalıdır. Stratonikeia Akdağ Nekropolü'ndeki odalar ise tek odalı olup, iki odalı olan mezar örneklerine de rastlanmıştır⁴⁷². Ayrıca bazı mezar odalarının tabanında, dökülmüş halde bulunan sıva kalıntıları ile bazı mezar duvarlarının bir bölümünde korunan sıvaların varlığı Tralleis örneği ile benzer bir şekilde mezar odalarının duvarlarının sıvalı olduğunu gösterir⁴⁷³. Mylasa'da iki katlı mezar örnekleri içinde yer alan 3 No'lu mezarda, Tralleis örneği (Lev. 30 A/B) ile benzer bir uygulama görülmektedir. 3 No'lu mezar içindeki kesitler üzerinde kalmış ince kum ve kiremit tozundan oluşan yüzeyi perdahlanmış sıva izlerinden sıvanın iki kademeli olarak uygulandığı anlaşılmaktadır⁴⁷⁴.

Anemurium⁴⁷⁵, Iasos⁴⁷⁶ ve İtalya'daki bazı nekropol alanlarında mezar odalarındaki sıvaların üzerinde figürlü ya da figürsüz bezemelere rastlanmıştır⁴⁷⁷. Tralleis oda mezarında bir bezeme kalıntısı bulunmasa da arka odanın duvarlarında sivri bir aletle çizgisel dörtgen formda bir bezeme alanı oluşturulmuştur. Bezeme alanının çizgisel çerçevesi görülmekle birlikte, duvar yüzeyindeki sıva ve boyaların dökülüp aşınması, bu alanlarda bezeme olup olmadığını anlamamızı zorlaştırır. Yan klinelerin başucu duvarı üzerinde yer alan bu dörtgen alanlar duvardaki konumları dikkate alındığında bezeme için ayrılan alan olarak yorumlanabilir (Lev. 31 A/B).

⁴⁶⁸ Aydoğmuş, 2018: 50.

⁴⁶⁹ Okunak, 2005: 153, Res. 9.

⁴⁷⁰ Tamsü-Polat, 2017: Lev. 17 a, Lev. 21 c, Lev. 23 b, Lev. 24 a-b,d, Lev. 25 a-b, Lev. 26 a, Lev. 32 a.

⁴⁷¹ Kızıl, 2012: 390.

⁴⁷² M 40, M 48-49 mezarları iki odalıdır. Tamsü-Polat, 2017: 49.

⁴⁷³ Stratonikei'deki duvarları sıvalı mezarlar (M 11, M 42-43, M 44, M 50, M 71- M 73, M 77, M 83, M 93) için bkz. Tamsü-Polat, 2017: 49, Lev: 14 b-c; 15 a; 18 b-c; 25 c).

⁴⁷⁴ Kızıl, 1999: 81.

⁴⁷⁵ Rosenbaum, 1971: 15-30.

⁴⁷⁶ Tomasello, 1991: 145.

⁴⁷⁷ Kızıl, 1999: 81.

Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*, dörtgen planlı bir form ve iç mimarisinde de "II" şeklinde bir plan gösterir. Tralleis örneği ile benzer olarak Stratonikeia Akdağ Nekropolü mezar odalarının içleri de "II" şeklinde düzenlenmiştir⁴⁷⁸. Ayrıca Milas'ın Alaçam Köyü'nün kuzeydoğundaki Manastır Dağı'nın doğu yamacında yer alan Alaçam Mezarı'ndaki (YOM-01) kuzey duvar içine monte edilmiş sandukalar "II" şeklinde planlanmıştır⁴⁷⁹.

Roma Dönemi tonozlu mezarlarında sık olarak karşımıza çıkan duvar nişi Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*'nda da karşımıza çıkar. Tralleis örneği; oldukça sade ve basit olup dörtgen bir çukurdan ibarettir (Lev. 32A/B). Tralleis *Dromoslu Mezarı*'nda 2 No'lu oda içinde yer alan kline 5 üzerindeki 52x39 cm. ölçülerindeki nişin derinliği ise 38 cm. dir. Tralleis örneğinin benzeri Hierapolis 159D tümülüsünde ve Stratonikeia Akdağ Nekropolü'nde görülmektedir. Hierapolis 159D tümülüsünde girişin karşısında yer alan klinenin 54 cm. üst kısmındaki duvarın hafif orta sağ bölümünde yer alan niş, Tralleis örneği benzer ölçülerde⁴⁸⁰ ve dörtgen olarak yapılmıştır⁴⁸¹ (Levha 33 A/B). Hierapolis örneğinin ölü hediyelerinin bırakıldığı bir alan ile birlikte tanrıça Kybele için tasarlanmış olduğu düşünülmektedir⁴⁸². Tralleis *Dromoslu Mezar Odası*'ndaki niş, kremasyon gömünün ve bu gömüye ait ölü hediyelerinin yerleştirildiği bir alan olarak düzenlenmiştir. Stratonikeia Akdağ Nekropolü'ndeki⁴⁸³ mezar odalarında Tralleis örneği ile benzer olarak dörtgen formda yapılmış niş örneklerine rastlanır. Bu mezarlardan M23, M26, M54, M63, M118 no'lu mezarların nişlerinde Tralleis örneği gibi *in-situ* mezar hediyeleri bulunmuştur⁴⁸⁴. Yine Mylasa mezarlarında da Tralleis örneği gibi nişlere rastlanır⁴⁸⁵.

Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*'nda Karia'daki diğer oda mezar örneklerinde sık görülen arkasol uygulaması ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın görülen ziyafet ve törenlerde üzerine eşyaların bırakıldığı bank şeklindeki ziyafet konsolları görülmez.

Sonuç olarak Tralleis *Dromoslu Oda Mezarı*, malzeme, örgü ve inşa tekniği açısından incelendiğinde Hellenistik Dönem'de inşa edilen ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde

⁴⁷⁸ Tamsü-Polat, 2017: 49.

⁴⁷⁹ Henry, 2009: 197, 199, Fig. 35.

⁴⁸⁰ Okunak, 2005: 18, Res. 13, dpn. 35.

⁴⁸¹ Okunak, 2005: 18.

⁴⁸² Okunak, 2005: 18.

⁴⁸³ MK 6, MK 13-14, MK 23-24, MK 26, MK 31, MK 33-MK35, MK 39-40, MK 48, MK 50, MK 52, MK 54-55, MK 57-58, MK 67, MK 70-71, MK 75, MK 78, MK 96-97, MK 104, MK 109, MK 115-116, MK 118 No'lu mezar odalarında Tralleis örneği ile benzer formda yapılmış nişlere rastlanır.

⁴⁸⁴ Bu nişlerin ortalama yüksekliği 40-55 cm., genişliği 35-40 cm., derinliği ise 20-25 cm. arasında değişmektedir. Tamsü-Polat, 2017: 49. ölçüleri,

⁴⁸⁵ Kızıl, 1999: 81.

yenilenen bir mezar mimarisini yansıtır. Ayrıca mezar içindeki buluntular, klinelerdeki gömü çeşitliliği, farklı inşa teknikleri bu oda mezarın yaklaşık 400 yıl boyunca kesintisiz kullanıldığını gösterir.

3.1.5. Kontekst ve Buluntular

Tralleis Batı Nekropol alanında farklı mezar tipleri içinde *in-situ* durumda ele geçen, nitelikli ve büyük ölçüde sağlam ölü hediyeleri kontekst ve buluntuların kapsamlı biçimde ele alınmasına olanak sağlar. Tralleis'te 2007 yılı kazı sezonunda ortaya çıkarılan *Dromoslu* Oda Mezar yapısı, iyi korunmuş ve defnecilerin tahribatına maruz kalmamış yapısıyla, Batı Anadolu kentleri gömü geleneğine güzel bir örnektir. Ancak bu mezarın İÖ 2. yüzyıl başından İS 2. yüzyıl sonuna kadar, yaklaşık dört yüzyıl boyunca kullanılması ve içine farklı zamanlarda tekrar tekrar defin yapılması önceki dönem mezar kontekstinde bazı değişimlere, kontekstin karışmasına ve ölü hediyelerinin *in-situ* durumunun bozulmasına neden olmuştur. Örneğin sonraki definlerde, yenisine yer açmak için bir önceki gömünün ve ona ait ölü hediyelerinin kenara itilmesi, hatta bazen mezar zeminine bırakılması, kontekstin orijinal yapısının değişimini beraberinde getirmiştir.

Dromoslu Mezar'ın ön odasına doğu ve batı duvara iki, arka odasına ise kuzey, güney ile batı duvara üç kline monte edilmiş ve klinelerin üzerleri pişmiş toprak plakalarla kapatılmıştır. Ön odadaki iki, arka odadaki üç klinenin plaka üstüne ve zeminine gömü yapılmış, ayrıca ölü hediyeleri bırakılmıştır. *Dromoslu* Oda Mezar içindeki klinelerde, mezar odasının zemininde ve *dromosta* çok sayıda sağlam ve nitelikli durumda buluntuya rastlanması, bunların mevcut halleri ve tipolojilerine göre kendi içinde değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

3.1.5.1. Kline 1

Uzunluk: 2.08 m.

Genişlik: 73 cm.

Derinlik: 67 cm.

Kalınlık: 12 cm.

Moloz taşlardan örülen ve dış kısmı harçla sıvayan kline 1'in tabanı küçük sıkılaştırılmış dere taşlarının harçla tutturulmasıyla oluşturulmuştur. Yapılan kazı çalışmaları sırasında bu klinenin kuzey- güney doğrultusunda yerleştirildiği, üzerinin pişmiş

toprak levhalarla kapatıldığı, ancak bu levhaların bir kısmının tahrip olduğu, bir kısmının ise kırılarak klinenin içine düştüğü belirlenmiştir (Lev. 34 A). Levhaların parçalanması nedeniyle klinenin üst kısmında bulunan kemiklerde büyük ölçüde tahrip olmuş ve bir kısmı küçük parçalar haline gelmiştir (Lev. 34 B). Tüm bu tahribata rağmen yapılan çalışmalarda levhaların üstüne başları güney yönde iki adet gömü yapıldığı (Lev. 34 C) ve klinenin güneydoğu üst köşesine bir adet yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 55) bırakıldığı belirlenmiştir. Klinenin en üst kısmında bulunan bu kandil ikisinin erkek olduğu tespit edilen en son gömülere ait bir ölü hediyesi olup, form ve teknik özelliklerine bakılarak İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

Kline 1'de kapak işlevi gören ve üzerine yukarıda bahsettiğimiz iki erkeğin yatırıldığı pişmiş toprak levhaların kaldırılması sonrasında orta bölümde yer alan kare şeklindeki diğer pişmiş toprak plaka ile karşılaşılmıştır. Bu bölüme de kuzey ve güney doğrultusunda ikinci bir gömü yapılmıştır (Lev. 35A). Bunlardan güneydeki gömü plaka üzerine, kuzeydeki gömü ise taban üzeri yatırılmıştır. Güneydeki gömüye ait plaka üzerinde çok tahrip olmuş bir kafatası ve çok sayıda ufalanmış kemik parçası ile karşılaşılmıştır. Kafatası parçasının yanında bir adet pişmiş toprak unguentarium (Kat. No: 83) ve kalp burunlu bir kandil (Kat. No: 38), plakanın ortasında olasılıkla da gömünün kol kısmında u burunlu bir kandil (Kat. No: 60), bir adet torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 127) bulunmuştur (Lev. 35B). Yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar sonucunda pişmiş toprak unguentariumlardan iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 83), İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine, kalp burunlu kandil (Kat. No: 38) İS 1. yüzyıla, torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 127) ve u burunlu kandil ise (Kat. No: 60) İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir. Plaka üzerindeki gömüye ait tüm bu ölü hediyeleri başlangıçta homojen bir kontekst düşünülse de, yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar buluntuların İÖ 2. yüzyılın son çeyreğinden-İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebileceğini göstermiştir.

Klinenin kuzeyindeki taban üzerinde ise başı güneyde bulunan gömünün bacak, ayak kemikleri, diş parçaları, topuk önü kemiği bulunmuştur. Bu alanda sol bacak kemikleri arasında 10 adet pişmiş toprak unguentarium (Kat. No:80, 83-85, 89-91, 100, 105, 124) ve iki adet kandil (Kat. No: 26, 43) ele geçmiştir (Lev. 36). Ele geçen çok sayıdaki pişmiş toprak unguentariumdan dokuz tanesinin Hellenistik Dönem'in en yaygın formu olan iğ biçimli biçimli (*fusiform*) olduğu tespit edilmiştir (Kat. No: 80, 83-85, 90-91, 100, 105). Bunlardan en erkeninin ise (Kat. No: 105) İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenebileceği belirlenmiştir. Diğer iğ biçimli unguentariumlardan dört örnek (Kat. No: 83-85, 89-90) İÖ 2.

yüzyılın son çeyreğine, bir örnek (Kat. No: 100) İÖ 2. ortasına tarihlenmiştir. Unguentarium buluntularından sadece bir tanesi Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın bir form olarak karşımıza çıkan torba dipli (*bulbous*) tipinde olup (Kat. No: 124), İS 1. yüzyılın ortasına tarihlenmiştir. Kandil buluntularından Ephesos tipi kandil (Kat. No: 26), İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ erken 1. yüzyıla, kulaklı kandil (Kat. No: 43) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Klinenin kuzeyindeki taban üzerindeki gömüye ait ölü hediyeleri buluntu yerlerine göre başlangıçta homojen bir kontekst gibi düşünülmesine karşın bu grup içindeki en erken buluntu İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenen iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 105), en geç tarihli buluntu ise İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenen *bulbous* formlu unguentarium (Kat. No: 124) dur.

Yukarıda bahsi geçen kline 1'de ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, klinenin en üst kısmında levhaların üzerinde bulunan gömülere ait ölü hediyesi olan kandil İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir. En son gömülere ait olan bu kandil sayesinde kline 1'in son kullanım evresi de tespit edilmiştir. Plaka üzerindeki gömüye ait tüm bu ölü hediyeleri üzerinde yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar buluntuların İÖ 2. yüzyıl ortasından-İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebileceğini göstermiştir.

Taban üzerinde bulunan mezar hediyeleri ise İÖ 2. yüzyıl başından-İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir. Görüldüğü gibi kline 1 içinde ele geçen buluntuların büyük bir çoğunluğu İÖ 2. yüzyıla aittir. Ancak bu alanda az sayıda olmakla birlikte, İS 1. yüzyıla tarihlenen örnekler de bulunmaktadır. Kline 1 içinde İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, olasılıkla farklı dönemlerde mezara tekrar tekrar defin yapılmasına ve bu işlem sırasında ölü hediyelerinin orijinal yerlerinin değiştirilmesine işaret etmektedir. Hellenistik Dönem malzemeleriyle ele geçen Roma Dönemi'ne ait kandillerin, kline içine yeni bir gömü yapılırken mezarı aydınlatma amaçlı kullanılmış, gömü işlemi bittikten sonra taban üzerine bırakılmış bir ölü hediyesi olma olasılığı da bulunmaktadır.

Tüm bu buluntular dışında, kline 1 içinde 12 adet bronz sikke (Kat. No: 178-179, 320-329) ele geçmiştir. Bunlardan Kat. No:178-179, Roma Eyalet Sikkesi olup, diğer 10 sikkenin kötü kondisyonları nedeniyle teşhis ve tanımı yapılamamıştır.

Sonuç olarak kline 1'de yapılan tüm bu çalışma ve incelemeler bu klinenin İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 2. yüzyıl sonuna kadar uzunca bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 1 antropolojik açıdan ele alınacak olursa; gömülerin üzerine sıvı kireç dökülmesi kemiklerin büyük ölçüde sertleşmesine ve yapışmasına neden olmuştur. Kline içerisinde sadece *inhumasyon* gömü yapılmıştır. Antropolojik çalışmalardan kline 1 içinde toplam dört adet gömünün yapıldığı anlaşılmaktadır. Klinenin üst kısmındaki levhalar üzerine biri çocuk, diğeri erkek olmak üzere toplam iki kişi, kapak işlevi gören pişmiş toprak levhaların altında kline ortasındaki kare biçimli pişmiş toprak plaka üzerine yaşı ve cinsiyeti belirsiz bir kişi, kline tabanı üzerine 35 yaşlarında bir erkeğin gömüldüğü saptanmıştır.

3.1.5.2. Kline 2

Uzunluk: 2.14 m.

Genişlik: 49 cm.

Derinlik: 71 cm.

Kalınlık: 13 cm.

Moloz taşlardan özenle örülmüş ve dış kısmı harçla sıvanan klinenin tabanı küçük taşlarla sıkılaştırılmış topraktan yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında bu klinenin kuzey-güney doğrultusunda yerleştirildiği, üzerinin 72x47 cm. boyutlarında pişmiş toprak levhalarla kapatıldığı, ancak bu levhaların bir kısmının tahrip olduğu, bir kısmının kırıldığı, bir kısmının ise parçalandığı belirlenmiştir (Lev. 37A). Levhaların parçalanması nedeniyle klinenin üst kısmında bulunan kemiklerde büyük ölçüde tahrip olmuş ve bir kısmı küçük parçalar haline gelmiştir. Tüm bu tahribata rağmen pişmiş toprak levhaların üzerine kline 1'de olduğu gibi geç dönemde gömü yapıldığı anlaşılmaktadır (Lev. 37B). Yapılan çalışmalarda, levhaların üst kısmına başı güney yönde olmak üzere kuzey-güney doğrultulu yatırılmış, bacakları ve kolları birbirine paralel bir adet gömü yapıldığı (Lev. 37C) ve kafatasının olduğu yere bir adet yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 56) bırakıldığı belirlenmiştir. Klinenin üst kısmında bulunan bu kandil en son gömüye ait bir ölü hediyesi olup, form ve teknik özelliklerine bakılarak İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir. En son gömüye ait olan bu kandil sayesinde kline 2'in son kullanım evresi de tespit edilmiştir. Kline 2'de, ahşaba çakılmış durumda çivi parçaları bulunmuş (Kat. No: 376) ve pişmiş toprak levhaların üzerindeki gömünün üzerinin tabut benzeri ahşap bir platform ile kapatıldığı anlaşılmıştır (Lev. 38 A/B). Çivi parçaları (Kat. No: 376) birlikte ele geçtikleri yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 56) yardımıyla İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmişlerdir.

Pişmiş toprak plakaların kaldırılmasıyla birlikte çok sayıda tanımlanamayan kemik parçasının mezara dökülen kireç ile birlikte ufalandığı görülmüştür (Lev. 39 A/B). Bu alanda kurşundan yapıldığı düşünülen urne zamanla parçalanmış ve sadece birkaç metal parçası kline içerisinde korunabilmiştir. Bu urneye ait olduğu düşünülen kemikler kline içerisine tanımlanamayacak şekilde yayılmıştır. Bu alanda bir adet cam unguentarium (Kat. No: 173/ Lev. 40A) ve bir adet kandil (Kat. No: 54/ Lev. 40B) bulunmuştur. Buluntulardan cam unguentarium (Kat. No: 173) ile volütlü kandil (Kat. No: 54) İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir. Aynı alanın kuzey köşesinde ise köşesinde dört adet kandil (Kat. No: 27, 44, 48, 51) bulunmuştur (Lev. 41A). Kandil buluntularından Ephesos taklidi kandil (Kat. No: 27) İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıla, kulaklı kandil (Kat. No: 44) İS 1. yüzyıl ortasına, volütlü kandil örnekleri (Kat. No: 48, 51) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir. Ayrıca klinenin yine 39 cm. güneyinde iç gövdeli unguentarium (Kat. No: 102), 85 cm. güneyinde ise kalp burunlu bir kandil (Kat. No: 39) bulunmuştur. Yapılan karşılaştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda iç biçimli unguentarium İÖ 2. yüzyıl ortasına (Kat. No: 102), kalp burunlu kandil (Kat. No: 39) İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

Urne içindeki gömüye ait tüm bu ölü hediyeleri üzerinde yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar buluntuların İÖ 2. yüzyıl ortası ile İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebileceğini göstermiştir.

Bu alandan 50 cm. derinliğine ulaşıldıktan sonra klinenin tabanına ulaşılmıştır. Taban üzerinde çok sayıda kemik bulunmasına rağmen sadece taban üzerinde başı güneyde olmak üzere kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olarak gömülen bir gömü tespit edilebilmiştir. Mezar hediyeleri iskeletin ayak parmak kemiklerinin saptandığı klinenin kuzey köşesine bırakılmıştır. Bu alanda Ephesos taklidi bir kandil (Kat. No: 29/ Lev. 41B) ve altın ağız/göz bandı (Kat. No: 373/ Lev. 42A) bulunmuştur. Ephesos taklidi kandil (Kat. No: 29) ile altın göz bandı (Kat. No: 373) yapılan değerlendirmeler sonucunda İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kafatası parçalarının bulunduğu güneydeki köşede, Ephesos tipi kandil (Kat. No: 25) torba gövdeli bir unguentarium (Kat. No: 112) ve *terra sigillata* kase (Kat. No: 128), ile altın küpe (Kat. No: 375) bulunmuştur (Lev. 43A). Yapılan stilistik ve tipolojik değerlendirmeler sonucunda Ephesos tipi kandil (Kat. No: 25), İÖ geç 2. yüzyıl-İÖ erken 1. yüzyıl, torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 112) İS 1. yüzyıl ortasına *terra sigillata* kase (Kat. No: 128) ile altın küpe (Kat. No: 375) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Devam eden çalışmalarda klinenin orta kısmında ise bir adet mürekkep hokkası (Kat. No: 141), bir adet *Lykion/Lycium* (Kat. No: 167), ile iki adet altın hayalet sikke (Kat. No: 381-382) bulunmuştur (Lev. 43 B). Yapılan değerlendirmeler sonucunda tüm buluntular İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Kline 2'deki taban üzerinde ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, taban üzerindeki gömüye ait ölü hediyeleri buluntu yerlerine göre başlangıçta homojen bir kontekst gibi düşünülmesine karşın bu grup içindeki en erken buluntu İÖ 2. ortasına tarihlenen iğ biçimli unguentarium'dur (Kat. No: 102). En geçe tarihli buluntu ise İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen kalp burunlu kandil (Kat. No: 39) örneğidir. Ayrıca kline 2 içinde ele geçen ancak kline içindeki yönü belli olmayan ölü hediyeleri içinde bir adet bronz halka (Kat. No: 377) ele geçmiştir. Bronz halka (Kat. No: 377) benzerleri yapılan karşılaştırmalar sonucunda İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

Sonuç olarak kline 2'de İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, kline 1'de bahsettiğimiz gibi zaman içinde mezarın farklı kullanımlarında ölü hediyelerinin birbirine karıştığını ve bu klinenin uzunca bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 2 antropolojik açıdan ele alınacak olursa; kline 1'de olduğu gibi gömülerin üzerine sıvı kireç dökülmesi kemiklerin ufalanmasına neden olmuştur. Kline içinde hem *inhumasyon* hem de *kremasyon* gömü yapılmıştır. Antropolojik çalışmalardan kline 2'ye toplam üç adet gömünün yapıldığı anlaşılmaktadır. Klinenin üst kısmındaki levhalar üzerine erişkin bir kadın; pişmiş toprak plakaların altında bulunan urne içindeki yaşı ve cinsiyeti belirsiz bir kişi, kline tabanı üzerine cinsiyeti belirsiz erişkin bir bireye ait olduğu düşünülen bir kişinin gömüldüğü incelemelerle saptanmıştır. Ancak kline tabanında kafatası parçalarının bulunduğu güneyde köşeden ele geçen altın küpeden bu gömünün kadın bireye ait olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak kline 2'de yapılan tüm bu çalışma ve incelemeler bu klinenin İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı-İÖ 1. yüzyıl ile İS 1. yüzyıl sonlarına kadar uzunca bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

3.1.5.3. Kline 3

Uzunluk: 2.21 m.

Genişlik: 92 cm.

Derinlik: 64 cm.

Kalınlık: 11.5 cm.

Kemerli bir girişten sonra sol tarafta 2. odanın batı tarafında yer alan kline 3 de diğer klineler gibi moloz taşlarla örülmüş ve üzeri sıva ile kaplanmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında bu klinenin kuzey-güney doğrultusunda yerleştirildiği, üzerinin pişmiş toprak levhalarla kapatıldığı, ancak bu levhaların bir kısmının tahrip olduğu belirlenmiştir (Lev. 44). Ayrıca yoğun olarak neme maruz kalması nedeniyle kline içindeki iskeletlerin bozulduğu görülmüştür.

Tüm bu tahribata rağmen yapılan çalışmalarda levhaların üstüne başları güney yönde iki adet gömü yapılmış, bu gömülerden plaka üzerindeki A gömüsü, duvar kenarında bulunanı ise B gömüsü olarak adlandırılmıştır (Lev. 45A/B). Biraz daha tahrip olan A gömüsünde kollar vücuda paralel uzatılmış ve kemikler klinenin yan tarafına taşarak dağılmış, daha sağlam durumdaki B gömüsünde ise kollar karna doğru bükülmüştür. Kline 3'te A ve B gömüleri ile bağlantılı güney üst köşeye ve sağ yan duvara iki kandil bırakıldığı belirlenmiştir. Ayrıca kline üzerinde çok sayıda ahşap üzerine çakılmış demir çivilere rastlanmıştır. Ancak oldukça aşınmış durumdaki tüm bu buluntular A ve B gömülerinin tarihlendirilmesi için yeterli olmamıştır.

Klinenin güney köşesinde duvara yaslanmış gövdesi siyah renkli şerit boya ile süslü kapaklı bir urne içinde çok sayıda kemikle birlikte bulunmuştur (Kat. No: 148). Klinenin güney köşesindeki duvara yaslanmış sağlam durumdaki kapaksız urne (Kat. No: 148) yapılan stilistik ve tipolojik karşılaştırmalar ile İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir. Klinede kapak işlevi gören pişmiş toprak levhaların kaldırılması sonrasında taban üzerinde çok yoğun biçimde kemik parçalarına rastlanmıştır. Mezar hediyelerine çoğunlukla klinenin kuzey köşesi ile klinenin ortasında rastlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda klinenin köşesinden 45 cm. güneyde iki adet torba gövdeli unguentariuma rastlanmıştır (Kat. No: 117, 125). Benzer örnekleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda torba gövdeli unguentariumlar İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir (Lev. 46 A/B).

Klinenin orta kısmında ise iki adet iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 86, 92), bir adet torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 122), bir adet Ephesos tipi kandil (Kat. No: 24), bir adet kase (Kat. No: 132) ve kaidesiyle birlikte bir adet pişmiş toprak Eros figürünü (Kat. No: 158), iki adet oturan kadın figürün parçası (Kat. No: 160-161) ile cam unguentarium (Kat. No:

169) bulunmuştur (Lev. 47 A/B). Yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar sonrasında iğ biçimli unguentariumlar (Kat. No: 86, 92) ve Ephesos tipi kandil (Kat. No: 24), İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 122), İS 1. yüzyıl ortasına, dışa dönük dudaklı kase (Kat. No: 132) İS 1. yüzyıl ortasına, pişmiş toprak Eros figürini (Kat. No: 158), İS 1. yüzyıl ortasına oturan kadın figürinleri (Kat. No: 160-161) Roma İmparatorluk Dönemi'ne, küresel gövdeli cam unguentarium ise (Kat. No: 169) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Klinenin kuzeyinden ve kuzey köşesinden dört adet torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 113-114,118-119) bulunmuştur. Benzerleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda unguentariumlar İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Klinenin kuzeyinden 180 cm. güneyinde (Lev. 48A) bir adet yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 57/Lev. 48B), iki adet cam unguentarium (Kat. No: 170-171), bir adet oyun taşı (Kat. No: 177) ile u burunlu kandil (Kat. No: 61) bulunmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda bu alanda ele geçen tüm buluntular İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Klinenin kuzeyinde devam eden çalışmalarda kuzeyden 100 cm. güneyde iki adet torba gövdeli unguentarium ile (Kat. No: 109, 120) bir adet oturan erkek çocuk figürin parçasına (Kat. No: 164) rastlanmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda torba gövdeli unguentariumlar (Kat. No: 109, 120) İS 1. yüzyıl ortasına, oturan erkek çocuk figürin parçası (Kat. No: 164) Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Klinenin 51 cm. güneyinde ele geçen volütlü kandil (Kat. No: 49) ile klinenin kuzey dibinden ele geçen bir başka volütlü kandil buluntusu (Kat. No: 50) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

Taban üzerindeki gömüye ait ölü hediyeleri buluntu yerlerine göre başlangıçta homojen bir kontekst gibi düşünülmesine karşın bu grup içindeki en erken buluntu İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, en geç tarihli buluntular ise İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz kline 3 içinde ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, klinede İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, İS 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, kline 1 ve 2'de de görüldüğü gibi farklı dönemlerde mezara tekrar tekrar defin yapılmasına ve bu işlem sırasında ölü hediyelerinin orijinal yerlerinin değiştirilmesine işaret etmektedir. Sonuç olarak kline 3'te yapılan tüm bu

çalışma ve incelemeler bu klinenin İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıldan, İS 1. yüzyıl ve ortasına dek uzun bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 3 antropolojik açıdan değerlendirilecek olursa; gömülerin üzerine sıvı kireç dökülmesi ve klinenin nemli ortama maruz kalması kemiklerin büyük ölçüde sertleşmesine ve ufalanmasına neden olmuştur. Kline içinde hem *inhumasyon* hem de *kreasyon* gömü yapılmıştır. Antropolojik çalışmalardan kline 3'e toplam dört adet gömünün yapıldığı anlaşılmaktadır. Klinenin üst kısmındaki A ve B gömülerinin erkek bireylere, klinenin güney köşesinde ele geçen urne içinde bulunan kemiklerin yaş ve cinsiyeti belirsiz bir bireye ait olduğu incelemelerle saptanmıştır. Klinenin tabanında bulunan çok sayıdaki kemik parçasından sadece bir gömünün ergen yaşta bir erkeğe ait olduğu incelemelerle saptanmıştır. Bu alanda ele geçen pişmiş toprak Eros figürünü de bu gömüye ait olmalıdır (Kat. No: 158). Diğer kemiklerden kline tabanında kaç gömü olduğu ve gömülerin yaşları ve cinsiyetleri konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak kline tabanında ele geçen oturan kadın figürün parçası (Kat. No: 160), oturan erkek çocuk (Kat. No: 164) ile cam oyun taşı (Kat. No: 177) gibi ölü hediyelerinden bu kişilerden birinin kadın diğerinin çocuk olduğu düşünülmektedir. Ancak az önce de belirttiğimiz gibi bu durum antropoloji raporları ile saptanmamış sadece ölü hediyelerinden yola çıkılarak yapılan bir değerlendirme yapılmıştır.

3.1.5.4. Kline 4

Uzunluk: 3.23 m.

Genişlik: 83 cm.

Derinlik: 73 cm.

Kalınlık: 12.7 cm.

Kemerli bir girişten sonra sağ tarafta ikinci odanın doğu tarafında yer alan kline 4'ün duvarları tuğla ve moloz taşlarla örülmüştür. Dış kısmı harçla sıvıyan klinenin tabanı küçük yassı taşlarla döşenmiştir (Lev. 49A/B). Kline 4, mezar yapısı içindeki diğer klinelere göre daha uzun yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sırasında bu klinenin kuzey-güney doğrultusunda yerleştirildiği, üzerinin pişmiş toprak levhalarla kapatıldığı, ancak bu levhaların bir kısmının tahrip olduğu, bir kısmının ise kırıldığı belirlenmiştir. Levhaların parçalanması nedeniyle klinenin üst kısmında bulunan kemiklerde büyük ölçüde tahrip olmuş ve bir kısmı küçük parçalar haline gelmiştir. Tüm bu tahribata rağmen yapılan

çalışmalarda levhaların üstüne başları güney yönde kuzey-güney doğrultulu iki adet gömü yapıldığı tespit edilmiş, bunlardan güneydeki A gömüsü, diğeri ise B gömüsü olarak adlandırılmıştır. A gömüsünde ayaklar hafifçe klinenin sol tarafına doğru uzatılmış ve kollar karın üzerine, B gömüsünde ise dümdüz uzunlamasına yatırılan iskeletin kolları benzer şekilde karın üzerinde bükülmüştür (Lev. 50 A-C).

Klinede plakalar üzerinde biri A, diğeri ikisi B gömüsüne ait olmak üzere üç adet kandil bırakıldığı belirlenmiştir. A gömüsüne ait kandil oldukça aşınmış olduğu için tez kataloğuna dahil edilmemiş ve tarihlendirilmesi yapılamamıştır. B gömüsüne ait kandillerden biri korunmuş (Kat. No: 62), diğeri ise tahrip olduğu için yine tez kataloğuna dahil edilmemiştir. Klinenin üst kısmında bulunan B gömüsüne ait kandil örneği (Kat. No: 62) en son gömüye ait (B gömüsü) ölü hediyesi olup, form ve teknik özelliklerine bakılarak açısız burunlu kandil olduğu saptanmış ve İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. En son gömüye ait (B gömüsü) olan bu kandil sayesinde kline 4'ün son kullanım evresi de tespit edilmiştir. Ayrıca kline üzerinde mezar yapısı içindeki diğeri klineler de olduğu gibi çok sayıda ahşap parçasına çakılmış durumda demir çivi parçalarına rastlanmış ancak kötü kondisyonları nedeniyle form tespiti yapılamamış ve bu nedenle tez kataloğuna dahil edilmemiştir.

Klinede kapak işlevi gören pişmiş toprak levhaların ve taş şeklindeki kline kapağının kaldırılması sonrasında kline içerisine ulaşılmıştır. İlk olarak klinenin güneybatı köşesine yaslanmış durumda bir adet kapaklı urne (Kat. No: 149) ve urnenin içinde sağlam kemikler bulunmuştur (Lev. 51 A/B). Aynı alanda bu urneye ait olduğu düşünülen nemden tahrip olan çok sayıda kemik parçasına rastlanmıştır. Urne üzerinde yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar urnenin (Kat. No: 149) İS 1. yüzyıla tarihlenebileceğini göstermiştir. Urne içindeki gömüye ait bir ölü hediyesine rastlanmamıştır.

61 cm. derinliğe ulaşıldıktan sonra klinenin tabanı üzerinde bulunan üç ayrı gömüye ait olduğu⁴⁸⁶ düşünülen az sayıda kemik parçasına rastlanmasına rağmen, gömülerden birinin başı güneyde olmak üzere kuzey-güney doğrultulu gömüldüğü anlaşılmıştır. Bu gömüye ait çok tahrip olmuş kafatası parçası ile karşılaşılmıştır. Kafatası parçasının yanında çok sayıda mezar hediyesine rastlanmıştır. Buluntular arasında bir adet kandil (Kat. No: 36), bir adet bir adet iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 103), bir adet pişmiş toprak kaide ve ayak parçası ,(Kat. No: 159), biri yuvarlak (Kat. No: 379) diğeri dikdörtgen (Kat. No: 380) formlu iki

⁴⁸⁶ Prof. Dr. Yaşar İşcan ve ekibi tarafından hazırlanan rapora göre molarların (azı dişlerinin) fazlalığından dolayı üç kişinin varlığı düşünülmektedir.

adet bronz ayna, küpe şeklinde bronz halka, bronz yüzük parçaları, bulunmuştur (Lev. 52 A/B). Küpe şeklindeki bronz halka ve yüzük parçaları kötü kondisyonları nedeniyle değerlendirmeye alınmamış ve tez kataloğuna dahil edilmemiştir. Klinenin güney köşesindeki bu mezar hediyeleri yapılan stilistik ve tipolojik karşılaştırmalar sonucunda oval burunlu kandil (Kat. No: 36) ile iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 103) İÖ 2. yüzyıl ortasına, pişmiş toprak kaide ve ayak parçası (Kat. No: 159), ile bronz aynalar (Kat. No: 379-380) Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Klinenin güneyinde devam eden çalışmalarda bir adet pişmiş toprak torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 116/Lev. 53 A/B), ile birlikte sekiz adet bronz sikke (Kat. No: 330-337) bulunmuştur. Buluntulardan torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 116) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir. Kline 4 içinde ele geçen sekiz bronz sikke (Kat. No: 330-337), klinenin tarihlerinin saptanması bakımından önem taşımakla birlikte kötü kondisyonları nedeniyle tanımları yapılamamıştır.

Klinenin tabanının kuzey köşesinde başı güneyde bulunan gömünün ayakucundaki alanda ise dört adet pişmiş toprak unguentarium (Kat. No: 79, 87, 115, 123), bir adet pişmiş toprak kadın figürin parçası (Kat. No: 162) bulunmuştur. Kline içerisinde yoğun olarak ahşap parçaları ve ahşap parçalarına çakılmış durumda demir çivi parçaları bulunmuştur. Ele geçen dört adet pişmiş toprak unguentariumdan iki tanesinin (Kat. No: 79, 87) iğ biçimli olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki (Kat. No: 79) İÖ 2. yüzyıl başına, diğeri (Kat. No: 87) İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Klinenin kuzey köşesindeki unguentarium buluntularından diğeri iki tanesi torba gövdeli olup (Kat. No: 115, 123), İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmişlerdir. Yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar sonrasında kolları ve gövdenin alt yarısı kırık olan bir kadına ait pişmiş toprak figürin parçası ise (Kat. No: 162) Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Kline 4 içinde ele geçen ancak kline içindeki yönleri belli olmayan ölü hediyeleri içinde bir adet kandil (Kat. No: 37) ve bir adet unguentarium (Kat. No: 93) bulunmuştur. Kline içinde yönleri belirsiz Ephesos tipi kandil İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla, iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 93) İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen klinede ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, taban üzerindeki gömüye ait ölü hediyeleri buluntu yerlerine göre başlangıçta homojen bir kontekst gibi düşünülmesine karşın bu grup içindeki en erken buluntu İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenen iğ formulu unguentarium (Kat. No: 79) dur. En geç tarihli buluntu ise İS 2.

yüzyıla tarihlenen kandil (Kat. No: 62) buluntusudur. Bu alanda İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 2. yüzyıla tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, kline 1-3'te bahsettiğimiz gibi zaman içinde mezarın farklı kullanımlarında ölü hediyelerinin birbirine karıştığını göstermektedir. Sonuç olarak kline 4'te yapılan tüm bu çalışma ve incelemeler klinenin İÖ 2. yüzyıl başından, İS 2. yüzyıla kadar oldukça uzun bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 4 antropolojik açıdan ele alınacak olursa; gömülerin üzerine sıvı kireç dökülmesi kemiklerin büyük ölçüde sertleşmesine ve yapışmasına neden olmuştur. Kline içinde *kremasyon* ve *inhumasyon* olmak üzere antropolojik çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla toplam altı adet gömü yapılmıştır. Klinenin üst kısmındaki levhalar üzerinde yer alan A ve B gömüleri kesin olmamakla birlikte kadın bireylere aittir. Klinenin güney köşesinde kapak işlevi gören pişmiş toprak levhaların altındaki urne içinde, erişkin bir erkeğe ait olduğu düşünülen kemikler ile kline tabanında üç ayrı kişiye ait kemikler bulunmuştur. Bunlar arasında erişkin bir erkeğe ait ayak kemikleri ile yaşı ve cinsiyeti belirlenemeyen iki kişiye ait kemikler vardır. Kemik parçalarının yanında ele geçen bronz ayna, küpe şeklindeki bronz halka ve bronz yüzük parçaları bu kişilerden birinin kadın olduğuna işaret eder.

3.1.5.5. Kline 4'ün Güneyindeki Bölme

Uzunluk: 87 cm.

Genişlik: 47 cm.

Derinlik: 81 cm.

Kalınlık: 13.4 cm.

Kline 4'ün güneyinde moloz taşlardan özenle örülmüş ve dışı harçla sıvanmış üzeri tuğla ve taş bir kapak ile kapatılmış bir bölüm yer alır. Bu levhaların bir kısmı tahrip olmuş, bir kısmı kırılıp kline içine düşmüştür (Lev. 54A). Bu alanda kemiklerle birlikte bulunan yuvarlak burunlu volütlü kandil (Kat. No: 52), form ve teknik özelliklerine göre İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir (Lev. 54B). Aynı alanda yoğun şekilde ahşap parçaları ile çivilerin bulunması, gömülerin üzerinin ahşap paneller ile kapatıldığını göstermektedir. Kapağın kaldırılması ile birlikte çok yoğun biçimde tahrip olmuş ve büyük ölçüde ufalanmış kemik parçaları ile birlikte kapaktan düşen taş parçalarına rastlanmıştır (Lev. 54A). Kemik parçaları ile birlikte, çivi ve ahşap parçaları ortaya çıkarıldıktan sonra, üstte yer alan dağınık kemiklerin altında, ikisi tabana, ikisi onların üzerine konmuş sağlam durumda dört adet urne

(Kat. No: 150-151, 154-155) bulunmuştur (Lev. 55A). Urneler üzerinde bulunan çok sayıdaki kemik, daha sonra bu urnelerin üzerine gömü bırakıldığını gösterir. Kuzeyde bir, güneyde iki ve ortada bir olmak üzere toplamda dört adet urneden biri kapaklıdır (Kat. No: 151). İçlerinde yanmış kemik parçaları bulunan urneler (Lev. 55B), krem renkli astara sahiptir, Kat. No: 155 ise pişirme sırasında siyah renkte mat boya ile yapılan dalgalı kalın bantla süslenmiştir.

Kline 4'ün güney bölümü içindeki ölü hediyelerine hem urnelerin üzerinde hem de altında rastlanmıştır. Urnelere mezar hediyesi olarak bırakılmış altı adet kandil (Kat. No: 23, 28, 30, 40, 52-53), üç adet unguentarium (Kat. No: 94, 110, 121), bir adet mask parçası (Kat. No: 165) ve bir adet bronz sikke (Kat. No: 338) bulunmuştur⁴⁸⁷. Yapılan incelemeler sonucunda kline 4'ün güney bölümünün, urnelerin saklanması için özel olarak düzenlediği saptanmıştır.

Yapılan tipolojik karşılaştırmalar sonucunda, kline 4'ün güney bölümündeki urnelerden en erken tarihlisi Kat. No: 155, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenir. Ele geçen mezar hediyelerinden, Ephesos tipi kandiller (Kat. No: 23, 28, 30) İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına, iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 94) İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Yine aynı alanda yapılan çalışmalarda ele geçen Kat. No: 150-151, 154 urneler, yapılan karşılaştırmalar sonucunda İS 1. yüzyıl başına tarihlenmiştir. Bu alanda ele geçen bir yuvarlak burunlu volütlü kandil (Kat. No: 53), İS 1. yüzyıl ortasına, kalp burunlu kandil ise (Kat. No: 40), İS 1. yüzyıl ortasına, iki adet pişmiş toprak torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 110, 121) İS, 1. yüzyıl ortasına ile genç erkek kouros maskı (Kat. No: 165), İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir. Bölme içinde, 1 No'lu urne yanında ele geçen bronz sikke (Kat. No: 338) ise aşınması nedeniyle tarihlenemez.

Kline 4'ün güney bölümü içinden ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, tüm klinelerde farklı dönemlerde kullanım nedeniyle ölü hediyelerinin karıştığı görülmektedir. Kline 4'ün güney bölümündeki urnelerden en erken tarihli olanı Kat. No: 121, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenir. Bu urne, kline 4'ün ilk kullanım evresine ve İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenen mezar hediyeleri de bu urneye ait olmalıdır. Bölmenin tabanı üzerinde urneler ile birlikte bulunan ve İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenen ölü hediyeleri ise Kat. No: 150-151, 154 urnelere, bu alanın üzerinde kemiklerle birlikte bulunan İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenen kandil buluntusu ise kline 4'ün en son

⁴⁸⁷ Bronz sikke 1 No'lu urnenin yakınlarında bulunmuştur.

kullanım evresine ait olmalıdır. Sonuç olarak, kline 4'ün güney bölümü, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başı ile İS 1. yüzyıl ortasında uzunca bir dönem kullanım görmüştür.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 4'ün güney bölümü antropolojik açıdan ele alınacak olursa; yapılan çalışmalarda kline 4'ün güneyindeki bölme içinde toplam beş bireye ait kemik parçaları bulunmuştur. Kline 4'ün güneyindeki bölme içinde yer alan urnelerden 1 No'lu urnenin 25-30 yaşlarında genç erişkin erkek bireye ait olduğu düşünülmektedir. 2 No'lu urnede ise erişkin, çocuk (5-8 yaş) ve bebek olmak üzere toplam üç birey bulunmaktadır. 3 No'lu urnedeki birey ya da bireyler hakkında bilgi edinilemezken, 4 No'lu urne 50 yaş üzerinde yaşlı bir kadına aittir. Urneler üzerinde bulunan çok sayıda kemik parçası ise tanımlanamamıştır.

3.1.5.6. Kline 5

Uzunluk: 2. 25 m.

Genişlik: 77 cm.

Derinlik: 67 cm.

Kalınlık: 13.2 cm.

2 No'lu odanın kuzey tarafında yer alan kline 5, diğer klineler gibi moloz taşlarla örülmüş ve üzeri sıva ile kaplanmıştır (Lev. 56A). Yapılan çalışmalar sırasında bu klinenin doğu-batı doğrultusunda yerleştirildiği, üzerinin pişmiş toprak plaka ve kayrak taşları ile kapatıldığı belirlenmiştir. Pişmiş toprak levhaların ve kayrak taşların üstüne oda mezar içindeki diğer dört klinede olduğu gibi geç dönemde gömü yapılmıştır (Lev. 56B). Yapılan çalışmalarda, levhaların üst kısmına kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yatırılmış bir adet gömüye rastlanmıştır (Lev. 57A). Kafatası aşınan iskeletin, ayak ve üst gövdesi daha iyi korunmuştur. Bacakları ve kolları birbirine paralel gömünün doğusundaki köşede, bir adet ağız ve boyun bölümü kırık konik gövdeli cam unguentarium (Kat. No: 172) bulunmuştur (Lev. 57/B). Ayrıca klinede oda mezar içindeki diğer klinelerde olduğu gibi çok sayıda ahşap ve çivi parçalarına rastlanır. Klinenin üst kısmında bulunan cam unguentarium (Kat. No: 172) en son gömüye ait bir ölü hediyesi olup, form ve teknik açıdan İS 1. yüzyıl ortası stilini yansıtır.

Kazı çalışmalarında klinenin üzerinde yer alan tuğla levha ve uzun yassı taşların kaldırılması sonrasında iskeletlerin mezara dökülen kireç ve yoğun nem nedeniyle tahrip olduğu görülmüştür. Klinenin tabanı üzerinde bulunan tanımlanabilecek durumdaki az

sayıda kemik parçası gömünün başının batıda olduğuna ve doğu-batı doğrultusunda gömüldüğüne işaret eder. Ayrıca yapılan çalışmalarda aynı alanda hayvanlara ait olan çok sayıda kemik parçasına da rastlanır (Lev. 58 A/B).

İskeletin kafatasının yanında üç adet pişmiş toprak iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 95, 106-107) bulunmuştur (Lev. 59 A/B). Bunlardan en erkeni (Kat. No: 106-107) İÖ. 2. yüzyıl başına diğer örnek ise (Kat. No: 95) İÖ 2. yüzyılın ikinci yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Yine kline 5'in kuzey duvarına açılan niş içinde, sağlam durumda kapaklı bir urne (Kat. No: 153) bulunmuştur (Lev. 60 A/B). Urnenin dengede durması için nişin altına 15 cm. yükseklikte toprak konulmuştur. Nişin tabanına dökülen toprak içinde iki adet (Kat. No: 82, 108), unguentarium ele geçmiştir. Aynı alanda bir adet pişmiş toprak figürin ait parçalar (Kat. No: 163) bulunmuştur. Kline üzerinde, kuzey duvarı içine açılan niş içindeki kapaklı urne form ve teknik özelliklerine bakılarak (Kat. No: 153) İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıla tarihlenir. Niş içinde bulunan iğ biçimli unguentariumlar (Kat. No: 82, 108), İÖ 2. yüzyıl başına ve yine niş içinde bulunan figürin (Kat. No: 163) ise İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

Ayrıca klinenin batı köşesinde küçük bir bölüm tespit edilmiştir. Bu küçük bölümün üzeri diğerlerinden farklı olarak uzun yassı bir taşla kapatılmıştır. Klinenin batı köşesinde yer alan bu küçük bölümün üzerinde duvara yaslanmış biri kapaksız (Kat. No: 152), diğeri kapaklı (Kat. No: 156) iki urne, içlerinde kemikleriyle birlikte sağlam durumda bulunmuştur (Lev. 60 A/B). Küçük bölümün (Lev. 61A) üzerindeki taşın kaldırılmasıyla, içinde diğer urnelerden farklı büyük boyutlu bir urneye (Kat. No: 157/ Lev. 62/B) daha rastlanır. Yapılan stilistik ve tipolojik çalışmalar sonucunda klinenin batı köşesinde bulunan urnelerden Kat. No: 152, İS 1. yüzyıl başına, Kat. No: 156, İS 1. yüzyıla, küçük bölüm içindeki büyük boyutlu urne ise (Kat. No: 157), İS 1.-2. yüzyıla tarihlenir. En son gömüye ait bu urne sayesinde, kline 5'in son kullanım evresi tespit edilmiştir.

Bu alanda İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 1-2. yüzyıla tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, kline 1-4'te bahsettiğimiz gibi zaman içinde mezarın farklı kullanımlarında ölü hediyelerinin birbirine karıştığını göstermektedir. Sonuç olarak kline 5'te yapılan tüm bu çalışma ve incelemeler bu klinenin İÖ 2. yüzyıl başından, İS 1. yüzyıla kadar oldukça uzun bir dönem kullanıldığını göstermiştir.

Buluntuların değerlendirilmesi dışında, kline 5 antropolojik açıdan ele alınacak olursa; gömülerin üzerine sıvı kireç dökülmesi ve aynı zamanda yoğun nem kemiklerin büyük

ölçüde tahrip olmasına neden olmuştur. Kline içine hem *kremasyon*, hem de *inhumasyon* gömü yapılmıştır. Antropolojik çalışmalardan Kline 5'e toplam yedi adet gömü yapıldığı anlaşılmaktadır. Klinenin üstündeki levhalar üzerinde yer alan A gömüsünün erişkin bir kadına, kline tabanı üzerindeki B gömüsünün ise erişkin bir erkeğe, aynı alanda yer alan diğer kemiklerin ise koyun ve sığıra ait olduğu tespit edilmiştir. Klinenin güneybatı köşesinde yer alan urnelerin içerisindeki kemikler beş gruba ayrılır. Bunlardan 1. ve 4. grup içerisinde yaşı ve cinsiyeti belirsiz 1'er kişi yer alırken; 2. grup kemiklerin kadına, 3. grup kemiklerin 22-23 yaşlarında başka bir kadına ve 5. grup kemiklerin 30 yaşlarında bir kadına ait olduğu düşünülür. Nişteki urne içindeki kemikler üzerinde yapılan antropolojik incelemelerde ise krime edilmiş erişkin bir erkek, koyun ve sığır kemikleri tespit edilmiştir. Farklı yaş özellikleri gösteren bu kemikler, urnenin değişik dönemlerde tekrar tekrar kullanıldığını doğrular.

Sonuç olarak kline 5'te yapılan tüm bu çalışma ve incelemeler bu klinenin İÖ 2. yüzyıl başından-İS 1.- 2. yüzyıla kadar uzunca bir zaman kullanıldığını göstermiştir.

3.1.5.7. Dromos ve Oda Mezar Tabanı

Yapılan kazılar sırasında *dromos* ve Oda Mezar tabanında bir takım mezar hediyelerine rastlanmıştır. Oda mezar girişindeki taban üzerinde bir adet mermer el parçası (Kat. No: 386), iki adet torba gövdeli unguentarium (Kat. No: 111, 126) ve bir adet kulaklı kandil (Kat. No: 46) ile kapıdan 3 m. kuzeyde tabanın kazılması ile birlikte kline 3 önünde bir adet bronz ayna (Kat. No: 378), ayrıca kapıdan 30 cm. kuzeyde kalp burunlu kandil (Kat. No: 41) ve oda mezarın kuzeydoğusunda bir adet sigillata kase (Kat. No: 131) ele geçen buluntulardır.

Yapılan tipolojik ve stilistik araştırmalar, Oda Mezar girişindeki taban üzerinde bulunan mermer el parçasının (Kat. No: 386) Roma İmparatorluk Dönemi'ne, torba gövdeli unguentariumun (Kat. No: 111, 126) İS 1. yüzyıl ortasına, kulaklı kandilin (Kat. No: 46), İS 1. yüzyılın ilk yarısına, bronz aynanın (Kat. No: 378) Roma İmparatorluk Dönemi'ne kalp burunlu kandilin (Kat. No: 41) İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, *terra sigillata* kasesinin (Kat. No: 131) ise İS 1.-2. yüzyıla tarihlenebileceğini göstermiştir.

Yukarıda bahsi geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, *dromos* ve Oda Mezar tabanında ele geçen İS 1.-2. yüzyıla tarihli malzemenin varlığı belirlenmiştir. *Dromos* ve Oda Mezar tabanından ele geçen buluntular *in-situ* durumda değildir ve bir

kontekst oluşturmamaktadır. Oda Mezar tabanındaki buluntuların, Oda Mezar içindeki klineler üzerindeki gömülere ait olduğu ve deprem, yağmur suları gibi doğa olaylarının sonucunda klinelerden zemine düştüğü de düşünülebilir. Ayrıca defin işlemi sırasında ya da sonraki ritüellerde kullanılan ölen kişinin kişisel bir eşyası olabileceği gibi, gömü yapılırken mezarı aydınlatma ya da benzer sebepler ile kullanılıp sonrasında mezara içine bırakılmış bir gömü hediyesi olma olasılıkları da vardır.

Bu çalışma kapsamında ayrıntılı olarak ele aldığımız *Dromoslu Oda Mezar* yapısını genel olarak değerlendirecek olursak, Oda Mezar içinde ele geçen kontekstlerin tamamı mimari ve buluntularla birlikte değerlendirilmiştir. Hellenistik Dönem ve sonrasında kullanılan çoğu oda mezar, aile mezarı olmaları nedeniyle uzun bir zaman diliminde nesiller boyunca kullanılmışlardır. Bu nedenle oda mezar mimarisi ile bağlantılı kronoloji oluşturulmasında mezar mimarisi yanında, mezar içinde tespit edilen ve dönem stili konusunda önemli bilgiler içeren ölü hediyeleri de ayrı bir yer oluşturur. Tralleis antik kentinde Batı Nekropol alanında ortaya çıkartılan *Dromoslu Oda Mezar*'da yapılan çalışmalar için de, benzer bir durumdan söz edilebilir.

Tralleis *Dromoslu Oda Mezar*'ı Anadolu'da keşfedilen diğer pek çok mezar yapısı gibi farklı dönemlere ait birden fazla gömüye ev sahipliği yapmıştır Plan özelliklerine göre değerlendirme yapılacak olursa, *Dromoslu Mezar* bir ön oda ve ona kemerli bir geçişle bağlanan arka odadan oluşmaktadır. İki katlı mezarın ikinci katının da bu alanda ele geçen mermer lahit parçalarına bakarak gömü amaçlı kullanıldığı anlaşılmıştır. Mezar yapısı içinde tespit edilen beş kline üzerindeki pişmiş toprak plaka, kayrak taşı ve kline tabanlarına, farklı dönemlerde çok sayıda gömü yapılmış ve ölü hediyeleri bırakılmıştır. Dolayısıyla mezar kontekstleri, mezar tiplerinin yanı sıra ölü hediyelerinin de tipoloji ve formuna göre oluşturulmuştur. Özellikle büyük oranda sağlam ele geçen ve yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan buluntular sayesinde, kline 1, İÖ 2. yüzyıl başı-İS 2. yüzyılın sonu arasına, kline 2, İÖ 2 yüzyılın ikinci yarısı-İÖ 1. yüzyıl ile İS 1. yüzyıl sonları, kline 3, İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıl ile İS 1. yüzyıl ve ortasına, kline 4, İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 2. yüzyıla, kline 5 ise İÖ 2. yüzyıl başı ile İS 1.-2. yüzyıl arasına tarihlenmiştir. Bu durumda Oda Mezar içindeki klinelerden en erken kullanım göreni İÖ erken 2. yüzyıl başı, en geç kullanım göreni ise İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

Oda mezar içinde hem *inhumasyon* (dorsal/sırtüstü), hem de *kremasyon* gömüye rastlanmıştır. *Inhumasyon* gömüler klinelere sırt üstü yatırılırken, *kremasyon* gömüler urne

içine bırakılmıştır. Mezar içine ilk yapılan gömüler *inhumasyon* tarzında kline tabanına *kreasyon* tarzında urne içinde bulunanlar klineler üzerindeki plaka ya da kayrak taşı üzerine, kline içine ve tabanına, ve niş içine yerleştirilmişlerdir. En geç döneme tarihlenen gömüler ise klineler üzerindeki pişmiş toprak plakalar ya da kayrak taşlar üzerine *inhumasyon* tarzında yapılmıştır. Ayrıca çok küçük parçalar halinde ele geçse de kline 3 içinde kurşundan yapılmış urne olduğu anlaşılmıştır.

Oda Mezar'da ele geçen hediyeler değerlendirilecek olursa; farklı dönemlere ait mezar hediyelerinin bir arada olduğu görülmüştür. Bunlardan sadece klinelerin üstündeki levhalara bırakılan en son gömü ya da gömülere ait buluntular *in-situ* durumda bulunmuştur. Klinelerde farklı döneme ait malzemenin bir arada bulunması, mezara tekrar tekrar defin yapılması ve bu işlem sırasında ölü hediyelerinin orijinal yerinin değiştirilmesi ile açıklanmıştır. Farklı gruplara ait tüm bu malzemeler, İÖ 2. başı ile İS 2. yüzyıl sonu arasına tarihlenmiştir. Farklı buluntulara göre belirlenen bu süreç, toplamda beş klinede 30 adet gömüye ait ölü hediyelerinin zaman içinde birbirine karışmasına neden olmuştur. Oda Mezar içinde 30 gömüye rastlanması mezarın geniş bir aileye ait olabileceğini gösterebileceği gibi, farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından da kullanılabileceğine de işaret edebilmektedir. Oda Mezar genelinde İÖ 2. yüzyıl başı ile yani en erken tarihe verilen buluntular, klinelerin tabanında ve kline 4'ün güney bölmesi içindeki urne yanında ele geçmiştir. Klineler üzerine pişmiş toprak plakalar ya da kayrak taşları üzerine yapılmış gömülere ait buluntular ise Oda Mezar'ın en geç kullanımı olan İS 2. yüzyıl ile sonuna yüzyıla aittir.

Dromoslu Oda Mezar içinde bulunan gömülere ilişkin antropolojik incelemeler, yapıya toplamda yaklaşık 30 kişinin gömüldüğünü göstermiştir. Bunlardan 1 No'lu odada bulunan toplam yedi kişiden ikisinin erkek, birinin kadın, birinin çocuk olduğu tespit edilirken, farklı kişilere ait üç kemik grubu daha belirlenmiş ancak bulguların yetersizliği nedeniyle bunlarla ilgili cinsiyet tespiti yapılamamıştır. 2 No'lu odada ise 23 bireyin gömülü olduğu, bunlardan yedisinin erkek, beşinin kadın, birinin bebek, birinin çocuk olduğu saptanmış, kalan altısının ise yine yetersiz bulgu nedeniyle yaşı ve cinsiyeti belirlenememiştir⁴⁸⁸. Ayrıca 2 No'lu oda içinde yer alan kline 5'te, koyun ve sığır kemiklerine de rastlanmıştır. Yapılan çalışmalara rağmen mezar içindeki kişilerin ölüm nedenleri tespit edilememiştir. Tralleis *Dromoslu* Oda Mezarı'na gömülen bireylerin

⁴⁸⁸ *Dromoslu* Oda Mezar içindeki gömülerin yönleri, pozisyonları, ayrıca cinsiyet ve yaş dağılımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 2-4.

statüleri ve bu yapının sadece Tralleislier tarafından mı, yoksa yakınlarındaki komşu kentlerde yaşayan ancak kentte ölmüş kişiler tarafından da kullanılmış olduğu bilinmemektedir.

Oda Mezar içerisinde *in-situ* durumda bulunan klineler ve ölü hediyeleri, mezar yapısının hangi dönemlerde kullanıldığının tespit edilmesinde önemli veriler sunmuştur. Ayrıca kline 5 dışında Oda Mezar içindeki tüm klinelerin kuzey-güney yönünde olduğu ve gömülerin başlarının güneyde olacak şekilde yatırıldığı tespit edilmiştir. Kline 5'in ise doğu-batı doğrultusunda olmasının nedeni, mezarın planı ile bağlantılı zorunlu bir durum olarak açıklanabilmiştir. Yine kline üzerine yapılan gömülerde, ölenlerin başlarının güneyde yer alacak şekilde sırt üstü yatırıldığı, omuzdan itibaren kollar vücuda paralel uzatıldığı ya da dirsekten kırılarak karın üzerinde birleştirildiği belirlenmiştir. Hiç bir örnekte vücudun belli bir formu almak üzere sıkılaştırılmasına rastlanmamıştır.

Oda mezar içinde kline 1 ve 3-4'e "çift gömü" yapılması ve yanlarında bulunan mezar hediyelerinin farklı dönemlere işaret etmesi ise mezarın yeniden kullanımı ile açıklanmıştır⁴⁸⁹. Ancak doğal olarak bu tür çoklu gömülerin yakın kan bağına sahip insanlar arasında daha yaygın olduğu ortadadır. Akçay'a göre "*Mezar kültürüne özgü kurallar arasında, aile mezarına bir yabancıнын gömülme yasağı vardır. Bunu yapan kişi lanetlenmekte, bir tapınağa ya da şehre ceza ödemekle yükümlü kılınmaktadır*"⁴⁹⁰.

Kline 5'in üzerindeki nişte urne içinde sığır, taban üzerinde ise insan kemikleri ile birlikte koyun ve sığır kemikleri tespit edilmiştir. Bilindiği üzere Antik Dönem'de, Geometrik Dönem'den başlayarak pek çok mezarda hayvan kemiklerinin bulunması, ölümlere hayvanların adak olarak sunulduğuna dair kökleşmiş bir geleneğe işaret etmektedir. Örneğin bazı mezarlarda köpek, domuz, tavuk, horoz, kuş, tavşan, keçi, kuzu, domuz ve muhtemelen sığır (mezara bütün halinde konması şart değildir) gibi çok farklı ancak genellikle evcil türde hayvan iskeletlerine rastlanabilmektedir. Yapılan antropolojik analizler bunların bazen mezar içine saçıldığını ancak çoğunlukla da mezarın bir köşesine yerleştirildiğini ortaya koymuştur⁴⁹¹. Bu sunuların ne amaçla yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte Vermeule, mezarlarda bulunan at ve köpek gömülerinin mezar ya da öbür dünya yolculuğunda ölümlere eşlik ettiğini, bu nedenle de sıklıkla kurban edildiklerini söylemiştir⁴⁹².

⁴⁸⁹ Kurtz ve Boardman, 1971: 54.

⁴⁹⁰ Akçay, 2008: 36.

⁴⁹¹ Kurtz ve Boardman, 1971: 64.

⁴⁹² Verneule, 1984: 61.

Oda Mezar içindeki *in-situ* durumdaki gömülerin bacak, ayakucu ya da başuçlarında ele geçen buluntular, mezarın ölü hediyeleri bakımından oldukça çeşitli ve zengin bir repertuara sahip olduğunu gösterir. Oda Mezar içindeki ölü hediyelerinde de çeşitliliğe rastlanmaktadır. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nin farklı türdeki formlarını içeren kandiller, unguentariumlar, Kharon'a verilmek üzere bırakılan *oboloslar*, günlük kullanıma yönelik kap, kacak, mürekkep hokkası, *lykion/lycium* ya da pişmiş toprak figürin ve takılar en dikkat çekici buluntular olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine nekropol alanında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan nitelikli yerel üretim seramikler, Tralleis'in Antik Dönem'de önemli bir seramik üretim merkezi olduğu yönündeki çalışmaları desteklemektedir.

Buluntuları ve mimari özelliklerine bakılarak uzun bir dönem tekrar tekrar kullanıldığı anlaşılan mezar yapısının tarihlendirilmesini değerlendirecek olursak; Oda Mezar, Roma İmparatorluk Dönemi'nin karakteristik mimari yapısını yansıtır. Bölgede benzer şekilde Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen birçok mezar yapısının varlığı tespit edilmiş ve bunların bazıları farklı araştırmacılar tarafından incelenerek yayınlanmıştır. Ayrıca Tralleis antik kentinde benzer türde Roma İmparatorluk Dönemi'nin özelliklerini yansıtan çok sayıda farklı mezarda farklı nedenlerle Aydın Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazıları yapılmış ele geçen buluntuların bir bölümü araştırmacılar tarafından tez çalışması olarak ele alınmıştır. Yapılan bu tip çalışmalar sonrasında, özellikle de büyük çeşitlilik gösteren mezar buluntuları üzerinde yapılan stilistik ve tipolojik incelemeler, *Dromoslu Oda Mezar*'ın yaklaşık sekiz asır boyunca kullanıldığını bize göstermiştir.

Ayrıca *Dromoslu Oda Mezar*'ın dış kısmında yürütülen kazı çalışmalarında, farklı tiplerde mezarlar ile içlerinde bulunan ölü hediyeleri bu alanın İÖ 4. yüzyıl ile İS 4. yüzyıl arasında gömü amaçlı kullanıldığını göstermiştir. Buluntu tasnifine göre nekropol alanına öncelikle taş sanduka mezarlar ve oda mezar inşa edilmiş, daha sonra bu mezarların etrafı kiremit mezarlar başta olmak üzere farklı tipteki mezarlar ile çevrilmiştir. Bu durumda Batı Nekropol alanındaki Oda Mezar, daha nitelikli, yüksek maliyet ve statü gerektiren bir yapı olarak, sonradan yapılan ve daha sıradan buluntular içeren kiremit mezarlar ise sıradan insanların gömülmesi için tasarlanmış olarak değerlendirilmişlerdir. Ayrıca Oda Mezar yapısının İS 2. yüzyıl sonlarından sonra kullanılmadığı, bunun yerine bu tarihlerden sonra etrafındaki oldukça basit formdaki mezarların içlerine gömü yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Her ne kadar yukarıda ayrıntılı biçimde ele alındığı şekilde oda mezar, İS 2. yüzyılın sonlarına tarihlenmekteyse de Ergeç, *"Oda mezar geleneğinin Doğu Roma'da bir süre daha kullanıldığını fakat dinsel farklılıklardan dolayı bu adetin yerini başka ölü gömme biçimlerine bıraktığı, anıtsallık, gösteriş ve fantezilerin terk edildiği, antik geleneklerin yavaş yavaş unutulmaya yüz tuttuğu, İslam akınlarından ve hakimiyetinden sonra da tamamen unutulduğu"* söylemektedir⁴⁹³.

3.2. Taş Sanduka Mezar

Taş Sanduka Mezar, ölünün defnedileceği çukurun kazıldıktan sonra etrafının bir sıra taş, tuğla ya da sıkılaştırılmış toprak levhalarla örüldüğü, tabanının temiz, sıkılaştırılmış toprak ya da çakıl taşı ile kaplandığı, üst yapısının ise kiremit ya da doğal taş plakalarla oluşturulduğu bir mezar tipidir. Form ve fikir açısından lahitlerle benzer olmalarına karşın, gerek yapımları gerekse nakledilmeleri daha ekonomik olduklarını gösterir⁴⁹⁴.

Taştan inşa edilmiş bazı oda mezarlar boyut ve duvar yapım tekniği bakımından taş sanduka mezarlar ile belirgin bir farklılık göstermezler. Bu nedenle sanduka mezarlar mezar mimarisi içinde araştırmacıların oda ve sanduka mezar tiplerini ayırt etmede zaman zaman sorun yaşadığı bir mezar tipidir⁴⁹⁵. Bu farklılıkların oluşmasının en önemli nedeni ise bir oda mezarın boyut, yükseklik, duvar tekniği, giriş gibi temel özelliklerinin nasıl olması ve bunların standartlarının ne olması gerektiği konusunda araştırmacılar arasında ortak bir fikrin oluşmamasıdır⁴⁹⁶. Ayrıca sanduka mezarların oda mezarlara göre daha bireysel mezarlar olduğu düşünülmektedir⁴⁹⁷. Sanduka mezar geleneğinin Eski Yakındoğu ve dışındaki alanlarda farklı zamanlarda ortaya çıkması, bu tipin çoğu bölgede birbirinden bağımsız olarak ölü gömme adetleri çerçevesinde gelişen bir mezar türü şeklinde değerlendirilmesini gerektirmektedir⁴⁹⁸. Bu grup içinde ortaya çıkarılan bu mezarlar, mezar hediyeleri açısından olmasa da, yapım tekniği ve kullanılan malzemeler açısından farklı bir inancı temsil eder⁴⁹⁹.

Birçok nekropolde karşımıza çıkan sanduka mezarların en yaygın tipi anakayaya oyularak yapılan tiptir. Anakaya üzerine oyularak yapılan sanduka mezarın yanı sıra yerel

⁴⁹³ Ergeç, 1995: 110.

⁴⁹⁴ Küçükkefe, 2011: 123.

⁴⁹⁵ Yılmaz, 2006: 58, dpn.5.

⁴⁹⁶ Yılmaz, 2006: 58, dpn. 5.

⁴⁹⁷ Yılmaz, 2003: 64.

⁴⁹⁸ Özgüç, 1948: 37-38.

⁴⁹⁹ Uhri, 2014: 114-115.

özellikler gösteren tek parça büyük plaka blokların bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulan sanduka mezarlar da bulunur⁵⁰⁰. Bununla birlikte, antropolojik olarak ölünün çevresinin koruma altına alınması amacıyla ortaya çıkmış gibi görünen bu mezar tipinin, köken olarak Orta/Üst Paleolitik Çağ'a kadar gittiği düşünülmektedir. Ancak Anadolu'da bu türden mezarların Paleolitik Çağ'dan itibaren var olduğuna dair herhangi bir kanıt günümüze kadar bulunamamıştır⁵⁰¹. Erken Tunç Çağ'ında ise Anadolu'da hem kerpiçten, hem de taştan sandık mezarların *intramural* mezarlarda da kullanıldığı saptanmıştır. Anadolu'da ele geçen en erken örnekler, Korucutepe'de bulunan ve İÖ 3. bine tarihlendirilen iki kerpiç sanduka mezardır⁵⁰². Batı Anadolu'da ise, Baklatepe'de Erken Tunç Çağ I Dönemi'ne ait altı adet taş sanduka mezar ortaya çıkarılmış olup yan taraflarının yassı taşlar ile çevrildiği tespit edilmiştir⁵⁰³. Sanduka mezarlar pişmiş toprak gömülerden sonra özellikle İÖ 2. binde Batı Anadolu, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sayıca en fazla rastlanılan mezar grubunu oluşturur⁵⁰⁴. Bununla birlikte Panaztepe ve Beşiktepe'de, İÖ 2. binin ikinci yarısında iri yassı taşların mezar çukurunun duvarlarına dik olarak dizilmesiyle oluşturulmuş az sayıda taş sanduka mezarlar bulunmuştur⁵⁰⁵.

Erken dönemlerden itibaren görülmeye başlayan sanduka mezar geleneği Arkaik Dönem'den itibaren yoğun biçimde görülür. Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde de kullanılan Hellenistik Dönem'de sayıları az olan sanduka mezarların Roma Dönemi'nde sayıları artmıştır⁵⁰⁶. Bu mezar tipine Tralleis Nekropolü dışında, hem Karia Bölgesi genelinde hem de Karia Bölgesi dışında birçok antik kentte rastlanır. Taş sandukalar Karia Bölgesi'nde Mykenai kültürüne ait izleri göstermesi açısından önemlidir. Çömlekçi'de açığa çıkarılan Sub Mykenai Dönemi'ne tarihli mezarlar dikdörtgen ve yuvarlak planlıdır. Dikdörtgen formlu mezarların tabanı, bazı örneklerde plaka taşlarla, bazılarında sıkılaştırılmış toprakla kaplıdır⁵⁰⁷.

Boysal, bu dikdörtgen mezarların bazılarının, tabana daha yakın yerlerinden, yatay konmuş levha taşlarla ikiye bölündüğünü ve mezar buluntularının ekseriya alt bölümde ele geçtiğini söyler⁵⁰⁸. Sanduka mezarlar Hellenistik Dönem'de de Karia Bölgesi'nde yaygın

⁵⁰⁰ Ethem-Koçak, 2013:30.

⁵⁰¹ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Uhri, 2014: 114-115.

⁵⁰² Yılmaz, 2003: 64.

⁵⁰³ Erkanal ve Öztürk, 1999: 29.

⁵⁰⁴ Uhri, 2014: 114.

⁵⁰⁵ Akyurt, 1998: 108.

⁵⁰⁶ Yağız, 2012: 425.

⁵⁰⁷ Yağız, 2012: 458.

⁵⁰⁸ Boysal, 1967: 12.

karşımıza çıkar. Bölgede Sub Mykenai Dönemi'nden Hellenistik Dönem'e kadar kullanım gören taş sandukaların farklı şekillerde yapıldığı görülmüştür. Lagina, Börükçü ve Belentepe'de bulunmuş bazı taş sanduka mezar örnekleri, kayaya açılan dikdörtgen çukurun içine plaka taşların yerleştirilmesiyle yapılmıştır⁵⁰⁹. Yine aynı yerleşimlerde sandukaların bir bölümü duvar örülerek oluşturulmuştur. Her iki sanduka tipinde de mezarın üstü plaka taşlarla kapatılmıştır. Akdağ⁵¹⁰ ve Milas Sanayi Bölgesi'nde⁵¹¹ ise toprak içinde yapılmış sanduka mezarlar bulunmuştur. Plaka taşlardan yapılmış bu sandukalarda plakaların iç bakan yüzleri düzleştirilmiş, arka yüzleri ise işlenmeden bırakılmıştır. Beçin'de İÖ 4. yüzyıla tarihlenen sert yapılı toprağa kazılan dikdörtgen şekilde yapılan mezarların kapama taşları oldukça özensiz ve işlenmemiş plakalar kullanarak kapatılmıştır⁵¹².

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılı kazı sezonunda incelenen mezarların sınıflandırılması sonucunda, 1 No'lu açmada toplam üç adet taş sanduka mezar ortaya çıkarılmıştır. Tralleis örneklerinde mezar yapılırken, öncelikle ana toprak dikdörtgen biçiminde kazılmış, daha sonra içleri moloz taşlardan örme tekniğinde inşa edilmiştir. Tralleis Batı Nekropolü'ndeki taş sanduka mezarların üst örtüleri büyük yassı kayrak taşlar ya da kiremit plakaların çatılması ile kapatılmıştır. Mezarların örgü tekniğinde Karia Bölgesi ve Anadolu'nun diğer nekropollerinde tercih edilen örgü sistemi kullanılmıştır.

Nekropol alanında tespit edilen, diğer mezar tiplerine göre daha az sayıda olan taş sandukalar birlikte değerlendirildiklerinde dönem ve bazı teknik farklılıklar görülmektedir. Bu mezarların Hellenistik Dönem örneklerinde duvarlar sıvasız iken, Roma İmparatorluk Dönemi örneği olanlar sıvalıdır. Tralleis Batı Nekropolü Taş Sanduka Mezar 2 ve 3 moloz taşlarla örülerek oluşturulmuş üst kısımlar büyük yassı kayrak taşlarıyla kapatılmıştır. Taş Sanduka Mezar 1'de benzer şekilde moloz taşla örülmüş, mezarın iç ve dış yüzeyi sıvanmış ve üst kısmı kiremit plakaların çatılmasıyla oluşturulmuştur. Tipolojik özellikleri, tekniği ve malzemesi ayrıntılı biçimde ele alınan Tralleis Batı Nekropolü taş sanduka mezarlarının belirlenen tüm özellikleri doğrultusunda, Karia Bölgesi'nde yoğun şekilde görülen taş sanduka mimari geleneğini yansıttığını söylenebilir. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan sanduka mezarlar yapımı ve maliyeti basit örneklerdir.

⁵⁰⁹ Lagina ve Börükçü örnekleri için bkz. Tırpan ve Söğüt, 2005: 376-379, Tırpan ve Söğüt, 2006: 258-259, Belentepe örnekleri için bkz. Durnagözü, 2009: 48-60.

⁵¹⁰ Küçükçoban, 2002: 252-256, Çiz.3, Res. 4-6.

⁵¹¹ Kızıl, 1997: 57-59, Çiz.1-2, Res. 13-14.

⁵¹² Akarca, 1971: 22-24.

Bu mezarlar içinde dorsal olarak yatırıldığı anlaşılan *inhumasyon* gömüye rastlanmıştır⁵¹³. Mezarların tümünde bir yön birliği bulunmamaktadır. Taş Sanduka 1 ve Taş Sanduka 2 mezarları kuzey-güney doğrultusunda, Taş Sanduka 3 ise doğu-batı doğrultusunda yapılmıştır. Sonuç olarak, Tralleis Batı Nekropolü taş sanduka mezarları Hellenistik Dönem başlarından Roma Dönem'i sonlarına kadar kullanılmışlardır. Mezarlardan ikisinde ölü hediyesine rastlanmıştır. Buluntu açısından değerlendirildiğinde, Batı Nekropol Alanı'daki en erken ölü hediyesinin ele geçtiği bu mezarlar en erken İÖ 4. yüzyıla en geç İS 4. yüzyıla tarihlenmişlerdir. Mezar hediyeleri genellikle baş ve ayakucuna bırakılmıştır. Çukurların boyutları insan bedenine göre açılmıştır. Bu tip mezarlar da genellikle aile mezarı olarak tercih edildiğinden birden fazla kullanım görmüştür. Yapılan incelemelerde benzer bir şekilde Taş Sanduka Mezar 3 içine farklı dönemlerde birden fazla kere defin yapıldığı saptanmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü taş sanduka mezarların benzer örneklerine Attaouda⁵¹⁴, Trapezopolis⁵¹⁵, Magnesia ad Meandrum⁵¹⁶, Eumeneia⁵¹⁷, Laodikeia⁵¹⁸ nekropollerinde, yaygın olarak rastlanır. Sonuç olarak, Tralleis Batı Nekropolü taş sanduka mezarları teknik olarak gerek Karia Bölgesi genelinde gerek bölge dışındaki mezar örnekleri ile paralellik gösterirler.

3.2.1. Taş Sanduka Mezar 1

Uzunluk: 2. 14 m.

Genişlik: 54 cm.

Derinlik: 61 cm.

Açmanın güney kesitinde bulunan mezar, kuzey-güney doğrultulu yapılmıştır (Lev. 62A). Moloz taşlarla örülen dikdörtgen şeklindeki mezarın iç yüzeyi sıvanmıştır (Lev. 62B-63). Mezarın üst örtüsü karşılıklı beşer adet kiremit plakanın çatılmasıyla oluşturulmuştur (Lev. 62A). Ayrıca arada kalan boşluklar yoğun kireç harçla tuğla ve moloz taşlar kullanılarak sıvanmıştır. Mezar tabanı kiremit plakalar ve parçaları kullanılarak düz bir zemine dönüştürülmüş ve iskelet başı kuzeyde olmak üzere kuzey-güney doğrultulu

⁵¹³ Taş sandukaların mezar-iskelet yönü, pozisyonu, gömü tipi, yaş cinsiyet dağılımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo 2-4.

⁵¹⁴ Şimşek, 2002 a: 233, 235, Res. 3, 9.

⁵¹⁵ Şimşek, 2002 b: 5, Res. 2.

⁵¹⁶ Ethem-Koçak, 2013: Kat. No: 8, Lev. LI, Res. 82 a/b/c.

⁵¹⁷ Şimşek, 2008 b: 54, Res. 24-26; Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2011 a: 129-130, Res. 9.

⁵¹⁸ Şimşek, 2007 a: 310-312, Res. 11, 3 abc; Şimşek, 2007 b: 467-468, Res. 11; Şimşek, 2008 a: 110-111, Res. 12-13; Şimşek, 2009: 424-425; Şimşek, 2010: 123, Res. 15; Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 12, Lev. 30-32, 34, 37-38: Plan 4-7, 11, 14-15.

yatırılmıştır (Lev. 64 A/B). Oldukça tahrip olan kemikler dışında bir mezar hediyesine rastlanmamıştır. Genç bir erkeğe ait olduğu düşünülen iskeletin omurlarında yapılan antropolojik incelemeler, ağır bir işte çalıştığını düşündürmüştür.

Mezar içinde buluntuya rastlanmadığından tarihlendirme mezarın teknik özelliklerine bakılarak yapılmıştır. Buna göre, taş ve tuğla kullanılarak yapılan duvar örgü işçiliği, taş aralarında yoğun harç kullanımı ve üst kısmı örten çatma kiremitler, bu mezarın Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapıldığını göstermektedir.

3.2.2. Taş Sanduka Mezar 2

Uzunluk: 2. 07 m.

Genişlik: 62 cm.

Derinlik: 83 cm.

Açmanın kuzeydoğu kesitinde ortaya çıkarılan dikdörtgen formlu ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu mezarın dört tarafı moloz taşla özenle örülmüş, üzeri üç adet yassı kayrak taşla kapatılmıştır (Lev. 65A/B ve Lev. 66). Çakıl ve kum karışımı sıkılaştırılmış toprak tabanının üstü, yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde bir toprak dolgulu ele geçmiş ve mezar içinde yapılan çalışmalarda herhangi bir kemik parçasına rastlanmamıştır (Lev. 67A). Antik Dönem'de soyulduğu düşünülen mezarın güneybatı köşesindeki tabanı üzerinde iki adet unguentarium bulunmuştur (Lev. 67B) İğ biçimi, boyun ve gövdesi kırmızı renkli boya ile yatay biçimde süslü unguentariumlar (Kat. No: 75-76/Lev. 67B), form ve teknik özelliklerine bakılarak İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine yani Tralleis Batı Nekropolü'nün en erken buluntu grubuna tarihlenmiştir.

3.2.3. Taş Sanduka Mezar 3

Uzunluk: 1.25 m.

Genişlik: 42 cm.

Derinlik: 78 cm.

Açmanın güneybatısında ortaya çıkarılan doğu-batı doğrultulu mezar moloz taşlar kullanılarak dikdörtgen formda örülmüştür (Lev. 68A). Üzeri dört adet uzun yassı kayrak taşıyla kapatılan mezarın içi yaklaşık 50 cm. toprakla dolmuş ve ölen kişinin başı doğuda ayakları batıda olmak üzere doğu-batı doğrultulu yatırılmıştır (Lev. 68B). Mezarın doğusunda, kafatasına yakın bir alanda iki adet sikke (Kat. No: 243, 340) ve iki adet unguentarium (Kat. No: 98-99/ Lev. 70A/B), ayakucunda ise sağlam (Kat. No: 63/Lev.

71A/B) bir adet kandil bulunmuştur. Pişmiş toprak iğ biçimli unguentariumlar form ve stilistik özelliklerine bakılarak İÖ 2. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir. Bronz sikkelerden Kat. No: 243, II. Constantius Dönemi'ne (İS 337-361), kandil buluntusu (Kat. No: 63) benzer örnekleri ve sikke yardımıyla İS 4. yüzyıl ortasına tarihlenmiş, Kat. No: 340 ise kötü kondisyonu nedeniyle tanımlanamamıştır.

Yukarıda bahsi geçen Taş Sanduka Mezar 3 içinde ele geçen mezar hediyelerini değerlendirecek olursak, ölü hediyeleri buluntu yerlerine göre başlangıçta homojen bir kontekst gibi düşünülmesine karşın, bu grup içindeki en erken buluntu İÖ 2. yüzyıl sonuna tarihlenen iki adet iğ biçimli unguentarium (Kat No: 98-99) dur. En geç tarihli buluntu ise II. Constantius Sikkesi (Kat. No: 243) ve bir kandildir (Kat. No: 63). Mezar içinde İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 4. yüzyıla tarihlenen malzemenin bir arada bulunması, mezara farklı zamanlarda birden fazla definin yapıldığını gösterir.

3.3. Situla Mezar

Formundan dolayı situla/arı kovanı/torpedo gövdeli/silindir/silindirik mezar gibi farklı isimlendirmeler ile adlandırılan ve pişmiş topraktan yapılan bu mezar tipi, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde çok sık kullanılan bir mezar tipi olarak karşımıza çıkar. Bu mezarların bazı örneklerinde dip kısmında delik ile birlikte gövde üzerindeki yivlerden hareketle bu mezarların arı kovanı olarak kullanıldıkları belirtilmiştir⁵¹⁹. Situlalar, Tralleis Batı Nekropol Alanı'nda belirli bir buluntu alanı olmaksızın gelişigüzel yerleştirilmiştir⁵²⁰. Bazı nekropol alanlarında Tralleis Batı Nekropolü'nde olduğu gibi mezarların kaymaması ya da kapaklarının açılmaması için kapakların ya da alt bölümlerinin iri doğal taşlarla desteklendiği ya da bu tip taşlarla çevrilerek, etrafının sınırlandırıldığı görülmüştür (Lev. 72 A/B). Tralleis Batı Nekropolü alanında 2007 yılı kazı çalışmalarında 1 No'lu açmada silindir biçimli gövdeye sahip sekiz adet situla mezar (Kat. No: 1, 4-9, 11) bulunmuştur. Çoğu kırık ele geçmelerine rağmen, kazı çalışmaları sonrasında restore edilmiştir.

Bu örneklerde gömü yapıldıktan sonra kabın açık olan iki tarafı taş ya da pişmiş toprak levhalarla kapatılmıştır. Nekropol alanında tespit edilen sekiz situla birlikte değerlendirildiklerinde, aralarında formlar olarak belirgin bir farklılık görülmeyle birlikte genellikle aynı teknik özelliklere sahiptirler. Tüm situla örnekleri silindirik formlu, dışa

⁵¹⁹ Yağız, 2012: 426.

⁵²⁰ Situlaların mezar-iskelet yönü, pozisyonu, gömü tipi ve yaş cinsiyet dağılımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo 2-4.

kalınlaştırılmış geniş ağızlı ve geniş gövdelidir. Kat. No: 5-6'nın ağız kenarı diğer örneklerden farklı olarak kademeli yapılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan bu situla mezarların tamamı basit, ucuz maliyete sahip mezarlardır.

Situla mezarların genel özelliklerini değerlendirmeye devam edecek olursak, Bu alandan ele geçen situlaların tamamı açık kırmızı (2.5 YR 6-7/6) renkte mikalı kilden yapılmışlardır. Tüm örneklerin astar renkleri hamur rengindedir. Aralarında bir yön birliği bulunmaz⁵²¹. Birbirlerine yatay yaslanmış mezarların tamamı bezemesizdir (Lev. 73 A/B). Nekropol alanındaki tüm situlaların içleri yatay yivlidir (Lev. 74A/B). Buna karşılık Kat. No: 1, 4, 7, 9, 11 No'lu situlaların dışları da yivlidir. 9, 11 No'lu örneklerin diğer örneklere göre dış kısmındaki yivler daha derin ve belirgindir. Bazı örneklerin (Kat. No: 1, 7, 9-11) orijinal kapaklarıyla ele geçmesi ağızlarının bir kapakla kapatıldığını gösterir (Lev. 75 A/B). Kat. No: 1'in açık olan her iki ağızı, biri sığ tabak formu (Kat. No: 3), diğeri düz yuvarlak formu bir kapakla (Kat. No: 2) kapatılmıştır. Kat. No: 7 ise yine bir kapakla kapatılmış, ancak kırık parçalar halinde ele geçtiği için formu tespit edilememiştir. Kat. No: 9 ise diğerlerinden farklı olarak, ters konikal formu ve geniş kenarlı bir kapak ile kapatılırken (Kat. No: 10), Kat. No: 11 düz yuvarlak formu bir kapakla (Kat. No: 12) kapatılmıştır.

Kat. No: 5 ve 6 No'lu situla örneklerinin ağız kenarlarının kademeli olması, kapaksız ele geçmeler dahi orijinalde kapaklı olduklarını düşündürür. Antropolojik çalışmalarda Kat. No: 1'in içinde bilgi vermeyecek ölçüde küçük kemiklerin ele geçtiği görülmüştür. Kat. No: 4 içine başı doğu yönlü *hocker* tarzda yeni doğan bir bebeğe ait, Kat. No: 9, 12 içinde ise 6 yaşından küçük bir çocuğa ait kemikler bulunmuş, sonuç olarak, antropolojik çalışmalar bu mezarlara genellikle altı yaşından küçük çocukların gömüldüğünü ortaya koymuştur⁵²². Tralleis Batı Nekropolü dışında, Laodikeia⁵²³, Attauda⁵²⁴, Iasos⁵²⁵, Trapezopolis⁵²⁶, Tarsus⁵²⁷, Cevizcioğlu Nekropolü⁵²⁸, Şaşal Nekropolü⁵²⁹, Teos⁵³⁰, situla mezarlar araştırılmış ve yayınlanmışlardır.

⁵²¹ Situla mezarların ve iskeletlerin yön birliği için bkz. Tablo. 2.

⁵²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 2 ve 3.

⁵²³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011: 12, Lev. 17, 29, 55: Res. 48; Plan 2; K 46.

⁵²⁴ Şimşek, 2002 a: 233.

⁵²⁵ Baldoni, 2019: 27, Fig. 11.

⁵²⁶ Baysal, 2000: 34, Fig. 17; Şimşek, 2002 b: 5, 27, Res. 3-7; Trapezopolis örneği Tralleis örnekleri ile gibi silindirik formu, geniş gövdeli ve pişmiş topraktan yapılmış, yatay olarak toprağa yatırılmış, zarar görmemesi için etrafı tuğla ve taş sıralanmış, içine mezar hediyesi bırakılarak üzeri yassı kapak taşı ile kapatılmıştır. Farklı olarak Tralleis örneklerinin etrafı küçük boyutlu moloz taşlarla desteklenmiştir. Trapezopolis Nekropolü'nde bu mezarlar kentin kuruluşundan itibaren kullanılmıştır. Şimşek, 1999: 17, Res. 39.

⁵²⁷ Yurtseven 2006, 93, 102, Res. 1-2.

Mezarlardan sadece Kat. No: 6 (Situla Mezar 4/B) ve 8'de (Situla Mezar 5/B) ölü hediyesine rastlanmıştır (Lev. 76 A/B). Kat. No: 6'da (Situla Mezar 4/B) bir adet kulaklı kandil (Kat. No: 47/ Lev. 76B), Kat. No: 8'de (Situla Mezar 5/B) ise bir adet Ephesos taklidi kandil (Kat. No: 74/Lev. 76A) ele geçmiştir. Kat. No: 6 (Situla Mezar 4/B) içine konan kulaklı kandil (Kat. No: 47) aracılığıyla İS 1. yüzyılın ilk yarısına, Kat. No: 8 (Situla Mezar 5/B) ise Ephesos taklidi kandil (Kat. No: 74) sayesinde İÖ 50'ye tarihlenmiştir. Eldeki mevcut veriler sayesinde, situla mezarlar İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Diğer situla mezarlar içlerinde mezar hediyesi geçmemesine rağmen Kat. No: 6 (Situla Mezar 4/B) ve 8 (Situla Mezar 5/B) ile benzer formda ve aynı seviyede olmaları nedeniyle İÖ 1 yüzyıl -İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir.

3.4. Amphora Mezar

Nekropol alanında yapılan çalışmalar, Tralleis Batı Nekropolü'nde amphoralar içine de gömü yapıldığını göstermiştir. Bu tip gömüler genellikle bebek ya da çocuklar için kullanılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü alanında 2007 yılı kazı çalışmalarında 1 No'lu açmada üç adet kırık durumda amphora mezar (Kat. No: 13-15) ele geçmiştir. Dip kısımları bulunmayan Amphora Mezar 1 ve 2'ye olasılıkla bebek ve çocuklar dipten yerleştirilmiştir. Asgari 0-6 aylık azami 5-6 yaşında bir çocuğun içine sırt üstü yatırılacağı biçimde boyuta sahip bu örneklerin iç ve dış yüzeylerinde herhangi bir bezemeye rastlanılmamıştır⁵³¹. Üç amphora mezarın da kuzeybatı-güneydoğu⁵³² doğrultusunda toprağa yatay gömüldüğü görülmüştür⁵³³. Ayrıca gömü sırasında kapların dar olan ağızları kırılmış ve gömü sonrasında açık olan ağız moloz taş (Kat. No: 13), ya da başka bir amphora ile (Kat. No: 14 ve 15 No'lu Amphora) kapatılmıştır. Kat. No: 14 ve 15 amphora mezarlar ise birbirine geçirilerek tek bir mezara dönüştürülmüştür. Tralleis Batı Nekropolü'nde amphora

⁵²⁸ Özkan ve Atukeren, 1999: 1-55; Res. 64 a-d. Tralleis Batı Nekropolü'ndeki Kat. No: 7-11 örnekler, Cevizcioğlu Nekropolü'ndeki situla örnekleri gibi içi içe geçirilerek oluşturulmuştur. Cevizcioğlu Nekropolü örnekleri Tralleis örnekleri ile benzer şekilde, toprağa yatay yerleştirilmiş, ağız bölümleri genellikle kiremit parçalarıyla kapatılmış ve küçük moloz taşlarla desteklenmiştir. Form açısından Cevizcioğlu ve Tralleis Nekropolü örnekleri, dışa çekik basit ağız kenarlı ve silindirik gövdeli, bezemesiz, iç ve dış yüzeyinde yivli olmaları açısından da benzerlik gösterir. Farklı olarak Tralleis örnekleri dikey değil yatay yivlidir.

⁵²⁹ Ürkmez, 2002: 12.

⁵³⁰ Güllüsaç, 2018: 54, Fig. 32, Lev. 23, 56, Lev. 24, 57, Lev. 26, Foça, 2019: 82, Kat. No: 81, 88, Kat. No: 88, 91, Kat. No: 91, 94, Kat. No: 94, 96, Kat. No: 96, 97, Kat. No: 97.

⁵³¹ Amphora mezarlar içinde ele geçen gömülerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 2 ve 3.

⁵³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 2.

⁵³³ Amphora mezarların toprağa yatay olarak gömülmeleri Batı Anadolu'da birçok Nekropol alanında karşımıza çıkan bir özelliktir. Yağız, 2012: 291.

mezarlara *inhumasyon* gömü yapılmış, bir mezar hediyesine rastlanmamış, antropolojik incelemeler *hocker* pozisyonda gömüye işaret etmiştir. Mezar içlerinde tarihlenmeye yardımcı buluntu olmamasına rağmen, kap formlarından yararlanılarak Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Literatürde çömlek mezar olarak da bilinen bu mezarlar İÖ II. binden itibaren Batı Anadolu coğrafyasında görülmekle birlikte⁵³⁴, Tralleis örneğinin benzerleri İS 1.-2. yüzyıla ait amphoralar Tralleis⁵³⁵, Cevizoğlu ve Şaşal Nekropolü⁵³⁶, Iasos'da⁵³⁷ bulunmuştur.

3.4.1. Amphora Mezar 1

Kat. No: 13, yüksek ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu, çift kulplu, keskin omuz geçişli, kaideye doğru daralan geniş gövdeli mezarın gövdesinin altı ve kaidenin tamamı kırıktır. *Dromos* duvarına dayandırılan kap, moloz taşlarla desteklenmiş bu sayede devrilmesi önlenmiştir (Lev. 77A). Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yatırılan kabın ağzı batıdadır. Yapılan çalışmalar, kabın dip kısmının iskeletin yerleştirilmesi sırasında kırıldığını ve gömü yapıldıktan sonra kapak görevi gören bir moloz taşla dikine kapatıldığını gösterir. Antropolojik incelemeler, iskeletin anne karnında ya da doğar doğmaz ölen bir çocuğa ait olduğunu, başı amphoranın boyun kısmında, elleri yanda, ayakları karına çekik *hocker* pozisyonda bir bebeğe ait olduğunu göstermiş ancak içinde bir mezar hediyesine rastlanmamıştır (Lev. 77/A-C). Kat. No: 13 ele geçtiği seviyeye göre Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.4.2. Amphora Mezar 2

Geniş karınlı, düğme dipli, gövde üzeri kırık bir diğer amphora mezar (Kat. No: 14) 1 No.lu duvarın 66 cm. güneyinde ele geçmiştir (Lev. 78 A/B). Kat. No: 14 ile Kat. No: 15 iç içe geçmesi ile oluşturulan bu örnek (Lev. 79A), kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yerleştirilmiştir (Lev. 79B). Tahrip olmuş bu amphora içinde ele geçen az miktardaki kemik parçası üzerinde yapılan antropolojik incelemeler, gömünün olasılıkla bir cenin ya da yeni doğmuş bir bebeğe ait olduğunu göstermiş ancak içinde bir mezar hediyesine rastlanmamıştır. Kat. No: 14 ele geçtiği seviyeye göre Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

⁵³⁴ Blegen, 1953: 165; Akyurt, 1998; 10-11.

⁵³⁵ Dinç, 2003: 31-32.

⁵³⁶ Ürkmez, 2002: 41-42, 119.

⁵³⁷ Angigolilo ve Berti, 2019: 54, Fig. 54.

3.4.3. Amphora Mezar 3

Kat. No: 14 ile aynı alanda yine içine gömü yapılmış biçimde üçüncü bir amphora daha ele geçmiştir (Lev. 79 B). Geniş karınlı, gövde üstü kırık, düğme dipli amphora içinde yapılan incelemelerde Kat. No: 15'in, Kat. No: 14'ün içine yerleştirildiği anlaşılmıştır (Lev. 79). Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusundaki kap, *dromos* duvarına dayanmış, etrafı küçük taşlarla desteklenmiş, güney bölümü ve doğusundaki dip kısmı az miktarda harç ve taş ile sabitlenmiştir. Korunan kemik ve diş kalıntıları üzerinde yapılan antropolojik çalışmalar, kabın içine 5-6 yaşlarında bir çocuğun gömüldüğünü göstermiştir. Kat. No: 15 ele geçtiği seviyeye göre Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.5. Urne Mezar

Yanmış kemik ve kül kalıntılarının bırakıldığı ve Urne adı verilen kaplar⁵³⁸ Anadolu'da *kremasyon* geleneğinin Neolitik Dönem'e kadar gittiğini göstermekte⁵³⁹ ve en erken örneklerine Çayönü, Demirköy, Aşıklı Höyük ve ayrıca İstanbul Marmaray-Yenikapı'da⁵⁴⁰ yapılan kurtarma kazılarında rastlanmaktadır⁵⁴¹. Yine İÖ 2. binde Batı Anadolu'da, Troia VI Mezarlığı'nda⁵⁴², Panaztepe'de⁵⁴³, Müsgebi⁵⁴⁴ ve Beşiktepe'de⁵⁴⁵ yapılan kazılarda *kremasyonun* yapıldığı saptanmış ve söz konusu uygulamanın Batı Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür. Anadolu'da kazısı yapılan nekropollerde *kremasyon* gömünün uygulandığı mezarlarda, Arkaik Dönem'den başlayarak Roma Dönemi'ne kadar farklı formda kaplar urne olarak kullanılırken⁵⁴⁶, Anadolu dışında, Kıta Yunanistan ve Attika'da urne olarak çoğunlukla amphoralar, pithos, krater ve bronz kazanlar kullanılmıştır⁵⁴⁷. Anadolu coğrafyasının çok farklı merkezlerinde bu tür gömülere

⁵³⁸ Groß, 1975: 1069.

⁵³⁹ Ekmen, 2012: 23-49.

⁵⁴⁰ Marmaray örnekleri, ölünün yakılması işleminin ardından kalan kemik ve küllerin urnelere konduğu mezarlar olması nedeniyle Anadolu'da bulunan diğer erken dönem örneklerinden ayrılır. Dönmez, 2011: 22-23; Ekmen, 2012: 26.

⁵⁴¹ Özdoğan, 2010: 42, Ekmen, 2012: 42.

⁵⁴² Blegen, 1938: 228; Akyurt, 1998: 10.

⁵⁴³ Erkanal, 1987: 154; Akyurt, 1998: 23.

⁵⁴⁴ Boysal, 1967 b: 81; Akyurt, 1998: 31.

⁵⁴⁵ Korfman, 1986: 231; Akyurt, 1998: 18.

⁵⁴⁶ Arkaik Dönem'e tarihlenmiş urne mezar örnekleri için bkz. Utili, 1999: 230-234; Lev. 30, 526-533, Lev. 31, 534-541, Lev. 32, 544-552; Lev. 33, 553-554; Klasik Dönem urne mezarları için bkz. Yağız, 2005: 42-43; Tırpan ve Söğüt, 2005: 379; Hellenistik ve Roma Dönemi urne mezar örnekleri için bkz. Civelek, 2001: 139-146, Lev. XL-XLV; Yağız, 2005: Kat. No: 20-34, Lev. 10 b-Lev. 13 b; Aydın- Tavukçu, 2006: 85, Kat. No: 98, Çiz. No: 44, Lev. 44; Erdoğan ve Aytaçlar, 2012: 368, Res. 19.

⁵⁴⁷ Coldstream, 1977: 1 vd.

rastlanması, ölünün yakıldıktan sonra kemik ve küllerin toplanarak bir urne içine konulma geleneğinin geniş bir alana yayıldığını göstermiştir⁵⁴⁸.

Tralleis Batı Nekropolü'nde hem *Dromoslu* Oda Mezar içinde, hem de dışında urne mezarlara rastlanmıştır. Oda Mezar'ın dışında ele geçen urnelerin boyutları ve formları farklıdır ve tüm örnekler nekropol alanına gelişi güzel yerleştirilmiştir. Mezar odası dışındaki beş adet *in-situ* durumda pişmiş topraktan urneden iki tanesi kırık (Kat. No: 16-17) diğer üç tanesi (Kat. No: 18-20) ise sağlam ele geçmiştir. Dik şekilde toprağın içine yerleştirilen urnelerin etrafı genellikle koruma amaçlı küçük taşlarla desteklenmiştir. Sağlam ele geçen urne kaplarının tamamı (Kat. No: 18-20) geniş hacimli ve küresel gövdeli kaplardan oluşmakla birlikte ele geçen çok sayıda parçadan ve kısmen korunmuş kaplardan (Kat. No: 16-17) anlaşıldığı kadarıyla bu kaplar özel olarak tasarlanmış ve urne olarak kullanılmışlardır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan urneler arasında, bazı örneklerin orijinal kaplarıyla (Kat. No: 16, 19) ele geçmesi, ağızlarının kapatıldığını göstermiştir. Bazı örneklerin ağızlarına ise tabak (Kat. No: 18) ya da bir kase (Kat. No: 20) kapatılmıştır. Kat. No: 18'de farklı olarak urnenin ağzı tabak dışında ilave bir seramik parçası ile kapatılmıştır. Kat. No: 20 No'lu örnekte ise düz formlu içi çukur bir kase, kapak işlevi görmüştür. Kırık ele geçen Kat. No: 17 ise kapaksız bulunmakla birlikte, diğerleri gibi kapaklı olmalıdır.

Bu alandan ele geçen urnelerin tamamı açık kırmızı (2.5 YR 7/6) renkte mikalı kilden yapılmıştır. Dört urnenin (Kat. No: 16-17, 19-20) üzerinde sadece krem (5 YR 8/1) renkte astar görülürken, Urne Mezar 3 (Kat. No: 18) siyah (5 YR 2.5/1) mat boya ile yapılmış yatay kalın bant bezemesi kullanılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan pişmiş toprak urneler, kentin ölü gömme gelenekleri açısından önemli veriler sunmaktadır. Tralleis Batı Nekropolü'ndeki urnelerin tamamında kemik ele geçmiştir. Yapılan antropolojik incelemeler, kemiklerin yetişkin bireylere ait olduğunu göstermiştir. Bu tür buluntular, kentte *inhumasyon* gömü yanında *kremasyonun* da yapıldığını gösterir. Tralleis Batı Nekropolü'nde ortaya çıkarılan urne mezarlarda ikincil *kremasyonun* uygulandığı saptanmıştır. Buna göre nekropol alanındaki *kremasyon* alanında ölü yakıldıktan sonra arta kalan kül ve kemikler toplanarak bir urne kabı içine konulmuş ve bu urne nekropol alanında açılan çukur içine yerleştirilip üzeri toprakla örtülmüştür. Urne çukurlarında ve urnelerde yakma izine rastlanmaması, olasılıkla

⁵⁴⁸ Dönmez, 2011: 22-23; Ekmen, 2012: 26.

ikincil *kremasyonun* belirli alanlarda yapıldığını ve bu işlem için *kremasyon* alanlarının varlığını göstermişse de böyle bir alanın varlığına şu ana kadar ulaşamamıştır. Ayrıca yapılan antropolojik değerlendirmelerde, Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen urnelerin içine yakılan kemik ve küllerin konmasında bir sıra takip edilmediği saptanmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde ortaya çıkarılan urnelerden sadece Urne Mezar 3 içinde (Kat. No: 18) bir cam unguentarium (Kat. No: 168) ile bronz bir obje bulunmuştur Diğer urne mezarlarda kemik kalıntıları haricinde mezar hediyesine rastlanmamıştır. Urne Mezar 3 dışındaki diğer urnelerin kırık ve buluntusuz olması nedeniyle tarihlenmesi form ve birlikte ele geçtiği mezar tiplerine göre yapılmıştır. Civelek⁵⁴⁹, Tralleis Batı Nekropolü urnelerinin kendine özgü bir form ve bezeme geleneğinin olduğunu ve bu urnelerin bir seramik üretim merkezi olan Tralleis'te üretildiğini ifade eder. Urnelerin hamur ve astar açısından homojen bir yapı göstermesi bu düşüncüyü doğrular niteliktedir.

3.5.1. Urne Mezar 1

Kat. No: 16, 4 No'lu duvarın 35 cm. kuzeyinde, açmanın batı kesitine 144 cm. uzaklıkta bir urneye ait kapak ile birlikte urne parçalarına rastlanmıştır (Lev. 80 A/B). Kırık bulunduğu için form tespiti yapılamasa da toğrağa dik yerleştirildiği saptanmıştır. Kapağın korunan kısmından geniş kenarlı ve ters konikal formlu olduğu anlaşılmıştır. Kabın içinde yoğun miktarda küçük parçalar halinde kemikler bulunmuş, yapılan antropolojik araştırmalarda bu kemiklerin bir küçükbaş hayvana ait olabileceği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak ele geçtiği seviye nedeniyle Urne Mezar 1, Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.5.2. Urne Mezar 2

Urne Mezar 2 Açma I içinde kesme blok taştan 5.90 m. güneydoğuda ve -100 cm. derinliğinde bulunmuş ancak sadece kaide ve gövdenin bir bölümü korunduğundan form tespiti yapılamamıştır (Lev. 81 A/B). Urne içinde toprak karışımı çok küçük parçalar halinde, tanımlanamaz durumda yanmış gövde kemik parçalarına ve tanımlanabilen nitelikteki kafatası parçalarına rastlanmıştır, kemikler üzerinde yapılan antropolojik çalışmalarda ölünün erişkin bir insana ait olduğu belirlenmiştir (Tablo. 3-4). Urne içinde mezar hediyesine rastlanmamıştır. Urne Mezar 2, birlikte ele geçtiği Amphora Mezar 3 (Kat. No: 15) ile birlikte Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olmalıdır.

⁵⁴⁹ Civelek, 2002: 252.

3.5.3. Urne Mezar 3

Urne Mezar 3 (Kat. No: 18), 1 No'lu destek duvarının güneyinde, bu duvara 30 cm. uzaklıkta ve paralel bitişiğinde yer alır (Lev. 82A). 55 cm. genişliğinde, 64 cm. uzunluğundaki urnenin üstü bir çatı kiremiti ile kapatılmış, etrafı çok sayıda moloz taşla desteklenerek Parion Nekropolü⁵⁵⁰ ve Roma'daki Colchester⁵⁵¹ mezarlığındaki gibi basit türden koruyucu bir platform içine alınmıştır (Lev. 82B). Urne korunaklı platform içinde, *in-situ* halde, konik formlu kapağı ile birlikte bulunmuştur. Burada farklı olarak kapağın üzerine koruyucu amaçlı ayrıca bir kase daha yerleştirilmiş, ancak kase ve kapak kırık parçalar halinde bulunmuştur. Urne, geniş dışa uzanan düz ağızlı, kısa ve geniş boyunlu, boyundan gövdeye yumuşak profillidir. Kulpsuz, gövdesi torba formlu urnenin kaidesi alçak halka biçimlidir. Kap üzerinde ağız kenarının altındaki bir sıra yiv kuşağının altından başlayan ve gövde de devam eden birbirine paralel iki adet siyah boya bant bezeme yer alır. Gövdenin alt bölümünde ise birbirine paralel altı sıra yiv kuşağı bulunur. Urnenin üst kısmında ise bir adet torba gövdeli cam unguentarium (Kat. No: 168) bulunmuştur. Urne içinde yapılan antropolojik incelemeler aşırı yanmış kemik parçalarının bir erkeğe ait olduğunu göstermiştir (Tablo. 3-4).

Urne Mezar 3'ün tipolojik benzerlerine Tralleis⁵⁵², Aydın⁵⁵³, Laodikeia⁵⁵⁴ ve Atina Agorası'nda⁵⁵⁵ rastlanır. Civelek⁵⁵⁶ benzer bir Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla tarihler. Aydın İli'nde bir başka oda mezarda bulunan urne için, Yener ve Özkan⁵⁵⁷ tarafından net bir tarih verilmemişse de, Oda Mezar için İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonu önerilmiştir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin⁵⁵⁸ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi'ne (İÖ 27-İS 14), Rotroff⁵⁵⁹, Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllara tarihlemiştir. Tüm bu benzer örnekleri göz önüne alınarak, Urne Mezar 3 ve mezar hediyesi torba gövdeli cam unguentarium (Kat. No: 168) ile birlikte İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

⁵⁵⁰ Kasapoğlu, 2008: 514, Res. 44, UM5.

⁵⁵¹ Toynebee, 1971: 66, 101-103, Res. 22-23.

⁵⁵² Civelek, 2002: 250-251: Şek. 10.

⁵⁵³ Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahallesi, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yer alan mezarın yapılan kurtarma kazısında bulunan bir oda mezarda benzer formda urnelere rastlanmıştır. Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

⁵⁵⁴ Kat. No: 18'in Laodikeia örneği ile benzerliği sadece genel form itibariyledir. Tralleis örneğinin gövdesinde görülen boya bant bezemeye Laodikeia örneğinde rastlanmaz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 143, KR. T4, Lev. 115, 447.

⁵⁵⁵ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

⁵⁵⁶ Civelek, 2002: 251.

⁵⁵⁷ Yener ve Özkan, 1998: 232.

⁵⁵⁸ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 719.

⁵⁵⁹ Rotroff, 2006: 259.

3.5.4. Urne Mezar 4

Urne Mezar 4 (Kat. No: 19), Açma I içinde bulunmuştur. Dışa sarkık dudaklı, kısa ve geniş boyunlu, omuzdan gövdeye dirsekli geçişli, oval gövdeli ve alta doğru daralan yüksek halka kaideli, kulpsuz ve bezemesizdir. Boynun altında bir sıra yiv bulunur. Urne konikal formlu kapağı ile birlikte *in-situ* olarak bulunmuştur. Mezar içinde herhangi bir mezar hediyesine rastlanmaz. Benzer örneklerine Tralleis⁵⁶⁰, Laodikeia⁵⁶¹, Samothrace⁵⁶² ve Atina Agorası'nda⁵⁶³ rastlanır Civelek⁵⁶⁴ Tralleis örneğini İS 1. yüzyılın üçüncü-dördüncü çeyreğine, Şimşek-Okunak ve Bilgin⁵⁶⁵ Laodikeia örneğini İÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı ile Augustus Dönemi 'ne (İÖ 27-İS 14), Dusenbery⁵⁶⁶ Samothrace buluntusunu İS 50'ye, Robinson⁵⁶⁷ Atina Agorası örneğini İS 2. yüzyıl ile İS erken 3. yüzyıla tarihler.

Toprak temizlendikten sonra urne içinde kemik parçaları üzerinde yapılan antropolojik incelemelerde kemiklerin aşırı krime oldukları ve çatladıkları saptanmıştır. Bununla birlikte ele geçen kemikler üzerinde yapılan araştırmalar kemiklerin ergen yaşlarda bir erkeğe ait olduğunu göstermiştir (Tablo. 3-4). Tralleis Batı Nekropolü örneği (Kat. No: 19) benzer örnekleri yardımı ve ele geçtiği seviye nedeniyle Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.5.5. Urne Mezar 5

Urne Mezar 5 (Kat. No: 20), kesme blok taştan 5.13 m. güneydoğuda 1.24 m. seviyesinde, kuzeybatı taştan ise 5.13 cm. güneydoğuda, *in-situ* olarak bulunmuştur. Urnenin ağzı, dip kısmı kırık bir kase ile ve kase kabın ağız kısmına düz gelecek bir şekilde ters olarak kapatılmıştır. Bu örnek 26.6 cm. lik boyu ile nekropol alanında ele geçen urnelere göre daha az yüksekliktedir. Tipolojik açıdan Urne Mezar 3'e benzemekle birlikte, gövde daha küreseldir. Urne Mezar 5 içinde mezar hediyesine rastlanmamıştır. Urne içinden aşırı yanmış kemiklerden kafatasına ait kemikler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda kemiklerin genç bir bireye ait olduğu anlaşılmıştır (Tablo. 3-4). Urne Mezar 5, Tralleis'te⁵⁶⁸

⁵⁶⁰ Civelek, 2001: 142, Ur. 13, Lev. XLII.

⁵⁶¹ Laodikeia buluntusu Tralleis örneğinden farklı olarak kulplu olarak yapılmıştır. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 670, Kat. No: 657, 736, Kat. No: 797, 758, Kat. No: 834.

⁵⁶² Dusenbery, 1998: 392-393, S236-1.

⁵⁶³ Robinson, 1959: 55, Pl. 10, J 39.

⁵⁶⁴ Civelek, 2001: 149.

⁵⁶⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011 b: 719.

⁵⁶⁶ Dusenbery, 1998: 392-393.

⁵⁶⁷ Robinson, 1959: 55.

⁵⁶⁸ Civelek, 2001: 149-150, Lev. XLII, Ur.17.

ele geçen bir urne ile benzer form özelliklerine sahip olması ve ele geçtiği seviye nedeniyle Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.6. Çatı Kiremitli Mezar

Tralleis Batı Nekropolü'nde açığa çıkarılan bir diğer mezar türü, çatı kiremitli mezarlar olarak adlandırılmıştır. Bu tip mezarlarda, toprağa açılan çukura ölü yerleştirildikten sonra üzeri çatı kiremiti ile kapanmakta ve sonra etrafı moloz taş ve kiremit parçaları ya da plakalar ile desteklenmektedir. Kiremit plakaların birbirine yaslanarak çatı yapacak şekilde mezara kapatılması ve bu plakaların arasına ölünün yatırılması, Antik Dönem'de Anadolu'nun birçok merkezinde yaygın bir gömü geleneği olarak karşımıza çıkar⁵⁶⁹. Çatı kiremitli mezarlar Kıta Yunanistan'da İÖ 5. yüzyıldan itibaren kullanılır⁵⁷⁰. Bu tip mezarların yapımı temel olarak birçok kent nekropolünde benzerdir. Bu mezar tipinde ölünün boyutuna uygun şekilde yaklaşık 35-40 cm. derinliğinde dikdörtgen bir çukur açılmakta ve ölen kişi bu çukur içine yatırılmaktadır⁵⁷¹.

Tralleis Batı Nekropolü alanında 2007 yılı kazı çalışmalarında, 1 No'lu açmada, 16 adet çatı kiremitli mezar tespit edilmiştir. Basit bir teknik ile yapılan bu mezarlar nekropol alanında sayı olarak en fazla olan gruptur. Bunların 15 tanesinde insan (Çatı Kiremitli Mezar 1-2, 4-15) birinde köpeğe ait iskelet (Çatı Kiremitli Mezar 3) bulunmuştur. Bazıları sağlam ele geçerken, bazıları basınçtan dolayı hasar görmüş, pişmiş toprak plakaları kırılmış, kemikler dağılmıştır. Mezarların tamamı pişmiş toprak kiremitten yapılmıştır. Tralleis örnekleri de, diğer kentlerin nekropol alanlarında bulunan mezarlar ile benzer biçimde dikdörtgen biçimli pişmiş toprak kiremitlerin çatılmasıyla oluşturulmuş ve kısa uçları bazen bir kiremit, bazen de yuvarlak bir kapakla kapatılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü çatı kiremit mezarlar içine *inhumasyon* gömü yapılmış, *kremasyona* rastlanmamıştır. Kazı çalışmalarında dorsal yatırılan iskeletlerin ağızlarında, ruhun öbür dünyaya ulaşması, Akheron Bataklığı ve Styx Nehri'ni geçmesi için kayıkçı Kharon'a verilmek üzere İS. 4. yüzyıla ait sikkeler bırakılmıştır. Ayrıca bazı kent

⁵⁶⁹ Saraçoğlu, 2015: 478.

⁵⁷⁰ Güngör, 2006: 66.

⁵⁷¹ Foça, 2019: 56.

nekropollerinde bu tip kiremit mezarlar üzerinde atölye işaretine rastlanırken⁵⁷², Tralleis örneklerinde atölye işaretleri görülmemiştir.

Çatı kiremitli mezarlarda genellikle tabana uzunlamasına yerleştirilmiş düz kiremitlerden oluşan zeminin üzerine, ölen kişi *inhumasyon* olarak sırtüstü yatırılmaktadır⁵⁷³. Ancak Tralleis örneklerinde bu uygulamadan farklı olarak ölü doğrudan sıkılaştırılmış zeminin üzerine yatırılmış ve hediyelerin bırakılmasından sonra, üzeri karşılıklı kiremitle kapatılmıştır⁵⁷⁴. Daha az bir işçilik ve az masraf gerektiren bu mezarlarda plakaların etrafı, tahribat ve kaymayı önlemek için yer yer küçük taş ve sıkıştırılmış çamurla desteklenmiştir. Çatı kiremitli mezarlar Tralleis Batı Nekropolü'nde olduğu gibi, Anadolu coğrafyası'nda birçok kentte Klasik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar halkın gelir durumuna bağlı olarak bazı değişikliklerle kullanılmaya devam etmiştir⁵⁷⁵. Örneğin, Stratonikeia⁵⁷⁶, Laodikeia⁵⁷⁷, Hierapolis⁵⁷⁸, Soli/Pompeipolis⁵⁷⁹, Tarsus Gözlükule Höyüğü⁵⁸⁰, Parion⁵⁸¹, Samothrace⁵⁸², Stobi'de⁵⁸³ bu tür kiremit mezarların benzerlerine rastlanır.

Örneğin Tarsus Gözlükule Höyüğü'nde bu tip mezarların benzerlerini görmek mümkündür. Höyüğün güney yamacında, Roma tabakasında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bu mezarlar, İS 3. ve 4. yüzyıllara tarihlenmiş ve Goldman tarafından mezarların erken ve geç evrelerini ayırmanın zorluklarına değinilmiştir⁵⁸⁴. Ayrıca Soli/Pompeipolis⁵⁸⁵ ve Laodikeia Nekropolü'nde Erken Hellenistik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanım gören çatı kiremitli mezarlara rastlanılmıştır⁵⁸⁶. Ayrıca Hierapolis Kuzey Nekropolü'nde etrafı taş ile sıralanan ve üzeri çatı kiremitle kapatılan mezar örnekleri ortaya

⁵⁷² Laodikeia, Tarsus Gözlükule höyüğünde bu tip mezarların kiremitleri üzerinde atölye işaretlerine rastlanmıştır. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a, 14, Lev. 59-61: K63-K93; Goldman, 1950: 19, Fig. 68.

⁵⁷³ Kasapoğlu, 2007: 489.

⁵⁷⁴ Çatı kiremitli mezarlardaki iskelet yönü, pozisyonu, gömü tipi ve yaş cinsiyet dağılımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo 2-4.

⁵⁷⁵ Foça, 2019: 56.

⁵⁷⁶ Sezgin ve Dinç, 2019: 6-7, Res. 8-10, 15-16, Çiz. 2-3; Aytekin-Bükler, 2019: 69-73, Res. 51-52, Çiz. 17, Res. 53-54, Çiz. 18, Res. 55-56, Çiz. 19, Res. 57-60, Çiz. 20.

⁵⁷⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 14.

⁵⁷⁸ Anderson, 2007: 473-475, Fig. 1-3.

⁵⁷⁹ Kaya, 2006: 34, Lev. XXIV Res. 46.

⁵⁸⁰ Goldman, 1950: 19.

⁵⁸¹ Kasapoğlu, 2007: 488-491, Çiz. 6-8, Res. 13-28.

⁵⁸² Dusenbery, 1998: 25-39.

⁵⁸³ Wiseman-Zissi, 1971: Pl. 88, Fig. 11-12.

⁵⁸⁴ Goldman, 1950: 19 vd.

⁵⁸⁵ Kaya, 2006: 34, Lev. XXIV, Res. 46.

⁵⁸⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin. 2011: 14; Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2015: 124.

çıkarılmıştır. Kazı buluntuları, çatı kiremitli mezarların Hellenistik Dönem'den İS 4. yüzyıl sonuna kadar yaygın kullanım gördüğünü ortaya koymuştur⁵⁸⁷.

Daha çok işçilik ve masraf gerektiren mezar biçimleri düşünüldüğünde, bu tip kiremit mezarlar alt ya da orta grup sosyal sınıf için yapılmış olmalıdır. Nekropol alanındaki sayıca en fazla mezar grubunu oluşturan çatı kiremitli mezarlarda ölümler dorsal pozisyonda gömülmüştür⁵⁸⁸. Ancak bu tür mezarlarda içine *inhumasyon*, *kremasyon* ve Parion⁵⁸⁹ ile Laodikeia⁵⁹⁰ Nekropollerinde olduğu gibi ikisinin bir arada yapıldığını gösteren örnekler de bulunmaktadır. Tralleis mezarlarının tamamı kuzey-güney ve doğu-batı doğrultuludur⁵⁹¹. Kiremit mezarlar içlerinde ele geçen sikke ve diğer mezar hediyelerine göre, Hellenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar tarihlenmişlerdir. Hellenistik Dönem'e tarihlenen Çatı Kiremitli Mezar 12 ve 13 kuzey-güney, İS 4. yüzyıla ait Çatı Kiremitli Mezar 1-11, 15-16 ise doğu-batı yönlüdür⁵⁹².

Bu mezarlar aynı zamanda Tralleis Batı Nekropolü'ndeki mezarların en geç grubunu temsil eder. İçlerinde tabak, amphora, tek kulplu testi ve kandil gibi buluntular ele geçmiştir. Kiremit mezarlar içine konan seramiklerden tabaklar, genellikle ölünün diz kapaklarına, diğer hediyeler ise baş ya da ayakucuna bırakılmıştır⁵⁹³. Geniş ağızlı, fazla derin olmayan bu tabakların çoğunluğu büyük ölçüde sağlam olup, çağdaş dönem ürünleri olmaları nedeniyle, benzer ağız ve kaide profiline sahiptir. Kendi buluntu grupları içinde form ve hamur açısından benzeşen bu buluntuların üzerlerinde bezeme yoktur, ancak bazılarının boyun ve karnında yivleri vardır. Yine bazı formlarda özensiz ve kabaca şekillendirme düşüncesi uyandıran asimetri gözlenir. Mezar içinde ele geçen Constantin ve sülalesine ait sikkeler sayesinde⁵⁹⁴ buluntu ve mezarlar tarihlenebilir. Bununla birlikte kiremit mezarlardan ikisinde (12 ve 13), Hellenistik Dönem'e ait unguentarium ve kandilin ele geçmesi, bu mezarların daha erken dönemlerde de kullanıldığının işaretidir.

3.6.1. Çatı Kiremitli Mezar 1

Bu örnek, 1 No'lu açmanın güneyinde, Oda Mezarın *dromos* duvarları arasına gelecek şekilde güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu ele geçmiştir (Lev. 83 A/B). Kısmen tahrip olan

⁵⁸⁷ Anderson, 2007: 473-475, Fig. 1-3.

⁵⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 4.

⁵⁸⁹ Kasapoğlu, 2007: 488, 502, Res. 1; Kasapoğlu, 2012: 127-129, Res. 160, 163-165.

⁵⁹⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011: 14; Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2015: 124, Res. 37

⁵⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 2.

⁵⁹² Tralleis Batı Nekropolü çatı kiremitli mezarların kronolojisi ve yönleri ile ilgili bilgi için bkz. Tablo 1. ve 2.

⁵⁹³ Saraçoğlu, 2015: 478.

⁵⁹⁴ Kiremit mezarlarda çoğunlukla I. Constantinus, II. Constantinus, I. Constantius, II. Constantius, Constans ve Constantius Gallus Dönemleri'ne ait sikkeler ele geçmiştir.

mezarın doğu kısmı, *dromos* duvarının üstten bir bölümü tahrip edilerek bu alana sığdırılmıştır. Pişmiş topraktan yapılan ve yüksekliği 53.5 cm., genişliği 62.5 cm., kalınlığı ise 7 cm. olan altı tane plaka, üç sıra halinde semerdam çatı oluşturacak şekilde çatılmış, böylelikle üçgenimsi şekil oluşmuştur. Dalgalı çizgilerle süslenmiş plakaların etrafı, daha sonradan oluşacak tahribatı ve kaymayı önlemek amacıyla yer yer küçük taşlarla ve sertleşmiş çamurla desteklenmiştir (Lev. 84 A/B). Benzer bir uygulama, Tarsus Gözlükule Höyüğü'ndeki iki çatı kiremitli mezarda da görülmektedir⁵⁹⁵.

Bu mezar içinde plakalar arasındaki sıkılaştırılmış zeminin üzerine, *dorsal* yatırılmış ve *inhumasyon* tarzında gömülmüş bir gömüye rastlanmıştır. Tahrip olmuş durumdaki iskeletin kafatası güneydoğuda, ayakları ise kuzeybatıdadır. Yaklaşık 1.39 m. boylarındaki iskeletin kafatası-kol mesafesi 30 cm. dir. Sol kol yanda, sağ kol ise karın üzerindedir. Tek iskelete ait kemiklerin antropolojik incelemesinde, ölen kişinin 20-25 yaşlarında tıknaz, minyon tipli bir kadın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İskeletin bacak arasına sığ formlu yayvan ve sığ formlu bir tabak (Kat. No: 136/Lev. 85A) tabağın içinde kırık parçalar halinde camdan yapılmış bir obje ve küçükbaş hayvan kemikleri ile düz uzanan ayakların üzerine ise bir amphoraya (Kat. No: 142/Lev. 85B) rastlanmıştır. Çatı Kiremitli Mezar 1 buluntulara göre İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.2. Çatı Kiremitli Mezar 2

Güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu bu örnek açmanın doğu kesitinde, karşılıklı üç kiremidin çatılmasıyla oluşturulmuştur (Lev. 86 A/B). Başucuna dik şekilde bir kiremit konularak mezar alandaki diğer gömülerden ayrılmıştır. Çatılan kiremitlerin altı sonradan oluşacak tahribat ve kaymayı önlemek amacıyla yer yer küçük taş ve sıkıştırılmış çamurla desteklenmiştir (Lev. 87 A/B). *Inhumasyon* gömü yapılan mezarda ele geçen iskelet, başı güneydoğuda olacak şekilde güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu yatırılmıştır. Antropolojik incelemeler sonrasında ölen kişinin 25-35 yaşlarında baş sağa yatırılmış, elleri karın üzerinde birleştirilmiş, ayaklar dize çekilmiş bir kadın olduğu belirlenmiştir (Lev. 88A). İskeletin sol kolunun altında 17 adet bronz sikke (Kat. No: 213, 273-275, 277-289, 354), ayakucunda ise metal obje parçaları ve bir adet tahrip olmuş pişmiş toprak kap parçası bulunmuştur (Lev. 88B). Çatı Kiremitli Mezar 2, Constantin ve sülalesine ait sikkelere göre İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

⁵⁹⁵ Goldman, 1950: 20, Fig. 64-65, Mezar 4, 47.

3.6.3. Çatı Kiremitli Mezar 3

Bu örnek, açmanın doğu kesitinde, oda mezarın kuzeydoğusundaki bloklar arasında, yazıtlı mermer bloktan 120 cm. güneyde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, iki kiremit panelin çatılmasıyla oluşturulmuştur. Yapılan çalışmalarda bu mezarda diğerlerinden farklı olarak, *inhumasyon* tarzda ve oldukça dikkatli bir biçimde başı doğuda, ayakları batıda yatırılmış, ön ayakları karna çekilmiş, arka ayaklar öne uzatılmış çok yaşlı olmayan bir köpek iskeletine ulaşılmıştır (Lev. 89-90). Diğer çatı kiremitli mezarlar ile aynı seviyede ele geçmesi ve doğu-batı doğrultulu olması nedeniyle Çatı Kiremitli Mezar 3, İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.4. Çatı Kiremitli Mezar 4

Açmanın doğu kesitinde oldukça tahrip olmuş durumda bulunan bu mezar, iki kiremidin çatılmasıyla doğu-batı doğrultusunda oluşturulmuştur (Lev. 91 A/B). İçinde *inhumasyon* tarzda ayakları batıda bir kadın iskeleti tespit edilmiştir. Batıdaki ayakucuna bir mezar steli işlevi gören dikey durumda bir çatı kiremidi dikilmiştir (Lev. 92A). Bir kadına ait olduğu düşünülen iskeletin diz kısmından üzeri tahrip olmuş ve mezar içinde bir ölü hediyesine rastlanmamıştır (Lev. 92B). Çatı Kiremitli Mezar 4, diğer çatı kiremitli mezarlar ile aynı seviyede bulunması ve doğu-batı doğrultulu olması nedeniyle İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.5. Çatı Kiremitli Mezar 5

Bu mezar açmanın doğu kesitinde, 2 No'lu duvarın 20 cm. kuzeyinde, doğu-batı doğrultulu olarak ele geçmiştir (Lev. 93A). Her biri 33'er cm. olan taban tuğlalarının karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuş ve içine *inhumasyon* tarzında gömü yapılmıştır (Lev. 94A). Kafatası ve dişleri (Lev. 94 B/C) oldukça sağlam iskeletin belden altı tahrip olmuştur. Antropolojik incelemelere göre iskeletin, 30 yaşlarında, 1.65-1.70 m. boyunda bir erkeğe ait olduğu düşünülmüş ve mezar içinde bir mezar hediyesine rastlanmamıştır. Çatı Kiremitli Mezar 5, doğu-batı doğrultulu olması aynı seviyede bulunan diğer çatı kiremitli mezarlar ile birlikte İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.6. Çatı Kiremitli Mezar 6

Açmanın kuzeydoğu kesitinde, doğu-batı doğrultulu bulunan mezarda karşılıklı üç adet kiremit çatılmıştır (Lev. 95A). Kiremitlerin dip kısımları, sonradan oluşacak tahribatın

önlenmesi amacıyla tuğla ve taş parçalarıyla desteklenmiştir. Diğer örneklerden farklı olarak bu mezarda iskeletin başının geleceği yere yastık görevi gören 41. 5 cm. uzunluğunda bir kiremit parçası konulmuştur (Lev. 95B). Toplam 1.80 m. uzunluğundaki mezar içine *inhumasyon* tarzda gömü yapılmış ve iskeletin başı doğu, ayakları ise batıya yönlendirilmiştir. Baldır içinde parçalar halinde camdan küçük bir kap olan büyük bir tabak (Kat. No: 134), sağ bacağın yanında tek kulplu bir testi (Kat. No: 137) bulunmuştur (Lev. 96 A/B). İskeletin karın kısmında 33, ayakları üzerinde dört olmak üzere toplamda 37 adet bronz sikke (Kat.No: 182-184, 191-192, 194, 196, 202-203, 206, 214-215, 217-218, 232-234, 262-263, 281, 290-293, 296-297, 307, 311, 349-353, 355-357, 367) bulunmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda 38 adet bronz sikkeden 37 adetinin Constantius ve sülalesi dönemine, Kat. No: 367'nin ise İS 318-383 yılları arasına ait olduğu tespit edilmiştir. Antropolojik incelemelerde ölen kişi 30 yaşlarında bir kadın olduğu tespit edilmiştir. Mezar içinde ele geçen sikke ve mezar hediyelerine göre Çatı Kiremitli Mezar 6, İS 4. yüzyıl başı-İS 4. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

3.6.7. Çatı Kiremitli Mezar 7

Açmanın kuzey kesitine paralel, doğu-batı doğrultulu olan mezar karşılıklı üçer adet kiremidin çatılmasıyla oluşturulmuştur (Lev. 97 A/B). Sonradan oluşacak tahribatın önlenmesi amacıyla kiremitlerin etrafı moloz taş ve sıkıştırılmış çamurla desteklenmiştir (Lev. 98A). *Inhumasyon* tarzda gömülen iskelet, diğer gömüler gibi doğu-batı yönünde yatırılmış, kafatası doğuya verilmiştir. Oldukça tahrip olan mezarda kemikler küçük parçalar halinde bulunmuştur. İskeletin farklı yerlerinde toplamda 34 adet bronz sikke (Kat. No:180, 185-186, 188, 193, 195, 197-199, 219-225, 235-236, 259, 264-268, 272, 276, 294-295, 298-300, 304, 308, 342) ve sağ ayakucunda bir amphora (Kat. No: 144/ Lev. 98B) ele geçmiştir. Antropolojik incelemelere göre ölen kişinin kısa boylu, güçlü yapılı, bir sağlık problemi olmayan 25 yaşlarında bir erkek olduğu tespit edilmiştir. Mezar içinde ele geçen sikke ve amphora buluntularına göre bu mezar, İS 4. yüzyıl başı-İS 4. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

3.6.8. Çatı Kiremitli Mezar 8

Açmanın güneydoğu kesitinde, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusundaki mezarın karşılıklı duran kiremitleri oldukça tahrip olmuş ve mezar kırık parçalar halinde bulunmuştur. Başı güneydoğuda olmak üzere, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda *inhumasyon* tarzda gömülen iskeletin diz altına ait kemikler çok küçük parçalar halinde ele

geçmiştir. Mezarın batıda kalan diz altına ait kemiklerin, açmanın güneydoğusunda inşa edilen Geç Roma Dönem'i duvarının yapımı sırasında tahribata uğradığı ve iskeletin karın kısmında büyük iki moloz taşın olduğu tespit edilmiştir. İskeletin baldır kısmında sol ayağının ucunda ise testi (Kat. No: 138/ Lev. 99 A/B) bulunmuş az sayıda kemik üzerinde (Lev. 100) yapılan antropolojik incelemeler, ölen kişinin boyunun 1.55-1.60 m. civarında ve genç bir kişi olduğunu göstermiştir. Mezar buluntusuna göre Çatı Kiremitli Mezar 8, İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.9. Çatı Kiremitli Mezar 9

Açmanın güneydoğu kesitinde, oldukça tahrip olmuş ve sadece birer adet çatılmış kiremidi korunan mezar ele geçmiştir. Doğu-batı doğrultusundaki mezarda yapılan incelemelerde, iskeletin sadece dizden altının korunduğu, sağ ayağın düz uzandığı diğerinin ise sağ bacağın altına doğru çekildiği görülmüştür (Lev. 101 A/B). *Inhumasyon* tarzda gömülen iskeletin sağ ayakucunda ise tek kulplu minyatür bir testicik (Kat. No: 139), sol ayak ucunda bir amphora (Kat. No: 146) bulunmuştur (Lev. 101 A/B). Buluntularına göre Çatı Kiremitli Mezar 9, İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.10. Çatı Kiremitli Mezar 10

Açmanın güneydoğu köşesinde, karşılıklı üçer adet kiremidin çatılmasıyla oluşturulan mezar doğu-batı doğrultuludur (Lev. 102A). Kiremitleri kırılan mezar tahrip olmuş durumda bulunmuştur (Lev. 102B). *Inhumasyon* tarzında gömülen ve doğu-batı doğrultusunda yatırılan iskelete ait az sayıda kemik bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda iskeletin ellerinin karın kısmı üzerinde birleştirildiği anlaşılmıştır. Ayakucunda bir amphora (Kat. No: 147/ Lev. 103A) ve kırık parçalar halinde cam kaba ait parçalar ele geçmiştir. İskeletin karnında 28, bacağında ise 1 adet olmak üzere toplamda 29 adet bronz sikke (Kat. No: 226, 238-241, 244-254, 312, 314-318, 360-366) bulunmuştur (Lev. 103B). Antropolojik incelemelere göre ölen kişi, ergin yaşlarda bir erkeğe aittir. Çatı Kiremitli Mezar 10, sikkelere ve amphora buluntusuna göre İS 4. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

3.6.11. Çatı Kiremitli Mezar 11

Çatı Kiremitli Mezar 11, açmanın doğu kesitinde doğu-batı doğrultulu olarak ele geçmiştir (Lev. 104A). Karşılıklı üçer adet toplamda altı kiremit çatılmasıyla oluşan mezarın baş ve ayakucuna ayrı ama aynı boyutlarda dikey kiremitler yerleştirilmiştir (Lev. 104B). Toprak basıncından dolayı tahrip olan mezarın kiremitleri iki parçaya ayrılmıştır.

Üçgen şeklindeki mezarın içinde, mezar ile aynı ekseninde *inhumasyon* tarzında gömü yapılmıştır. Başu güneye bakan iskeletin elleri göğüs üzerinde çapraz birleştirilmiştir (Lev. 105). İskeletin karnu üzerine bir kandil (Kat. No: 42/Lev. 106 A/B), bacak arasına bir amphora (Kat. No: 143/ Lev. 106 A/B), sol kaval kemiğinin altına metal bir obje ve yanına 22 adet bronz sikke (Kat. No: 181, 187, 189, 204, 207, 209-210 212, 216 , 227-230, 237, 260-261, 269-271, 301, 305, 348) bırakılmıştır (Lev. 107 A/B). Yapılan antropolojik incelemeler sonucunda ölen kişinin yaşlı bir erkek olduğu anlaşılmış ve mezar içinde ele geçen ölü hediyeleri ve sikkelere göre Çatı Kiremitli Mezar 11 İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.12. Çatı Kiremitli Mezar 12

Uzunluğu 1.96 m. olan mezar, *dromosun* doğu dış duvarına bitişik ve paralel olarak kuzey-güney doğrultulu ele geçmiştir. Üç adet kiremit, duvara gelecek şekilde dik olarak, karşılıklarına ise yine üç adet kiremit eğik olarak yerleştirilmiştir. Kiremit plakaları kırık ve çökük ele geçen mezarın güney tarafa doğru daraldığı gözlemlenmiştir. Mezar kayması ve tahrip olması önlenmek amacıyla ayak ve başuçlarından moloz taş ve sıkıştırılmış çamurla desteklenmiştir (Lev. 108A).

Inhumasyon tarzında gömülen iskeletin başu kuzeyde ayakları ise güneydedir (Lev. 108B). İskeletin başu batıya doğru dönmüş olup ağzında bir sikke bulunmuştur (Lev. 109A). Ancak kazı raporlarında bu sikkeye ait bir bilgi olmaması nedeniyle tez kataloğuna dahil edilememiştir. Kafatası oldukça sağlam durumda ele geçen iskeletin boyu yaklaşık 153.5 m. dir. Bacaklar düz uzatılmış, eller ise göğüs üzerinde çapraz birleştirilmiştir (Lev. 109B). İskeletin sağ ayakucunda, parçalara ayrılmış bir kandil ve yine mezar içinde bir kandil daha bulunmuştur (Kat. No: 37). Yapılan araştırma ve karşılaştırmalara göre Çatı Kiremitli Mezar 12, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenmiştir.

3.6.13. Çatı Kiremitli Mezar 13

Açmanın güney kesitinde kuzey-güney doğrultulu mezara ait kemiklerin büyük bölümü tahrip olmuş kalanlar ise küçük parçalar halinde korunmuştur (Lev. 110 A/B). Kuzey-güney doğrultusunda *inhumasyon* tekniğinde gömülen iskeletin bacaklarına ait parçalar daha iyi korunmuştur (Lev. 111A). İskeletin ayakucunda üç unguentarium (Kat. No: 88, 96, 104) ve bir kandil (Kat. No: 34/Lev. 111B) bulunmuştur. Yapılan araştırma ve karşılaştırmalara göre Ephesos taklidi kandil (Kat. No: 34) İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla, iğ biçimli unguentarium (Kat. No: 88) İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine, diğer örnekler

ise (Kat. No: 96 ve 104) İÖ 2. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir. Mezar hediyelerine göre Çatı Kiremitli Mezar 13, İÖ 2. yüzyıl ortası ile İÖ erken 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.14. Çatı Kiremitli Mezar 14

Açmanın güneydoğu kesitinde kalan 1.79 m. uzunluğundaki mezar, doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir (Lev. 112A). Karşılıklı üçer adet kiremit plakanın çatılmasıyla oluşturulan mezarın kaymasını ve zarar görüp dağılmasını önlemek amacıyla moloz taşlarla ve kiremit parçalarıyla mezarın etrafı desteklenmiş ve çamurla sıvanmıştır. Batı taraftaki ucu, dairesel formlu pişmiş toprak dairesel formlu bir kapak ile kapatılmıştır (Lev. 112B).

Doğu-batı doğrultusunda yatırılan *inhumasyon* tarzında gömülen iskelete ait kemikler tahrip olmuştur (Lev. 113A). İskeletin ayakucunda, yayvan bir tabak (Kat. No: 135), onun üzerinde tek kulplu testicik (Kat. No: 140) ve bir kase (Kat. No: 133) bulunmuştur (Lev. 113/B). Ayrıca aynı alanda küçük kırıklar şeklinde cam parçaları ele geçmiştir. İskeletin göğsü üzerinde sekiz adet bronz sikke (Kat. No: 200, 242, 255-258, 313, 343), sol kolunun altında ise bronz bir bilezik (Kat. No: 374/Lev. 114 A/B) bulunmuştur. Yapılan antropolojik incelemeler ve mezar buluntusu bronz bilezik sayesinde ölen kişinin bir kadın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mezar içinde ele geçen bronz sikkelerin Constantius ve sülalesine ait oldukları saptanmıştır. Mezar hediyelerinden kase (Kat. No: 133) ve tek kulplu testicik (Kat. No: 140) yapılan tipolojik karşılaştırmalar ve sikkeler yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.15. Çatı Kiremitli Mezar 15

Açmanın güneydoğusunda, doğu-batı doğrultusunda karşılıklı birer kiremit plakası korunan mezara aynı doğrultuda *inhumasyon* gömü yapılmıştır. Kafatası doğuda, ayakları ise batıda olan iskeletin kolları vücuda paraleldir (Lev. 115 A-C). Kemiklerin sadece çok az bir bölümü korunmuş, mezar yoğun biçimde tahrip olmuş, mezar içinde bir ölü hediyesine rastlanmamıştır. Yapılan antropolojik incelemelere göre, ölen kişinin yetişkin bir erkek bireye ait olduğu anlaşılmıştır. Çatı Kiremitli Mezar 15, İS 4. yüzyıla tarihlenen diğer mezarlar ile aynı seviyede ele geçmesi ve doğu-batı doğrultusunda olması nedeniyle, İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.6.16. Çatı Kiremitli Mezar 16

Açmanın kuzey kesitinde, doğu-batı yönünde yapılan mezarda, başı doğuda olmak üzere *inhumasyon* gömü yapılmış, ancak mezar kiremitleri ve iskelet yoğun şekilde tahrip

olmuştur (Lev. 116 A/B). Mezar içinde herhangi bir ölü hediyesine rastlanmamıştır. Ancak Çatı Kiremitli Mezar 16, İS 4. yüzyıla tarihlenen diğer mezarlar ile aynı seviyede ele geçmesi ve doğu-batı doğrultusunda olması nedeniyle İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.7. Basit Toprak Mezar

Terminolojide, basit gömü/mezar/toprak/*inhumasyon* gibi farklı isimlendirmeleri olan bu mezar tipi, Anadolu'da bilinen en eski ve en basit ölü gömme şeklidir⁵⁹⁶. En basit tanımı ile toprak içine dikdörtgen formda açılan çukurun içine ölünün bırakılması sonrasında, üzerinin toprak ile kapatılması sonucu oluşan bu mezarlar, Kalkolitik Dönem ve Bronz Çağ kültürlerinin en basit mezar tipi olarak, Anadolu'da yaygın kullanılmıştır⁵⁹⁷.

Tralleis Batı Nekropol kesme blok taştan -100 cm. seviyede ve 2 No'lu duvarın kuzeyinde bir adet bu Basit Toprak Mezar'a rastlanmıştır. Mezar üzerinde herhangi bir çatı kiremidi ya da mimari öge yoktur. Mezar içinde kuzeydoğu-güneybatı yönde, ayakları güneybatıda *ihnumasyon* gömüye rastlanmıştır⁵⁹⁸ (Lev. 117A). Ancak iskeletin el, ayak ve vücudunun çevresinde ucu bükülmüş şekilde belirli aralıklarla çivi ve metal parçaları ele geçmiştir. Ancak çivi ve metal parçalarının kondisyonlarının kötü durumda olması nedeniyle form tespiti yapılamamıştır. Yapılan çalışmalarda, ölünün sol dizinin altında bir adet cam unguentariuma ait ağız ve boyun parçası (Kat. No: 175/Lev. 117B) ile yine ölünün sağ ayağının altında bir cam kaba ait dip parçası bulunmuştur. Mezar içinde az sayıda mezar hediyesinin ele geçmesi, mezarın basit ve masrafsız mimarisi bu mezar tipinin, halktan kişiler için kullanıldığını göstermiştir.

Antropolojik çalışmalardan 1.71 m. boyutlarındaki iskeletin kafatası oldukça hasarlı olduğu, eklem yapısına göre 30 yaş veya altında erkek olduğu tespit edilmiştir. Benzer tipteki basit toprak mezarlar Laodikeia⁵⁹⁹, Stratonikeia Camandiras⁶⁰⁰ ve Parion⁶⁰¹ nekropollerinde rastlanılmaktadır. Bu mezarlara Tralleis örneğinden farklı olarak, çoklu *inhumasyon* gömü⁶⁰² yapıldığı, *inhumasyon* uygulaması ile kremasyon⁶⁰³ uygulamasının bir

⁵⁹⁶ Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2015: 127; Foça, 2019: 58.

⁵⁹⁷ Akyurt, 1998: 4.

⁵⁹⁸ Basit toprak mezarın ve iskeletin yönü, pozisyonu, gömü tipi ve yaş cinsiyet dağılımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo 2-4.

⁵⁹⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 575, 592-593, 726.

⁶⁰⁰ Sezgin ve Dinç, 2019: 9, Res. 37-37, Çiz. 10, Res. 38-40, Çiz. 11; Res. 41-52, Çiz. 12.

⁶⁰¹ Kasapoğlu, 2007: 491, Çiz. 9, Res. 29-30; 491-492, Çiz. 10, Res. 31-32.

⁶⁰² Sezgin ve Dinç, 2019: 9; Kasapoğlu, 2008: 491-492, Çiz. 10, Res. 31-32.

⁶⁰³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 582, Res. 1c, 638, Res 1b, 755, Res. 1b.

arada kullanılabilirdiği ve üzerinin düz kiremit⁶⁰⁴ ile kapatıldığı görülmüştür. Şimşek, Okunak ve Bilgin⁶⁰⁵, Laodikeia örneklerini Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14) ile İS 2. yüzyılın ikinci yarısına, Sezgin ve Dinç⁶⁰⁶ Camandiras Nekropol'ü mezarlarını İÖ 1. yüzyıl - Roma İmparatorluk Dönemi'ne, Kasapoğlu⁶⁰⁷ Parion örneklerini İS 1. yüzyıl - İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Tralleis Basit Toprak Mezar benzer örneklerine ve mezar hediyesine göre İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

3.8. Pithos Mezar

Genel olarak gündelik yaşamda depolama amaçlı üretilen bu kaplar, nekropollerde ölüleri gömmek için mezar olarak da kullanılmıştır. Şarap, zeytinyağı, tahıl ve zeytin saklamak için kullanılan, pişmiş topraktan yapılmış büyük boyutlu kaplar, mezar terminolojisinde pithos mezar olarak adlandırılmışlardır. Ölünün büyük bir pithos içerisine yerleştirilerek gömüldüğü Pithos mezarlar, Batı Anadolu'da Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılırken, Tralleis Batı Nekropolü'nde görülen iki pithos örneği (Kat. No: 21 ve 22) ve çok daha geç dönemlerde karşımıza çıkmaktadır⁶⁰⁸.

3.8.1. Pithos Mezar 1

Bu başlık altında değerlendirilen örneklerden biri (Kat. No: 21), Tralleis Batı Nekropolü'nde 4 No'lu duvarın 198 cm. kuzeyinde kırık parçalar halinde bulunmuştur. Ölçüsü alınamayan ve form tespiti yapılamayan kulpsuz ve kapaksız pithosun güneyine bir plaka konulup etrafının taşlarla örüldüğü ve toprağa yatay olarak yerleştirildiği saptanmıştır (Lev. 118 A/B). İçinde erimiş durumda kemikler tespit edilmiş bu pithos içine ölünün hangi pozisyonda yatırıldığı tespit edilememiştir⁶⁰⁹.

Pithos içinde kemiklerle birlikte az miktarda küle rastlanması kemiklerin yakıldığını ve *kremasyon* gömü yapıldığını göstermektedir (Tablo. 2). Ayrıca kap içinde bronzdan yapılmış ve oyuncak olarak kullanılmış kırık parçalar halinde bir çan olması⁶¹⁰, bu mezarın bir çocuk gömüsü olduğunu göstermiştir. Çocuk mezarlarına bronz çan bırakılması farklı

⁶⁰⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 15, Lev. 22, 34, 38, Res. 66-67; Sezgin ve Dinç, 2019: 9, Res. 38-40, Çiz. 11; Res. 41-52, Çiz. 12.

⁶⁰⁵ Şimşek, Bilgin ve Okunak, 2015: 127.

⁶⁰⁶ Sezgin ve Dinç, 2019: 9.

⁶⁰⁷ Kasapoğlu, 2007: 491-492.

⁶⁰⁸ Pithos mezar kronolojisi ile ilgili bkz. Tablo. 1.

⁶⁰⁹ Saraçoğlu, 2015: 477, (Res. 2d).

⁶¹⁰ Saraçoğlu, 2015: 477.

nekropoller de de karşımıza çıkan bir uygulamadır⁶¹¹. Kent nekropollerinde pithosların hem *inhumasyon* gömü, hem de *kremasyon* gömü için kullanıldığı bilinmektedir. Tralleis örneği ile benzer şekilde *kremasyon* uygulamasının yapıldığı örnekler Laodikeia Nekropolü'nde⁶¹² Parion Nekropolü'nde⁶¹³ görülmektedir.

Tralleis örneği Pithos Mezar'da kırık parçalar halinde ele geçen çanın formu bilinmemektedir. Bronz çanların ters huni (konik) formlu, üst kısmı yassı yuvarlak tutamaklı ve delikli çanlar Roma İmparatorluk Dönemi'nde, basık yarım küre/kubbe formlu, ince cidarlı örnekler ise Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi'nde görülmektedir⁶¹⁴.

Tralleis Pithos Mezar 1 seviyesinden dolayı Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

3.8.2. Pithos Mezar 2

Açmanın kuzeydoğusunda, yazıtın önünde yer alan kesme traverten bloklar arasında, taş bloklara paralel, karın kısmından kaideye kadar kırık, *in-situ* durumda bir Pithos Mezar (Kat. No: 22) bulunmuş ve kırık parçalar restore edilerek sonradan tümlenmiştir. Form olarak, düz ve dışa çekik ağızlı, geniş ve oval gövdelidir. Oval gövde kademelendirilmiş halka kaideye doğru daralmaktadır. Ağızın hemen altında karşılıklı dört tutamak görülür. Pithos Mezar, doğu, batı ve kuzeyinde yer alan kesme traverten bloklar arasındadır (Lev. 119A). Mezarın etrafı küçük taşlarla desteklenmiş ve mezar bu üç kesme blok arasına yerleştirilip zarar görmesi engellenmiştir (Lev. 119A). Kuzey-güney doğrultusundaki kabın ağızı kuzeyde, kaidesi ise güneydedir (Tablo. 2). Kabın ağızı zarar görmemesi için mermer bloğa sabitlenmiş, ayrıca geniş ağız büyük bir tabak ile kapatılmıştır (Lev. 119B). Antropolojik incelemeler sonucunda, mezar içinde küçük kireç parçaları ile birlikte, başı kabın dip kısmına yakın bir bölüme denk gelen *hocker* pozisyonda kemik parçalarına rastlanmıştır⁶¹⁵ (Lev. 120 A/B). Kafatası oldukça ince, zar şeklinde ve aşınmıştır. Dışlerine ait herhangi bir ize rastlanmadığından mezar içinde yer alan gömünün yeni doğmuş bir

⁶¹¹ Laodikeia örnekleri için bkz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011a: Lev. 134: 739-743, Lev. 134: 731-738; Stratonikeia Camandıras Nekropolü örneği için bkz. Sezgin ve Dinç, 2019: 13;

⁶¹² Laodikeia Nekropolü'nde pithos-çömlekler *kremasyon* kabı olarak kullanılmıştır. Şimşek, 2013: 650,656, Tip 5 Lev. 2/11-12, Res. 39-41. Tralleis örneği form olarak Laodikeia örneklerinden farklıdır. Pithos içine *kremasyon* uygulamasını göstermesi açısından benzerlik göstermektedir.

⁶¹³ Parion Nekropolü'nde pithos benzeri sivri dipli kaplar (UM 2, UM 4, UM 9, UM 10, UM11) ve geniş gövdeli yarım pithoslar (UM 2, UM 4, UM 9, UM 10, UM 11) urne kabı olarak kullanılmışlardır. Kasapoğlu, 2007: 493, Çiz.13, Res. 40-43.

⁶¹⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 168.

⁶¹⁵ Pithos Mezar 2'nin iskelet yönü, pozisyonu, gömü tipi, yaşı ve cinsiyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tablo. 4.

bebeğe ait olduğu düşünülmüştür. Tralleis örneği ile benzer şekilde *inhumasyon* gömü yapılan örneklerine, Cevizcioğlu Nekropolü'nde⁶¹⁶, Parion Nekropolü'nde⁶¹⁷, Tarsus Gözlükule Höyüğü'nde⁶¹⁸, Soli/Pompeipolis Nekropolü'nde⁶¹⁹ ve Samothrace Nekropolü'nde⁶²⁰ rastlanır.

Pithos Mezar 2'de buluntu ele geçmediği için gömü yerinden ve pithos'un formundan yola çıkılarak tarihlendirme yapılabilir. Form olarak Roma İmparatorluk Dönem'i özelliği göstermektedir. Mezarın gömüldüğü yer dikkate alındığında, İS 2. yüzyıla ait Platform Mezar üzerine gömü yapılması, Pithos Mezar 2'nin, Platform Mezar'dan sonraki bir tarihe ait olduğunu yani İS 2. yüzyıl sonrasına tarihlenebileceğini göstermiştir.

3.9. Platform Mezar

İÖ 4. yüzyıldan itibaren platformlu mezarlar, dinsel inanış ve uygulamalardan ziyade sadece yönetici sınıfına adanmış bir ayrıcalık olarak siyasal ve ekonomik koşulların sonucu süregelenlerdir. Özellikle de Roma Dönemi'nde, toplumda önemli konuma ve servete sahip hemen herkes tarafından bu tip mezarlar yaptırılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü'nde sadece bir adet Platform Mezar yapısına rastlanmış ve yüzeyde görülebilen kalıntılardan bu platformun nekropol alanındaki diğer mezarlar gibi arazi eğiminden yararlanarak yapıldığı anlaşılmıştır (Lev. 121 A/B). Bugün sadece sınırlarını belirleyen bazı taş bloklar ve mezara ait yapı kalıntıları koruna gelmiştir. Yapının üzeri büyük ölçüde yukarıdan akan toprak nedeniyle kapandığından orjinal yapısı konusunda söz söylemek zordur.

2007 yılı kazı çalışmalarında *Dromoslu Oda Mezar*'ın doğusunda ortaya çıkarılan ve Platformlu Mezar olarak değerlendirilebilen bu yapı, Oda Mezar'ın üst katı ile aynı seviyededir (Lev. 122 A/B). Mezar yapısının en alttaki bazı kısımları moloz taşlarla doldurulmuş, blok taşlardan oluşan, kuzey-güney yönlü, kuzeyden güneye çıkılan bir platform şeklindedir. Platformun oturduğu zeminin genişliği 4.20 m. dir. Yapının kuzey yönünden kazısı tamamlanmadığı için tam bilinmese de zemin uzunluğu 3.50 m., genişliği ise 3.20 m. derinliği 2.50 m. dir.

⁶¹⁶ Özkan ve Atukeren, 1999: 44-45, Çiz. 4, Res. 47.

⁶¹⁷ Kasapoğlu, 2007: 493-494, Çiz. 14, Res. 47.

⁶¹⁸ Tarsus örnekleri Tralleis örneği ile benzer bir şekilde toprağa yatay olarak yatırılmış ve içlerine çocuk gömüsü yapılmıştır. Goldman, 1950: 20, Fig. 70,71. Tarsus örnekleri Tralleis örneği ile benzer bir şekilde toprağa yatay olarak yatırılmış ve içlerine çocuk gömüsü yapılmıştır.

⁶¹⁹ Hakan-Kaya, 2006: 110, Res. 73, Lev. XXXVII, M5 mezarı, Soli/Pompeipolis Nekropolü'nde ele geçen Pithos Mezar, Tralleis örneği ile benzer bir şekilde çocuk mezarı olarak kullanılmıştır.

⁶²⁰ Dusenbery, 1998: 194, 199, 320.

Kenardaki iki sıra taşın genişliği 60 cm. tek sıra taşın yüksekliği 60 cm. dir. Traverten bloklar üzerine kaplama mahiyetinde basamak olarak kullanılmış mermer bloklar yerleştirilmiş ve üç sıra mermer basamak korunmuştur. Güneydeki en alt traverten blok 35 cm. yüksekliğinde, 1.80 m. genişliğindedir. İlk basamağa ait iki mermer blok yerinde değilken 2. basamağa ait iki mermer blok yerinde bulunmaktadır. Aynı profil ve ölçülere sahip 35 cm. yüksekliğinde, 80 cm. genişliğinde ve 35 cm. derinliğindeki bu bloklar bir basamak oluşturmaktadır. Mermer blokların ön cephelerinde kademeli profiller bulunmakta, bu profillerden altta 15 cm. yüksekliğinde düz bir alanın üzerine 3 cm. yüksekliğinde 2 cm. genişliğinde yatay bir kanal yer almaktadır. Yatay kanalın üzerinde ise dışbükey profile sahip 8 cm. yüksekliğinde yaklaşık 3 cm. ölçülerinde dışa çıkıntılı bir profil bulunur. Dışbükey profilin üzerinde 2 cm. yüksekliğinde düz bir hat, en üstte ise içbükey bir kavis ile sonlanan 6 cm. yüksekliğinde içbükey bir band bulunmaktadır. Mermer basamakların üst yüzeyinde bir üstteki basamakların oturma izleri ve bu basamakları birbirine bağlayan 8 cm. uzunluğunda, 5 cm. genişliğinde kenet yuvaları görülmektedir. Her bir taşın üzerindeki kenet kanadı 8 cm. uzunluğunda, 5 cm. genişliğindedir. Kırılmaçkuyruğu şeklindeki kenetlerin derinliği ise 2 cm. dir. Mezarın üstteki son basamağı ise mermer kaplaması dökülmüş traverten bloktan oluşur. 3. basamağın üstü toprak yığın ile kaplı olduğu için tam ölçülemez de yüksekliğin 25 cm. genişliğin ise 110 cm. olduğu görülür. Platformun üst yapısı hakkında bilgi verecek bir iz olmasa da üzerinde muhtemelen bir lahit olduğu düşünülmektedir. Ancak lahit yüzeyde olduğu için muhtemelen Antik Dönem'de tahribata uğramıştır. Mezar yapısının korunan kısmından anlaşıldığı kadarıyla, kare formlu olduğu söylenebilir. Ancak kuzey bölüm toprak altında olduğundan form hakkındaki bilgiler kesin değildir. Bu tipte mezarların Antik Dönem'de farklı formlarda yapıldığı ve tipolojik çeşitlilik gösterdiği bilinir. Ancak Tralleis örneğinin mevcut durumu nedeniyle çevre Nekropoller'deki benzer tipteki mezar yapılarıyla plan, süsleme ve mimari özelliklerinin karşılaştırılması, yerel ve yabancı unsurların tespiti ve bu kentlerle ilişkisinin saptanması yapılamamaktadır. Tralleis örneğini mevcut durumuyla benzer örneklerle karşılaştırılması zordur.

Tralleis Platform Mezar üzerinde bir yazıt ve hemen yanında ise adak başlığı bulunmuştur. Özellikle Platformlu Mezar yapısının tarihlendirilmesi ile ilgili yapılan çalışmalar, üzerinde oldukça iyi durumda ele geçen ve mezar yapısı ile aynı döneme (İS 2. yüzyıla) tarihlenen mermerden *in-situ* durumdaki yazıt bloğuna dikkati çeker (Lev. 123 A/B). Üzerindeki üç satırlık Hellence yazıtın çevirisi: "*Arazinin satın alımı, binanın yapımı*

ve sütun, heykel ve lahitlerin yerlerinin değiştirilmesi işleri gymnasiumu kullanan Yaşlılar Meclisi üyeleri tarafından denetlendi"⁶²¹ şeklindedir. Bu metin bizlere İS 2. yüzyılda inşa edilmiş Platform Mezar'daki gömünün önceden başka bir alanda gömülü olduğunu, sonrasında bilinmeyen bir sebeple yerinin değiştirilerek şu an ki mevcut yere taşındığını gösterir.

Mermer mezar yazıtından başka, Platform Mezar'ın doğu kesitinde 1.28 m.'de bir adak başlığı bulunmuştur (Lev. 124 A/B). Bezeme ve form açısından yapılan incelemeler sonucunda bu başlık İS 2. yüzyıla tarihlenir. Olasılıkla bu sütun başlığı, yazıtta bahsi geçen adak sütunu olmalıdır. Son olarak, Tralleis Batı Nekropolü'nde, *Dromoslu Oda Mezar*'ın girişinde gözenekli beyaz mermerden yapılmış bir lahit ile bir heykele ait sol el parçası (Kat. No: 386) bulunmuştur. Bu mermer el parçasının yazıtta bahsi geçen lahit üzerindeki kabartmaya ya da heykele ait olduğu düşünülebilir. Yine Platform Mezar'ın güneyindeki duvar içinde küçük boyutlarda kesme travertenden yapılmış bir gladyatör steli ele geçmiştir (Kat. No: 384). Stel açmanın doğu kesitine yakın olan duvar içine harçla sabitlenmekle birlikte, Platform Mezar ile bir ilişkisi bulunmaz. Benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar ve stratigrafik veriler stelin olasıyla İS. 2. yüzyıla ait olduğuna işaret eder.

3.10. Açma I-III Buluntuları

Batı Nekropol Alanı'nda 2007 yılında kazısı yapılan alanda, mezar yapıları dışında, yüzeyde ve açmalarda da buluntulara rastlanmıştır. Direkt bir mezar bağlantılı ile ilişkili olmayan bu buluntular Hellenistik Dönem'den başlayıp, Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan farklı zaman dilimlerine aittir. Kazı alanında, mezarlar dışında ele geçen buluntular "Açma I", "Açma II", "Açma III" olarak adlandırılan üç farklı noktada yoğunlaşmaktadır.

Batı Nekropolü'nde yer alan bu alanlardan "Açma I" içinde beş adet kandil ele geçmiştir. Bu kandillerden ikisi Ephesos (Kat. No: 31 ve 35) tipindedir ve ilki (Kat. No: 31) İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, diğeri (Kat. No: 35) İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla tarihlenir. Açma I buluntusu yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 58) İS 1.-2. yüzyıla, Geç Roma Dönem'i kandillerinden biri (Kat. No: 64) İS 4. yüzyıla, diğeri örnek ise (Kat. No: 65) İS 4.-5. yüzyıla tarihlenmiştir.

Yine aynı alanda üç adet iğ gövdeli unguentarium bulunmuştur. İğ gövdeli unguentariumlardan ikisi (Kat. No: 77-78), İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine, diğeri (Kat.

⁶²¹ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

No: 97) İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Aynı alanda yapılan çalışmalarda iki adet "*Doğu Sigillata B-2*" grubuna ait kase (Kat. No: 129-130) ele geçmiştir. Yapılan araştırma ve karşılaştırmalar sonucunda kaseler, İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir. Yine aynı alanda bir adet dokuma ağırlığı (Kat. No: 166) bulunmuştur. Bu örnek Nekropol alanında ele geçen tekil bir eserdir. Benzerleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda, dokuma ağırlığı Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir. Bu alanda bir adet cam unguentariuma (Kat. No: 174) rastlanır ve yapılan karşılaştırmalar sonucunda Kat. No: 174, İS 1.-2. yüzyıla tarihlenir. Açma I içinde ele geçen bir diğer buluntu, farklı renklerden oluşan ve İS 4. yüzyıla tarihlenen boncuk dizisidir (Kat. No: 176).

Açma I içinde devam eden çalışmalarda 18 adet bronz sikkeye (Kat. No: 190, 201, 208, 231, 302-303, 306, 309-310, 319, 341, 344-346, 358-359, 368-369) rastlanır. Kötü kondisyonları nedeniyle üç sikkenin (Kat. No: 341, 344, 346) tanımı ve teşhisi yapılamamıştır. Yapılan araştırma ve karşılaştırmalar sonucunda sikkeler I. Constantius (Kat. No: 190, 201), II. Constantinus (Kat. No: 208), II. Constantius (Kat. No: 231), Constans (Kat. No: 302-303, 306, 309-310), Gratianus/Valentianus II/ Theodisius I (Kat. No: 319), Roma (Kat. No: 345), II. Constantius ya da Constans (Kat. No: 358-359), Geç Roma (Kat. No: 368) ile Osmanlı Dönemi'ne (Kat. No: 369) verilir.

Aynı alanda dairesel formlu bronz bir aynaya (Kat. No: 378) rastlanır ve benzerleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir. Son olarak Açma I içinde küçük boyutlu mermer bir mezar steli (Kat. No: 384) ile yine mermer İon tipinde bir adak başlığına (Kat. No: 385) rastlanır. Benzerleri ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda her iki örnek de İS 2. yüzyıla tarihlenir. Sonuç olarak Açma I içinde ele geçen buluntular İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden - Osmanlı Dönemi'ne kadar bu alanın uzun bir süre kullanıldığını göstermiştir.

"Açma II" içinde yapılan çalışmalarda kötü kondisyonu nedeniyle tanımı ve teşhisi yapılamayan bir adet bronz sikke (Kat. No: 347) ve benzer örnekleri yardımıyla İS 1.-2. yüzyıla tarihlenen bronz bir yüzük (Kat. No: 372) bulunmuştur.

"Açma III" içinde yapılan çalışmalarda ele geçen buluntuların tamamı ise kandillerden oluşur. Bu dokuz adet pişmiş toprak kandilden (Kat. No: 59, 66-73) ilki İS 1.-2. yüzyıla tarihlenen yuvarlak burunlu bir kandildir (Kat. No: 59). Diğer kandil buluntularının tamamı Geç Roma Dönemi'ne aittir. Bunlardan dördü (Kat. No: 66-67, 71,

73) İS 4. yüzyıla, diğer üçü (Kat. No: 68-70) İS 4-5. yüzyıla, son örnek ise (Kat. No: 72) İS 6. yüzyıla tarihlenir.

Sonuç olarak ele geçen buluntulardan bu alanın İS 4. yüzyıl-İS 6. yüzyıl arasında kullanıldığını gösterir.

4. BÖLÜM

4. MEZAR BULUNTULARI

Tralleis Batı Nekropol Alanında ele geçen buluntuların büyük çoğunluğu mezarların içinde, bir bölümü ise mezarlar dışında çalışma yapılan açmalarda bulunmuştur. Mezar içindeki ve dışındaki bu buluntuların tamamı aynı nekropol alanının ürünü olarak değerlendirilmiştir⁶²².

4.1. Pişmiş Toprak

4.1.1. Kandil

İnsanoğlu ateşi kontrol altında tutmayı başardıktan sonra meşale ve mum yakarak aydınlatma ihtiyacına bir çözüm getirmiştir. Aydınlatmada kullanılan bu gereçlerin yanı sıra, kolay taşınabilen kandiller de bu ihtiyacı karşılayan araçlar arasında yerini almıştır. Hellence'de *luknos*, Latince'de *lychnus* ve *lucarrna* olarak adlandırılan kandiller, içine yağ konularak bir fitil yardımıyla yakılarak aydınlatmayı sağlamıştır⁶²³.

Günlük hayatın bir parçası olarak Antik Dönem'de yaygın kullanılan kandiller, toplumda her statüden insanın kullanımı için pişmiş toprak, altın, gümüş, bronz, cam ve taş gibi çok çeşitli malzemelerden elde, çarkta ya da kalıpta üretilmiştir. Elle şekillendirme en erken üretim tekniği olarak karşımıza çıkarken, sonraları yerini çark ve kalıp yapımına bırakmıştır. Pişmiş topraktan üretilen kandiller halkın kullanımı için tasarlanırken, özenle şekillendirilmiş çeşitli metallere yapılan kandiller, toplumun önde gelenleri ve yöneticilerinin kullanımına yöneliktir. Ancak pişmiş topraktan yapılan kandiller kolay şekillendirilmesi, seri üretilmesi ve düşük maliyetli olması nedeniyle, tüm yüzyıllar boyunca en fazla tercih edilen grup olmuştur⁶²⁴.

Kullanıldıkları dönem içerisinde, kandillerin form ve bezemelerinde değişim gözlemlenir. Kandil üzerinde görülen bezeme elemanı ve betimlemeler, toplumların sosyal ve kültürel yapısı, yayılım alanı, ait olduğu dönem, ekonomik ve ticari yapısı hakkında bilgi vermektedir. Konut, tapınak, dini festival, tiyatro oyunu ve mezar gibi pek çok farklı

⁶²² Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen buluntuların türleri ve buluntu yerlerine göre dağılımı için bkz. Tablo. 5.

⁶²³ Walters, 1914: 12.

⁶²⁴ Tamsü-Polat, 2017: 76.

alanlarda kandiller, aydınlatma haricinde tapınaklara adak eşyası, mezarlara ise ölü hediyesi olarak bırakılmıştır⁶²⁵.

Kandillerin mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılma geleneği, İÖ 3. binyıla kadar uzanır. Bu dönemde Levant Bölgesi'nde görülen gelenek, Klasik Çağlar'a kadar geçen süre içinde, Akdeniz Havzası'nda yayılım gösterir⁶²⁶. Mezar hediyesi olarak bırakılan kandiller, ölen kişinin günlük hayatında kullandığı eşyalardan biri olabileceği gibi ölü ile ilişkili törenlerde de kullanım görür. Bununla birlikte, Antik Dönem'de soyguncular tarafından mezarları aydınlatmak için kullanılmış ve sonrasında mezar içerisine bırakılmış farklı dönemlere ait örnekler de bulunur.

Tralleis Batı Nekropolü mezarlarında ölüm ritüeline ilişkin bilgi veren bir başka buluntu grubu pişmiş toprak kandillerdir. Mezar armağanları arasında çokca ele geçen buluntulardan olan kandiller, cenaze törenlerinin vazgeçilmezleri arasındadır⁶²⁷. Tralleis Batı Nekropolü'nde yoğunluk olarak üçüncü buluntu grubunu oluşturan kandiller form ve teknik özellikleri açısından farklılık gösterir. Batı Nekropolü'nden Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait üç tanesi çark yapımı, 49 tanesi ise kalıp yapımı olmak üzere 52 adet kandil (Kat. No: 23-74) tüm ya da tüme yakın ele geçmiştir. Buna göre, bu kadillerden 32 adeti *Dromoslu Oda Mezar*'da (Kat. No: 23-30, 32-33, 36, 38-41, 43-46, 48-57, 60-62), biri *Taş Sanduka Mezar 3*'de (Kat. No: 63), ikisi *situla mezar 4/B* (Kat. No: 47) ve *5/B*'de (Kat. No: 74), üçü *Çatı Kiremitli Mezar 11-13*'de (Kat. No: 34, 37, 42), beşi *Açma I*'de (Kat. No: 31, 35, 58, 64-65), dokuzu ise *Açma III*'de (Kat. No: 59, 66-73) ele geçmiştir⁶²⁸. Kandillerin hamur yapıları ise az mika katkılıdır. Kat. No: 23-25 pembemsi gri, Kat. No: 35, grimsi kahverengi, Kat. No: 41-42 kırmızı, Kat. No: 48 pembe, Kat. No: 52 açık kırmızı, Kat. No: 56 ve 68, açık kırmızımsı kahverengi, Kat. No: 63, açık sarımsı kahverengi, Kat. No: 26-34, 36-40, 43-47, 49-51, 53-55, 58-62, 64-67, 69-72, 74 kırmızımsı sarı, Kat. No: 73 yağ yeşili renkte hamurludur.

Çalışma kapsamında ele alınan 52 adet kandil burun yapılarına göre sınıflandırılırken, bir bölümü dönemsel analogilerine göre tarihlenmiştir. Kulaklı kandiller grubu ise form özelliğine göre değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, Tralleis Batı

⁶²⁵ Bailey, 1972: 11-12.

⁶²⁶ Bailey, 1972: 12.

⁶²⁷ Bailey, 1975: 9.

⁶²⁸ Kandillerin tip ve buluntu yerlerine göre dağılımı için bkz. Tablo. 6.

Nekropolü'nde İÖ 2. yüzyıl-İS 6. yüzyıla kadar kullanılmış dokuz farklı tipin varlığı belirlenmiştir. Tralleis Batı Nekropolü buluntusu kandiller, Ephesos tipi, kalp burunlu, kulaklı, volütlü, yuvarlak burunlu, u burunlu, açısız burunlu, Geç Roma formları ve tipoloji dışı olmak üzere dokuz ana tip ve alt gruplarına ayrılmıştır. Farklı tipolojideki bu örnekler, Tralleislilerin dönemin ihtiyaç ve modasına uygun kandiller üretip, mezarlara bırakıldıklarını gösterir. Ayrıca, ele geçen farklı tipteki kandiller, nekropol alanının kullanım evreleri ile ölü gömme geleneklerine ilişkin önemli bilgiler vermiştir. Buna göre, Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen İÖ 2. yüzyıl-iS 6. yüzyıla ait 52 adet kandilin 31 tanesi kullanılmış (Kat. No: 27, 29-34, 37, 39-40, 43-44, 46-55, 62-63, 66, 69-74), 16'sı kullanılmamış (Kat. No: 23-24, 26, 35-36, 38, 41-42, 56-61, 65, 68) geri kalan beşinin (Kat. No: 25, 28, 45, 64, 67) ise burnunun kırık olmasından kullanılıp kullanılmadığı saptanamamıştır. Burun ve yağ doldurma deliği çevresindeki yanma izlerinin belirsiz ya da yoğun olmaması, bunların uzun süre kullanılmadığına, gömü yapılırken ya da mezar ziyaretleri sırasında yakılmış olduklarını düşündürür. Bu amacın yanı sıra kandiller, ritüelin bir parçası olarak ya da ölenlerini karanlıkta bırakmama düşüncesi ile de mezara konulmuş olabilir⁶²⁹. Ayrıca kandillerin üzerlerindeki bezeme ve yazılar bir takım mesajlar barındırdıkları bilinmektedir. Bilindiği üzere Roma Dönemi'nde yeni yılda insanlar birbirlerine "Mutlu ve Verimli Yeni Yıl" yazan, iyi temenniler sunan kandiller hediye ederlerdi. Bu yazıların dışında kandillerin yapıldığı atölyelerin imzalarına da rastlanmaktadır⁶³⁰. Tralleis Batı Nekropolü'nde sadece dört örnek üzerinde (Kat. No: 24, 36, 68, 72) atölye imzası ya da ideogram bulunur.

Yeraltı oda mezarların, gün ışığında bile karanlık olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu kandillerin, ölenlerin mezara yerleştirilmesi sırasında ve sonrasında gerçekleşen mezar ziyaretlerinde yakılmak üzere hazır bırakıldığı ya da mezarı aydınlatmak amacıyla aile yakınları tarafından yanlarında getirildiği düşünülebilir. Bunun yanı sıra ölümlerin ahiret hayatında da ışığa gereksinim duyduğu düşüncesi, mezarlara kandil bırakılmasının nedenleri arasındadır.

4.1.1.1. Ephesos Tipi

Tralleis Batı Nekropolü'nde yoğun ele geçen ve özellikle İÖ 2. yüzyıl ile İÖ 1. yüzyıllara tarihlenen "*Ephesos tipi*" kandiller, sayıca en büyük gruptur⁶³¹. İÖ 2. yüzyıl

⁶²⁹ Tamsü-Polat, 2017: 143.

⁶³⁰ Tamsü-Polat, 2017: 93.

⁶³¹ Ephesos tipi kandillerin nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

başlarından itibaren üretilen bu tipteki kandiller, Ephesos'ta yoğun bulunmalarından ve kentte çok sayıda kandil kalıbına rastlanmasından dolayı Ephesos tipi kandiller olarak adlandırılmıştır⁶³². Ephesos tipi kandiller, hamur, firnis, kulp, burun, discus ve gövde yapıları açısından metal örneklerden esinlenmeleri nedeniyle farklı bir görünüme sahiptir⁶³³. Bu kandil tipi, tüm Akdeniz'de görülmekle birlikte, özellikle Atina⁶³⁴, Kerameikos⁶³⁵, Delos⁶³⁶, Korinth⁶³⁷, Pergamon⁶³⁸ gibi kentlerde daha fazla ele geçmiştir.

Çift konik gövdeli, ince, uzun, üzeri düz, mızrak burunlu kandiller, bu grubun Anadolu'da İÖ Erken 2. yüzyılda üretilmiş ilk örnekleridir. Daha sonraki dönemlerde aynı formda, ancak yuvarlak uçlu, düz tablalı buruna sahip kandiller üretilmeye başlar⁶³⁹. Bu grubun en belirgin özelliği, discusu çevreleyen bir bant ile discusun çanak biçimli görünümüdür⁶⁴⁰. Yağ deliğinin çevresinde yağı hazneye dökerken havanın dışarı çıkmasını ve yüzeyde biriken yağın içeriye akmasını sağlayan küçük delikler bulunur. Ephesos tipi kandillere özgü olan bu delikler genellikle iki ya da üç adettir⁶⁴¹.

Ephesos tipi kandiller, gri renkte, iyi pişmiş, sert hamura, siyah ya da koyu gri mat ya da metalik firnise sahiptir⁶⁴². Gri renkteki hamur, kandilin içindeki yağı sızdırmayan ve suyu geçirmeyen bir özelliğe sahiptir⁶⁴³. Halka şeklindeki kulplar, iki ince yiv ile üç bölüme ayrılmış ve sonradan gövdeye eklenmiştir. Kulpların metal örneklerden esinlenerek yapıldıkları düşünülmekte⁶⁴⁴ ve burun ile omuz üzerinde kabartma olarak yapılmış bitkisel ve geometrik bezemeler görülmektedir⁶⁴⁵.

Howland⁶⁴⁶ bu gruba giren kandilleri "Tip 49A" altında, Broneer "Tip XIX" adı altında değerlendirirken⁶⁴⁷, Bruneau Ephesos Tipi kandilleri 11⁶⁴⁸, Tuluk 3⁶⁴⁹, Öztürk⁶⁵⁰ ve Civelek

⁶³² Walters, 1914: 46.

⁶³³ Howland, 1958: 167.

⁶³⁴ Howland, 1958: Lev. 49.

⁶³⁵ Scheibler, 1976: No: 610-615.

⁶³⁶ Bruneau, 1965: Lev. 13-20.

⁶³⁷ Brooner, 1930: 53-54; 190-192, Pl. V.

⁶³⁸ Pergamon'da bulunan bir kalıp, Ephesos tipi kandillerin Pergamon'da da üretildiğini gösterir. Schäfer, 1968: 147, Lev. 69, No. T4.

⁶³⁹ Günay-Tuluk, 1996: 49.

⁶⁴⁰ Günay-Tuluk, 1996: 49.

⁶⁴¹ Howland, 1958: 166.

⁶⁴² Günay-Tuluk, 1996: 50.

⁶⁴³ Howland, 1958: 166.

⁶⁴⁴ Günay-Tuluk, 1996: 50.

⁶⁴⁵ Bruneau, 1965: 51.

⁶⁴⁶ Howland, 1958: 166 vd.

⁶⁴⁷ Broneer, 1930: 66-70.

2⁶⁵¹, Gürler 1⁶⁵² grup içinde incelemiştir. Bu tip kandiller, Batı Anadolu'nun diğer merkezlerinde olduğu gibi, Tralleis Batı Nekropolü'nde de çok sayıda örnek ile karşımıza çıkar. Tralleis Batı Nekropolü'nde mezarlarında ele geçen Ephesos tipi kandiller, toplam 15 adettir (Kat. No: 23-37). Bunlar *Dromoslu Oda Mezar*'ın farklı bölümlerinde (Kat. No: 23-30, 32, 36-37), Çatı Kiremitli Mezar 12 (Kat. No: 33) ve 13'te (Kat. No: 34), Açma I 'de (Kat. No: 31, 35) bulunmuştur. Kalıp ve çark yapımı olan bu kandillerin uzunlukları ortalama 13.6 - 9 cm. arasında değişir.

Tralleis Batı Nekropolü Ephesos tipi kandillerin kaideleri diğer kandil tiplerine göre daha yüksektir. Tralleis örneklerinin yüksek içbükey discusu ve discus ortasında geniş yağ deliği vardır. Kandillerin discus çevresinde genellikle geometrik ve bitkisel bezeme yer alırken (Kat. No:24, 27, 32-36) bazılarının discus çevresi bezemesizdir (Kat. No: 23, 25-26, 28-30, 37). Ayrıca bu bezemelere ek olarak bazı örneklerin burun köprülerinde mask, kabartma ışın gibi bezemeler yer alır (Kat. No: 25, 27, 32-33, 34-35). Kandiller, genellikle iki ya da üç yivli kulplara sahipken, iki örnek yivsizdir (Kat. 26 ve 30).

Ephesos tipi kandiller, burun yapılarına göre kendi içinde mızrak burunlu ve yuvarlak burunlu olmak üzere ikiye ayrılır. Bu başlık altında değerlendirdiğimiz örnekler burun formu açısından birbirinden kolaylıkla ayrılır. Tralleis ile Ephesos kentlerinin yakınlığı, olasılıkla iki kent arasındaki etkileşimi arttırmış ve benzer ürünlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu kandiller Ephesos'dan ithal edilebileceği gibi aynı dönemlerde üretim yapan atölyelerde de yapılmış olabilir. Bu tip kandiller Atina⁶⁵³, Kerameikos⁶⁵⁴, Delos⁶⁵⁵, Kıbrıs⁶⁵⁶, Ephesos⁶⁵⁷, Korinth⁶⁵⁸, Tarsus⁶⁵⁹, Pergamon⁶⁶⁰, Metropolis⁶⁶¹ gibi birçok merkezde görülür.

4.1.1.1.1. Mızrak Burunlu

⁶⁴⁸ Bruneau, 1965: 51-78.

⁶⁴⁹ Günay-Tuluk, 1996: 49-63.

⁶⁵⁰ Öztürk, 2003: 55-60.

⁶⁵¹ Civelek, 2001: 13-22.

⁶⁵² Gürler, 1994: 87-92.

⁶⁵³ Howland, 1958: Tip 49 A, 166.

⁶⁵⁴ Scheibler, 1976: No. 610-615.

⁶⁵⁵ Bruneau, 1965: No. 2384, 2522.

⁶⁵⁶ Bailey, 1988: Pl. 150, Q 173.

⁶⁵⁷ Miltner, 1929: 124-180.

⁶⁵⁸ Broneer, 1930: 66, Fig. 29, No. 43.

⁶⁵⁹ Jones, 1950: 89, Fig. 94, No. 52, Fig. 95, No. 57.

⁶⁶⁰ Nohlen ve Radt, 1978: Taf. 23, No. 158.

⁶⁶¹ Gürler, 1994: Lev. 36, No. 172, Lev. 38, No. 178-179.

Bu tip forma sahip kandillerin burunları mızrak biçiminde olması ile diğerlerinden ayrılır. Ephesos tipi kandillerin İÖ 2. yüzyılda Anadolu'da üretilmiş ilk örneklerinin burnu mızrak şeklindedir. Burunları yuvarlak profilli kandillerin üretilmesiyle, mızrak burunlu tip ortadan kalkmamış, yuvarlak burunlu kandillerle birlikte üretimleri devam etmiştir⁶⁶². Bu form yapısına sahip örneklerin discusunun etrafı plastik bir bantla çevrildiği gibi, discusu çanak şeklinde yapılan örnekler de vardır. Bu formdaki Ephesos kandillerinin discuslarında bir, üç, bazen de dört adet hava deliği bulunabilir. Omuz üzerinde diğer Ephesos tipi kandillerde örülen ion kymationu, dil motifleri, sivri uçlu damarlı yaprak motifleri görülebilir⁶⁶³.

Tralleis'te ele geçen Kat. No: 23-24, 26-27, 29-31 örnekler mızrak burunludur. Bu örneklerden Kat. No: 23 ve 24'ün burun formları diğerlerine göre daha keskin hatlı ve açısaldır. Kat. No: 25'in burnu kırık olmakla birlikte, kil yapısı ve gövde yapısının bu tipin diğer örnekleriyle aynı olması, mızrak burunlu kandiller grubu içinde ele alınabileceğini gösterir. Form olarak bu üç kandilin gövdesi yuvarlak formlu, omuz ise eğimlidir. Yüksek içbükey discuslarının çevresinde geniş yağ deliği üç adet (Kat. No: 25), yağ deliği yer alır. Kat. No: 24'ün omzunda geometrik, Kat. No: 25'in omzunda bitkisel bezeme bulunur.

Dromoslu Oda Mezar buluntusu ilk örnek kline 4'ün güney bölmesinden ele geçmiş ve tam korunmuştur (Kat. No: 23). Kili pembemsi gri renkte (7.5 YR 7/2) mika katkılıdır. Keskin hatlı, mızrak burunlu, yuvarlak gövdeli, yuvarlak düz dipli, içbükey discusludur. Gövdeden omuza iki yivli dikey kulpla bağlanır. Geniş yağ deliğinin çevresinde üç küçük hava deliği yer almaktadır. Fitol deliği yuvarlaktır. Astarıda yoğun aşınma görülür. Bu örnek Ephesos kazılarında ele geçen ve İzmir çevresindeki müzelerde bulunan İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihli, aynı tipteki bir çok örnekle benzeşir⁶⁶⁴. Ayrıca Tralleis'te⁶⁶⁵ önceki yıllara ait yapılan kazılarda, Priene⁶⁶⁶, Atina Agora'sı⁶⁶⁷, Delos⁶⁶⁸, Royal Ontario Museum⁶⁶⁹ ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde⁶⁷⁰ benzerleri bulunur. Mezar konteksti ve yapılan

⁶⁶² Bruneau, 1965: 5.

⁶⁶³ Öztürk, 2004: 103.

⁶⁶⁴ Günay-Tuluk, 1996: K 82, Çiz. 14 b, Lev. 14 f.

⁶⁶⁵ Civelek, 2001: Lev. IV, K 13; Ölmez, 2000: K 52, Lev. XLVIII.

⁶⁶⁶ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 563, 181-182.

⁶⁶⁷ Howland, 1958: No. 657, Pl. 49.

⁶⁶⁸ Bruneau, 1965: Pl. 17, No. 2984, 3005.

⁶⁶⁹ Hayes, 1980: 55, Pl. 7.

⁶⁷⁰ Tezgör ve Sezer, 1995: 297, No. 290-292.

karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 23), İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıla tarihlenir.

Mızrak burunlu Ephesos tipi kulbu eksik ancak gövdesi tama yakın durumdaki kandillerden bir diğeri, Oda Mezar içinde kline 3'ün kuzeyinden 100 cm. güneyde ele geçmiştir (Kat. No: 24). Kili pembemsi gri renkte (7.5 YR 7/2) mika katkılıdır. Mızrak ucu burunlu, çift dış bükey profilli, yuvarlak gövdeli, yuvarlak ve hafif yüksek kaidelidir. Plastik bantla çevrelenmiş discus deliğinin çevresinde üç küçük hava deliği yer alır. Omzun sağında sekiz, solunda beş adet sağdan sola birbirini takip eden ok ucu bezemesi bulunur. Fitol deliğinin etrafında gözlenen siyah izler kandilin kullanılmış olduğunun işaretidir.

Kat. No: 24, burun köprüsü kanallı, mızrak burunlu İÖ 2. yüzyılın 2. yarısına ait Ephesos tipi kandillerle⁶⁷¹ benzer. Ayrıca Tralleis⁶⁷², Priene⁶⁷³, Tarsus⁶⁷⁴, Atina Agorası⁶⁷⁵, Royal Ontario Museum⁶⁷⁶, British Museum⁶⁷⁷, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde⁶⁷⁸ bulunan Ephesos tipi kandiller arasında da benzerleri bulunur. Mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkarak Kat. No: 24 No'lu örnek, İÖ 2 yüzyılın son çeyreği ile İÖ 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Dromoslu Oda Mezar'da kline 2'nin güney köşesinde ele geçen ve tama yakın korunan Ephesos tipi kandillerden biri Kat. No: 25'tir. Kulp ve burun kısmı eksik olmakla birlikte, Kat. No: 25; 26 ve 27 No'lu örnekler gibi mızrak uçlu olmalıdır. Pembemsi gri renkte (7.5 YR 7/2) mikalı kile sahiptir. Astarıda yer yer dökülmeler görülür. Çift dış bükey profilli geniş discus deliğinin etrafı kabartma halkalarla çevrelenmiştir. Yağ deliğinin çevresinde üç küçük hava deliği yer alır. Kaidesi hafif yüksektir. Burun köprüsü üzerinde kabartma olarak yapılmış ancak formu tam olarak belirlenemeyen bir kap betimi, omuzda ise bitkisel bir bezeme bulunur.

Kat No: 25, Ephesos kazılarında ele geçen ve İzmir çevresindeki müzelerde örnekleri bulunan, burun köprüsü kanallı, mızrak burunlu, İÖ 2. yüzyılın 2. yarısına ait Ephesos tipi

⁶⁷¹ Günay-Tuluk, 1996: Lev. 36-37.

⁶⁷² Civelek, 2001: K 10, 13, Lev. 6.

⁶⁷³ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 560, 182.

⁶⁷⁴ Goldman, 1950: Pl. 94, No. 47.

⁶⁷⁵ Howland, 1958: No. 650-652, Pl. 49.

⁶⁷⁶ Hayes, 1980: 55, Pl. 7.

⁶⁷⁷ Bailey, 1988: Q 173, Plate 150.

⁶⁷⁸ Tezgör ve Sezer, 1995: 113, No. 290.

kandillerle⁶⁷⁹ benzeşir. Ayrıca Atina Agorası⁶⁸⁰, Royal Ontario Museum⁶⁸¹, Metropolis⁶⁸² ve Tralleis'te⁶⁸³ önceki yıllarda yapılmış kazılarda ele geçen Ephesos tipi kandiller arasında benzerleri bulunur. Tüm bu karşılaştırmalar sonucunda, Kat. No: 25 No'lu örnek İÖ geç 2. yüzyıl-İÖ erken 1. yüzyıla ait olmalıdır.

Sonuç yapılan Kat. No: 23-25 discus çevresinde yer alan hava delikleri, hamur özellikleri, gri renkli killeri, koyu gri-siyah metalik firnis, mızrak ucu burnu ve omuz üzerindeki bitkisel bezemeleriyle Ephesos tipi kandillerin karakteristik özelliklerini ve İÖ 2. yüzyılın son çeyreği ile İÖ 1. yüzyıl başının stilini yansıtır. Bu üç örnek Ephesos üretimi olmalıdır.

Ephesos tipi kandiller içinde Kat. No: 26-31 örnekler Kat. No: 23-25 No'lu örneklerden farklı kil yapıları ve formları ile bir grup olarak değerlendirilmiştir. Bu grup altında değerlendirilen örneklerin burun formları, daha kısa, uç kısmı daha yassı ve yumuşak hatlıdır. Daha geniş olan yuvarlak içbükey discusları üzerinde yuvarlak ve geniş bir yağ deliği bulunur. Kırmızımsı sarı hamura sahip bu örneklerin omuz ve burun üzerinde bezeme yoktur. Kulpları sağlam kalan örneklerden anlaşıldığı kadarıyla gibi yüksek halka kulpludur. Kat. No: 27 ise keskin hatlı açılal görünümü, omuz üzeri ve discus ile fitil deliği arasında yer alan bezemesi açısından farklıdır. Ancak Kat. No: 26-31 No'lu benzer kırmızımsı sarı hamur rengi ve kırmızı astar özelliği ile bu grup altında değerlendirilmiştir.

Kalıp yapımı bu örneklerden Kat. No: 28 'in burnu ve kulbu, Kat. No: 29'un kulbu kırık olarak ele geçmiştir. Kat. No: 31'in sadece burun ve gövdesinin az bir bölümü korunmuştur.

Kat. No: 26 No'lu kandil *Dromoslu Oda Mezar* içinde, kline 1'in kuzey köşesinde ele geçmiştir. Sağlam durumdaki bu örnek kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 7/8) mika katkılı, dış yüzeyindeki kırmızı astarda aşınma ve pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları görülür. Form olarak, mızrak burunlu, yuvarlak gövdeli geniş yuvarlak ve içbükey discuslu, geniş yağ delikli, dikey halka kulplu ve hafif yüksek kaidelidir. *Dromoslu*

⁶⁷⁹ Günay-Tuluk, 1996: Lev.36-37.

⁶⁸⁰ Howland, 1958: No. 651, Pl. 49.

⁶⁸¹ Hayes, 1980: 55, Pl.7.

⁶⁸² Gürler, 1994: 167, Çiz. 45, Lev. 35

⁶⁸³ Civelek, 2001: K 13, Lev.7

Oda Mezar buluntusu, önceki yıllarda yapılan kazılarda bulunmuş Tralleis⁶⁸⁴ örnekleri, İstanbul Arkeoloji Müzeleri⁶⁸⁵ pişmiş toprak kandiller katalogunda yer alan bir örnek ve Delos'dan⁶⁸⁶ ele geçen Ephesos tipi bir kandille benzeşir. Mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkılarak bu örnek, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ erken 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

Kat. No: 27 No'lu *Dromoslu* Oda Mezar buluntusu kandil, kline 2'in kuzey köşesinde sağlam ele geçmiştir. Kili 5 YR 6/6 kırmızımsı sarı ve mikalıdır. Dış yüzeyi aşınmış kırmızı astarlıdır. Mızrak burunlu, keskin hatlı ve açısız görünümlü, yuvarlak gövdeli, içbükey discuslu, iki yivli dikey kulpludur. Omuz üzeri ikili ok ucu motifi ile bezelidir ve burun köprüsü üzerinde kabartma halinde sakallı erkek başı yer alır. Hafif yüksek halka kaidenin tabanında silik A (alfa) harfi bulunmaktadır. Kat. No: 27'nin form açısından benzerleri Tralleis'te⁶⁸⁷ önceki yıllara ait yapılan kazılarda, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde⁶⁸⁸, Amisos⁶⁸⁹, Delos⁶⁹⁰, Tire⁶⁹¹ ve Prinene'de⁶⁹² ele geçmiştir. Mezar konteksti ve yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu* Oda Mezar buluntusu bu örnek, İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıla ait olmalıdır.

Oda Mezar buluntusu Ephesos tipi kandillerden bir başka örnek kline 4'ün güney bölümünde ele geçmiştir (Kat. No: 28). Kalıp yapımı örneğin kulp ve burun bölümü korunmamıştır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 7/8) mikalı, kireçli ve kumludur. Dış yüzeyi aşınmış kırmızı astarda dökülmeler görülmektedir. Çift dış bükey profilli yuvarlak gövdeli, yuvarlak ve hafif yüksek kaidelidir. Discusun etrafı plastik bantla çevrilmiş, yağ deliği oldukça geniş yapılmış, fitil deliğinde kullanıma bağlı yanma izleri oluşmuştur. İncelenen bu örneğin benzerleri Tralleis'te⁶⁹³ önceki yıllarda yapılan kazılarda, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde⁶⁹⁴, Delos⁶⁹⁵, Metropolis⁶⁹⁶, Priene⁶⁹⁷, Milet Müzesi'nde⁶⁹⁸ bulunur ve

⁶⁸⁴ Civelek, 2001: Lev.V, K 19, 22-24.

⁶⁸⁵ Tezgör ve Sezer, 1995: 116, No. 303.

⁶⁸⁶ Bruneau, 1965: Lev. 6, No: 315.

⁶⁸⁷ Civelek, 2001: Lev. IV, K 13.

⁶⁸⁸ Tezgör ve Sezer, 1995: 117, No. 305.

⁶⁸⁹ Tezgör ve Sezer, 1995: 127, No. 345

⁶⁹⁰ Bruneau, 1965: Pl. 12, No. 2235, 2252, 2272, 2344.

⁶⁹¹ Günay-Tuluk, 1996: K 58, Çiz.10 a, Lev. 10 b.

⁶⁹² Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 558, 174.

⁶⁹³ Civelek, 2001: K 16, 18, Lev. IV

⁶⁹⁴ Kassap ve Sezer, 1995: 116, No. 303.

⁶⁹⁵ Bruneau, 1965: Pl. 6, No. 313.

⁶⁹⁶ Gürler, 1994: 200, Çiz. 48, Lev. 38. Metropolis örneği Tralleis örneğinden farklı olarak boyun ile kesişen burun köprüsü üzerinde, yağın akışını kontrol edebilecek kanala sahipken, Tralleis örneğinde bu kanala rastlanmaz.

mezar konteksti ile benzer örneklerinden yola çıkılarak İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenebilir.

Oda Mezar buluntusu Ephesos tipi kalıp yapımı kandillerden biri kline 2'de tama yakın durumda ele geçmiştir, sadece kulp kısmı korunmamıştır (Kat. No: 29). Kili kırmızımsı renkte (5 YR 7/6) mika katkılıdır. Dış yüzeyi aşınmış kırmızı astarlıdır. Mızrak burunlu, çift dış bükey profilli, yuvarlak gövdelidir. Yuvarlak ve hafif yüksek kaidelidir. Yuvarlak geniş ve içbükey discusun merkezinde geniş bir yağ deliği yer almakta discus deliği etrafında kabartma halkalar bulunmaktadır. Fitol deliğinin çevresinde kullanıma bağlı yanma izleri görülmektedir. Benzerleri Tralleis'te⁶⁹⁹ önceki yıllarda yapılan kazılarda, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde⁷⁰⁰, Delos⁷⁰¹, Metropolis⁷⁰², Priene⁷⁰³ ve Milet Müzesi'nde⁷⁰⁴ görülür. Olasılıkla Tralleis buluntusu mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İÖ 2. yüzyılın son çeyreği - İÖ 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Tam olarak korunmuş Oda Mezar buluntusu Ephesos tipi kandillerden biri kline 4'ün güney bölmesinde ele geçmiştir (Kat. No: 30). Kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6) mika katkılıdır. Dış yüzeyindeki kırmızı astarda aşınma görülmektedir. Mızrak burunlu, yuvarlak gövdeli ve alçak halka kaidelidir. Bezemesiz yüksek içbükey discusun ortasında geniş yağ deliği bulunur. Discustan bezemesiz omuza dikey halka kulpla bağlanır. Fitol deliği uzun ve oval formudur. Fitol deliğinde yanma izleri olup, astarda dökülmeler görülür. Bu örnek Delos⁷⁰⁵ ve Tralleis'te⁷⁰⁶ önceki yıllarda yapılan kazılarda ele geçen dört örnek ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde⁷⁰⁷ korunan bir örnek ile benzeşir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Tralleis buluntusu bu kandil (Kat. No: 30), İÖ 2. yüzyılın son çeyreği - İÖ 1. yüzyıla tarihlendirilir.

⁶⁹⁷ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 560, 181. Priene örneğinde Tralleis örneğinden farklı olarak yağ deliğinin çevresinde üç küçük hava deliği bulunurken Tralleis örneğinde bu hava deliklerine rastlanmaz.

⁶⁹⁸ Günay-Tuluk, 1996: K 162, Çiz.17a.

⁶⁹⁹ Civelek, 2001: K 16, 18, Lev. IV

⁷⁰⁰ Tezgör ve Sezer, 1995: 116, No. 303.

⁷⁰¹ Bruneau, 1965: Pl. 6, No. 313.

⁷⁰² Gürlü, 1994: 200, Çiz. 48, Lev. 38. Metropolis örneği Tralleis örneğinden farklı olarak boyun ile kesişen burun köprüsü üzerinde, yağın akışını kontrol edebilecek kanala sahipken, Tralleis örneğinde bu kanala rastlanmaz.

⁷⁰³ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 560, 181. Priene örneğinde Tralleis örneğinden farklı olarak yağ deliğinin çevresinde üç küçük hava deliği bulunurken Tralleis örneğinde bu hava deliklerine rastlanmaz.

⁷⁰⁴ Günay-Tuluk, 1996: K 162, Çiz.17 a.

⁷⁰⁵ Bruneau, 1965: Pl. 6, No. 315.

⁷⁰⁶ Civelek, 2001: Lev. V, K 21-24.

⁷⁰⁷ Tezgör ve Sezer, 1995: 116, No. 303.

Açma I 'den ele geçen bir diğer örneğin sadece tabanından ve burun kısmından bir bölümü korunmuştur (Kat. No: 31). Kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 7/8) mika, kireç ve kum katkılıdır. Gövdenin korunan kısmından yuvarlak formlu ve mızrak burunlu olduğu anlaşılmaktadır. Fitol deliği büyük ve oval formlu olup, burun ve fitil deliği üzerinde kullanıma bağlı olarak yanma izleri görülür. Benzerleri göz önüne alındığında Açma I buluntusu kandil, İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Ephesos Tipi kandiller içinde Kat. No: 26-31 örnekler ise kil yapısı ve formları açısından ele alındığında Ephesos üretimi olmadıkları anlaşılmıştır. Ephesos tipi kandillerin kil renkleri gri iken, bu örneklerinki kırmızımsı sarıdır. Tralleis örneklerinin gövde ve burun yapısı, Ephesos örneklerine benzemekle birlikte, Kat. No: 27 hariç tüm örneklerde burun ovaldır ve her iki yanında küçük çıkıntılar bulunur. Ayrıca yüksek boyun ve içbükey profilli discusun ortasında geniş yağ deliği olması, Ephesos örneklerine benzemekle birlikte, yağ deliğinin etrafında hava basıncını ayarlamaya yarayan küçük delikler bulunmaz. Bu nedenle bu başlık altında değerlendirilen örneklerin Ephesos tipi kandillerin yerel taklidi olduğu düşünülebilir. Önceki yıllarda Tralleis'te yapılan kazı çalışmalarında bu tip kandillerin birebir benzerlerine rastlanmıştır.

4.1.1.1.2. Yuvarlak ve Oval Burunlu

Ephesos tipi kandillerin ikinci grubu yuvarlak burunlu örneklerdir (Kat. No: 32-37). Bu burun tipi mızrak burunlulardan daha sonra ortaya çıkmıştır. Bu tür örneklerde fitil deliği çevresi geniştir. Ancak burun dışında formda bir değişiklik görülmez. Yuvarlak burunlu kandillerin discusları, mızrak burunlu kandiller gibi çanak şeklinde ya da plastik bantla çevrili olabilir⁷⁰⁸. Bu örneklerden Kat. No: 32 ve 33 omuzda bulunan ve olasılıkla kandili tutmayı sağlayan kulakçıkları ile diğerlerinden farklıdır. Bu tip kandiller bazı araştırmacılar tarafından farklı başlık altında incelenmiştir. Bizim çalışmamızda değerlendirilen kandiller, burun yapılarına göre tiplere ayrılarak tipoloji oluşturulduğundan bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Anadolu ve dışındaki merkezlerde benzer örneği fazla görülmeyen bu tipin üretim yeri ile ilgili kesin bilgi yoktur. Üretim merkezleri olarak Pergamon⁷⁰⁹, Ephesos⁷¹⁰ ya da Küçük

⁷⁰⁸ Öztürk, 2003: 56.

⁷⁰⁹ Kassap ve Sezer, 1995: 109, 124-125.

⁷¹⁰ Kassap ve Sezer, 1995: 109, 124-125.

Asia⁷¹¹ üzerinde durulur⁷¹². Bailey⁷¹³ formların büyük çoğunluğunun Batı Anadolu ve yakınındaki adalarda ve az miktarda da Mısır ve Karadeniz sahillerinde kullanım gördüğünü, fakat üretim yerinin tam belirlenemediğini belirtir. Brants⁷¹⁴ bu kandillerin Anadolu'da üretilmiş olabileceğini ifade etmekte ancak bir üretim yeri vermemektedir. Kassap ve Sezer⁷¹⁵, bu kandillerin omuzlarındaki dikdörtgen çıkıntı ve burunları üzerindeki maskın Pergamon, discus ve burun yapısının ise Ephesos özelliği olduğunu belirterek, her iki atölyenin ticari faaliyetlerle birbirini etkilediğini ön görür. Benzer Ephesos tipi kandillerde kulakçıklı örnekler de bulunmaktadır. Pergamon üretimi kandillerde ise bu kulakçıklar stilize yaprak şeklindedir⁷¹⁶. Şerit kulpları, burun ve gövde profilleri ile metal kandillerden esinlenerek yapıldığı düşünülen⁷¹⁷ bu tip kandiller, Walters⁷¹⁸ tarafından "Ephesos Tipi" kandiller olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, omuz üzerinde genellikle bitkisel, geometrik ve dil motifleri taşıyan bu örnekler, İÖ 2. yüzyılın son çeyreğinden İÖ 1. yüzyıla kadar Anadolu'nun bir çok yerinde üretilmişlerdir⁷¹⁹.

Tam korunmuş Oda Mezar buluntusu kulakçıklı ve yuvarlak burunlu Ephesos kandillerden ilk örnek (Kat. No: 32), kline 4'ün güney bölmesinde ele geçmiştir. Kalıp yapımı çift konik gövdeli bu örnek diğer Ephesos tipi kandillerden 18.2 cm. uzunluğu ile boyutça farklıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Bezemesiz yuvarlak içbükey discus, çember biçimiyle sınırlanmış ve ortasına küçük yağ deliği açılmıştır. Discustan omuza bağlanan dikey kulp üzerinde üçlü yiv, omuzda karşılıklı yerleştirilmiş dışa taşkın, dikdörtgen ve küt formlu kulakçıklar vardır. Tutmayı kolaylaştırmak için yapılan bu kulakçıklar, kandil yüzeyinin genişlemesine neden olmuştur. Gövde ile orantılı uzun burun köprüsü üzerinde discus çemberine bağlantılı bir boğa başı ve eğimli omzun sağ kenarında silik olarak görülebilen dört adet kabartma biçiminde nokta bezeme yer alır. Hafif içbükey yuvarlak dipli olup, geniş fitil deliği yuvarlaktır ve etrafı bir kenarla çevrilmiştir. Astarıda yer yer dökülmeler görülür. Oda Mezar buluntusu bu kandilin (Kat. No: 32) form ve bezeme olarak yakın benzerleri Anadolu'da⁷²⁰, Milet Müzesi⁷²¹,

⁷¹¹ Brants, 1913: 8-9; Bailey, 1975: 202.

⁷¹² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 79-80.

⁷¹³ Bailey, 1975: 198-204.

⁷¹⁴ Brants, 1913: 8-9, Pl. 1, No. 85.

⁷¹⁵ Kassap ve Sezer, 1995: 124, 138, No. 333-334,368.

⁷¹⁶ Tamsü-Polat: 2017: 81.

⁷¹⁷ Aydın-Tavukçu, 2006: 124.

⁷¹⁸ Walters, 1914: 21-22.

⁷¹⁹ Aydın-Tavukçu, 2006: 125.

⁷²⁰ Brants, 1913: 8-9, Pl. 1, No. 85.

Ephesos Müzesi⁷²², İstanbul Arkeoloji Müzesi⁷²³, Parion⁷²⁴, Aphrodisias⁷²⁵ ve Tralleis⁷²⁶'te görülür.

Brants, "Tip 3"'te değerlendirdiği Anadolu örneğini İÖ 2. yüzyıl sonları-İÖ 1. yüzyıla⁷²⁷ tarihlerken, Barın tarafından "Grup II. Geç Hellenistik görünümlü Roma Kandilleri" başlığı altında değerlendirilen Milet Müzesi örneği, İÖ 2. yüzyılın 4. çeyreği - İÖ 1. yüzyıla⁷²⁸, bir diğer Milet Müzesi örneği, Günay-Tuluk tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla⁷²⁹, İstanbul Arkeoloji Müzesi örnekleri, Kassap ve Sezer⁷³⁰ tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, Parion örneği Tavukçu⁷³¹ tarafından İÖ geç 1. yüzyıla, Aphrodisias örneği Kıralı⁷³² tarafından İÖ 2. yüzyıl - İÖ 1. yüzyıl başlarına, Tralleis örneğini Civelek⁷³³ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir. Genel olarak diğer merkezlerde ele geçen bu tip kandiller, İÖ 2. yüzyıl-İÖ 1. yüzyıl özelliklerini gösterir. Benzerleriyle yapılan karşılaştırmalar sonucunda, *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 32) İÖ 2. yüzyıl sonu - İÖ 1. yüzyıl başına tarihlendirilebilir.

Kulakçıklı ve yuvarlak burunlu Ephesos tipi kandillerden diğer örnek Çatı Kiremitli Mezar 12'de ele geçmiştir (Kat. No: 33). Kırık olan kulp ve sağ kulakçık dışında sağlamdır. Kalıp yapımı kandilin, kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 7/4) mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak ve kalın burunlu kandilin gövdesi bir önceki örneğe göre (Kat. No: 32) daha yuvarlak formludur. Bezemesiz yuvarlak, dar, içbükey discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlanmış ve ortasında küçük yağ deliği açılmıştır. Kulakçığın formu bir önceki örneğe (Kat. No: 32) göre farklılık gösterir. Önceki örneğin (Kat. No: 32) kulakçık formu daha küçük ve küt olup, bu örneğin sol omzunda dışa taşkın bir form gösterir. Gövde ile orantılı uzun burun köprüsü üzerinde sakalsız bir mask figürü, omuzda meyveli sarmaşık motifi bulunmaktadır. Hafif içbükey yuvarlak tabanlı kandilin fitil deliği yuvarlaktır ve etrafı bir kenarla çevrilmiştir. Geniş fitil deliği çevresinde yanma izleri ve yüzeyde patina izi görülür.

⁷²¹ Barın, 1995: 11, Kat. No: 7, Lev. 3 b, Çiz 3 d; Günay-Tuluk, 1996: K 41, Lev. 7 d, Çiz. 8a.

⁷²² Günay-Tuluk, 1996: K 38, Çiz. 8 b, Lev. 7 a.

⁷²³ Kassap ve Sezer, 1995: 124, 138, No. 333-334, 368.

⁷²⁴ Tavukçu, 2005: 124-125, Kat. No: 198, Çiz. 144, Lev. 60, Res. 236.

⁷²⁵ Kıralı, 2012: 28-31, Kat. No: 1.

⁷²⁶ Civelek, 2001: 86, K 77, Lev. 14.

⁷²⁷ Brants, 1913: 8-9.

⁷²⁸ Barın, 1993: 11.

⁷²⁹ Günay-Tuluk, 1996: K 41.

⁷³⁰ Kassap ve Sezer, 1995: 124, 138.

⁷³¹ Tavukçu, 2005: 260.

⁷³² Kıralı, 2012: 31.

⁷³³ Civelek, 2001: 43.

Metin⁷³⁴, kandillerin burunları üzerinde sık görülen genç erkek başların Eros, Tuluk⁷³⁵ sakallı maskların Satyr olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Günay-Tuluk⁷³⁶ bezeme olarak Ionia Bölgesi'nde çoğunlukla meyveli sarmaşık yaprağının, Ionia dışında ise Ion kymationunun tercih edildiğini ifade etmiş ve bunun nedenini atölyeler arası etkileşime bağlamıştır. Ancak bizim örneğimiz üzerinde meyveli sarmaşık yaprağı kullanılmıştır. Çatı Kiremitli Mezar 12'nin benzerlerine (Kat. No: 33), British Museum⁷³⁷, Kıbyra⁷³⁸, Ephesos⁷³⁹, Milet Müzesi⁷⁴⁰, Hierapolis⁷⁴¹, İstanbul Arkeoloji Müzesi⁷⁴² ve Tralleis'te⁷⁴³ rastlanır.

British Museum örneği, Bailey tarafından İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl ortasına⁷⁴⁴, "Omuzdan Dikdörtgen Çıkıntılı Kandiller" başlığı altında incelenen Kıbyra buluntusu Metin tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla⁷⁴⁵, Ephesos örneği Günay-Tuluk⁷⁴⁶ tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, Barın tarafından "Grup II. Geç Hellenistik Görünümlü Roma Kandilleri" başlığı altında değerlendirilen Milet Müzesi örneği İÖ 2. yüzyılın 4. çeyreğ -İÖ 1. yüzyıla⁷⁴⁷, Hierapolis örneği Okunak⁷⁴⁸ tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıl başına, İstanbul Arkeoloji Müzesi örnekleri, Kassap ve Sezer⁷⁴⁹ tarafından İÖ 2. yüzyılın son çeyreği-İÖ 1. yüzyıla, Tralleis örneği Civelek⁷⁵⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Diğer kent merkezlerinde ele geçen bu tip kandiller için önerilen tarih genel olarak İÖ 2. yüzyıl-İÖ 1. yüzyıldır. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Çatı Kiremitli Mezar 12 buluntusu (Kat. No: 33) benzer örneklerinden yola çıkılarak İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenir.

Alışılmış Ephesos tipi kandillerden farklı gövde ve burun yapısına sahip örnekler de bulunur (Kat. No: 34-37). Bu kandiller yukarıda değindiğimiz mızrak ya da yuvarlak

⁷³⁴ Metin, 2012: 99.

⁷³⁵ Günay-Tuluk, 1996: 46.

⁷³⁶ Günay-Tuluk, 1996: 47.

⁷³⁷ Bailey, 1975: 202-203, Pl. 89, Q 474.

⁷³⁸ Metin, 2012: 269, K 8-9.

⁷³⁹ Günay-Tuluk, 1996: K 38, Çiz. 8 b, Lev. 7 a.

⁷⁴⁰ Barın, 1995: 11, Kat. No: 7, Lev. 3b, Çiz. 3 d.

⁷⁴¹ Okunak, 2005: 89, Kat. No: 21.

⁷⁴² Kassap ve Sezer, 1995: 124, No. 333-334.

⁷⁴³ Civelek, 2001: 86, K 77, Lev. 14.

⁷⁴⁴ Bailey, 1975: 202-203.

⁷⁴⁵ Metin, 2012: 269.

⁷⁴⁶ Günay-Tuluk, 1996: K 38.

⁷⁴⁷ Barın, 1995: 11.

⁷⁴⁸ Okunak, 2005: 89, Kat. No: 21.

⁷⁴⁹ Kassap ve Sezer, 1995: 124.

⁷⁵⁰ Civelek, 2001: 43.

burunlu kandillerden farklı olarak, uzun bir burun ve oval fitil deliğine sahiptir. Boyun yapılarından dolayı Ephesos tipi kandiller adı altında değerlendirilen bu örneklerin gövdesi daha yuvarlatılmış profillidir. Burunları üzerinde kanallar yer alır ve bu kanallar discusu çevreleyen bant ile birleşir. Kalıp yapımı örnekler, kırmızımsı sarı renkte hamura ve mikalı kile sahiptir. Geniş, bezemesiz discusları üzerinde, bir yağ deliği bulunur.

Oval burunlu Ephesos tipi kandillerden bir örnek (Kat. No: 34), Çatı Kiremitli Mezar 13 içinde ele geçmiştir. Sağlam durumda ve kalıp yapımı bu örneğin kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 7/4) mika katkılı, dış yüzeyi kırmızı astarlıdır. Uzun burunlu, oval gövdeli ve kesik konik hazneli, bezemesiz, geniş içbükey discusun ortasında küçük yağ deliklidir. Discustan omuza iki yivli dikey kulp ile bağlanmakta, discus ile burun arasında çizgi hat bulunmaktadır. Eğimli omzun sağında ve solunda ion kymationu yer alır. Uzun burun üzerinde oval fitil deliği yer almakta, kullanıma bağlı fitil deliğinin çevresinde yanma izleri, görülmektedir. Hafif yüksek yuvarlak bu örneğin astarında yer yer dökülmeler görülür. Oda Mezar buluntusunun benzer örneklerine Royal Ontario Museum'da⁷⁵¹ ve Tralleis'te⁷⁵² rastlanır. Hayes⁷⁵³ Royal Ontario Museum örneklerini İÖ 2. yüzyıl veya 1. yüzyıla, Civelek⁷⁵⁴ ise Tralleis örneğini İÖ Geç 2. yüzyıl-İÖ Erken 1. yüzyıla tarihler. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 34) İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Oval burunlu Ephesos tipi kandillerden bir başka örnek (Kat. No: 35), Açma I de ele geçmiştir. Sağlam durumdaki kalıp yapımı bu örneğin kili kırmızımsı sarı renkte (10 YR 5/2), mika katkılıdır. Uzun burunlu, oval gövdeli ve kesik konik hazneli, bezemesiz, geniş içbükey discusun ortası küçük yağ deliklidir. Discus omuza üç yivli dikey kulp ile bağlanmakta ve discus ile burun arasında çizgi hatlar bulunmaktadır. Kulbun, sol omzun çevresinde yanma izleri, eğimli omzun sağında ve solunda ion kymationu ve hafif yüksek yuvarlak kaideli örneğin astarında yer yer dökülmeler görülür. Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Royal Ontario Museum'da⁷⁵⁵ ve Tralleis'te⁷⁵⁶ rastlanır. Hayes⁷⁵⁷ Royal Ontario

⁷⁵¹ Hayes, 1980: Pl. 15, No.154-155.

⁷⁵² Civelek, 2001: Lev. VII, K 34.

⁷⁵³ Hayes, 1980: 33.

⁷⁵⁴ Civelek, 2001: 76.

⁷⁵⁵ Hayes, 1980: Pl. 15, No.154-155.

⁷⁵⁶ Civelek, 2001: Lev. VII, K 34.

⁷⁵⁷ Hayes, 1980: 33.

Museum örneklerini İÖ 2. yüzyıl veya 1. yüzyıla, Civelek⁷⁵⁸ ise Tralleis örneğini İÖ geç 2. yüzyıl-İÖ erken 1. yüzyıla tarihler. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu örnek (Kat. No: 35), İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Tam korunmuş oda Mezar buluntusu oval burunlu Ephesos tipi kandillerden biri (Kat. No: 36), kline 4'ün güney köşesinden ele geçmiştir. Kalıp yapımı bu örneğin kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 7/6) mika katkılıdır. Oval burunlu, oval gövdeli olup bezemesiz yuvarlak, geniş içbükey discussun ortasında küçük yağ deliği bulunur. Dış yüzeyi kırmızı astarlıdır. Discustan omuza bağlanan dikey kulp üzerinde üç yiv yer almakta ve mızrak ucu burunlu örneklerde görülmeyen uzun burun üzerinde oval fitil deliği yer almaktadır. Discus ile burun arasında çizgi hat bulunmakta ve fitil deliğinin çevresinde yanma izleri görülmektedir. Eğimli omzun sağında ve solunda Ion kymationu yer almaktadır. Hafif yüksek halka kaideli kandilin kaidesinde usta işareti vardır. Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Royal Ontario Museum'da⁷⁵⁹ ve Tralleis'te⁷⁶⁰ rastlanır. Hayes⁷⁶¹, Royal Ontario Museum örneklerini İÖ 2. yüzyıl veya 1. yüzyıla, Civelek⁷⁶² ise Tralleis örneğini İÖ geç 2. yüzyıl-İÖ erken 1. yüzyıla tarihler. Mezar konteksti ve yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 36) İÖ 2. yüzyıl ortasına tarihlendirilmiştir.

Oda mezar buluntusu oval burunlu Ephesos tipi kandillerin bir diğeri (Kat. No: 37), kline 4'te ele geçmiştir. Kalıp yapımı bu örneğin kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 7/6) mika katkılıdır. Dış yüzey aşınmış kırmızı astarlıdır. Kulp ve kaide kırık olup uzun burunlu, oval gövdeli, kesik konik hazneli ve bezemesiz omuzludur. Bezemesiz yuvarlak, geniş içbükey discussun ortasında büyük yağ deliği bulunur. Kat. No: 36'de gördüğümüz gibi uzun burun üzerinde oval fitil deliği yer alır. Ancak bu örneğin (Kat. No: 37) fitil deliği önceki örneğe (Kat. No: 36) göre daha büyüktür. Discus ile burun arasında kanal bulunmaz. Fitol deliğinin çevresinde yanma izleri burun üzerindeki boya izleri görülür. Oda Mezar buluntusunun benzer örneklerine Royal Ontario Museum⁷⁶³, Tralleis'te⁷⁶⁴ rastlanır. Hayes⁷⁶⁵ Royal Ontario

⁷⁵⁸ Civelek, 2001: 76.

⁷⁵⁹ Hayes, 1980: Pl. 15, No.154-155.

⁷⁶⁰ Civelek, 2001: Levha VII, K. 34.

⁷⁶¹ Hayes, 1980: 33.

⁷⁶² Civelek, 2001: 76.

⁷⁶³ Hayes, 1980: Pl. 15, No. 154-155.

⁷⁶⁴ Civelek, 2001: Lev. VI, K 27, 30, Lev. VII, 32-33.

⁷⁶⁵ Hayes, 1980: 33.

Museum örneklerini İÖ 2. yüzyıl veya 1. yüzyıla, Civelek⁷⁶⁶ ise Tralleis örneğini İÖ geç 2. yüzyıl-İÖ erken 1. yüzyıla tarihler. Benzerleriyle karşılaştırıldığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu örneğimiz (Kat. No: 37) İÖ geç 2. yüzyıl-erken 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Yukarıda da belirttiğimiz şekilde Kat. No: 34-37'in benzer örnekleri farklı zamanlarda yapılan kazılarda Tralleis'te bulunmuştur ve bu örneklerin büyük çoğunluğu aynı kalıpta yapılmış olmalıdır.

4.1.1.2. Kalp Burunlu

Nekropol alanında ele geçen diğer kandil grubu "Kalp Burunlular"dır (Kat. No: 38-42)⁷⁶⁷. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca sevilerek kullanılan kalp burunlu kandiller hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Bu tür kandileri Loeschke⁷⁶⁸ "Tip VIII" altında, Brooner⁷⁶⁹ "Tip XXV" adı altında, Vessberg⁷⁷⁰ kısa yuvarlak burunlu kandillerle birlikte "Tip XV" altında, Bailey⁷⁷¹ "Tip P", Perlzweig⁷⁷² "Kalp Burunlu" adı altında sınıflandırır. Bailey bu tipteki kandilleri 10 grup altında değerlendirir⁷⁷³. Loeschke⁷⁷⁴ ve Broneer⁷⁷⁵ tarafından tanımlanan bu tipin karakteristik özelliği, kalp biçiminde biten burundur. Kısa kalp burunlu kandiller, uzantısı olmadan doğrudan omuz üzerine bağlanan burunları ile ayrı bir grubu oluşturmaktadır. Bu tip kandillerde discus fazla derin değildir ve genellikle iki ya da üç adet yiv ile çevrelenmiştir. Ayrıca kalp burunlu kandillerde discus ve omuz kısmı genellikle bezemelidir⁷⁷⁶. Kalp burunlu örneklerde, Ephesos tipi kandillerde görülen gövde ile burun arasındaki uzun mesafe yoktur; aksine birbiri içine geçen kabartma biçimindeki discus kanalları ile kandil burnu bitişiktir. Bu tip örnekler, çoğunlukla düz tabanlıdır ve dikey tutamaktır.

Tralleis Batı Nekropolü mezarlarından beş adet kalp burunlu kandil ele geçmiştir (Kat. No: 38-42). Sağlam ele geçen bu kalp burunlu kandiller az mikalı olup, genellikle kırmızı ve kırmızımsı sarı hamura sahip Tralleis örneklerinde bezeme, geniş çaplı, dairesel gövdeli ve

⁷⁶⁶ Civelek, 2001: 74-75.

⁷⁶⁷ Kalp burunlu kandillerin nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

⁷⁶⁸ Loeschke, 1919: 237-243.

⁷⁶⁹ Brooner, 1930: 83-87, No. 502-525; Lev.X.

⁷⁷⁰ Vessberg, 1953: 126, Lev. III, 13.

⁷⁷¹ Bailey, 1980: 336.

⁷⁷² Perlzweig, 1961: 86, No.160-164.

⁷⁷³ Bailey, 1980: 336.

⁷⁷⁴ Loeschke, 1919: 237-243.

⁷⁷⁵ Brooner, 1930: 83-87.

⁷⁷⁶ Tamsü-Polat, 2017: 90.

düzgün perdahlı discusta yer alır⁷⁷⁷. Ayrıca yuvarlak gövdeli Tralleis örneklerinde içbükey discus ve discusu çevreleyen iki ya da daha fazla sayıda kabartma halka dikkati çeker. Yağ delikleri çoğunda küçüktür ve discusun merkezine açılmışlardır. Tralleis örneklerinde bezeme çoğunlukla kandilin geniş çaplı, dairesel discus üzerindedir. Kat. No: 40 ve 42 No'lu kandilin discusları bezemelidir. Ancak geniş discus yüzeyine rağmen, merkezde bezemesi bulunmayan (Kat. No: 38, 39, 41) örnekler de bulunmaktadır. Kat. No: 42 No'lu örneğin omuz bölümü bezemesizken, Kat. No: 38-41 No'lu kandillerin omuz kısımlarında ion kymationu yer alır.

Tam korunmuş Oda Mezar buluntusu kalp burunlu kandillerden ilki (Kat. No: 38), kline 1'in üzerinden ele geçmiştir. Kalıp yapımı, kili kırmızımsı sarı renkli (7.5 YR 6/6) mika kireç ve kum katkılıdır. Burun gibi kandilin gövdesi de kalp şeklinde ve yuvarlak kaidelidir. İçbükey discusun ortasında yağ deliği bulunur. Geniş discusun kenarı halka bezeme ile sınırlandırılmıştır. Kaliteli işçilik yansıtan bu örnekte discus üzerinde figürlü bezeme yoksa da, discus kanalının etrafı aynı özenle işlenmiş ion kymationu ile bezenmiştir. İki yivli kulba sahip örneğin astarında yer yer dökülme ve gövde de kireçlenme görülmektedir. İncelediğimiz örnek kalp burunlu grup içinde geniş discus yüzeyine rağmen, merkezde bezemesi bulunmayan, ancak onu çevreleyen kanal etrafına ion kymationu yerleştirilen, İS 1. yüzyıl ortalarına tarihli Kıbrıs örnekleri ile benzerir⁷⁷⁸. Oda Mezar buluntumuz, British Museum'dan ele geçen bir örnek ile form bakımından benzerdir⁷⁷⁹. Farklı olarak British Museum örneğinin omuz bölümü bezemesizken, Tralleis örneğinin bezemelidir. Walters, "kalp burunlu kandiller" grubunda incelediği bu örneği İS 3. yüzyıla⁷⁸⁰, Bailey tarafından "Asia: Ephesus grubu" altında incelenen örnek ise Flavianus-Traianus Dönemleri'ne tarihlemiştir⁷⁸¹. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar buluntusu* (Kat. No: 38), İS 1. yüzyıla tarihlenebilir.

Yine kalp burunlu bir diğer örnek (Kat. No: 39), kline 2'nin kuzey köşesinden 85 cm. güneyde bulunmuştur. Kalıp yapımı, kırmızımsı sarı renkli (5 YR 6/8) killi, mika, kireç ve kum katkılıdır. Dış yüzeyi kırmızı astarlı, yuvarlak gövdeli, yuvarlak düz tabanlıdır. Konsantrik kabartma halkalar içbükey discusu çevrelemektedir. Bezemesiz discusun

⁷⁷⁷ Saraçoğlu, 2015: 480.

⁷⁷⁸ Vessberg ve Westholm, 1956: 189-190.

⁷⁷⁹ Walters, 1914: 177, Fig. 248, No. 1178; Bailey, 1988: 379, Pl. 103, Q 3075.

⁷⁸⁰ Walters, 1914: 167 vd.

⁷⁸¹ Bailey, 1988: 379.

ortasında yağ deliği bulunur. Omuzda silik durumda sol omuz üzerinde 10, sağ omuz üzerinde 20 olmak üzere toplam 30 adet nokta ion kymationu yer alır. Discus çemberinden omuza bağlanan dikey kulp üzerinde üç yiv yer alır. Fitol deliğinde yanma izleri, astarda yer yer kireçlenme görülür. Oda Mezar buluntusu, omzunda *pelta* motifinin yer aldığı British Museum'dan benzer örnek, Bailey tarafından Traianus-Antoninler Dönemi'ne tarihlenir⁷⁸². Ayrıca Kıbyra buluntusu bir örnek hem form, hem de bezeme açısından Tralleis örneğine benzer⁷⁸³. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında, *Dromoslu* Oda Mezar buluntusu (Kat. No: 39) İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir.

Kalp burunlu kandillerden Kat. No: 40 No'lu örnek kline 4'ün güney bölümünde bulunmuştur. Omuzun bir bölümü kırıktır. Kalıp yapımı, kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/8) killi, mika, kireç ve kum katkılı, dış yüzeyi aşınmış kırmızı astarlıdır. Yuvarlak gövdeli ve yuvarlak diplidir. İçbükey discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılmış olup discus çemberi omuza üç yivli dikey kulp ile bağlanır. Fitol deliği çevresinde kullanımdan kaynaklanan yanma izleri görülür. Bu örnekte diğer kalp burunlu örneklerden farklı olarak figürel bir anlatım görülür. Figürel anlatımda görülen en yaygın betimleme biçimi keçi, geyik, koyun, boğa gibi doğa hayvanlarıdır. Pastoral görünüme sahip Tralleis örneğinde (Kat. No: 40), kandilin içbükey discusu üstünde kitharalı figürün etrafı koyun, keçi, kuş gibi hayvanlarla çevrilmiştir. Geniş yağ deliğinin sağında elinde kithara ile oturur durumda koyunlarını otlatan bir çoban ve çobanın arkasında palmiye dalı yer alır. Bu figür elinde tuttuğu kithara ile tanrı Apollon'u (?) veya Orpheus'u(?) hatırlatır. Kithara üzerinde bir kuş, kuşun arkasında kuşa bakar durumda bir tilki, tilkinin altında bir koyun bulunur. Figürlü anlatımı çevreleyen discus kanalının etrafında ise aynı özenle 36 adet ion kymationu işlenmiştir. Sahnenin alt tarafında ise yatan bir köpek tasvir edilmiştir. Tanrı Apollon'un ve Orpheus'un çobanlık yaptığı ikonografik olarak bilinmektedir. Sürüsünü otlatan çoban figürleri İS 1. ve 2. yüzyılda kandiller üzerinde yaygındır⁷⁸⁴. Bu tür betimlemelerde çobanlar bazen dinlenir, bazen süt sağlar⁷⁸⁵ bazen de Tralleis örneği gibi lir ya da kithara çalarken görülür⁷⁸⁶.

⁷⁸² Bailey, 1988: 380, Pl. 103, Q 3084.

⁷⁸³ Metin, 2012: 346, K 149.

⁷⁸⁴ Metin, 2012: 49.

⁷⁸⁵ Bailey, 1988: Pl. 120, Q3286.

⁷⁸⁶ Metin, 2012: 50.

Oda Mezar buluntusu Tralleis örneğinin form ve bezeme açısından benzerlerine British Museum⁷⁸⁷, Aydın Arkeoloji Müzesi⁷⁸⁸, Kyzikos⁷⁸⁹, Lodikeya⁷⁹⁰, Kıbyra⁷⁹¹ ve Tralleis'te⁷⁹² rastlanır. British Museum'daki örnek, Tralleis örneği gibi yuvarlak gövdeli ve discusu üzerinde Triton? bezemelidir. Discus kanalının çevresinde ise ion kymationu görülür⁷⁹³. Yine British Museum'dan diğer örnekler, Tralleis örneğine form ve bezeme açısından benzer. Bailey'in Katalogu'nda Q3085 ve 3086 No'lu kalp burunlu örnekler, Tralleis örneği gibi yuvarlak formludur. Discus kanalının etrafı yine ion kymationu ile bezenmiştir. Tralleis buluntusunda mitolojik bir sahne yer alırken Q 3085⁷⁹⁴ No'lu örneğin discusu üzerinde boğa, Q 3086⁷⁹⁵ No'lu da ise keçi yer alır. Her üç örneğin kulbu da halka kulp olup, Tralleis örneğinin kulbu daha derin yivlidir. British Museum örnekleri Tralleis buluntusu ile form ve bezeme açısından benzer.

Kalp burunlu örnekler Tralleis örneği ile benzer bir şekilde yuvarlak gövdeli olup, discusları üzerinde betimli bir sahne ile birlikte discus kanalının çevresinde ion kymationu yer almaktadır. British Museum'dan Q 3087⁷⁹⁶ No'lu örneğin discusu üzerinde nehir tanrısı olduğu düşünülen bir figür, Q 3088⁷⁹⁷ No'lu örneğin discusu üzerinde ise Prometheus'un ateşi çalma sahnesi işlenmiştir. Q3085-3088 No'lu British Museum örnekleri, Bailey tarafından Traianus-Antoninler Dönemi'ne tarihlenir⁷⁹⁸. Aydın Müzesi örneği Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzerdir. Kalp burunlu örnekler Tralleis örneği ile benzer şekilde yuvarlak gövdeli, discusları figür betimli, discus kanalının çevresinde ion kymationludur. Aydın Müzesi örneğinin discusu üzerinde bir hayvan ve üzerine oturmuş erkek, solda hayvana çanakla yemek veren eğilmiş bir kadın figür yer alır. Aydın Müzesi örneği form bakımından İS 2. yüzyılın ilk yarısı, bezeme bakımından ise İS 2. yüzyıl stilini yansıtır. Kyzikos örneği de form ve bezeme açısından Tralleis örneğine benzer. Kyzikos örneğinde yuvarlak gövdeli discusu üzerinde, başında pylon olan Samos Hera'sı tipinde

⁷⁸⁷ Walters, 1914: 170, Fig. 239, No. 1125; Bailey, 1988: 380, Pl.103-104, Q 3085-3088.

⁷⁸⁸ Barın, 1995: 23, Kat. No: 34, Lev. 12 c.

⁷⁸⁹ Öztürk, 2003: 153, Kat. No: 79, Lev. 27a, Kat. Çiz. 81.

⁷⁹⁰ Şimsek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 402, Katalog. No: 88.

⁷⁹¹ Metin, 2012: 326-328,331-332, K 113, K 117, K 123, Çiz. 23, K 124.

⁷⁹² Erön, 2013: Lev. 92, Kat. No: 82.

⁷⁹³ Walters, 1914: 170, Fig. 239, No. 1125.

⁷⁹⁴ Bailey, 1988: 380, Pl. 103, Q 3085.

⁷⁹⁵ Bailey, 1988: 380, Pl. 103, Q 3086.

⁷⁹⁶ Bailey, 1988: 380, Pl. 104, Q 3086.

⁷⁹⁷ Bailey, 1988: 380, Pl. 104, Q 3087.

⁷⁹⁸ Bailey, 1988: 380.

tanrıça, discus kanalının çevresinde ise ion kymationu yer alır. Kyzikos örneği İS 1.-2 yüzyıla tarihlenir⁷⁹⁹.

Bir başka kalp burunlu örnekler Laodikeia'da⁸⁰⁰ karşımıza çıkar. Laodikeia örneklerinden ilki Tralleis örneği ile benzer şekilde, kalıp yapımı ve dairesel formludur. Discusu üzerinde karşılıklı mücadele eden gladyatör ile omuz üzerinde ion kymationu yer alır. Laodikeia örneği Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14) ile İS 2. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir⁸⁰¹. Yine Laodikeia Nekropolü'nden⁸⁰² kalp burunlu örnek kalıp yapımı olup, gövdesi dairesel formludur. Discusu üzerinde, ince zemin çizgisi üzerine yerleştirilmiş ve yanında meşele ya da kırbaç? ile betimlenen bir büst, omuz üzerinde ise benzer şekilde ion kymationu yer almaktadır. Bu örnek İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir⁸⁰³.

Bir başka kalp burunlu örnek Kibyra'da görülür⁸⁰⁴. Kibyra örnekleri de Tralleis örneği gibi kalıp yapımı, dairesel gövdeli, discuları üzeri betimli ve omuz üzerinde ion kymationludur. İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bu örneklerden ilkinde uzanır haldeki Leda, kucağında kuğu tutarken betimlenmiştir⁸⁰⁵. İS 1. yüzyıl sonu-2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiş⁸⁰⁶ diğer örneğin discusu üzerinde yelkenli gemi üzerinde kürek çeken bir figür ile geminin altında bir balık yer alır. Yine Kibyra'dan son örneğin içbükey discusu üzerinde ön ayaklarını kaldırmış bir leopar, önündeki kraterden su içerken, arkasında ağaç betimi bulunan kandil İS 2. yüzyılın ikinci çeyreği ve sonrasına tarihlenmiştir⁸⁰⁷. İS 2. yüzyılın başlarına tarihlenmiş Aphrodisias Müzesi'nden diğer bir örnek⁸⁰⁸, Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzer. Gövdesi dairesel formlu olan kısa kalp burunlu örneğin omzu, Tralleis örneği gibi ion kymationu ile çevrelenmiştir. Discusu üzerinde ise geyik avı sahnesi yer alır. Son karşılaştırma örneği daha önceki dönem Tralleis kazıları sırasında sokak altı kanalizasyondan ele geçen ve Erön tarafından İS. 2. yüzyıl başına tarihlenen bir kandildir⁸⁰⁹. Bu kandil form ve figürel bezemeli discusu ile benzerdir. Omuz bölümünde bizim örneğimiz ile benzer şekilde ion kymationu ile geniş içbükey discus üzerinde

⁷⁹⁹ Öztürk, 2003: 153, Kat. No: 79, Lev. 27 a, Çiz. 81.

⁸⁰⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 402, Kat. No: 88.

⁸⁰¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 402.

⁸⁰² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 653, Kat. No: 630.

⁸⁰³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 653.

⁸⁰⁴ Metin, 2012: 326-328, 331-332, K 113, K 117, K 123, Çiz. 23, K 124.

⁸⁰⁵ Metin, 2012: 326, K 113.

⁸⁰⁶ Metin, 2012: 328, K 117.

⁸⁰⁷ Metin, 2012: 332, K 123.

⁸⁰⁸ Kıralı, 2016: 38, 42, 85, Kat. No: 7.

⁸⁰⁹ Erön, 2013: 243.

olasılıkla mitolojik bir anlatım içeren kanatlı bir erkek ve hayvan figürü yer alır⁸¹⁰. Mezar konteksti ile yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 40), İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

İyi korunmuş durumdaki kalp burunlu kandillerden bir diğeri (Kat. No: 41), *Dromoslu Oda Mezarın* tabanından ele geçmiştir. Kalıp yapımı bu örneğin kili kırmızı renkte (2.5 YR 5/6) az mika kireç ve kum katkılı, dışı kırmızı astarlı, gövde ve kaidesi yuvarlaktır. Geniş içbükey discusun ortasında küçük yağ deliği bulunmakta ve discusun kenarını halka bezeme sınırlandırmaktadır. Kaliteli işçiliğe sahip bu örnekte geniş discus üzerinde figür bulunmazken, discus kanalının çevresinde solda 15, sağda 16 tane iç içe geçmiş ion kymationu bulunur. Omuz eğimli, discus çemberinden tabana inen iki yivli dikey kulplu, halka kaidelidir. Discus çemberinde ve omuz üzerindeki astarda kireçlenme görülür. Kalp burunlu grup içinde geniş discus yüzeyine rağmen, merkezde bezemesi bulunmayan, ancak onu çevreleyen kanal etrafına ion kymationu yerleştirilen Tralleis⁸¹¹, Kıbrıs⁸¹², Stratonikeia⁸¹³, Laoikeia⁸¹⁴ ve Kibyra⁸¹⁵ örnekleri ile form ve bezeme açısından benzer.

Kat. No: 41, Tralleis'te⁸¹⁶ önceki yıllardan yapılmış kazılarda ele geçmiş bir örnek ile form bakımından benzer. Ancak Kat. No: 41'in omuz üzerinde ion kymationu bezemesi varken, önceki yıllarda ele geçmiş ve İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiş Tralleis örneğinin omzu bezemesizdir.

Benzer yapıdaki bir başka iki örnek Stratonikeia'da bulunmuştur⁸¹⁷. Stratonikeia örneklerinden ilki Tralleis örneğine form ve bezeme açısından benzer. Her iki örneğinde discus çevresi bezemesiz, omuz üzeri ion kymationu ile bezelidir. Stratoneikeia örneği benzerlerinden yola çıkılarak İS 2.-3. yüzyıl arasına tarihlenir⁸¹⁸. Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzeyen bir diğer Stratonikeia örneğinin omzunda, Tralleis örneğine benzer iki adet iç içe geçmiş ion kymationu bulunur. Yine iç içe halkalar ile sınırlandırılmış discusda herhangi bir bezeme bulunmaz. Kulp iki adet derin yivle şekillendirilmiştir.

⁸¹⁰ Erön, 2013: Lev. 91, Kat. No: 81.

⁸¹¹ Civelek, 2001: LEv. VIII, K 42.

⁸¹² İS 1. yüzyıl ortaları Kıbrıs örnekleri için bkz. Vessberg ve Westholm, 1956: 189-190.

⁸¹³ Baldıran, 1990: 37, Lev. LV/1.

⁸¹⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 610, Kat. No: 550.

⁸¹⁵ Metin, 2002: 346, K 149.

⁸¹⁶ Civelek, 2001: Lev. VIII, K 42.

⁸¹⁷ Baldıran, 1990: 37, Lev. LV/1.

⁸¹⁸ Baldıran, 1990: 37.

Tamsü-Polat bu kandil örneğini benzerlerinden yola çıkarak İS 1. yüzyılın 2. yarısına tarihler⁸¹⁹.

Laodikeia'dan⁸²⁰ ele geçen kalp burunlu kandil Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzer. Laodikeia örneği benzer şekilde kalıp yapımı olup, gövdesi dairesel formludur. İçbükey discusu Tralleis örneği gibi iç içe çemberlerle sınırlandırılmıştır. Omuz üzerinde de birbirini takip eden ion kymationu yer alır. Laodikeia örneği İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir⁸²¹.

Kibyra'da ele geçen kalp burunlu kandil, Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzer. Kibyra örneği benzer şekilde kalıp yapımı olup, gövdesi dairesel formludur ve içbükey discusu Tralleis örneği gibi iç içe çemberle sınırlıdır. Omuz üzerinde de ion kymationu yer alır. Kibyra örneği benzerlerinden yola çıkarak İS 2. yüzyılın ilk yarısına⁸²², Tralleis *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 41) ise İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

Kalp burunlu diğer son örnek (Kat. No: 42) diğerlerinden farklı olarak Çatı Kiremitli Mezar 11 içinde, bulunmuştur. Kalıp yapımı, kili kırmızı renkli (10 R 5/8), az mika kireç ve kum katkılı, dış yüzeyi kırmızı astarlıdır. Gövde yuvarlak omuz hafif eğimlidir. Geniş içbükey discusda iç içe geçmiş çemberler ile sınırlandırılmış 12 yapraklı palmet bezeme yer alır. Ayrıca yağ deliğinin üstünde bir, omuz üzerinde üç adet kabartma nokta bezeme görülür. Discustan kaideye inen yivli dikey kulpludur. Geniş yağ deliği kulba doğru çekilmiştir. Yuvarlak kaidelidir ve fitil deliğinde yanma izleri görülmez. Bu kandilin form açısından benzerlerine Atina Agorası⁸²³ ve Laodikeia'da⁸²⁴ rastlanır. Atina Agorası örneği, Perlzweig⁸²⁵ tarafından İS 2. yüzyılın 2. yarısı-İS 3. yüzyıl başına, Laodikeia buluntusu Şimşek, Okunak ve Bilgin tarafından İS 1. yüzyıla tarihlenir⁸²⁶. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Çatı Kiremitli Mezar 11 buluntusu (Kat. No: 42) mezar konteksti ile birlikte İS 4. yüzyıla tarihlenir.

⁸¹⁹ Tamsü-Polat, 2017: 90.

⁸²⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 610, Kat. No: 550.

⁸²¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 610.

⁸²² Metin, 2012: 346, K 149.

⁸²³ Perlzweig, 1961: Pl. 6, Kat. No: 143.

⁸²⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 635, Kat. No: 592.

⁸²⁵ Perlzweig, 1961: 85.

⁸²⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 635.

4.1.1.3. Kulaklı

Tralleis Batı Nekropolü'nde "kulaklı kandiller" olarak bilinen formdan da örnekler ele geçmiştir⁸²⁷. Kalıp yapımı yuvarlak gövde ve burunlu bu örneklerde karakteristik özellik, gövdenin iki yanındaki simetrik görünümlü kırlangıç kuyruğu biçimli tutamaktır. Bu tipteki kandilleri Loeschcke⁸²⁸ "Tip V" altında, Brooner⁸²⁹ Tip XXIV başlığı altında, Bailey⁸³⁰ "Tip G" altında incelemiş, Civelek⁸³¹ tarafından "Kulaklı Kandiller", Fitch-Goldman tarafından ise "Solucan Kulaklılar" olarak da adlandırılmıştır⁸³².

Kulaklı kandiller tüm Akdeniz Havzası'nda Hellenistik Dönem⁸³³ ile İS 1. yüzyıl arasında, özellikle de İS 1. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde yoğun üretilmişlerdir. Anadolu'da Troas, Smyrna, Ephesos, Miletos'da sıklıkla karşımıza çıkarken⁸³⁴, Atina'da ise İS 1. yüzyıl ortalarından İS 2. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmışlardır.

Form olarak, başlangıçta kulak biçimindeki tutamaklar, sonraları kırlangıç kuyruğu şekline en sonunda da basit dalgalı bir hatta dönüşmüştür. Kulak biçimli kulpların kullanımı dekoratif amaçlıdır ve başlangıçta metal kandillerin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Pişmiş topraktan bu kandil grubunun erken örneklerinde discus ile burunu bağlayan bir kanal yer almazken, daha geç örneklerde bir hat bulunur. Burnun bir kanal halinde uzaması ve burunda küçük volütler halinde sona ermesi, Tiberius Dönemi'nde görülür⁸³⁵. Discusu sadece tek bir yiv çevrelemeye başlar ve kanal burnun kenarına dek uzanır⁸³⁶.

Kulaklı kandillerde burun formu değişiklik gösterebilir. "Volütlü", "yarı volütlü", "çapa" burunlu "u" burunlu ya da "kalp" burunlu olarak tasarlanmış kandillere de kulak eklenerek farklı bir form yaratılır⁸³⁷. Genellikle yuvarlak burunlu olan bu tip kandiller arasında farklı burunlu kandillerin de görülmesi, yanlarındaki tutamakların her iki tipde de

⁸²⁷ Kulaklı kandillerin nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

⁸²⁸ Loeschcke, 1919: 40.

⁸²⁹ Brooner, 1930: 81-82.

⁸³⁰ Perlzweig, 1961: 14.

⁸³¹ Civelek, 2001: 41.

⁸³² Fitch-Goldman, 1994: 187.

⁸³³ Szentléleky, 1969: 54.

⁸³⁴ Perlzweig, 1961: 14.

⁸³⁵ Szentléleky, 1969: 55.

⁸³⁶ Civelek, 2001: 42.

⁸³⁷ Güngör, 2011: 17.

uygulandığını ve aralarında zaman farkının olmadığını gösterir⁸³⁸. Bu farklı formlarda da tarihlenmeler İS .1-2. yüzyıllardır.

Tralleis'te ele geçen Kat. No: 43-47 No'lu kandiller bu grupta değerlendirilmiştir. Bu kandil grubu az mikalı olup, kırmızımsı sarının farklı tonlarında hamur ile ağırlıklı olarak kırmızı renkte astara sahiptir. Kalıp yapımı bu kandil grubunun uzunlukları 8.2-10.9 cm., genişlikleri 7.4-8.6 cm. ve yükseklikleri 2.9-3.8 cm. arasında değişmektedir.

Tralleis buluntusu kulaklı kandillerden, Kat. No: 43 No'lu kandil sağlam ele geçmiş iken, diğer örnekler de kırık ve eksikler görülür. Bu örnekler içinde sadece Kat. No: 43 No'lu örneğin kulbu korunmuş, diğerlerinin kulpları kırılmıştır. Kat. No: 43 No'lu örneğin kulbu iki yivlidir. Kat. No: 43 ve 47 No'lu örneklerin discus bölümlerini burunları ile sağlayan bir kanal yer alırken, Kat. No: 44-46 No'lu örneklerin discusları iç içe geçmiş birkaç çemberle sınırlandırılmış ve bu çember hafifçe daralıp burunla birleşmiştir. Bu grup içindeki örneklerde discus genelde yağ deliği ile birlikte büyük ve bezemesizdir. Bu grup içindeki discusu bezemeli tek örnek Kat. No: 44'dir. Diğer tüm örneklerin discusları bezemesiz olup ortada yağ deliği bulunur (Kat. No: 43, 45-47). Burun ile yuvarlak gövde mesafesinin az olduğu bu örneklerde, genellikle tek bir yivle çevrelenmiş taban çoğunlukla hafif yüksektir.

Tam korunmuş Oda Mezar buluntusu kulaklı kandillerden ilki (Kat. No: 43), kline 1'de ele geçmiştir. Kalıp yapımı, kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6) az mikalı, kireç ve kum katkılıdır. Tek bir çemberin çevrelediği küçük bir kanal halinde burun ile birbirine bağlanan bezemesiz içbükey discusun ortasında yağ deliği bulunmaktadır. Dışa taşkın kulaklıdır. Bezemesiz omuzdan tabana inen üç yivli dikey kulpla bağlanır. Fitol deliği büyük ve ovaldir. Yüzeyde pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları, fitil deliğinde yanma izi ve astarda dökülmeler görülür. Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Atina Agorası⁸³⁹, Kibyra⁸⁴⁰, Korinth⁸⁴¹, Kyzikos⁸⁴², Royal Ontario Museum⁸⁴³, Landesmuseum⁸⁴⁴, Kartaca⁸⁴⁵,

⁸³⁸ Szentléleky, 1969: 54, No. 46; Civelek, 2001: 42.

⁸³⁹ Perlzweig, 1961: 79, Pl. 4, No. 80, 83-84, 105-106, Pl. 5, No. 119, Pl. 13, No. 397, 400, 403, 409.

⁸⁴⁰ Tralleis örneği (Kat. No: 43) Kibyra örneği form açısından benzerdir. Tralleis örneğinin discusu bezemesiz olup, Kibyra örneğinin discusunda bir çoban ve sürüsü yer almaktadır. Metin, 2012: 315, K 91.

⁸⁴¹ Brooner, 1930: 80, 178-179, Pl. X, No. 473.

⁸⁴² Öztürk, 2003: 130, Kat. No: 56, Lev. 19 d, Çiz. 58.

⁸⁴³ Hayes, 1980: 49, Pl. 22, No. 220.

⁸⁴⁴ Goethert-Polaschek 1985: 142-143, Taf. 67, No. 611-612.

⁸⁴⁵ Szentleleky, 1969: 55, No. 44 a.

Idyma⁸⁴⁶ ve Tralleis'te⁸⁴⁷ rastlanır. Bunlardan Atina Agorası örnekleri Perlzweig⁸⁴⁸ tarafından İS 1. yüzyılın ilk çeyreğine, İS 1. yüzyılın ilk yarısına, İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, İS 1. yüzyıl ortalarına, İS 1. yüzyıl sonu-İS 1. yüzyıl başına, Kibyra örneği Metin⁸⁴⁹ tarafından İS geç 1. yüzyıl-erken 2. yüzyıla, Korinth örneği Brooner⁸⁵⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, Kyzikos örneği Öztürk İS 1. yüzyıl ortalarına, Royal Ontario Museum örneği Hayes⁸⁵¹ tarafından İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine, Landmuseum örneği Goethert Polaschek⁸⁵² tarafından Tiberius-Cladius Dönemleri'ne, Kartaca örneği Szentleleky⁸⁵³ tarafından Tiberius Dönemi'ne, Idyma Oda Mezar örneği Gürbüzler⁸⁵⁴ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına, Tralleis örnekleri Ölmez⁸⁵⁵ tarafından İS 1. yüzyılın ilk çeyreğine, Civelek⁸⁵⁶ tarafından ise İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir. Loeschke⁸⁵⁷ Tralleis örneği ile benzer örneği İS 1. yüzyıla tarihlemektedir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu kulaklı kandil (Kat. No: 43) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Kulaklı kandillerden bir diğeri (Kat. No: 44), *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 2'nin kuzeybatı köşesinde ele geçmiştir. Kırık kulp dışında sağlamdır. Kalıp yapımı, kırmızımsı sarı renkte killi (7.5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Diğerlerden farklı olarak daha koyu astar rengine sahiptir. Geniş yuvarlak burunlu ve gövdeli, yuvarlak halka kaidelidir. Bezemesiz düz omuz üzerinde karşılıklı kulakçıklar yer alır.

Derin içbükey discus ortasında geniş yağ deliğinin etrafında kabartmalı 26 adet uzun dil motifi bulunmaktadır. Discus ile burun bağlantısız olup, discus bir çember ile sınırlandırılmış, yarım yuvarlak burun ile discus arasındaki iki volüt arasında dört yapraklı çiçek motifi yapılmıştır. Yüzeyde pişirmeden renk farklılıkları görülmektedir. Kullanıma bağlı olarak fitil deliğinde yanma izleri görülmektedir. Oda Mezar buluntusunun benzer

⁸⁴⁶ Gürbüzler, 2006: 61-62, 113, Kat. No: 32.

⁸⁴⁷ Ölmez, 2000: Lev. LVI, K 60, Lev. LVII, K 61; Civelek, 2001: Lev. XIV, K 79.

⁸⁴⁸ Perlzweig, 1961: 79, 81-83, 105-106.

⁸⁴⁹ Metin, 2012: 315.

⁸⁵⁰ Brooner, 1930: 80 vd.

⁸⁵¹ Hayes, 1980: 49.

⁸⁵² Goethert-Polaschek 1985: 142-143.

⁸⁵³ Szentleleky, 1969: 55.

⁸⁵⁴ Gürbüzler, 2006: 61-62

⁸⁵⁵ Ölmez, 2000: 81-82.

⁸⁵⁶ Civelek, 2001: 86.

⁸⁵⁷ Loeschke tarafından "Tip V" altında değerlendirilen örnek Tralleis örneğinden farklı olarak kulpsuz olarak yapılmıştır. Loeschke, 1919: 232.

örneklerine British Museum⁸⁵⁸, Stratonikeia'da⁸⁵⁹ rastlanmıştır. British Museum örneği Bailey⁸⁶⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına, Stratonikeia örneklerinden ilk örnek Baldıran⁸⁶¹ tarafından beşinci grup altında değerlendirilerek İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyıl, diğer Stratonikeia örneği⁸⁶² ise Tamsü-Polat tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı - İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 44) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlendirilmiştir.

Dromoslu Oda Mezar içinde ele geçen kulaklı kandillerden bir başka örnek (Kat. No: 45) kline 3'ün 180 cm. kuzeyde bulunmuştur. Burun ile omuz üzerindeki sağ kulakçık kırıktır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Kalıp yapımı, gövdesi dairesel formlu ve halka kaidelidir. Küçük olan discusun ortasında geniş yağ deliği bulunur ve discusun çevresi üç adet halka ile çevrelenmiş ancak aşırı kireçlenmeden dolayı çember kısmının bir bölümü görülebilmektedir. Yüzeyde aşırı kireçlenmeden dolayı dökülmeler görülmektedir. Bu kandil benzerleri bulunamasa da ait olduğu kontekst ve form özelliklerinden dolayı İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Dromoslu Oda Mezar'ın tabanında ele geçen kulaklı kandillerden bir diğeri Kat. No: 46'dır. Discus ve kulp bölümü kırıktır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Kalıp yapımıdır. Kırık ve bezemesiz olan içbükey discusun çevresi üç adet halka ile çevrelenmiştir. Bezemesiz omuz üzerinde dışa taşkın kulakçıklar yer alır. Yuvarlak düz kaideli, fitil deliği oval formludur. Yüzeyde pişirmeden dolayı renk farklılıkları, astarta dökülmeler görülür. Kullanıma bağlı fitil deliğinde yanma izleri ve yüzeyde kireçlenme görülür. Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Pergamon⁸⁶³ ve Kartaca'da⁸⁶⁴ rastlanır. Heimerl⁸⁶⁵ tarafından grup "9a" altında incelenen Tralleis örneği ile benzer kulaklı kandil İS 1. yüzyılın 1. yarısına tarihlenmiştir⁸⁶⁶. Brants⁸⁶⁷ tarafından "Tip

⁸⁵⁸ Bailey, 1988: 278, Pl. 57, Q 2289.

⁸⁵⁹ Baldıran Tralleis örneği ile benzer örneği yuvarlak cep saati gövdeli olarak tanımlamıştır. Ayrıca kulp ve discus bölümünde kırık olan Stratonikeia örneğinin discusunda yer alan yağ deliğinin çevresinde Tralleis örneği ile benzer dil motifi bulunmaktadır. Baldıran, 1990: 144, Res. 146 d, Tamsü-Polat, 2017: 91, 207: K 85, Levha 92 e.

⁸⁶⁰ Bailey, 1988: 278.

⁸⁶¹ Baldıran, 1990: 36-37.

⁸⁶² Tamsü-Polat, 2017: 91.

⁸⁶³ Heimerl, 2001: 116, Taf. 6, No. 238

⁸⁶⁴ Kartaca örneği Tralleis örneği ile form açısından olup kulakçık kısımları Tralleis örneğinden farklıdır. Brants, 1913: 42, Pl. V, No. 726.

⁸⁶⁵ Heimerl, 2001: 55.

⁸⁶⁶ Heimerl, 2001: 116.

XVII" başlığı altında değerlendirilen örnek ise Cladius Dönemi'ne tarihlenmiştir⁸⁶⁸. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 46) İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir.

Tralleis Batı Nekropol alanında bulunan kulaklı kandillerden bir diğeri (Kat. No: 47) diğerlerinden farklı olarak Situla Mezar 4 B'de (Kat. No: 6) ele geçmiştir. Kırık kulp dışında sağlamdır. Kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak gövdeli ve halka kaidelidir. Geniş bezemesiz içbükey discusun biraz altında yağ deliği bulunur. Bir kanal halinde uzayıp discus ile birleşen burun bir volüt ile sona ermektedir. Bezemesiz omuz üzerinde dışa taşkın kulaklıklar yer alır. Yüzeyde pişirmeden dolayı renk farklılıkları görülmektedir. Fitol deliği büyük ve yuvarlak formudur. Fitol deliğinde yanma izleri olup, astarda dökülmeler görülmektedir. Situla Mezar buluntusunun benzer örneklerine, Smyrna⁸⁶⁹, Aydın Müzesi⁸⁷⁰, Atina Agorası⁸⁷¹, Korinth'ten⁸⁷², Landesmuseum⁸⁷³, Kyzikos⁸⁷⁴, ve Pergamon⁸⁷⁵ Tralleis'te⁸⁷⁶ önceki yıllarda yapılan kazılarda ele geçen bir örnek de rastlanır. Bu örneklerden Smyrna örneği Brants⁸⁷⁷ tarafından İS 1. yüzyıl-2. yüzyıl; Aydın Müzesi örneğini Barın⁸⁷⁸ kandilin formu açısından karşılaştırdığı Atina agorası örnekleri ile birlikte İS 1. yüzyılın ilk yarısına, bezeme açısından ise Atina agorası örnekleri ile birlikte İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, bezeme açısından Isthmia örnekleri ile birlikte İS 1. yüzyılın ilk yarısına, Atina Agorası örnekleri Perlzweig⁸⁷⁹ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına, İS 1. yüzyılın ikinci yarısına⁸⁸⁰, İS 1. yüzyıl sonu-İS 2. yüzyıl başına⁸⁸¹, Korinth örneği Brooner⁸⁸² tarafından İS 1. yüzyılın 2.

⁸⁶⁷ Brants, 1913: 34 vd.

⁸⁶⁸ Brants, 1913: 34

⁸⁶⁹ Smyrna'dan ele geçen örnek form bakımından Tralleis örneği ile benzerdir. Ancak Tralleis örneğinin discus bölümü bezemesizken Smyrna örneğinin discusunda bezeme yer almaktadır. Brants, 1913: 71, Pl. IV, No. 417.

⁸⁷⁰ Aydın Müzesi örneği, Tralleis örneği ile form bakımından benzerdir. Farklı olarak Aydın Müzesi örneğinin discusu bezemelidir. Barın, 1995: 18-19, Kat. No: 95, Lev. 9 b.

⁸⁷¹ Perlzweig, 1961: 79, 83, 106, Pl. 4, No. 84, Pl. 5, No. 119, Pl. 13, No. 409.

⁸⁷² Brooner, 1930: 178-179, Pl. X, No. 473.

⁸⁷³ Goethert-Polaschek 1985: 142, Taf. 67, No. 609.

⁸⁷⁴ Öztürk, 2003: 130, Kat. No: 56, Lev. 19 d, Çiz. 58.

⁸⁷⁵ Heimerl, 2001: 116, Taf. 6, No. 237.

⁸⁷⁶ Ölmez, 2000: Lev. LVI, K 60.

⁸⁷⁷ Brants, 1913: 71.

⁸⁷⁸ Barın, 1995: 93.

⁸⁷⁹ Perlzweig, 1961: 79, Pl. 4, No. 84.

⁸⁸⁰ Perlzweig, 1961: 83, Pl. 5, No. 119.

⁸⁸¹ Perlzweig, 1961: 106, Pl. 13, No. 409.

⁸⁸² Brooner, 1930: 178-179.

yarısına, Landmuseum örneği Goethert Polaschek⁸⁸³ tarafından Tiberius-Cladius dönemlerine, Kyzikos örneği Öztürk⁸⁸⁴ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına, Heimerl⁸⁸⁵ tarafından grup "9a" altında incelenen Tralleis örneği ile benzer kulaklı kandil İS 1. yüzyılın 1. yarısına⁸⁸⁶, Tralleis örnekleri ise Ölmez⁸⁸⁷ tarafından İS 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir. Loeschke⁸⁸⁸ Tralleis örneği ile benzer örneği İS 1. yüzyıla tarihlemektedir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Situla Mezar buluntusu (Kat. No: 47) benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilir.

4.1.1.4. Volütlü

Bu kandiller burunları üzerinde volütlerinin bulunmasından dolayı volütlü kandiller olarak adlandırılmışlardır. Kalıp yapımı bu kandillerin en karakteristik özeliği burnun iki yanında yer alan volütlerdir⁸⁸⁹. "Volütlü Kandiller", burundan gövdeye geçişte ion volütlerine benzer bezemelerinden dolayı bu isimle anılır. Bu form kalp burunlu ya da "u" burunlu kandiller gibi oldukça sevilir⁸⁹⁰. Bazı tiplerinde volütler, kandilden dışarı bir çıkıntı şeklinde taşarken, bazılarında sadece kandilin üst kısmında burun ve discus arasında yer alır.

Bu kandil formunun en erken örnekleri Hellenistik Döneme gider. Volütlü kandiller Roma İmparatorluk Dönemi'nde⁸⁹¹, özellikle de Tiberius-Claudius Dönemi'nde yaygın kullanılmış ve varlıklarını İS 3. yüzyıla kadar devam ettirmiştir. Kat. No: 48-54 bu başlık altında değerlendirilen ve *Dromoslu Oda Mezar*'ın farklı bölümlerinde ele geçmiş örneklerdir⁸⁹². Bu kandiller az mikalı hamura ve genel olarak kırmızımsı sarı hamur ile kırmızının farklı tonlarında astara sahiptirler. Ancak bunlardan Kat. No: 48 kandil, hamur ve astar rengiyle diğer örneklerden ayrılır.

Volütlü kandillerde discus üzerindeki figürler her kandilde farklılık göstermekle birlikte, genel olarak figürleri çeviren çember ile iki ince bant arasındaki bir kalın banttan

⁸⁸³ Goethert-Polaschek 1985: 142.

⁸⁸⁴ Öztürk, 2003: 130.

⁸⁸⁵ Heimerl, 2001: 55.

⁸⁸⁶ Heimerl, 2001: 116.

⁸⁸⁷ Ölmez, 2000: 81-82.

⁸⁸⁸ Loeschke tarafından değerlendirilen örnek Tralleis örneğinden farklı olarak discusu tek çember ile sınırlanmış olup kulpsuz olarak yapılmıştır. Loeschke, 1919: 232, Pl. XVII, No. 637.

⁸⁸⁹ Civelek, 2008: 115.

⁸⁹⁰ Civelek, 2001: 28.

⁸⁹¹ Fuchs, 1963: Lev. 43-44.

⁸⁹² Volütlü kandillerin *Dromoslu Oda Mezar* içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

oluşur. Korunmuş örneklerde iki veya daha fazla yiv içeren halka formlu kulplar vardır⁸⁹³. Bu kandiller bizim örneklerimizde de olduğu gibi yuvarlak burunlu ya da mızrak burunludur. Genel olarak discus bölümlerinde bezeme yer alır, ancak bezemesiz discusa sahip örnekler de görülür. Discus üzerinde farklı konuların veya tekli, çiftli ve daha fazla figürün olduğu kandiller vardır. Bu tip örneklerde discusta aynı kalp burunlular gibi, insan, hayvan figürleri, mitolojik sahneler, nadiren de bitkisel bezekler vardır. Tralleis örneklerinden birinin discusunda erotik sahne (Kat. No: 51), diğerinde (Kat. No: 52) keçi üzerinde pelerinli bir figür (olasılıkla Eros) görülür.

Kalıp yapımı olan volütlü kandiller genel olarak 13 cm. ile 10.2 cm. uzunluğunda, 8.2-7 cm. genişliğindedir. Yükseklikleri 3.6 cm. ile 2.4 cm. arasında değişir. Kat. No: 48 ve 53'ün dışındaki örneklerin kulpları kırıktır. Kat. No: 53 dışındaki kandillerin gövdeleri yuvarlaktır. Kat. No: 53 yarım ay biçimli gövdesiyle diğerlerinden ayrılır.

Tüm örneklerin kaideleri yuvarlak, düz ve halka biçimlidir. Kat. No: 53 dışındaki kandillerin discusları çemberler ile sınırlandırılırken, Kat. No: 53'de discus ile burun bir kanal ile bağlanır. Kat. No: 49'un discusu bezemesizken, diğerlerinin discusunda bezeme yer alır (Kat. No: 48, 51-54). Düz veya eğimli görülen omuz bezemesizdir ancak Kat. No: 53'ün omuz kısmında sekiz adet iom kymationu yer alır.

Tralleis örneklerinde üzerinde hayvan ya da insan betimlemesi olan discus, genellikle iki ya da daha fazla sayıdaki halka ile çevrelenmiştir. En dıştaki halkanın kenarlarından çıkan volütler bazen sivri, bazen de yuvarlak burna doğru devam eder. Halkaların devamındaki volütlerde görülen farklılıklar alt grupları oluşturur. Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen volütlü kandiller, kendi içinde mızrak (Kat. No: 48-49) ya da yuvarlak burunlu volütlü kandiller (Kat. No: 51-54) şeklinde ayrılabilir.

4.1.1.4.1. Mızrak Burunlu

Bu kandil tipinin belirgin özelliği geniş mızrak şeklinde bir burun ve burnun her iki yanında yer alan volütlerdir⁸⁹⁴. Discuslarını ve dar omuzlarını çevreleyen iki ya da daha fazla özenle yapılmış çember bulunur⁸⁹⁵.

⁸⁹³ Barin, 1995: 14.

⁸⁹⁴ Civelek, 2008: 116.

⁸⁹⁵ Civelek, 2008: 116.

Kalıp yapımı açısız burun bitimli kandiller gövdeden çıkan oldukça dar omuza bağlanan iki veya üç yivli kulba sahiptir. Genellikle figürler veya motiflerle bezeli içbükey discuslarını iki veya daha fazla sayıda kabartma halka çevreler. Bu halkaların hemen bitiminden çıkan ve yanlara doğru yayılan volütler, sivri uçlu burunda sona erer⁸⁹⁶. Discusları genellikle diğer merkezlerde ele geçen kandiller gibi tek veya karşılıklı insan veya hayvan figürleri (at, keçi, pegasos, timsah vs.), çeşitli mitolojik sahneler ile yağ deliği çevresinde kabartma olarak yapılmış taç yaprakları veya lotus-palmet dizileri ile bezelidir.

En erken örneklerinin metal olduğu düşünülen bu kandillerin öncü buluntuları Tunus'taki Mahdia batığından gelir⁸⁹⁷. İÖ 1. yüzyılda metal örneklerin çok taklidi yapılmıştır; özellikle yaprak, büst veya üçgen biçimli büyük tutamaklı olanlarda izlenir⁸⁹⁸. Metalden yapılan volütlü kandiller, pişmiş toprak örneklerle birlikte İS 2. yüzyıl ortalarına dek kullanılır⁸⁹⁹. Tralleis'teki kandiller arasında ise bu tipte tutamaklı örneklere rastlanmaz⁹⁰⁰.

Loeschcke, bu tipteki kandilleri üç gruba ayırarak inceler⁹⁰¹. İvanyi'de, daha sonra gruplama kriterlerini Pannonia malzemesine uygulamaktadır. Discusun yuvarlak ve basık olduğu formda, burnu her iki yandan plastik olarak yapılmış sarmallar çevrelemektedir. Fital deliği dış kenarı ise üçgen şeklindedir⁹⁰². Bu kandillerin discusları hem figürel hem de bitkisel kabartmalarla bezemelidir. Tasvirler eğer merkezi kompozisyon söz konusu değilse, burun kısmına yönlendirilmiştir. Yağ deliğinin konumu da kabartmanın yerini dikkate alacak şekilde yerleştirilmiştir. Aynı tasvirli kandillerde doldurma deliğinin yeri değişmez bu da yağ deliğinin kabartmaların yapılmadan yerinin belirlendiğini gösterir. Discusu çember şeklinde omuz bantları ile sınırlandırılır. Bu kabartmalara geçişi sağlamaktadır⁹⁰³.

Bu tip volütlü kandillerin erken grubu olarak kabul edilmiş ve İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl boyunca İtalya'daki atölyeler tarafından ve Akdeniz'de yaygın olarak üretilip kullanılmıştır⁹⁰⁴. Bu tip kandilleri Loeschke⁹⁰⁵ "Tip III" ve "Tip IV", "Broneer"⁹⁰⁶, "Tip XX-

⁸⁹⁶ Civelek, 2001: 28.

⁸⁹⁷ Fuchs, 1963: Lev. 43-44.

⁸⁹⁸ Perlzweig, 1961: Pl. 2, No. 24-31.

⁸⁹⁹ Baur, 1947: 428, 430.

⁹⁰⁰ Civelek, 2001: 29.

⁹⁰¹ Loeschcke, 1919: 212-220. Açısız burunlu kandillerin gruplamalarını burun formuna göre yapar.

⁹⁰² Tamsü-Polat, 2017: 86.

⁹⁰³ Loeschcke, 1919: 212; Tamsü-Polat, 2017: 86.

⁹⁰⁴ Hayes, 1980: 44, 75-79.

⁹⁰⁵ Loeschcke, 1919: 222-224.

XXIII", Bailey⁹⁰⁷, "Tip B" olarak gruplandırmıştır. Vessberg⁹⁰⁸ ise, bu formdaki kandilleri dört tip ve alt tipleri altında incelemiştir.

Aralarında kaliteli işçiliğe sahip olduğu görülen bu kandillerden Tralleis'te üç adet kandil (Kat. No: 48-50) bulunmuştur. Tam korunmuş Oda Mezar buluntusu mızrak burunlu kandillerden ilki (Kat. No: 48), kline 2'nin kuzey köşesinde ele geçmiştir. Kalıp yapımıdır. Kili diğer örneklerden farklı olarak pembe renkte (5 YR 7/4), az mika, kireç ve kum katkılı, yuvarlak gövdeli, kısa mızrak burunludur. İç içe geçmiş dört adet derin çemberin çevrelediği içbükey discusun burunla bağlantısı yoktur. İçbükey discusta ortada başında hale, sağ elinde kesici bir alet, sol elinde ise olasılıkla meşale tutan Hekate? ve sağında bir kuş yer alır. Omuzdan yükselen üç yivli dikey kulpludur. Burun üzerinde yer alan volütleri dışa doğru uçlarından çıkıntı yapmaktadır. Burnun her iki yanında yer alan volütler arasındaki kanal oldukça geniş olup büyük ve yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Kullanıma bağlı fitil deliğinde yanma izleri yer alır. Yuvarlak düz kaidenin ortası hafifçe girinti yapar. Yüzeyde pişirmeden kaynaklı renk farklılıkları görülür.

Oda Mezar buluntusunun benzer örneklerine, Stratonikeia⁹⁰⁹, Tarsus⁹¹⁰, Kibyra⁹¹¹, British Museum⁹¹², Atina Agorası⁹¹³, Tralleis'te⁹¹⁴ rastlanır. Stratonikeia örnekleri Tamsü-Polat tarafından, "Geniş Üçgen Şeklinde Kısa Sarmallı Kandiller" başlığı altında değerlendirilmiştir⁹¹⁵. Stratonikeia örnekleri Tralleis örneği ile form ve bezemeli olması açısından benzer. Stratonikeia örnekleri Tralleis örneği ile benzer formda yuvarlak gövdeli, içbükey discuslu, discus etrafı iç içe geçmiş çemberle sınırlıdır. İçbükey discusta figürel betimlemeler bulunur. Farklı olarak Stratonikeia örneklerinin fitil deliğini discusa bağlayan bir kanal varken, Tralleis örneğinin discusunun burun ile bağlantısı yoktur. Tralleis örneğinden farklı Stratonikeia'dan⁹¹⁶ çıkan benzer formdaki ilk kandilin discus bölümünde bezeme olarak gladyatör mücadelesi bulunmaktadır⁹¹⁷. Bir diğer Stratonikeia⁹¹⁸ örneği de

⁹⁰⁶ Brooner, 1930: 23-24, Lev. VII, XX-XXIII.

⁹⁰⁷ Bailey, 1980: 152-183.

⁹⁰⁸ Vessberg, 1953: 120-124, Tip IX, X, XI, XII.

⁹⁰⁹ Tamsü-Polat, 2017: 86, K 48, Lev. 88 d.

⁹¹⁰ Goldman, 1950: Pl. 98, No: 139.

⁹¹¹ Metin, 2012: 112-115, 741, K 74.

⁹¹² Bailey, 1980: 148, Q 829, Pl. 7.

⁹¹³ Perlzweig, 1961: Pl. 2, No. 36.

⁹¹⁴ Civelek, 2001: Lev. X, K 54, Lev. XI, K 57.

⁹¹⁵ Tamsü-Polat, 2017: 86.

⁹¹⁶ Tamsü-Polat, 2017: 86, K 48, Lev. 88 d.

⁹¹⁷ Tamsü-Polat, 2017: 86, K 48, Lev. 88 d.

⁹¹⁸ Tamsü-Polat, 2017: 87, K 49, Lev. 88 e.

Tralleis örneği ile form ve discusdaki figürel anlatımla benzer. Farklı olarak Stratonikeia örneğinin discusunda ayakta duran kanatlı kanatlı bir Eros betimlenmiştir. Stratonikeia'dan çıkan son benzer örnek yine Tralleis örneği ile form ve figürel anlatımıyla benzer. Farklı olarak Stratonikeia⁹¹⁹ örneğinin discus bölümünde kanatlı bir Nike tasvir edilmiştir⁹²⁰. Tamsü-Polat bu kandil örneklerini benzerlerinden yola çıkarak İÖ 1. yüzyıl sonu-İS 1. yüzyıla tarihlenir⁹²¹.

Tralleis örneği ile benzer Tarsus örneği Goldman tarafından "Grup XII" altında değerlendirilmiştir. Tarsus Örneği Tralleis örneği Kat. No: 48 ile form ve discusunda figürel bir anlatım olması açısından benzer. Tarsus'ta ele geçen benzer örneğin discusunda bizim örneğimizden farklı olarak Eros figürü bulunur⁹²². Tralleis örneği ile benzer olarak ise yağ deliği figürün sağ tarafındadır. Goldman⁹²³ Tarsus örneğini İS 1. yüzyıla tarihlemektedir.

Kat. No: 48 ile benzer Kibyra örneği Tralleis örneği ile form ve discusunda mitolojik bir anlatımın olması açısından benzer. Farklı olarak Kibyra örneği kulpsuzdur. İçbükey discus bizim örneğimizle benzer bir biçimde iç içe çemberlerle sınırlandırılmış olup fitil deliği ile burunu discusa bağlayan bir kanal yoktur. Burnun her iki yanında yer alan volütler arasındaki kanal oldukça geniş olup yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Kibyra'dan ele geçen benzer formdaki örneğin discus bölümünde bizim örneğimizden farklı olarak Hippokampos üstünde bir figür (Nereid?) yer alır. Metin Kibyra örneğini İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihler⁹²⁴.

British Museum'dan ilk örnek Kat. No: 48 ile form ve discus üzerinde mitolojik bir anlatım olması açısından benzer. Farklı olarak British Museum örneği kulpsuzdur. İçbükey discus bizim örneğimizle benzer biçimde iç içe çemberlerle sınırlandırılmıştır ve fitil deliği ile burnu discusa bağlayan bir kanal yoktur. Burnun her iki yanında yer alan volütler arasındaki kanal oldukça geniş olup, yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Yine benzer şekilde yağ deliği figürün hemen sağında yer alır. British Museum ele geçen benzer formdaki örneğin discus bölümünde bizim örneğimizden farklı olarak Victoria (Nike) elinde büyük bir kalkan

⁹¹⁹ Tamsü-Polat, 2017: 87, K 58, Lev. 89 e.

⁹²⁰ Tamsü-Polat, 2017: 87, K 58, Lev. 89 e.

⁹²¹ Tamsü-Polat, 2017: 200, 202.

⁹²² Goldman, 1950: Pl. 98, No. 139.

⁹²³ Goldman, 1950: 93-94.

⁹²⁴ Metin, 2012: 112-115, 741, K 74.

tutarak betimlenmiştir⁹²⁵. Bailey⁹²⁶, British Museum örneğini İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir.

British Museum'dan bir diğer örnek Tralleis ile örneği form ve discus üzerindeki mitolojik anlatımla benzer. Farklı olarak British Museum örneği kulpsuzdur. İçbükey discus bizim örneğimizle benzer biçimde iç içe çemberlerle sınırlandırılmış olup, fitil deliği ile burnu discusa bağlayan bir kanal yoktur. Burnun her iki yanında yer alan volütler arasındaki kanal oldukça geniş olup, büyük ve yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Aynı zaman da bizim örneğimiz ile benzer şekilde yağ deliği figürün hemen sağında yer alır. British Museum örneğinin discus bölümünde bizim örneğimizden farklı olarak Dionysos ve Ariadne betimlenmiştir⁹²⁷. Bailey⁹²⁸, British Museum örneğini İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihler.

Atina Agorası örneği Perlzweig tarafından "Volüt Burunlular" başlığı altında değerlendirilmiştir. Atina Agorası Örneği Tralleis örneği ile form ve discusunda figürel anlatımın olması açısından benzer. Farklı olarak Atina Agorası örneği kulpsuzdur. Bizim örneğimiz ile benzer biçimde içbükey discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılmış olup, fitil deliği ile burunu discusa bağlayan kanal yoktur. Burnun iki yanında yer alan volütler arasındaki kanal geniş olup, büyük ve yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Atina Agorası'ndan ele geçen benzer formdaki örneğin discus bölümünde bizim örneğimizden farklı olarak khiton giyen Menad figürü bulunur⁹²⁹. Tralleis örneği ile farklı olarak yağ deliği Menad figürünün solunda yer alır. Perlzweig⁹³⁰ Atina Agorası örneğini İS 1. yüzyıl başlarına tarihler.

Civelek⁹³¹ Tralleis'ten çıkan örnekleri "Volütlü Kandillerin Açıl Burunlu Volütler Kandiller" başlığı altında incelemiştir. Bu örnekler, bizim örneğimiz ile benzer formda yuvarlak gövdeli, içbükey discuslu, discuslarının etrafı iç içe geçmiş çemberle sınırlı, discusları figürel betimlidir ve discusun burun ile bağlantısı bulunmaz⁹³².

Tralleis'te daha önceki dönemde yapılan kazılarından ele geçen benzer ilk formdaki örneğin discusunda bizim örneğimizden farklı olarak, tek bir çemberin çevrelediği discus

⁹²⁵ Bailey, 1980: 148, Q 829, Pl. 7.

⁹²⁶ Bailey, 1980: 148.

⁹²⁷ Bailey, 1980: 233-234, Q 1893, Pl. 33, Fig. 13.

⁹²⁸ Bailey, 1980: 148.

⁹²⁹ Perlzweig, 1961: Pl. 2, No. 36.

⁹³⁰ Perlzweig, 1961: 75.

⁹³¹ Civelek, 2001: 28 vd.

⁹³² Civelek, 2001: 31.

üzerinde ayakta duran kanatlı Eros bulunmaktadır⁹³³. Civelek⁹³⁴ benzer örneği İS 1. yüzyıl ortalarına tarihler. Bir başka örneğin discusunda sola dönük bir filin üzerinde ve yanında Eroslar betimlenmiştir⁹³⁵. Bu örnek Civelek⁹³⁶ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenir. Bir diğer Tralleis örneğinin iç içe geçmiş üç adet çember ile çevrelendiği discusunda sol elinde bir nesne tutan kanatlı Eros figürü yer alır⁹³⁷. Bu örnek Civelek tarafından İS 1. yüzyıla tarihlenir. Son örneğin dört kabartma çember ile çevrelendiği discusu üzerinde iki elinde kuşlar tutan, uçuşan bir giysi içinde bir kadın figürü bulunmaktadır⁹³⁸. Civelek⁹³⁹ tarafından bu örnek İS 1. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar buluntusu* (Kat. No: 48) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Oda Mezar buluntusu mızrak burunlu kandillerden bir diğeri (Kat. No: 49), kline 3'den 51 cm. kuzeyde ele geçmiştir. Kırık kulbu dışında sağlamdır. Kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak gövdelidir. İç içe geçmiş çemberlerle sınırlanan bezemesiz içbükey discusun burunla bağlantısı yoktur ve ortasında yağ deliği yer almaktadır. İç içe çemberin çevrelediği discusun burunla bağlantısı yoktur. Burun üzerinde yer alan volütler dışa doğru uçlarından çıkıntı yapar. Kat. No: 49'un burun formu bir önceki örnek (Kat. No: 48) ile benzerlik gösterir. Her iki kandilin burnu mızrak şeklindedir. Ancak Kat. No: 48 No'lu kandilin burnunun her iki yanında yer alan volütler Kat. No: 49 No'lu örneğe göre daha geniştir. Yuvarlak halka kaidenin ortası hafifçe girinti yapar. Fitol deliği yuvarlak formludur ve kullanıma bağlı olarak fitil deliğinde yanma izleri görülür. Yüzeyde pişirmeden kaynaklı renk farklılıkları ve astarda yer yer dökülmeler görülmektedir.

Kat. No: 49 No'lu kandilin benzer örneğini Barın "Grup IV" altında değerlendirir⁹⁴⁰. Form bakımından benzemekle birlikte, bizim örneğimizden farklı olarak omuz üzerinde ion kymationu yer alır⁹⁴¹. Ayrıca Barın'ın değerlendirdiği örneğin kulbu halka şeklinde ve

⁹³³ Civelek, 2001: 80-81, K 54, Lev. X.

⁹³⁴ Civelek, 2001: 80-81.

⁹³⁵ Civelek, 2001: 81, K 55, Lev. XI.

⁹³⁶ Civelek, 2001: 81.

⁹³⁷ Civelek, 2001: 81, K 58, Lev. XI.

⁹³⁸ Civelek, 2001: 82, K 61, Lev. XII.

⁹³⁹ Civelek, 2001: 82.

⁹⁴⁰ Barın, 1995: 14 vd.

⁹⁴¹ Barın, 1995: Lev. 7 c.

yivlidir. Barın bizim örneğimiz (Kat. No: 49) ile benzer formdaki kandilleri İS 1. yüzyılın ilk yarısından, İS 1. yüzyıl sonuna kadar tarihler⁹⁴².

Goethert-Polaschek⁹⁴³ tarafından "Tip VIII" altında değerlendirilen ve Loescheke'nin⁹⁴⁴ "Tip II"sine dahil edilen dört örnek form olarak bizim örneğimiz ile benzeşir. Tüm örnekler benzer şekilde yuvarlak gövdelidir, bir ya da birden fazla iç içe geçmiş çemberlerle sınırlanan bezemesiz içbükey discuslarının ortasında yağ deliği yer alır. Bir ya da birden fazla çemberin çevrelediği discuslarının burunla bağlantısı yoktur. Burun üzerinde yer alan volütleri dışa doğru uçlarından çıkıntı yapmaktadır⁹⁴⁵. Goethert-Polaschek tarafından değerlendirilen üç örneğin discusları⁹⁴⁶, bizim örneğimizden farklı olarak tek çember ile sınırlandırılırken, birinin discusu⁹⁴⁷ benzer şekilde iç içe çemberle sınırlıdır. Ayrıca bu üç örnek⁹⁴⁸ kulplu, diğer örnek⁹⁴⁹ ise kulpsuzdur. Goethert-Polaschek bu kandil grubunu İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihle⁹⁵⁰. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 49) mezar konteksti ile benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Oda Mezar buluntusu mızrak burunlu kandillerden son örnek (Kat. No: 50), kline 3'ün kuzey dibinde ele geçmiştir. Sağlam durumdaki örneğin kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6) az mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak gövdelidir. İçbükey discusun ortasında küçük yağ deliği yer alır. Discus yüzeyinin çok tahrip olması nedeniyle bezeme olup olmadığı belli değildir. Discusun burun ile bağlantısı bulunmamakta, mızrak burun üzerinde yer alan volütler dışa doğru çıkıntı yapmaktadır. Yuvarlak halka kaidenin ortası hafifçe girinti yapar. Omuzdan yükselen yivli dikey kulba sahiptir. Yuvarlak fitl deliği üzerinde kullanıma bağlı olarak yanma izleri ile aşırı kireçlenmeden dolayı yüzeyde dökülmeler görülmektedir.

⁹⁴² Barın, 1995: 92.

⁹⁴³ Goethert- Polaschek, 1985: 94.

⁹⁴⁴ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 384, 386-388.

⁹⁴⁵ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 384, 386-388.

⁹⁴⁶ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 384, 386-387.

⁹⁴⁷ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 388.

⁹⁴⁸ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 384, 386-387.

⁹⁴⁹ Goethert- Polaschek, 1985: Taf. 49, No. 388.

⁹⁵⁰ Goethert- Polaschek, 1985: 94.

Oda Mezar buluntusunun (Kat. No: 50) benzer örneklerine British Museum⁹⁵¹, Stratonikeia⁹⁵², Tralleis'te⁹⁵³ rastlanır.

İlk British Museum örneği⁹⁵⁴ Bailey tarafından İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine⁹⁵⁵, diğer örnekler⁹⁵⁶ İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine⁹⁵⁷, Tamsü-Polat tarafından "Geniş üçgen şeklinde kısa sarmal burunlu kandiller"⁹⁵⁸ başlığı altında incelenen Stratonikea örneği İÖ 1. yüzyıl sonu-İS 1. yüzyıla⁹⁵⁹, Tralleis örnekleri⁹⁶⁰ Civelek tarafından İS 1. yüzyıla⁹⁶¹, İS 1. yüzyıl ortalarına⁹⁶² ve İS 1. yüzyıla⁹⁶³ tarihlendirilmiştir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu* Oda Mezar buluntusu (Kat. No: 50) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlendirilmiştir.

4.1.1.4.2. Yuvarlak Burunlu

Tralleis Batı Nekropolü'nden ele geçen volütlü burunlu kandillerin ikinci ana grubunu yuvarlak burunlu volütlü kandiller oluşturur. Ok burunlu volütlü kandillere göre, burnun iki yanındaki volütler, daha dar açılı ve küçüktür, burun bitimi ise yuvarlaktır. İçbükey dairesel discusları ender olarak bezemesizdir; omuzlarında iki veya üç yiv bulunur⁹⁶⁴. Kulpsuz örnekleri olduğu gibi kulplu örnekleri de mevcuttur. Kuzey Afrika'ya kadar yayılmış, İtalya üretimi olan yuvarlak burunlu volütlü kandiller, genellikle mitolojik sahneler, insan ve hayvan figürleri veya bitkisel bezemeler ile süslüdür⁹⁶⁵. İtalya'da Alpler'de, Akdeniz'de, Kilikia'da⁹⁶⁶, Karadeniz'de çok sayıda örneğine rastlanan bu tip kandillerin sevilerek kullanıldıkları bilinir⁹⁶⁷. Bu grup içinde değerlendirilen kandiller, pek çok araştırmacı tarafından ayrı şekillerde değerlendirilir. Szentlekey⁹⁶⁸, mızrak burunlu volütlü kandillerden

⁹⁵¹ Bailey, 1988: Pl. 1, Q1489; Bailey, 1980: Pl. 8, Q838, Q839.

⁹⁵² Tamsü-Polat, 2017: 201, K 54, Lev. 89 a.

⁹⁵³ Eski kazılardan ele geçen Tralleis örneklerinin discuslarında bezeme görülmektedir. Civelek, 2001: Lev. X, K 52, Lev. XI, K 56, Lev. XII, K 61.

⁹⁵⁴ Bailey, 1988: Pl. 1, Q1489.

⁹⁵⁵ Bailey, 1988: 157.

⁹⁵⁶ Bailey, 1980: Pl. 8, Q838, Q839.

⁹⁵⁷ Bailey, 1980: 150-151.

⁹⁵⁸ Tamsü-Polat, 2017: 86.

⁹⁵⁹ Tamsü-Polat, 2017: 86.

⁹⁶⁰ Civelek, 2001: Lev. X, K 52, Lev. XI, K 56, Lev. XII, K 61.

⁹⁶¹ Civelek, 2001: 80, K 52.

⁹⁶² Civelek, 2001: 81, K 56.

⁹⁶³ Civelek, 82, K 61.

⁹⁶⁴ Civelek, 2001: 34.

⁹⁶⁵ Civelek, 2001: 34.

⁹⁶⁶ Hayes, 1980: 195, Pl. 37.

⁹⁶⁷ Civelek, 2001: 35.

⁹⁶⁸ Szentlekey, 1969: 77-80.

ayrı bir grup olarak incelediği bu kandillerin en erken örneklerinin Hellenistik Dönem'e kadar gittiğini ancak Augustus Dönemi'ne tarihlenen Haltern malzemesi içinde bulunmadıklarından, üretimin Tiberius Dönemi'nde başladığını düşünür⁹⁶⁹. Szentlekey⁹⁷⁰ ve öncü araştırmacılardan Walters⁹⁷¹ bu form tipini İS 1. yüzyıla tarihler.

Bu tip kandilleri Loeschke⁹⁷², "Tip IV", Broneer⁹⁷³, "Tip XXIII", Bailey⁹⁷⁴, "Tip B", Hayes⁹⁷⁵ "Volütlü Kandiller" başlığı altında inceler ve bu kandilleri İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyıl sonuna tarihler⁹⁷⁶. Hayes'in incelediği bu tipin kulpsuz olanlarının büyük bölümü İtalya üretimidir ve İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenir. Yine Cosa üretimi kandilleri inceleyen Fitch-Goldman⁹⁷⁷, bu kandilleri "Şişkin Güvercin Kursağı Şeklinde Sarmal Burunlu Kandiller" başlığı altında inceleyip İS 1. yüzyılın ortalarına tarihlemiştir. Atina Agorası'ndan ele geçen bu tipteki kandiller için Perlzweig⁹⁷⁸, İS 1. yüzyıl ortalarını verir. Önceki yıllarda yapılmış kazılarda ele geçen Tralleis örnekleri Civelek⁹⁷⁹ tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Öztürk⁹⁸⁰, İS 1. yüzyıl sonu-İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Tamsü-Polat ise "Tip 8: Yarı Sarmal U Burunlu Kandiller" başlığı altında incelediği bu tip kandilleri ve İS 2. yüzyılın ilk yarısı-İS Erken 2. yüzyıla tarihler⁹⁸¹.

Tralleis'te bu başlık altında değerlendirilen dört adet kandil bulunmuştur. (Kat. No: 51-54) Tralleis örnekleri genellikle erotik sahneler (Kat. No: 51), mitolojik kişi ve sahneler (Kat. No: 52), bitkisel bezemeler (Kat. No: 53) ya da tek insan figürü (Kat. No: 54) ile süslenmiştir. *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu yuvarlak burunlu volütlü kandillerden ilki (Kat. No: 51), kline 2'nin kuzey köşesinde ele geçmiştir. Kalıp yapımı bu örneğin sadece kulbu kırıktır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak gövdesinde içbükey görümlü discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlanmıştır. Burunla bağlantısı olmayan discus üzerinde sağ eli dirsekten yere dayalı, sol eli ise havaya kaldırılmış, yatar vaziyette çıplak bir kadın ile domuzun ilişkisi betimlenmiştir. Kadının iki

⁹⁶⁹ Szentlekey, 1969: 79.

⁹⁷⁰ Szentlekey, 1969: 80.

⁹⁷¹ Walters, 1914: 95-129.

⁹⁷² Loeschke, 1919: 225-228, Lev. 365, 432, 466, 531, 576, 559, 593.

⁹⁷³ Brooner, 1930: 78-79, Lev. X.

⁹⁷⁴ Bailey, 1980: 153.

⁹⁷⁵ Hayes, 1980: 77.

⁹⁷⁶ Hayes, 1980: 77-79.

⁹⁷⁷ Fitch-Goldman, 1994: 119.

⁹⁷⁸ Perlzweig, 1961: 81.

⁹⁷⁹ Civelek, 2001: 39.

⁹⁸⁰ Öztürk, 2003: 62.

⁹⁸¹ Tamsü-Polat, 2017: 88-89, K 63-70, Lev. 90 a-h; Çiz. 18 k.

ayağı, karşısında arka ayakları üzerinde duran bir domuzun boynuna doğru uzatılarak erotik bir pozda verilmiştir. Domuz ile kadın arasında kandilin küçük yağ deliği bulunur. Yuvarlak düz bir kaideye sahip kandilin burnu yuvarlaktır ve üzerinde volütler yer alır. Kullanım nedeniyle fitil deliği üzerinde görülen yanma izleri discusa kadar devam etmekte, ayrıca astarta yer yer dökülmeler görülmektedir.

Oda Mezar buluntusu kandilin (Kat. No: 51) benzerleri Atina Agorası'nda⁹⁸², Royal Ontario Museum⁹⁸³, British Museum⁹⁸⁴ ve önceki yıllarda yapılmış Tralleis kazılarında⁹⁸⁵ ele geçmiştir. Özellikle Atina Agorası örnekleri, bizim örneğimiz ile formsal olarak benzer, ancak discus bezemesi açısından farklıdır. İlk Atina Agorası örneği bizim örneğimizle (Kat. No: 51) benzer bir şekilde yuvarlak gövdelidir. İçbükey discus iç içe çemberle sınırlandırılmıştır ve discusun burun ile bağlantısı yoktur. Yuvarlak burun üzerinde volütler yer alır. Kulbu kırıktır. Bizim örneğimizden farklı olarak discus üzerinde iki binici yer alan bu örneği⁹⁸⁶ Perlzweig⁹⁸⁷ İS 1. yüzyıl ortalarına tarihler.

Bir diğer Atina Agorası örneği yine form bakımından bizim örneğimize (Kat. No: 51) benzer. Ancak farklı olarak Atina Agorası örneği kulpsuzdur. İç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılan discus üzerinde amphora içinden çıkan asma dalları yer alır⁹⁸⁸. Perlzweig bu örneği de İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlemiştir⁹⁸⁹.

Royal Ontario Museum⁹⁹⁰ örnekleri, Tralleis örneği (Kat. No: 51) ile form açısından benzerdir. Bizim örneğimizden farklı olarak bu kandillerin hepsi kulpsuzdur. İlk örneğin discusunda çok belirgin olmasa da, benzer şekilde erotik bir sahne *sýmplegma*⁹⁹¹ yer alır⁹⁹². Bir diğer Royal Ontario Museum⁹⁹³ örneği yine form bakımından Tralleis örneği ile benzer

⁹⁸² Perlzweig 1961: Pl. 4, No. 99, 104.

⁹⁸³ Hayes, 1980: 196, Pl. 38, No. 312-313.

⁹⁸⁴ Bailey, 1988: Pl. 13, Q 887-888, Pl. 16, Q 922, Q 924, Pl. 18, Q 934, Q 935, Q 941.

⁹⁸⁵ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 67-68, 72.

⁹⁸⁶ Perlzweig 1961: 81.

⁹⁸⁷ Perlzweig 1961: 81.

⁹⁸⁸ Perlzweig 1961: 81.

⁹⁸⁹ Perlzweig 1961: 81.

⁹⁹⁰ Hayes, 1980: 196, Pl. 38, No. 312-313.

⁹⁹¹ (σύμπλεγμα / sýmplegma, 'dolaşıklık'). Klasik arkeolojide kullanılan bir terimdir. Plinius'da *NH*'da 36,4,24 ve 36,4,35'de özellikle heykel sanatında erotik gruplar için kullanılmıştır. Son dönemlerde kullanımın azaldığı bilinmektedir. <https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/symplegma-e1126870?s.num=46&s.start=40> (Erişim Tarihi: 12.07.2021).

⁹⁹² Hayes, 1980: 77, Pl. 38, No. 312.

⁹⁹³ Hayes, 1980: 196, Pl. 38, No. 313.

olup, discusunda farklı olarak Siren figürü yer alır. Royal Ontario Museum örnekleri, Hayes⁹⁹⁴ tarafından İS 1. yüzyıl ortasından-İS geç 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

British Museum'dan yedi örnek⁹⁹⁵ Tralleis örneği (Kat. No: 51) ile form ve discusda erotik sahne yer alması açısından benzeşir ve tamamı kalıp yapımıdır. Bir örnek⁹⁹⁶ hariç tüm örneklerde yağ deliği figürlerin altındadır. Farklı olarak British Museum örnekleri kulpsuzdur. İlk iki örneğin içbükey discusları Tralleis örneğine benzer biçimde iç içe çemberle sınırlandırılmış olup, discuslarının burun ile bağlantısı yoktur. Her iki örneğin de fitil deliği sahnenin altında yer alır. Bu iki örneğin discusu üzerinde, ayakları belirtilmemiş bir yatak üzerinde bir kadın ve erkekten oluşan erotik bir sahne *sýmplegma* yer alır⁹⁹⁷. Her iki örnek Bailey⁹⁹⁸ tarafından İS 1. yüzyıl ortası-İS 1. yüzyıl sonuna tarihlenir.

Bir diğer British Museum örneği⁹⁹⁹, form ve discusundaki erotik sahne ile Tralleis örneğine (Kat. No: 51) benzer. Bu örneğin discusunda bu kez ayakları belirtilmiş bir yatak üzerinde bir kadın ve erkekten oluşan iki sevgilinin yer aldığı erotik bir sahne bulunur. Bu kandil Bailey tarafından İS 1. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir¹⁰⁰⁰.

British Museum¹⁰⁰¹ örneklerinden bir diğer kandil yine Tralleis örneği (Kat. No: 51) ile form ve bezeme açısından benzer. Burnu kırık durumdaki British Museum örneğinin discusunda ayaksız bir yatak üzerinde çıplak bir kadın ve erkek figürü yer alır ve bu örnek Bailey¹⁰⁰² tarafından İS 1. yüzyıl ortası-İS 1. yüzyıl sonuna tarihlenir.

Bir başka British Museum örneği¹⁰⁰³ yine Tralleis örneği (Kat. No: 51) ile form ve discusu üzerindeki erotik bezemesi açısından benzer. Farklı olarak British Museum örneğinin burnu Tralleis örneğine göre daha uzundur. Bu kandil örneği Bailey¹⁰⁰⁴ tarafından İS 1. yüzyıl ortası-İS 1. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

⁹⁹⁴ Hayes, 1980: 77-78.

⁹⁹⁵ Bailey, 1988: Pl. 13, Q 887-888, Pl. 16, Q 922, Q 924, Pl. 18, Q934, Q935, Q 941.

⁹⁹⁶ Bailey, 1988: Pl. 18, Q 935.

⁹⁹⁷ Bailey, 1988: Pl. 13, Q 887, Q 888.

⁹⁹⁸ Bailey, 1988: 166.

⁹⁹⁹ Bailey, 1988: Pl. 16, Q 922.

¹⁰⁰⁰ Bailey, 1988: 174.

¹⁰⁰¹ Bailey, 1988: Pl.16, Q 924.

¹⁰⁰² Bailey, 1988: 175.

¹⁰⁰³ Biale, 1988: Pl. 18, Q 934.

¹⁰⁰⁴ Bailey, 1988: 178.

British Museum'dan bir başka örnek¹⁰⁰⁵ Kat. No: 51 ile form ve discussu üzerinde erotik sahnesi ile benzeşir. Farklı olarak British Museum örneğinin burnu daha uzun ve yağ deliği figürlü sahnenin üstündedir. Discus üzerindeki yatağın üzerinde erkek ve kadın (sevgili) yer almaktadır. Bu kandil örneği Bailey¹⁰⁰⁶ tarafından İS 1. yüzyıl ortası-İS 1. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

Son British Museum¹⁰⁰⁷ örneği yine Tralleis örneği (Kat. No: 51) ile form ve discussu üzerinde erotik sahnesi açısından karşılaştırılabilir. Diğer British Museum karşılaştırm örneklerine göre boyutça daha ufak olan bu kandilin discussunda benzer biçimde bir yatak üzerinde erkek ve kadın figürü yer alır. Ancak diğer örneklerden farklı olarak burada kadın giyimlidir. Bu kandil örneği Bailey tarafından İS 1. yüzyıl sonu-İS 2. yüzyıl başına tarihlenmiştir¹⁰⁰⁸.

Tralleis'te önceki yıllarda yapılan kazılarda benzer formda üç kandil ele geçmiştir. Bizim örneğimiz (Kat. No: 51) ile benzer formda olan bu örneklerin tamamı kalıp yapımı, discussları iki ya da üç çemberle sınırlı, burundan discussa geçiş kısmı kanalsızdır. discussunda iki meşale arasında girland motifi bulunan ilk örnek¹⁰⁰⁹ Civelek tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir¹⁰¹⁰. Benzer formdaki diğer örneğin discussunda bir kabın ağzından çıkan ve iki yana doğru yayılan sarmaşık dalları yer alır¹⁰¹¹. Bu kandil Civelek¹⁰¹² tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir. Son Tralleis örneğinin discussunda sola doğru giden ve omuzlarında bir nesne taşıyan üç erkek figürü yer alır. Figürlerin altında tam olarak seçilemeyen *NNEI* yazısı bulunan bu örnek¹⁰¹³, Civelek¹⁰¹⁴ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir. Benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu üzerinde erotik sahne bulunan bu kandil (Kat. No: 51), mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Dromoslu Oda Mezar da kline 4'ün güney bölümünde ele geçen yuvarlak burunlu volütlü kandillere bir diğer örnek Kat. No: 52'dir. Kalıp yapımı, açık kırmızı renkli killi (2.5

¹⁰⁰⁵ Biale, 1988: Pl.18, Q 935.

¹⁰⁰⁶ Bailey, 1988: 178.

¹⁰⁰⁷ Biale, 1988: Pl.18, Q 941.

¹⁰⁰⁸ Bailey, 1988: 179.

¹⁰⁰⁹ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 67.

¹⁰¹⁰ Civelek, 2001: 83.

¹⁰¹¹ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 68.

¹⁰¹² Civelek, 2001: 84.

¹⁰¹³ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 72.

¹⁰¹⁴ Civelek, 2001: 84-85.

YR 6/8), az mika, kireç ve kum katkılı, yuvarlak gövdeli örneğin sadece kulbu kırıktır. Üzerinde volütlerin yer aldığı yuvarlak burunla bağlantısı olmayan içbükey discus yine iç içe geçmiş çemberlerle sınırlanmıştır. Kandilin omuz kısmı dar, düz ve bezemesizdir. Bezemeli discus üzerinde ortada yürür durumda bir teke ve onun üzerinde sol eliyle tekenin boynuzunu, sağ eliyle de ensesini tutan bir Eros figürü yer alır. Kandilin yağ deliği tekenin ayakları arasındadır. Hafif yüksek yuvarlak düz kaideye sahip kandilin üzerinde yanık izleri olan fitil deliği yuvarlaktır. Astar da ise yer yer dökülmeler görülür.

Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Atina Agorası¹⁰¹⁵, Kıbrıs¹⁰¹⁶, British Museum¹⁰¹⁷, Parion¹⁰¹⁸ ve önceki dönemde yapılmış Tralleis¹⁰¹⁹ kazılarında rastlanır. Atina Agorası'ndan¹⁰²⁰ çıkan örneği Perlzweig¹⁰²¹ "Volüt Burunlular" başlığı altında değerlendirmiştir. Atina örneği, bizim örneğimizle benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Her iki örnek de yuvarlak gövdeli, iç içe geçmiş çemberle sınırlanmış içbükey discusludur. Discusla bağlantısı olmayan burun yuvarlak formu ve üzeri burna doğru daralan omuz düz ve bezemesizdir. Yağ deliği Tralleis örneğine göre daha geniştir. İçbükey discusta profilden iki at dört nala koşar vaziyette görülür. Solda bulunan öndeki at üzerinde pelerinli, konik şapkalı bir binici bulunur. Atın yeleleri ve pelerini rüzgarın etkisiyle havalanmıştır. Atina Agorası'ndan çıkan bu kandil¹⁰²² Perlzweig¹⁰²³ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlendirmiştir.

Royal Ontario Museum'da bulunan Kıbrıs örneği, Hayes tarafından "Volütlü Kandiller" başlığı altında değerlendirilmiştir¹⁰²⁴. Kıbrıs örneği¹⁰²⁵, bizim örneğimizle benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Her iki örnek de yuvarlak gövdeli, iç içe geçmiş çemberlerle çevrili içbükey discusludur. Discusla bağlantısı olmayan burun yuvarlak formudur. Burun üzerinde küçük volütler yer alır. Farklı olarak Tralleis örneğinde volütlerin burna doğru daraldığı görülürken, Kıbrıs örneğinde böyle bir uygulama görülmez. Omuz düz ve bezemesiz olup, yağ deliği Tralleis örneği ile benzer şekilde figürün altında

¹⁰¹⁵ Perlzweig, 1961: Pl. 4, No. 99.

¹⁰¹⁶ Hayes, 1980: Pl. 4, No. 99.

¹⁰¹⁷ Bailey, 1988, Pl. 2, Q 1517; Bailey, 1988, Pl. 63, Q 2400.

¹⁰¹⁸ Yılmaz, 2012: 107, Kat. No: 31, 169, Res. 4.31.

¹⁰¹⁹ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 68, K 72.

¹⁰²⁰ Perlzweig, 1961: Pl. 4, No. 99.

¹⁰²¹ Perlzweig, 1961: 81 vd.

¹⁰²² Perlzweig, 1961: Pl. 4, No. 99.

¹⁰²³ Perlzweig, 1961: 81.

¹⁰²⁴ Hayes, 1980: 75 vd.

¹⁰²⁵ Hayes, 1980: Pl. 4, No. 99.

yer almakta ve içbükey discusun ortasında sıçrar vaziyette bir aslan figürü yer almaktadır. Hayes¹⁰²⁶, Kıbrıs örneğini İS 1. yüzyıl sonu veya az sonrasında tarihlenmiştir.

British Museum'da bulunan iki örnek Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzerdir. Farklı olarak kupsuz olan bu kandil benzer bir şekilde kalıp yapımı, gövdesi dairesel formlu, içbükey discusu iç içe geçmiş çemberle sınırlıdır. Discusun burun ile bağlantısı yoktur. ve Tralleis örneğine göre British Museum örneğinin yuvarlak burnu daha uzundur. Burnun her iki yanında volütler yer alır. Omuz dar, düz ve bezemesizdir. Yağ deliği bizim örneğimizle benzer bir şekilde figürünün bacakları arasına yapılmıştır. İçbükey discusta, sola profilden yapılmış bir teke figürü yer almaktadır¹⁰²⁷. British Museum örneği Bailey¹⁰²⁸ tarafından İS 30-100 yıllarına tarihlenmiştir.

British Museum'da bulunan benzer formda diğer örnek Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzerdir. Farklı olarak kulpsuz bu kandil, benzer bir şekilde kalıp yapımı, gövdesi dairesel formlu, içbükey discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlıdır. Discusun burun ile bağlantısı yoktur ve Tralleis örneğine göre British Museum örneğinin burnu daha uzun ve yuvarlak formlu, her iki yanı volütlüdür. Omuz dar, düz ve bezemesizdir. Yağ deliği bizim örneğimize benzer şekilde figürünün bacakları arasına yapılmıştır. İçbükey discusta, sağa profilden yapılmış bir Gryphon yer alır¹⁰²⁹. British Museum örneği Bailey¹⁰³⁰ tarafından İS 40-100 yıllarına tarihlenmiştir.

Parion Nekropolü'nden bir örnek Yılmaz¹⁰³¹ tarafından "Tip 4B Yuvarlak Burunlu Volütlü Kandiller" başlığı altında değerlendirilmiştir. Parion örneği, Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzerlik gösterir. Kalıp yapımı, gövdesi dairesel formlu kandilin içbükey görünümlü discusu iç içe geçmiş çemberle sınırlanmıştır. Discusun burun ile bağlantısı yoktur ve yuvarlak formlu burnun her iki yanında volütler yer alır. Omuz dar, düz ve bezemesizdir. Yağ deliği bizim örneğimizle benzer bir şekilde at figürünün bacakları arasına yapılmıştır. İçbükey discusta, atlı süvari figürü sola profilden yapılmıştır¹⁰³². Parion Nekropolü örneği Yılmaz¹⁰³³ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir.

¹⁰²⁶ Hayes, 1980: 78-79.

¹⁰²⁷ Bailey, 1988, Pl. 2, Q 1517.

¹⁰²⁸ Bailey, 1988: 156.

¹⁰²⁹ Bailey, 1988, Pl. 63, Q 2400.

¹⁰³⁰ Bailey, 1988: 303.

¹⁰³¹ Yılmaz, 2012: 44-46.

¹⁰³² Yılmaz, 2012: 107, Kat. No: 31, 169, Res. 4.31.

¹⁰³³ Yılmaz, 2012: 107.

Civelek¹⁰³⁴ volütlü kandilleri "Yuvarlak Burunlu Volütlü Kandiller" başlığı altında değerlendirir. Tralleis'ten çıkan örnekler¹⁰³⁵ formsal olarak benzerlik gösterirken, bezeme olarak farklıdır. Benzer formdaki ilk örneğin discusunda bir kabın ağzından çıkan ve iki yana doğru yayılan sarmaşık dalları yer alır¹⁰³⁶. Son Tralleis örneğinin discusunda sola doğru giden ve omuzlarında bir nesne taşıyan üç erkek figürü yer alır. Figürlerin altında tam olarak seçilemeyen *NNEI* yazısı bulunmaktadır¹⁰³⁷. Civelek¹⁰³⁸ benzer formdaki örnekleri İS 1. yüzyıl ortalarına tarihler. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 52) İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Bu grubun son örneği *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 4'ün güney köşesinde tam ele geçmiştir (Kat. No: 53). Kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Yarım ay gövdeli olan kandil içbükey discusludur. Discus etrafını çevreleyen hat burna doğru devam etmekte, burun ve discus arasında bir kanal oluşturarak burun ile discusu birbirine bağlamaktadır. Bu kanalın ortasında burun bölümüne yakın alanda hava deliği bulunur. Discusun ortasında yer alan yağ deliğinin etrafını çevreleyen bir bölümü silik çiçek motifi vardır. Diğer örneklerden farklı olarak geniş açılı volütlere sahiptir. Eğimli omuzda, discus etrafında toplam sekiz adet büyük ion kymation bezemesi yer alır. Omuzdan yivli dikey kulplu olup yuvarlak halka kaidelidir. Daha önceki yıllarda Tralleis kazılarında çıkan örnek ile bizim örneğimiz form ve bezeme olarak birbirine benzer¹⁰³⁹. Olasılıkla önceki yıllarda Tralleis'ten çıkan bu örnek ile bizim örneğimiz aynı kalıptan çıkmıştır. Benzer kandili volütlü kandilleri Civelek¹⁰⁴⁰, İS 1. yüzyıla tarihler¹⁰⁴¹. Bu kandil örneği sevilerek kullanıldığı düşünülen volütlü kandillerdeki çeşitliliği göstermesi açısından önemlidir¹⁰⁴². Kat. No: 53, mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.1.4.3. Yarı Volütlü

Bu tipteki kandiller isimlerinden de anlaşılacağı gibi volüt burunlu kandillerden türetilmiştir¹⁰⁴³. Yarı Volütlü Kandilleri Loeschcke¹⁰⁴⁴, "Tip V", Brooneer¹⁰⁴⁵, "Tip XXIV",

¹⁰³⁴ Civelek, 2001: 34 vd.

¹⁰³⁵ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 68, K 72.

¹⁰³⁶ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 68.

¹⁰³⁷ Civelek, 2001: Lev. XIII, K 72.

¹⁰³⁸ Civelek, 2001: 36, 38, 84-85.

¹⁰³⁹ Civelek, 2001: Lev. XII, K 65.

¹⁰⁴⁰ Civelek, 2001: 28 vd.

¹⁰⁴¹ Civelek, 2001: 83.

¹⁰⁴² Civelek, 2001: 34.

¹⁰⁴³ Barın, 1995: 19.

Bailey¹⁰⁴⁶, "Tip C", Brants¹⁰⁴⁷, "Tip X", Ivanyi¹⁰⁴⁸, "Typus VI", Leinbundgut¹⁰⁴⁹ ise "Typus XIV-XV" başlığı altında değerlendirmiştir. Bu tipin en karakteristik özelliği, discus çemberiyle bitişik yapılan burun üzerinde sonlanan yarım volütlerdir. Bu tip kandiller yuvarlak burunlu kandillerin devamı niteliğindedir. Genel olarak volüt burunlu kandillerin tüm özelliklerini taşımakla birlikte, burnun iki yanında yer alan volütlerin giderek silikleşerek burun üzerinde bir bezeme şeklini alması ve fitil deliğinin küçülmesi gibi kendine ait bazı teknik özellikler ile ayrılır. Discusları genel olarak figürlüdür. Bu tip kandiller mızrak burunlu volütlü kandiller ve yuvarlak burunlu volütlü kandiller ile aynı dönemde (İS 1. yüzyıl) piyasada olmakla birlikte varlığını bazı merkezlerde İS 2. yüzyılın içlerine kadar sürdürmüştür¹⁰⁵⁰. Genel olarak bakıldığında Atina, Korinth, Kıbrıs ve Anadolu'daki diğer merkezlerden gelen bu kandiller için İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ortaktır.

Tralleis'te bu başlık altında değerlendirilen bir adet kandil bulunmuştur (Kat. No: 54). *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu yuvarlak volütlü kandil örneği (Kat. No: 54), kline 2'de ele geçmiştir. Kalıp yapımı ve kırık kulbu dışında sağlamdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. "Yuvarlak Burunlu Volütlü Kandiller" başlığı altında değerlendirilen üç örnekte görülen yuvarlak gövde yapısı Kat. No: 54'de hafif ovaldir. Oval gövdeli olan kandil içbükey discusludur. İçbükey discus iki çember ile çevrelenmiştir. İçbükey discusta silik olarak bir insan (?) figürü yer alır. Yağ deliği figürün sağındadır. Bezemesiz eğimli omuz üzerinde dökülmeler görülmektedir. Hafif içbükey yuvarlak diplidir. Burun geniş ve yuvarlak formludur. Burun ile discusun bağlantısız olup burun köprüsü üzerinde omuza doğru uzanan yarım volütler henüz çizgi halini almamış hala plastik görünümlüdür. Tralleis Batı Nekropolü buluntusu bu kandilin diğer kentlerde bulunmuş birebir benzerlerine rastlanmasa da form ve bezeme olarak yakın benzerleri çeşitli merkezlerde görülmektedir.

Oda Mezar buluntusunun benzer örneklerine British Museum¹⁰⁵¹, Atina Agorası¹⁰⁵², Parion¹⁰⁵³, Laodikeia¹⁰⁵⁴, Kibyra¹⁰⁵⁵, Akademisches Kunstmuseum¹⁰⁵⁶, Kyzikos¹⁰⁵⁷, Aydın

¹⁰⁴⁴ Loeschcke 1919: 228-232.

¹⁰⁴⁵ Broneer, 1930: 80-83.

¹⁰⁴⁶ Bailey, 1980: 185-186.

¹⁰⁴⁷ Brants, 1913: 26.

¹⁰⁴⁸ Ivanyi, 1935: 12.

¹⁰⁴⁹ Leibungut, 1977: 32-33.

¹⁰⁵⁰ Barin, 1995: 94.

¹⁰⁵¹ Walters, 1914: Pl. XXI, No. 789, Pl. XXV, No. 775-776.

¹⁰⁵² Perlzweig 1961: Pl. 5, No. 117.

ve Milet Müzesi'nde rastlanır¹⁰⁵⁸. British Museum örnekleri form ve discuslarında figürlü bezeme olması açısından Tralleis örneği ile benzerdir. Walters¹⁰⁵⁹, benzer formdaki kandilleri "Yuvarlak Burunlu Volütlü Kandiller" altında değerlendirmiştir.

Walters'in değerlendirdiği Tralleis örneği ile benzer formdaki ilk örnek yuvarlak gövdelidir. Özenli bir işçiliğe sahip kandilin yuvarlak burnu üzerinde küçük volütler yer almaktadır. Tralleis örneğinden farklı olarak yivli halka kulplu ve omuz üzerinde kalp şeklinde yapılmış yaprak motiflidir. Ayrıca büyük yağ deliği figürin sol ayak hizasında yer almaktadır. Discus üzerinde başında başlığı, uzun Khiton giyimli, sağ elinde mızrak, sol elinde gorgon motifli kalkan tutar vaziyette Athena yer almaktadır¹⁰⁶⁰.

Yine benzer formdaki diğer British Museum örneği yivli halka kulpludur. Tralleis örneğine göre yağ deliği büyüktür ve figürün solunda ayak hizasında yer almaktadır. Tralleis örneğinden farklı olarak discusunda ise himation giymiş Apollon bir kaya üzerine oturmuş ve lir çalmaktadır. Lirin hemen arkasında geriye bakar şekilde oturan bir Gryphon bulunmaktadır¹⁰⁶¹.

Son British Museum örneği form bakımından Tralleis örneği ile benzerdir. Farklı olarak discusu üç adet çemberle sınırlandırılmıştır ve kulpludur. Discusunda üç adamın bir boğa ile mücadelesi görülür. Kişilerden biri boğanın başını, diğer kişi vücudunu tutmaktadır. Üçüncü kişi ise boğa tarafından fırlatılmış ve baş aşağı yere düşer şekildedir¹⁰⁶². British Museum örnekleri Walters¹⁰⁶³ tarafından İS 1. yüzyıla tarihlenir.

Perlzweig¹⁰⁶⁴ Tralleis örneği ile form olarak benzer Atina Agorası örneğini "Yarı Volütlüler" başlığı altında incelemiştir. Bu örnek form bakımından benzerdir. Ancak bizim örneğimizden farklı olarak kulplu ve burnu daha uzun ve yuvarlak burun deliği bizim örneğimize göre daha ufaktır. Yağ deliği Tralleis örneğine göre daha büyük ve figürün

¹⁰⁵³ Yılmaz, 2012: 120, Kat. No: 44, 175, Res. 4. 44, Yılmaz, 2012: 123, Kat. No: 47, 177, Res. 4. 47.

¹⁰⁵⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 400, Kat. No: 84, 632, Kat. No: 586, 657, Kat. No: 634.

¹⁰⁵⁵ Metin, 2012: 743, K 81.

¹⁰⁵⁶ Hübinger, 1993: Taf. 21, 163.

¹⁰⁵⁷ Öztürk, 2003: Lev. 15 b-c.

¹⁰⁵⁸ Barın, 1995: 19-21.

¹⁰⁵⁹ Walters, 1914, 95 vd.

¹⁰⁶⁰ Walters, 1914: Pl. XXV, No. 775.

¹⁰⁶¹ Walters, 1914: Pl. XXV, No. 776.

¹⁰⁶² Walters, 1914: Pl. XXI, No. 789.

¹⁰⁶³ Walters, 1914: 95.

¹⁰⁶⁴ Perlzweig 1961: 82.

altında yer alır. İçbükey discus üzerinde bizim örneğimizden farklı olarak hantal bir ayı yer alır¹⁰⁶⁵. Perlzweig¹⁰⁶⁶, form bakımından benzer olan bu örneği İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihler.

Akademisches Kunstmuseum örneği¹⁰⁶⁷ Tralleis örneği ile form ve discusundaki figürlü bezeme açısından benzer. Kalıp yapımı, oval gövdeli, içbükey discusu çember ile sınırlandırılmış, burnun iki yanı yarım volütlü bu örnekte yağ deliği figürüm figürün solundadır. Kalıp yapımı bu örnek oval gövdelidir. İçbükey discus çember ile sınırlandırılmıştır. Yağ deliği figürün solunda yer alır. Tralleis örneğinden farklı olarak uzun burunlu ancak Tralleis örneği gibi geniş yuvarlak fitil deliklidir. Kat. No: 54'ten farklı olarak omuz üzerinde dikey bir kulp, discus üzerinde bizim örneğimiz ile benzer kısa tunik giymiş, şapkalı bir köylü ve bir tavşan figürü yer alır. Hübinger¹⁰⁶⁸ tarafından bu kandil İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Parion örneği Yılmaz¹⁰⁶⁹ tarafından "Tip 4C Yarı Volütlü Kandiller" başlığı altında değerlendirilmiştir. İlk örnek¹⁰⁷⁰ bizim örneğimizle benzer form ve discuslu bezemeye sahiptir. Kalıp yapımı olup yuvarlak gövdelidir. İçbükey discus çember ile sınırlandırılmıştır. Bizim örneğimizden farklı olarak, uzun burunlu, geniş yuvarlak fitil delikli ve dikey kulplu, omuz üzeri nokta dizisi ile bezelidir. Yağ deliği ise figürün altındadır. Burnun iki yanında yarım volüt yer alır. Discus üzerinde bizim örneğimiz ile benzer olarak silik tek bir insan büstü? yer alır. Yılmaz¹⁰⁷¹ tarafından bu kandil İS 1. yüzyılın ilk yarısı-İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Bir başka Parion örneği¹⁰⁷² bizim örneğimiz ile benzer bir form ve bezeme şemasına sahiptir. Kalıp yapımı olup yuvarlak gövdelidir. Kulpsuzdur. İçbükey discus çember ile sınırlandırılmıştır. Bizim örneğimiz ile benzer biçimde omuz bezemesizdir. Yağ deliği bizim örneğimizden farklı olarak figürün altındadır. Bizim örneğimiz ile benzer bir şekilde kısa burunlu, küçük yuvarlak fitil deliğine sahiptir. Burnun iki yanında yarım volüt yer alır.

¹⁰⁶⁵ Perlzweig 1961: Pl. 5, No. 117.

¹⁰⁶⁶ Perlzweig 1961: 82.

¹⁰⁶⁷ Hübinger, 1993: Taf. 21, 163.

¹⁰⁶⁸ Hübinger, 1993: 91.

¹⁰⁶⁹ Yılmaz, 2012: 46-47.

¹⁰⁷⁰ Yılmaz, 2012: 120, Kat. No: 44, 175, Res. 4. 44

¹⁰⁷¹ Yılmaz, 2012: 120.

¹⁰⁷² Yılmaz, 2012: 123, Kat. No: 47, 177, Res. 4. 47.

Discus üzerinde bizim örneğimiz ile benzer silik tek bir insan figürü büstü? bulunur. Yılmaz tarafından bu kandil İS 1. yüzyılın ilk yarısı - İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir¹⁰⁷³.

Laodikeia örnekleri Kat. No: 54 ile benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Laodikeia örnekleri, hafif oval gövdeli, içbükey discusları kazıma yiv ve kabartma halka ile sınırlandırılmış, burun dışa çıkıntılı ve "U" formunda, burun köprüsü üzerinde omuza doğru uzanan yarım volütlüdür.¹⁰⁷⁴ İlk Laodikeia örneğinin discusunda asa-sopayı tutan ve boynu chylamisli kentaur betimlemesi yer almaktadır. Bu örnek Şimşek, Okunak ve Bilgin tarafından İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir¹⁰⁷⁵. Diğer Laodikeia örneğinin discusunda yengeç kabartması bulunmaktadır. Bu kandil Şimşek, Okunak ve Bilgin tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir¹⁰⁷⁶. Son Laodikeia örneğinin discusu bezemesiz olup, omuz kısmında, burnun iki yanında kabartma olarak yapılmış birer volüt bulunmaktadır. Bu örnek Şimşek, Okunak ve Bilgin tarafından İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir¹⁰⁷⁷.

Tralleis örneği benzer Kibyra örnekleri Metin¹⁰⁷⁸ tarafından "Yuvarlak Burnu Yarım Volütlüler" başlığı altında değerlendirilmiştir. Kibyra örneği Tralleis örneği ile benzer olarak kalıp yapımı, gövdesi oval formludur. İçbükey discus çember ile sınırlandırılmıştır. Yağ deliği figürlerin ortasındadır. Burun yuvarlak ve yarım volütlüdür. Tralleis örneğinden farklı olarak omuz üzerinde ion kymationu dizisi, discus üzerinde ise Thraex ve Hoplomachusun mücadele sahnesi yer almaktadır¹⁰⁷⁹. Metin¹⁰⁸⁰ tarafından Kibyra örneği İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Öztürk¹⁰⁸¹ bu formun benzer örneklerini "Yarı Sarmal Burunlu Kandiller" başlığı altında incelemiştir. Kyzikos'tan çıkan benzer formdaki örneklerin discuslarında birinde kupa motifi, diğerinde ise yunus balığı ve palmet parçası yer alır¹⁰⁸². Discusunda kupa motifi bulunan örneğin omuz bölümünde de yumurta dizisi bulunmaktadır. Öztürk¹⁰⁸³ bu kandilleri İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir.

¹⁰⁷³ Yılmaz, 2012: 123.

¹⁰⁷⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011a: 82, KA. T4b.

¹⁰⁷⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 400, Kat. No: 84.

¹⁰⁷⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 632, Kat. No: 586.

¹⁰⁷⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 657, Kat. No: 634.

¹⁰⁷⁸ Metin, 2012: 117.

¹⁰⁷⁹ Metin, 2012: 743, K 81.

¹⁰⁸⁰ Metin, 2012: 309-310, K 81.

¹⁰⁸¹ Öztürk, 2003: 61-62.

¹⁰⁸² Öztürk, 2003: Lev. 15 b-c.

¹⁰⁸³ Öztürk, 2003: 61.

Barın¹⁰⁸⁴ bu formdaki benzer örnekleri "Grup VI. Yarı Volüt (*Semi-Volutes*) Burunlu Kandiller" başlığı altında incelemiştir. Aydın Müzesi'nden ilk örnek bizim örneğimiz ile form ve discusundaki bezemesi ile benzer. Kulbu yivli, oval gövdeli, içbükey discus iki adet çemberle sınırlanmıştır. Burun üzerinde bizim örneğimiz ile benzer iki tarafta volüt, discus üzerinde bizim örneğimizden farklı olarak ortada meşale, iki tarafta antitethik baş, sağda kadın, solda erkek, sağdaki başın altında güneş (?) figürü yer alır¹⁰⁸⁵. Milet Müzesi'nden bir başka örnek bizim örneğimiz ile form ve discusundaki figürlü bezeme ile benzer. Kulbu kırık, oval gövdeli, içbükey discus iki adet çemberle sınırlanmıştır. Burun üzerinde bizim örneğimiz ile benzer olarak insize volütler, bizim örneğimizden farklı volütlerin discus ile birleşim noktasında insize yaprak ve discus üzerinde denizata figürü yer alır¹⁰⁸⁶. Barın¹⁰⁸⁷ bu örnekleri, İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmiştir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 54) benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir.

4.1.1.5. Yuvarlak Burunlu

Yuvarlak burunlu olarak isimlendirilen kandiller, burun ve gövde formlarının yuvarlak olmasıyla dikkat çeker. Gövdenin devamı olarak yükselen ya da omuzdan discus bölümlerinin çizgi hattına kadar bağlanan yüksek halka ve yüzük kulba sahiptirler. Genel olarak bezemeli karşımıza çıkan bu tip örneklerin, bezemesizleri de bulunur. Küçük yağ deliğine sahip bu kandillerin yuvarlak içbükey veya düz kaideleri görülür. İS 1. yüzyıldan itibaren yaygın kullanılan yuvarlak burunlu kandilleri Loeschcke¹⁰⁸⁸ "Tip VII", Ivanyi¹⁰⁸⁹ "Tip VII", Miltner¹⁰⁹⁰ "Roma Kandilleri", Brooner¹⁰⁹¹ "Tip XXV", Goldman¹⁰⁹² "Grup XVI", Heimerl¹⁰⁹³ ise "Grup 11", Civelek¹⁰⁹⁴ Tralleis örneklerini "Yuvarlak Burunlu Kandiller", Pastutmaz¹⁰⁹⁵ Knidos'ta bulunan bu grubu "Yuvarlak Emzikli Kandiller" Metin¹⁰⁹⁶ Kibyra'dan çıkan örnekleri "Yuvarlak Burunlu Kandiller" adı altında değerlendirmiştir.

¹⁰⁸⁴ Barın, 1993: 19.

¹⁰⁸⁵ Barın, 1993: 20, Kat. No: 29, Lev. 10 b, Çiz. 5 a.

¹⁰⁸⁶ Barın, 1993: 20-21, Kat. No: 30, Lev. 10 c, d, Çiz. 16 b.

¹⁰⁸⁷ Barın, 1993: 19.

¹⁰⁸⁸ Loeschcke, 1919: 237 vd.

¹⁰⁸⁹ İvanyi, 1935: 12-13.

¹⁰⁹⁰ Civelek, 2001: 53.

¹⁰⁹¹ Broneer, 1977: 59 vd.

¹⁰⁹² Goldman, 1950: 114-116.

¹⁰⁹³ Heimerl, 2001: 62-63.

¹⁰⁹⁴ Civelek, 2001: 53 vd.

¹⁰⁹⁵ Pastutmaz, 2001: 13.

Tralleis Batı Nekropolü çalışmalarında bu tipte beş adet kandil ele geçmiştir. Kat. No: 55-59 No'lu kandiller bu başlık altında değerlendirilmiştir¹⁰⁹⁷. Bu tipteki ilk örnek, Kat. No: 55 *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 1'in güney sol tarafında sağlam ele geçmiştir. Kalıp yapımı, kırmızımsı sarı renkte killi (5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Kısa yuvarlak burunlu, dairesel gövdeli, yuvarlak içbükey discuslu ve yuvarlak kaidelidir. Discus iç içe geçmiş kabartma çemberle sınırlandırılmıştır. Discus çemberinin çevresinde birbiriyle üçgen olacak şekilde yerleştirilen üç adet kabartma mask yer alır¹⁰⁹⁸. Bu çemberler burun önünde uçları birleştirilmeyerek kısa bir kanal oluşturur. Ortada yer alan yağ deliği bir adet çember ile sınırlandırılmıştır. Az eğimli omuzdan tabana inen yivli kulpludur. Kısa, yuvarlak burun ile discus bağlantılı olup, burunda kullanımdan kaynaklanan yanma izleri görülür. Oda mezar buluntusu (Kat. No: 55) yuvarlak burunlu kandilin benzer örneklerine British Museum¹⁰⁹⁹, Pergamon¹¹⁰⁰, Korinth¹¹⁰¹, Kibyra¹¹⁰², Aphrodisias¹¹⁰³, Laodikeia¹¹⁰⁴, Akçapınar Nekropolü'nde¹¹⁰⁵, Aizanoi¹¹⁰⁶, Kuzey Nekropolü'nden ele geçen bir kandil de rastlanır.

Walters¹¹⁰⁷ "Greek Tipleri"¹¹⁰⁸ altında değerlendirdiği Korfu'dan ele geçen British Museum örneğini İS 2. yüzyıla, Bailey¹¹⁰⁹ yine "Korinth Kandilleri" altında değerlendirdiği aynı British Museum örneğini¹¹¹⁰ İS 2. yüzyılın ikinci yarısına, Heimerl¹¹¹¹ ise "Grup 11" altında¹¹¹² ele aldığı kandiller ile benzer örneği¹¹¹³ İS 2. yüzyılın 1. yarısına, Broneer "Tip XXVII"¹¹¹⁴ altında değerlendirdiği Korinth örneğinin kazılarda Flaviuslar (İS 68-98), Traianus (İS 98-117) ve Hadrianus (İS 117-138) sikkeleriyle birlikte bulunduğunu ancak

¹⁰⁹⁶ Metin, 2012: 122 vd.

¹⁰⁹⁷ Yuvarlak burunlu kandillerin nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

¹⁰⁹⁸ Dar omuzun iki yanında birbirine paralel küçük dikdörtgen formlu paneller bulunan bu kandillerin en belirleyici özelliği, discus çevresinde belirli aralıklar ile oluşturulmuş üç mask kabartmasıdır. Metin, 2012: 143-144.

¹⁰⁹⁹ Walters, 1914: Fig. 268, No. 1230; Bailey, 1988: Pl. 116, Q 3243.

¹¹⁰⁰ Heimerl, 2001: Taf. 16, 635.

¹¹⁰¹ Broneer, 1930: Pl. XII, 702.

¹¹⁰² Metin, 2012: 365-366, K 179-181.

¹¹⁰³ Kıralı, 2016: 95, Kat. No: 17.

¹¹⁰⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 490, Kat. No: 324, 628, Kat. No: 574.

¹¹⁰⁵ Ok, 2014: 59, Kat. No: (L 1, f-Şek. 30, g).

¹¹⁰⁶ Yeşil ve Erdoğan, 2013: 87, Kat. No: 11, Res. 12.

¹¹⁰⁷ Walters, 1914: 182.

¹¹⁰⁸ Walters, 1914: 182.

¹¹⁰⁹ Bailey, 1988: 404.

¹¹¹⁰ Bailey, 1988: Pl. 116, Q 3243.

¹¹¹¹ Heimerl, 2001: 153-154.

¹¹¹² Heimerl, 2001: 62.

¹¹¹³ Heimerl, 2001: Taf. 16, 635.

¹¹¹⁴ Broneer, 1930: 90-102.

formun, Yunanistan'da Antoninler Dönemi (İS 138-192) boyunca kullanıldığını ifade eder¹¹¹⁵. Metin¹¹¹⁶, "Discusu Mask Kabartmalı Kandiller" altında incelediği örnekleri¹¹¹⁷ İS 2. yüzyıla¹¹¹⁸, Kıralı¹¹¹⁹, "Kısa Yuvarlak Burunlu Kandiller" başlığı altında değerlendirdiği Aphrodisias örneğini¹¹²⁰ İS 2. yüzyıl sonuna, Laodikeia örnekleri Şimşek, Okunak ve Bilgin¹¹²¹, tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, Akçapınar Nekropolü örneği Ok¹¹²² tarafından İS 1. yüzyıl sonu-İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Aizanoia örneği ise Yeşil ve Erdoğan¹¹²³ tarafından, İS 2. yüzyıl sonlarına tarihlenen. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 55) benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 2. yüzyıl sonuna tarihlendirilir.

Bir diğer örnek geçen *Dromoslu Oda Mezar*'da (Kat. No: 56) kline 2'nin üzerinde bulunmuştur. Tama yakın olmakla birlikte, gövdenin ve kulpun bir bölümü kırıktır. Kalıp yapımı, kili açık kırmızımsı kahverengi (2.5 YR 6/3-4), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Geniş yuvarlak burunlu, oval gövdeli içbükey discuslu kandilin discusunda kabartma olarak yapılmış silik bir insan? figürü ve figürün sağında yağ deliği yer alır. Eğimli omuz bezemesizdir. Hafif içbükey yuvarlak diplidir. Yuvarlak burun ile discus bağlantısızdır ve kullanıma bağlı olarak yanma izi görülür.

Oda Mezar buluntusu Kat. No: 56'in benzer örnekleri British Museum¹¹²⁴, Royal Ontario Museum¹¹²⁵, Laodikeia¹¹²⁶ ve Tralleis¹¹²⁷'te karşımıza çıkar. British Museum örnekleri¹¹²⁸ Bailey¹¹²⁹ tarafından İS 125-175 yıllarına, diğer iki örnek¹¹³⁰ ise İS 150-250 yıllarına tarihlenmiştir¹¹³¹. Royal Ontario Museum örneği Hayes¹¹³² tarafından "Yuvarlak

¹¹¹⁵ Broneer, 1930: 95.

¹¹¹⁶ Metin, 2012: 143-144.

¹¹¹⁷ Metin, 2012: 365-366, K 179-181.

¹¹¹⁸ Metin, 212: 144.

¹¹¹⁹ Kıralı, 2016: 44-48.

¹¹²⁰ Kıralı, 2016: 95, Kat. No: 17.

¹¹²¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011a: 92.

¹¹²² Ok, 2014: 33.

¹¹²³ Yeşil ve Erdoğan, 2013: 87.

¹¹²⁴ Bailey, 1988: Pl. 68, Q2511, Q2512, Q2513.

¹¹²⁵ Hayes, 1980: Pl. 39, No. 325.

¹¹²⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 569, Kat. No: 479, 628, Kat. No: 575.

¹¹²⁷ Erön, 2013: 248, Kat. No: 87, Lev. 97.

¹¹²⁸ Bailey, 1988: Pl. 68, Q 2511-2513.

¹¹²⁹ Bailey, 1988: 311.

¹¹³⁰ Bailey, 1988: Q 2512-2513.

¹¹³¹ Bailey, 1988: 311.

¹¹³² Hayes, 1980: 80.

Burunlu Kandiller" başlığı altında değerlendirilerek, İS Erken 2. yüzyıla¹¹³³, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹¹³⁴ tarafından KA.T12 başlığı altında "Badem Formlu" olarak değerlendirilen örnekler İS 2. yüzyıl-İS 3. yüzyılın üçüncü çeyreğine, Erön¹¹³⁵ ise T5 başlığı altında "Badem Formlular" altında değerlendirdiği Tralleis örneğini benzerlerinden yola çıkarak İS 2. yüzyıl sonu-İS 3. yüzyıl başına tarihlenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 56) İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenir.

Tam ele geçmiş *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu bir başka yuvarlak burunlu kandil (Kat. No: 57) kline 3'ün kuzeyine 180 cm. uzaklıkta bulunmuştur. Sağlam ve kalıp yapımıdır. Diğer kandil örneklerinden farklı olarak kili kırmızımsı kahverengi renkte (2.5 YR 5/6), astar ise kırmızımsı kahverengidir. Hamur, mika, kireç ve kum katkıdır. Kalıp yapımı, yuvarlak gövdeye bitişik kısa yuvarlak burunlu kesik konik hazneli, bezemesiz omuzdan gövdeye inen üç yivli dikey kulplu ve halka kaidelidir. İç bükey discus üzerinde ortada kline üzerinde ayakta duran sola bakar vaziyette tsvir edilmiş bir oğlak ve hemen altında büyük ve yuvarlak formlu yağ deliği yer alır. Astar da dökülmeler görülmektedir. *Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 57) yuvarlak burunlu kandilin benzerlerine; Tralleis'te¹¹³⁶ Museum of Fine arts'ta¹¹³⁷, Tarsus'ta¹¹³⁸, British Museum'da¹¹³⁹ rastlanır.

Civelek¹¹⁴⁰ Tralleis örneklerini "Yuvarlak Burunlu Kandiller" başlığı altında değerlendirir. Bunlardan üçü bizim örneğimiz ile form ve bezeme açısından benzer. Bu kandillerden ikisinin discus üzerinde bizim örneğimiz ile benzer şekilde tek bir hayvan, diğer iki örnek üzerinde insan yer alır. Bu kandillerden ilk örneğin¹¹⁴¹ discusunda başı profilden ve sola dönük, bacakları cepheden ve ağzında bir çelenk tuttuğu düşünülen kartal figürü yer alır. Omuz üzerinde ise bizim örneğimizden farklı olarak ion kymationu bulunur. Diğer kandilin¹¹⁴² discusunda ise sola yönelmiş ve ön ayakları havada, bir aslan figürü betimlenmiştir. Bu kandilin omzu üzerinde de diğer kandil örneğindeki gibi ion kymationu

¹¹³³ Hayes, 1980: 80.

¹¹³⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011a: 93.

¹¹³⁵ Erön, 2013: 100.

¹¹³⁶ Civelek, 2001: Lev. XVII, Lev. VIII, K 94, 97, 99.

¹¹³⁷ Szentleky, 1969: 95-96, No. 142 a.

¹¹³⁸ Özcihan, 2018: 67, 79, Kat. No: 15, 23.

¹¹³⁹ Bailey, 1988: Pl. 96, Q 2982.

¹¹⁴⁰ Civelek, 2001: 53-56.

¹¹⁴¹ Civelek, 2001: 89-90, K 94, Lev. XVII.

¹¹⁴² Civelek, 2001: 91, K 99, Lev. XVIII.

görülür. Yine form ve bezeme açısından benzer son örneğin¹¹⁴³ iki kabartma halkanın çevrelediği discusunda, günlük işlerle uğraşan aralarında kuşların olduğu bir erkek ve kadın figürü ile tabanında *planta pedis* yer alır.

Museum of Fine arts örneği¹¹⁴⁴ Kat. No: 57 ile benzer bir form ve bezeme şemasına sahiptir. Kalıp yapımı, dairesel gövdeli, kısa yuvarlak burunludur. İçbükey discus iç içe çemberle çevrilmiştir. Omuz bezemesizdir. Büyük ve yuvarlak formlu yağ deliği bizim örneğimiz ile benzer bir şekilde figürün altındadır. Discus üzerinde bir keçi figürü yer alır.

Tarsus örnekleri Özcihan¹¹⁴⁵ tarafından "Kısa Yuvarlak Burunlu Kandiller" başlığı altında değerlendirilmiştir. İlk Tarsus örneği Tralleis örneği ile benzer form ve bezemeye sahiptir. Benzer şekilde yuvarlak gövdeli, kısa yuvarlak burunludur ve büyük, geniş yağ deliği figürün altında yer alır. İçbükey discus üzerinde koşan ya da sıçrayan geyik tasviri vardır¹¹⁴⁶. Tarsus örneği, Tralleis örneğinden farklı olarak kulpsuzdur ve omuz üzerinde kazıma çizgilerden oluşan çentikler bulunur. Bir diğer Tarsus örneği yine bizim örneğimiz ile benzer form ve bezemeye sahiptir. Yuvarlak gövdeli, gövdeye bitişik kısa yuvarlak formludur. Kulplu olup içbükey discus iç içe geçmiş çemberle çevrilidir. Omuz üzerinde bizim örneğimizden farklı olarak ion kymationu yer alır. Düz yuvarlak kaideye sahiptir. İçbükey discusta koşar pozisyonda ön iki ayağı havada hareketli bir aslan figürü yer almaktadır¹¹⁴⁷.

British Museum örneği¹¹⁴⁸ Tralleis örneği (Kat. No: 57) ile benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. British Museum örneğinin gövdesi Tralleis örneğine göre daha büyük ve yuvarlak bir formda olmakla birlikte omzu bezelidir. Yağ deliği bizim örneğimiz gibi geniş ve yuvarlak olup, figürün altındadır. İçbükey discus üzerinde tek başına bir erkek geyik figürü yer almaktadır.

Tralleis örnekleri Civelek¹¹⁴⁹ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına, Museum of Fine arts örneği Szentleleky¹¹⁵⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine, Tarsus

¹¹⁴³ Civelek, 2001: 90, K 97, Lev. XVII.

¹¹⁴⁴ Szentleleky, 1969: 95-96, No. 142 a.

¹¹⁴⁵ Özcihan, 2018: 29-30.

¹¹⁴⁶ Özcihan, 2018: 67, Kat. No: 15.

¹¹⁴⁷ Özcihan, 2018: 79, Kat. No: 23, Foto. No: 23, Çiz. 23.

¹¹⁴⁸ Bailey, 1988: 303, Q 2983.

¹¹⁴⁹ Civelek, 2001: 89-91.

¹¹⁵⁰ Szentleleky, 1969: 101.

örneklerinden ilki Özcihan¹¹⁵¹ tarafından İS 2. yüzyıla, diğeri İS 1. yüzyıl sonu-İS 3. yüzyıla¹¹⁵², British Museum örneği Bailey¹¹⁵³ tarafından İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 57) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Kat. No: 58, Açma I, kesme blok taştan 6.34 cm. güneydoğu 1.05 cm.'den bulunmuştur. Kulp ve discus bölümü kırıktır. Kili kırmızımsı kahverengi renkte, (5.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Dış yüzeyi kırmızı astarlıdır. Kalıp yapımı, dairesel gövdeye bitişik yuvarlak burunlu, bezemesiz eğimli omuzlu ve içbükey discuslu ve yuvarlak düzdiplidir. Astar da dökülmeler görülmektedir.

Açma I buluntusu Kat. No: 58'in benzerlerine Pergamon¹¹⁵⁴, Stratonikeia¹¹⁵⁵, Laodikeia¹¹⁵⁶, Landesmuseum¹¹⁵⁷, Tralleis¹¹⁵⁸'te rastlanır. Heirmerl "9 c"¹¹⁵⁹ altında değerlendirdiği Pergamon örneğini İS 1. yüzyılın ikinci yarısına¹¹⁶⁰, Tamsü-Polat¹¹⁶¹ tarafından "Kısa Burunlu Kandiller" başlığı altında değerlendirilen Stratonikeia örnekleri İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyıla¹¹⁶², Civelek, "Yuvarlak Burunlu Kandiller"¹¹⁶³ başlığı altında değerlendirdiği örneği İS 1. yüzyıl ortalarına¹¹⁶⁴, Laodikeia örneği Şimşek, Okunak ve Bilgin¹¹⁶⁵ tarafından Traianus Dönemi'ne (İS 98-117), Landsmuseum örneği Goethert-Polaschek¹¹⁶⁶ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 58) İS 1. yüzyıl-İS 2. yüzyıla verilir.

Kat. No: 59 Açma III , -120 cm. de ele geçmiştir. Kulp ve kırık olan kandil kalıp yapımıdır. Kat. No: 55 ve 58 gibi kili kırmızımsı kahverengi renkte, (5.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak burunlu ve yuvarlak gövdeli kandilin içbükey discusu bir

¹¹⁵¹ Tarsus, 2018: 67.

¹¹⁵² Özcihan, 2018: 79.

¹¹⁵³ Bailey, 1988: 303.

¹¹⁵⁴ Heirmerl, 2001: Taf. 6, No. 49.

¹¹⁵⁵ Tamsü-Polat, 2017: Lev. 92 a, 93 b, K 81, K 91.

¹¹⁵⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 467, Kat. No: 257.

¹¹⁵⁷ Goethart-Polaschek, 1985: Taf. 75, 707, 719.

¹¹⁵⁸ Civelek, 2001: Lev. XVIII, K 100.

¹¹⁵⁹ Heirmerl, 2001: 56.

¹¹⁶⁰ Heirmerl, 2001: 56.

¹¹⁶¹ Tamsü-Polat, 2017: 90.

¹¹⁶² Tamsü-Polat, 2017: 91.

¹¹⁶³ Civelek, 2001: 54-57.

¹¹⁶⁴ Civelek, 2001: 91.

¹¹⁶⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 467.

¹¹⁶⁶ Goethart-Polaschek, 1985: 168, 170.

çember ile sınırlanmıştır. Discusta ortada yürür şekilde sola bakan boğa figürü ve onun altında yuvarlak yağ deliği yer alır. Düz omuz üzerinde discusu çevreleyen ve bir bölümü silik görülen 34 adet ion kymationu yer almaktadır. Yuvarlak kaideye sahip kandilin yuvarlak burun ile discusu bağlantısızdır. Dış yüzeyde aşınma ve astarda yer yer dökülmeler görülür. Kat. No: 59 No'lu Açma III buluntusu kandil örneğinin benzerlerine Smyrna¹¹⁶⁷, Pannonia¹¹⁶⁸, British Museum¹¹⁶⁹, Kibyra¹¹⁷⁰, Tralleis'te¹¹⁷¹ rastlanır.

Pannonia örneği¹¹⁷² Tralleis örneği (Kat. No: 59) ile form ve bezeme bakımından benzer. Yuvarlak burunlu, yuvarlak gövdeli, içbükey discuslu ve omuz üzeri ion kymationu ile bezelidir. Farklı olarak içbükey discus bezemesizdir.

British Museum örneği¹¹⁷³ bizim örneğimiz (Kat. No: 59) ile benzer form ve bezemeye sahiptir. Yuvarlak burunlu, yuvarlak gövdeli, iç içe geçmiş iki çember ile sınırlandırılmış içbükey discuslu, omuz üzeri ion kymationu ile bezeli ve yuvarlak yağ deliklidir. Yağ deliği yine benzer şekilde figürin altında yer almaktadır. İçbükey discus üzerinde sağa dönük ve hareket halinde boğa figürü yer alır.

Smyrna buluntusu bizim örneğimiz (Kat. No: 59) ile benzer form ve bezemeye sahiptir. Tralleis örneği gibi yuvarlak burunlu ve yuvarlak gövdeli omuz üzeri ion kymationludur. İçbükey discus üzerinde bizim örneğimizden farklı olarak sıçrayan bir aslan figürü yer alır¹¹⁷⁴.

Tralleis buluntusu¹¹⁷⁵ bizim örneğimiz (Kat. No: 59) ile benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. İkisi de yuvarlak burunlu ve yuvarlak gövdeli, omuz üzeri ion kymationludur. Yağ deliği bizim örneğimiz ile benzer biçimde figürün altında yer almakta, içbükey discus üzerinde bizim örneğimizden farklı olarak ön ayakları havaya kalkmış bir aslan figürü bulunmaktadır.

¹¹⁶⁷ Brants, 1913: Pl. V, 554.

¹¹⁶⁸ Iványi, 1935: Pl. XXVII, 11.

¹¹⁶⁹ Bailey, 1988: Pl. 95, Q 2964.

¹¹⁷⁰ Metin, 2012: K 109, Çiz. 19.

¹¹⁷¹ Civelek, 2001: XVIII, K 99.

¹¹⁷² Iványi, 1935: Pl. XXVII, 11.

¹¹⁷³ Bailey, 1988: Pl. 95, Q 2964.

¹¹⁷⁴ Brants, 1913: Pl. V, 554.

¹¹⁷⁵ Civelek, 2001: XVIII, K 99.

Brants¹¹⁷⁶ "Tip VII" başlığı altında değerlendirdiği Smyrna buluntusunu Claudis Dönemi ve sonraki iki yüzyıla, Iványi¹¹⁷⁷ "Tip VII" altında değerlendirdiği Pannonia örneğini İS 1. yüzyıla, British Museum örneği Bailey¹¹⁷⁸ tarafından İS 2. yüzyıla, Tralleis buluntusu Civelek¹¹⁷⁹ tarafından İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlemiştir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 59) İS 1. yüzyıl-İS 2. yüzyıla tarihlenir.

4.1.1.6. U Burunlu

"U burunlu" kandiller tipolojik açıdan kendi içinde bir birlik gösterir. U burunlu olarak adlandırılan kandillerin burun formları U şeklindedir ve burun ile gövde arasında bir çizgi hat bulunur. Discus ile paralel görülen bu çizginin yanında birer nokta bezeme yer alır¹¹⁸⁰. Genel olarak discus bölümü çemberlerle sınırlandırılmıştır. Şekilsel olarak en belirgin farkları bezemeli ya da bezemesiz yapılan discustur. Discus bölümleri ile birlikte omuzları da bezemeli ya da bezemesizdir. Kulp olarak ise yivli yüzük kulp yaygındır. Kaide genellikle yuvarlak düzdür. Bazen kaide üzerinde kabartma harf veya şekil bulunur. Bu tip kandilleri Loeschcke "Tip VIII"¹¹⁸¹ altında, Bailey¹¹⁸² "Type P" altında değerlendirmiştir. Bailey¹¹⁸³ daha sonra Ephesos kandilleri için burun yapısına göre yaptığı tipolojide, bu tip kandilleri "Eph. A1, B1, B2" başlığı altında değerlendirmiştir. Iványi¹¹⁸⁴ "Tip VII" altında değerlendirirken, Perlzweig¹¹⁸⁵ "U Burunlu Kandiller" altında değerlendirmiştir. Hayes¹¹⁸⁶ "Dairesel Burunlu Bandiller", Heimerl¹¹⁸⁷ ise "Grup 9" altında incelemiştir. Civelek¹¹⁸⁸ ve Güngör¹¹⁸⁹ "U Burunlu Kandiller" altında ele alırken Metin¹¹⁹⁰ "Discusa Paralel Çizgili U Burunlu Kandiller" altında ele almıştır.

¹¹⁷⁶ Brants, 1913: 34.

¹¹⁷⁷ Iványi, 1935: 12-13.

¹¹⁷⁸ Bailey, 1988: 361.

¹¹⁷⁹ Civelek, 2001: 91

¹¹⁸⁰ Civelek, 2001: 44; Metin, 2012: 216.

¹¹⁸¹ Loeschcke, 1919: 237 vd.

¹¹⁸² Bailey, 1980: 314-330, Pl. 64-70.

¹¹⁸³ Bailey, 1980: 369, Fig. 161, A1, B1-B2.

¹¹⁸⁴ Iványi, 1935: 12-13.

¹¹⁸⁵ Perlzweig, 1961: 87 vd.

¹¹⁸⁶ Hayes, 1980: 53 vd.

¹¹⁸⁷ Heimerl, 2001: 59-6-57.

¹¹⁸⁸ Civelek, 2001: 44-47.

¹¹⁸⁹ Güngör, 2011: 32.

¹¹⁹⁰ Metin, 2012: 126-128.

Bu tip kandiller bir çok merkezde karşımıza çıkar. Tralleis'te iki örnekle temsil edilen bu formun genel özelliği discuslarının ve omuzlarının bezemesiz ve burunla gövde arasındaki ayırımın düz kazıma bir yivle belirlenmiş olmasıdır¹¹⁹¹.

Bu başlık altında Kat. No: 60 ve 61 değerlendirilmiştir. Kırık kulpları ve çatlak discusları dışında sağlamdırlar. Kalıp yapımı örnekler az mika, kireç, kum katkılı ve aynı hamur ile astar rengine sahiptir. Bezemesiz, çemberlerle sınırlandırılmış içbükey discuslarının ortasında küçük yağ deliği bulunmaktadır. Hafif eğimli omuzları bezemesizdir. U burunlarının discus ile birleştiği bölümde çizgi hat bulunmaktadır ve Kat. No: 60'ın çizgisinin iki ucunda nokta bezeme yer almaktadır. Kat. No: 61'de ise bu nokta bezeme görülmez. Her iki örneğin astarında yer yer dökülmeler görülür.

Dromoslu Oda Mezar buluntusu Kat. No: 60 kline 1'den ele geçmiştir. Kulp ve discus bölümünde kırıklar görülür. Kili kırmızımsı sarı renkte, (7.5 YR 6/6) az mika, kireç ve kum katkılıdır. Dışı kırmızı astarlıdır. Kalıp yapımı, U burunlu, dairesel gövdeli, iç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılmış bezemesiz hafif eğimli omuzlu, düz hafif yüksek ve yuvarlak kaidelidir. Burun ile discus arasında çizgi bir hat ve hattın uçlarının sağ ve sol üstlerinde birer nokta bezeme ile astarda dökülmeler görülmektedir.

Dromoslu Oda Mezar buluntusunun benzer örneklerine Atina Agorası¹¹⁹², Royal Ontario Museum¹¹⁹³, Pergamon¹¹⁹⁴, Metropolis¹¹⁹⁵, Laodikeia¹¹⁹⁶, British Museum¹¹⁹⁷ ve Tralleis¹¹⁹⁸ te rastlanır. Atina Agorası örneği Perlzweig¹¹⁹⁹ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, Royal Ontario Museum buluntusu Hayes¹²⁰⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Pergamon buluntuları Heirmerl¹²⁰¹ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Metropolis buluntusu Güngör¹²⁰² tarafından İS 1. yüzyılın ikinci çeyreği-İS 3. yüzyılın ikinci yarısına, Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak

¹¹⁹¹ U burunlu kandillerin *Dromoslu Oda Mezar* içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

¹¹⁹² Perlzweig, 1961: Pl. V, No. 126.

¹¹⁹³ Hayes, 1980: Pl. 26, 243.

¹¹⁹⁴ Heirmerl, 2001: Pl. 7, 286-287, 293-294.

¹¹⁹⁵ Güngör, 2011: 314, Kat. No: 21.

¹¹⁹⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 794, Kat. No: 933.

¹¹⁹⁷ Bailey, 1980: Pl. 57, Q 1213-1214; Bailey, 1988: Pl. V, Q 1569, Pl. 101, Q 3040.

¹¹⁹⁸ Civelek, 2001: Lev. XVI, K 91, Lev. XVII, K 92-93.

¹¹⁹⁹ Perlzweig, 1961: 83.

¹²⁰⁰ Hayes, 1980: 54.

¹²⁰¹ Heirmerl, 2001: 56.

¹²⁰² Güngör, 2011: 32.

ve Bilgin¹²⁰³ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyıla, British Museum örnekleri Bailey¹²⁰⁴ tarafından Flavian-Traianus Dönemi ile İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreği ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Tralleis örnekleri Civelek¹²⁰⁵ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-erken 2. yüzyıla tarihlenmiştir. *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 60) mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

Dromoslu Oda Mezar buluntusu Kat. No: 61 kline 3'den ele geçmiştir. Kulp ve discus bölümünde kırıklar görülmektedir. Kili kırmızımsı sarı renkte, (7.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Dışı kırmızı astarlıdır. Kalıp yapımı, U burunlu, dairesel gövdeli, bezemesiz içbükey iç içe çemberlerle sınırlandırılmış discuslu, bezemesiz eğimli omuzlu, düz hafif yüksek ve yuvarlak kaidelidir. Dış yüzeyi aşınmış astara yer yer dökülmeler görülür.

Dromoslu Oda Mezar buluntusunun benzerlerine Atina Agorası¹²⁰⁶, Royal Ontario Museum¹²⁰⁷, Pergamon¹²⁰⁸, Metropolis¹²⁰⁹, Laodikeia¹²¹⁰, British Museum¹²¹¹ ve Tralleis'te¹²¹² rastlanır. Atina Agorası örneği Perlzweig¹²¹³ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısına, Royal Ontario Museum buluntusu Hayes¹²¹⁴ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyılın ilk yarısı, Pergamon buluntuları Heirmerl¹²¹⁵ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Metropolis buluntusu Güngör¹²¹⁶ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci çeyreği-üçüncü yüzyılın ikinci yarısına, Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²¹⁷ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-İS 2. yüzyıla, British Museum örnekleri, Bailey¹²¹⁸ tarafından Flavian- Traianus Dönemi ve İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreği ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına, Tralleis örnekleri Civelek¹²¹⁹ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı-

¹²⁰³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 89.

¹²⁰⁴ Bailey, 1980: 300; Bailey, 1988: 156, 376.

¹²⁰⁵ Civelek, 2011: 47.

¹²⁰⁶ Perlzweig, 1961: Pl. V, No.126.

¹²⁰⁷ Hayes, 1980: Pl. 26, 243.

¹²⁰⁸ Heirmerl, 2001: Pl. 7, 286-287, 293-294.

¹²⁰⁹ Güngör, 2011: 314, Kat. No: 21.

¹²¹⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 794, Kat. No: 933.

¹²¹¹ Bailey, 1980: Pl. 57, Q 1213-1214; Bailey, 1988: Pl. V, Q 1569, Pl. 101, Q 3040.

¹²¹² Civelek, 2001: Lev. XVI, K 91, Lev. XVII, K 92-93.

¹²¹³ Perlzweig, 1961: 83.

¹²¹⁴ Hayes, 1980: 54.

¹²¹⁵ Heirmerl, 2001: 56.

¹²¹⁶ Güngör, 2011: 32.

¹²¹⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011 a, 89.

¹²¹⁸ Bailey, 1980: 300; Bailey, 1988: 156, 376.

¹²¹⁹ Civelek, 2001: 47.

erken 2. yüzyıla tarihlenmiştir. *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 61) benzer örnekler ve mezar kontekstinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.1.1.7. Açısal Burunlu

Açısal burunlu kandiller olarak isimlendirilen bu grubun karakteristik özelliği yuvarlak burunun genellikle iki tarafa doğru geniş bir açı oluşturarak uzamasıdır¹²²⁰. Discus ve omuz bölümleri bezemeli karşımıza çıkan bu grubun, bezemesiz örnekleri de vardır. Genellikle omuz bölümlerinin sağ ve sol tarafları dikdörtgen panellerle bölünmüştür. Kulp bölümleri ise genel olarak yivli ve yüzük şeklindedir. Bu grubu Walters¹²²¹, Greek tiplerinin "Açısal Burunlu Kulpu ve Yazılı" başlığı altında incelemiştir. Broneer¹²²², "Tip XXVII" altında, Civelek¹²²³ ve Metin¹²²⁴ "Açısal Burunlu Kandiller" altında değerlendirmiştir.

Bu kandil tipinin discusunda figürlü bezeme olarak mitolojik sahneler, günlük yaşamdan alıntılar, gladyatör dövüşleri, komik (grotesk) ve zifaf (*sypmlegma*) sahneleri en sık görülen konulardır. Discusu bezemeli örneklerde ise geometrik ve bitkisel rozetler ve geometrik desenler görülür¹²²⁵. Antik Dönem'de uzun süre kullanım gören bu form, buluntu merkezlerine göre İS 1. yüzyıl sonu-İS 4. yüzyıl arasına tarihlenir. Ancak formun en yaygın olduğu dönem İS 2. yüzyıl-İS 3. yüzyıldır¹²²⁶.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu grup altında değerlendirebileceğimiz bir adet kandil bulunmuştur¹²²⁷. Kat. No: 62 No'lu kandil *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 4'te ele geçmiştir. Kalıp yapımı ve sağlamdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), mika kireç ve kum katkılıdır. Açısal burunlu, yuvarlak gövdeli, konik profilli olan kandilin içbükey discusu bir adet çember ile sınırlandırılmış olup ortada pelerinli sola dönük yürür vaziyette bir figür, figürün arkasında aşağıda yağ deliği yer alır. Discus üzerinde silik görülen figürün Eros? olduğu düşünülmektedir. Az eğimli geniş omuz üzerinde karşılıklı yerleştirilmiş dörtgen formlu kabartma olarak yapılmış iki çıkıntı ile yivli dikey kulp ile dikdörtgen paneller ile kesilmiş kazıma şeklinde yapılmış ve aşınmış ion kymationu bulunmaktadır. Yuvarlak kaidenin ortası hafif içe girinti yapmakta ve iki adet kazıma yivle

¹²²⁰ Civelek, 2001: 48.

¹²²¹ Walters, 1914: 182 vd.

¹²²² Broneer, 1930: 90 vd.

¹²²³ Civelek, 2001: 48-52.

¹²²⁴ Metin, 2012: 146 vd.

¹²²⁵ Metin, 2012: 146-147.

¹²²⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 91.

¹²²⁷ Açısal burunlu kandilin *Dromoslu Oda Mezar* içindeki buluntu yeri için bkz. Tablo. 6.

sınırlandırılmaktadır. Burun ile discus arasında discusa doğru daralan kabartma paneli vardır. Kullanımdan dolayı burunda yanma izleri görülmektedir.

Dromoslu Oda Mezar buluntusunun benzerlerine, Atina Agorası¹²²⁸, Laodikeia¹²²⁹, Kibyra¹²³⁰, British Museum¹²³¹ ve Tralleis¹²³²'te rastlanır. Atina Agorası örneğinin büyük bölümü kırıktır ve discus ile sağ omzun bir bölümü korunmuştur. Discus iç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılmıştır. Omuzun korunan kısmında Kat. No: 62 ile benzer ion kymationu ile discusunda kanatlı Eros figürü bulunmaktadır. Bu örnek Perlzweig tarafından İS 3. yüzyılın ilk yarına tarihlenir¹²³³.

Ladikeia örneği de benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Discus üzerinde kabartma yapılmış, kısa khiton ve sol omuzdan düşürülen manto giyimli, sırtı sadaklı, sağ eli belinde, sol elinde yayını tutar pozisyonda Artemis betimlemesi vardır. Omuz üzerinde yine bizim örneğimiz ile benzer olarak ion kymationu, kaide tabanında ise *AOYKIO* imzası yer alır.¹²³⁴

Metin¹²³⁵ tarafından "Açısal Burunlu Kandiller" altında değerlendirilen Kibyra örnekleri Tralleis örneği ile benzer bir form ve bezeme şemasına sahiptir. Kibyra örnekleri kalıp yapımı, gövdeleri dairesel formlu, kesik konik hazneli, ve omuzları ion kymationu motifli ve dikdörtgen panellerle kesilidir¹²³⁶. İlk örneğin¹²³⁷ içbükey discusu iç içe çemberle sınırlandırılmış olup, üzerinde sola doğru balık tutan Eros figürü ve yanında yağ deliği vardır. Bir diğer Kibyra örneğinin düz, iç içe geçmiş çemberlerle sınırlandırılmış discusu üzerinde sol kolu khitaraya yaslanmış Eros, sağda yağ deliği ve geniş, dikdörtgen panellerle kesilmiş omuz üzerinde ion kymationu yer alır¹²³⁸.

¹²²⁸ Perlzweig, 1961: Pl. 16, Fig. 725.

¹²²⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 722, Kat. No: 779.

¹²³⁰ Metin, 2012: K 119-120.

¹²³¹ Bailey, 1988: Pl. 117, Q 3260.

¹²³² Civelek, 2001: Lev. 16, K 120.

¹²³³ Perlzweig, 1961: 115.

¹²³⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 722, Kat. No: 779.

¹²³⁵ Metin, 2012: 146 vd.

¹²³⁶ Metin, 2012: K 199-200.

¹²³⁷ Metin, 2012: K 199.

¹²³⁸ Metin, 2012: K 200.

British Museum'da bulunan Korinth örneği Tralleis örneği benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Düz omuz üzerinde karşılıklı dikdörtgen paneller yer almaktadır. Discus üzerinde Eros Ares'in kalkan ve mızrağı ile betimlenmiştir¹²³⁹.

Önceki dönemlerde Tralleis'te ele geçen örnek benzer form ve bezeme şemasına sahiptir. Discusunda ise sağda bir ağaç altında oturan kadın figürü ile ona doğru ilerleyen, olasılıkla iki erkek figürü ve omuzda bizim örneğimiz ile benzer ion kymationu yer alır¹²⁴⁰. Tek yiv ile çevrilen kaide üzerinde ise *PREIMO* imzası bulunmaktadır.

Atina Agorası örnekleri Perlzweig¹²⁴¹ tarafından İS 2. yüzyıla, Laodikeia buluntusu Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²⁴² tarafından İS 1. yüzyılın son çeyreğine, Kibyra örnekleri Metin¹²⁴³ tarafından İS 2. yüzyılın ilk yarısı ve biraz sonrası ile İS 2. yüzyıl sonları-İS 3. yüzyıl başına, British Museum örneği Bailey¹²⁴⁴ tarafından İS 3. yüzyıla, Tralleis örneği Civelek¹²⁴⁵ tarafından İS erken 2. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 62) İS 2. yüzyıla tarihlendirilebilir.

4.1.1.8. Geç Roma Dönemi

Tralleis Batı Nekropolü'nden ele geçen Geç Roma Dönemi kandilleri burun formlarına göre değil, dönemlerine göre değerlendirilmiştir. bu başlık altında değerlendirilen kandillerden sadece bir örnek mezar içinde ele geçmiş olup (Kat. No: 63) diğer tüm kandil buluntuları Açma I (Kat. No: 64-65) ve Açma III içinde (Kat. No: 66-73) ele geçmiştir. Bu gruptaki kandilleri Bailey¹²⁴⁶, "Asya Ephesos" başlığı altında, Baldıran¹²⁴⁷ "7. Grup" altında, Barın¹²⁴⁸ "Grup III" altında, Metin¹²⁴⁹ ise "Geç Roma Erken Doğu Roma Kandilleri" adı altında ele almıştır.

Formuna bakarak daha çok İS 4. yüzyıla tarihlenebilen kalıp yapımı bu kandillerin boyutları, genellikle erken örneklerle göre daha küçük, gövdeleri yuvarlak, burunları kısa,

¹²³⁹ Bailey, 1988: Pl. 117, Q 3260.

¹²⁴⁰ Civelek, 2001: Lev. XXI, K 120.

¹²⁴¹ Perlzweig, 1961: 55.

¹²⁴² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 722.

¹²⁴³ Metin, 2012: 375, K 199.

¹²⁴⁴ Bailey, 1988: 405.

¹²⁴⁵ Metin, 2012: 375, K 200.

¹²⁴⁶ Bailey, 1988: 366 vd.

¹²⁴⁷ Baldıran, 1990: 37-38.

¹²⁴⁸ Barın, 1995: 12 vd.

¹²⁴⁹ Metin, 2012: 156 vd.

tabanları düz ya da alçak halka biçimlidir. Bazı örneklerin tabanında (Kat. No: 68) *planta pedis* vardır. Bezemeli ya da bezemesiz örnekleri görülen bu tipin bezemelileri biçimsel açıdan kendine özgü karakterdedir¹²⁵⁰. Omuzlarında geometrik bezeme, asma yaprakları, üzüm salkımı, stilize çiçek ya da rozet bezemeleri yaygındır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu başlık altında değerlendirdiğimiz toplam 11 adet kandil (Kat. No: 63-73) bulunur¹²⁵¹. Bunlardan ilk örnek (Kat. No: 63) Taş Sanduka Mezar 3'te sağlam olarak bulunmuştur. Kalıp yapımı, kili açık sarımsı kahverengi (2.5 Y 6/3), az mika, kireç katkılıdır. Kulpsuz kandil hafif yüksek kaidesinde görülen kırıklar dışında sağlamdır. Basık ve yayvan gövdeli, içbükey discuslu ve içbükey discusun ortası geniş yağ deliklidir. Discusu çevreleyen eğimli omuzda özenli olarak yapılmış 17 adet ışın bezeme bulunur. Discusu çevreleyen kabartma hat buruna bir kanal halinde uzanır. Uzun burun ve oval fitil deliğinde kullanıma bağlı yanma izleri ile astarda dökülme görülür. Taş Sanduka Mezar 3 buluntusunun benzer örneklerine önceki yıllarda yapılmış Tralleis¹²⁵² kazılarında rastlanır. Civelek¹²⁵³ "Geç Roma Kandilleri" başlığı altında değerlendirdiği örneği İS 4. yüzyıla tarihler. Kat. No: 63, mezar içinde ele geçen II. Constantius Dönem'i sikkesi ve benzer örneği yardımıyla İS 4. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Bu grup altında değerlendirilen bir diğer örnek (Kat. No: 64) Açma I'de kesme taş bloktan -87 cm. de bulunmuştur. Kili kırmızımsı sarı (5 YR 6/6), mika kireç ve kum katkılıdır. Burun, gövdenin bir bölümü ve kaidesi kırıktır. İçbükey discus ile burun arası kanallı, yivli tutamak kulpludur. Eğimli omzun korunan kısmında, bitkisel bezeme yer alır. Açma I buluntusunun benzerine Smyrna¹²⁵⁴ da rastlanır ve Brants¹²⁵⁵ "Grup XXVIII" altında değerlendirdiği Smyrna buluntusunu İS 3.-4 yüzyıla tarihler. Kat. No: 64 benzer örneği yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenmiştir.

Bu başlık altında değerlendirilen bir başka örnek (Kat. No: 65) Açma I'de kanalın içinden bulunmuş olup, sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Oval burunlu, oval gövdeli, yuvarlak fitil delikli, içbükey bezemesiz discus üzeri geniş yağ delikli, bezemesiz eğimli omuzlu, omuzdan hafif eğimli yivli tutamak

¹²⁵⁰ Aydın, 2015: 66.

¹²⁵¹ Geç Roma Dönem'i kandillerinin nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 6.

¹²⁵² Civelek, 2001: Lev. XXII, K 129.

¹²⁵³ Civelek, 2001: 98.

¹²⁵⁴ Brants, 1913: Pl. VIII, No. 1121.

¹²⁵⁵ Brants, 1913: 63-64.

kulplu ve yuvarlak düz diplidir. Discus ile burnun hat biçimli bağlantısı vardır. Kullanıma bağlı burunda yanma izi görülür. Açma I'de kanalının içinde bulunan Kat. No: 65'in benzerlerine British Museum¹²⁵⁶ ve Tralleis¹²⁵⁷'te rastlanır. Bailey¹²⁵⁸ tarafından "Asya: Ephesus" başlığı altında değerlendirilen British Museum örnekleri, İS 550-650 yılları arasına¹²⁵⁹, Tralleis örneği Civelek¹²⁶⁰ tarafından İS 4. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında, Kat. No: 65 İS 4.-5. yüzyıla tarihlenir.

Bu grup altında değerlendirilen bir başka örnek (Kat. No: 66) Açma III'de, -126 cm. den ele geçmiş olup sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/6), mika, kireç ve kum katkılıdır. Kısa yuvarlak burunlu, oval gövdeli, konik profilli, içbükey discuslu, dikey halka kulplu ve yuvarlak kaidelidir. Burun ile discus bağlantısız olup, içbükey discusa açılan yağ ve hava deliği aynı aksta değildir. Eğimli omuzda 18, discus ile burun arasında da bir adet olmak üzere toplam 19 adet içi noktalı halka bezeme yer alır. Kullanıma bağlı olarak burun üzerinde yanma izi görülür. Açma III, -126 cm. den ele geçmiş kandilin (Kat. No: 66) benzerlerine British Museum¹²⁶¹, Royal Ontario Museum¹²⁶² ve Laodikeia'da¹²⁶³ rastlanır. Laodikeia örneği Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²⁶⁴ tarafından "Badem Formlu" olarak değerlendirilmiş ve İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir. Bailey¹²⁶⁵ "Asya Ephesus" altında değerlendirdiği British Museum örneğini İS 500-600 yılları arasına, Hayes¹²⁶⁶, Royal Ontario Museum örneklerini İS 350-400 arasına¹²⁶⁷ tarihler. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Açma III buluntusu (Kat. No: 66) İS 4. yüzyıla tarihlenir.

Kat. No: 67 No'lu kandil Açma III içinden -117 cm. de ele geçmiştir. Kili kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Kalıp yapımı kandilin burun bölümü kırıktır. İçbükey discuslu, omuzdan hafif eğimli tutamak kulplu, içbükey halka kaidelidir. İçbükey discus bezemeli, yağ deliğinin çevresi rozet bezemelidir. Burun ile discus bir kanal

¹²⁵⁶ Bailey, 1988: Pl. 112, Q 3187, Pl. 114, 3209.

¹²⁵⁷ Civelek, 2001: 101, Lev. XXV, K 144.

¹²⁵⁸ Bailey, 1998: 366 vd.

¹²⁵⁹ Bailey, 1988: 390, 393.

¹²⁶⁰ Civelek, 2001: 101.

¹²⁶¹ Bailey, 1988: Pl. 106, Q 3124.

¹²⁶² Hayes, 1980: Pl. 40, 341-343.

¹²⁶³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 628, Kat. No: 575.

¹²⁶⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 628.

¹²⁶⁵ Bailey, 1988: 366-394.

¹²⁶⁶ Hayes, 1980: Pl. 40, 341-343.

¹²⁶⁷ Hayes, 1980: 83.

ile bağlantılı olup bu kanalın başlangıç yerinde bir hava deliği yer alır. Eğimli omuz üzerinde asma dalı ve üzüm salkımı bezemesi görülür. Burun kanalının her iki yanında birer yaprak yer alır. Açma III buluntusu kandilin (Kat. No: 67) benzerlerine British Museum¹²⁶⁸, Laodikeia¹²⁶⁹ ve Tralleis¹²⁷⁰'te rastlanır. Bailey¹²⁷¹ "Asya Ephesos Kandilleri" altında değerlendirdiği British Museum örneklerini¹²⁷² İS 550-650 yılları arasına¹²⁷³, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²⁷⁴, Laodikeia örneğini İS 4. yüzyılın ikinci yarısı-İS 7. yüzyılın ilk yarısına, Civelek¹²⁷⁵, "Geç Roma Kandilleri" başlığı altında değerlendirdiği Tralleis örneklerini İS 4. yüzyıla tarihler. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Açma III buluntusu (Kat. No: 67), İS 4. yüzyıla tarihlenir.

Açma III buluntusu bir başka örnek (Kat. No: 68) Açma III'de, -73 cm. de ele geçmiştir. Kili kırmızımsı sarı renkte (7.5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Sağlam kalıp yapımı, kısa yuvarlak burunlu, oval gövdeli, kesik konik hazneli, omuz üzeri tutamaklı ve merkezi yağ delikli içbükey discuslu ve yuvarlak kaidelidir. İçbükey discusta çapraz yerleştirilen iki kare ile sekiz köşe oluşturulmuş ve içine altı yapraklı rozet motifi yerleştirilmiştir. Omuz üzerinde ise 14 adet ion kymationu yer alır. İç içe geçmiş çemberler ile çevrili yuvarlak kaidenin tabanında atölye işareti *planta pedis* vardır. Tralleis Batı Nekropol'ü buluntusu bu kandilin (Kat. No: 68) diğer kentlerde bulunmuş birebir benzerlerine rastlanmasa da form ve bezeme olarak yakın benzerlerine RijkMuseum¹²⁷⁶, Laodikeia¹²⁷⁷, Kibyra¹²⁷⁸, Aphrodisias'ta¹²⁷⁹, Aydın Müzesi'nde¹²⁸⁰ rastlanır.

Brants¹²⁸¹ tarafından "Soort XXVIII" başlığı altında "Küçük Asya" üretimi kandiller arasında değerlendirilen RijkMuseum örneği İS 3. yüzyıl-İS 4. yüzyıla¹²⁸², Laodikeia

¹²⁶⁸ Bailey, 1988: Pl. 111, Q 3175, Q 3183.

¹²⁶⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 950, Kat. No: 1242.

¹²⁷⁰ Civelek, 2001: Lev. XXII, K 125, 127.

¹²⁷¹ Bailey, 1988: 366-394.

¹²⁷² Bailey, 1988: Pl. 111, Q 3175, Q 3183.

¹²⁷³ Bailey, 1988: 389-380.

¹²⁷⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 950.

¹²⁷⁵ Civelek, 2001: 97.

¹²⁷⁶ Brants, 1913: Pl. VIII, 1129.

¹²⁷⁷ Laodikeia örneğinin discus ile burun arasında bir kanal görülmez. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 957, Kat. No: 1262.

¹²⁷⁸ Kibyra örneklerinin burun ile discus arası kanalsızdır. Metin, 2012: 820-822, K 555-564.

¹²⁷⁹ Kıralı, 2016: 112, Kat. No: 34.

¹²⁸⁰ Barın, 1995: Lev. 35 c, Kat. No: 95.

¹²⁸¹ Brants, 1913: 63-64.

¹²⁸² Brants, 1913: 63.

buluntusu Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²⁸³, tarafından İS 4. yüzyılın ikinci yarısı-5. yüzyılın üçüncü çeyreğine, Metin¹²⁸⁴ tarafından "Discusu Bitkisel Bezemeli ve Monogramlılar" başlığı altında değerlendirilen Kıbyra örnekleri İS 6. yüzyıla tarihlenir. Kıralı¹²⁸⁵ tarafından "Burun Üzeri Düz Tablalı Kandiller" başlığında değerlendirilen Aphrodisias örneği, İS 5-6. yüzyıla¹²⁸⁶, son olarak Barın¹²⁸⁷ tarafından "Grup XV, "U" (U-Shaped) Burunlu Kandiller" başlığı altında incelenen Aydın Müzesi örneği İS 5-6. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Açma III buluntusu (Kat. No: 68) İS 4.-5. yüzyıla tarihlenir.

Bu başlık altında değerlendirilen Açma III buluntusu bir başka örnek (Kat. No: 69) Açma III'de, -73 cm. de ele geçmiştir. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 7/8) mika, kireç ve kum katkılıdır. Sağlam, kalıp yapımı, kısa yuvarlak burunlu, oval gövdeli, içbükey discuslu, eğimli omuz üzerinden kaideye bağlanan dikey kulplu ve düz diplidir. Bezemesiz içbükey dar discusun ortasında yağ deliği yer alır. Burun ile discus bağlantısız olup fitil deliğinde yanma izi, eğimli omuzda discus çevresinde ise 35 adet dikine sıralı ışın motifleri bulunur.

Benzerlerine British Museum¹²⁸⁸, Atina Agorası¹²⁸⁹, Laodikeia¹²⁹⁰, Aphrodisias¹²⁹¹, Aydın ve Milet Müzesi¹²⁹² ile Kıbyra'da¹²⁹³ rastlanır. Bailey tarafından¹²⁹⁴ "Asia: Ephesus" başlığı altında değerlendirilen British Museum örneği İS 500-600 yılları arasına¹²⁹⁵, Atina Agorası örneği, Perlzweig¹²⁹⁶ tarafından İS 5. yüzyılın ilk yarısına, Laodikeia örneği Şimşek, Okunak ve Bilgin¹²⁹⁷ tarafından, İS 5. yüzyılın ikinci yarısına, Kıralı¹²⁹⁸ tarafından "Burun Üzeri Düz Tablalı Kandiller" başlığı altında incelenen Aphrodisias örneği İS 5-6. yüzyıla, "Grup XVII. Tek Örnekler" başlığında incelenen Milet Müzesi örneği Barın¹²⁹⁹

¹²⁸³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 957, Kat. No: 1262.

¹²⁸⁴ Metin, 2012: 206-211.

¹²⁸⁵ Kıralı, 2016: 51-61.

¹²⁸⁶ Kıralı, 2017: 112, Kat. No: 34.

¹²⁸⁷ Barın, 1995: 46.

¹²⁸⁸ Bailey, 1988: Pl. 110, Q 3163.

¹²⁸⁹ Perlzweig, 1961: Pl. 43, No. 2737.

¹²⁹⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 925, Kat. No: 1150.

¹²⁹¹ Kıralı, 2016: 109, Kat. No: 31.

¹²⁹² Barın, 1995: Lev. 38 c-d.

¹²⁹³ Metin, 2012: 631-632, K 668.

¹²⁹⁴ Bailey, 1988: Pl. 110, Q 3163.

¹²⁹⁵ Bailey, 1988: 388.

¹²⁹⁶ Perlzweig, 1961: 188.

¹²⁹⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 925.

¹²⁹⁸ Kıralı, 2016: 109.

¹²⁹⁹ Barın, 1995: 48-49.

tarafından İS 5-7. yüzyıllara¹³⁰⁰, "Grup 3 Dar Discuslular" başlığı altında değerlendirilen Kibyra örneği Metin¹³⁰¹ tarafından İS 6. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalara göre *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu (Kat. No: 69), İS 4.-5. yüzyıla tarihlenir.

Bir başka örnek (Kat. No: 70) Açma III'de, -120 cm. de ele geçmiştir. Sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili açık kırmızı (2.5 YR 6/8) renkte, mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak, kısa burunlu, oval gövdeli, içbükey discuslu, yivli dikey kulplu ve düz diplidir. İçbükey profilli, dar ve bezemesiz discus iç içe geçmiş çember ile sınırlandırılmış olup altta yağ deliği bulunur. Çok belirgin olmamakla birlikte, eğimli omuz ile discus ve burun arasında kazıma ile yapılmış daireler ve karışık bitkisel bezeme görülür. Fitol deliğinde hafif yanma izi görülür. Kat. No: 70'in birebir benzerine rastlanmasa da, form ve bezeme olarak yakın benzeri Laodikeia Nekropolü'nde¹³⁰² görülür. Laodikeia örneği, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹³⁰³ tarafından İS 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalara göre Açma III buluntusu (Kat. No: 70) İS 4.-5. yüzyıla tarihlenir.

Bir başka örnek (Kat. No: 71) Açma III'de, kuzeydoğu -171 cm. de bulunmuş olup, sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Kısa ve yuvarlak burunlu, oval gövdeli eğimli omuzlu, yivli tutamak kulplu ve yuvarlak düz diplidir. İçbükey discus ve burun bir kanalla bağlantılıdır. Kulbun her iki yanından başlayıp omuz üzerinde devam eden tek kanallı çift bordürlü hat, buruna bağlanır. Bezemesiz discusun ortasında geniş yağ deliği bulunur. Discusun geniş yağ deliği çevresi iki kabartma halka ile sınırlandırılmıştır. Kullanıma bağlı fitil deliğinde yanma izleri görülür. Kat. No: 71'in benzerlerine British Museum¹³⁰⁴ ve Laodikeia'da¹³⁰⁵ rastlanır. Bailey¹³⁰⁶ tarafından "Asya: Ephesus" başlığı altında incelenen British Museum örnekleri İS 550-650 arasına¹³⁰⁷, Laodikeia buluntusu Şimşek, Okunak ve Bilgin¹³⁰⁸ tarafından İS 5.-7. yüzyıla tarihlenir. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Açma III buluntusu (Kat. No: 71), İS 4.-5. yüzyıla tarihlenir.

¹³⁰⁰ Barın, 1995: 49.

¹³⁰¹ Metin, 2012: 631-632.

¹³⁰² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 950, Kat. No: 1240.

¹³⁰³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 950.

¹³⁰⁴ Bailey, 1988: Pl. 112, Q 3187-3188.

¹³⁰⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b, 780, Kat. No: 888.

¹³⁰⁶ Bailey, 1988: 366 vd.

¹³⁰⁷ Bailey, 1988: 390.

¹³⁰⁸ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 780.

Bu döneme ait bir başka örnek (Kat. No: 72) Açma III -130 cm. de ele geçmiş olup sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili kırmızımsı sarı (7.5 YR 7/6) renkte, az mika, kireç ve kum katkılıdır. Kısa ve yuvarlak burunlu, oval gövdeli, eğimli omuzlu, içbükey discusl, gövdeden yükselen palmet formu tutamaklı ve halka kaidelidir.

İçbükey discus ve burun bir kanalla bağlantılıdır ve discusu omuz bölümünden kabartma şeklinde yapılmış dairesel bant kuşağı ayırır. İçbükey discusun ortasında yağ deliği vardır ve yağ deliği iç içe geçmiş iki çemberle çevrilmiştir. Discustan buruna geçişte bir hava deliği, discus ile burun arasında sağda ve solda kabartma yapılmış iki adet nokta bezeme bulunur. Eğimli omuz üzerinde palmet formu tutamaktan çıkarak her iki yöne uzanan bitkisel, tutamak ile discus arasında üç adet nokta bezeme mevcuttur. Kaide bölümü iç içe geçmiş iki çemberden oluşan halka kaidenin ortasında *planta pedis* bulunur. Fitol deliğinde yanma izi olup, yüzeyde kireçlenmeler görülür.

Açma III'de -130 cm. den ele geçen (Kat. No: 72) kandilin form ve bezeme bakımından birebir örneğine eski Tralleis kazılarında Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen 3 No.lu Dükkan içinde¹³⁰⁹, British Museum'da¹³¹⁰, Ephesos ve Milet Müzeleri¹³¹¹ ile Kıbrıs'ta¹³¹² rastlanır. Tralleis örneği Erön¹³¹³ tarafından İS 6. yüzyıla, Bailey British Museum örneğini¹³¹⁴ İS 550-650 yılları arasına¹³¹⁵, Barın¹³¹⁶ "Grup II" altında değerlendirdiği benzer formdaki kandilleri İS 550-650 yıllarına, Metin¹³¹⁷ ise "Bitkisel ve Plastik Kabartma Kulplular" başlığı altında incelediği Kıbrıs örneklerini¹³¹⁸ İS 6. yüzyıl-İS 7. yüzyılın ilk yarısına tarihler¹³¹⁹. Yapılan karşılaştırmalar göz önüne alındığında Açma III buluntusu (Kat. No: 72) İS 6. yüzyıla tarihlenir.

Bu başlık altında incelenen bir diğer örnek (Kat. No: 73) Açma III'de, -126 cm.'de ele geçmiş olup sağlam ve kalıp yapımıdır. Kili yağ yeşili (2.5Y 6/6), az mika, kireç ve kum katkılıdır. Form ve bezeme olarak Kat. No: 63'e benzer. Uzun ve oval burunlu, basık ve

¹³⁰⁹ Erön, 2013: 116, T9a, Lev. No: 121, Kat. No: 111.

¹³¹⁰ Bailey, 1988: Pl. 114, Q3210.

¹³¹¹ Barın, 1995: Lev. 4 a-d, Çiz. 10 a-d.

¹³¹² Metin, 2012: 797, K 411-412.

¹³¹³ Erön, 2013: 117.

¹³¹⁴ Bailey, 1988: Pl. 114, Q 3210.

¹³¹⁵ Bailey, 1998: 393.

¹³¹⁶ Barın, 1995: Lev. 4a-d, Çiz.10 a-d.

¹³¹⁷ Metin, 2012: 186-190.

¹³¹⁸ Metin, 2012: 797, K 411-412.

¹³¹⁹ Metin, 2012: 489-490.

yayvan gövdeli, discus merkezi geniş yağ delikli, kulpsuz ve hafif yüksek yuvarlak kaidelidir. Discusun ortasındaki geniş yağ deliğinin çevresinde bir bölümü silik nokta bezeme ile discusu çevreleyen eğimli omuzda kabartma şeklinde ışın bezeme bulunur. Discusu çevreleyen kabartma hat buruna doğru bir kanal halinde uzar. Kulpsuz kandilin hafif yüksek yuvarlak kaidesinde dökülmeler vardır. Uzun burun ve oval fitil deliğinde kullanıma bağlı yanma izleri olup, astarda dökülmeler görülür.

Kat. No: 173'ün benzerlerine daha önceki yıllarda yapılan Tralleis¹³²⁰ kazılarında rastlanır. Civelek¹³²¹ "Geç Roma Kandilleri" başlığı altında değerlendirdiği örneği İS 4. yüzyıla tarihler. Bizim örneğimizde benzerinden yola çıkarak İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.1.9. Tipoloji Dışı

Bu başlık altında değerlendirilen bir adet örnek vardır (Kat. No: 74). Situla Mezar 5/B'de (Kat. No: 8) bulunan kandil, hafif yüksek yuvarlak kaidedeki kırıklar dışında, sağlamdır. Diğer kandil buluntularından farklı olarak kaidesinde görülen çark izlerinden olarak çark yapımı olduğu anlaşılmaktadır. Kili kırmızımsı sarı renkte, (5 YR 6/6) mika, kireç ve kum katkılıdır. Yuvarlak formlu kandilin bezemesiz içbükey discusunun ortasında yuvarlak geniş bir yağ deliği bulunur. Bezemesiz omuz eğimli, burun deliği ile discusun dış çemberi birbirine bağlantılıdır. Burun küt ve dikdörtgen bir forma sahiptir. Omuzdan yüksek dikey kulpludur. Oval formlu olan fitil deliği büyüktür ve burnun büyük bir bölümünü kaplar. Fitil deliği ve discus üzerinde yanma izleri olup, astarda dökülmeler görülür. Özensiz işçilik dikkat çeker. Kandilin birebir benzer örneği bulunmamakla birlikte, iç bükey discus yapısıyla Ephesos tipi kandillere benzemektedir. Fakat Ephesos tipi kandillerin mızrak ya da yuvarlak burunları karakteristiktir. Örneğimizde ise, burun yapısı dikdörtgendir. Bu açıdan farklılık dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, Tralleis'te daha önce bulunan bir grup Ephesos kandiline benzemektedir. Tralleis'te Ephesos üretimi olarak değerlendirilen bu kandillerin burun kısımlarının her iki yanında volüt benzeri çıkıntılar bulunmaktadır. Bu yönüyle incelediğimiz örnekten ayrılırlar. 2021 yılında Civelek ile yapılan görüşmeye göre¹³²², Kassab'ın da çalışmasında bu kandillerin Ephesos civarından

¹³²⁰ Civelek, 2001: Lev. XXII, K 130.

¹³²¹ Civelek, 2001: 98.

¹³²² Civelek, 2001: 19-20. Tralleis'te Ephesos üretimi olarak değerlendirilen bu kandillerin burun kısımlarının her iki yanında volüt benzeri çıkıntılar bulunmaktadır. Bu yönüyle incelediğimiz örnekten ayrılırlar. 2021 yılında Civelek ile yapılan görüşmeye göre, Kassab'ın da çalışmasında bu kandillerin Ephesos civarından geldiklerinin belirtildiği fakat tam olarak Ephesos tipi ile birebir örtüşmediği dikkat çekmektedir. İçbükey gövde yapısı nedeniyle Ephesos tipine benzerler. Ephesos tipi kandiller gri renkte kilden ve gri renkte

geldikleri belirtilmiş fakat tam olarak Ephesos tipi ile birebir örtüşmediğine dikkat çekilmiştir. İçbükey gövde yapısı nedeniyle Ephesos tipine benzerler. Ephesos tipi kandiller gri renkte kilden ve gri renkte astarlıdır. Taklitlerinde ise yalnızca kil rengi farklıdır. Tez çalışmasında incelenen Tralleis kandili, Roma Dönemi'nde yaygın olarak üretilen sigillatalardaki astara sahiptir. Hellenistik gövde yapısının biraz bozulmaya uğradığı ve aynı zamanda sigillata kırmızı astarının kullanıldığı bir örnek olması nedeniyle dikkat çekicidir. İÖ 50'ler civarında üretilmiş olabilir.

Tralleis dışında kandil buluntusunun birebir olmasa da yakın benzerlerine Atina Agorası¹³²³ ve Korinth'te¹³²⁴ rastlanır. Howland¹³²⁵ bu tip kandillerin tarihlendirilmesinin zor olduğunu ifade eder ve "TİP 35 D" başlığı altında değerlendirerek İÖ 1. yüzyıl sonu-İS 1. yüzyıla, Brooner¹³²⁶ ise bu tip kandilleri "TİP VI" altında değerlendirerek İÖ 1. yüzyıl ortası - İS 1. yüzyıl sonuna tarihler. Situla Mezar 5/B (Kat. No: 8) buluntusu bu kandil (Kat. No: 74), genel form itibarıyla İÖ 50'ye tarihlenir.

4.1.2. Unguentarium

"*Lacrimarium, lacmatorium ve balsamarium*" adlarıyla da anılan unguentariumlar Hellenistik ve Erken Roma Dönem'i mezarlarında karşılaşılan en popüler mezar hediyeleridir¹³²⁷. Geç Roma-Erken Bizans Dönemi ile birlikte *ampulla* olarak isimlendirilen bu kaplar oldukça uzun bir süre kullanılmıştır¹³²⁸.

"Unguentarium" terimi bu formdaki şişeciklerin antik adı değildir ve Antik Dönemde bu form için hangi terimin kullanıldığı bilinmez¹³²⁹. Unguentarium terimi ilk kez 20. yüzyılın başlarında Kartaca kazılarını yapan arkeologlar tarafından kullanılmıştır¹³³⁰. Günümüzde bu şişecikler için kullanılan unguentarium terimi, form ya da yapım

astarlıdır. Taklitlerinde ise yalnızca kil rengi farklıdır. Tez çalışmasında incelenen Tralleis örneği, Roma Dönemi'nde yaygın olarak üretilen sigillatalardaki astara sahiptir. Hellenistik gövde yapısının biraz bozulmaya uğradığı ve aynı zamanda sigillata kırmızı astarının kullanıldığı bir örnek olması nedeniyle dikkat çekicidir. İÖ 50'ler civarında üretilmiş olabilir. Ayrıca Civelek'e göre, bu tip Tralleis üretimi olmalıdır. Kendisine verdiği bilgiler için teşekkür ederim.

¹³²³ Howland, 1958: Pl. 17,43, No. 484.

¹³²⁴ Broneer, 1930: Pl. V, No. 198.

¹³²⁵ Howland, 1958: 114.

¹³²⁶ Broneer, 1930: 59.

¹³²⁷ Anderson ve Stojanović, 1987: 106.

¹³²⁸ *Ampulla* olarak isimlendirilen bu kaplar Hıristiyanlık ayinlerinde kullanılmıştır. Dündar, 2006: 9.

¹³²⁹ Gürler, 1994: 63.

¹³³⁰ Hellström, 1965: 24.

malzemesinden ziyade içinde kozmetik amaçlı taşıdığı sıvı ya da krem olarak adlandırılan maddeden alır¹³³¹.

Unguentariumların kökeni bilinmemekle birlikte, çeşitli görüşler öne sürülür. Konu ile ilgili en yaygın görüş; bu kapların Klasik Dönemin popüler mezar sunularından biri olan lekythosların¹³³² devamı olduğudur¹³³³. Sparkes ve Talcott unguentariumların proto tiplerinin Kıbrıs'taki amphoriskoslar olduğu görüşünü savunur¹³³⁴. Unguentariumların çıkış yeri olarak Thompson¹³³⁵ Suriye'yi, Forti¹³³⁶ İspanya'yı (Ampurias), Westhol¹³³⁷ ise Mısır'ı (İskenderiye) gösterir. Unguentariumlar, özellikle Hellenistik ve Roma Dönemi mezarları içinde yaygın çıkmakta olup, Hellenistik Dönem'in başlarından, Geç Antik Çağ'ın sonuna kadar başta Doğu Akdeniz olmak üzere, bütün Akdeniz Havzası'nda görülürler¹³³⁸.

Unguentariumlar pişmiş toprak, cam, gümüş, altın, alabaster, akik, kurşun ve onyks gibi çeşitli malzemelerden üretilmiş olmalarına rağmen, en yaygın üretim malzemesi pişmiş topraktır. Oldukça ucuz bir maliyeti olan pişmiş toprak unguentariumların kaliteli, nitelikli, temiz kilden yapılmış örnekleri bulunurken, özellikle nekropol alanlarında görülen örnekleri özensiz ya da astarsız olabilmektedir¹³³⁹. İÖ 3.-2. yüzyıllarda yapımları yoğun bir şekilde sürdürülen pişmiş toprak unguentariumlar, İÖ 1. yüzyıl ortalarından itibaren cam kapların üretilmesi ve cam üfleme tekniğinin kullanılmaya başlamasıyla yerlerini cam üretimine bırakırlar.

Unguentariumlar iğ biçimli (*fusiform*) ve torba gövdeli (*bulbous*) olarak iki temel forma ayrılırlar. Bu iki form arasındaki başlıca fark, gövde biçimi ile gövde altının kaideli ya da kaidesiz olmasıdır. Hellenistik Dönem'in iğ biçimli (*fusiform*) tiplerinde olduğu gibi, Erken Roma Dönemi'nde ortaya çıkan torba dipli (*bulbous*) tiplerin, tüm Akdeniz çevresinde görülen yaygın biçimi ile birlikte yerel üretimleri de bulunur¹³⁴⁰.

¹³³¹ Dündar, 2006: 13.

¹³³² Lekythoslar İÖ 4. yüzyıl sonuna kadar mezar hediyesi olarak kullanılmışlardır. Kurtz ve Boardman, 1971: 103. Ayrıca antik yazarlardan Aristophanes mezar hediyesi olarak lekythos bırakma geleneğinden söz etmektedir. Hellström, 1965: 24, dpn. 29.

¹³³³ Anderson ve Stojanović, 1987: 106.

¹³³⁴ Sparkes ve Talcott, 1970:191.

¹³³⁵ Thompson, 1934: 474.

¹³³⁶ Forti, 1962: 143-157.

¹³³⁷ Vessberg ve Westholm, 1956: 73-74.

¹³³⁸ Hellström, 1965: 24; Anderson Stojanović, 1987: 105.

¹³³⁹ Dündar, 2006: 14.

¹³⁴⁰ Dündar, 2006: 9.

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılında yapılan kazı çalışmalarında toplam 53 adet unguentarium bulunmuştur¹³⁴¹. Pişmiş toprak unguentariumlardan 34 tanesi (Kat. No:75-108) *fusiform*, 19 tanesi (Kat. No: 109-127) *bulbous* formudur. Tralleis unguentariumları form ve kronolojilerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada iki ana tip belirlenmiş, ana tiplerin altında, form özelliklerine göre alt gruplar oluşturulmuştur. Bu örneklerin çoğu bezemesiz, tamamı kulpsuzdur¹³⁴².

Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen unguentariumlar içinde iğ formulu örneklerin boyutları 9.4-26.7 cm., torba gövdelerinin ise 6.6-13.9 cm. arasında değişir. İğ gövdeli unguentariumların iç hacimleri Geç Hellenistik Dönem'e doğru azalma gösterir. *Dromoslu* Oda Mezar içinde Hellenistik Dönem'e tarihlenen iğ biçimli unguentariumlar ile Roma Dönemi'ne tarihlenen torba gövdeli unguentariumların aynı klinede kontekst buluntu olarak ele geçmiştir. Bu da diğer verilerle birlikte, klinelerin farklı dönemlerde tekrar kullanıldığına işaret eder.

Unguentariumların 31 adeti tam, 22'si ağız, boyun ve ayak kısmından kırıktır. Kırık olarak bulunan unguentariumların birden fazla kullanılan mezarlarda, yeni gömünün gömülmesi sırasında da kırılabileceğini düşündürür. Nekropol'de ele geçen en erken tarihli unguentariumlar, İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen küresel gövdelilerdir. Tralleis Batı Nekropolü'nde dört örnekle temsil edilen bu grubun, omuz ve gövdesinde kırmızı ile açık kırmızı renklerde bant bezeme görülür (Kat. No: 75-78). İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen unguentariumlar (Kat. No: 75-78) nekropol alanında ele geçen diğer unguentariumlara göre, kil, astar kalitesi ve form özellikleri ile daha özenli ve niteliklidir. Bununla birlikte, İÖ 2. yüzyılda fabrikasyon üretimin artması bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiş ve erken dönemin özenli işçiliği bozulmuştur¹³⁴³. Bu nedenle, Tralleis örnekleri için de hatalı ve özensiz üretimden kaynaklanan asimetric formulu örnekler dikkati çeker (Kat. No: 39, 59-60, 133). Mezar kontekstleri içinde hem hatalı, hem de kil ve astarı kalitesiz, fabrikasyon üretim ürünlerin çokca ele geçmesi, bu örneklerin mezarlar için üretildiği düşüncesine neden olur. Ayrıca nekropol alanında unguentariumların ağızlarını kapatmak için kapak ya da tıpa benzeri bir buluntu ele geçmemiştir. Mezarlarda tıpların ele geçmemesi unguentariumların içlerine konan sıvının cenaze töre sırasında yapılan ritüel

¹³⁴¹ Unguentariumların tip ve buluntu yerlerine göre dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹³⁴² Saraçoğlu, 2001: 1.

¹³⁴³ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2011: 2229.

kapsamında boşaltılıp bırakıldığını ya da unguentariumların mezarlara boş bırakıldığını düşündürür¹³⁴⁴.

Tralleis Batı Nekropolü'nde 53 adet pişmiş toprak örneğin yanısıra, sekiz adet cam unguentarium ele geçmiştir. Tralleis örneklerinin sayıca en büyük grubunu ise İÖ 2. yüzyılın farklı evrelerine tarihlenen iğ biçimliler oluşturur.

4.1.2.1. İğ Biçimli (*FusiForm*)

İÖ 5. yüzyılın ortalarında İspanya'da ortaya çıkan ve Doğu Akdeniz'de İÖ 4. yüzyılın sonlarından, İÖ 1. yüzyıl sonlarına kadar sıkça kullanılan sivri kaideli¹³⁴⁵ iğ biçimli (*fusiform*)¹³⁴⁶ unguentariumlar¹³⁴⁷, yaklaşık 300 yıl boyunca tüm Akdeniz Havzası'nın yerleşim merkezlerinde, Hellenistik Dönem katmanlarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmışlardır. *Fusiform* unguentariumlar ilk ortaya çıktığı dönemlerde, bodur lekythosların bir takipçisi olarak görülürler¹³⁴⁸. *Fusiform* unguentariumların erken örnekleri bu düşünceyi doğrular nitelikte, küresel gövdeli, dışa çekik ağız kenarlı, belirgin omuz profilli, alçak ve geniş kaidelidir¹³⁴⁹.

İÖ 3. yüzyıl başlarında kaide yükselmeye başlar ve masif bir ayak haline gelir. Küresellikten kurtulup incelmeye başlayan gövdedeki küresellik azalarak "iğ" formuna dönüşür¹³⁵⁰. Erken örneklerde görülmeyen ayak bölümü, zamanla formun uzamasıyla oluşmaya başlar ve dönem içinde boyun ile ayak uzunluğu birbirine eşitlenir¹³⁵¹. *Fusiform* unguentariumlarda bezeme şeması astar üzerine yatay ya da diagonal çizgidir. Ayrıca tamamı astarlı ya da firnisli örnekler de bulunur. Tralleis Batı Nekropolü'nde saptanan en erken örnekler, Hellenistik Dönem'e ait olup, iğ formu (*fusiform*) unguentariumlardan oluşur. Pişmiş toprak unguentariumlardan 34 tanesi (Kat. No: 75-108) *fusiform*ludur. Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen iğ biçimli (*fusiform*) unguentariumlar gövde formlarına göre dört ana grup altında ve kronolojik olarak incelenmiştir. İÖ 1. yüzyılın

¹³⁴⁴ Tamsü-Polat, 2017: 67.

¹³⁴⁵ Gürbüzer, 2006: 64.

¹³⁴⁶ Anderson ve Stojanović, 1978: 108.

¹³⁴⁷ Anderson ve Stojanović, 1978: 108.

¹³⁴⁸ Dündar, 2006: 8.

¹³⁴⁹ Thompson, 1934: 472.

¹³⁵⁰ Anderson ve Stonajović, 1987: 109, Fig. 3.

¹³⁵¹ Dündar, 2006: 8.

ortalarında Doğu Akdeniz sahillerinde cam üfleme tekniği icadıyla birlikte torba dipli cam şişeler üretilmeye başlamış ve sivri dipli unguentariumlar aniden ortadan kaybolmuştur¹³⁵².

4.1.2.1.1. Küresel Gövdeli

Bu başlık altında incelenen (Kat. No:75-78) unguentariumlar kaide formlarına göre iki grup altında ve kronolojik olarak sınıflandırılır¹³⁵³.

4.1.2.1.1.1. Halka Kaideli

Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen tüm buluntular arasında en erkene verilen dört unguentariumun (Kat. No:75-78) gövdelerinin yuvarlak, kaidelerinin düz ve geniş görünümü lekythos formunu hatırlatır¹³⁵⁴. Bu tipolojideki örnekler Hellenistik Dönem'den Roma Dönem'i sonuna kadar karşımıza çıkar ve unguentariumların öncü örnekleri olarak görülür. İlk iki örnek (Kat. No: 75-76) Taş Sanduka Mezar 2'de bulunmuştur. Kat. No: 75 sağlam, Kat. No: 76'nın boyun ve gövdesi kırıktır. Diğer iki örnek ise (Kat. No: 77-78) Açma I içinde kırık ele geçmiştir. Kat. No: 77'in ağzı, Kat. No: 78'in gövde ve kaidesi ele geçmemesine rağmen, diğer iki örnek (Kat. No: 75-76) ile benzer ağız, gövde ve kaide formuna sahiptir.

Tüm örneklerin form ve hamur özellikleri aynıdır. Dışa sarkık dudaklı, kısa silindirik boyunlu, küresel gövdeli, halka kaideli bu unguentariumların Killeri açık kırmızı açık kırmızı (2.5 YR 7/6) renkte, mika, kireç ve kum katkılıdır. Ayrıca Tüm örnekler iyi pişmiş ve az gözenekli bir hamur yapısı ile pembemsi beyaz bir astara (7.5 YR 8/2) sahiptir¹³⁵⁵. Kat. No: 77-78' in astarlarının çok az bir bölümü korunmuş büyük bir bölümü dökülmüştür. Yükseklikleri 13.9-13.6 cm. arasında değişir. İç hazneleri geniş örneklerin yüzey dokusu parlak ve pürüzsüz olup; ağız kenarına, boyun üzerinde, boyundan omuza geçişte, omuz üzerinde, gövde üzerinde, gövdenin alt kısmı ile kaide üzerinde kırmızı (2.5 YR 5/6) ve açık kırmızı (2.5 YR 6/8), açık kırmızı (10 R 6/8) renklerde yatay bantlar vardır.

Bahsedilen form özelliklerine sahip benzer örnekler Patara¹³⁵⁶, Teos¹³⁵⁷, Kerameikos¹³⁵⁸, Korinth¹³⁵⁹, Atina Agorası¹³⁶⁰ ve Apollonia'da¹³⁶¹ bulunmuştur. Korinth,

¹³⁵² Thompson, 1934: 473.

¹³⁵³ Küresel gövdeli unguentariumların nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹³⁵⁴ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2001: 229.

¹³⁵⁵ Saraçoğlu ve Çekilmez, 2001: 228.

¹³⁵⁶ Dündar, 2006: Lev. I, U1.

¹³⁵⁷ Güllüsaç, 2018: Fig. 81, No. 254, 258.

Atina Agorası, Patara, Apollonia buluntularının ele geçtikleri kontekstler göz önüne alınarak Taş Sanduka Mezar (Kat. No: 75-76) ve Açma I'den ele geçen unguentarium örnekleri (Kat. No: 77-78), İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenir.

4.1.2.1.1.2. Konik Kaideli

Bu form Tralleis Batı Nekropolü'nde bir örnekle temsil edilir (Kat. No: 79). Bu örnek kline 4'ün kuzeyinde, ağız ve kaidesinde ufak kırıklarla ele geçmiştir. Dışa taşkın ağız kenarlı, gövdeye doğru hafifçe daralan silindirik boyunlu, küresel gövdeli, kısa ayaklı ve dışa açılan konik kaidelidir. Yüksekliği, 14.8 cm. dir. İç haznesi geniştir. Hamur ile astar rengi aynı olan unguentariumun kili, soluk kırmızı (10 R 6/4) renkte, mika, kireç ve kum katkılıdır. Üzerinde pişmeden kaynaklanan renk farklılıkları ile astar ve boya da yer yer dökülmeler görülür. Formun benzerlerine Tralleis¹³⁶², Stratonikeia Kabaksız Nekropolü¹³⁶³ ile Akdağ Nekropolü¹³⁶⁴, Atina Agorası¹³⁶⁵, Atina¹³⁶⁶ Lenormant Caddesi Mezar buluntuları ve Kourion Ayios Ermoyenis Nekropolü'nde¹³⁶⁷ rastlanır.

Civelek¹³⁶⁸, Tralleis örneklerini, İÖ 2. yüzyıl ortasına, Baldıran¹³⁶⁹, Kabaksız Nekropolü buluntusunu İÖ 3. yüzyıl ortasına, Tamsü-Polat¹³⁷⁰, Akdağ Nekropolü örneklerini İÖ 3. yüzyıl ortaları-İÖ 3. yüzyıl sonuna tarihlenir. Atina örnekleri Thompson¹³⁷¹ tarafından İÖ 4. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başına, Atina Lenormant Caddesi buluntuları, Boulter¹³⁷² tarafından, İÖ geç 4. yüzyıla, Kourion Ayios Ermoyenis Nekropolü örnekleri, McFadden¹³⁷³ tarafından İÖ 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. Kat. No: 79 mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenir.

¹³⁵⁸ Knigge, 1976: Lev. 96, E 81.

¹³⁵⁹ Blegen, Palmer ve Young, 1964: Pl. 76, No. 10-11, Pl. 77, No. 16, Pl. 78, No. 7; Edwards, 1975: Pl. 58, No. 585-586.

¹³⁶⁰ Rotroff, 1997 a: Pl. 85, Fig. 72, No. 1163, 1168.

¹³⁶¹ Şahin-Özbey, 2017: 179, M15-1.

¹³⁶² Civelek, 2001: 109, Lev. XXVI, U24, U27.

¹³⁶³ Baldıran, 1990: Kat. No: 259, Çiz. 2.

¹³⁶⁴ Tamsü-Polat, 2017: 55-56, Tip 1 a, Levha 33 a-f; 34 a; Çiz. 13 a.

¹³⁶⁵ Thompson, 1934: 332, 342, Fig. 22, B 44.

¹³⁶⁶ Boulter, 1963, Pl. 46, H 1.

¹³⁶⁷ McFadden, 1946: Pl. XLI, 69.

¹³⁶⁸ Civelek, 2001: 109.

¹³⁶⁹ Baldıran, 1990: 338.

¹³⁷⁰ Tamsü-Polat, 2017: 56.

¹³⁷¹ Thompson, 1934: 332.

¹³⁷² Boulter, 1963: 125.

¹³⁷³ McFadden, 1946: 480.

4.1.2.1.2. Oval Gövdeli

Bu başlık altında incelenen (Kat. No: 80-91, 93-94, 96-99) unguentariumlar ayak ve kaide formlarına göre dört grup altında ve kronolojik olarak değerlendirilmiştir¹³⁷⁴.

4.1.2.1.2.1. Konik Kaideli

Bu form Tralleis Batı Nekropolü'nde üç örnek ile (Kat. No: 80-82) temsil edilir. Kat. No: 80-81 kline 1'nin kuzey köşesinde sağlam, Kat. No: 82 kline 5'in üzerindeki niş içinde ağız ve boynun bir bölümü kırık bulunmuştur. Kat. No: 80-81, form olarak, dışa çekik ve hafif aşağı sarkık ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu ve geniş-oval gövdeli ve konik kaidelidir. Kat. No: 82'nin ağız profili bilinmemekle birlikte Kat. No: 80-81 ile benzer ağız profiline sahip olduğu düşünülür. Killeri, Kat. No: 80 ve 82'in soluk kırmızı (10 R 6/4), Kat. No: 81 açık kırmızı (YR 6/6-8) ve aynı renklerde astarlıdır. Yükseklikleri 19-14.6 cm. arasındadır.

Formun benzerlerine Tralleis¹³⁷⁵, Tarsus¹³⁷⁶, Atina Agorası¹³⁷⁷, Samothrace R Nekropolü¹³⁷⁸ ve Stobi'de¹³⁷⁹ rastlanır. Civelek¹³⁸⁰, Tralleis örneklerini İÖ 2. yüzyıl ortasına, Goldman¹³⁸¹, Tarsus örneğini İÖ 4. yüzyıla, Robinson¹³⁸², Atina Agorası buluntusunu İÖ 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine, Dusenbery¹³⁸³, Samothrace R Nekropolü örneklerini İÖ 3. yüzyılın ikinci yarısı ya da ikinci yüzyıl başına, Wiseman ve Mano-Zissi¹³⁸⁴, Stobi buluntusunu İÖ 2. yüzyıla tarihler. Kat. No: 80-82 mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenir.

4.1.2.1.2.2. Alçak Ayaklı

Bu başlık altında altı örnek (Kat. No: 83-88) değerlendirilmiştir. Kat. No: 83, kline 1 içi güney sağ köşede, Kat. No: 84 - 85, kline 1'in kuzey köşesinde, Kat. No: 86, kline 3'ün kuzeyinden 100 cm güneyde bulunmuştur. Kat. No: 87, kline 4'ün kuzeyinde, Kat. No: 88, Çatı Kiremitli Mezar 13 içinde bulunmuştur. Yükseklikleri 19.4-13.4 arasında değişir. Kat.

¹³⁷⁴ Oval gövdeli unguentariumların nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹³⁷⁵ Civelek, 2001: 128, Lev. XXVI, U 30, 132, Lev. XXVI, U 54.

¹³⁷⁶ Goldman, 1950: Fig. 135, No. 248.

¹³⁷⁷ Robinson, 1959: Pl. 2, F 49.

¹³⁷⁸ Dusenbery, 1998: 477, R 3-1, R 3-2.

¹³⁷⁹ Wiseman ve Mano-Zissi, 1976: 280, Fig. 11.

¹³⁸⁰ Civelek, 2001: 128, 132.

¹³⁸¹ Goldman, 1950: 231.

¹³⁸² Robinson, 1950: 10.

¹³⁸³ Dusenbery, 1998: 477.

¹³⁸⁴ Wiseman ve Mano-Zissi, 1976: 280.

No: 83 ve 84 sağlam, Kat. No: 85'in kaidesinde kırık, Kat. No: 86'nın ağız kenarında kırık, Kat. No: 87'nin ağız kenarında kırık olup, ayak bölümündeki kırık sonradan tümlenerek birleştirilmiştir. Kat. No: 88'in gövdesinde kırık olup sonradan tümlenmiştir. Form olarak, dışa dönük dudaklı, ince silindirik boyunlu, oval gövdeli olup, gövde ayağa doğru keskin bir açıyla sonlanır. Kısa silindirik ayak merkezi düğme biçimli ve tabanı düz kaidelidir. Kat. No: 86'nın boynunda üretimden kaynaklanan bir eğrilik görülür ve kaidesi farklı olarak dışa dönük düz kaidelidir. Killeri, açık kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/4), soluk kırmızı (10 R 6/3-4), pembe (5 YR 7/4), kırmızımsı sarı (5 YR 7/4) renklerinde değişir. Hamur ve astar renkleri aynıdır. Kat. No: 83 ve 86'nın üzerinde kahverengimsi kırmızı boya izleri görülür.

Formun yakın benzerlerine, Tralleis¹³⁸⁵ Stratonikeia Kabaksız Nekropolü¹³⁸⁶ ile Akdağ Nekropolü¹³⁸⁷, Metropolis¹³⁸⁸, Keramekios¹³⁸⁹'ta rastlanır. Tralleis örnekleri mezar konteksti ve benzer örnekleri yardımıyla İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenir.

4.1.2.1.2.3. Yüksek Ayaklı

Bu form Tralleis Batı Nekropolü'nde dokuz örnek ile (Kat. No: 89-97,) temsil edilir. Kat. No: 89-91, kline 1'in kuzey köşesi, Kat. No: 92, kline 3'ün -100 cm. güneyinde, Kat. No: 93, kline 4'te, Kat. No: 94, kline 4'ün güney bölümü, Kat. No: 95, kline 5'te, Kat. No: 96, Çatı Kiremitli Mezar 13 içinde, Kat. No: 97 Açma I, kesme taş bloktan - 410 cm. güneydoğuda -105 cm.'de bulunmuştur. Buluntular arasında Kat. No: 92 ve 95 tam profil verir. Kat. No: 89'un kaidesi, Kat. No: 90'nın ile 91'in boyun ve ağız kırıktır. Kat. No: 93'ün boyun ve ağız eksik olup, gövdedeki kırıklar sonradan tümlenmiştir. Kat. No: 89'un ağız ve gövde kısmı korunmuş olup, kaide bölümü eksiktir. Kat. No: 94'ün ağız, Kat. No: 96'nın ağız, boyun, gövdenin bir bölümü ile kaidesinde eksik bulunur. Kat. No: 97'nin ise ağız ve boynu eksiktir. Bu başlık altında incelenen örneklerde ağız ve boyunda kırıklar olmasına karşın, formlarının Kat. No: 92 ve 95'e göre halka ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu olduğu düşünülür. Ayrıca Kat. No: 92 ve 95 No'lu örneklerin boyunlarında üretimden kaynaklanan form bozukluğu görülür.

Tüm örnekler oval gövdeli olup Kat. No: 90-92, 94, 96-97, örneklerde uzun ayağın altında merkezi düğme biçimli tabanı düz bir kaide bulunur. Kat. No: 93, 95 ise halka kaide

¹³⁸⁵ Civelek, 2001: 127, Lev. XXX, U 29.

¹³⁸⁶ Baldran, 1990: 18, Kat. No: 244, Lev. VII, 5.

¹³⁸⁷ Tamsü-Polat, 2017: 60, Tip 1 I, Lev. 45 e-f; 46 a-c; Çiz. 13.

¹³⁸⁸ Gürler, 1991: Çiz. 39, No. 137-141.

¹³⁸⁹ Knigge, 1976: Taf. 69, No. 390.

ile sonlanır. Hamur ile astar rengi aynı olan örneklerin killeri, pembe (5 YR 7/3-4), pembemsi gri (5 YR 7/2), açık kırmızı (10 R 6/4-6) ve yine açık kırmızı (2.5 YR 7/6-8) tonlarındadır. Yükseklikleri 19.5-13.2 cm arasında değişir. Formun benzerlerine Tralleis¹³⁹⁰, Neapolis¹³⁹¹, Stratonikeia¹³⁹², Laodikeia¹³⁹³, Metropolis¹³⁹⁴, Tarsus¹³⁹⁵, Samothrace¹³⁹⁶, Paphos¹³⁹⁷ta rastlanır. Form mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenir.

4.1.2.1.2.4. Dışa Taşkın Ayaklı

Kat. No: 98-99 bu başlık altında değerlendirilmiştir. Taş Sanduka Mezar 3 içinde sağlam bulunmuşlardır. Yükseklikleri 10.5-9.7 cm. dir. Killeri pembe (5 YR 7/4) renkte ve killeri ile aynı renkte astarlıdır. Form olarak, aşağı sarkık dudaklı, ağızdan gövdeye hafifçe daralan ince silindirik boyunlu, oval gövdelidir. Kısa silindirik ayakları dışa taşkın halka kaide ile sonlanır. Diğer formlardan farklı olarak gövde daha ince uzun ve ovaldır. Ayak profilleri dışa taşmıştır. Formun benzerlerine, Tralleis¹³⁹⁸, Kerameikos¹³⁹⁹, Kıbrıs¹⁴⁰⁰ta rastlanır. Kat. No: 98-99 benzerleri yardımıyla İS 2. yüzyıl sonuna tarihlenir.

4.1.2.1.3. Keskin Gövde Geçişli

Bu başlık altında incelenen (Kat: 100-104) unguentariumlar kaide formlarına göre bir grup altında sınıflandırılmışlardır¹⁴⁰¹.

4.1.2.1.3.1. Düz Kaideli

Bu başlık altında beş örnek (Kat. No: 100-104) incelenmiştir. Bu örnekler kline 1 içinde (Kat. No: 100), kline 1'in kuzey köşesinde (Kat. No: 101), kline 2 içinde (Kat. No: 102), Çatı Kiremitli Mezar 13'te (Kat. No: 104) ve kline 4'ün güney köşesinde bulunmuştur (Kat. No: 103). Buluntular arasında tam profil veren örnekler vardır (Kat. No: 100 ve 103). Diğer örneklerin, ağız ve boyun bölümlerinde eksikler bulunur. Kat. No: 102'nin gövdesi ,

¹³⁹⁰ Civelek, 2001: 132, Lev. XXXI, U 55.

¹³⁹¹ Avli, 2020: 186-187, Kat. No: 29.

¹³⁹² Tamsü-Polat, 2017: 59, Lev. 41 f, 42 a-c; Çiz. 13 h, U 54-57.

¹³⁹³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 803, Kat. No: 965.

¹³⁹⁴ Gürler, 1994: Lev. 29, No. 140-141.

¹³⁹⁵ Goldman, 1950: Fig. 135, No. 234.

¹³⁹⁶ Dusenbery, 1998: 31, 219, S 138-6, S 138-9, 10.

¹³⁹⁷ Hayes, 1991: 68, 70, Pl. XV, 11. OΔ 420.

¹³⁹⁸ Civelek, 2001: 135, U 71, Lev. XXXII;

¹³⁹⁹ Knigge, 1976: Taf. 96.7, E 100.1.

¹⁴⁰⁰ Vessberg ve Westholm, 1956: Fig. 24, No. 31.

¹⁴⁰¹ Keskin gövde geçişli unguentariumların nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

Kat. No: 104'ün gövde ve ayak bölümü korunmuştur. Killeri, soluk kırmızı (10 R 7/4), açık kırmızımsı kahverengi (5 YR 6/3-4), (2.5 YR 6/3-4) renklerde, mika, kireç ve kum katkılıdır. Kat. No: 102 siyah (5 YR 2.5/1), Kat. No: 100-101 ve 103 hamur rengine, Kat. No: 104 soluk kahverengi (10 R 6/3), astarlıdır.

Bu başlık altında incelenen örneklerde ağız ve boynunda kırıklar olmasına karşın, form Kat. No: 100 ve 103'e göre aşağı sarkık ağız kenarlı, keskin omuz profilli, oval gövdeli, silindirik ayaklı, altta düğme biçimli ve tabanı düz kaidelidir. bu formun en geniş yeri omuzdur. Benzerlerine, Tralleis¹⁴⁰², Metropolis¹⁴⁰³, Samothrace'de¹⁴⁰⁴ rastlanır. Benzer örneklerinden yola çıkarak İÖ 2. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.1.4. Diğer Tipler

Bu form Tralleis Batı Nekropolü'nde dört örnek (Kat. No: 105-108) ile temsil edilir¹⁴⁰⁵. Bunlar kline 1'in kuzey köşesinde (Kat. No: 105), kline 5'in kuzeybatısındaki büyük urnenin (Kat. No: 139) altında, kline 5'in üzerindeki niş içinde (Kat. No: 108) bulunmuştur. Form olarak, dışa dönük dudaklı, silindirik boyunlu, oval gövdeli, kısa ayaklı ve dışa dönük düz kaidelidir. Olasıkla Kat. No: 108 de diğer örneklerle benzer boyun ve ağız profiline sahiptir. Killeri, açık kırmızımsı kahverengi, (5 YR 6/3-4), açık kırmızı, (2.5 YR 6/6-8), soluk kırmızı (10 R 6/4) renkleri arasında değişir. Hamur ve astar renkleri aynı olan unguentariumlardan Kat. No: 105'in dudak, boyun, gövde ve kaidesinde kahverengimsi kırmızı (2.5 YR 4/4), Kat. No: 106-107'nin dudak, boyun, gövde ve kaidesinde kırmızı (2.5 YR 5/6), Kat. No: 108'in ise sadece gövdesinde kırmızı (2.5 YR 5/6) boya izleri görülür. Yükseklikleri 12.8-9.4 cm. arasında değişir.

Formun benzerlerine, Tralleis¹⁴⁰⁶, Stratonikeia¹⁴⁰⁷, Mylasa¹⁴⁰⁸, Atina Agorası'nda¹⁴⁰⁹, rastlanır. Civelek¹⁴¹⁰, Ephesos tipi kandillerle birlikte bulunan Tralleis örneklerini İÖ 2. yüzyıla, Tamsü-Polat¹⁴¹¹, Stratonikeia buluntularını İÖ 3. yüzyıl ortaları-İÖ 2. yüzyıl başına,

¹⁴⁰² Civelek, 2001: 132, Lev. XXXI, U 53.

¹⁴⁰³ Gürler, 1994: Çiz. 29, No. 138.

¹⁴⁰⁴ Dusenbery, 1998: 220, S138-12.

¹⁴⁰⁵ Diğer tipler başlığı altında değerlendirilen unguentariumların nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹⁴⁰⁶ Civelek, 2001: 109, Lev. XXVII, U 24; U27.

¹⁴⁰⁷ Tamsü-Polat, 2017: 57, Tip 1 d, Lev. 35, b-d, Çiz. 13 d, U 14-16.

¹⁴⁰⁸ Akarca, 1952: 383-384, Lev. LXXXIX, No. 38.

¹⁴⁰⁹ Thompson, 1934: 368, Fig. 52, C 76.

¹⁴¹⁰ Civelek, 2001: 109.

¹⁴¹¹ Tamsü-Polat, 2017: 57.

Akarca¹⁴¹², Mylasa örneğini Hellenistik Dönem'e, Thompson¹⁴¹³, Atina Agorası örneklerini, İÖ 3. yüzyılın 2. yarısı ile İÖ 2. yüzyıl başına tarihler. Tralleis örnekleri mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İÖ 2. yüzyıl başına tarihlenir.

4.1.2.2. Torba Gövdeli (*Bulbous Form*)

Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemleri'nden itibaren İğ biçimlilerin (*Fusifform*) yerini, Torba gövdeliler (*Bulbous*) almıştır¹⁴¹⁴. Roma İmparatorluk Dönemi'nin yeni formu olan torba gövdeli unguentariumu, Hellenistik tip olan iğ formu tipten ayıran en önemli özellik uzun ayak yapısının kaybolması, boynun uzaması, haznenin aşağı inmesi ve tabanın zemine oturarak işlevsellik kazanmasıdır¹⁴¹⁵. Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen 19 adet unguentarium (Kat. No: 109-127) *bulbous* formudur. Bu başlık altında gövde formlarına göre sekiz tip saptanmıştır.

4.1.2.2.1. Geniş Gövdeli

Bu form Tralleis Batı Nekropolü'nde üç örnek (Kat. No: 109-111) ile temsil edilir¹⁴¹⁶. Buluntuların ağız kenarı ile boyunlarının bir bölümü eksiktir. Kat. No: 109, kline 3'ün 100 cm. kuzeyinde, Kat. No: 110, kline 4'ün güney bölümünde, Kat. No: 111, kline 3'ün önünde bulunmuştur. Geniş torba gövdelidirler. Kat. No: 109 ve 111 konkav dipli, Kat. No: 110 ise düz diplidir. Korunan yükseklikleri, 8-7.3 cm.'dir. Hamurları kahverengi (7.5 YR 5/4), açık kırmızı (2.5 YR 6/6), renklerde az mika ve kireç ile ince kum katkıdır. Hamur ile astar renkleri aynıdır. Yüzeyleri mat ve hafif pürüzlüdür. Bazı örneklerin (Kat. No: 109) üzerinde fırınlamadan kaynaklanan yer yer renk farklılıkları görülür.

Formun benzerlerine Laodikeia¹⁴¹⁷, Tarsus¹⁴¹⁸, Atina Agorası¹⁴¹⁹, Samothrace S Nekropolü'nde rastlanır¹⁴²⁰. Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁴²¹, Laodikeia buluntularını Augustus Dönemi'ne (İÖ 27-14), Yurtseven¹⁴²², Tarsus örneğini, İS 1.-2. yüzyıla, Atina

¹⁴¹² Akarca, 1952: 383-384.

¹⁴¹³ Thompson, 1934: 347.

¹⁴¹⁴ Anderson-Stojanović, 1987: 105-122.

¹⁴¹⁵ Torba gövdeli unguentariumların nekropol alanındaki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹⁴¹⁶ Geniş gövdeli unguentariumların *Dromoslu Oda Mezar* içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹⁴¹⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 614, Kat. No: 558-559,

¹⁴¹⁸ Yurtseven, 2006: 121: Res. 48, Çiz. 36.

¹⁴¹⁹ Robinson, 1959: 22, 31, Pl. 5, G 98; Hayes, 2008: 115-116, 287, Pl. 89, 1770.

¹⁴²⁰ Dusenbery, 1998: 229, S143-1, 239, S144-E, 241, S144-V, 290, S166-2.

¹⁴²¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 68.

¹⁴²² Yurtseven, 2006: 109.

Agorası buluntusu Robinson¹⁴²³ tarafından, İS erken 1. yüzyıla, Hayes¹⁴²⁴ tarafından Erken İmparatorluk Dönemi'ne, Dusenbery¹⁴²⁵, Samothrace S Nekropol'ü buluntularını İÖ 25' tarihler. Tralleis örnekleri mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.2.2. Şişkin Gövdeli

Bu başlık altında iki örnek (Kat. No: 112-113) yer alır¹⁴²⁶. İlki kline 2 içinde (Kat. No: 112) gövde altındaki çatlaklar dışında sağlam, diğeri kline 3'ün kuzeyinde (Kat. No: 113) ağız kenarı ve boyundan gövdeye geçiş kısmı kırık ele geçmiş ve sonradan tümlenmiştir. Kat. No 113'ün ağız kenarının kırık olması nedeniyle formu açısından tam anlaşılmasa da, Kat. No 112'ye göre düz ve dışa çekik ağızlıdır. Her ikisi de silindirik boyunludur. Kat. No: 112'nin boynu gövdeye doğru daralır ve boyunda üretimden kaynaklanan eğrilik görülür. Kat. No: 113'ün ise boyundan gövdeye geçiş içbükey profillidir. Bir önceki gruba göre daha şişkin olan gövdeleri konkav dip ile sonlanır. Kat. No: 112'nin iç ve dış yüzeyi hamur renginde 10 R 6/3 (soluk kırmızı), Kat. No: 113'ün iç ve dış yüzeyi hamur renginde 5 YR 7/4 (pembe) astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Her iki örneğin yüzeyinde pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları görülür. Yükseklikleri 11.5-9.35 cm. arasındadır.

Formun benzerlerine, Tralleis¹⁴²⁷, Laodikeia¹⁴²⁸, Tarsus¹⁴²⁹, Atina Agorası¹⁴³⁰, Samotrache S Nekropolü¹⁴³¹, Ampurias¹⁴³²da rastlanır. Civelek¹⁴³³, Tralleis örneklerini İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 1. yüzyıl ortalarına, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁴³⁴, Laodikeia buluntusunu Augustus Dönemi'ne (İÖ 27-İS 14), Goldman¹⁴³⁵ Tarsus örneğini Augustus Dönemi'ne (İÖ 27 - İS 14), Robinson¹⁴³⁶ Atina Agorası örneğini İS erken 1. yüzyıla tarihlemiştir. Tralleis örnekleri (Kat. No: 112-113) mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

¹⁴²³ Robinson, 1959: 22.

¹⁴²⁴ Hayes, 2008: 115-116.

¹⁴²⁵ Dusenbery, 1998: 229.

¹⁴²⁶ Şişkin gövdeli unguentariumların Oda Mezar içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹⁴²⁷ Civelek, 2001: Lev. XXXIV, U 20-21; XXXVII, U 67.

¹⁴²⁸ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 717, Kat. No: 772.

¹⁴²⁹ Goldman, 1950: 159, 730.

¹⁴³⁰ Robinson, 1959: Pl. 5, G 97.

¹⁴³¹ Dusenbery, 1997: 336, S203-1.

¹⁴³² Camili, 1999: 121, Taf. 36, C.12.1, 2; 134, Taf.37, 13.6, 2.

¹⁴³³ Civelek, 2001: 125-126, 135.

¹⁴³⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 69-70.

¹⁴³⁵ Goldman, 1959: 270.

¹⁴³⁶ Robinson, 1959: 23, 31.

4.1.2.2.3. Sarkık Gövdeli

Bu gruptan üç (Kat. No: 114-116) örnek incelenmiştir¹⁴³⁷. Kat. No: 114, kline 3'ün kuzey köşesinde, Kat. No: 115, kline 4'ün kuzey köşesinde sağlam, Kat. No: 116 ise kline 4'ün güney bölümünde ağız kenarındaki ufak kırık dışında sağlam olarak bulunmuştur. Tipolojik özellikleri bakımından şişkin gövdeliye benzemekle birlikte, ayrıntıda bazı farklılık gösterirler. Kat. No: 114-116'nın farklı olarak boyun profilleri uzamış ve gövdeleri aşağı sarkmıştır. Dışa çekik ağızlı, uzun ince ve silindirik boyunlu, torba gövdeli ve düz diplidirler. Gövdeye keskin bir profille geçilir. Kat. No: 114 açık kırmızı (10 R 6/6), Kat. no: 115 ve 116 soluk kırmızı (10 R 6/4) hamur rengindedir. Astar renkleri hamur renkleri ile aynıdır. Yükseklikleri 11.2-8.9 cm arasındadır. Yüzeyleri mat ve hafif pürüzlüdür.

Formun benzerlerine, Tralleis¹⁴³⁸, Hierapolis¹⁴³⁹, Laodikeia¹⁴⁴⁰, Patara¹⁴⁴¹, Atina Agorası¹⁴⁴², Samothrace S Nekropolü'nde¹⁴⁴³ rastlanır. Civelek¹⁴⁴⁴, Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıl ortalarına, Okunak¹⁴⁴⁵ Hierapolis örneklerini, İS 1. yüzyılın ilk yarısına ve İS 1. yüzyılın ortalarına, Dündar¹⁴⁴⁶, Patara örneğini İS 1. yüzyıla, Robinson¹⁴⁴⁷, Atina Agorası buluntusunu İÖ 1. yüzyılın son çeyreğine, Hayes¹⁴⁴⁸ ise İS 1. yüzyıl başına, Dusenbery¹⁴⁴⁹, Samothrace S Nekropolü buluntularını İÖ 25 yılına tarihler. Tralleis buluntuları mezar konteksti ve benzer örnekleri yardımıyla İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.2.4. Dar Gövdeli

Bu grupta beş örnek (Kat. No: 117-121) değerlendirilmiştir¹⁴⁵⁰. Kat. No: 117-120, kline 3'ün kuzey köşesinde, Kat. No: 121, kline 4'ün güney bölümünde bulunmuştur. Korunan yükseklikleri, 13.9-4.5 cm. arasında değişmektedir. Buluntular arasında, Kat. No: 117 sağlam, diğer örneklerin ağız kenarı ile boyunlarının bir bölümü eksiktir. Sağlam ele geçen tek örnek olan Kat. No: 117'ye göre formları dışa çekik düz ağızlı, ince uzun ve

¹⁴³⁷ Sarkık gövdeli unguentariumların Oda Mezar içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

¹⁴³⁸ Civelek, 2001: 129, Lev. XXXV, U 38.

¹⁴³⁹ Okunak, 2005: 129, Kat. No: 17, Çiz. 21; 131, Kat. No 19, Çiz. 23.

¹⁴⁴⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 672, Kat. No: 659.

¹⁴⁴¹ Dündar, 2006: 101, XXIII, U 135.

¹⁴⁴² Robinson, 1959: Pl. 2, F 50; Hayes, 2008: Pl. 88, 1758.

¹⁴⁴³ Dusenbery, 1998: 231, S143-9, 238, S144-C, D, 240, S144-K, L, S144-M, S144-N.

¹⁴⁴⁴ Civelek, 2001: 129.

¹⁴⁴⁵ Okunak, 2005: 36.

¹⁴⁴⁶ Dündar, 2006: 101.

¹⁴⁴⁷ Robinson, 1959: 10.

¹⁴⁴⁸ Hayes, 2008: 115-116.

¹⁴⁴⁹ Dusenbery, 1998: 228, 234.

¹⁴⁵⁰ Dar gövdeli unguentariumların Oda Mezar içindeki dağılımı için bkz. Tablo. 7.

silindirik boyunlu, geniş torba gövdeli, konkav (Kat. No: 118-119, 121) ve düz (Kat. No: 117, 120) diplidirler. Kat. No: 117'nin boynunda üretimden kaynaklanan bir eğrilik görülür. Bu tipteki unguentariumları şişkin ve sarkık gövdelerden ayıran en önemli özellik, torba gövdelerinin daha dar formda yapılmasıdır. Hamur renkleri açık kırmızı (10 R 6/8), kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) arasında değişir. Dış yüzeyleri kırmızı (2.5 YR 5/8), (10 R 5/8), Kat. No: 119 ise hamur renginde astarlıdır. Yüzeyleri mat ve hafif pürüzlüdür.

Formun benzerlerine, Tralleis¹⁴⁵¹, Laodikeia¹⁴⁵², Ephesos¹⁴⁵³, Atina Agorası¹⁴⁵⁴, Samothrace S Nekropolü¹⁴⁵⁵, Stobi¹⁴⁵⁶, Kıbrıs¹⁴⁵⁷, Ampurias¹⁴⁵⁸'da rastlanır. Civelek¹⁴⁵⁹, Tralleis örneğini İS 1. yüzyıl ortalarına, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁴⁶⁰, Laodikeia buluntusunu Augustus Dönemi'ne (İS 27-14), Ladstätter¹⁴⁶¹, Ephesos örneğini Augustus Dönemi'ne, Atina Agorası buluntuları, Robinson¹⁴⁶² tarafından İS 1. yüzyıl ortasına, Hayes¹⁴⁶³ tarafından Claudiuslar Dönemi'ne (İS 14-68), Samothrace S Nekropolü örneği Dusenbery¹⁴⁶⁴ tarafından İÖ 25'e, Stobi, örneği Anderson-Stojanoviç tarafından, İÖ 1. yüzyıl sonu-İS 1. yüzyıl başına¹⁴⁶⁵, Kıbrıs Buluntusu Vessberg ve Westholm¹⁴⁶⁶ tarafından, İÖ 50-İS 150 yılları arasına, Ampurias örneği Camili¹⁴⁶⁷ tarafından İS 10-40 tarihler. Tralleis örnekleri mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.2.5. Küresel Gövdeli

Bu başlık altında değerlendirilen tek örnek kline 3'ün -100 cm güneyinde sağlam olarak ele geçen Kat. No:122'dir¹⁴⁶⁸. Form olarak, dışa çekik ağızlı, ince silindirik boyunlu, küre formunda şişkin torba gövdeli ve konkav diplidir. Bu tipin diğer tiplerden farkı gövde

¹⁴⁵¹ Civelek, 2001: 122, Lev. XXXIV, U 1.

¹⁴⁵² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 779, Kat. No: 885.

¹⁴⁵³ Ladstätter, 2005: 285, Taf. 156, K 189.

¹⁴⁵⁴ Robinson, 1959: Pl. 18, M6; Hayes, 2008: Pl. 189, 1170.

¹⁴⁵⁵ Dusenbery, 1998: 230, S143-7.

¹⁴⁵⁶ Anderson-Stojanoviç, 1987: 107, Fig. 1 f.

¹⁴⁵⁷ Vessberg ve Westholm, 1956: Fig. 30, 16.

¹⁴⁵⁸ Camili, 1999: 123, Taf. 37, C.13. 8, 7.

¹⁴⁵⁹ Civelek, 2001: 122.

¹⁴⁶⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 71.

¹⁴⁶¹ Ladstätter, 2005: 285.

¹⁴⁶² Robinson, 1959: 84-85.

¹⁴⁶³ Hayes, 2008: 287.

¹⁴⁶⁴ Dusenbery, 1998: 228.

¹⁴⁶⁵ Anderson-Stojanoviç, 1987: 113.

¹⁴⁶⁶ Wessberg ve Westholm, 1956: 79-80.

¹⁴⁶⁷ Camili, 1999: 135.

¹⁴⁶⁸ Küresel gövdeli unguentariumun Oda Mezar içindeki buluntu yeri için bkz. Tablo. 7.

yüksekliğinin boyun yüksekliğinden daha fazla olmasıdır. Hamur, açık kırmızı (10 R 6/4) olup, hamur renginde astarlıdır. Yüzeyi mat ve pürüzlüdür. Yüzeyde yer yer pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları görülür. Yüksekliği 13. 5 cm.'dir.

Formun benzerlerine Laodikeia¹⁴⁶⁹, Attouda¹⁴⁷⁰, Priene¹⁴⁷¹ ile Samothrace S Nekropolü'nde¹⁴⁷² rastlanır. Kat. No: 122, mezar konteksti ve benzer örnekleri yardımıyla İS 1. yüzyıl ortalarına tarihlenir.

4.1.2.2.6. Keskin Gövdeli

Kat. No: 123, tek örnek olarak bu grup altında değerlendirilmiştir. Kline 4'ün kuzey köşesinde, ağız kenarındaki ufak bir kırık dışında sağlam bulunmuştur¹⁴⁷³. Kat. No: 123'ün sarkık gövdelerden tipolojik olarak farkı, boyundan gövdeye keskin geçişi ve gövde profilinin sarkık gövdelere göre daha uzayarak torba şeklinde sarkmasıdır. Genel form itibariyle, dışa dönük düz ağızlı, silindirik boyunlu, boyundan gövdeye geçiş keskin, torba gövdeli ve düz diplidir. Hamur açık kırmızı (10 R 6/6-8) olup, hamur renginde astarlıdır. Yüzeyi mat ve hafif pürüzlüdür. Ağız kenarının hemen altında boyuna doğru inen silik siyah akıtma boya bezeme görülür. Yüzeyde yer yer pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları görülür. Yüksekliği, 11.2 cm.'dir. Formun benzerleri, Tralleis¹⁴⁷⁴, Stratonikeia¹⁴⁷⁵, Ladikeia¹⁴⁷⁶, Atina Agorası'nda¹⁴⁷⁷ görülür. Tralleis buluntusu Kat. No: 123 mezar konteksti ve benzer örneklerine göre İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.2.7. Boyun Yüksekliği ile Eşit Gövdeli

Bu grupta üç örnek değerlendirmeye alınmıştır (Kat. No: 124-126)¹⁴⁷⁸. Kat. No: 124, klinenin 1'in kuzey köşesinde sağlam, Kat. No: 125, kline 3'ün kuzeyinde sağlam, Kat. No: 126, *Dromoslu Oda Mezar*'ın tabanı üzerinde boynun üst bölümünden itibaren kırık olarak bulunmuştur. Genel form itibariyle düz ve dışa çekik bir ağız kenarı, ince uzun silindirik boyunludur. Boyundan omuza geçiş hafif keskin form, düz (Kat. No: 126) ya da konkav

¹⁴⁶⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 793, Kat. No: 932.

¹⁴⁷⁰ Şimşek ve Okunak, 2002: 85, Şek. 3.

¹⁴⁷¹ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 544, No. 7.

¹⁴⁷² Dusenbery, 1998: 229, S143-2.

¹⁴⁷³ Keskin gövdeli unguentariumun Oda Mezar içindeki buluntu yeri için bkz. Tablo. 7.

¹⁴⁷⁴ Civelek, 2001: Levha XXXIV, U 12; XXXV, U 45; XXXVII, U 67.

¹⁴⁷⁵ Tamsü-Polat, 2017: 177, U 154, Lev. 57 d.

¹⁴⁷⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 683, Kat. No: 675-676.

¹⁴⁷⁷ Hayes, 2008: Pl. 88, 1759.

¹⁴⁷⁸ Boyun yüksekliği ile eşit unguentariumların Oda Mezar içindeki buluntu yerleri için bkz. Tablo. 7.

(Kat. No: 124-125) bir dipole sonlanır. Bu tipteki unguentariumları tipolojik olarak diğer tiplerden ayıran en önemli özellik, boyun ile gövde yüksekliklerinin eşitlenmesi ile birlikte torba gövdenin daha dar yapılmasıdır. Yükseklikleri, 16.2-10.4 cm. arasında değişir. Hamurları, soluk kırmızı, (10 R 6/4), açık kırmızı (10 R 7/4), kırmızımsı sarı (5 YR 6/6) renkleri arasında az ve kireç katkılıdır. Kat. No: 124-125'nin astarları hamur renginde, Kat. No: 126'nın ise kırmızıdır. Yüzeyleri hafif mat ve hafif pürüzlüdür. Kat. No: 125'nin ağız kenarından başlayarak boyunun üzerinde devam eden akıtma boya bezeme, kırmızımsı kahverengidir (2.5 YR 4/4).

Formun benzerlerine, Stratonikeia¹⁴⁷⁹, Laodikeia¹⁴⁸⁰, Ephesos¹⁴⁸¹, Kıbrıs¹⁴⁸², Atina Agorası¹⁴⁸³, Samothrace S Nekropolü'nde¹⁴⁸⁴ karşımıza çıkar. Tralleis örnekleri mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.2.2.8. Diğer Tipler

Bu başlık altında değerlendirilen Kat. No: 127, Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen tek örnektir¹⁴⁸⁵. *Dromoslu Oda Mezar* içinde, kline l'den sağlam bulunmuştur. Yüzeyde pişirmeden kaynaklanan renk farklılıkları görülür. Hamur rengi kırmızıdır (2.5 YR 5/6). Yüzey hamur renginde astarlıdır. Formu dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli ve halka kaidelidir. Yüksekliği 6.6 cm. dir.

Formun birebir benzerine rastlanmasa da, yakın benzeri Laodikeia Nekropolü'nde Şimşek, Okunak ve Bilgin tarafından "Koku-Yağ Kapları"¹⁴⁸⁶ başlığı altında değerlendirilmiştir. Laodikeia örneği¹⁴⁸⁷, Hadrianus Dönemi (İS 117-138), Antoninus Pius Dönemi (İS 138-161) ve Septimus Severus (İS 193-211) Dönemi'ne ait sikkeler birlikte bulunmuş ve İS 2. yüzyılın ilk çeyreği-3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir. Tralleis buluntusu Kat. No: 127, mezar konteksti ile birlikte İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

¹⁴⁷⁹ Tamsü-Polat, 2017:172-173, U 122-129.

¹⁴⁸⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 684-685, Kat. No: 677-681.

¹⁴⁸¹ Ladstätter, 2005: Taf. 156, K 189.

¹⁴⁸² Vessberg ve Westholm, 1956: Fig. 30, 16.

¹⁴⁸³ Robinson, 1959: Pl. 18, M6.

¹⁴⁸⁴ Dusenbery, 1998: 230, S143-7.

¹⁴⁸⁵ Diğer tipler başlığı altında değerlendirilen unguentariumun Oda Mezar içindeki buluntu konumu için bkz. Tablo. 7.

¹⁴⁸⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 147.

¹⁴⁸⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 1036, Kat. No: 1497.

4.1.3. Kase

Neolitik Dönem'den başlayarak tüm Antik Dönem boyunca günlük yaşamda sevilerek kullanılan kaseler, taş, pişmiş toprak, cam ve bronz gibi çeşitli malzemelerden yapılarak hediyesi olarak mezarlara bırakılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılında yapılan kazı çalışmalarında belirlenen mezarlarda altı adet (Kat. No:128-133) çeşitli form ve boyutlarda kase bulunmuştur. Bu örnekler form özelliklerine göre iki başlık altında değerlendirilmiştir.

4.1.3.1. Doğu Sigillata B Kulplu ve Kulpsuz

Antik Dönem'de Tralleis'in *terra sigillata* özellikle de “Doğu Sigillata B” türü seramik üretiminde önemli bir merkez olduğu bilinmektedir¹⁴⁸⁸. Pilinius'un¹⁴⁸⁹ “Tralleis'te üretilen parlak astarlı masa kaplarından” bahsettiği bu kaplar, Doğu Sigillata B'nin Batı Anadolu'daki üretim merkezlerinden birinin Tralleis olduğu düşüncesini doğrular¹⁴⁹⁰. Bu tip seramikler için farklı üretim merkezleri önerilmekle birlikte, genel görüş Tralleis'in olduğudur.¹⁴⁹¹ Kentte yapılan farklı çalışmalarda¹⁴⁹², bu tip seramikler yoğun ele geçmekle birlikte, nekropol alanında az sayıda örneğe rastlanmıştır. Ele geçen örneklerin hiçbirinde üretici atölye damgası bulunmaz ve tamamı Doğu Sigillata B-2 grubudur.

Hamur ve astar özellikleri bakımından, Kat. No: 128-131 bu başlık altında değerlendirilir. Bu grup altında değerlendirilen ilk örnekler "Çift Kulplu" kaselerdir (Kat. No: 128-130). Hayes'in tipolojisinde yer almayan bu kase örnekleri enderdir. Kat. No: 128 Dromoslu Oda Mezar içinde kline 2 içinde kırık bulunmuş ve restore edilmiştir. Kat. No: 129, Açma I içinde, çift kulbu, ağız kenarının küçük bir parçası ve kaidesinin bir bölümü kırık olarak ele geçmiştir. Açma I içinde bulunan Kat. No: 130'un, ağız kenarının ve gövdenin büyük bir bölümü kırık olmakla birlikte sonradan tümlenmiştir. Hamurları, yoğun mikalı, az kireç katkılı, iyi fırınlanmış, kaliteli ve kırmızı (2.5 YR 7/6) renktedir. Astarları ise kırmızı (2.5 YR 5/8) renkte, bazı örneklerde ince ve mat (Kat. No: 128), bazı örneklerde kalın ve orta parlaklıktadır (Kat. No: 129-130). Genel formu dik, yüksek geniş ağız kenarlı, konik daralan derin gövdeli, halka kuplu, yüksek halka kaideli, bir ya da iki derin yiv sırası

¹⁴⁸⁸ Saraçoğlu, 2013: 482.

¹⁴⁸⁹ Plin, *HN*, 35, 160.

¹⁴⁹⁰ Hayes, 1973: 452; Lund, 1996: 127, 133.

¹⁴⁹¹ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Takaoğlu, 2006: 263-265; Civelek, 2010: 169-191.

¹⁴⁹² Erol, 2004:1 vd.; Takaoğlu, 2006: 263-265; Civelek, 2006: 365-371; Civelek, 2008: 57-62 ve Civelek, 2010: 169-191.

ile kademelidir. Ağız kenarından gövdeye geçiş keskin profillidir. Kat. No: 128'in ağız kenarının altında halka kulbun üzerinde yatay bant yer alır.

Formun benzerlerine, Tralleis¹⁴⁹³, Menderes Magnesiası¹⁴⁹⁴, Ephesos¹⁴⁹⁵, Labraunda¹⁴⁹⁶, da rastlanır. Erol¹⁴⁹⁷, Tralleis üretimi olduğu düşündüğü Tralleis örneklerini İS 1. yüzyıl başına ya da İS 1. yüzyıl ortalarına, Civelek¹⁴⁹⁸, Tralleis Güney Nekropolü'nde, Ephesos tipi kandil örnekleri ile birlikte bulunmuş ve "Çeşitli Kaplar" başlığı altında değerlendirdiği benzer bir örneği İÖ 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Menderes Magnesiası örnekleri, Vapur¹⁴⁹⁹ tarafından "Doğu Sigillata B Seramikleri" başlığı altında, Eliüşük¹⁵⁰⁰ tarafından "Çift Kulplu Kase" başlığı altında değerlendirilmiş ve İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmişlerdir. Mitsopoulos-Leon¹⁵⁰¹ tarafından, Ephesos Bazilikası'nda ele geçen H 144 örneği, DSB grubu içerisinde "Kulplu *Sigillata*" olarak tanımlanmış ve İÖ 1. yüzyıl sonları ile İS 1. yüzyıl başına tarihlenmiştir. Tralleis Batı Nekropolü buluntuları (Kat. No: 128-130) mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Doğu Sigillata B-2 grubu içinde değerlendirmeye alınan bir başka kase Hayes tarafından "Form 70"¹⁵⁰² olarak sınıflandırılan ve yaygın kullanım gören konik gövdeli bir kasedir. Kat. No: 131, *Dromoslu Oda Mezar*'ın kuzeydoğusunda kırık ele geçmiş, sonradan restore edilerek tümlenmiştir. Hamur yapısı, yoğun mikalı, az kireç katkılı, iyi fırınlanmış ve kalitelidir. Hamuru açık kırmızı (2.5 YR 6/8), astarı, kırmızı (2.5 YR 5/8) renkte ve orta parlaktır. Formu dik, yüksek ve geniş ağızlı, konik biçimde daralan derin gövdeli ve alçak halka kaidelidir. Ağız kenarından gövdeye geçiş keskin bir profille sağlanır. Dik ve yüksek olan ağız kenarı ile dirsek kısmında "rulet" motifi yer alır. Benzerleri, Tralleis¹⁵⁰³, Menderes Magnesiası¹⁵⁰⁴, Ephesos¹⁵⁰⁵, Patara¹⁵⁰⁶, Atina Agorası¹⁵⁰⁷ ve Stobi'de¹⁵⁰⁸ karşımıza çıkar.

¹⁴⁹³ Civelek, 2001: 161, Ç 13, Lev. XLVIII; Erol 2004, 53-54: Lev. 47-48, Çiz. 227-231.

¹⁴⁹⁴ Vapur, 2013: 646, Kat. No: 36-45, Çiz. 2-3; Eliüşük, 2021: 24, Lev. 6, Kat. No: 27-29

¹⁴⁹⁵ Mitsopoulos-Leon, 1991: 104, Lev. 152, H 144.

¹⁴⁹⁶ Hellström 1965, 33-34, 69-70, Lev. 36, 243-244.

¹⁴⁹⁷ Erol, 2004: 54.

¹⁴⁹⁸ Civelek, 2001: 161.

¹⁴⁹⁹ Vapur, 2013: 646.

¹⁵⁰⁰ Eliüşük, 2021: 24.

¹⁵⁰¹ Mitsopoulos-Leon, 1991: 104.

¹⁵⁰² Hayes, 1985: 66-67, Lev. XV, 1.

¹⁵⁰³ Civelek, 2010: 187, Pl. 2, H. F 70.

¹⁵⁰⁴ Vapur, 2011: 149-150, 13-14, Çiz. 2; Vapur, 2013: 645, Kat. No: 19-29, Çiz. 2; Eliüşük, 2021: 22-23, Kat. No: 18-23, Lev. 4-5.

Konik gövdeli kaseler, İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ile 2. yüzyılın ilk yarısından, İS 3. yüzyılın ortalarına kadar yaygın kullanılmıştır. Kat. No: 131, mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1.-2. yüzyıla tarihlenir.

4.1.3.2. Dışa Dönük Dudaklı ve Küresel Gövdeli

Kat. No: 132-133 bu başlık altında sınıflandırılmıştır. *Dromoslu Oda Mezar* buluntusu Kat. No: 132, kline 3 içinde sağlam bulunmuştur. Hamur yapısı, yoğun mikalı, az kireç katkılı, iyi fırınlanmış ve kalitelidir. Hamuru açık kırmızı (2.5 YR 6/8), astarı, kırmızı renkte (2.5 YR 5/8) ve mattır. Formu dışa çekik ağız kenarlı, derin küresel gövdeli ve alçak halka kaidelidir. Dudaktan gövdeye geçiş tek yivle sağlanır.

Hellenistik Dönem'de yaygın kullanımı olan bu kase tipinin İÖ 4. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıktığı düşünülmektedir¹⁵⁰⁹. Formun benzerlerine Stratonikeia Akdağ¹⁵¹⁰, İğdemir ve Kabaksız Nekropoller¹⁵¹¹, Tarsus'ta¹⁵¹² ve Atina Agorası'nda¹⁵¹³ rastlanmıştır. Tamsü-Polat¹⁵¹⁴, Stratonikeia Akdağ Nekropolü buluntusu kaseleri benzer örnekleri yardımıyla, İÖ 1. yüzyıl - İS 1. yüzyıla, İğdemir ve Kabaksız Nekropolü örnekleri Baldıran¹⁵¹⁵, tarafından İÖ 2. yüzyıl sonlarına Tarsus buluntusu Goldman¹⁵¹⁶ tarafından Orta Hellenistik Dönem'e, Atina Agorası buluntusu kase Robinson¹⁵¹⁷ tarafından İÖ 1. yüzyıl sonuna tarihlenir. Tralleis örneği (Kat. No: 132) mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Bu başlık altında değerlendirilen bir başka kase (Kat. No: 133), Çatı Kiremitli Mezar 14 içinde sağlam bulunmuştur. Hamur yapısı, yoğun mikalı, az kireç katkılı ve iyi fırınlanmış ve kalite ve kırmızı (2.5 YR 7/6) renktedir. Astarı ise kırmızı renkte (2.5 YR 5/8) ve mattır. Formu dışa çekik ağız kenarlı, derin küresel gövdeli ve alçak halka kaidelidir. Dudaktan gövdeye geçiş tek yivle sağlanır. Gövde üzerinde yatay yiv

¹⁵⁰⁵ Mitsopoulos-Leon, 1991: 117, Lev. 152, H 145.

¹⁵⁰⁶ Uygun, 2009: 106-107, Kat. No: 465-476, Lev. 48-49.

¹⁵⁰⁷ Robinson, 1959: 25, Lev. 62, G 29-30.

¹⁵⁰⁸ Anderson-Stojanović, 1992: 52, Lev. 38, 326.

¹⁵⁰⁹ Baldıran, 1990: 23; Tamsü-Polat, 2017: 73.

¹⁵¹⁰ Tamsü-Polat, 2017:73, Lev. 79 d-g, Lev.80, a-c.

¹⁵¹¹ Baldıran, 1990:23, Lev. XI-XIV.

¹⁵¹² Goldman, 1950: 214, Lev. 159, H.

¹⁵¹³ Robinson, 1959: Lev. 1, F 8.

¹⁵¹⁴ Tamsü-Polat, 2017: 73.

¹⁵¹⁵ Baldıran, 1990: 24.

¹⁵¹⁶ Goldman, 1950: 214.

¹⁵¹⁷ Robinson, 1959: 10.

kuşaklarından oluşan bezeme yer alır. Formun benzerlerine Şaşal Nekropolü¹⁵¹⁸ ve Stobi'de¹⁵¹⁹ rastlanır. Şaşal Nekropolü örnekleri Özden¹⁵²⁰ tarafından İS 1. yüzyılın ikinci yarısı ve ikinci yüzyıla, Stobi örneği Anderson-Stojanović¹⁵²¹ tarafından İS geç 2. yüzyıla tarihlenir. Tralleis buluntusu Kat. No: 132 mezar konteksti ve sikkeler yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.4. Tabak

Literatürde *catinus* ya da *catillus*¹⁵²² olarak isimlendirilen tabaklardan, Tralleis Batı Nekropolü'nde de ele geçmiştir. Bunlar Antik Dönem'de ekonomik nedenlerle *terras igillata* tabakların taklidi olarak günlük kullanıma yönelik üretilmişlerdir. Bu tip tabaklar ya kırmızı astarlı taklidi ya da sadece form taklididir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda, Tralleis örneklerinin "Roma Dönemi Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği" taklitleri olduğu saptanmıştır.

Roma Dönemi'nde Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, kullanışlı, ucuz ve kolay taşınabilir olmaları nedeniyle *terra sigillata* kapların yerini almışlardır. Başlangıçta Kartaca'da üretilen bu kaplar kısa süre içinde Roma İmparatorluğu'nun bir çok merkezine yayılmışlardır¹⁵²³. Waagé¹⁵²⁴ tarafından Late Roman A ve B, Lamboglia¹⁵²⁵ tarafından "*Terrasi gillata Chiara*" olarak adlandırılrsa da, Hayes¹⁵²⁶ yaptığı ayrıntılı tipolojik çalışmalar sonucunda, bu kapları "African Red Slip Ware/ARSW (ARS)" olarak adlandırmış ve bu isim literatüre yerleşmiştir. Afrika Kırmızı Astarlı Seramikler, Geç Antik Çağ boyunca yoğun bir şekilde tüm Akdeniz Havzası'nda kullanılmışlardır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu form üç adet örnek ile (Kat. No:134-136) temsil edilir. Tabakların tamamı çatı kiremitli mezarlarda bulunmuştur. Tabak başlığı altında değerlendirilen Tralleis örnekleri form özellikleri dikkate alınarak iki başlık altında değerlendirilir. Tarihleme için ise mezar konteksti ile dönemin modası ve karşılaştırma örnekleri dikkate alınır.

¹⁵¹⁸ Şaşal Nekropolü örnekleri, Tralleis örneğinden farklı olarak kulplu ele geçmiştir. Ürkmez, 2002: 91, Çiz. 18, Lev. 25 a, 68, Çiz. 19.

¹⁵¹⁹ Anderson-Stojanović, 1992: Pl. 117, No. 987.

¹⁵²⁰ Özden, 2002: 68, 91.

¹⁵²¹ Anderson-Stojanović, 1992: Pl. 117, No. 987.

¹⁵²² Hilgers, 1969: 48-49.

¹⁵²³ Doksanaltı, 2006: 479.

¹⁵²⁴ Waagé, 1948: 43 vd.

¹⁵²⁵ Lamboglia, 1958: 257.

¹⁵²⁶ Hayes, 1997: 59.

4.1.4.1. Alçak Halka Dipli

Alçak halka dipli tabak Çatı Kiremitli Mezar 6 içinde sağlam bulunmuştur. (Kat. No: 134), Düz ağız kenarlı, dışa taşkın dudaklı, sığ gövdeli ve alçak zeminden hafifçe yüksek halka kaidelidir. Bezemesizdir. Kili açık kırmızı (2.5 YR 6/6-8) olup, az mika, kireç ve kum katkılıdır. Kat. No: 134 mezar içinde ele geçen tek kulplu bir testi ile Constantin ve sülalesi Dönemi'ne tarihlenen sikkeler ile birlikte İS 4. yüzyıl başı-İS 4. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

4.1.4.2. Düz Dipli

Düz dipli iki tabak Çatı Kiremitli Mezar 1 ve 14 içinde sağlam bulunmuştur (Kat. No: 135-136). Kat. No: 135 düz ağız kenarlı, sığ gövdeli ve düz diplidir. Kat. No: 136 ise yuvarlatılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, sığ ve dışbükey gövdeli, düz dipli ve bezemesizdir. Killeri açık kırmızı (2.5 YR 6/6-8) olup, az mika, kireç ve kum katkılıdır. Düz ağızlı, fazla derin olmayan, düz dipli tabakların form bakımından benzerleri Hayes tarafından Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri içinde "Form 50" olarak adlandırılmıştır. Hayes tarafından A ve B olmak üzere iki tipte incelenen bu tabaklardan, A tipi İS 3. yüzyıl ile İS 4. yüzyıl ortasına¹⁵²⁷, B tipi ise İS 4. yüzyıl ortası ile İS 5. yüzyıla tarihlenmiştir. B tipi içinde değerlendirilen Kat. No: 135 -136'nın benzerlerine, Magnesia¹⁵²⁸, Tripolis¹⁵²⁹, Stratonikeia¹⁵³⁰, Assos¹⁵³¹, Tarsus¹⁵³², Patara¹⁵³³, Kelendiris¹⁵³⁴, Atina Agorası¹⁵³⁵ ve Korinth'te¹⁵³⁶ rastlanır.

Vapur¹⁵³⁷, "Form 1 (1-11)" başlığı altında değerlendirdiği Magnesia örneklerini İS 3. yüzyıl ortaları ile 7. yüzyıl'ın ilk yarısına, Duman¹⁵³⁸ Tripolis buluntusunu İS 4. yüzyılın ilk yarısına, Tamsü-Polat¹⁵³⁹ Stratonikeia örneğini İS 1. yüzyıla, Ayaz¹⁵⁴⁰ Hayes "Form 5 B"

¹⁵²⁷ Hayes, 1972: 69-73.

¹⁵²⁸ Vapur, 2001: Çiz.5, 21/24.

¹⁵²⁹ Duman, 2016: Fig. 5, 4.

¹⁵³⁰ Tamsü-Polat, 2017: Lev. 118 h, Çiz. 21 f.

¹⁵³¹ Ayaz, 2014: 97-98, Lev. 22, Kat. No: 100-101.

¹⁵³² Goldman, 1950: Fig. 207, 812.

¹⁵³³ Şen-Yıldırım, 2012: Şek. 2, Kat. No: 10-11.

¹⁵³⁴ Tekocak, 2006: Lev. 5, Kat. No: 38-40.

¹⁵³⁵ Robinson, 1959: Pl. 64, K1- K2.

¹⁵³⁶ Slane, 1990: Fig. 9/110-111.

¹⁵³⁷ Vapur, 2001: 43.

¹⁵³⁸ Duman, 2016: 702.

¹⁵³⁹ Tamsü-Polat, 2017: 129.

¹⁵⁴⁰ Ayaz, 2014: 44.

içinde değerlendirdiği Assos örneklerini İS 4. yüzyıl ortaları ile 5. yüzyıla, Goldman¹⁵⁴¹ "Late Roman Red Ware" başlığı ve "Late Roman A ware" alt başlığı altında değerlendirdiği Tarsus örneğini İS 3. yüzyılın sonu ile İS 7. yüzyıl sonuna, Şen-Yıldırım¹⁵⁴² Patara buluntularından Kat. No: 10'u İS 4. yüzyılın ikinci yarısı-İS 5. yüzyıl başına, Kat. No: 11 ise İS 3. yüzyıl ortası ile 4. yüzyılın ilk yarısına, Tekocak¹⁵⁴³ Kelendiris buluntularını İS 4.-5. yüzyıla , Robinson¹⁵⁴⁴ Atina Agorası örneklerini İS 3. yüzyıl ortasına, Slane¹⁵⁴⁵ Korinth buluntularını İS 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihler.

Katkılı hamur yapıları ve özensiz üretimleri ile Tralleis'in yerel üretimi olduğu düşünülen bu tabaklar, dönemin moda seramiklerinden Afrika Kırmızı Astarlı seramiklerin yerel taklidi olmalıdır. Söz konusu durum, Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği'nin Tralleis'te yerel atölyede üretildiğini göstermesi açısından önemlidir. Kat. No: 135 mezar içinde ele geçen sikkeler ve benzerleri yardımıyla İS 4. yüzyıl başı ile İS 4. yüzyıl ortasına, Kat. No: 136 mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkarak İS 4. yüzyıl sonuna tarihlenir.

4.1.5. Testi

Testiler en genel ifadeyle kulplu, şişkin gövdeli, dar ve bazen uzun boyunlu, emzikli ya da emziksiz pişmiş topraktan yapılmış kaplardır¹⁵⁴⁶. Antik Dönem'de şarap ya da su gibi çeşitli sıvıların servisinde ve taşınmasında kullanılan testiler, masa seramikleri içindeki en yoğun buluntu gruplarından biridir. Formunun karakteristik özelliklerine bağlı olarak dönemsel farklılıklar görülebilir. Arkaik ve Klasik Dönem'de *oinokhoe* ve *olpe* şeklinde adlandırılan formlar oldukça popülerdir¹⁵⁴⁷. Hellenistik Dönem'de *laygnos*, *sūrahi*, tek kulplu testi şeklinde anılan servis kaplarının tercih edildiği ve bu kapların Akdeniz Havza'sı boyunca kullanıldığı görülür¹⁵⁴⁸. Roma Dönemi'nde ise bu kaplar için *lagoena* kelimesi kullanılmıştır¹⁵⁴⁹. Öncelikle günlük kullanım için üretilen bu kaplara, nekropol alanlarında da rastlanılır. Mezarlarda ele geçen testilerin ölen bireyin hayattayken günlük yaşamında kullandığı ya da ölümünden sonra ardından yapılan tören yemeği sonrasında mezarına bırakılan ölü hediyeleri olabileceği düşünülür.

¹⁵⁴¹ Goldman, 1950: 203.

¹⁵⁴² Şen-Yıldırım, 2012: 161.

¹⁵⁴³ Tekocak, 2006: 52.

¹⁵⁴⁴ Robinson, 1959: 60.

¹⁵⁴⁵ Slane, 1990: 55.

¹⁵⁴⁶ Ökse, 1999: 63.

¹⁵⁴⁷ Sparkes ve Talcott, 1970: 58, 76.

¹⁵⁴⁸ Gürbüzer, 2006: 67.

¹⁵⁴⁹ Hilgers, 1969: 61-65.

Tralleis Batı Nekropolü'nde çatı kiremitli mezarlarda dört adet tek kulplu testi bulunmuştur (Kat. No:137-140). Bu testiler küresel ve torba gövdeli formlarına göre iki ana tip altında değerlendirilmiştir. Testi örneklerinin tamamı yuvarlak ağızlı, tek kulplu ve bazılarının boyun ve gövdeleri (Kat. No: 137-138), bazılarının ise sadece gövdesi (Kat. No: 139-140), İS 3. yüzyıldan itibaren sevilerek kullanılan yatay yiv kuşak bezemelidir.

4.1.5.1. Küresel Gövdeli

Bu başlık altında iki örnek bulunur (Kat. No: 137-138). Her iki örneğin tipolojik özellikleri benzerlik gösterse de detaylarda birbirlerinden ayrılır. İkisi de uzun boyunlu, küresel gövdeli, halka kaideli ve dikey kulpludur. Kulplar boyundan omuza bağlanmakta ve boyun ile gövde üzerinde dönem modasını yansıtan yivler yer almaktadır. Bunlardan ilki Çatı Kiremitli Mezar 6 içinde sağlam bulunmuştur (Kat. No: 137). Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4) ve az mika katkılıdır. Formsal açıdan incelendiğinde dışa çekik ağızlı, gövdeye doğru daralan uzun boyunlu, küresel gövdeli, boyundan omuza bağlanan oval kesitli, tek dikey kulplu ve alçak halka kaidelidir. Boyun ve gövde üzerinde yatay yiv kuşakları bulunur. Kat. No: 137'in birebir benzerine rastlanmasa da küresel gövdesi açısından benzerlerine Magnesia¹⁵⁵⁰ ve Atina Agorası'nda rastlanır¹⁵⁵¹. Vapur¹⁵⁵² Magnesia örneğini İS 2. yüzyıla, Robinson¹⁵⁵³ Atina Agorası örneğini İS 3. yüzyıla tarihlenir. Tralleis'te bulunan Kat. No: 137, ele geçtiği kontekste ait sikkelerden yola çıkılarak İS 4. yüzyıla tarihlenir.

Çatı Kiremitli Mezar 8'de sağlam bulunan diğer örneğin (Kat. No: 138) kili pembe (7.5 YR 7/4) ve az mika katkılıdır. Kat. No: 137-138 küresel gövde formuyla birbirine benzerken, geniş silindirik boyun ve dışa kalınlaştırılmış ağız profilleriyle farklılık gösterir. Kat. No: 138'in form açısından birebir benzerine rastlanmasa da, gövde ve boyun profili açısından benzerleri mevcuttur. Yivli ve küresel gövde formu açısından Magnesia¹⁵⁵⁴ örneği ile, dışa kalınlaştırılmış ağız profili ve geniş silindirik boyun formu açısından ise Atina Agorası¹⁵⁵⁵ buluntusuna benzer. Atina Agorası buluntusunun gövde formu Tralleis örneğine göre oval bir form gösterir. Magnesia buluntusu örnek, Vapur¹⁵⁵⁶ tarafından İS 2. yüzyıla,

¹⁵⁵⁰ Vapur, 2011: Çiz. 4, K 41.

¹⁵⁵¹ Robinson, 1959: Pl. 25, M 173.

¹⁵⁵² Vapur, 2011: 156-157.

¹⁵⁵³ Robinson, 1959: 100.

¹⁵⁵⁴ Vapur, 2011: Çiz. 4, K 41.

¹⁵⁵⁵ Robinson, 1959: Pl. 27, M 227.

¹⁵⁵⁶ Vapur, 2011: 156-157.

Atina örneği Robinson¹⁵⁵⁷ tarafından İS erken 4. yüzyıla tarihlenir. Tralleis örneği Kat. No: 138 benzer örnekleri ile yapılan karşılaştırmalara göre İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.5.2. Torba Gövdeli

Çatı Kiremitli Mezar 9 ve 14 içinde bulunan iki minyatür formlu, tek kulp örnek torba gövdeli testiler başlığı altında incelenmiştir (Kat. No: 139-140). Her iki örnek tipolojik özellikleri benzer ve boynun bitiminden itibaren genişlemeye başlayan torba görünümlü gövde yapıları ile karakteristik bir özellik gösterirler. Çatı Kiremitli Mezar 9 içinde bulunan Kat. No: 139, ağız kenarında görülen ufak kırıklar dışında sağlamdır. Kili pembe (7.5 YR 7/4) ve az mika katkılıdır. Yine Çatı Kiremitli Mezar 14'de sağlam bulunan Kat. No: 140'ın kili kırmızı (2.5 YR 4/6) ve az mikalıdır. Her iki örnek de dışa doğru açılan düz ağızlı, torba gövdeli, ağız bitiminden gövdeye bağlanan oval kesitli ve tek dikey kulpludur. Halka kaide ayak oluşturur. Gövde üzerinde birbirine paralel derin yatay yiv kuşakları görülür. Ayrıca Kat. No: 139'un gövdesi üzerinde daldırma boya izleri görülür. Benzer örnekler Korinth¹⁵⁵⁸, Ephesos¹⁵⁵⁹, Magnesia¹⁵⁶⁰ ve Tralleis'te¹⁵⁶¹ ele geçmiştir.

Slane¹⁵⁶² Korinth buluntusunu İS 4. yüzyılın ikinci yarısına, Ladstätter¹⁵⁶³ Ephesos Yamaç Evler buluntusunu İS 230 yıllarına, Vapur Maşrapalar başlığı altında değerlendirdiği Magnesia örneğini, İS 1.-3 yüzyıllar arasına tarihler. Erön, "Yuvarlak Ağızlı Testiler'in "Testi. T5a¹⁵⁶⁴" ve "Testi. T5b¹⁵⁶⁵" alt başlıkları altında değerlendirdiği minyatür testi örneklerini İS 3. yüzyıl başına tarihler. Tralleis örneği Kat. No: 139 ve 140 (kontekste ait sikke de mevcuttur), mezar kontekstine ait sikkeler ve benzerleri yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.6. Mürekkep Hokkası

Eski Mısır'da karbon siyahı ve sulu zamkın birleştirilmesiyle siyah mürekkep maddesi elde edilmiş ve bu formül uzun bir süre tüm Akdeniz Dünyası'nda kullanım görmüştür. Antik Dönem'in ilerleyen zamanlarında, formüllerin çeşitlenmesiyle kırmızı, mavi ve farklı

¹⁵⁵⁷ Robinson, 1959: 105.

¹⁵⁵⁸ Slane, 1990: Fig. 22, K 197.

¹⁵⁵⁹ Ladstätter, 2010: Abb. 108, K 806.

¹⁵⁶⁰ Vapur, 2011, Çiz. 4, K 38.

¹⁵⁶¹ Erön, 2013: 294, Lev. No: 173; 296, Lev. No: 176.

¹⁵⁶² Slane, 1990: 95.

¹⁵⁶³ Ladstätter, 2010: 266.

¹⁵⁶⁴ Erön, 2013: 143.

¹⁵⁶⁵ Erön, 2013: 143-144.

renklerde mürekkepler elde edilmeye başlanmıştır¹⁵⁶⁶. Bununla birlikte Antik Dönem'de entellektüel bir kimliği yansıtan buluntular içinde yer alan mürekkep hokkaları, mezar buluntuları içinde diğer gruplara göre daha az sayıda ele geçmiştir¹⁵⁶⁷.

Tralleis'te *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 2'de pişmiş toprak bir adet mürekkep hokkasına (Kat. No: 141) rastlanmıştır. Yazı takımlarının ana öğelerinden olan mürekkep hokkaları, pişmiş toprak, boynuz ve metal gibi farklı hammaddelerden üretilmekte, ancak bu kapların yapımında çoğunlukla metal malzeme kullanılmaktadır. Genellikle silindir ya da prizma gövdeli olan mürekkep hokkalarının özellikle metal olanlarında menteşeli bir kapak bulunmaktadır¹⁵⁶⁸. Kutu kapaklarının iç kısmına iliştirilmiş silindir şeklindeki kurşun parça, hem kaba ağırlık kazandırmakta, hem de kabın devrilmesi halinde mürekkebin dökülmesini engellemektedir¹⁵⁶⁹. Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde yaygın kullanılan bu kaplar, çoğunlukla atlet mezarlarında strigilisler ile birlikte bulunmaktadır¹⁵⁷⁰.

Hellenler tarafından *melanodokheion* olarak adlandırılan mürekkep hokkası, Latince *antramentarium* olarak isimlendirilir. Özellikle Roma Dönemi'nde mürekkep hokkası (*atramentaria*) buluntuları yaygındır. Genellikle üstü delikli silindir formlu bu hokkalar; biri kırmızı, diğeri siyah mürekkep için çiftli bulunmuştur. Ayrıca bazılarının kenarında kalem konulacak bir bölüm yer alır¹⁵⁷¹. Bu tür yazı gereçlerini tasvir eden resimler, Antik Çağ'da mürekkep hokkalarının yazı kalemleriyle birlikte bir kılıfa konulduğu gösterir¹⁵⁷². En erken Hellen mürekkep hokkası İÖ 5. yüzyılın sonuna tarihlenir. Geç Klasik Dönem'e ait hokkalar Olynthus'ta da bulunmuştur. Bununla birlikte, Hellenistik Dönem'de farklı formlarda mürekkep hokkaları tüm Akdeniz'e yayılmıştır¹⁵⁷³.

Dromoslu Oda Mezar içindeki kline 2'de ele geçen pişmiş toprak mürekkep hokkası (Kat. No: 141), dışı çekik disk biçimindeki ağız tablalı, küresel gövdeli ve yanlara doğru açılan belirgin geniş halka kaidelidir. Ağız tablasının üzerinde, yanlarda asılma amaçlı iki deliği vardır. Kat. No: 141'nin diğer kentlerde bulunmuş birebir benzerlerine rastlanmasa da, küresel gövde formu açısından benzerleri çeşitli merkezlerde görülür. Kat. No: 141;

¹⁵⁶⁶ Yıldız, 2000: 193-205.

¹⁵⁶⁷ Gürler, 1994: 21.

¹⁵⁶⁸ Yıldız, 2000: 205-210.

¹⁵⁶⁹ Yener, 2016: 125.

¹⁵⁷⁰ Yener, 2016: 125.

¹⁵⁷¹ Gürler, 1994: 21.

¹⁵⁷² Blanck, 2000: 77-78.

¹⁵⁷³ Doksanaltı, 2006: 304.

Priene¹⁵⁷⁴, Paphos¹⁵⁷⁵, Atina Agorası¹⁵⁷⁶, Metropolis'te¹⁵⁷⁷, ele geçmiş mürekkep hokkaları ile benzer. Mezar konteksti ve benzer örneklerinden yola çıkılarak Kat. No: 141, İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

4.1.7. Amphora

Antik Dönem'de amphoralar genellikle ticari amaçla ile üretilen, taşımacılık ve saklama özellikleriyle kullanılan kaplardır. Bununla birlikte daha küçük ve geniş kaideli oturma düzlemine sahip masa amphoraları da farklı formları ile dikkati çeker¹⁵⁷⁸.

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılında yapılan kazılarda, çatı kiremitli mezarlar içinde çeşitli form ve boyutlarda altı (Kat. No: 142-147) amphora ele geçmiştir. Bunlardan beşi (Kat. No: 142-144, 145-146) pembe (7.5 YR 7/4), biri (Kat. No: 145) kırmızımsı sarı (5 YR 6/8), hamur rengine sahiptir ve amphoraların tamamı özensiz, kaba bir formda ve az mikalı kile sahip bezemesizdir. Amphoralar gövde formlarına göre üç gruba ayrılabilir.

4.1.7.1. Küresel Gövdeli

Bu başlık altında, benzerleri masa amphorası olarak adlandırılan örnekler incelenmiştir (Kat. No: 142-143, 316). Kat. No: 142, Çatı Kiremitli Mezar 1 içinde sağlam bulunmuştur. Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4), az mika katlıdır. Ağız kenarının altından başlayarak gövdeye bağlanan dikey kulpludur. Dairesel formda yapılmış olan gövde, halka kaideye doğru daralır. Çatı Kiremitli Mezar 11 içinde bulunan Kat. No: 143 No'lu örnek ise gövdedeki çatlaklar dışında sağlamdır. Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4) ve az mika katlıdır.. Geniş, kalınlaştırılmış ve dışa çekik ağızlı, yüksek ve geniş boynun üst bölümü ile gövdesi asimetrik, özensiz ve kaba bir formdadır. Kat. No: 142 No'lu örnek ile aynı form özelliklerine sahip olan Kat. No: 143'nın gövdesi farklı olarak daha küreseldir.

Küresel gövdeliler başlığı altında incelenen alçak halka kaideli amphoraların form, kulp ve kaide açısından benzerleri tespit edilememiştir. Atina Agorası buluntusu masa amphorası örnekleri (M 47¹⁵⁷⁹, K 68¹⁵⁸⁰, L 3¹⁵⁸¹) tipolojik olarak farklılıklarına rağmen

¹⁵⁷⁴ Wiegand ve Schrader, 1904: Abb. 540, No. 98-99.

¹⁵⁷⁵ Hayes, 1991: 150-151, Fig. II. 24.

¹⁵⁷⁶ Thompson, 1934: 398, E 58, Fig. 86.

¹⁵⁷⁷ Gürler, 1994: Çiz. 9, Lev. 3.

¹⁵⁷⁸ Foça, 2019: 122.

¹⁵⁷⁹ Robinson, 1959: 88, Pl. 20.

¹⁵⁸⁰ Robinson, 1959: 65, Pl. 13.

¹⁵⁸¹ Robinson, 1959: 74, Pl. 16.

kullanım amacı yönünden Tralleis örneklerine benzer. Robinson Atina Agorası masa tipi amphora örneklerini İS 1. yüzyılın sonundan İS 4. yüzyıl sonuna kadar tarihler.

Kat. No: 142 No'lu amphora, Atina Agorası M 47 örneği ile form açısından benzeşir. Farklı olarak Agora örneğinin gövdesi ovaldir, Tralleis örneğinki ise Agora örneğine göre daha küreseldir. Robinson M 47¹⁵⁸² No'lu Amphora örneğini İS 1. yüzyıl-İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihler. Bir başka benzer örnek Tralleis'te 2006-2008 Kazı Sezonunda Hamam-Gymnasion yapı kompleksinde yapılan çalışmalarda ele geçmiştir. Bu örnek Erön¹⁵⁸³ tarafından Amphora. T5 (Kat. No: 13) başlığı altında incelenmiştir. Hamam-Gymnasion yapı kompleksi örneği, Tralleis Batı Nekropolü örneği ile form olarak benzerdir. Erön'ün çalışmasında T5 başlığı altında incelenen amphora diğer tabaka buluntuları ve benzer örnekler yardımıyla İS 4. yüzyıl sonu ile İS 5. yüzyıl başına tarihler¹⁵⁸⁴. Kat. No: 142 No'lu Tralleis örneği diğer mezar buluntuları ve benzer örneklerinden yola çıkarak İS 4. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir.

Kat. No: 143 No'lu amphora Atina agorası K 68¹⁵⁸⁵ ve L 3¹⁵⁸⁶ örnekleri ile form olarak benzese de, Atina Agorası örneklerinin gövdeleri oval, Tralleis örneğinin gövdesi şişkin ve küreseldir. Robinson, K 68¹⁵⁸⁷ No'lu örneği İS 3. yüzyıl ortasına, L3¹⁵⁸⁸ No'lu amphorayı ise İS 3. yüzyıl-İS 4. yüzyıla tarihler. Kat. No: 143 No'lu Tralleis örneği diğer mezar buluntuları, sikkeler ve benzer örnekler yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.7.2. Geniş Gövdeli

Bu başlık altında incelenen iki örneğin (Kat. No: 144-145), benzerleri farklı yayınlarda masa amphorası olarak adlandırılmıştır. Bu örneklerden ilki (Kat. No: 144), Çatı Kiremitli Mezar 7 içinde bulunmuştur. Ağız kenarının bir bölümü ile tek kulbu kırıktır. Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4) ve az mika katkılıdır. Dışa çekik ağızlı, geniş boyunlu, ağız kenarının altından gövdeye bağlanan dikey kulpludur. Omuzdan gövdeye geçişte hafif bir keskinlik bulunmakta, gövde boyundan başlayarak genişlemekte, gövdenin altı alçak halka kaideye doğru daralmaktadır. Amphoranın üzerinde yatay yiv kuşaklarından oluşan bezeme

¹⁵⁸² Robinson, 1959: 88, Pl. 20.

¹⁵⁸³ Erön, 2013: 41, Lev. 24.

¹⁵⁸⁴ Erön, 2013: 41.

¹⁵⁸⁵ Robinson, 1959: 65, Pl. 13.

¹⁵⁸⁶ Robinson, 1959: 74, Pl. 16.

¹⁵⁸⁷ Robinson, 1959: 65, Pl. 13.

¹⁵⁸⁸ Robinson, 1959: 74, Pl. 16.

bulunur. Bu başlık altında incelenen Kat. No: 144 No'lu amphoranın birebir olmasa da benzerleri, Atina Agorası¹⁵⁸⁹, Ephesos¹⁵⁹⁰, Magnesia¹⁵⁹¹ ve Tralleis'te¹⁵⁹² ele geçmiştir.

Robinson¹⁵⁹³ tarafından İS geç 2. yüzyıla tarihlenen, Atina Agorası örneği form açısından bizim örneğimizle (Kat. No: 144) benzeşir. Farklı olarak Atina örneğinin kulpları yuvarlaktır ve omuzda bir *graffitosu* vardır. Ladstätter¹⁵⁹⁴ tarafından İS 3. yüzyıla tarihlenen Ephesos Yamaç Evler örneği ağız ve boyun formu açısından ayrıca Vapur tarafından İS 1-3. yüzyıl arasına tarihlenen Hypokaustlu Yapı buluntusu amphora ise form açısından Tralleis örneğine benzer (Kat. No: 144) benzer.

2006-2008 kazı sezonunda bulunan Tralleis Hamam- Gymanasion yapı kompleksi örneği, form açısından bizim örneğimizle (Kat. No: 144) benzerdir. Farklı olarak burada incelen örneğin gövdesi daha geniş bir formda verilirken, Hamam-Gymanasion örneğinin gövdesi daha ovaldir. Erön'ün, T2 başlığında incelediği Tralleis Hamam-Gymanasion yapı kompleksi örneği, tabaka buluntuları ve benzerleri yardımıyla İS 2-3. yüzyıla tarihlenir¹⁵⁹⁵.

Kat. No: 145 No'lu amphora Çatı Kiremitli Mezar 8 içinde bulunmuştur. Boyun ve omuz üzerindeki çatlaklar dışında sağlamdır. Kili kırmızımsı sarı renkte (5 YR 6/8,) az mika katkılıdır. Kat. No: 144 amphora örneği ile form açısından benzer. Farklı olarak Kat. No: 145'in ağız ve boynu daha dardır ve gövdeye doğru hafif daralır. Kat. No: 145'in benzeri Agorası'nda¹⁵⁹⁶ ele geçmiştir. Her iki örnekte de gövdeye geçişte hafif keskindir, ancak Robinson tarafından İS geç 2. yüzyıla tarihlenen Atina Agorası örneği Tralleis örneğine göre daha uzun boyunlu ve yuvarlak kulpludur. Tralleis buluntusu Kat. No: 144- 145 diğer mezar buluntuları ve sikkeler yardımıyla İS 4. yüzyıla tarihlenir.

4.1.7.3. Keskin Gövdeli

Bu başlık altında incelenen iki örnekten (Kat. No: 146-147), Kat. No: 146, Çatı Kiremitli Mezar 9'da sağlam ele geçmiştir. Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4), az mika katkılıdır. Çatı Kiremitli Mezar 10'da bulunan Kat. No: 147 ise sağ kulbundaki ufak kırık

¹⁵⁸⁹ Robinson, 1959: 92, Pl. 22.

¹⁵⁹⁰ Ladstätter, 2005: 347, Taf. 199, K. 813.

¹⁵⁹¹ Vapur, 2009: 61-62, Çiz. 22, Kat. No: 166, 171.

¹⁵⁹² Erön, 2013: 38, Lev. 20.

¹⁵⁹³ Robinson, 1959: 92, Pl. 22.

¹⁵⁹⁴ Ladstätter, 2005: 347, Taf. 199, K 813.

¹⁵⁹⁵ Erön, 2013: 38-39.

¹⁵⁹⁶ Robinson, 1959: 92, Pl. 22.

dışında sağlamdır. Kili pembe renkte (7.5 YR 7/4), az mika katkılıdır ve formu Kat. No: 146'ya benzer.

Her iki örnek form olarak, dışa çekik ağızlı, silindirik boyunlu, boyunun üst yarısından omuza bağlanan dikey kulpludur. Omuzdan gövdeye geçiş keskindir. Gövde alçak halka kaideye doğru daralır. Amphoranın üzerinde yatay yiv kuşaklı bezeme vardır.

Keskin omuzlu Kat. No: 146-147 örneklerinin en yakın benzerine Magnesia'da¹⁵⁹⁷ ve Ephesos'ta¹⁵⁹⁸ rastlanır. Magnesia örneği Tralleis örnekleri gibi keskin formlu, Tralleis örneklerinden farklı olarak daha geniş ve kısa boyunludur. Ağız ve boyun kısmı korunmuş Ephesos Yamaç Evler'de¹⁵⁹⁹ bulunmuş bir başka örnek, ağız ve boyun formuyla benzerdir. Vapur¹⁶⁰⁰ Magnesia örneğini İS 1.-3. yüzyıla, Ladstätter¹⁶⁰¹, Ephesos buluntusunu İS 3. yüzyıla tarihler. Kat. No: 146 mezar konteksti ve benzer örneklerden yola çıkarak İS 3.-4 yüzyıla, Kat. No: 147 birlikte ele geçtiği sikkeler yardımıyla İS 4. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.1.8. Urne

Tralleis Batı Nekropol alanında bulunan urnelerin dışında, içine *kremasyon* yapılmış urnelerin neredeyse tamamı *Dromoslu Oda Mezar*'da bulunmuştur. *Dromoslu Oda Mezar*'da klineler üzerinde, kline içinde ve kline içindeki nişte çeşitli form ve boyutlarda 10 adet urne (Kat. No: 148-157) bulunmuştur. Oda Mezar içinde ele geçen bu urnelerin boyutları ve formları birbirinden farklı olmakla birlikte, hamur yapıları benzer. Urnelerin çoğu açık kırmızı (2. 5 YR 7/6), kırmızı (2. 5 YR 5/8), kırmızımsı sarı (5 YR 6/8) hamur renginde ve az mikalı kilden yapılmıştır. Birkaç örnek dışında tamamı bezemesizdir. Tamamında krem astar (5 YR 8/1) uygulanmıştır. Bezemeli örneklerde pişirme sırasında kahverengiden siyaha kadar değişen mat renkte boyalarla bant (Kat. No: 148-154), dalga motifi (Kat. No: 155) ya da boyun üzerinde kazıma çizgilerle sınırlı alanda yine kazıma çizgi ile yapılanmış zikzak bezeme (Kat. No: 154) vardır. Oda Mezar içinde klineler üzeri ve içi haricinde, kline 4'ün güneyine, kline 5'in kuzeybatı köşesine küçük ayrı bir bölüm, yine kline 5'in kuzey duvarı içine urne koymak amacıyla bir niş açılmıştır.

¹⁵⁹⁷ Vapur, 2009: Res. 26, Kat. No: 166.

¹⁵⁹⁸ Ladstätter, 2005: Taf. 199, K 813.

¹⁵⁹⁹ Ladstätter, 2005: Taf. 199, K 813.

¹⁶⁰⁰ Vapur, 2009: 62.

¹⁶⁰¹ Ladstätter, 2005: 347.

Yaklaşık 56. 3 ile 26.7 cm. arasında değişen yükseklikteki urneler kapaklı (Kat. No: 149, 151, 156) ya da kapaksızdır (Kat. No: 148, 150, 152, 154-155, 157.). Bazı örnekler (Kat. No: 150, 154, 152, 157,) ise ağız kenarlarının kademeli olması bu örneklerinde kapaklı olduğunu akla getirir. Oda Mezar'da ele geçen urnelerin ağızları konik (Kat. No: 149, 156) ya da dairesel tabanlı küçük tutamaklı kapakla (Kat. No: 151) kapatılmıştır.

Dromoslu Oda Mezar'da yapılan kazı çalışmaları sonucunda tespit edilen urneler, mezar konteksti içinde İÖ 2. yüzyıl sonu-İS 1.-2. yüzyıl arasına tarihlenir. Genel olarak Hellenistik Dönem ile Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanılan urne mezarlar, kentin mezar geleneğini yansıtır ve Oda Mezar içine *inhumasyon* gömü yanında, *kremasyonun* da yapıldığını gösterir. Bugüne kadar Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan urnelerden en erken tarihli, İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına aittir ki bu durum Tralleis Batı Nekropolü'nde en erken tarihli *kremasyon* geleneğine işaret eder. Yapılan çalışmalar Tralleis'te *kremasyon* geleneğinin uzun bir süre İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısından İS 1.-2 yüzyıla kadar kullanıldığını gösterir.

Dromoslu Oda Mezar içinde ele geçen urnelerde, Oda Mezar dışında ele geçen urnelerde olduğu gibi ikincil *kremasyonun* uygulanmıştır. Oda Mezar içinde yakma işlemi yapıldığını gösteren iz bulunmayışı, ikincil *kremasyonun* mezar dışında yapıldığını gösterir. Dolayısıyla aile mezarı geleneğine uygun olarak, ölen bireylerin *kremasyonu* yapıldıktan sonra, kemik ve küller kaplara konularak aile mezarına taşınmıştır. Ayrıca Tralleis Batı Nekropolü Oda Mezar içinde ele geçen urnelerde yapılan antropolojik araştırmalar, yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm bireylerin *kremasyona* tabi tutulduğunu gösterir. Tralleis Batı Nekropolü urnelerinin kendine özgü form, bezeme ve hamur yapısı mevcuttur. Bu urneler önemli bir seramik üretim merkezi olan Tralleis'in yerel üretimi olmalıdır. Elde edilen sonuçlardan bir diğeri, İÖ 2. yüzyıldan itibaren kullanılan formların çok fazla değişime uğramadan Roma İmparatorluk Döneminde de kullanılmasıdır¹⁶⁰². Tralleis örnekleri ile benzer bir şekilde, Hierapolis'in Kuzey Nekropolü'nde tapınak mezar içinde¹⁶⁰³ ve Stratonikeia Akdağ Nekropolü'ndeki oda mezarlarda kline üzerinde urneler bulunmuştur¹⁶⁰⁴.

¹⁶⁰² Civelek, 2002: 250.

¹⁶⁰³ Anderson, 2007: 476-493, Fig. 6-7.

¹⁶⁰⁴ Tamsü-Polat, 2017: 76.

Dromoslu Oda Mezar içinde ele geçen urneler gövde formlarına göre üç gruba ayrılarak değerlendirilmiştir.

4.1.8.1. Torba Gövdeli

Bu başlık altında toplam altı adet urne değerlendirilmiştir (Kat. No: 148-153). Örneklerin tamamı aşağı doğru sarkık torba görünümlü gövdeye sahiptir. Genel form torba gövdeli, geniş dışa düz ya da sarkık ağızlı, kısa ve geniş boyunlu, boyundan gövdeye yumuşak geçişlidir. Gövdenin tam ortası şişkindir ve aşağıya doğru daralan gövde halka kaide ile sonlanır.

Kat. No: 148, kline 3'ün güney köşesinde duvara yaslanmış sağlam durumda, içinde çok sayıda kemikle, kapaksız *in-situ* bulunmuştur. Ağız kenarının altındaki iki sıra yiv kuşağının altından başlayan ve krem astarlı gövde altında devam eden paralel iki siyah boya bant bezeme yer alır. Gövdenin altında birbirine paralel yapılmış iki sıra yiv kuşağı bulunur. Kat. No: 148'in tipolojik benzerleri Tralleis¹⁶⁰⁵, Aydın¹⁶⁰⁶, Laodikeia¹⁶⁰⁷ ve Atina Agorası'nda¹⁶⁰⁸ bulunmuştur. Civelek¹⁶⁰⁹ Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla, Yener ve Özkan¹⁶¹⁰ ise Oda Mezar buluntusunu kesin tarih vermeden, ancak Oda Mezarı İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonu arasına tarihleyerek incelemiştir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶¹¹ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14)'ne tarihlenir. Rotroff¹⁶¹², Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihler. Tralleis buluntusu (Kat. No: 148) benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıla tarihlenir.

Benzer form özelliklerine sahip Kat. No: 149 kline 4'ün güneydoğu köşesinde sağlam ve *in-situ* durumda ele geçmiştir. Kapaksız bulunan urnenin ağız kenarının kademeli yapılması kapaklı olduğuna işaret eder. Gövde diğerlerine göre şişkindir. Kapak, ağız ve gövde üzerinde kahverengiden siyaha kadar değişen mat boya yer alır. Boya ve astarda yer yer dökülmeler görülür. Boyun üzerinde ve gövde altında iki sıra yiv bulunur. Kapağı konik

¹⁶⁰⁵ Civelek, 2002: 251, Şek. 13; 252, Şek. 15.

¹⁶⁰⁶ Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahallesi, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yer alan mezarın yapılan kurtarma kazısında bulunan bir oda mezarda benzer formda urnelere rastlanmıştır. Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶⁰⁷ Kat. No: 148'in Laodikeia örneği ile benzerliği sadece genel form itibarıyledir. Tralleis örneğinin gövdesinde görülen boya bant bezemeye Laodikeia örneğinde rastlanmaz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 719, Kat. No: 775.

¹⁶⁰⁸ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶⁰⁹ Civelek, 2002: 251.

¹⁶¹⁰ Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶¹¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011 b: 719.

¹⁶¹² Rotroff, 2006: 259.

formludur. Kat. No: 149 'nun tipolojik olarak benzer örnekleri Tralleis¹⁶¹³, Aydın¹⁶¹⁴, Laodikeia¹⁶¹⁵ ve Atina Agorası'nda¹⁶¹⁶ bulunmuştur. Civelek¹⁶¹⁷ Tralleis buluntusu urneleri İS 1. yüzyıla, Yener ve Özkan¹⁶¹⁸ tarafından *kremasyon* kabı net bir tarih verilmeden mezar kullanımıyla İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonu arasında, Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶¹⁹ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14)'ne tarihlenir. Rotroff¹⁶²⁰ ise Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihlenir. Dolayısıyla Tralleis örneği (Kat. No: 149), benzerleri yardımıyla, İS 1. yüzyıla tarihlenir.

Oda Mezar buluntusu bir başka örnek Kat. No: 150'dir. Bu örnek kline 4'ün güney bölmesinde *in-situ* bulunmuştur. Ağız ve gövde üzerinde görülen çatlaklar dışında sağlamdır. Kademeli bir ağız profiline sahiptir. Boyun üzerinde birbirine paralel iki yiv sırasının altında silik boya bant bezeme ve gövde üzerinde kahverengiden siyaha değişen mat renkli boya izleri yer alır. Kat. No: 150'nin tipolojik benzerlerine Tralleis¹⁶²¹, Aydın¹⁶²², Laodikeia¹⁶²³ ve Atina Agorası'nda¹⁶²⁴ rastlanır. Civelek¹⁶²⁵ Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla, Yener ve Özkan¹⁶²⁶ tarafından Oda Mezar buluntusu *kremasyon* kap örnekleri için net bir tarih verilmeden Oda Mezar'ın İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonuna kadar kullanım gördüğü belirtilerek bahsedilen tarihler arasında verir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶²⁷ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27 - İS 14)'ne tarihlenir. Rotroff¹⁶²⁸, Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihlenir. Kat. No: 150 mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

¹⁶¹³ Civelek, 2002: 250-251: Şek. 10.

¹⁶¹⁴ Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahalle'si, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yer alan mezarın yapılan kurtarma kazısında bulunan bir oda mezarda benzer formda urnelere rastlanmıştır. Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶¹⁵ Kat. No: 149'un Laodikeia örneği ile benzerliği sadece genel form itibarıyledir. Tralleis örneğinin gövdesinde görülen boya bant bezemeye Laodikeia örneğinde rastlanmaz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 719, Kat. No: 775.

¹⁶¹⁶ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶¹⁷ Civelek, 2002: 252.

¹⁶¹⁸ Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶¹⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011 b: 719.

¹⁶²⁰ Rotroff, 2006: 259.

¹⁶²¹ Civelek, 2002: 251, Şek. 13; 252, Şek. 15.

¹⁶²² Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahalle'si, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yapılan kurtarma kazısında bulunan bir Oda Mezarda benzer formda urnelere rastlanmıştır. Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶²³ Kat. No: 150'in Laodikeia örneği ile benzerliği sadece genel form itibarıyledir. Tralleis örneğinin gövdesinde görülen boya bant bezemeye Laodikeia örneğinde rastlanmaz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 719, Kat. No: 775.

¹⁶²⁴ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶²⁵ Civelek, 2002: 251.

¹⁶²⁶ Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶²⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011 b: 719.

¹⁶²⁸ Rotroff, 2006: 259.

Kat. No: 151, kline 4'ün güney bölümünde sağlam *in-situ* ve kapaklı olarak bulunmuştur. Düz ve kademeli bir ağız profiline sahiptir. Urne kapağı dairesel bir taban ile küçük bir tutamaktan oluşur. Ağız kenarının altında ve boyunda birbirine paralel iki sıra yiv kuşağı yer alır. Gövde üzerinde yer yer silik gri ve kırmızı renkte boya izleri ile astarda dökülmeler görülür. Kat. No: 151'nin tipolojik benzerlerine Tralleis¹⁶²⁹, Aydın¹⁶³⁰, Laodikeia¹⁶³¹ ve Atina Agorası'nda¹⁶³² rastlanır. Civelek¹⁶³³ Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla, Yener ve Özkan¹⁶³⁴ tarafından Oda Mezar buluntusu *kremasyon* kap örnekleri için net bir tarih verilmeden mezarın kontekstiyle İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonu arasına tarihlenir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶³⁵ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14)'ne tarihlenirken, Rotroff¹⁶³⁶, Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihler. Kat. No: 151 mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

Kat. No: 152, Oda Mezar içinde kline 5'in üst bölümünde ele geçmiştir. Düz ve kademeli ağız profiline sahiptir. Boyun üzerinde birbirine paralel iki sıra yiv bulunur. Gövde üzerinde yer yer boya izleri ve astarda dökülme görülür. Kat. No: 152'nin tipolojik benzerlerine Tralleis¹⁶³⁷, Aydın¹⁶³⁸, Laodikeia¹⁶³⁹ ve Atina Agorası'nda¹⁶⁴⁰ rastlanır. Civelek¹⁶⁴¹ Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla, Yener ve Özkan¹⁶⁴² tarafından Oda Mezar buluntusu *kremasyon* kap örnekleri için net bir tarih verilmeden Oda Mezar konteksti içinde İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonu arasına tarihlenir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶⁴³ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27-İS

¹⁶²⁹ Civelek, 2002: 251, Şek. 13.

¹⁶³⁰ Aydın İli, Merkez Veysipaşa Mahallesi, 7 pafta, 29 ada, 22 parselde yapılan kurtarma kazısında bulunan bir oda mezarda, benzer formda urnelere rastlanmıştır. Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶³¹ Kat. No: 151'in Laodikeia örneği ile benzerliği sadece genel formdadır. Tralleis örneğinin gövdesinde görülen boya bant bezemeye Laodikeia örneğinde rastlanmaz. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 719, Kat. No: 775.

¹⁶³² Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶³³ Civelek, 2002: 251.

¹⁶³⁴ Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶³⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 719.

¹⁶³⁶ Rotroff, 2006: 259.

¹⁶³⁷ Civelek, 2002: 251, Şek. 13.

¹⁶³⁸ Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶³⁹ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 719, Kat. No: 775.

¹⁶⁴⁰ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶⁴¹ Civelek, 2002: 251.

¹⁶⁴² Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶⁴³ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011b: 719.

14)'ne tarihlenir. Rotroff¹⁶⁴⁴, Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihlenir. Kat. No: 152 benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

Kat. No: 153, kline 5'in üzerindeki niş içinde sağlam ve kapaksız bulunmuştur. Bu başlık altında değerlendirilen diğer formlarla benzerdir. Gövde üzerinde kırmızımsı sarı, siyah ve açık kırmızımsı gri renkte boya izleri görülür. Omuz üzerinde belirgin bir sıra yiv bulunur. Kat. No: 152'nin tipolojik benzerlerine Tralleis¹⁶⁴⁵, Aydın¹⁶⁴⁶, Laodikeia¹⁶⁴⁷ ve Atina Agorası'nda¹⁶⁴⁸ rastlanır. Civelek¹⁶⁴⁹ Tralleis buluntusunu İS 1. yüzyıla tarihlenir. Yener ve Özkan¹⁶⁵⁰ tarafından Oda Mezar buluntusu kremasyon kap örnekleri için net bir tarih verilmemiş ancak Oda Mezar'ın İÖ 1. yüzyılın son çeyreği ile İS 3. yüzyılın sonuna kadar kullanım gördüğü belirtilmiştir. Laodikeia buluntusu, Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶⁵¹ tarafından İÖ 1. yüzyıl ortası ile Augustus Dönemi (İÖ 27-İS 14)'ne tarihlenir. Rotroff¹⁶⁵², Atina Agorası örneğini İÖ 156-86 yıllarına tarihlenir. Kat. No: 153 konteksti ve benzerleri yardımıyla İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıla tarihlenir.

4.1.8.2. Küresel Gövdeli

Tralleis Batı Nekropolü'nde küresel gövdeli iki urne (Kat. No: 154-155) yer alır ve bu örnekler *Dromoslu* Oda Mezar içinde kline 4'ün güney bölümünde *in-situ* olarak bulunmuştur. Bunlardan Kat. No: 154, ağız ve kaidesindeki kırıklar dışında sağlamdır. Gövdede yer alan kırık tümlenmiştir. Düz ve kademeli bir ağız profiline sahiptir. Kısa ve geniş boyunlu, küresel gövdeli, halka kaidelidir. Boyunda iki aplike kulp ve iki yiv şeridi arasında kazıma çizgi ile yapılmış dalgalı çizgi bezeme yer alır. Gövde üzerinde kahverengiden siyaha değişen mat boya yer alır. Kat. No: 154 ile birebir olmasa da benzerleri Tralleis¹⁶⁵³, Sardis¹⁶⁵⁴, Samothrace S Nekropolü¹⁶⁵⁵ ve Atina Agorası'nda¹⁶⁵⁶

¹⁶⁴⁴ Rotroff, 2006: 259.

¹⁶⁴⁵ Civelek, 2002: 251, Şek. 13.

¹⁶⁴⁶ Yener ve Özkan, 1998: 232, Res. 22.

¹⁶⁴⁷ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011b: 719.

¹⁶⁴⁸ Rotroff, 2006: 259, Fig. 22, 139.

¹⁶⁴⁹ Civelek, 2002: 251.

¹⁶⁵⁰ Yener ve Özkan, 1998: 232.

¹⁶⁵¹ Şimşek, Okunak ve Bilgin: 2011b: 719.

¹⁶⁵² Rotroff, 2006: 259.

¹⁶⁵³ Civelek, 2001: Ur 18-19, Lev. XLII-XLIII.

¹⁶⁵⁴ Rotroff ve Oliver Jr. 2003: P 27, Pl. 142 A.

¹⁶⁵⁵ Dusenbery, 1998: 384-385, S227.

¹⁶⁵⁶ Robinson, 1959: M 39, Pl. 18.

bulunmuştur. Civelek¹⁶⁵⁷, Tralleis örneklerini mezar içinde ele geçen kalp burunlu ve U burunlu kandillerle birlikte İS 1. yüzyıl ortalarına, Rotroff ve Oliver Jr¹⁶⁵⁸ Sardis örneğini İÖ 1. yüzyıla, Dusenbery¹⁶⁵⁹, Samothrace örneğini İS 25'e, Robinson¹⁶⁶⁰, Atina Agorası örneğini İS geç 1. yüzyıl ile İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Kat. No: 154 mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

Kat. No: 155, gövde üzerinde görülen çatlaklar dışında sağlamdır. Kat. No: 154 ile benzer formda olup bezemelidir. Ağız kenarı ve kaidesi siyah boyalıdır. Gövde üzerinde iki bantla sınırlandırılmış alana siyah boya ile dalga motifi yapılmıştır. Kat. No: 155'in form ve bezeme şeması bakımından birebir örneklerine rastlanmasa da Sardis'ten ele geçen, Rotroff ve Oliver Jr¹⁶⁶¹ tarafından İÖ 1. yüzyıla tarihlenen bir örnek form ve gövde üzerinde yer alan bant bezemesi ile Tralleis örneğine benzer. Yine kap formu açısından farklı, bezeme açısından benzer iki örnek Laodikeia Nekropolü'nde¹⁶⁶² bulunmuştur. Laodikeia örnekleri Tralleis örneğinden farklı olarak amphora formundadır. Laodikeia buluntularının da dış yüzeyleri bant bezemeli, omuz-gövde dönüşünde bant bezemeler arasına dalga motiflidir. Laodikeia örnekleri Şimşek, Okunak ve Bilgin¹⁶⁶³ tarafından İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir. Kat. No: 155 mezar konteksti, benzer örnekleri yardımıyla İÖ 2. yüzyıl sonu-İÖ 1. yüzyıl başına tarihlenir.

4.1.8.3. Oval Gövdeli

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu başlık altında değerlendirilen tek örnek Kat. No: 156, *Dromoslu Oda Mezar*'da kline 5'in üst bölümünde *in-situ* olarak bulunmuştur. Oda Mezar içinde ele geçen diğer urnelerden daha uzun, ince ve oval gövdelidir. 56.3 cm. yükseklik, 42 cm. genişlik, 38.3 cm. lik ağız çapıyla Oda Mezar içinde ele geçen en büyük boyutlu urnedir. Genel form itibariyle geniş dışa sarkık ağızlı, kısa ve geniş boyunlu, boyundan gövdeye yumuşak profillidir. Gövde aşağıya doğru daralan halka kaidelidir. Kapağı konikal formu ve geniş kenarlıdır. Ağız kenarı, boyun, gövde ve kaide üzerinde kahverengiden siyaha değişen boya izlerine rastlanır. Form benzerine Tralleis'te¹⁶⁶⁴ rastlanmıştır. Kalp

¹⁶⁵⁷ Civelek, 2001: 150.

¹⁶⁵⁸ Rotroff ve Oliver Jr. 2003: 188.

¹⁶⁵⁹ Dusenbery, 1998: 384.

¹⁶⁶⁰ Robinson, 1959: 87-88.

¹⁶⁶¹ Rotroff ve Oliver Jr. 2003: 189-190, P 68, Pl. 137A.

¹⁶⁶² Şimşek, Okunak ve Bilgin 2011: Lev. 114: 438, 440.

¹⁶⁶³ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011: 140-141.

¹⁶⁶⁴ Civelek, 2001: 145, Ur 12, Lev. XLI.

burunlu ve U burunlu kandillerle beraber bulunan Tralleis örneği, Civelek¹⁶⁶⁵ tarafından İS 1. yüzyıla tarihlenir. Kat. No: 156 benzer örneği yardımıyla İS 1. yüzyıla tarihlenir.

4.1.8.4. Silindir Gövdeli

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu başlık altında değerlendirilen tek örnek (Kat. No: 157) *Dromoslu Oda Mezar* içinde, kline 5'in kuzeybatı köşesinde bulunmuştur. Oda Mezar içinde ele geçen diğer urnelerden, geniş silindir formu ve büyük boyutuyla ayrılır. Geniş ve düz ağızlı urnenin silindirik gövdesi, profilsiz geniş bir tabanla sonlanır¹⁶⁶⁶. Düz ağız altında, karşılıklı yatay iki kulp yer alır. Kapaksız bulunan urnenin ağız kenarının kademeli yapılması, kapaklı olduğunu akla getirir. Mezar içinde ölü hediyesine rastlanmamıştır. Form açısından birebir benzeri olmamakla birlikte, yakın benzerlerine Stratonikeia Akdağ Nekropolü'nde¹⁶⁶⁷ rastlanır. Stratonikeia örnekleri Tamsü-Polat¹⁶⁶⁸ tarafından diğer mezar buluntuları ve form özelliklerinden yola çıkılarak İS 1. yüzyıl ortaları-İS 2. yüzyıla tarihlenir. Kat. No: 157 form özelliği ve benzer örneği yardımıyla İS 1. yüzyıl-İS 2. yüzyıla tarihlenir.

4.1.9. Figürin

İnsanoğlu, en ilkel dönemlerden itibaren, Tanrıların yaşantılarını kontrol ettiği düşüncesi ile onlara saygı ve tapınım göstermiş, yardımlarını sağlamak ve öfkelerinden sakınmak için, görevlerini eksiksiz yerine getirmeye çalışmıştır. Çeşitli mitler ve kültler yaratıp, tanrı ve tanrıçalarına adaklar adayarak, onların gönüllerini yapmaya çalışan insanoğlu, böylelikle kendini güvence altına alabileceğine inanmıştır. Adanan bu adak eşyalar arasında figürinler, ana malzemesi olan kile ulaşımın kolaylığı nedeniyle en fazla tercih edilen hediye olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir çok adak eşyasına göre daha ucuz maliyetli ve teknik açıdan yapımı kolay olan figürinler, günlük ve dinsel hayatın detaylarını kolaylıkla yansıtabilme özelliği ile de özellikle düşük gelir düzeyine sahip insanlar tarafından da tercih edilmiş, bu da günümüze çok sayıda örnekle ulaşmalarına olanak sağlamıştır¹⁶⁶⁹.

¹⁶⁶⁵ Civelek, 2001: 145.

¹⁶⁶⁶ Saraçoğlu, 2015: 477.

¹⁶⁶⁷ Tamsü-Polat, 2017: 76, Ur 2, Ur 4, Ur 5, Lev. 82 b, d-e.

¹⁶⁶⁸ Tamsü-Polat, 2017: 76.

¹⁶⁶⁹ Kasapoğlu, 2013: 177.

Pişmiş toprak figürinler, vazo ve duvar resimleri gibi sanatın gelişim evreleri hakkında geniş bilgiler sunmasalar da, büyük boyutlu heykeltraşlık eserleriyle yakın ilişkileri sayesinde Antik Dönem'de insanın inancılarının, yaşam tarzlarının, dönemin heykeltıraşlık modasının belirlenmesine önemli katkı sağladılar¹⁶⁷⁰. Antik Dönem'de pişmiş toprak figürinlerin büyük bir bölümü, dinsel kaygılarla üretilmiştir¹⁶⁷¹. Bu amaçla üretilen figürinler evlerde kült objesi olarak kullanılırken, adak amacıyla tapınak ve kutsal alanlara, ölü hediyesi olarak da mezarlara bırakılmışlardır¹⁶⁷². Mezarlarda ele geçen figürinler için öne sürülen görüş, bunların Mısır'daki Ushabti figürleri gibi ölünün korunması için etrafına bırakılan ölü hediyeleri olduğudur. Günümüzde Tralleis ve diğer birçok antik kent nekropolünde mezarlarda çok sayıda pişmiş toprak figürin ele geçmesi, bu objenin ölü kültüyle yakından ilişkili olduğunu açıkça ortaya koyar.

Bilindiği gibi figürinler Antik Dönem'de ev ya da diğer sivil yapılarda gündelik¹⁶⁷³ eşya olarak kullanılmalarının yanında mezarlarda, kutsal alan ya da tapınaklarda tanrı ya da tanrıçaya adak eşyası olarak da kullanılmışlardır. Mezarlarda bulunan figürinlerin çoğunluğunun tanrı ve tanrıça tasvirleri olması, bunların mezarlara dinsel amaçlı konulduğunu düşündürür. Yaşamın öbür dünyada devam edeceği düşüncesinden yola çıkarak, yaşarken tapındıkları tanrı ve tanrıçalarını öbür dünyaya giderken yanlarında götürme fikri, mezarlara bu tür figürinlerin bırakılmasına neden olmuştur. Böylelikle ölen kişiler ahirette de inandıkları tanrıların sevgisini ve korumasını kazanmayı istemişlerdir¹⁶⁷⁴. Mezarlara tanrı ve tanrıça betimli figürinlerin yanı sıra, mitolojik kahramanlar, groteskler, mask, hayvan betimlemeleri, gündelik yaşamla tasvir eden kadın ve erkek tipleri ya da çocuklar için oyuncaklar da bırakılmıştır¹⁶⁷⁵. Tez kapsamında değerlendirilen figürinlerin tamamının mezar buluntusu olması, bir ritüelin parçası ya da ölümler için adak ya da sunu eşyası oldukları fikrini güçlendirmektedir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılında yapılan çalışmalarda sekiz adet pişmiş toprak figürin ele geçmiştir. Bu figürinlerin tamamı *Dromoslu Oda Mezar*'da (Kat. No:158-165) kontekst içinde kandil, unguentarium, kase, oyuncak, takı, ayna gibi mezar ve ölü hediyeleri ile birlikte bulunmuştur. Figürinler üzerine yapılan teknik incelemede, kırmızımsı

¹⁶⁷⁰ Kasapoğlu, 2013: 177; Tamsü-Polat, 2017: 94.

¹⁶⁷¹ Kasapoğlu, 2013: 177.

¹⁶⁷² Higgins, 1967: 16.

¹⁶⁷³ Rumscheid, 2006: 41 vd; Lang-Auinger, 2007, 270 vd.

¹⁶⁷⁴ Tamsü-Polat, 2017: 94.

¹⁶⁷⁵ Tamsü-Polat, 2017: 94.

sarı ana kil rengi olduğu, ayrıca yoğunluk sırasıyla açık kırmızı ve pembe hamurun kullanıldığı görülmüştür. Sekiz figürinden dört örneğin hamur renginin kırmızısimsarı (Kat. No: 160-161, 164-165), üçünün açık kırmızı (Kat. No: 158-159, 161), birinin (Kat. No: 163) pembe olduğu ve yüzeylerinde görülen renk farklılıklarının pişme derecesi ya da farklı kil yataklarından kaynaklandığı görülmüştür. Yapılan incelemelerde, İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyıl arasına tarihlenen *Dromoslu Oda Mezar* örneklerinin tamamının kalıp yapımı olduğu mika, ince kum ve kireç katkılı figürinlerin fırınlama sırasında iyi piştikleri, yüzeylerinin sert olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında bir örnek üzerinde *hyplos* adında bir koroplast ismine rastlanmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü pişmiş toprak figürinlerin hamur yapısı, kil rengi ve teknik özellikleri, Tralleis Güney Nekropolü'nde ele geçen ve Çekilmez¹⁶⁷⁶ tarafından "*Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*" isimli doktora tez çalışması kapsamında değerlendirilen figürinlerle yakın benzerlik içindedir. Buna göre Tralleis Batı ve Güney Nekropolü pişmiş toprak figürinlerinin aynı atölyenin ürünü olduklarını söylemek mümkündür.

Tez kapsamında değerlendirilen figürinler tanrı, erkek, çocuk ve mask gibi farklı tip ve ikonografik özellikler gösterirler. Bunlardan ilki bir Eros betimi (Kat. No: 158) ile olasılıkla bir Tanrıyı betimleyen figürün parçasıdır (Kat. No: 159). Arkaik Dönem'den, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar büyük değişim gösteren aşk tanrısı Eros¹⁶⁷⁷, Tralleis örneğinde (Kat. No: 158) giyimli, hareketli ve genç erkek görünümündedir. Hellenistik Dönem ile birlikte çok sayıda ve farklı tiplerde üretilen Eros figürini dönem özelliğine göre yetişkin yaşta verilir. Hellenistik Dönem'de Eros figürinleri katı duruşlarından sıyrılarak günlük yaşam normlarında verilmiştir¹⁶⁷⁸. Tralleis Batı Nekropolü buluntusu Eros figürini¹⁶⁷⁹ uçan Eros tipindedir ve çocuk eroslardan farklı olarak yetişkin yüz ve vücut yapısına sahiptir. Kat. No: 158, farklı duruşu ve hareketliliğini kaybetmesiyle Roma İmparatorluk Dönemi özellikleri yansıtır. Bu tipteki figürinler, İÖ 2. yüzyılın ilk yarısından-İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir¹⁶⁸⁰.

¹⁶⁷⁶ Çekilmez, 2015: 1 vd.

¹⁶⁷⁷ Erhat, 2006: 106-107; Grimal, 1997: 178-179.

¹⁶⁷⁸ Dereboylu, 2012: 70 vd.

¹⁶⁷⁹ Saraçoğlu, 2010: 489: Fig. 10.

¹⁶⁸⁰ Çekilmez, 2015: 55.

Kat. No: 158'de değerlendirilen Uçan Eros, yuvarlak yüksek bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Baş ve gövde sağlam, ancak yüz ve gövdenin bazı bölümlerinde kırılma ve aşınma görülür. Yüzü oval formlu, saçları hafif kendi sağına dönük başın üzerinde topludur. Omuz üzerinde açık verilen sağ kanadı ile baş ve gövde sağlamdır. Sol kol yaklaşık dirsek hizasından, sol kanat tamamen, sağ kanat ise uç kısmından kırıktır. Vücudun üstü dik, bel sağ ayağın hareketiyle bağlantılı hafif sağa eğiktir. Basen ve bacaklar kalın, sağ bacağı hareketli, solundan destek almaktadır.

Uçan Eros figürinlerinden Kat. No: 158 olasılıkla sağ elinde *kithara*, sol elinde *plektron* tutmaktadır. Bu tipin en yakın benzeri Myrina'da bulunmuştur. Myrina örneği sağ elinde plektron tutarken, sol elinde lyra/kithara çalar¹⁶⁸¹. Bu tipin benzerlerine Tralleis¹⁶⁸², Aleksandria¹⁶⁸³, Eretria¹⁶⁸⁴, Kyme¹⁶⁸⁵, Myrina¹⁶⁸⁶, Sicilya¹⁶⁸⁷ ve Tarent'de¹⁶⁸⁸ rastlanır.

Çekilmez'e göre bu tipte müzisyen ve dansçı kimliğine sahip Eros figürinleri, genç yaşta ölen erkeklerin mezarlarına adak olarak bırakılmıştır¹⁶⁸⁹. Eros figürinin ele geçtiği klinenin antropoloji raporu da bu görüşü destekler niteliktedir. Eros Figürinin ele geçtiği klinenin tabanında bulunan çok sayıdaki kemik parçasının ergen yaşta bir erkeğe ait olduğu tespit edilmiştir. Tralleis Batı Nekropolü Uçan Eros figürini mezar konteksti ile birlikte İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

Bir başka tanrısal örnek, Kat. No: 159, kline 4'ün güney köşesinde bulunmuştur. Dikdörtgen formlu kaide yüksek ve profilsizdir. Kaide üzerinde cepheden betimlenen figürinin ayak bileğinden üstü kırıktır. Ayak parmakları belirtilmiş ancak detaylı işlenmemiştir. Sandaletli olduğundan dolayı Zeus ya da başka bir tanrıya ait olduğu düşünülmektedir. Profilsiz yüksek dörtgen kaide formu ve konteksti nedeniyle Roma İmparatorluk Dönemi özellikleri gösterir.

¹⁶⁸¹ Mollard-Besques, 1963: 38.

¹⁶⁸² Çekilmez, 2015: Lev, 42-44, K. 29.

¹⁶⁸³ Kassab-Tezgör, 2007. Pl. 38, Nr. 102 c-d.

¹⁶⁸⁴ Huguenot, 2001: 29 Nr. 3, 30 Nr. 1, 31 Nr. 1.

¹⁶⁸⁵ Bouzek, 1980, 135, Fig. 22, 2.

¹⁶⁸⁶ Winter, 1903: 331 Nr. 5, 339 Nr. 4; Sieveking, 1916: Taf. 96, Nr. 1; Burr, 1934: 47, Pl. XIV, 35, Pl. XX 49; Mollard-Besques, 1963: Pl. 42, c-88, Pl. 43, d-1541, Pl. 45, f-36; Nicholson, 1968: 37, Pl. 25, Nr. 146; Leyenaar-Plaisier, 1979: Pl. 100, Nr. 701; Bürgerwelten, 1994: Nr. 40.

¹⁶⁸⁷ Kekule, 1884: Taf. XLVII, Nr. 2.

¹⁶⁸⁸ LIMC, 1986: 909, Eros Nr. 676.

¹⁶⁸⁹ Çekilmez, 2015: 60.

Yine *Dromoslu Oda Mezar* içinde oturur durumda betimlenmiş üç kadın figürünü ele geçmiştir (Kat. No: 160-162). Kat. No: 160 kline 3 içinde kırık olarak ele geçmiştir ve oturan bir kadına ait arka bölümü tasvir eder. Kat. No: 161 kline 3 içinde kırık bulunmuştur. Oturan bir kadının üst yarısını betimler ve sağ kolu içine alacak şekilde göğüs üzerine çapraz uzatılmış, derin ve sık kıvrımlarla verilmiş manto giyimlidir. Kat. No: 162 ise kline 4'ün kuzeyinde ele geçmiştir. Cepheden tasvir edilen figürünün başında yüksek bir polos yer alır. Aşağı salık düz saçları, omuza dökülür. Yüz detayları aşınma nedeniyle anlaşılmasa da konik formdadır. Gövdeye oranla kalın bir boyuna sahiptir. Figürinlerin gövde formları ve kontekstleri göz önüne alındığında, tüm örnekler Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir.

Oda Mezar içinde ele geçen bir diğer figürün ise hörgüçlü bir boğa üzerinde betimlenmiş bir erkektir. Kat. No: 163 kline 5 içindeki niş içinden kırık ele geçmiştir. Figürünün korunduğu kısımdan hörgüçlü boğaya binmiş yüz kısmı aşınmış bir erkek olduğu anlaşılır. Figürünün arka yüzünde *Hyplos* isimli bir koroplastın ismi yer alır. İÖ 281'den sonraki Seleukeia-Tralleis basımlı sikkelerde, İÖ 2. yüzyılda Antiokheia¹⁶⁹⁰, Menderes Magnesiası¹⁶⁹¹ ve Smyrna¹⁶⁹² sikkelerinde bu tür hörgüçlü boğa tasvirlerine rastlanır. Indus Vadisi yerleşimlerinden Mohenjaja Doro'da¹⁶⁹³ bulunan İÖ 3000'e tarihli bir mühür üzerinde de yine Hörgüçlü boğa ya da Hint boğası tasviri vardır. Indus Vadisi'ndeki farklı yerleşim alanlarında bulunan İÖ 2000'e tarihli figürinler ve taş mühürler üzerinde, hörgüçlü ya da Hint boğası (Zebu-Zebus) betimi vardır. Bu betimleme türünün erken örneklerin erkek üremesi ile ilgili olduğu düşünülür¹⁶⁹⁴.

Tralleis Batı Nekropolü 2007 yılındaki temizlik çalışmalarında Tonozlu bir Oda Mezar içinde hörgüçlü bir boğa ele geçmiştir¹⁶⁹⁵. Çekilmez'in "*A Catalogue of the Greek and Roman Terracottas in the Aydın Archaeological Museum*" isimli çalışmasında¹⁶⁹⁶ bizim örneğimizle benzer bir tipte hörgüçlü bir boğa üzerinde insan figürünü inceler. Figürün üzerinde *Antonios* isimli koroplast ismi görülmektedir. Çekilmez, *Sosimos*, *Hermodoros*, *Trophimos* ve *Antonios* isimli koroplast imzalarının, Geç Hellenistik Dönem'den-İS 2.

¹⁶⁹⁰ Head, 1897: Pl. III, Nr. 3-5.

¹⁶⁹¹ Thonemann, 2011: 45, Fig. 1.25.

¹⁶⁹² Head, 1892: 249, Pl. XXVI, Nr. 5.

¹⁶⁹³ Deak-Ellinger 2006, Fig. 3.

¹⁶⁹⁴ Çekilmez, 2015: 122.

¹⁶⁹⁵ Yaylalı, 2010: 375-385.

¹⁶⁹⁶ Çekilmez, 2015: 4, Fig. 3 a-b.

yüzyıla kadar görüldüğünü belirtir¹⁶⁹⁷. Dolayısıyla bu figürin bu tarihler arasında üretilmiş olmalıdır. Ayrıca Tralleis Batı Nekropolü örneğinde *Hyplos* adlı *koroplast* isminin yer alması, bu figürinin İÖ 1. yüzyıldan öncesine ait olamayacağını gösterir.

Hellenistik Dönem'de hörgüçlü boğa tasviri, *Zeus Larasios* kültü ile ilişkilidir. Ancak hayvanları betimleyen pişmiş toprak heykelticiklerinin, çocuk mezarlarına da oyuncak olarak konulduğu bilinmektedir. Tralleis örneğinde boğanın üzerinde yetişkin bir erkeğin betimlenmesi ve urne içinde erişkin bir erkeğe ait kemiklerin olması, bu figürinin oyuncak işlevi yerine günlük yaşamla (genre) ilgili olduğunu kanıtlar. Özellikle yer altı kültüründeki yaşamın devamı günlük yaşam objeleri ikonografik olarak birleştirilerek mezarlara bırakılmaktadır. Dolayısıyla Tralleis buluntusu ölmüş erişkin bir erkeğin mezarına günlük yaşam objesi olarak bırakılmış, dini amaçlı bir obje olmalıdır.

Oda Mezar içinde ele geçen Kat. No: 164'de oturur durumda bir erkek çocuğu tasvir edilmiştir. Oturan erkek çocuk figürünü Oda Mezar'da kline 3'ün -100 cm. güneyinde bulunmuştur. Belden altı kırık ele geçen figürünün boynu kalın, omuzları dardır. İlk örneklerine Fenike ve Mısır'da rastlanan oturan çocuk figürinleri, genel olarak tanrıların kutsal alanlarında, tapınakların adak depolarında ve mezarlarda ele geçmiştir. Tralleis örneğinde oturan çocuğun bir kaide üzerinde khlamys giyimli olması günlük yaşamı temsil eden bir figürin olduğunu gösterir. Kökeni İÖ 2. yüzyılda günlük yaşam sahnelerine giden, bir elinde üzüm salkımı tutarak horoz ya da kaz gibi hayvanları besleyen çocuk betimi, Roma İmparatorluk Dönemi'nde de sevilen bir sahnedir. Sıradan erkek çocukları dışında, Eros figürinlerinde de benzer betimlemeler görülür. Tralleis örneğinde de çocuğun sol elini yukarıya kaldırması olasılıkla bir üzüm salkımı tuttuğunu ve vücudunun sağında horoz ya da kaz gibi bir hayvanı bulunduğunu ve sol elindeki üzüm salkımı ile hayvanı beslediği ya da onunla oynadığı düşündür¹⁶⁹⁸. Bu kompozisyon nedeniyle Tralleis örneğindeki erkek çocuk günlük yaşamı (genre) simgelediği düşünülmektedir.

Oda Mezar içinde ele geçen son terrakotta örnek, genç erkek *kouros* tipinde betimlenen bir maskdır¹⁶⁹⁹ (Kat. No: 165). Antik Dönem'de pişmiş toprak, ahşap, fildişi, kemik, deri ya da mantar gibi farklı türde malzemelerden yapılan masklar, ilk İÖ 6. yüzyılda

¹⁶⁹⁷ Çekilmez, 2015: 4.

¹⁶⁹⁸ Çekilmez, 2015: 95-96.

¹⁶⁹⁹ Saraçoğlu, 2010: 487, Fig. 5.

Attika vazolarında, tiyatro ile ilgili betimlemelerde karşımıza çıkar. İnsan yüzlü pişmiş toprak masklar ilk kullanımı ise İÖ 5. yüzyılın sonunda görülür. Mezarlarda ele geçen pişmiş toprak mask örnekleri genellikle dini amaçlarla mezarlara ipe bağlanmış ve ölen kişiye adanmıştır¹⁷⁰⁰. Bu tür mezarlara konulan örnekler, bazen de ölen kişinin mesleğini yansıtan bir ölü hediyesi olarak değerlendirilebilir. Tralleis'te *Dromoslu Oda Mezar* içinde, kline 4'ün güney bölümünde, erişkin bir erkeğin yüzünü betimleyen bir mask (Kat. No: 165) bulunmuştur. Yüzün göz hizasından altı korunsa, yüz yapısı hakkında yorum yapmak mümkündür. Korunan bölümden anlaşıldığı kadarıyla, yüz plastik, dudaklar dolgun ve biçimli, burun düzgün profillidir. Göz boşlukları yuvarlak delik açılarak belirtilmiştir. Maskın cilalı ve kırmızı tondaki astarı, *terra sigillata* formlar ile aynı astara sahip olduğunu gösterir.

Bu tip maskların bilinen örnekler ışığında *kouros* ya da genç erkekleri betimlediği bilinir. Genç erkek maskları, ruhları kötülüklerden korumak amacıyla dini bir obje olarak mezarlara bırakılmıştır. Hellenistik Dönem'in İÖ 2. yüzyılda başlayan realistik portre anlayışı Tralleis'te bulunan maskın yüz biçiminde kendini gösterir. Bununla birlikte bu moda Roma İmparatorluk Dönem'inde de kopya edilir. Özellikle mask üzerindeki *terra sigillata* astar geleneği, bu maskın Julius Claudiuslar Dönemi'nden daha erken olamayacağını ve Augustus Dönem'i ve sonrasına yapıldığına işaret eder. Ele geçtiği kontest de bu düşüncüyü destekler. Roma İmparatorluk Dönem'i mezarlarına daha çok tiyatro masklarının mezarlara bırakıldığı bilinmektedir. Özellikle de Tralleis Güney Nekropolü'nde ele geçen maskların tamamı tiyatro ile ilişkilidir. Ölen kişinin diğer dünyada başına kötü bir şey gelmesini engellemek ve kötülüklerden korumak için genellikle mezarlara mask bırakılması Roma İmparatorluk Dönem'i mezarlarında sıklıkla uygulanan bir gelenektir. Bu tür mask betimlerine İmparatorluk Dönemi'ne ait lahitler de rastlanır. Kat. No: 165 stilistik özellikleri ve konteksti ile birlikte İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

4.1.10. Dokuma Ağırlığı

Antik Dönemde dokuma gündelik yaşamın bir parçası olarak kadınlar tarafından evlerde en çok yapılan işlerinden biridir. Arkeolojik materyaller üzerinde dokuma tezgâhları başında kadınları gösteren birçok sahne bulunur. Bunların en güzel örneklerinden biri de kocası Odysseus'un yolunu gözleyen dokuma tezgâhı başındaki Penelope'dir. Bu nedenle dokuma sadece bir iş değil, kadınlar için erdem ve anaçlığın bir sembolü olarak da

¹⁷⁰⁰ Çekilmez, 2015: 105.

kullanılır. Dokuma tezgâhında iplerin ucuna bağlanıp, ipliklerin birbirine karışmasını engelleyen ve düzgün durmasını sağlayan, dokuma ağırlıkları kazı çalışmalarının yaygın buluntu gruplarından biridir. Basitçe şekillendirilen ve pişmiş topraktan yapılan bu ağırlıklar genellikle ele geçtikleri kontekstlerle ilişkili değerlendirilmektedir¹⁷⁰¹. Dokuma ağırlıkları, temel işlevleri dışında, farklı işlevlerle de kullanılabilir. Agoralarda tezgah ağırlığı¹⁷⁰²; kutsal alanlarda adak eşyası, nekropollerde ise mezar hediyesi olarak kullanılan dokuma ağırlıkları bulunur.

Pişmiş toprak dokuma ağırlıkları; diskoid, piramidal ve konik olmak üzere üç farklı formda basitçe şekillendirilir. Bunlardan diskoid ve piramidal formlular elde, konik formlular ise çarkta yapılmıştır¹⁷⁰³. Üretimleri basit ve kendileri dayanıklı olduğu için, bu ürünler uzun yıllar fazla değişime uğramadan aynı formda kullanım görmüşlerdir. Bu nedenle de ağırlıkların tarihlendirilmesi, genellikle ele geçtikleri kontekstle birlikte yapılır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan ağırlık (Kat. No: 166) Açma I'de ele geçmiştir. Yüzeysel kırıklar dışında sağlamdır. Kili açık kırmızı renkte (2,5 YR 7/8), mika, mineral ve taşçık katkılıdır. Yukarıya doğru daralan piramidal formlu, üst kısmı yuvarlatılmış, tam merkezde tek ve büyük basma delikli, tabanı düz ve kaba şekillendirilmiştir. Basit ve yüzeysel bir işçilik gösterir. Üzerinde atölye işareti bulunmaz. Benzerlerine Tralleis¹⁷⁰⁴, Laodikeia¹⁷⁰⁵, Atina Agorası'nda¹⁷⁰⁶ rastlanır. Tralleis örneği benzerlerinden yola çıkarak Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir.

4.1.11. Krem/Kozmetik/Tıbbi Kap (*Lykion/Lycium?*)

Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 2'de bir adet *lykion/lycium* (Kat. No: 167) bulunmuştur. *Lykion/Lycium* Antik Dönem'de göz hastalıkları için bir merhem olarak kullanılır. Minyatür kapların içine konan bu merhem, "*lykion*" bitkisinden üretilmiştir. Yunanca "*λύκιον*" dikenli bir ağaç türüdür¹⁷⁰⁷. Lykia ve Kappodokia Bölgesi'nde yetişen ve çok çeşitli hastalıkları tedavi etmekte kullanılan *lykion* ismindeki merhemden yola çıkarak, bu kaplara isim verilmiştir. Lykia Bölgesi'nde Patara'da ele geçen

¹⁷⁰¹ Davidson, Thompson ve Thompson, 1943: 67.

¹⁷⁰² Agoralardan ele geçen pişmiş toprak ağırlıklar için bkz. Arslan, 2007: Lev. 8, Kat. 1- Lev. 100, Kat. 47.

¹⁷⁰³ Fazlıoğlu, 1997: 25.

¹⁷⁰⁴ Saraçoğlu, 2015: 546, Res. 1a.

¹⁷⁰⁵ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 789, Kat. No: 917.

¹⁷⁰⁶ Robinson, 1959: Pl. 50: M 21.

¹⁷⁰⁷ Dios, 1-132.

örnekleri ışığında ilk kez Işın tarafından *lykion* olarak adlandırılmıştır¹⁷⁰⁸. *Lykionlar* tıpta ve kozmetikte ilaç, merhem veya krem kabı olarak kullanılmıştır. Hellenistik Dönem'de tıpta ve lüks madde ihracatının artışıyla birlikte, bu kapların üretimi de artmıştır¹⁷⁰⁹.

G. Işın, *lykion* bitkisinin özellikle Lykia ve Kappadokia'da yetiştiğinden bahseder¹⁷¹⁰. Bu bölgeler dışında, Yunanistan'da Pelion Dağı'nda yetişen "*lykion*" bitkisi, Plinius¹⁷¹¹ tarafından "*medicamentum lycium*" olarak isimlendirilmiştir. Plinius tıbbi amaç için üretilen bu merhemin Hindistan'dan ithal edilen deve ya da gergedan derisinden yapılmış şişelerde saklandığını söyler. Dioscorides¹⁷¹² bu merhemın diş eti yaralarında, göz kapağı kaşıntısında, kulak ve bademcik iltihaplarında, kolik, dudak ve *perineal* çatlak gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığını aktarır. Günümüze ait yayınlarda ise bu şişeler "*medicine bottle*" olarak isimlendirilmiştir. İçlerine konan merhemler, ülser tedavisinde, kanamanın durdurulmasında, göz, kulak ve burun iltihabı gibi hastalıklarda çok amaçlı kullanılır¹⁷¹³.

Ayrıca Hindistan'da yetişen *lykion* bitkisinin tohum ve kökleri ve Hint *lyciumu* (teke dikenini) özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılmıştır. Hindistan'da üretilen bu kaplar Antik Dönem'de *lykion* adı ile bilinmektedir. İmparator Cladius Dönemi'nde tanınan hekim Scribonius Largus, Hint *lyciumu*'nun, göz iltihaplanması ve gözde oluşan şişliklerin tedavinde kullanıldığını ve diğer tüm göz merhemlerinden daha etkili olduğunu bildirir¹⁷¹⁴. Largus ayrıca merhemın Claudius'lar Dönemi'nde yaygın kullandığından bahseder. *Lykion/lycium* günümüzde dahi Hindistan'da, alternatif tıpta Rusot ya da Ruswut adı ile kullanılmaktadır¹⁷¹⁵. Minyatür formlu bu kapların içine konan merhem parmak ya da bir spatül yardımıyla alınıyor olmalıdır¹⁷¹⁶.

Bazı *lykion*ların gövdeleri üzerinde kabın içinde bulunan madde ya da merhemi hazırlayan kişinin adı, bazı örnekler de ise eczacı mührü yer alır¹⁷¹⁷. Morgantina'da

¹⁷⁰⁸ Işın, 2012: 85-96.

¹⁷⁰⁹ Özdilek, 2016: 237.

¹⁷¹⁰ Işın, 2002: 87.

¹⁷¹¹ Plin. *NH.* 25.30.67.

¹⁷¹² Dios, 1-132.

¹⁷¹³ Jackson, 1995: 75, dpn. 59.

¹⁷¹⁴ Jackson, 1995: 75, dpn. 60.

¹⁷¹⁵ Simpson, 1853: 48; Varmaz, 2015: 88.

¹⁷¹⁶ Gürler, 1994: 76.

¹⁷¹⁷ Edwards, 1975: 99.

mühürlü¹⁷¹⁸ ve mühürsüz¹⁷¹⁹ örneklere rastlanır¹⁷²⁰. Taborelli, bu kapların hem kozmetik, hem de tıbbi amaçla kullanıldığını, *lykion* kelimesinin ise üreticiye ya da yapılan ilaca gönderme yaptığını, bu kap formu birçok bölgede karşımıza çıkmasından dolayı isimlendirme yapılmasının zor olduğunu ifade eder¹⁷²¹. Tez kapsamında değerlendirilen Tralleis örneğinde (Kat. No: 167) mührün bulunmaması, bu kabın medikal kullanımının dışında kozmetik amaçlı da kullanılmış olabileceğine işaret eder. Kat. No: 167, üzerinde mühüre rastlanmamasından dolayı krem/kozmetik/tıbbi kap (*lykion/lycium?*) başlığı altında değerlendirilmiştir.

Tralleis örneği, kalınlaştırılmış, geniş dışa taşkın ağızlı, kısa içbükey boyunlu, konik gövdeli, alçak ayaklı ve düz tabanlıdır. Günümüze kadar yapılan çalışmalar kapsamında bu kapların birçok bölgede bulunduğu saptanmıştır. Bu kaplar, Anadolu'da Aizanoi¹⁷²², Ephesos¹⁷²³, Perge¹⁷²⁴, Tarsus¹⁷²⁵, Patara¹⁷²⁶, Anadolu dışında ise Morgantina¹⁷²⁷, Jerusalem¹⁷²⁸, Atina¹⁷²⁹, Korinth¹⁷³⁰, Paphos'da¹⁷³¹ ele geçmiştir.

Bu kaplar 1- Atina Agora 2- Morgantina 3- Patara 4- Jerusalem- Masada-Samaria, Tell Anafa ve Jaffa- Syrio- Palestina 5- Atina Agora- Louvre 6- Priene olmak üzere altı tipte sınıflandırılır¹⁷³². Tralleis örneği bu tiplerden Morgantina Tip 3B¹⁷³³, Patara Tip III¹⁷³⁴ ve Jerusalem-Masada-Samaria, Tell Anafa ve Jaffa-Syrio-Palestina Tip B¹⁷³⁵ ile benzerlik gösterir. Kat. No: 167, Morgantina, Patara ve Jerusalem-Masada-Samaria, Tell Anafa ve Jaffa-Syrio-Palestina örnekleri gibi keskin gövdeli ve mühürsüzdür. Tralleis örneğinin birebir benzerlerine rastlanmasa da form açısından benzerleri Aizanoi¹⁷³⁶, Patara¹⁷³⁷,

¹⁷¹⁸ Sjöqvist, 1960: Pl. 19, Fig. 1-8.

¹⁷¹⁹ Sjöqvist, 1960: Pl. 19, Fig. 9-10.

¹⁷²⁰ Sjöqvist, 1960: 78.

¹⁷²¹ Taborelli, 2014: 26-33.

¹⁷²² Özer ve Doksanaltı, 2017: 294.

¹⁷²³ Mitsopoulos-Leon, 1991: Pl. 213, No. O 26-30.

¹⁷²⁴ Atik, 1995: No. 46.

¹⁷²⁵ Goldman, 1950: No. 93, Pl. 123.

¹⁷²⁶ Işın, 2002: 85-96.

¹⁷²⁷ Sjöqvist, 1960: Pl. 20, Fig. 6.

¹⁷²⁸ Hershkovitz, 1986: 45-51.

¹⁷²⁹ Rotroff, 1997 a: No. 1309-1313.

¹⁷³⁰ Edwards, 1975: No. 587-603, Pl. 20.

¹⁷³¹ Hayes, 1991: Fig. LIII, No. 44, Fig. LVIII, No. 16, Fig. LXII, No. 50.

¹⁷³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Işın, 2002: 89-91.

¹⁷³³ Sjöqvist, 1960: Pl. 20, Fig. 6.

¹⁷³⁴ Işın, 2002: Lev. 13-14.

¹⁷³⁵ Hershkovitz, 1986: 48.

¹⁷³⁶ Özer ve Doksanaltı, 2017: 294.

¹⁷³⁷ Işın, 2002: Lev. 13-14.

Tarsus¹⁷³⁸, Perge¹⁷³⁹, Paphos¹⁷⁴⁰, Morgantina¹⁷⁴¹, Masada'da¹⁷⁴² görülür. Mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkılarak Kat. No: 167, İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir.

4.2. Cam

Doğada nadir bulunan ve obsidyen olarak adlandırılan doğal cam, volkanik kökenli bir hammaddedir¹⁷⁴³. Cam üretimi ilk İÖ 3. binin sonlarında, Mezopotamya'da¹⁷⁴⁴ ortaya çıkar, İÖ 16. yüzyıldan itibaren ise kap yapımında¹⁷⁴⁵ kullanılmaya başlar. Cam unguentariumlar, İÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren serbest üfleme tekniğinin ortaya çıkmasıyla birlikte çok yaygın üretilmiştir¹⁷⁴⁶. Cam yapısı gereği koku barındırmaması, içine konulan malzemenin tortu tutmaması saklama kabı olarak kullanımını idealleştirir. Ayrıca kolayca şekillendirilmesi, estetik görünümü, içinde bulunan maddeyi sızdırmaması ve taşımadaki kolaylığı tercih sebepleri arasındadır. Antik Dönem boyunca cam kozmetik ve ilaç, içki, servis, masa ve dini ritüel kabı olarak farklı amaçlarla kullanılır. Tüm bunların dışında cam, çocuklar için oyun malzemesi, gençler için ise satranç veya dama oyunu malzemesi, ölümler için ise bir mezar hediyesidir¹⁷⁴⁷.

4.2.1. Unguentarium

Dönemin gömü geleneği içinde, mezar hediyesi olarak oldukça popüler kullanılan unguentariumların, pişmiş toprak dışında cam örnekleri de bulunur. Cam unguentariumlar estetik görünümleri, üretim kolaylığı nedeniyle mezar hediyesi olarak yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Cenaze törenlerinde şarap, yağ ve koku gibi sunuların tamamlanmasının ardından unguentarium kapların mezara bırakılması, ölüye gösterilen saygının bir göstergesidir¹⁷⁴⁸.

Muhtemelen bu döneme kadar kokulu yağ ve merhemlerin saklanması için pişmiş toprak unguentariumlar kullanılırken, cam unguentariumların ortaya çıkmasıyla pişmiş toprak terrekotta örnekler azalır. Serbest üfleme tekniğinin ilerlemesi, camın içindeki akıcı

¹⁷³⁸ Goldman, 1950: No. 93, Pl. 123.

¹⁷³⁹ Atik, 1995: Res. 21, 46.

¹⁷⁴⁰ Hayes, 1991: Fig. LVIII, No. 16.

¹⁷⁴¹ Sjöqvist, 1960: Pl. 20, Fig. 6.

¹⁷⁴² Hershkovitz, 1986: Fig. 2:3.

¹⁷⁴³ Forbes, 1966: 113.

¹⁷⁴⁴ Özet, 1987: 116.

¹⁷⁴⁵ Lightfoot ve Arslan 1992: 14.

¹⁷⁴⁶ Eker, 2014: 42.

¹⁷⁴⁷ Smith, 1949: 50.

¹⁷⁴⁸ Anderson-Stojanović, 1987: 121; Tamsü-Polat, 2017: 115.

maddeyi seramik gibi emmemesi, geçirgen olmaması, buna karşılık estetik ve hafif olması, cam unguentariumların seri olarak üretilmesine olanak sağlamıştır. Bu şişeler İÖ 1. yüzyılın ikinci yarısından, İS 3. yüzyılın sonuna kadar yaygın kullanılmıştır¹⁷⁴⁹. Günlük yaşamda parfüm ya da merhemlerin konulduğu cam unguentariumlar, pişmiş topraktan yapılmış örnekler gibi mezarlarda ele geçmiştir. Mezar içindeki pişmiş toprak unguentariumlar gibi cam unguentariumlar da cenaze törenlerinde ritüellerinin bir parçası olarak hizmet etmişlerdir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen cam unguentariumlarının ağızlarını kapatan tıpa benzeri bir kapağın olmayışı, olasılıkla bunların ağızlarının balmumu, mantar, kumaş parçası gibi inorganik bir madde ile kapatıldığını gösterir. Özellikle Roma Dönemi'ne tarihlenen mezarlarda, ele geçen cam unguentariumlar, Tralleis Batı Nekropolü'nde belirlenen beş farklı tip de, tamamı serbest üfleme tekniği ile yapılmış ve alet yardımıyla şekillendirilmiştir. Genellikle mat siyah, açık yeşil, mavimsi-yeşil, yeşil renkleri ve kaliteli yapımları ile dikkat çeken unguentariumların boyları 14. 9-11. 5 cm. arasında değişir. Nekropol alanındaki mezarlarda, *Dromoslu Oda Mezar* içinde beş, *Urne Mezar* 3 yanında bir, *Basit Toprak Mezar* içinde bir, *Açma I* içinde bir olmak üzere toplam sekiz cam unguentarium bulunmuştur (Kat. No: 168-175). Mezarlarda bulunan cam unguentariumlar tipolojilerine göre sınıflandırılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü cam unguentariumları torba, küresel, konik gövdeliler, nokta dipliler ve şamdan-çan gövdeliler olmak üzere beş ana grup altında değerlendirilmiştir. Tralleis Batı Nekropolü'nde farklı tiplerde cam unguentariumların ele geçmesi, serbest üfleme tekniği ile birlikte dönemin getirdiği yeniliklerin cam ustaları tarafından tercih edildiğini göstermiştir.

Ele geçen sekiz unguentariumdan en erken tarihli, İS 1. yüzyıl başı, en geç tarihli ise İS 2. yüzyıla tarihlenir. Bu unguentariumların üretim yerlerine ilişkin kesin yorum yapmak zorsa da, Tralleis'te seramik üretimi ile birlikte cam üretiminin de yapıldığı bilinmektedir. Tralleis'te 2007 yılı kazı çalışmaları sırasında toplam 14 adet dükkânın kazısı yapılmıştır. Günümüzde bu dükkânların kullanım amaçları netlik kazanmasa da, 7 No.lu dükkânın cam atölyesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir¹⁷⁵⁰. Ayrıca 2 No'lu dükkânda

¹⁷⁴⁹ Lightfoot, 1991: 107; Eker, 2018: 1248-1261.

¹⁷⁵⁰ Yaylalı, 2008: 24-27.

cam çubuklarının bulunması, bu alanda Geç Roma- Erken Bizans Dönemi'nde cam üretimi yapıldığını kanıtlamıştır¹⁷⁵¹.

4.2.1.1. Torba Gövdeli

Bu başlık altında tek örnek incelenmiştir (Kat. No: 168). Isings¹⁷⁵² tarafından "Form 26a" başlığı altında değerlendirilen bu form tipolojik özellikleri bakımından pişmiş topraktan yapılmış torba gövdeli unguentariumlar ile benzerlik gösterir. Kat. No: 168, Urne Mezar 3 yanında, boynun bir bölümü kırık bulunmuştur. Genel form itibarıyla, silindirik boyunlu, geniş torba gövdeli ve düz diplidir. Korunan yüksekliği, 6.4 cm. 'dir. Formun benzerlerine, Hierapolis¹⁷⁵³, Laodikeia¹⁷⁵⁴, Samothrace S Nekropolü¹⁷⁵⁵, Kıbrıs¹⁷⁵⁶ ile ayrıca Şişecam Koleksiyonun'da¹⁷⁵⁷ rastlanır. Urne mezar 3 yanında bulunan Kat. No: 168, urne mezar ve benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyıl başına tarihlenir.

4.2.1.2. Küresel Gövdeli

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu başlık altında değerlendirilen iki örnek saptanmıştır (Kat. No: 169-170). Her iki örnek de kline 3 içinde ağız ve boyun bölümü kırık bulunmuştur. Form olarak silindirik boyunlu ve küresel gövdeli ve hafif konkav diplidirler. Bu tip, Isings¹⁷⁵⁸ tarafından, "Form 6" başlığı altında sınıflandırılmış ve İS 1. yüzyılın ilk yarısı ve İS 2. yüzyılda yaygın kullanıldığı belirtilmiştir¹⁷⁵⁹. Kat. No: 170'nin gövdesi, Kat. No: 169' a göre daha şişkindir. Korunan yükseklikleri 5.5 - 5 cm'dir. Benzer örnekleri Tralleis¹⁷⁶⁰, Stratonikeia¹⁷⁶¹, Laodeikeia¹⁷⁶², Hierapolis¹⁷⁶³, Tarsus¹⁷⁶⁴, Bergama Müzesi¹⁷⁶⁵, Bodrum Müzesi¹⁷⁶⁶, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu¹⁷⁶⁷,

¹⁷⁵¹ Yaylalı, 2008: 25; Erön, 2015: 30.

¹⁷⁵² Isings, 1957: 40.

¹⁷⁵³ Gençler, 2000: 217, Kat. No: 2-3, Taf. 1/b-c.

¹⁷⁵⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 645, Kat. No: 609.

¹⁷⁵⁵ Dusenbery, 1998: 265, S153-18; 313, S180-4, 317, S83-3.

¹⁷⁵⁶ Wessberg-Westholm, 1956: Fig. 48, No: 35.

¹⁷⁵⁷ Canav, 1985: 48, Kat. No: 51.

¹⁷⁵⁸ Isings, 1957: 22.

¹⁷⁵⁹ Isings, 1970: 46, Res. 11.

¹⁷⁶⁰ Civelek, 2001: 128-129, U 35, Lev. XXXVII.

¹⁷⁶¹ Tamsü-Polat, 2017: 221, CU 24, Lev. 112 j; Çiz. 19 e.

¹⁷⁶² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 688, Kat. No: 690.

¹⁷⁶³ Gençler, 2004: 234-234, Kat. No: 39-40, Taf. IV/2ab.

¹⁷⁶⁴ Yurtseven, 2006, 116, Res. 4, Çiz. 2.

¹⁷⁶⁵ Atila-Gürler, 2008: 19, Kat. No: 5, 20, Kat. No: 7-8, 22, Kat. No: 11.

¹⁷⁶⁶ Özet, 1998: 61, No. 28, 62, No. 29 a.

¹⁷⁶⁷ Canav, 1985: 47, No. 49.

Samothrace S Nekropolü2nde¹⁷⁶⁸ görülür. Kat. No: 169-170 mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1. ortasına tarihlenir.

4.2.1.3. Konik Gövdeli

Bu başlık altında değerlendirilen iki örnek, kline 3'ün kuzeyinden, 180 cm. güneyde sağlam (Kat. No: 171), diğeri ise kline 5'te (Kat. No: 172) ağız kenarı ile boynun bir bölümü kırık olarak bulunmuştur. Bu form Isings¹⁷⁶⁹, tarafından "Form 28b" başlığı altında değerlendirilmiştir. Kat. No: 171'in ağız kenarı dışa çekildikten sonra içe katlanmış ve sonra düzleştirilmiştir. Uzun, ince silindirik boyunlu ve konik gövdelidir. Form düz bir dip ile sonlanır. Boyundan gövdeye geçişte alet izi görülür. Boyun yüksekliği gövde yüksekliğinden fazladır. Yüksekliği 11.5 cm. dir. Kat. No: 172'in de benzer formda ağız profiline sahip olduğu düşünülmektedir. Boyun profilinin korunan bölümünden anlaşıldığı kadarıyla uzun-ince ve silindirik boyunlu, konik gövdeli ve düz diplidir.

Araştırmacılar bu formun benzerlerini, İS. 1. yüzyılın ikinci yarısından, İS. 4. yüzyıla kadar tarihlemekle birlikte, genelde İS 1.-2. yüzyılda üretildiğini belirtir¹⁷⁷⁰. Form benzerlerine, Şişecam Koleksiyonu¹⁷⁷¹, Bodrum Müzesi¹⁷⁷², Bergama Müzesi¹⁷⁷³, Tire Müzesi¹⁷⁷⁴, Samothrace S-W Nekropolü¹⁷⁷⁵, Royal Ontario Museum'da¹⁷⁷⁶ rastlanır. Mezar konteksti ve benzer örnekler yardımıyla Tralleis örnekleri (Kat. No: 171-172), İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenir.

4.2.1.4. Nokta Dipli

Bu tip Isings¹⁷⁷⁷, tarafından "Form 9a" başlığı altında değerlendirilmiştir. Tralleis Batı Nekropolü içerisinde bu tipe dahil edilebilecek bir örnek bulunur. Kat. No: 173, kline 2 içinde ağız kenarındaki ufak bir kırık dışında sağlam bulunmuştur. Form olarak, ağız kenarı dışa çekik, boynu uzun, ince ve silindirik gövdesi armudi, dip kısmı nokta şeklinde, yüksekliği, 14. 6 cm.'dir.

¹⁷⁶⁸ Dusenbery, 1998: 274, S157-7, S157-11, 351, S210-1.

¹⁷⁶⁹ Isings, 1957: 43.

¹⁷⁷⁰ Atila ve Gürler, 2008: 47.

¹⁷⁷¹ Canav, 1985: 50, No. 56.

¹⁷⁷² Özet, 1998: 117, No. 77 b.

¹⁷⁷³ Atila ve Gürler, 2008: 68, Kat. No: 102.

¹⁷⁷⁴ Gürler, 2000: 42, No. 38.

¹⁷⁷⁵ Dusenbery, 1967: 361, S217-3, 368, S218C-3, 379, S221-2, 390, S232-2, 485, W2-2, 486, W3-D.

¹⁷⁷⁶ Hayes, 1975: Fig. 20, No. 633.

¹⁷⁷⁷ Isings, 1957: 25.

Bu tip diğer unguentarium formlarına göre çok yaygın olmasa da İS 1. yüzyıl boyunca kullanılmıştır¹⁷⁷⁸. Formun benzerlerine Stratonikeia Akdağ Nekropolü¹⁷⁷⁹, Laodikeia Nekropolü¹⁷⁸⁰, Elaiussa Sebaste¹⁷⁸¹, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Cam Eserler Koleksiyonu¹⁷⁸², Samothrace Nekropolü'nde¹⁷⁸³ rastlanır. Kat. No: 173 mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

4.2.1.5. Şamdan -Çan Gövdeli

Şamdan-Çan Gövdeli olarak adlandırılan başlık altında değerlendirilen bir adet örnek (Kat. No: 174) bulunur. Kat. No: 174, Açma 1, kesme taş bloktan -85 cm. seviyesinde sağlam bulunmuştur. Her iki örnek aynı başlık altında sınıflandırılrsa da Tip, Isings¹⁷⁸⁴ tarafından "Form 82 A2" başlığı altında sınıflandırılmıştır.

Form olarak, Kat. No: 174, dışa çekik ağız kenarlı, gövdeye doğru hafifçe genişleyen uzun silindirik boyunludur. Alt kısmı bir aletle şekillendirilmiştir. Geniş, şişkin, çan biçimli gövde düz bir dip ile sonlanır. Yüksekliği, 14.9 cm. olup, boyun yüksekliği gövde yüksekliğinden farklıdır. Kat. No: 174'ün benzerlerine Bergama Müzesi¹⁷⁸⁵, Bodrum Müzesi¹⁷⁸⁶, Tire Müzesi¹⁷⁸⁷, Şişe Cam Koleksiyonu¹⁷⁸⁸, Samothrace S ve W Nekropolü¹⁷⁸⁹, Royal Ontario Museum'da¹⁷⁹⁰ rastlanır. Kat. No: 174 benzer örnekler yardımıyla İS 1.-2. yüzyıla tarihlenir.

4.2.1.6. Diğer Tipler

Kat. No: 175, Basit Toprak Mezar içinden ele geçmiştir. Sadece ağız ve boyun bölümü korunmuştur. Gövde alt profili bilinmediği için, cam unguentarium gruplarından birine dahil edilememiştir. Dışa çekik ağız kenarlı, uzun, ince silindirik ve dar boyunludur. Ağız kenarı formu açısından Çine Sarnıçköy Oda Mezarı¹⁷⁹¹, Tarsus¹⁷⁹², Bergama

¹⁷⁷⁸ Gençler, 2000: 54.

¹⁷⁷⁹ Tamsü-Polat, 2017: 222, CU 36, Lev.113 g.

¹⁷⁸⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 581, Kat. No: 512.

¹⁷⁸¹ Gençler, 2009: 53-54, Kat. No: 113-114, Res. 29.

¹⁷⁸² Canav, 1985: 44, 38-39.

¹⁷⁸³ Dusenbery, 1967: 43, Fig. 32.

¹⁷⁸⁴ Isings, 1957: 97.

¹⁷⁸⁵ Atila-Gürler, 2008: 99, Kat. No: 163, 102, Kat. No: 168.

¹⁷⁸⁶ Özet, 1998: 125, No. 82.

¹⁷⁸⁷ Gürler, 2000: 61, No. 75.

¹⁷⁸⁸ Canav, 1985: 50, No. 58-59.

¹⁷⁸⁹ Dusenbery, 1967: 396, S238-2, 405, S247-3, 437, RDS16-3, 494, W12-12, W12-13.

¹⁷⁹⁰ Hayes, 1975: Fig. 16, No. 532.

¹⁷⁹¹ Aydoğmuş, 2018: 140, Kat. No: 13, Çiz. 20, Res. 39.

Müzesi'nde¹⁷⁹³ bulunan cam unguentariumlarla benzer. Buna göre, Kat. No: 175, içinde ele geçtiği Basit Toprak Mezar ile birlikte İS 1. yüzyıla tarihlenir.

4.2.2. Boncuk Dizisi

Cam, taş, fayans ve kemik gibi farklı materyaller kullanılarak yapılan boncukların çeşitli takıların yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle boncuklar toplu halde bir ipe ya da tele dizilerek kolye ya da bileklik olarak kullanılmışlardır. Tekli ya da ikili dizilen örnekler ise küpe olarak kullanım görmüşlerdir. Yine boncukların Paleolitik Dönem'den beri sadece takı işlevli değil, amuletler gibi koruyucu nitelikli kullandığı bilinmektedir¹⁷⁹⁴. Neolitik Dönem'den beri boncuk, bölgesel üretimi olsa da, ticareti yapılan bir üründür. Kemik, taş, doğal taş, cam gibi farklı malzemelerle üretilmiş boncuklar ticaretinin yapıldığı bölge ile iletişimi belgelemesi açısından arkeolojik olarak önemli bir eser grubudur¹⁷⁹⁵. Fayans ve cam boncuklar, deniz canlılarından boncuklar gibi Tunç Çağı'ndan beri hem amulet gibi, hem de taşıyan kişinin sosyal sınıfını gösteren takılar olarak arkeoloji dünyasında ayrı bir kategoride incelenmelidir. Farklı form ve ölçülerdeki boncuklar, genellikle buluntu kontekstlerine göre tarihlenir¹⁷⁹⁶. Kazı malzemesinin tarihlendirilmesinde yapım tekniği ve malzemesi ile önemli yer tutan boncuklar; üretim teknikleri, elle işlenen motifleri, buluntu konteksti ile özel değerlendirilmesi gereken bir malzeme grubu olarak karşımıza çıkar. Kazılarda takı ile ilişkilendirilen bu grup, aslında ticari boyutu, üretim yeri anlamında taşıdığı bilgilerle; etnik kökenler, ticaret, göç, dini inanışları sembolize eder¹⁷⁹⁷.

Tralleis Batı Nekropolü buluntularından biri de Açma I'de bulunan 44 adet, taş, kemik ve cam boncuk boncuklardır (Kat. No: 176). Boncuklar krem, yeşil, mavi, kahverengi, sarımsı krem ve siyah renklindedir. Yuvarlak formlu boncukların gövdesi üzerinde herhangi bir düzenleme yapılmamış ve tamamı yalın örneklerden oluşmaktadır. Nekropol alanına ölü hediye olarak bırakılan bir bilekliğe ait olduğu düşünülen aynı büyüklükte, yuvarlak formlu dizi Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir.

4.2.3. Oyun Taşı

Tralleis antik kenti *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 3'te bulunan cam objenin (Kat. No: 177) kullanım yeri ve amacı konusunda farklı görüşler bulunur. Genel olarak bir yüzü

¹⁷⁹² Yurtseven, 2006: Res. 16, Çiz. 10, No. 23.

¹⁷⁹³ Atila ve Gürler, 2008: Kat. No: 7.

¹⁷⁹⁴ Tekkök-Karaöz, 2019: 165.

¹⁷⁹⁵ Dubin, 2004: 30.

¹⁷⁹⁶ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 167.

¹⁷⁹⁷ Tekkök-Karaöz, 2019: 167.

eliptik ve bombeli, diğere yüzü düz olan renkli cam objeler, araştırmacılar tarafından oyun taşı, mobilyalar üzerine kakma olarak yerleştirilen dekoratif süs, düğme ya da boncuk olarak isimlendirilir¹⁷⁹⁸. Tüm bu farklı tanımlamalara karşı, çeşitli renklerde yapılan bu cam objeler, altlarının düz ve bombeli olmasından yola çıkılarak "Oyun Taşı" olarak adlandırılır¹⁷⁹⁹. Renkleri açık yeşil, açık sarı, mavi, mavimsi yeşil olup, ölçüleri 1,5-2 cm. arasındadır.

Tralleis'te bir adet ve bir bölümü kırık ele geçen bu tipteki cam örnek, su yeşili renkte, dairesel formdadır.. Diğere kentlerde ele geçen cam objelerin tersine alt kısmı daireseldir. ayrıca diğere kentlerde ele geçen örneklerin ölçüleri genellikle 1,5-2 cm. arasında değişirken, Tralleis örneği 4 cm. yüksekliğiyle benzerlerinden büyüktür. Tralleis örneğinin oyun taşı olarak kullanılmış benzerlerine Troia¹⁸⁰⁰, Bodrum Müzesi¹⁸⁰¹, Uşak Müzesi¹⁸⁰², Stratonikeia Akdađ¹⁸⁰³, Camandiras¹⁸⁰⁴ ve Laodikeia Nekropolü'nde¹⁸⁰⁵ ile Samothrace Nekropolü'nde¹⁸⁰⁶ rastlanır. Söz konusu kentlerde ele geçen bu cam objeler, araştırmacılar tarafından oyun taşı olarak isimlendirilmiştir. Tralleis örneğinin işlevi konusunda net bir açıklama zor olsada, günümüz bilyeleri gibi oyun taşı olarak tanımlanmış, mezar konteksti ve benzerlerinden yararlanarak İS 1. yüzyıl ortasına tarihlenmiştir.

4.3. Metal

Metal eserler üretildikleri zamanın teknik, ekonomik, ticari ve sanatsal yapısı hakkında bilgi veren öncelikli nesnelere dir. Tralleis Batı Nekropolü'nde azımsanamayacak miktarda çoğunluğu bronzdan yapılmış metal buluntu ele geçmiştir.

4.3.1. Sikke

Tralleis Batı Nekropolü'nde 2007 yılında yapılan kazılarda 39 adet mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlar ve yakın çevresinde yapılan kazılarda, arkeolojik ve antropolojik buluntularla birlikte tamamı bronz olan korozyonlu ya da sağlam durumda ele geçen 195¹⁸⁰⁷

¹⁷⁹⁸ Tamsü-Polat, 2017: 114.

¹⁷⁹⁹ Dusenbery, 1998: 1135-1136, S 114-MM, S155-E, XS-533, S 158-20.

¹⁸⁰⁰ Ayça-Polat, 2005: Kat. No: BK. 100.

¹⁸⁰¹ Özet, 1998: 92, 53.

¹⁸⁰² Dünya-Çakmaklı, 2007: 124, No. 44.

¹⁸⁰³ Tamsü-Polat, 2017: 114, Lev. 110 e.

¹⁸⁰⁴ Söğüt ve Pazarcı, 2019: 4, Res. 2;

¹⁸⁰⁵ şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 689-691, Kat. No: 695-702, 692, Kat. No: 705, 694, Kat. No: 714-715.

¹⁸⁰⁶ Dusenbery, 1998: 208, S130-32, 245, S144-MM, 270, S155-E, 279, S158-20, 346, S207-14, 350-351, S209-4

¹⁸⁰⁷ Çatı Kiremitli Mezar 12 içinde ele geçen sikkeye ait bir bilgi bulunmaması nedeniyle tez kataloğuna dahil edilememiştir. Bu nedenle tez çalışmasında 194 adet sikkenin katalog bilgisi yer almaktadır.

adet sikke ele geçmiştir. Söz konusu arkeolojik materyal Tralleis Batı Nekropolü'nün en yoğun buluntu grubunu oluşturmaktadır. Tralleis kazı deposunda bulunan etüdlük nitelikteki bu sikkelerin (Kat. No: 178-371) tamamı tez kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. İçlerinden 165 tanesinin teşhisi ve tanımı yapılabilirken, 28'i ise kondisyonlarının oldukça kötü olması nedeniyle teşhis edilememiş ve bu sebepten dönemi belirsiz kategorisine ayrılmışlardır. Teşhis edilebilen sikkelerin büyük bir çoğunluğu çatı kiremitli mezarlardan ele geçmişken, daha az sayıda sikke *Dromoslu Oda Mezar*, *Taş Sanduka Mezar 3*, *Açma I*, *Açma II*, ve yüzeyde bulunmuştur. Ayrıca teşhis ve tanımı yapılabilen sikkelerden 155'inin Geç Roma Dönemi'ne tarihlendiği saptanmıştır.

Kazı çalışmalarında Tralleis Batı Nekropolü'nde tespit edilen 39 tane mezarın 17'sinde toplamda 171 adet sikke ele geçmiştir. Mezar dışında ancak nekropol alanı sınırları içinde bulunan Açma I içinde ise 18 (Kat. No: 190, 201, 208, 231, 302-303, 306, 309-310, 319, 341, 344-346, 358-359, 368-369), Açma II içinde bir (Kat. No: 347) yüzeyde ise dört (Kat. No: 205, 211, 370-371) sikke bulunmuştur.

Batı Nekropolü'nde ele geçen sikkeler, Roma İmparatorluk Dönemi'nden başlayıp, Osmanlı Dönemi'ne kadar bu alanın kullanıldığına şahitlik eder¹⁸⁰⁸. Tanımlanabilen sikkeler arasında en erkeni İS 2. yüzyıla (Kat. No: 179), en geçi ise İS 4. yüzyıla tarihlenir. Nekropol alanında ele geçen sikkelerden Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait en erken örnek iki adet Roma Eyalet sikkesidir (Kat. No: 178-179). Bunlardan ilki (Kat. No: 179) Antoninler sülalesi dönemine tarihli Nysa Kenti sikkesidir. Ön yüzünde NVCAC-ΩN lejantı ile birlikte, sağa, sur taçlı, Tanrıça Tykhe büstü, arka yüzünde ise KO-POC lejantı ile Kore'nin çocuğu Koros'u temsilen beş adet buğday başağı yer alır. Diğer sikke ise, üzerinde (Kat. No: 178) sağa dönük bir baş yer alırken, arka yüzü tanımsızdır. Her ne kadar detayı belli olmasa da genel hatlarından İS 2.-3. yüzyıl darbu olduğunu söylemek mümkündür.

Roma Nümizmatiklerinde; İmparatorluk sikkeleri ile birlikte Geç Roma Dönem'i sikkelerinin tarihsel ayrımı Diocletianus'un İS 294'te gerçekleştirdiği sikke reformu kabul edilir. Ekonomide istikrar sağlanması amacıyla, idari ve ekonomik düzenlemelerinin bir parçası olan sikke reformu ile bölge darphaneleri sistemine geçilmiş ve özellikle küçük

¹⁸⁰⁸ Sikkelerin mezarlara göre dağılımı ve kronolojisi için bkz. Tablo. 8.

birimlerde yeni düzenlemeler yapılmıştır¹⁸⁰⁹. Bu tarihten sonra darp edilen sikkeler nümismatik literatüründe Geç Roma Sikkeleri olarak adlandırılmıştır¹⁸¹⁰.

Tralleis'te ele geçen 155 adet Geç Roma Sikkesi, tüm buluntular içinde en fazla örnekle temsil edilen gruptur. İS 306'da tahta geçerek yaklaşık 30 yıl tahtta kalan I. Constantinus ve ardıllarının hüküm sürdüğü Constantinler Dönemi (İS 306-363) 155 sikke ile tüm nekropol ve sikke buluntuları içindeki en yoğun buluntu grubunu oluşturur. I. Constantinus Dönemi'ne 25 (Kat. No: 180-204), Delmatius'a 1 (Kat. No: 205), II. Constantinus'a 3 (Kat. No: 206-208), II. Constantius'a 86, (Kat. No: 209-294), Constans'a 19 (Kat. No: 295-313), Constantius Gallus'a 5 (Kat. No: 314-318) adet sikke tarihlenmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan Constantinler ve sülalesine ait sikkelerde en sık rastlanan tiplerden biri, aralarında bir ya da iki legion standartı bulunan iki askerin betimlediği Gloria Exercitus (Ordunun Şanı) serisine ait sikkelerdir. I. Constantinus ve caesarlar II. Constantinus, II. Constantius, Constans ve Delmatius için darp edilen bu tipin erken örnekleri İS 330-333'e tarihlenmektedir ve askerlerin arasında iki standart durmaktadır. İS 336 sonrasına tarihlenen serilerde ise askerlerin arasında bir standart durmaktadır. Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen örneklerden, iki standartlı olanlar I. Constantinus (Kat. No:180-186); II. Constantinus (Kat. No: 206-207) ve II. Constantius'a (Kat. No: 209-212) aittir. Tek standartlı örnekler ise I. Constantinus (Kat. No: 187-191), Delmatius (Kat. No: 205), II. Constantinus (Kat. No: 208), II. Constantius (Kat. No: 213-237) ve Constans (Kat. No: 295-305) Dönemleri'ne aittir. Ayrıca tek standartlı tip için Constantin ve sülalesi dönemine ait ancak imparatoru belli olmayan altı örnek (Kat. No: 348-353) bulunur.

I. Constantinus İS 330'da, İmparatorluğun başkentini, Roma'dan Constantinopolis'e taşımış ve bu dönemde Roma ve Constantinopolis anısına birçok sikke bastırmıştır. Söz konusu iki kent, Constantinopoli(s) ve Vrbs Roma tipleri ile İS 330'dan İS 348'e kadar farklı tip ve birimlerle onurlandırılmıştır.

Katalogda Constantinopolis şehrinin kuruluşu anısına basılan sikkelerin iki farklı tipine rastlanır. Sikkelerin ön yüzünde CONSTANTINOPOLI lejandıyla sola dönük

¹⁸⁰⁹ Sutherland ve Carson, 1967: 1 vd.; Depeyrot, 2006: 163-166; Sancaktar, 2019: 22-23.

¹⁸¹⁰ Geç Roma Sikkeleri için bkz. Carson, Hill ve Kent, 1978: Carson, 1981: 1 vd; Carson, 1990: 1 vd; Depeyrot, 2006: 159-179.

Constantinopolis'in miğferli büstü, arka yüzünde Zafer Tanrıçası Victoria ile gemi pruvası üzerinde ayakta, sola dönük, sağ elinde mızrak, sol elinde ise kalkan tutar biçimde betimlenmiştir (Kat. No: 192-196). Constantinopolis basımı diğer tipin (Kat. No: 204) ön yüzünde CONSTANTINOPOLI lejandıyla Constantinopolis'in sola dönük miğferli büstü, arka yüzünde iki asker arasında duran bir legion standardı ve GLORIA EXERCITVS lejantı ile darp edilmiştir. Bu sikkeler Roma (Kat. No: 192), Constantinopolis (Kat. No: 193), Nikomedia (Kat. No: 194), Kyzikos (Kat. No: 195) ve Antiokheia (Kat. No: 196) basımıdır.

Katalogda örneklerini gördüğümüz, Roma onuruna basılan Vrbs Roma serisine ait ise iki farklı arka yüz tipinin örneği bulunur. Bu seriye ait 10 sikke (Kat. No: 197-203, 259-261) ele geçmiştir. İS 330-340 arasında birçok darphanede darp edilen ilk seriden Tralleis kazılarında yedi adet (Kat. No: 197-203) ele geçmiştir. Bunlardan altısının darphanesi belli, birinin (Kat. No: 200) belli değildir. Bu sikkeler, Kyzikos (Kat. No: 197-198), Thessalonika (Kat. No: 199), Constantinopolis (Kat. No: 201), Herakleia (Kat. No: 202-203) darbu olup, ön yüzünde Vrbs Roma lejandıyla Tanrıça Roma'nın sola dönük miğferli büstü, arka yüzünde ise Romus ve Romulus'u emziren kurt (*lupa capitoliana*) yer alır.

Vrbs Roma serisine ait diğer üç sikke (Kat. No: 259-261), arka yüzünde iki asker arasında duran bir legion standardı ve GLORIA EXERCITVS lejantı ile darp edilmiştir. Tralleis'te ele geçen üç sikkeden ilki (Kat. No: 260) Herakleia, diğeri (Kat. No: 261) Constantinopolis basımı olup, Kat. No: 259'un darphanesi ise belli değildir.

Tralleis Batı Nekropolü'nün değişik yerlerinde, İS 348'de Roma'nın kuruluşunun 1100. yıldönümü onuruna darp edildiği düşünülen Fel Temp Reparatio (Felix Temporum Reparatio-Talihli/Mutlu Zamanlara Geri Dönüş ya da Talihli/Mutlu Zamanların Restorasyonu) serisine ait 34 sikke ele geçmiştir¹⁸¹¹. Bu seri İS 348'ten 361'e kadar bütün imparatorluk darphanelerinde, farklı tip ve ikonografilerle darp edilmiştir. Tralleis'te ele geçen Kat. No: 238-258 (II. Constantius) ve Kat. No: 314-318 (Constantius Gallus) için "Düşen Atlı" tiplerine örnektir. Kat. No: 312 ve 313 Fel Temp Reparatio serisine ait iki farklı yüz tipine ait örneklerdir. Ayrıca lejantı belirlenemeyen altı sikke daha düşen atlı tipindedir (Kat. No: 361-366).

¹⁸¹¹ Mattingly, 1933: 1 vd; Kent, 1967: 1 vd; Depeyrot, 2006: 171.

Bunlardan ilki Kat. No: 312 Constans için Labarum tipine ait örneklerdir. Sikkenin arka yüzünde Constans bir elinde labarum, diğer elinde anka kuşu ve FEL TEMP REPARATIO lejantı ile darp edilmiştir.

Fel Temp Reparatio serisine ait diğer sikkenin (Kat. No: 313) arka yüzünde cepheden iki asker diz çökmüş, sağda Constans ayakta sağ elinde asa, sol elinde kalkan ve FEL TEMP REPARATIO lejantı ile darp edilmiştir. Siscia? (Kat. No: 312) ve Kyzikos (Kat. No: 313) darbu olan bu iki örneğin darp tarihleri İS 348-350 yılları arasındadır.

Constantin ve Sülalesi'ne ait sikkelerden bir başka örnek Constans adına darp edilen, VICTORIAE DD AVGG Q NN (İmparatorların zaferleri) lejantı ve karşılıklı çelenk tutan iki Victoria tipi ile darp edilmiştir (Kat. No 311). Thessalonica darbu olan bu sikke İS 347-348'e tarihlenir. Aynı tarihte darp edilen vota serisine ait sikkelerden de Tralleis kazılarında bulunmuştur. VOT XX MVLT XXX (vota viccenalia, multis tricennalia) lejantlı bu seriden 18'i II. Constantius'a verilirken (Kat. No: 277-294), sekizinin hangi imparatora ait olduğu belirlenememiştir (Kat. No: 341, 354-359, 367). Ayrıca VOT V MVLT X (vota quinquennali) lejantı bir sikke (Kat. No: 319) Gratianus/ValentinianusII/Theodosius I Dönemine (İS. 378-388) tarihlenmiştir.

Roma Dininde tanrılara, ülkeye, akrabalara, özellikle aileye olan saygı ve bağlılığın kişileştirilmesi olan Pietas¹⁸¹² katalog içinde tek tipte betimi ile temsil edilir (Kat. No: 272). İS 337-340 yıllarına tarihlenen sikkenin ön yüzünde FL MAX THEO-DORAE AVG lejantı ile birlikte sağa, kolye takan, giyimli Flavia Maximiana Theodora büstü yer alır. Arka yüzünde ise PIETAS-ROMANA lejantı ve Pietas'ın cepheden, ayakta, giyimli, elinde bebek tutarken betimi bulunur. Pietas personifikasyonu ile Theodora'nın gençliğinde iyi bir eğitim aldığı ve dindar bir kişi olarak devlete ve imparatoruna karşı sonsuz saygı duyduğu anlatılır¹⁸¹³.

Tralleis'te ele geçen Geç Roma Sikkelerinin darphanelere göre dağılımı Grafikte verilmiştir. Toplam 155 adet Geç Roma sikkeden 107'inin darphanesi kesin tespit edilmiştir. En fazla temsil edilen darphane, 33 sikke ile (180, 182, 186, 189, 193, 201, 204, 208-209, 219-221, 226-227, 244, 246, 251-252, 255, 261, 266, 268, 276, 287, 298-299, 302, 310, 316-318, 341, 351) Constantinopolis'dir. O'nu 22 sikke ile Kyzikos (Kat. No: 188, 195, 197-

¹⁸¹² Gneecchi, 1911: 55-56; Sear, 2000: 40.

¹⁸¹³ Callu, 1974: 1vd.

198, 205, 207, 212, 235-237, 243, 247, 281, 290, 293-295, 304, 313, 348, 356-357) ile Nikomedia (Kat. No: 183-185, 190, 194, 214 218, 225, 230, 238, 245, 249, 253, 257, 264, 270-271, 277, 286, 296, 315, 366), 12 sikke ile Antiokheia (Kat. No: 187, 196, 232-234, 265, 269, 274-275, 278, 291, 358) sekiz sikke ile Thessalonika (KAt. No: 181, 199, 213, 240, 242, 250, 303, 311), beş sikke ile Herakleia (Kat. No: 202-203, 260, 309, 354), iki sikke ile Siscia (Kat. No: 312, 319) ve Roma (Kat. No: 192, 206), bir sikke ile Aleksandreia(Kat. No: 305) izler. Geri kalan 48 sikkenin (Kat. No: 178, 191, 200, 211, 215,-217, 222-224, 228-229, 231, 239, 241, 248, 254, 256, 258-259, 262-263, 267, 272-273, 279-280, 282-285, 288-289, 292, 297, 300-301, 306-308, 314, 320-334, 336-340, 342-347, 349-350, 352-353, 355, 359-365, 367-368) ise hangi darphaneye ait olduğu belirlenememiştir. Tralleis'te ele geçen Geç Roma sikkelerinin çoğunluğu doğu Darphaneleri'ne aittir. Batı darphanelerinden Roma (Kat. No: 192, 206), Siscia (Kat. No: 312, 319) sadece dört örnekle temsil edilir.

4.3.2. Takı

Mezarlara bırakılan ve ölen kişi ile birlikte gömülen eşyalardan bir diğeri takılardır. Takıların değeri yapımında kullanılan maden, üzerinde görülen işçilik, bezeme ya da taşın göre değişir¹⁸¹⁴. Maddi değerinin dışında takılar, kişinin sosyal statüsünü yansıtan eşyalar olmalarının yanı sıra, koruyucu nitelikte dinsel bir sembol olarak da kullanılmıştır. Yetişkinlerin yanı sıra çocukların da günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri tehlikeleri, kötülükleri, hastalıkları uzak tuttuğuna inanılan takıları, amulet gibi kullandıkları bilinmektedir¹⁸¹⁵.

4.3.2.1. Yüzük

Başlangıçta bir otorite göstergesi olarak ortaya çıkan yüzükler, sonraları hükümdar ile halkın, yüksek din görevlileri ile tanrının arasındaki bağın simgesi olmuştur. İlerleyen zamanlarda ise her statüden insanın kullandığı süs takısı olarak yaygınlaşmış¹⁸¹⁶, binlerce yıl hem kadınlar, hem de erkekler tarafından kullanılmıştır. El parmaklarının yanı sıra ayak parmaklarına da takılan yüzükler, birer süs eşyası olmaları ile birlikte mühür, asalet, rütbe, nişan¹⁸¹⁷, tılsım, nazarlık, anahtar ve zehir taşıma gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır¹⁸¹⁸.

¹⁸¹⁴ Bingöl, 1999: 12.

¹⁸¹⁵ Tamsü-Polat, 2017: 132.

¹⁸¹⁶ Bingöl, 1999: 35.

¹⁸¹⁷ Yüzüklerin evlilik birliği ve bağını temsil eden anlamı da vardır. Nişan ve evlilik yüzükleri ilk Romalılar tarafından kullanılır. Erken Dönemlerde basit demir halkalı bu yüzükler, sonraları enli şeritten altın alyanslara

Yüzüklerin üzerinde yer alan değerli taşlar ise batıl inançlarla ilgili kullanılabilmekte, bazı değerli taşların kötülükten koruduğuna ve iyileştirdiğine inanılmaktadır¹⁸¹⁹. Yüzüklerin mezarlara bırakılması ise ölen kişinin özel eşyası olmasından ya da yüzük taşlarına yüklenen ruhani anlamdandır¹⁸²⁰.

Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 4'te bronz yüzük parçaları bulunmuştur. Ayrıca Nekropol Alanı'ndaki Açma II'de bronz bir yüzük (Kat. No: 372) bulunmuştur. İki taraflı kalıba döküm tekniği ile yapılan ve kaş kısmına geometrik tarama desenler dövülerek işlenen bu yüzük oval formudur. Altıgen formlu yüzeyi düzleştirilmiş yüzük kaşının üzerinde, boylamasına düzensiz dikey kazıma çizgilerden bezeme işlenmiştir. Bu bezemeleri anlamlandırmak mümkün değilse de ligatür ya da dikey yivlerle taranmış doldurma motifi olarak değerlendirilebilir¹⁸²¹. Tralleis buluntusu yüzük, Laodikeia Nekropolü'nden ele geçen ve İS 1.-3. yüzyıla tarihlenen bronz yüzük¹⁸²² ile benzer. Bir diğer benzer örnek Isauria Philadelphia'da (Gökçeseki) bulunmuştur. Isauria örneği Tralleis örneği ile form ve bezeme açısından benzer¹⁸²³. Tralleis Batı Nekropolü'nden ele geçen yüzük, benzer örnekleri dikkate alınarak İS 1.-3 yüzyıllar arasına ait tarihlendirilebilir.

4.3.2.2. Ağız / Göz Bandı

Altından levha şeklinde kesilerek yapılan, mezarlarda tek ya da çift ele geçen ve çoğunlukla üzerinde ip geçirme deliği bulunan, ağız ya da göz bantları, ölen kişinin bedeninin mezara konulurken özenle hazırlandığını ve büyük olasılıkla ritüel eşliğinde gömüldüğünü gösterir¹⁸²⁴. Ölü kültü ritüellerinde ceset yıkanıp, merhemlendikten sonra göz ve çenesi kapatılır. Göz ve çenenin bronz ya da altından yapılmış ince bantlarla bağlanması

dönüşür. Alyansların üzerinde çok rastlanan betimleme birbirinin elini tutmuş iki el kabartmasıdır. Bu betim birlik ve uyumun (*concordia*) simgesidir. Türe, 2005: 151. Ayrıca bazı nişan yüzüklerinin üzerinde meli (bal) kelimesi yazılıdır. Akyay-Meriçboyu, 2001: 229.

¹⁸¹⁸ Akyay-Meriçboyu, 2001: 229.

¹⁸¹⁹ Örneğin bir çeşit agatın örümcek ısırması ya da akrep sokmalarına karşı koruduğu, hematitin ise göz ve karaciğere iyi geldiği, krala yollanan dilekçelerin olumlu yorumlanmasına yol açtığı ve davalarda yararlı olduğu, nar suyuyla karıştırıldığında da kan kusan kişileri iyileştirildiği bilinir. Konuk-Arslan, 2000: 13.

¹⁸²⁰ Aydoğmuş, 2018: 98.

¹⁸²¹ Canlı, 2019: 44.

¹⁸²² Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: 481, Kat. No: 304.

¹⁸²³ Canlı, 2019: Kat. No: Y4.

¹⁸²⁴ Tamsü-Polat, 2017: 131.

nekropol¹⁸²⁵ buluntuları ve vazolar¹⁸²⁶ tasvirleriyle de kanıtlanır¹⁸²⁷. Ele geçen bu tip bantlarda üzerinde acele ve özensiz açılmış ip delikleri ya da halkalar bulunur. Farklı form özelliklerinin görüldüğü bu tip bantlar çoğunlukla ölünün baş hizasında ele geçtiği için Ağız/Göz Bandı olarak kullanılmıştır.

Tralleis *Dromoslu Oda Mezar*'da, kline 2'de, altın, üzerinde ip geçirme deliği bulunan bir ağız/göz bandı (Kat. No: 373), ele geçmiştir. Yaprak biçiminde ince ve uzun varaktan yapılmış bandın orta bölümü hafif geniş, yanları bant şeklindedir. Orta ve kenar bölümleri arasında genişlik açısından fazla bir fark bulunmaz. Sol bant üzerinde ip geçirme deliği bulunmakla birlikte bezemesizdir. Neapolis Nekropolü'nde bulunan iki oda mezardan ele geçen altından yapılmış ağız/göz bandları, Tralleis örneği ile form özelliği ve ip geçirme deliği ile benzer¹⁸²⁸. Ayrıca Apollonia Antik Kentin'de ele geçen diadem olarak adlandırılan altın plaka, form özellikleri dikkate alındığında Tralleis örneği ile benzeşir¹⁸²⁹. Samothrace W Nekropolü'nde¹⁸³⁰ ele geçen ve diadem olarak tanımlanan bir örnek form olarak Tralleis örneği ile benzerdir.

Tralleis *Dromoslu Oda Mezar* örneği ağız/göz bandı bahsedilen benzer örnekleri ve mezar konteksti dikkate alınarak İÖ 2. yüzyılın son çeyreği - İÖ 1. yüzyıla tarihlenebilir.

4.3.2.3. Bilezik

Bilezik (*Pselia*¹⁸³¹, *Psellia*) hem kadın, hem de erkekler tarafından kullanılan bir takıdır. Takı yapımında madenlerin kullanılmasıyla birlikte altın, gümüş ve bronzdan bilezikler üretilmiştir¹⁸³². İS 2. ve 3. yüzyıldan itibaren cam ve yarı değerli renkli boncuklardan bilezikler görülür¹⁸³³. Tralleis Batı Nekropolü'nde Çatı Kiremitli Mezar 14'te bir adet (Kat. No: 374) basit halka formlu, bronz bir bilezik ele geçmiştir. Üzerindeki aşırı korozyon nedeniyle bezeme belirlenemez. İS 4.-5. yüzyıla tarihli benzer örneklerine

¹⁸²⁵ Myken Kral mezarlarında bulunan altın mask ile Atina Ulusal Müzesi'nde, Geometrik Dönem Kamiros ve Rhodos Nekropollerinde bulunan altın çene ve ağız bağlama bantları, bu geleneğinin en önemli arkeolojik kanıtlarıdır. Akçay, 2017: 106.

¹⁸²⁶ New York Metropolitan Müzesi'nde bulunan siyah figür tekniğinde yapılmış, İÖ 6. yüzyıl sonu - 5. yüzyıl başına tarihlenen bir loutrophoros ile Geç Arkaik Dönem'e tarihlenen Kleophrades Ressamı'na ait bir başka loutrophoros ve Floransa'daki Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde İÖ 500-450 yıllarına tarihlenen kırmızı figür tekniğinde yapılmış bir vazolar örneğinde, ölünün çenesi bir bant ile bağlanmıştır. Akçay, 2017: 106-107.

¹⁸²⁷ Akçay, 2017: 106.

¹⁸²⁸ Avli, 2020: 240-243, Kat. No: 82-85.

¹⁸²⁹ Şahin ve Özbey, 2017: Kat. No: M 22-16.

¹⁸³⁰ Dusenbery, 1998: 483, W1-1.

¹⁸³¹ Woodhouse, 1910: 92.

¹⁸³² Williams ve Ogden, 1994: 34.

¹⁸³³ Türe ve Savaşçın, 2002: 67.

Laodikeia Nekropolü'nde¹⁸³⁴ rastlanır. Tralleis örneği benzer örnekleri ve mezar içindeki sikkeler yardımıyla II. Constantius Dönemi'ne tarihlenir (İS 337-361). Kat. No: 374, basit ve sade yapısı ile günlük yaşamda mezar sahibi tarafından kullanılan bir ziynet eşyası olmalıdır.

4.3.2.4. Küpe

Antik Dönem'de oldukça zengin çeşitlilik gösteren küpelerden Tralleis'te bir adet (Kat. No: 375) ele geçmiştir. *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 2'de bulunan örnek (Kat. No: 375) dönemin basit ve yaygın türü olan ince halka şeklinde ve sarkaçsızdır. Halka kesitli altın telin bükülmesiyle oluşturulmuştur. Halka kesitli ince telin bir ucunda, yarım küre ve bitiminde kendi etrafında dönerek oluşturduğu ilmeği yer almaktadır. Alt uçtan çıkan yuvarlak gövdeli tel halka şeklinde bükülerek üst uçtaki bağlama halkasına geçirilmiştir. Telin üzerine yaprak altından yapılmış yarım küre formlu kaş applike edilmiştir. Yarım küre formlu aplik bezemesizdir.

Küpenin birebir olmasa da benzer örneklerine Stratonikeia Akdağ Nekropolü'nde¹⁸³⁵, Patara¹⁸³⁶ ve Perge¹⁸³⁷,de rastlanmıştır. Tralleis örneği mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla İS 2. yüzyıla tarihlenir.

4.3.3. Çivi

Birçok sektörde bağlantı elemanı olarak kullanılan çiviler, yaygın olarak mimaride ahşap yapıların bağlayıcısı, küçük zanaat işlerinde malzeme birleştiricisi olarak kullanılmış, demirden sıcak dövme ya da dökme yöntemiyle üretilmişlerdir¹⁸³⁸. Çivilerin sınıflandırılması ise boy ve baş şekillerine göre yapılmıştır. Buna göre 15 cm. den büyük çiviler ana kirişlerde, daha küçükleri ise ikincil destek bağlantıları ve basit birleştirmelerde kullanılmıştır¹⁸³⁹.

Mezarlarda tespit edilen çivi örnekleri bağlayıcı eleman olarak ölünün yatırıldığı ahşap sanduka ya da ölünün mezara taşınmasını sağlayan ahşap sedyelerin yapımında

¹⁸³⁴ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: Kat. No: 1026, 1386.

¹⁸³⁵ Tamsü-Polat 2017, 234, Kü 1; Lev. 121 e.

¹⁸³⁶ Uygun, 2010: 82-83, Lev. 19, K: 6.

¹⁸³⁷ Perge örneği, Tralleis örneğine form olarak benzemekle birlikte, halkasinde görülen yiv Tralleis örneğinde görülmez. Özgülner, 2007: 90, K: 16.

¹⁸³⁸ Demirer, 2013: 124.

¹⁸³⁹ Demirer, 2013: 125.

kullanılmıştır. Çiviler sembolik amaçla ölen kişiyi kötü güçlerden korumak ya da ruhun geri dönmesini engellemek adına ölünün yanına da bırakılmıştır¹⁸⁴⁰. Ayrıca ölü hediyelerinin yerleştirildiği ahşap kutuların (*kista*) yapımında ve ölü hediyesi olarak mezara konulan silahların kabzalarında da demir çivi kullanılmıştır¹⁸⁴¹. Mezarlardan ele geçen iri başlı kısa çiviler ise deri ayakkabı ya da botların yapımında kullanılmıştır¹⁸⁴².

Çivilerin birlikte kullanıldığı ahşap malzeme günümüze kadar korunmadığı için, hangi amaçla mezara bırakıldığı, mezar içinde ele geçtikleri konuma ve boyutlarına göre yorumlanır. Buna göre ölünün yatırıldığı ahşap sanduka ya da sedyelerde kullanılan çivilerin genellikle mezarın köşelerinde bulunduğu ve boyutlarının 4-5 cm. arasında değiştiği belirlenmiştir¹⁸⁴³. Sembolik amaçlı bırakılan çiviler *inhumasyon* gömülerde ölünün yanında, *kremasyon* gömülerde ise genellikle urnelerin içinde ele geçer. 10-15 cm. boyutlarındaki bu örnekler çoğunlukla eğrilerek deforme edilmiştir¹⁸⁴⁴. Ölü hediyesi olarak bırakılan ahşap sandıklarda ve silah kabzalarında kullanılan çiviler ise, genellikle topuz başlı ve küçük boyutludur¹⁸⁴⁵.

Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* ile *Basit Toprak Mezar*'da çok sayıda demirden yapılmış çivi ele geçmiştir. Bunlardan *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 2'de ahşaba çakılmış durumda çivi parçaları (Kat. No: 376) bulunmuştur. Ayrıca kline 3'de ahşap üzerinde ve kline 4'de ahşap parçasına çakılı durumda çok sayıda demir çivi parçalarına rastlanmıştır. Kline 5'te pişmiş toprak plakalar üzerindeki gömünün çevresinde çok sayıda ahşap ve çivi parçasına rastlanmıştır. Ancak bu çivilerin büyük bir çoğunluğu deforme olduğundan form tespiti yapılamamıştır. Sadece kline 2'de ele geçen baş kısmı yuvarlak çivilerin (Kat. No: 376) pişmiş topraktan, ölünün içine yatırıldığı tabut benzeri bölümün üzerine kapatılan ahşap platformu sabitlemek için kullanıldığı anlaşılmıştır.

Oda Mezar dışında *Basit Toprak Mezar* içinde iskeletin el, ayak ve vücudunun çevresinde ucu bükük çivilere rastlanmıştır. Kazı raporlarında büyük boyutlu oldukları söylenen bu çivilerin fotoğrafları olmadığından sınıflandırılması yapılamamıştır. Ancak büyük boyutlu olmaları, gömü yapılan *Basit Toprak Mezar* içinden ele geçmeleri ve

¹⁸⁴⁰ Alfayé-Villa, 2009: 428; Aydoğmuş, 2018: 96,.

¹⁸⁴¹ Demirer, 2013: 126, L2.

¹⁸⁴² Alfayé-Villa, 2009: 428.

¹⁸⁴³ Aizanoi (Kütahya/Çavdarhisar) antik kentindeki bir mezardan bahsedilen işleve yönelik kullanıldığı düşünülen demir çiviler ele geçmiştir. Özer, 2016: 3.

¹⁸⁴⁴ Alfayé-Villa, 2009: 429.

¹⁸⁴⁵ Demirer, 2013: 126, L2.

uçlarının bükülmüş olması sembolik amaçlı ya da ölü hediyesi olarak bırakıldıklarını düşündürmüştür.

4.3.4. Halka

Yuvarlak formlu halkalar mimarideki kullanımı yanında, yüzük, kemer parçası, at koşum takım ya da zırh parçası, kap kacak kulbu, kandil ya da tartı askısı gibi farklı alan ve işlevlerde kullanılmıştır¹⁸⁴⁶. Tek bulunmaları durumunda işlevlerini belirlemek zordur¹⁸⁴⁷. Roma Dönemi'ne tarihli bir oda mezarda ahşap sandıkların birleştirme aksamında kullanılan parçalar arasında bronz halkalar da sayılmaktadır¹⁸⁴⁸. Parion Nekropolü'nden ele geçen ve İS 1.-2. yüzyıla tarihlenen bronz halkalar yüzük şeklinde kullanılmıştır¹⁸⁴⁹. Laodikeia Nekropolü'nden, Titus Domitianus Dönemi'ne (İS 79-96) tarihlenen mezarlarda iki bronz halka ele geçmiştir¹⁸⁵⁰.

Oda Mezar buluntusu tek halka (Kat. No: 377) kline 2 içinde ele geçmiştir. Bronzdan yapılan halka, yuvarlak formlu ve daire kesitlidir. Halkanın *Dromoslu* Oda Mezar içinde, gömü yapılan kline içinden ele geçmesi yüzük ya da kemer tokası olarak kullanıldığını ve mezara ölü hediyesi olarak bırakıldığını düşündürür. Mezar konteksti ve benzerlerinden yola çıkarak, *Dromoslu* Oda mMezar buluntusu halka, İS 1. yüzyıla tarihlenir.

4.3.5. Ayna

Antik Dönem'in en çok kullanılan kişisel bakım eşyalarından olan aynalar, özellikle kadınlara ait mezarlarda, mezar hediyesi olarak ele geçer¹⁸⁵¹. Yansıtıcı özellik kazanması amacıyla, obsidyenin bir yüzeyinin parlatılması ile işlev kazanan ve kişisel bakım eşyası olarak kullanılan en eski örnek, Çatalhöyük'ün VI B ve IV. Tabakalarında, kutsal alan olarak nitelendirilen mekânlardaki kadın mezarlarından ele geçip, İÖ 7. bine tarihlenmiştir¹⁸⁵². Binlerce yıllık süreç içinde aynalar, Mezopotamya ve Mısır Uygarlıkları'nda bronz, gümüş ve altın olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Bronz Çağ'da Anadolu'da, Adalar ve Kıta Yunanistan'da nekropol alanlarında mezar hediyesi olarak ele

¹⁸⁴⁶ Gültekin, 2012: 42.

¹⁸⁴⁷ Aydoğmuş, 2018: 97.

¹⁸⁴⁸ Carington-Smith, 1982: Pl. 40, c, 85-87.

¹⁸⁴⁹ Başaran ve Kasapoğlu, 2013: Şek. 6, M87; Çelikbağ, 2016: Kat. No: K 28, Lev. XLII, Çiz. 27.

¹⁸⁵⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: Kat. No: 439-440, 551-552.

¹⁸⁵¹ Robinson, 1941: 163.

¹⁸⁵² Mellaart, 2003: 54; Saltuk, 2010: 34.

geçerler¹⁸⁵³. Başlangıcından günümüze genellikle kadınlarla ilişkilendirilen aynalardan Antik Dönem yazarları da bahseder. Pollux aynaları bir kadın eşyası olarak listelemiş; Aristophanes, aynayı kadınların günlük bakım eşyaları arasında saymıştır¹⁸⁵⁴. Antik yazarların ayna hakkındaki anlatımları, arkeolojik verilerle de desteklenmiştir.

Seramik, duvar resmi ve kabartmalar üzerinde sıklıkla kadınlarla birlikte betimlenen aynalar, Arkaik ve Klasik Dönem'de tutamaklı bir form kazanır. Bu tutamaklar genellikle tanrı ve tanrıça figürleri ile insan ve hayvan figürleri şeklindedir¹⁸⁵⁵. Hellenistik Dönem'e tarihlenen aynaların arkasında ve kapaklarında kazıma ya da kabartma olarak yapılmış mitolojik ve günlük yaşam sahneleri betimlenmiştir¹⁸⁵⁶. Hellenistik Dönem'de yine aynaların bir yüzü iyi şekilde parlatılmış ve kapakla kapatılmıştır. Sıklıkla da kapakları kazıma olarak kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemde gümüş, bronz kakmalı, hatta camın yerleştirildiği aynalar da görülmüş ve genellikle el içine yerleştirilmesi için küçük boyutta yapılmıştır¹⁸⁵⁷.

Ayna (*spekulum*), Yunan ve Roma Dünyası'nda da en popüler kişisel bakım eşyalarından biri olarak yaygın kullanılmıştır. İS 1. yüzyıldan itibaren Yunan ve Etrüsk aynaları prototip alınarak, şekil ve dekorasyon açısından geliştirilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi ise tip ve form açısından en fazla çeşitliliğin görüldüğü süreçtir. Çinko, gümüş ve katkılı bronzdan yapılan aynalar, genellikle disk ya da dikdörtgen formlu olarak, el aynası, kapaklı ayna ve kulplu ayna şeklinde üretilmiştir¹⁸⁵⁸. Çoğunlukla daire şeklindeki aynalar, saplı ve sapsız olabilmektedir. Ancak herhangi bir stil kritiği olmayan bu tip aynaları anajolojik olarak değerlendirmek zordur. Bu nedenle de kontekst veriler dikkate alınmalıdır.

Tralleis'te ele geçen aynalardan biri Batı Nekropolü'nde Açma I'de (Kat. No: 378), diğer iki örnek ise *Dromoslu Oda Mezar* içindeki kline 4'ün güney köşesinde (Kat. No: 379-380) bulunmuştur. Tralleis'te ele geçen üç ayna da döküm tekniğinde yapılmış, bronz, daire (Kat. No: 378-379) ve dikdörtgen (Kat. No: 380) formlu olup sapsızdır. Aşırı korozyon nedeniyle bezemenin olup olmadığı bilinmez. Daire şeklindekilerin benzerlerine

¹⁸⁵³ Pendergrast, 2007: 2.

¹⁸⁵⁴ Prohazska, 1995: 52.

¹⁸⁵⁵ Rolley, 1984: 96.

¹⁸⁵⁶ Comstock-Vermeule, 1971: 256.

¹⁸⁵⁷ Dayagi-Mendels, 1989: 88.

¹⁸⁵⁸ Allison, 2006: 32.

Stratonikeia¹⁸⁵⁹, Laodikeia¹⁸⁶⁰, Sardeis¹⁸⁶¹, Troia¹⁸⁶², Parion¹⁸⁶³, Tire Müze'si¹⁸⁶⁴, Olynthus¹⁸⁶⁵, Kourion¹⁸⁶⁶, Atina¹⁸⁶⁷, dikdörtgen formlu örneğin benzerlerine ise Laodikeia¹⁸⁶⁸, Parion¹⁸⁶⁹, Kephala¹⁸⁷⁰ ve Patara¹⁸⁷¹, da rastlanır. Tralleis buluntusu bronz aynalar, mezar konteksti ve benzerleri yardımıyla Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir.

4.3.6. Hayalet Sikke (Ghost Money)

Türkçeye hayalet (gerçek olmayan) para olarak tercüme edebileceğimiz “Ghost Money” gerçek bir sikke kullanılarak, taşıdığı imajın altın ya da gümüş varak üzerine darp yoluyla işlenmesiyle elde edilen objeye verilen isimdir¹⁸⁷².

Çoğu zaman örnekler üzerinde görülen resmi darpların taşıdığı ön ya da arka yüz ikonografyasıdır. Özellikle Makedonya, Trakya ve bağlantılı bölgelerde karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁷³. İÖ. 4. yüzyıldan itibaren kullanımı bilinen hayalet sikkelerin varlığının Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar devam ettiği tespit edilmiştir¹⁸⁷⁴. *Inhumasyon* gömüler ile birlikte *kremasyon* gömülerde de görülen hayalet sikkelerin Kharon'un ücretini ödemek maksatlı üretildikleri fikri genel kabul görmektedir¹⁸⁷⁵. Gerçek bir para yerine imitasyonunu koymak bir taraftan ölen kişinin öbür dünyaya geçişi için bir risk teşkil etse bile belirleyici olan çoğu zaman yakınlarının dünya görüşü olmuştur. Alım gücü olan bir sikkenin mezara konulması ile bir daha kullanılmayacak oluşu imitasyon örneğin ortaya çıkmasına neden olmuş kimi zaman da bir statü ve prestij göstergesi olarak mezara bırakılmıştır¹⁸⁷⁶. İnce

¹⁸⁵⁹ Tamsü-Polat, 2017: Lev. 120 d-f.

¹⁸⁶⁰ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: Kat. No: 306, 394, 416.

¹⁸⁶¹ Waldbaum, 1983: Pl. 42, 649, 653-654.

¹⁸⁶² Ayça-Polat, 2005: BK.16.

¹⁸⁶³ Çelikbağ, 2016: Kat. No: E3, E5, E7, E8, E9.

¹⁸⁶⁴ Gürler, 2004: Kat. No: 35.

¹⁸⁶⁵ Robinson, 1941: Pl. XXXI-515.

¹⁸⁶⁶ McFadden, 1946: Pl. XLVII/131-133.

¹⁸⁶⁷ Boulter, 1963: T3.

¹⁸⁶⁸ Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 b: Kat. No: 664.

¹⁸⁶⁹ Çelikbağ, 2016: Kat. No: E17.

¹⁸⁷⁰ Carington-Smith, 1982: Pl 41/1.

¹⁸⁷¹ Şahin, 2010: Kat. No: B 35-B 36-B 37.

¹⁸⁷² Grinsell, 1957: 263; Grinder-Hansen, 1991: 213; Stevens, 1991: 225; Tatar, 2019: 32-33. Genellikle altın varaklar üzerinde görülmekle birlikte gümüş üzerine olanların da bilinmektedir, bkz. Stefanakis, 2002: 181-185; Chryssanthaki-Nagle, 2006: 98.

¹⁸⁷³ Chryssanthaki-Nagle, 2006: 98.

¹⁸⁷⁴ Chryssanthaki-Nagle, 2006: 98-99.

¹⁸⁷⁵ Kharon'un ücretini ödemek için yalnızca imitasyon sikkelerin değil aynı zamanda yaprak, diadem ve sikke formlu pulların kullanıldığı Amphipolis ve Pydna Nekropollerinden gelen buluntular ışığında bilinmektedir, bkz. Chryssanthaki-Nagle, 2006: 99.

¹⁸⁷⁶ Özellikle aslı değersiz madenden basılan bir sikke kullanıldığında bu niteliği ön plana çıkar, örneğin Laodikeia Nekropolü'nde ele geçen iki adet Hayalet Sikke Augustus'un bronz sikkelerinden kopyadır, bkz. Şimşek, 2011b: 702, Kat. No: 746-747 (Söz konusu buluntular katalogda sikke olarak tasnif edilmiştir).

yapısı ve detaylı işçiliğiyle dikkat çeken hayalet sikkeler kimi literatürde hatalı bir şekilde karşımıza aplik olarak çıkmaktadır. Buna göre, Bingöl'ün *Antik Takılar*¹⁸⁷⁷ ve Meriçboyu'nun *Antik Çağ'da Anadolu Takıları* isimli kitaplarında "aplik" olarak tanımlanırken, bu objelerin çoğunda iğne bulunmaması nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından "Yalancı Sikke" veya "Sikke Aplik" olarak tanımlanmıştır. Başaran, "Parion Altınları" isimli çalışmasında 2005 yılı Parion Güney Nekropolü'nde ele geçen bu örnekleri dilaltı pulu olarak isimlendirmiş¹⁸⁷⁸, 2005 yılı kazı raporunda ise "Empresyon Sikke" olarak tanımlamıştır¹⁸⁷⁹. Aydın Tavukçu¹⁸⁸⁰ 2005 yılı Parion Nekropolü isimli doktora çalışmasında bu örneklerin aplik olamayacaklarını belirterek "Impression Sikkeler" olarak isimlendirmiş¹⁸⁸¹, ayrıca Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağan kitabındaki çalışmasında bu objelerin Kayıkçı Kharon'a verilen paralar olduğunu ifade ederek, aplik olamayacaklarını tekrarlamış ve yeniden İmpression Sikkeler tanımlamasını kullanmıştır¹⁸⁸². Kasapoğlu, *Antik Çağın Parlayan Kenti Parion* isimli yayınında "Takılar" başlığı altında değerlendirdiği bu objeleri, yine "İmpression Sikkeler" olarak tanımlayarak Aydın Tavukçu gibi Kharon geleneği ile ilgili olduklarını ifade etmiştir¹⁸⁸³. Keleş "Parion Nekropolü'nde Ele Geçen Dört Altın Objeye Üzerine Yeni Bir Değerlendirme" isimli çalışmasında bu objelerin Kharon geleneği ile ilgili olmayıp, sikke-aplik olarak kullanılan örnekler olduğunu belirtmiştir¹⁸⁸⁴. Çokay-Kepçe ise Perge "*Batı Nekropolis Mezar Buluntuları*" isimli kitabında bu objeleri "Aplik" başlığı altında değerlendirmiş ve bu objelerin küpe eklentisi veya bir süs ögesi olarak kumaşa dikildiklerini ve cenazelerde kullandıklarını ifade etmiştir¹⁸⁸⁵.

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 2 'de kare repousse tekniği kullanarak varak adı verilen ince altın levhacılardan yapılmış iki hayalet sikke (Kat. No: 381-382) ele geçmiştir¹⁸⁸⁶. Altın levhacıklar, pozitif bir öz üzerine yerleştirilmiş dövülerek, alttaki motifin izi çıkarılmıştır. İçlerinden biri (Kat. No: 382) diğere (Kat. No: 381) göre daha kalın bir levhadan yapılmıştır. Ayrıca Kat. No: 381'e bakıldığında kenarlarının hafif içe kıvrık olduğu, Kat. No: 382'de bu özelliğin olmadığı dikkati çeker. Her iki örnek de

¹⁸⁷⁷ Bingöl, 1999: 181 vd; Akyay-Meriçboyu, 2001: 189.

¹⁸⁷⁸ Başaran, 2005: 106, 111.

¹⁸⁷⁹ Başaran ve Tavukçu, 2006: 614.

¹⁸⁸⁰ Aydın-Tavukçu, 2006: 28-29.

¹⁸⁸¹ Aydın-Tavukçu, 2006: 28-29.

¹⁸⁸² Aydın-Tavukçu, 2007 b: 388.

¹⁸⁸³ Kasapoğlu, 2013: 204, 205, Res. 255.

¹⁸⁸⁴ Keleş, 2014: 117-128.

¹⁸⁸⁵ Çokay-Kepçe, 2017: 89-91.

¹⁸⁸⁶ Tralleis Batı Nekropolü'nden ele geçen Hayalet Sikkeler'in ölçüleri, ağırlıkları ve kalınlıkları ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

daire formlu ve tek yönlüdür¹⁸⁸⁷. Bu ortak uygulamaya karşı, biçimleri ve üzerlerindeki bezemelerin işlenişi birbirinden farklıdır. Bunlardan ilki (Kat. No: 381) üzerinde kabartma olarak yapılmış sekiz yapraklı yonca şeklinde bir bezeme yer alır. Anlaşıldığı kadarıyla bu hayalet sikke (Kat. No: 381) Erythrai kentinin erken döneme tarihlenen bir sikkesinin arkayüz tasviri kullanılarak üretilmiştir¹⁸⁸⁸. Diğer örneğin orta kısmındaki kare biçimli bezeme alanı içinde kabartma olarak yapılmış kanatlı at üzerinde savaşçı tasviri yer alır. Bu hayalet sikkedeki imaj da bir arka yüz tasviridir. Hangi sikkeden kopyalandığı anlaşılmasa da tasvirin kare çukurluk içerisinde yer alışı olasılıkla Klasik Dönem'e tarihli bir sikke kullanılarak üretilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Kat. No: 381-382 mezarlardaki diğer kontekst buluntulara göre, İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

4.4. Mermer

Tralleis Batı Nekropolü'nde az da olsa mermer buluntulara rastlanmıştır. Platform Mezar'ın kuzeyinde bir yazıt (Kat. No: 383) ve gladyatör steli (Kat. No: 384) doğusunda, Ion stilinde bir adak başlığı (Kat. No: 385) ile *Dromoslu Oda Mezar*'ın girişinde ise mermer bir el parçası (Kat. No: 386) bulunmuştur.

4.4.1. Yazıt

Tralleis Batı Nekropolü'nde, *Dromoslu Oda Mezar*'ın doğusunda, Platformlu Mezar'a ait *in-situ* durumda dikdörtgen formda bir yazıt (Kat. No: 383) ele geçmiştir. Büyük kaba taneli beyaz mermer bloğu üzerinde üç satırlık Hellence yazıt yer alır. Çevirisine göre: "*Arazinin satın alımı, binanın yapımı ve sütun, heykel ve lahitlerin yerlerinin değiştirilmesi işleri gymnasiumu kullanan Yaşlılar Meclisi üyeleri tarafından denetlendi*"¹⁸⁸⁹.

Yazıtta göre mezarda bir sütun (*khion*), bir heykel (*agalma*) ve lahitler (*soroi*) bulunmaktadır. Burada sözü geçen sütun, yazıtta *agalma* olarak isimlendirilen bir heykelin kaidesi olarak işlev görmüş olmalıdır. *Agalma* terimi genellikle tanrı heykelleri için kullanılmaktaysa da, burada mezarda yatan kişinin heykelini, lahitler (*soroi*) ifadesi ise bu yapının bir aile mezarı olarak kullanıldığına işaret ediyor olmalıdır¹⁸⁹⁰.

¹⁸⁸⁷ Sadece bir yüzlerinde figür görülmekte olup sikkeler gibi diğer yüzlerinde betim bulunmamaktadır.

¹⁸⁸⁸ Imhoof-Blumer, 1902: KM 2.

¹⁸⁸⁹ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

¹⁸⁹⁰ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

Mezarın yapım ve düzenlenmesini Tralleis'te yaşlılar meclisinin (*gerousia*) bazı üyeleri üstlenmiştir. Yazıtta bu yaşlıların *al(e)iphomenoi* olarak nitelenmesi, onların *gymnasiumda* aktif spor yapan kişiler olduğunu gösterir. İS 2. yüzyıla tarihlenen yazıtın büyük bir bölümü kayıp olduğu için, mezar sahibinin kimliği hakkında bilgimiz yetersizdir. Bununla birlikte *gymnasiumda* spor yapan, yaşlılar meclisi üyelerinin (*gerontes*) mezara yakın ilgi göstermeleri nedeniyle, bu kişinin kentte *gerousia* ve *gymnasium* çevresinde etkinliklerde bulunan seçkin bir kişi olduğu düşünülebilir¹⁸⁹¹.

4.4.2. Mezar Steli

Antik Dönem'de bir çok nekropol alanında, Klasik Dönem'den itibaren ölülerin mezarları başına, enine ya da dikine dikdörtgen mezar stelleri dikilmiştir¹⁸⁹². Steller mezarların yanlarına ya da üst kısımlarına yerleştirilir. Atina'daki Keramikos Mezarlığı mezar stellerinin en güzel örneklerini barındırır. Bununla birlikte Smyrna Mezar Stelleri türünün en seçkin örnekleridir.

Dromoslu Oda Mezar'ın doğusunda, açmanın güneydoğu köşesinden 1.83 m. kuzeyde ve 2 No'lu duvarın 60 cm. güneyindeki duvar içinde, bir gladyatör steli (Kat. No: 384) bulunmuştur. Stel açmanın doğu kesitine yakın duvar içine harçla tutturularak sabitlenmiştir. İri taneli beyaz mermerden yapılan stel, günümüzde Aydın Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Stelin dörtgen biçimli bezeme alanı içinde, *thrax* tipinde bir gladyatör sağa dönük betimlenmiştir. Gladyatörün başında ucu kıvrık geniş bir miğfer (*galea*), sağ kolunda bir bant (*manica*), üzerinde bir önlük (*subligaculum*), bir kemer (*balteus*) ve ayaklarında uzun tozluklar görülür. Sol elinde bir küçük kalkan (*parma*), sağ elinde ucu kıvrık küçük bir kılıç (*sica*) tutar. Sahnenin sağında bir palmye dalı ve üzerinde bir kuş olan küçük dikdörtgen formlu bir sunak; sol üst köşesinde ise daire şeklinde çelenk betimlenmiştir. Gladyatör stellerinde palmye dalı ve çelenk motifinin mezar sahibinin zafer kazandığının zaferlere işaret eder. Stelin arkasında kum saati motifi yer alır. Figürlü sahnenin altındaki iki sıra yazıtta, ölen gladyatörün ve steli yaptıran kişinin adı yazar¹⁸⁹³.

Yazıtın çevirisi şu şekildedir:

“*Speiklos, (bu steli) Straton'un anısı için (yaptırdı)*”.

¹⁸⁹¹ Saraçoğlu, Çekilmez ve Malay, 2017: 17-20.

¹⁸⁹² Şimşek, 2007 a: 25, 323, Res. 5 a, 122.

¹⁸⁹³ Gladyatör Steli ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: Saraçoğlu ve Çekilmez, 2010: 57-58.

Benzer örneklerle¹⁸⁹⁴ yapılan karşılaştırmalar ve stratigrafik veriler, stelin olasılıkla İS. 2. yüzyıla ait olduğuna işaret eder.

4.4.3. Adak Başlığı

Mermer adak başlığı(Kat. No: 385), Açma I'de, doğu kesit 128 cm.'de, Platformlu Mezar'ın yanında bulunmuştur. Kaliteli mermerden yapılma ve ince işçiliktir. Antik Dönem nekropollerinde mezarların başlarına üzeri yazıtsız sütunların dikildiği bilinmektedir. Kat. No: 385 tek kullanılmış bir adak ya da mezar sütununa ait olasılıkla da Platform Mezar'da bulunan yazıtta ismi geçen adak sütunu olmalıdır.

Adak başlığı ölçüleri açısından değerlendirildiğinde; yükseklik 41 cm., genişlik 79 cm., derinlik 66 cm.dir. Alt bölümdeki sütunun çapı ise 43 cm. dir. Üstteki yuvarlak altların çapının 68 cm. olduğu görülmektedir. Volütler 23,5 cm. genişliğindedir. Polster uzunluğu 60 cm. olarak ölçülürken balteus genişliği 12 cm. ölçülerinde ve bezemesizdir.

Sütun başlığının bezemesiz ön yüzünde yivleri üç kıvrımlı iki volüt bulunur. Volüt çanaklardan çıkarak yumurtaya uzanan palmet bezemeleri, dört yapraklıdır ve yumurtalarının bir bölümünü örter. Palmetler uzun, hacimli, kalın ve geniştir. Ion kymationu beş tam yumurta biçiminde biçiminde bezenmiş ve üstten kesilmiştir. Yumurta uçları sivridir. Bu özellik Roma Dönemi itibariyle tercih edilen bir bezeme yöntemidir. Çanaklardan bağımsız, derin ve plastik görünümlü yumurta motifleri; uzun, sivri ve keskin bir formda verilmiş ve *kanalisle* sınırlandırmıştır. Yumurta çanakları bir ok motifiyle birbirinden ayrılmaktadır. Yumurta bezemeleri tam bir oval şeklini almadan yumurtaların üst kısmı düz bir hat halinde sınırlandırılmış, dolayısıyla *kanalis* alt çizgisi düz bırakılmıştır.

Abakus ve *kanalister* ise düz ve bezemesizdir. Düz ve bezemesiz *abakus* hemen her dönemde görülebilen, kentten kente, ekonomik duruma ve ustaların tercihlerine göre değişebilen bir uygulamadır¹⁸⁹⁵. İÖ 1. yüzyıldan itibaren görülen bezemesiz *abakus* tipi, Tralleis başlığında da görülür.

Sütun başlığının yan bölümü incelendiğinde *polster* yastıkları bezemesizken, orta bölümde *balteusta* sınırlandırma bantları¹⁸⁹⁶ kullanılmıştır. Ortada kalın bant ve

¹⁸⁹⁴ Tralleis ve Nysa'daki benzerleri için bkz. Paljakov, 1989: 102, No. 101; Thyateira ve Smyrna'daki benzerleri için bkz. Petzl, 1982: 175, No. 408-409; Kyzikos örneği için bkz. Schwertheim, 1980: 10, No. 22.

¹⁸⁹⁵ Söğüt ve Gürsoy, 2016: 753.

¹⁸⁹⁶ Bingöl, 1980: Lev. 16, Kat. No. 317., Lev. 19, Kat. No. 315.

kenarlarında onu sınırlandıran ince bant vardır. Yan yüzlerin tipoloji ve formu, Attika tipi bezemeyi yansıtmakta, Attika tipi sütun başlıklarının yan yüzlerinde bezemesiz *polster* üzerine *balteus* bölümü eklenmektedir. Başlığın boyun bölümü yivlidir.

Başlığın ön yüzünde *ekinus* bölümünde yer alan beş yumurtalı *ekinus* düzenlemesi, Arkaik Dönem'de ortaya çıkmışsa da uzunca bir dönem kullanılmıştır. Bu durumla ilgili coğrafi, dönemsel ya da yapısal bir sınıflandırma yapmak mümkün değildir. Beş yumurtalı *kymation* uygulaması, İÖ 4. yüzyıldan başlayarak Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde de görülür¹⁸⁹⁷. Köşelerde, volütlerden sarkan ve ion *kymation*larını saran palmet motifi üç yapraklıdır ve *kymation* geç dönem özelliği olarak uzundur. Ayrıca ion *kymation*unda görülen sivri uçlu yumurtalar Roma Dönemi özelliğidir¹⁸⁹⁸. Üç yapraklı palmet bezemesi dönemsel bir özellik göstermemekle birlikte yaprakların işlenişindeki kalın hatlar erken dönemlerde karşımıza çıkmayan bir özelliktir. Yumurta çanaklarını bölen sivri uçlu ok motifi de Roma Dönemi'nde karşımıza çıkan bir özelliktir. Ion *kymation*unda yumurtaların uzun ve sivri işlenmesi yumurta çanaklarının altta geniş ve yukarı bölümlerde içe doğru kavis alması İS. 2. yüzyıl ortalarının etkisidir. Sütun başlığının mevcut yan bölümünde karşılaşılan bezemesiz *polster* yastıklarına ion sütun başlıklarında sıkça rastlanır. Sütun başlığının yan bölümüne bakıldığında Attika tipinin tüm özelliklerini görülür. Bezemesiz *polster* yastıkları üzerine sınırlandırma bantları ile bezenmiş *balteus* bu tipe özgüdür. İÖ 1. yüzyıldan, İS 4.-5. yüzyıllarına kadar, Attika tipinde *balteus* bölümündeki sınırlandırma belirleyici özelliktir. *Balteus* kısmında görülen ortadaki geniş bant bezemesini sağ ve solda sınırlandıran bant bezemeleri, Attika tipinde İS 2.-3. yüzyıllarda görülür¹⁸⁹⁹.

Tralleis örneğinin yan yüzüne benzerlik gösteren sütun başlıkları, Miletos ve Metropolis'te karşımıza çıkar. İS 2. yüzyıla tarihlenen Miletos örneği¹⁹⁰⁰, Tralleis örneği gibi Attika tipindedir ve *balteus* bölümü sınırlandırma bantlarıyla bezenmiştir. Benzer tipteki Metropolis¹⁹⁰¹ sütun başlığı ise Antoninler Dönemi ile İS 3. yüzyıl arasına tarihlenir. Bezeme ve form açısından yapılan incelemeler sonucunda Tralleis örneği, İS 2. yüzyıla tarihlenir, Platform Mezar ile çağdaştır.

¹⁸⁹⁷ Bingöl, 1980: 26-30.

¹⁸⁹⁸ Karaosmanoğlu, 1996: 60.

¹⁸⁹⁹ Bingöl, 1980: Lev. 22. Kat. No. 209, 284, 301, 308, 313, Lev. 23, Kat. No. 314.

¹⁹⁰⁰ Bingöl, 1980: Lev. 22. Kat. No. 209.

¹⁹⁰¹ Arslan, 2015: Kat. No: 8 / Foto. 8a / Lev. 8, Çiz. 8 a-b.

4.4.4. El Parçası

Tralleis Batı Nekropolü'nde bu başlık altında değerlendirilen tek örnek (Kat. No: 386) *Dromoslu Oda Mezar*'ın girişinde bulunmuştur. Orta gözenekli beyaz mermerden yapılmış bir lahite ya da heykele ait sol el parçasıdır. Bu el parçasının yazıtta bahsi geçen heykele ya da lahite ait olduğu, dolayısıyla Platformlu Mezar ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Bilek, işaret parmağı, yüzük parmağının bir bölümü ve iç kısımda kalan başparmak kırık ve eksik ele geçen el parçası avuç içinde bir nesneyi kavrar şekildedir. Kalın ve uzun yapılan parmaklarda tırnaklar işlenmemiştir.

Iasos'da¹⁹⁰² benzer bir örnek bulunmuştur. Iasos örneği Tralleis örneğinden farklı olarak sağ eldir. İS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen¹⁹⁰³ Iasos örneğinin bir kılıcın kabzasını koruyan silindirik nesneyi tutulduğu var sayılır. Nekropollerde ele geçen bu tür heykellere ait parçalar, hatıra amaçlı heykel dikimi ile ilişkili değerlendirilir. Tralleis örneğinin de bir mezarla, olasılıkla da platform mezarla bağlantılı olduğu düşünülebilir, bu nedenle İS 2. yüzyıla ait olmalıdır.

¹⁹⁰² Angiolillo ve Berti, 2019: 59, Fig. 12.

¹⁹⁰³ Angiolillo ve Berti, 2019: 42.

5. BÖLÜM

5.1. ANTROPOLOJİK DEĞERLENDİRME

Tralleis Batı Nekropol alanında yapılan kazı çalışmalarında, Antropolog Prof. Dr. Yaşar İşçan Başkanlığı'ndaki bir ekip tarafından hazırlanan antropolojik raporlar, hiçbir ekleme yapılmadan tez çalışmasındaki mezar tiplerinin sırası göz önüne alınarak, aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Kline 1 (Plaka Üzeri)

Muhtemelen bir erkek. Humerus küçük kısa olmasından dolayı çocuk olabilir. Diğeri daha iri bir kişi femur baş çapı 45 mm. Yetişkin olanın kemikleri kısa fakat yapılı. Bozulmuş bir iskelet en az iki kişi.

Kline 2 (Levha Üzeri)

Muhtemelen kadın. Baş güney kuzey yönünden vertebralar güzel görünüşlü. Üst yüzeyi çürümüş içerde sadece sünger doku kalmış. Vertebralar iyi muhafaza edilmiş. Vertebraların iki tarafında humerus ve ön kol kemikleri uzanıyor. Pelvis kısmı bloklar arasından dökülmüş.

Kline 2 (Taban Üzeri)

Birçok iskelet parçası bulundu. Tahminen erişkin iki kişiye ait. Kafatasına ait occipital bölge tam, kafatasına ait kemikler parçalı şekilde. 11 adet karışık halde bel, sırt ve boyun omuru bulundu. Pelvise ait parçalı kemik ele geçirildi. Birçok kırık kaburga parçası var. 3 tam timpanik bölge. 10 adet ayağa ait talus ve calcaneus kemikleri mevcut. Ayağa ve ele ait tarak ve falanksler bulunmakta. 1 adet kırık humerus parçası, 1 adet radius, 2 adet ulna ve çok parçalı uzun kemik kısımları bulunmakta. 1 adet insisi ve (kesici diş), 1 adet PM, sağ parçalı mandibula (alt çene) ve kırık damak kemiği bulunmakta.

Kline 3 (Levha Üzeri)

A

Olasılıkla erkek. Baş tamamen çürümüş. Muhtemelen el karna doğru bükülmüş. İki humerus ön kol kemikleri kalça kısmı mevcut femurun orta eni 29 mm., AP'si 30 mm. dir.

B (Duvar Kenarı)

Cinsiyeti belirlemek zor. Belirleyici yerler kırılmış. Erkek olabilir.

İkisi de başı güney, ayakları kuzeyde uzanıyor. Güney başı kuzey ayakları bütün gömülerde olduğu gibi insitu. Femurların yan yana uzanmasından birbirine daha paralel. Eller göbeğe doğru bükülmüş. Cinsiyet farkı gözetmiyor.

Kline 3 (Taban Üzeri)

Femur başının büyüklüğünden ve mandibulanın gelişmişliğinden olasılıkla ergin erkek. Tam olmayan iskelet. Parçalı alt çene kırık, diş parçaları var. Kanin diş kökü içinde taç kısmı ve gövdeleri yok PM1 ve PM2 kırılmış kök içinde. M3 gömülü çene içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca M2 ve M3 2 tane canin 1 tane el tarak kemiği. Sol mandibula parçası üzerindeki 1 canin, 1 PM. Antemortem (ölüm öncesi) diş kaybı var. M1 ve M2 bulunmakta. Radius alt ucu, el ve ayak tarak kemikleri mevcut. Bileğe ait susam kemikleri bulunmuştur. 1 tam ulna kırık humerus, distal humerus, kırılmış uzun kemiklere ait küçük parçalar mevcut. Kafatasına ait çok parçalı küçük kısımlar bulunmuştur. Omurlara ait kemiklerin sadece gövde kısımları mevcut. 1 femur baş, 2 humerus başı, çok sayıda kırık kaburga kemikleri bulunmuştur.

Kline 4 (Levha Üzeri)

A

Syatic çentiklerden dolayı kadın olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde yatış tarzı ön kol kemikleri karına doğru uzanmış sağ ve sol humerus var.

B

Olasılıkla kadın. Genel bir iskelet var. Güneyden kuzeye doğru uzanmış. Kafatası tamamen çürümüş. Kemikler tamamen toz halinde. Vertebra kalçaya kadar iniyor. Kalça kemiği ve bütün kemiklerin uç kesimleri çürümüş. İki tane humerus belli radius ve ulna yerinde aşağıda bacaklar ve ayak kemikleri uzanıyor. Görüldüğü üzere vücut uzunlamasına yatmış eller karın üzerinde bükülmüş.

Kline 4 Güneybatı Köşe Urne (Plaka Üstü)

Olasılıkla ergin bir erkek. Çok güzel yakılmış diğerlerine göre yanık kemik sayısı çok daha fazla. Krime edilmiş kalıntılar orta yaşlı erkeğe ait. Vertebralarda bilhassa L4 de strese bağlı belirgin osteofitler var. Femur ve humerus başları ortalamadan çok daha büyük gayet gelişmiş mastoet prosesi var. Hemen hemen tüm kemikler mevcut ancak çok fazla parçaya bölünmüş. Tüm premolar dişlerine ait kökler mevcut. 3 tane azı dişine ait kök bulundu. Büyük ihtimalle ikisi maksillaya 1.si mandibulaya ait. Maksillaya bakıldığında sol PM2'nin ölüm öncesi kaydedildiği anlaşılmıştır. Ayakları kalçada flex yapılmışa benziyor kremasyon bu şekilde yapıldığından yanan kemiklerin çoğu (kalçada ve ayak bileği kemikleri peviz distal tibia ve fibula ayak metatarsalleri) fetüs pozisyonundadır.

Kline 4'ün Güneyi'ndeki Bölme (1 No'lu Urne)

Bir kişiye ait bu iskelet parçaları. Kemiklerin yapılı olmasından dolayı olasılıkla erkek. Kafatası sağlam ve tüm çekildi. Kemiklerin çok fazla çatlağı var. Üstün bir bölümü kırık. Uzun kemiklerdeki bazı ölçüler şunlardır.

Sol humerus başı çapı 47 mm.

Min gövde 19 mm.

Max gövde 20 mm.

Sağ humerus baş çapı 50 mm., min. Max. gövde mevcut değil. Sağ humerusun distal ucunun genişliği 63 mm.

Sağ femurun epifiz genişliği 84 mm., sol distal genişlik genişlik 80 mm., AP genişliği 31 mm., Transvers genişlik 29 mm. dir.

Tibia, AP 38 mm. Sağ transvers 26 mm.

AP 37 mm, Transvers 25 mm., proksimal 79 mm., sol distal genişlik 50 mm.

2 Pelvis Parçaları sağlıklı eklem problemi yok.

	Ant. Height	post. Height	mid. Sahaft gen.
L2	26	27	40
L4	25	22	-----

Kafatasının ön yarısı oldukça iyi korunmuştur. Maxilla ve dişlerin rengi enteresan olup nadir görülen bir grileşme vardır. Mandibula parçası ön dişler mevcut. (sağ I2-1, sol I1-2, canin) diler oldukça temiz. Mineler çatlayıp kopmuş.

	BL	MD
Alt sol P 1	7.0	11.2
C	6.6	----
I2	4.7	5.4
I1	5.4	4.4
Sağ I1	4.3	----
I2	5.7	5.7

Kafatasının ön yarısı mevcut en güzel rezerve olan kafatası.

Dişler

Antemortem kayıp sağ M3, sağ M2, Sol M1. Mevcut dişler sağ M1, P1, P2, C, I1, I1, I2, C, P1, P2, M2, M3. dişler arasında çok gelişmiş travma vardır. (polidiestema). Bilhassa sağ C-I2, I1-I1 arasındadır. Dişler oldukça aşınmıştır. Dişlerin aşınmasına göre daha çok balık yedikleri düşünülüyor. Aşınma buca lingual yöndedir. Bütün dişlerde aynı şekilde aşınma vardır. Süturlara ve dişlere bakılarak 25-30 yaş arası olduğu söylenebilir.

Kline 4'ün Güneyindeki Bölme (2 No'lu Urne)

Urne içinde büyük ve kalın kemik parçaların bağlı olarak bir erişkine, gelişimini tamamlamamış ergen dişlerine (çocukluk dişleri çıkıp yeni dişleri çıkmaya başlamış.) bağlı olarak 5-8 arası yaş grubuna konulacak bir çocuğa, küçük kafatası ve ince kemiklere bağlı olarak yeni doğana ait üç insan iskeletine ait kemik parçacıkları tespit edilmiştir. Ağız kenarı ve gövdeden kırılmış urnenin üst seviyesine küçük kemik parçaları ele geçti. Kumul bir toprak yapısı mevcut. Yanık özellikle diş kısmında yoğunlaşmakta. Urnenin ağız kenarından çıkan kemikler dibe kadar gömülmez. Kalın toprak tabakasından sonra diş kısmında kemik parçaları yanık ve dağınık (karışık) olarak saptanmıştır.

Kline 4'ün Güneyindeki Bölme (4 No'lu Urne)

Olasılıkla 50'sinde bir kadın. Herhangi bir sağlık problemi yok. Vertebraları gayet iyi. Parçalanmış urnenin içinde oldukça nemli yakılmış bir iskelet bulunmakta. Yanma derecesi 600-1000 arası. Kemikler çatlamış ve bükülmüş, eğrilmiş. Hemen hemen bütün kemikler çeşitli durumda muhafaza edilmiş. Eksik kalan kısımlar arasında mandibulanın sağ yarısı, maksilanın hepsi ve bütün dişler var. Eldeki mandibulada sol yarımda. M1 antemortem kaybolmuş ve yeri iyileşmiş. M2 v M3'ün alveolları mevcut. P2'nin muhtemelen sadece köke kadar diş aşınması vardır. Kökte institu halinde yerini bulmaktadır. Sol tarafta ise antemortem kayıplar arasında yine aynı dişler var. (M3, M2, M1, P2, P1). Mandibula yanmış ve büzülmüş ise de ebadı belirlenebilir. Min. Ramus genişliği 30 mm., Max. ramus genişliği 35 mm. dir. Corpus kalınlığı 11 mm. dir. Mandibula oldukça küçüktür. Kondüler yükseklik ise 53 mm. dir. Frontal kemik ve bunla eklem yapan burun kemiği de korunmuştur. Burada metopik sutur hala açık halde görülmekte. Bu bir anomali görünümüdür. Occipital kemiğinin kabın içindeki beyazımsı görünümü muhtemelen yanan kemiklerin daha tam soğumadan kabın içine yerleştirildiğine işaret etmektedir. Böylece sıcaklığın etkisiyle kabın renginden de görünümü olmuş. TMC gayet sağlıklı, suturları genç yani kaynaşmamış, erken yaşta dişlerini kaybeden birileri olabilir. Vertebraları sağlıklı, uzun kemiklerde tipik yanma ve çatlama izleri belirmiştir. Sacrum ölçüleri genişlik 107 mm., S1 genişliği 46 mm., S1 derinliği 28 mm., lumbar vertebranın ölçüsü T12'de anterior corpus yükseklik 17 mm., posterior corpus yük. 22 mm. dir.

	Ant corpus Yük.	Post corpus Yük.	Mid. Corpus Gen.
T12	17 mm.	22 mm.	32 mm.
L1	19 mm.	25 mm.	34 mm.
L2	23 mm.	26 mm.	35 mm.
L3	25 mm.	25 mm.	40 mm.
L4	23 mm.	21mm.	40 mm.
L5	25 mm.	19 mm.	----

Belli ki sırtında problemi olan birisi hafif beli eğik. Kalçada bir S var. Kamburumsu bir durum. Sırt duruşu ve olmayan dişlerden anlaşıldığı kadarıyla yoğun çalışmış birisi olduğu düşünülmekte.

Kline 5 (Plaka Üstü)

A

Baş batı, ayak doğu taraftadır. Tam bir iskelet yanında ki tane humerus var. Arasında Vertebra sütun uzanıyor. İki femur parçaları uzanıyor. Diz tamamen çürümüş ama diğerlerinden daha iyi prezerva olmuş. Tibia ve ayak bileğine geldiği ya da sınırını belirtiyor. Muhtemelen ayak bilekleri bükülmüş. 146+10 cm. 156 ort. Cinsiyeti muhtemelen kadın femur başı çapı 25 mm. dir.

B

Olasılıkla erkek. Doğu batı doğrultusundadır. Herhangi bir flex yok. El biraz daha bariz olmakla beraber karnın üzerinde duruyor. Kafa kalça ve epifiz bölgelerinde fazla çürümüş. Femur başı 47 mm. görülüyor.

Kline 5'in Güneybatı Köşesinde Yer Alan Urneler

Kalıntılar yandıktan sonra urnenin içerisine koymuşlar. Krime edilmiş kalıntılar 5-6 cm. tabaka kalıntılar halindedir.

İlk Grup Kemik

1 humerus

1 ulna

1 radius

1 servikal vertebra

1 temporal fossa

1 servikal vertebra

1 kaburga

1 kafa kemiği

Bir çok diğer küçük kemik

İkinci Grup Kemik

Bir çok çatlamış kranial parça

1 femur

1 humerus parçası

1 femur başı

1 humerus trochleası

1 petrosa kemiği

1 servical vertebra

1 sağ femur başı

Femur başı küçük olduğundan kadın olduğü düşünülüyor.

Üçüncü Grup Kemik

1 humerus başı kadın olacak kadar küçük

1 mandibula

1 servikal vertebra

Lumbar vertebra eklem çıkıntısı yok parietal çatlamış asetabulum

Kafatası kemik parçaları (göz kısmı)

Pubic kemiği (22-23 yaş muhtemelen 1 çocuğu olmuş)

1 sağ proksimal tibia

Bir çok kafa kemiği

Trakal kemikler

Dördüncü Grup Kemik

Oldukça genç asetebulum, distal tibia, axis kemiği, çok çatlamış büzülmüş tibia, torakal vertebra, frontal kemik, 1 patella (sol), 1 occipital kondül kısmı birkaç kaburga kemiği.

Beşinci Grup Kemik

30'lu yaşlar sonunda bir kişi. Sacrum, servical vertebra, torakal vertebra, 1 tane humerus başı, 1 tane tibia, kalkanus, bir çok kosta, 1 pelvis pubic kemiği, 1 tane torakal vertebra, distal femur, 1 tane torus, 1 tane distal tibia, 1 tane sacrum ve kalkanus bulunmuştur Sol maxilla mevcuttur. 2-3 post mortem kayıp, 1, 4, 5 kremasyon sebebiyle pulası patlamış M1, M2, M3 antemortem kayıptır. Muhtemelen kadın. Lumbar vertebrada gelişmiş osteofitler var. Aynı zamanda lumba vertebranın ortasında schmorls nodları var. Vertebra sutunda stresin olduğu görülüyor..

Kline 5 (Niş İçi)

1 sürekli II sadece taç, 1 M2 sadece taç, 1 PM sadece taç, 2 tane yanmış, az aşınmış PM vardır. (Bir alttan, bir üstten). 1 tane femur başı 45-47 mm kadar, 1 tane fibula proximal ucu, 1 tane sağ distal humerus, 2 tane proximal radius. Bir çok falanks kemikleri 1 tane distal ulna, scapulanın acromion kısmı, 41 tane aşık kemiği bu aşık kemiklerinin bir kısmı modifiye edilmiş. Bir tanesinde modifiye edilmiş taraf aç tarafı. Bir aşık kemiğinin 4 yüzü vardır. Geniş olan aç, şişman olan tok, kenar düz ve tutturması zor olan eşek ve yine kenarı çökük bey kısımları vardır. Modifiye edilen kısımlar genellikle aç kısımlardır. Diğer bir aşık kemiğinde çapı 10 mm. kaslar büyüklüğünde delik açılmıştır. Yine başka kemikte aşık kemiği tok yüzü dümdüz edilmiş başka bir aşık kemiğinin ortasında 3 cm. delik açılmış muhtemelen taşımak için sığıra ait olabilen aşık kemiğinin tek tarafı düzlenmiş. 1 ve 3 No'lu kemikler (ortaları delik) belki küçük bir koyuna aittir. Erkek olduğu sanılan bu kişi ergendir. Herhangi bir kemik travması ve anomalisi görülmemiştir. 4 tane metakarpal, 9 tane flanges bulunmaktadır. Bu kişilerin epifizleri kaynaşmıştır.

Taş Sanduka Mezar 1

Taş Sanduka Mezar 1'den çıkarılan kemikler vücut kemiklerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Kafatasında iki parietal kemiğin birleşimiyle kafatası tavanı oluşturuldu. Timpanik halka her iki tarafta da mevcut. Yine kafatasına ait küçük parçalar bulunmuştur.

Kafatası suturlarına bakılırsa genç bir bireye ait olduğu düşünülmektedir. Suturların kaynaşması yeni başlamakta. Femur başının çapı 45 mm., olup muhtemelen erkek bireye ait olduğu düşünülmektedir. Sacrumun üst kısmı, her iki humerus, fibula, ulna kemiklerini parçaları bulunmakta. Omurların büyük çoğunluğu var omurların arasında strese bağlı delikler mevcut, muhtemelen ağır bir işle meşgul olmuş. Birçok vertebra parçası, el ve ayağa ait tarak kemikleri bulunmaktadır. Kemiklerde herhangi bir patolojik olgu ile karşılaşılması. Tibiada ezilme var muhtemelen mezar içerisine biriken toprak yığınlarının baskısı sonucu olduğu düşünülmekte.

Taş Sanduka Mezar 2

Herhangi bir kemiğe rastlanmadı. Muhtemelen daha önceden tahrip edilmiş.

Taş Sanduka Mezar 3

Bilgi vermeyecek ölçüde kemikler ele geçti.

Situla Mezar 1

Bilgi vermeyecek ölçüde küçük kemikler ele geçti.

Situla Mezar 2

Doğmuş bir cenin. Ancak ya doğarken ölmüş doğduktan hemen sonra da ölmüş olabilir. En kötü ihtimalle 8. ya da 9. ayda anne karnında öldü. Cinsiyet tahlili yapılamaz. 4 molarin hepsi mevcut. Sol 1 mandibula parçası üzerinde 2 tane süt molar dişleri var. İkicisi muhtemelen sağ molar diş ancak yerinde değil. Muhtemelen bir kanini var. Kaninin tacı yeni olabilir. Bir tane ufak muhtemelen üst çeneye ait molar dişi var 2 tane insisiv (kesici diş) var. Bunların mineleri oldukça tamamlanmış ama halen gelişimini bitirmemiş.

Situla Mezar 3

Mezarda iki kişiye ait kemik belirlenmiştir. Bir çocuk yeni doğmuştan biraz daha büyük (1 yaşında yok) kemik azlığı nedeniyle anne karnında da olabilir. Yani cenin. Kemik parçaları arasında bir tanesi scapula çeşitli vertebra. Scapula 2 adet kafatası kemikleri arasında parietal kemiğinden başka korunan bir parça yok.

Situla Mezar 6 A

Situla şeklindeki mezarda çıkarılan parçalar arasında dişler yoğunlukta bulunmakta. İki situlanın ağız kısımları birbirine dayanarak bir çocuk mezarı oluşturulmuş. Vücut bütünlüğünü oluşturan birçok kemiğe rastlanmadı. Çok sayıda diş ele geçirildi. Dişler arasında 4 molar, 4 premolar, 2 canin, 2 insisive bulunmaktadır. Dişlerde herhangi bir sürtünme yüzeyine rastlanmadı. Bu da bize dişlerin kullanımda olmadığını düşündürmekte yaş için de 6 yaşından küçük bir çocuk olabileceğini düşündürmekte. Ele geçirilen diğer kemikler ise az sayıda kırık uzun kemik parçaları olmuştur.

Situla Mezar 6 B

Çok az sayıda kemik ele geçmiştir. Kemiklerin büyüklüğünden muhtemelen çocuğa ait olduğu düşünülüyor. 1 tane kanin dişi, el parmak ve 2 tane tarak kemiği mevcut. Diğer kemikler kırık ve uzun kemiklere ait. Dişinde herhangi bir sürtünme yok. 6 yaşından küçük olduğu düşünülüyor.

Amphora Mezar 1

Toprak içerisinde oldukça sertleşmiş infant fetuse ait 5 uzun kemik bulunmaktadır. Toprakla kemik iyi muhafaza edildiği için kemikler ayrılamamıştır. Doğuma yaklaşmış ya da doğmuş, femur 70 mm., tibia 65 mm. dir. Bir fetüs başı eni 91 mm. dir. Kemiğin kafatasının sadece üst kısmı frontal rezerve olmuş ve çamurla betonlaşmış bu nedenle daha detaylı araştırılmalıdır.

Amphora Mezar 2

Yapılan araştırmada herhangi bir kemik rastlanmamıştır. Muhtemelen bir cenin ya da yeni doğmuş bir bebek.

Amphora Mezar 3

6-7 arasında bir çocuk. Tek kişi. Ön dişleri ve kanin kısmen tahribata uğramış. Arka dişlerde kökler 1-2 mm. kadar büyüme göstermişler. Premolerlerin 4'ü mevcut fakat sadece bunların da taç ya da mine kısmı mevcut. Elimizde toplam 11 diş var. Süt dişleri tamamen çıkmış. Birinci moların üstünde küçük çürüğü var. Kemiklerde çok fazla eksik var. Olasılıkla tahrip olmuş.

Urne Mezar 1

Muhtemelen küçükbaş hayvana ait kemik parçaları.

Urne Mezar 2

Kırılmış urnenin içinden toprak karışımı kemik parçalarına rastlanmıştır. Olasılıkla 25-35 yaşlarında bir kadın. Kemikler diğer urnelerde olduğu gibi yanmış durumda. Çok küçük parçalara bölünmüş tanımlanmaz durumda kemik parçaları ortaya çıkmıştır. Tanımlanabilen parçalar ise kafatası parçaları, uzun ekstremite kırık parçaları mevcuttur. Erişkin bir bireye ait olmalıdır. Yanma işlemini belirten dişler ele geçirilmiştir. 1 PM, 1 İnsisive olmak üzere ikisinde yüksek ateşe maruz kaldığının göstergesi olan dışa doğru patlama belirtisi vardır.

Urne Mezar 3

Urnenin kapağı açıldıktan sonra krime edilmiş insan iskelet parçalarıyla karşılaştırıldı. Çıkarılan parçalar temizlendi. Aşırı şekilde yanmış olan kemik parçaları tanımlanmaya çalışıldı. Birçok omurga parçaları, kafatası parçaları kırıklı, aşırı şekilde yanmış, 2 humerus başı, 1 femur başı, 1 radius parçası, uzun kemikler, 1 PM, 1 İnsisive, diş, el tarak kemikleri, 1 scapula, 2 tane ramus parçası, 1 femur distal tarafı, Pelvise ait parça tanımlandı. Çıkan parçalardan cinsiyet için erkek olabileceği düşünülmekte.

Urne Mezar 4

Olasılıkla ergin bir kişi. Urne içindeki toprak temizlendikten sonra aşırı şekilde krime olma nedeniyle, kemiklerde çatlama ve parçalanmaya rastlandı. Tibia distal uç, farklı tibia proximal, birçok vertebra gövde kısımları, radius proximal uç, kaburga parçaları, humerus başı, talus, calcanus, ayak tarak kemikleri, kafatasına ait kemik parçalar, kırık fibula parçası bulundu. Dişlerden 1 adet molar, 2 adet PM, 1 tane Canin, 2 insisive ve kırık parçalar var. Yanma nedeniyle dişler patlamış.

Urne Mezar 5

Genç bir bireye ait. Urnenin içerisinden çıkartılan kemik parçaları ayrılarak dizildi. İçinde krime edilmiş parçalar bulundu. Tanımlanabilen kısımlar arasında her iki distal femur ve kaputları, her iki tibia proksimal kısımları 2 ulna distal, 2 talus mevcuttur. Omurgalardan birçok parça ele geçirildi. Her iki taraf humerus kaputu, ön kola ait sağ ve sol radius

parçaları, çok parçalı uzun kemik, 2 patella, birçok ayak ve el parmak tarak kemikleri, kafatasına ait geniş kemiklere rastlandı. Vertebraya ait kırık parçalar Pelvise ait kısımlar ve sakrum bulunmuştur. Mandibulaya ait kısımlar mevcut. Dişlerde yama özellikleri gösteren patlak görünüm vardır. 4 insisive, 4 canin, 1 PM bulunmuştur.

Çatı Kiremitli Mezar 1

Yetişkin bir kadın. Tıknaz. 20-25 yaşlarında kemiklerin çapları ve gövdesinin eni, boyu kadın görünümünde olduğunu gösterir. Ufak tefek. 2 molar 2 de premolar diş mevcut. Loose (yani dişler yerinde değil) bu dişlerin hepsi üst çene M2 ve M3 dişleri. Diş aşınması az hala M2 dışında 2 dentin görünmüyor. M3 de aşınma yok denecek kadar az. M2'nin bukkalingual ölçüsü 12 mm. ve mezodistal 10.1 mm. M3'ün mesodistali 10.8 mm. 2 tane premolar var. Dentipolazisi var. Ölçüleri PM1 BL 6.2, MD 8.4, PM2 BL 6.1, 8.5. kafa kemikleri oldukça hasara uğramış. Sağ femur orta gövde AP 20, transvers 21., sol femur orta gövde AP 21, transvers 22. tibiadan herhangi bir ölçü alınamıyor. Kafatası suturları açık hiçbir kaynaşma yok. Sol temporal kemiğinde herhangi bir eklem ya da üç kulak çıkıntısı yok. Kırık bir atlas parçası var. Krime edilmiş bir kemik var. 2 beyaz yanmış kemik bulunmaktadır. Distal humerus parçası var. Scapulanın acromion kısmı var. 1 adet mandibular kanin sağ var. Bir adet fibula var. Minimum gövde ölçüleri Humerus sol 11 mm, maximum gövde ölçüleri sol 15mm.

sol

Kanin MD 7.2, BL 7.32.

M2 MD 11.5 BL 11.1

M3 MD 10.00 BL 9.4

2 tane üst premolarlar mevcuttur. M1 deki korpus kalınlığı 12.5 mm., sol mandibular parçada insisive 1'den insisive 2'ye kadar tüm dişlerin taç kısmı kırılmıştır. Kanin M2 ve M3 institütüdür. Mandibulanın sağ tarafı kırık ve kaybolmuş.

Çatı Kiremitli Mezar 2

25-35 yaşlarda bir kadına ait. Bir kafatası ezilmiş halde (toprak içinde ezilmiş) bir maksilla parçası 2 küçük azı dişi ile birlikte korumuş. 20 cm. kadar büyüklüğünde humerus var. Bir çok kemiklerin suturları var. Suturlar hepsi açık halde kaynaşmamış. Bunlar da yani

genç olduğunu gösteriyor. Sağ parietal kemiği en büyük kafatası parçası. İki azı diş var ikisi de oldukça aşınmış ayrıca diş mine yüksekliği PM1 4 mm. kadar. İkincisi PM 2, 4-5 m. kadar. Orta gövde minimum 19.3 mm., max 19.3 mm. dir. Cinsiyet belirgin değil.

Çatı Kiremitli Mezar 3 (Köpek)

Erişkin bir köpek. Ancak çok büyük değil. Mandibula uzunluğu 125 mm., mandibula genişliği 70 mm., kafatası genişliği 120 mm., kafatası boyu 172 mm.. dir. Sol kanin ucu kırılmış dişler fazla aşınmamış ergin ama genç ergin değil. 2 pelvis kemiği mevcut. 2 femuru var. Tibiası var. Vertebraların bir kısmı var.

Çatı Kiremitli Mezar 4

İskeletin alt ekstremitesi korunmuş, iki tane uçları kırılmış tibia. İki tane uçları kırılmış fibula var. Sol ayak baş parmağı mevcut. Sol topuk mevcut. Bir kadına ait. Tibianın AP 31 mm., Trasversi 21.5 mm., Sol tibianın çevresi 76 mm. dir. Kadına uygun. Sağ tibia trasversi 21 mm., sağ tibianın çevresi 80 mm. dir.

Çatı Kiremitli Mezar 5 (Kafatası)

Muhtemelen bir erkeğe ait. Diş aşınmasıyla yaşının 30 civarında olduğunu düşünebiliriz. Herhangi bir diş patolojisi yok. Diş büyümesi, hipoplazi gibi. Kemik erimesi yani periodental hastalığın dental hastalığın başlangıç izleri var. Dişlerde hafif bir üst üste binme var. Bu durumda ağız biraz küçük, dişler ise büyüktür. Sol mandibula oldukça sağlıklı herhangi bir travma yada enfeksiyon yok. Tüm dişler çıkmış durumda erişkin bir insan. Hiçbir diş eksik değil. Sert beslenmeye bağlı aşınma var. Bütün 20'lik dişleri çıkmış. Dişlerde pit caries var. Peridental hastalık gelişmekte. Başka bir hastalık geçirmemiş. Alt 7 numara sağda küçük bir çürük var. Üst sol 7 numarada küçük bir çürük var. Sol temporal ve parietal bölgesinde tahminen 4 cm. çapında bir sopa gibi maddenin izini gösteren bir travma var. Arkeolojik kayıtlara göre bu çöküntüyü yapacak herhangi bir enstrüman iskelet üzerinde ya da yanında yok. Kafatası çok küçük parçalar halinde kalmış. Kafatasına ilaveten servikal vertebraları bulunmaktadır. Yüz kısmı kemikleri çok ince ve narin olması nedeniyle kazı alanında iyi görülmesine rağmen küçük parçalar halinde kırıldığından belirgin değildir. Yüz olmadığı için iyi bir sonuç elde etmek zor.

Çatı Kiremitli Mezar 5 (Vücut)

Erişkin bir insana ait. Yaş başla uyumlu yani 30'lu yaşlar bütün epifizler kapalı yani erişkin kemik genişlikleri ve çevre ölçüleri erkeğe daha çok benziyor. Boyu orta uzun arası 1.65-1.70 m. arası. Herhangi bir gözlenen travma belirtisi yok. Ölümüne sebep ne enfeksiyon ne de travma işareti yok. Muhtemelen daha önce bahsedildiği gibi başındaki eziklik ve çöküntü mortalite olduğunu söyleyebiliriz. Pelvis ve aşağısı eksik bütün kemikler kırılmış durumda. Ancak gövde ölçüleri alınabilir. Üst kemiklerden mevcut olanlar epifiz uçları, kırık radius ve ulna, humerus, scapula, köprücük kemiği mevcut.

Çatı Kiremitli Mezar 6

Birçok kranial kafatası parçaları halinde mevcut. Sadece institu olmayan 5 molar işi mevcuttur. Alt ve üst parçaları eksik. Vertebralardan da hiçbir şey yok. Ama femur humerus ve tibia kırık da olsa mevcut. Dişlerin hepsi büyümüş bu durumda ergin ve 30 yaş civarında. Minelerde hafif aşınma var ama M3 ün birinde hiçbir aşınma yok. Diş yüzeylerinde ikisinde de çok kırıklar var muhtemelen kadın. Kemik ölçümleri bu düşünce ile uyumlu. Humerusun proksimal yarısında bir çok kemirme izleri bulunmaktadır fakat fare kemirmesi kadar ince yapılmamıştır. Ancak mutlaka bir kemirme var fakat bu fare değil.

M1 BL 10.2, MD 12.2.

M2 BL 11.4 MD 11.5

M2 BL 108, MD 11.4

M3 BL 10.6 MD 10.2

Sol temporal parçada mandibular fossada herhangi bir eklem problemi yok. Her ne kadar 2 tane ishium kemiği varsa da cinsiyeti belirleyen kemik yok. Mandibulanın ramusu mevcut ama dikkat çekici değil.

Çatı Kiremitli Mezar 7

Sağlıklı bir erkek. Ancak bütün kemikler kırık halde en büyük kemikler sağ ve sol tibia, sağ fibula sal talus parça halinde mevcut. Sol tibia AP 38 mm., transver 26 mm., sağ tibia Ap 40 mm., transvers 27 mm., sağ tibia çevresi 110 mm., sol tibia çevresi 103 mm., üst ekstremiteden bir sağ ulna, üst ekstremiteden bir distal femur ucu mevcut. Diğer kemikler daha küçük ve parçaları halinde ya da yok. Kısa boylu, güçlü yapıya sahip erkek. Olgun eklemler yaşlı değil. Çok genç bir adam 25 yaşlarında birisi. Herhangi bir sağlık problemi yok. 2 tane

yerinden çıkmış dişe sahibiz. İki de mandibular. Birinci küçük azı, ikinci mandibular kesici diş. Bu diler iki kişiye ait. Birkaç kranial parçalardan oluşmuştur. Ayrıca bir femur başı ve eklem yaptığı asetebulum bulunmaktadır. Femur başının çapı 48 mm. dir. Bu da erkek olduğuna işaret eder. Ayrıca bir tane mandibular koronoid çıkıntı bulunmaktadır.

Çatı Kiremitli Mezar 8

Cinsiyet belli değil. Kısaya yakın orta boylu bir kişi. 1.55-1.60 m. boylarında. 2 fibulası var. Diz alt kemikler korunmuş. Ancak hiçbirinden ölçü almak kolay değildir. Bu kemikler arasında 1 tane kalkanus, 5 tane ayak tarak kemikleri var.

Çatı Kiremitli Mezar 10

Ergin bir insan olduğu gözlenmiştir. Tibianın yapısı nedeniyle erkek olduğu düşünülüyor. 2 kırık tibia, 2 fibula, kırık uzun kemik parçaları kırık sakrum parçası, 1 beyin omuru, 1 kaburga, 1 ayak parmak, 1 el parmak kemiği buluntular arasında mevcut. 1 PM diş var.

Çatı Kiremitli Mezar 11

Olasılıkla erkek. Kafatasının suturlarının kaynaşmasından dolayı yaşlı bir insana ait olduğunu söylenebilir. Tam bir iskelet formu korunmuş. Yüz kemikleri yok. Kafatasına ait occipital, parietal, temporal, bölgeleri mevcut bulunmuştur. Kafatasında herhangi bir deformasyon yok. Sagittal sutur kapanma işaretleri taşıyor. Diğer suturlar ise birbirine oldukça yaklaşmış. Tam bir alt çene ele geçirildi. Alt çenede tüm dişler korunmuş fakat kanin dişleri kırılmış kökleri mevcut. Femur kemik parçalı, tibialar parçalı, radius, proximal kısmı mevcut, fibula kemiği korunmuş. Sağ scapula (kürek kemiği) ve çok sayıda kaburga kemikleri kırılmış, pevisse ait kırık parçalar bulunmuştur. Bu mezardan çıkan kemiklerde ilginç olarak temizlik yaparken ulnaya ait bir delik gözlenmiştir. Patolojik bir vakaya rastlanmadı ele geçen kemikleri sağlamdır. Mezardan çıkan kemiklere ait olmadığını düşündüğümüz 1 PM, 1 canin diş de çıkmıştır.

Çatı Kiremitli Mezar 12

Olasılıkla erkek. Kafatası birleştirilince ve dişlere bakılınca bu bireyin genç olduğunu, suturların henüz kapanmamasından söyleyebiliriz. Parçalı kemiklere rastlanmıştır. Kafatasında sağ parietal, occipital, sağ temporal, orbitaların tavan kısımları mevcuttur. Alt çene ramus kısımları kırılmış üzerinde postmortem ve antemortem kayıplar bulunmaktadır.

2 insisive, 1 canin, 2 PM, 2 M diş bulunmaktadır. Dışarıda ise 3. M 1 PM 2 insisive mevcut. Kırık uzun kemik parçaları bulunmaktadır. Kırık scapula, kırık kafatası parçaları mevcuttur. Tibiasında kemiği doğasında olmayan bir deliğe rastlanmış.

Çatı Kiremitli Mezar 13

Olasılıkla erkek. 2 tibia kırık parçaları, 1 femur kırık parça, 1 humerus kırık parça, 1 fibula, 1 radius, 1 tarak kemiği bulundu.

Çatı Kiremitli Mezar 14

Olasılıkla kadın. Bunu mezar yanından humerus hizasında bulunan bilezik de desteklemektedir. Kafatasındaki suturlarının henüz kaynaşmaya başlamamasından genç bir kadın olmalı. Kemikler üzerinde herhangi bir patolojik olgu yok. 1 adet femur başı, 2 adet femur distal kısmı, 2 adet tibia proksimal parça, 1 adet tibia parçası, 2 adet humerus distal kırık parçası, 2 fibula, 2 ulna, sacruma ait parçalar, parmak kemikleri, kaburga parçaları, kafatasına ait parçalar mevcut.

Çatı Kiremitli Mezar 15

Olasılıkla bir erkek. Kafatası suturlarının birbirine yaklaşmasından yetişkin olmalı. Çatı kiremitli mezardan çıkarılan kemikler, mevcut bütünlüğü tam sağlamıyor. Sadece uzun kemiklere ve tam bir kafatasına rastlanmış, diğer vücut kemiklerin buluntularına rastlanmıştır. Çıkan uzun kemik parçalarından femur, humerus, tibianın bölümlerine rastlanmıştır. Çıkan kafatasında mandibulaya ait ramus kısımları mevcut. Gövde kısımları bulunmamaktadır. Kafatasında occipital, pariataller, frontal, temporal kısımları mevcut. Kafa genişliği ölçülebilmekte ve 129 mm.'dir. Kafatasında ve ele geçen diğer vücut kemiklerinde herhangi bir patolojik olgu yok.

Çatı Kiremitli Mezar 16

Frontal suturların yuvarlak olmasından, ele geçen alt çenenin ramus kısmında kütlelilik olmamasından, uzun kemiklerin durumundan olasılıkla bir kadın. Suturların durumundan olasılıkla erişkin. Bu mezardan elimize geçen kemikte tam kafatası ve uzun kemik parçaları vertebra parçaları ve humerus başı bulunmaktadır. Mandibulanın ramus kısmı mevcut. Üst çeneye ait kafatası içerisinden bulunan 3 Molar, 2 PM, bulunmaktadır. 1 molar üst çene bölümü içerisinde diğerleri kaybedilmiş şekilde bulunmuştur. Mandibulaya ait parça içerisinde 1 canin, 2 premolar, dışarıda da 1 molar bulunmaktadır. Uzun

kemiklerden femur, humerus, tibia kırık parçaları tanımlanmıştır. Kaburga kemiklerinden de çok azı ele geçmiştir. Kafatasında occipital bölümü dışa doğru çıkık, basık ve bombemsi bir görünüm sergilemektedir. Kafatasında baskı nedeniyle suturlarda ve diğer yerlerde çatlamlar mevcuttur.

Basit Toprak Mezar

Yaş epifizlerin hepsinin kapanmasına ve eklem yapısına bakılarak 30 veya altında olasılıkla bir erkek. Bacak kemiklerinde ezilme var. Sağ tibia kemiğinde büyük bir ezilme olmuş. Sol tibia kemiği sağlam görünüyor. Patoloji yok. Sağ tibia kemiğin AP boyutlu 40 mm., transverde 23 mm., AP 36, transvers 26 mm., kemiklerden solun çevresi 10.5, sağinki yok çünkü ezilme var. Sol femurda AP 31, transvers 29 mm., çevre 98 mm. dir. Dizde bir şey yok. Sadece patella var. Bu mezardan çıkan kemikler parçalı halde. Sağ ve sol humerus kırılmış radius ve ulna üst ve alt uçları kırılmış, tibia femur kemikleri bulunmaktadır. Ölçü alınması zor ve kemikler oldukça bozulmuş. Hiçbir uzun kemiğin uzunluğu mevcut değildir. Boyun averajdan daha uzun olduğu femurdan görülmektedir. Herhangi bir patoloji ve travma görülmemektedir. Sağ tibia kemiği oldukça yuvarlaktır. Yani herhangi bir gıda problemi bulunmamaktadır.

Pithos Mezar 2

Olasılıkla yeni doğmuş bir çocuk. Fazla iskelet parçasına rastlanmadı. Bir adet metakarpal parçası, 1 tane molar süt dişi (taç ya da minesini) var. Kökü daha gelişmemiş.

Antropolojik raporlarla ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak; Prof. Dr. Yaşar İşcan ve ekibi tarafından hazırlanan antropolojik raporlarda, Tralleis'te 2007 yılında Batı Nekropol Alanında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan 39 farklı mezar içinde bulunan farklı cinsiyetlerden 67 kişiye ait iskelet incelenmiştir. Tralleis Batı Nekropolü'ne ait iskeletlerin raporları, tez çalışması kapsamında özet biçimde değerlendirmeye alınmıştır. Buna göre Tralleis Batı Nekropolü'nde *inhumasyon* ile birlikte herhangi bir cinsiyet ve yaş ayrımı gözetilmeksizin bebek, çocuk, genç erişkin, yaşlı, kadın, erkek olmak üzere tüm bireyler için *kremasyon* uygulaması da yapılmıştır. *Kremasyon* gömüler ile ilgili, özellikle de yakma derecesi ve yakma biçimi ile elde çok fazla bilgi bulunmasa da, bazı mezarlarda ele geçen kemiklerin yapısından yüksek ateşte yakıldıkları (600-1000 derece) anlaşılmıştır.

Batı Nekropolü'nde görülen mezar tiplerinden iki mezar türünde *kremasyon* gömüye rastlanmıştır. Bu mezarlar *Dromoslu Oda Mezar* ile nekropol alanında ele geçen urne

mezarlar ve Pithos Mezar 1'dir. Bu mezarlardan *Dromoslu Oda Mezar* içinde 10, nekropol alanında beş urne tespit edilmiştir. *Inhumasyon* gömünün oranı, *kremasyona* göre daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Aynı dönem içinde *kremasyon* ve *inhumasyon* gömünün bir arada kullanıldığı da görülür. Tralleis Batı Nekropolü'nde *kremasyon* ve *inhumasyon* gömünün aynı dönemde görülmesi sosyal yapıdaki çeşitlilikten mi yoksa *inhumasyonun* daha ekonomik olmasından mı kaynaklandığı kesin bilinmez. Gömme biçimlerindeki bu farklılıkları kimileri moda kavramı ile açıklamaya çalışırken, kimileri de dinsel inanışlardaki değişimin işareti ya da kültürel farklılaşmayla açıklar¹⁹⁰⁴. Bununla birlikte, bu çeşitlilikler Tralleis'te yaşayan farklı etnik köken ve inanışlara sahip ailelerle de ilgili olabilir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde gömülü bireylerin sağlık durumlarını tespit edebilmek için Prof. Doktor Yaşar İşcan ve ekibinin 2007 yılında hazırladığı raporlar önemlidir. Bu amaçla iskeletlerde kemiklere yansıyan patolojik izler incelenmiştir. Raporla verilen bilgilerde *inhumasyon* ve *kremasyon* gömülerde belirgin bir hastalık ya da salgın izine rastlanılmamıştır. Farklı olarak Çatı Kiremitli Mezar 5 içindeki bireyin kafatasının sol tarafında yaklaşık 4 cm. çapında hafif bir travma görülür. *Dromoslu Oda Mezar*daki kline 5 içindeki urne içinde genç erişkin bir kadında eklem hastalığının varlığını gösteren osteofitler¹⁹⁰⁵ ayrıca yine Çatı Kiremitli Mezar 5 ve kline 4'ün güney bölümündeki 1 No'lu urne de bireylerin dişlerinde çürük görülmüştür¹⁹⁰⁶. *Dromoslu Oda Mezar* içinde 4 No'lu urne de *kremasyona* uğramış kemiklerde yatay çatlaklar ve bükülmeler, bireylerin yüksek bir ısıda yakıldığına işaret eder.

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki mezarlarda hayvan kemiklerine de rastlanmıştır. *Dromoslu Oda Mezar*'da kline 5'in üzerindeki niş içinde ve tabanında insan kemikleriyle birlikte koyun ve sığır kemikleri bulunmuştur. Ayrıca nekropol alanında Urne Mezar 2'nin içinde küçükbaş hayvana ait kemiklerine, Çatı Kiremitli Mezar 3 içinde ise çok yaşlı olmayan köpek iskeletine rastlanmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü iskeletlerinin Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönemleri'ne ait olduğu anlaşılmıştır. Mezarlarda ele geçen kemiklerin dağılımına bakıldığında, en fazla sayıdaki bireyin *Dromoslu Oda Mezar*'dan geldiği saptanmıştır. Oda

¹⁹⁰⁴ Özbek, 2006, dpn. 12 ve 13.

¹⁹⁰⁵ Halk arasında kireçlenme olarak da bilinen yaşa bağlı olarak eklemelere çok yük binmesi ve eklemlerin sık kullanımı ile oluşan hastalık türüdür. Bu hastalığın gelişiminde genetik faktörlerin etkisi de bilinmektedir.

¹⁹⁰⁶ Söz konusu kemikler sadece kazı ortamında incelenmiştir.

Mezar içindeki iskeletler ve kemikler *in-situ* olarak bulunmuştur. Oda Mezarda bulunan iskeletlerin ve kemiklerin değerlendirilmesi sonucu toplam 30 birey tespit edilmiştir.

Yaş ve cinsiyetleri belirlenen bireylerin demografik bir dağılımı yapıldığında toplumun çoğunun erişkinlerin oluşturduğu görülür. İlk incelemelere göre nekropol alanında ele geçen 67 bireyin; 4'ü fetus/cenin, 2'si bebek, 6'sı çocuk, 4'ü genç erişkin kadın, 4'ü genç erişkin erkek, 3'ü erişkin kadın, 9'u erişkin erkek, 1'i yaşlı kadın ve 1 yaşlı erkek, yaş aralıkları belirsiz 5 kadın ve 6 erkektir. 22 bireyin yaş ve cinsiyet aralığı belirlenememiştir. 66 bireye ait iskeletlerin geneline bakıldığında, Tralleis halkının genel sağlık durumu oldukça iyi görünmektedir. İskeletlerin ağız sağlığına bakıldığında da benzer bir tablo görülmektedir. Tralleis halkının dişlerinin iki birey dışında çok iyi durumda olduğu mevcut iskeletlerden anlaşılmıştır. İskeletlerde çürük iki bireyde rastlanmıştır.

6. BÖLÜM

ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Antik Dönem'de ölüm ve cenaze törenleri, toplumun her kesimi tarafından kutsal sayılmış gelenek ve adetler hiç eksiksiz yerine getirilmeye çalışılmıştır¹⁹⁰⁷. Ölümün bilinmezlikleri yanında, dünyada başlayan hayatın farklı bir dünyada devam edeceği düşüncesi, ölü gömme gelenekleri ve ölü kültürünün oluşmasında etkili olmuştur¹⁹⁰⁸. Ölen kişiye duyulan sevgi ve saygının en iyi ifade biçimi olan güzel bir cenaze töreni ve eksiksiz yerine getirilen cenaze ritüelleri, bir anlamda hem bu, hem de öbür dünya için değişmez ilke olarak kabul edilmiştir¹⁹⁰⁹. Bununla birlikte toplumun yapı ve inanç farklılıkları ölü gömme geleneklerine ve uygulamalarına yansımış ama her toplumun mevcut uygulamaları ölen kişinin ardından akrabaları için nesiller boyunca fazla değişime uğramadan sürdürülmeye çalışılmıştır.

Antik metinlerde geçen bilgilere göre törenlerin başlangıç aşamasını ölmek üzere olan bireyin başında toplanmak ve onu son kez öpüp güzel sözler söyleyerek sonsuzluğa yolcu etmek gelmektedir. Ölüm gerçekleşikten sonra ise ölen bireyin yakın akrabalarından biri tarafından gözleri kapatılmakta, sonrasında ise *libitinarii* adı verilen cenaze görevlisi ile *pollinctores* isimli yardımcısı tarafından ölünün yıkanması, yağlanması ve giydirilmesi sağlanmaktadır¹⁹¹⁰. Ölen kişi en güzel giysileri giydirildikten sonra, büyük ve *lectus funebris* isimli yüksek bir yatak üzerine yatırılıp başına çelenk, ağzına ise kayıkçı Kharon'a verilmek üzere bir obolos/sikke konulmakta, böylece ölünün teşhiri için hazırlıklar tamamlanmaktadır¹⁹¹¹. Teşhir işlemlerinin ardından ölü nekropol alanına götürülmekte, gömülme ya da yakılma işlemi sağlanmaktadır. Dolayısıyla ölen kişiye karşı görevler hem cenaze töreni öncesinde, hem de cenaze töreni sırasında ve sonrasında yapılmaktadır.

Antik kentlerin birçoğunda olduğu gibi Tralleis Antik Kenti Nekropolü'nde yapılan kazılarda kentin gömü gelenekleriyle ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır. Kazılarda iki katlı ve iki odalı *Dromoslu Oda Mezar*, taş sanduka, situla, amphora, pithos, urne, çatı kiremitli, basit toprak ve platform mezar gibi farklı türde mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalar

¹⁹⁰⁷ Civelek, 2007: 71.

¹⁹⁰⁸ Civelek, 2007: 71.

¹⁹⁰⁹ Hope, 2007: 211-222.

¹⁹¹⁰ Ölen birey hazırlama işlemleri Antik Yunan'da ölüye yakın kadın akrabaları tarafından gerçekleştirilirken, Roma İmparatorluk ve Geç Roma Dönemi'nde bu hazırlıklar cenaze görevlileri ve yardımcıları tarafından yapılmıştır. Akçay, 2017: 125.

¹⁹¹¹ Toynbee, 1971: 43-44; Civelek, 2007: 72.

çeşitli tipteki bu mezarların farklı dönemlerde kullanıldığını ortaya koymuş, buluntular, nekropolün ilk kullanımının İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren başladığını ve yüzyıllar boyunca devam ettiğini göstermiştir. Yine hangi döneme ve ekonomik koşula ait olursa olsun neredeyse tüm mezarların içine az ya da çok ölü hediyeleri konulmuştur.

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki dokuz farklı mezar tipinden çatı kiremitli mezarlar, sayısal istatistik açısından en yoğun grubunu oluşturmaktadır. Buluntu dağılımlarına bakıldığında en yoğun ve nitelikli grup *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçmiştir. Diğer mezarlardan ele geçen tarihlemeye yardımcı buluntular, bu mezarların Oda Mezar kadar uzun ve kesintisiz kullanılmadığını tek ya da en fazla iki evrede kullanıldığını göstermiştir. Bu durum mezarın kullanım kapasitesi ve kullanım süreci ile bağlantılıdır. *Dromoslu Oda Mezar*, birden fazla kullanım gören mezar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum mezar içindeki eski ve yeni gömülere ait hediyelerin birbirine karışmasına neden olmuştur. Diğer mezar türlerine göre Oda Mezar'ın yapımının daha zahmetli olması ve inşa tekniği gerektirmesi, Tralleis'te yaşayan gelir seviyesi yüksek bir kişi tarafından aile mezarı olarak yapıldığına işaret etmiştir. Oda Mezar içinde ele geçen Urneler ile Taş Sanduka Mezar 3 dışındaki mezarların neredeyse tamamı, tek gömü için tasarlanmıştır¹⁹¹². Bu durum Oda Mezar ve Taş Sanduka Mezar 3 'ün aile mezarı olarak kullanımına işaret eder.

Tralleis Batı Nekropolü'nde bugüne kadar ortaya çıkarılan mezarlar ve bu mezarlara ait buluntular değerlendirildiğinde, kentte *inhumasyon* ve *kremasyon* olmak üzere başlıca iki gömü geleneğinin uygulandığı görülür. *Inhumasyon* gömü Hellenistik Dönem'den Roma İmparatorluk Dönem'i sonuna kadar görülmekte ve bu türde gömüler *hocker*, sırtüstü, kolları iki yanda, eller göğüs ya da karın üzerinde birleştirilmiş ve bazılarının başının altına yastıklama yapılmış şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında *kremasyon* yapılmış gömülere de rastlanılmaktadır. İnanca göre *kremasyon*, ölünün hızlı bir şekilde et ve kaslarından arınması, ruhu serbest bırakması ve yakılan beden ruhuna duyulan saygının gösterilmesi için uygulanan bir yöntemdir¹⁹¹³. *Kremasyon* tipi gömü, birincil ve ikincil olarak iki biçimde uygulanmaktadır. Genel olarak tanımlandığında birincil *kremasyonda* ölen bireyin gömüsü yakma işleminin gerçekleştirildiği alanda yapılmakta, yakma işlemi sona erdikten sonra da ölen bireyden kalan kemikler belirli materyaller kullanılarak kapatılmaktadır. İkincil *kremasyon* ise beden yakılma işleminin yapılmasının ardından,

¹⁹¹² Benzer uygulama Laodikeia Nekropolü'nde de görülür. Yapılan çalışmalarda Laodikeia Nekropolü'nde bazı Örgü Tekne Mezarlar ile Kiremit Çatma Mezarlar'ın bir defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Şimşek, Okunak ve Bilgin, 2011 a: 23.

¹⁹¹³ Hürmüzlü, 2008: 8-9.

geriye kalan kül veya kemiklerin urne adı verilen ve değişik formlardaki bir kap içine konulması ve yakıldığı alandan farklı bir yere bu kabın gömülmesidir. Bazı nekropollerde *kremasyon* için özel yakma alanları bulunmaktadır¹⁹¹⁴.

Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* içindeki urnelerde, nekropol alanındaki urne mezarlarda ve *Pithos Mezar 1* içinde ikincil *kremasyona* rastlanmıştır¹⁹¹⁵. *Dromoslu Oda Mezar* içinde 10 adet Urne tespit edilirken, Batı Nekropol alanında beş adet Urne ele geçmiştir. *Dromoslu Oda Mezarda* içine *kremasyon* yapılan urneler, klineler üzerinde, klineler içinde, klinelere açılmış ayrı bölümlere ve mezar duvarının içindeki nişte bulunmuştur. İçinde yanmış kemik bulunan bu urneler, *Oda Mezar* içinde *inhumasyon* yanında, *kremasyonun* da yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca yapılan antropolojik değerlendirmelerde, Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen urnelerin içine yakılan kemik ve küllerin konmasında bir sıra takip edilmediği saptanmıştır. *Dromoslu Oda Mezarda* yapılan kazı çalışmaları sonucunda, urneler mezar konteksti içinde, İÖ 2. yüzyıl sonundan İS 1.-2. yüzyıl sonlarına kadar tarihlenmiştir. Bu durum *kremasyon* geleneğinin İÖ 2. yüzyıl sonundan-İS 1.-2. yüzyılın sonuna kadar uzun bir süre kullanıldığını göstermiştir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde *inhumasyon* gömünün daha yaygın bir gömü biçimi olduğu görülür. Kentte *kremasyon* ve *inhumasyon* gömünün aynı dönemde görülmesi, sosyal yapıdaki çeşitlilikten ya da dönemsel modadan mı yoksa *inhumasyonun* daha ekonomik bir gömü biçimi olmasından mı kaynaklandığı kesin belirlenememiştir. Gömme biçimindeki bu farklılıklar bazı araştırmacılar tarafından dönem modası olarak açıklanırken, kimileri de dinsel inanışlardaki değişime ve kültürel farklılıklara işaret eder¹⁹¹⁶. Bununla birlikte, bu çeşitlilikler Tralleis'te yaşayan farklı etnik köken ve inanışlara sahip ailelerle de ilgili olabilir. Tralleis'te *kremasyonun* hangi sınıf ya da statüden kişiler tarafından tercih edildiği tespit edilememiş, ancak bu uygulamanın cinsiyet ve yaş ayrımı gözetmeksizin bebek, çocuk, genç, erişkin, yaşlı, kadın ve erkek olmak üzere tüm bireylerce uygulandığı görülmüştür.

Tralleis Batı Nekropolü *Oda Mezarı*'nda ele geçen buluntu ve bulgular, nekropolde uygulanan ritüellerle ilgili ipuçları verir. Buna göre başın iki yanı, gövde üzeri, bacak arası

¹⁹¹⁴ *Kremasyon* alanları için bkz. Hürmüzlü, 2008: 8-13; Wilkinson, 1992: 117-122, Pl. 8-9.

¹⁹¹⁵ Ölünün, nekropol alanı ya da mezar dışında yakılması işlemidir. Ölü yakıldıktan sonra geriye kalan parçaların özenle toplanıp bir urne (kül kabı) içerisine doldurulduktan sonra urnenin nekropol alanı içinde açılan sığ ve küçük bir çukur içine gömülmesidir. Kasapoğlu, 2007: 483, dpn. 26.

¹⁹¹⁶ Özbek, 2006, dpn. 12 ve 13.

ya da ayakucunda ele geçen mezar hediyeleri, arkeolojik ve antropolojik veriler, mezar sahiplerinin, inançları, kültürel yapıları ve sosyal statüleri hakkında önemli bilgiler sunar. Mezar buluntuları üzerine bugüne kadar çalışma yapan farklı araştırmacılar, mezarlarda ele geçen eşyaları mezar hediyesi ve ölü hediyesi gibi farklı başlıklar altında sınıflandırır¹⁹¹⁷. Tralleis Batı Nekropolü mezarlarından ele geçen buluntuların, işlevselliği, kullanım amacı ve niteliği göz önünde bulundurulduğunda, mezar ve ölü hediyesi olarak sınıflandırılmış, mezar ile doğrudan bağlantılı olanlar mezar hediyesi olarak değerlendirilmiştir. Ölen kişinin yakın akrabaları tarafından duyulan derin saygının bir gereği olarak mezarlara konulan bu hediyelerin¹⁹¹⁸, ölen kişiye ahiret yaşamında eşlik etmesi için bırakılmıştır. Bu hediyelerin mezara bırakılması ile ölen kişinin ruhunun öbür dünyadan gelip, geride kalanları rahatsız etmeyeceğine inanılmıştır¹⁹¹⁹. Ölü hediyeleri ölünün yaşamında kullandığı küpe, yüzük, ayna, kandil gibi eşyalar olabileceği gibi, akrabaları ile dostlarının içlerinden geldiği şekilde mezarlara bıraktığı hediyeler de olabilmektedir.

Tralleis Batı Nekropolü mezarlarında ele geçen mezar ve ölü armağanları, istatistiksel açıdan değerlendirildiğinde, pişmiş toprak unguentarium, kandil ve sikkelerin ağırlıklı grup olduğu görülür. Bu değerlendirmeye göre sikke, unguentarium ve kandiller Tralleis mezarlarının gömü sistematığında en önemli mezar hediyeleridir. Nekropollerde ele geçen kandiller, çoğu araştırmacı tarafından diğer mezar hediyeleri gibi ölü hediyesi olarak nitelendirilir¹⁹²⁰. Ancak böyle bir değerlendirme yapılırken, kandilin kullanılıp kullanılmamış olduğunun belirlenmesi de önemlidir. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan kandillerin 31'i önceden kullanılmıştır. Kandillerin burun ve yağ doldurma deliği çevresinde yanma izlerinin yoğun olmayışı, bunların uzun süre kullanılmadığına, mezar içinde bir ya da iki kere kullanıldığına işaret eder. Özellikle Oda Mezarlarında ele geçen kandillerin çokluğu ölü hediyesinden başka, mezarı aydınlatmak için de kullanılan bir araç olduğunu gösterir. Pişmiş toprak kandiller, Tralleis Batı Nekropolü'nde oda, taş sanduka, çatı kiremitli ve situla mezarda ele geçmiştir. Yeraltına yapılan oda mezarların, gün ışığında bile karanlık olduğu düşünülürse, kandiller yas tutan akrabaların mezar ziyaretlerinde yanlarında getirdikleri bir eşya olmalıdır. Mezara getirilen kandillerin bir kısmının kullanılmamış olması, bu kandillerin, ölünün mezara yerleştirilmesi ya da daha sonraki mezar ziyaretlerinde, yakılmak üzere hazır bırakıldıklarını düşündürür.

¹⁹¹⁷ Hürmüzlü, 2008: 35; Tamsü-Polat, 2019: 449.

¹⁹¹⁸ Toynbee, 1971: 53.

¹⁹¹⁹ Pearson, 2002: 7.

¹⁹²⁰ Bailey, 1963: 12.

Tralleis Batı Nekropolü oda, taş sanduka ve çatı kiremitli mezarlarda çok sayıda ele geçen bir diğer buluntu grubu unguentariumlardır. Tralleis Batı Nekropolü'nde 53 adet unguentariumdan 45 adedi pişmiş toprak, sekiz adedi ise camdır. Pişmiş toprak unguentariumlar *Dromoslu Oda Mezar*, *Taş Sanduka Mezar 2-3* ve *Çatı Kiremitli Mezar 13* içinde ele geçmiştir. Cam unguentariumlar ise *Dromoslu Oda Mezar*, *Urne Mezar 3* ve *Basit Toprak Mezar* ile *Açma I* içinde bulunmuştur. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönem'i mezarlarında yoğun bulunan unguentariumlar, kozmetik işlevinin dışında cenaze ritüellerinde de kullanılan objeler olmalıdır¹⁹²¹. Kurtz ve Boardman, Antik Dönem'de cenaze törenlerinde ölen kişiye yağ ya da şarap libasyonu yapmak için bu kapların kullanıldığını belirtmektedir¹⁹²². Kilin geçirgen yapısı nedeniyle kozmetik ve parfüm kabı olarak da kullanılan unguentariumlar içlerine konan güzel kokuları mezara yayarak kötü kokuların oluşmasını önlemektedir¹⁹²³. Ayrıca unguentariumların içine ölüye zarar verecek haşeratı önlemek için, sıvı ya da yarı sıvı maddeler konulabilmektedir¹⁹²⁴. Bu şekilde değerlendirildiğinde, unguentariumlar, hem ölüye, hem de mezara ziyarete gelenlere hizmet etmektedir¹⁹²⁵. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan unguentariumlar ölenlerin başucunda, bacak arası ya da ayakuçlarında ele geçmiştir. 31'i tam, 22'si ağız, boyun ve ayak kısmından kırıktır. Kırılmaların birden fazla kullanım gören mezarlarda, yeni gömünün yerleştirilmesi sırasında olduğunu savlamak mümkündür. Buluntuların form özellikleri de tekrar kullanımı destekler.

Mezar hediyeleri dışında, ölen kişilere "ölü hediyeleri" de bırakılmıştır. Bunlar, ölen kişinin yaşarken kullandığı kişisel eşyalarının yanı sıra, yakın akrabalar tarafından ölen kişiye hediye edilen kişinin, cinsiyetine, yaşına, inançlarına göre farklılık gösteren eşyalardır. Örneğin Tralleis Batı Nekropolü'nde, mürekkep hokkası, pişmiş toprak figürin, krem/kozmetik/tıbbi kap (*Lykion?*), oyun taşı, sikke, yüzük, ağız/göz bandı, bilezik, küpe, çivi ve ayna gibi ölü hediyeleri bulunmuştur. Bunlar içinde özellikle ölenin kültürel kimliğine dair ipucu veren mürekkep hokkası dikkati çeker. Pişmiş topraktan yapılan ve Antik Dönem'de "*antramentarium*" olarak isimlendirilen bu obje, ölü hediyeleri arasında diğerlerine göre nadir rastlanılan bir buluntudur. *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 2'de

¹⁹²¹ Anderson-Stojanović, 1987: 106; Tamsü-Polat, 2019: 450.

¹⁹²² Kurtz ve Boardman, 1971: 145.

¹⁹²³ Anderson-Stojanović, 1987: 121; Tamsü-Polat, 2019: 451.

¹⁹²⁴ Tamsü-Polat, 2017: dpn. 384.

¹⁹²⁵ Tamsü-Polat, 2017: 140.

bulunan ve mezarda yatan kişinin okur-yazarlığına ve entellektüelliğine işaret eden bu obje buluntular arasında çeşitlilik oluşturur.

Ölü hediyeleri arasında değerlendirilen ve alım gücü daha iyi insanlara hitap eden mezar hediyelerinden pişmiş toprak figürinler *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçmiştir. *Oda Mezar*'da tanrı betimlemeleri dışında, cinsiyete ve sosyal yapıya göre değişen kadın, erkek, çocuk figürinleri ve mask bulunur. Örneğin *Dromoslu Oda Mezar* içinde genç yaşta ölen erkeklerin mezarlarına müzisyen ve dansçı kimliğe sahip Eros figürini bırakılmıştır. *Oda Mezar* içinde kadın gömülerin yanına Hellenistik Dönem'de heykeltıraşlık eserlerinde vurgulanan hanımefendilik, soyluluk ve iffet gibi özellikleri yansıtan terrakottalar bırakılmıştır¹⁹²⁶. *Oda Mezar* içinde ele geçen kadın figürinleri, mezarda gömülü bireyin kadın olduğuna işaret eder.

Tralleis'te *Dromoslu Oda Mezar*'da niş içinde urne, yanında boğanın üzerinde yetişkin bir erkek figürünü ele geçmiştir. Hellenistik Dönem'de hörgüçlü boğa tasvirlerinin Zeus *Larasios* kültü ile ilişkili olduğu bilinse de, pişmiş toprak hayvan heykelticikleri özellikle çocuk mezarlarında oyuncak olarak değerlendirilmektedir. Urne içinde ele geçen kemikler, bu gömünün erişkin bir erkeğe ait olduğunu ve kompozisyonun günlük yaşamla (*genre*) ilgili olduğunu gösterir. Günlük yaşamdan sahneleri yansıtan kompozisyonlar, Geç Hellenistik Dönem'den itibaren mezarlarda ölü hedyesi olarak yoğun biçimde karşımıza çıkarlar.

İlk örneklerine Fenike ve Mısır'da rastlanan oturan çocuk figürleri, genel olarak kutsal alanlarda, tapınakların adak depolarında ve mezarlarda ele geçmiştir. Tralleis örneğinde oturan çocuğun bir kaide üzerinde, khlamys giyimli ve vücudun sol üst kısmı yukarıda verilmiştir. Özellikle Hellenistik Dönem'de, İÖ 2. yüzyılda görmeye başladığımız bir elinde üzüm salkımı tutarak horoz ya da kaz gibi hayvanları besleyen bu çocuk tipleri, Roma İmparatorluk Dönemi'nde sevilerek kullanılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde üretilen bu tür örneklerde erkek çocuklar, Eros figürinlerine benzer tipte yapılmıştır. Tralleis örneğinde erkek çocuğun sol elini yukarıda tutması, olasılıkla bir üzüm salkımı tuttuğu ve sağında horoz ya da kaz gibi bir hayvanın olduğu düşüncesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu kompozisyon günlük yaşamdan (*genre*) bir sahneye işaret etmektedir¹⁹²⁷.

¹⁹²⁶ Tamsü-Polat, 2017: 109.

¹⁹²⁷ Çekilmez, 2015: 95-96.

Oda Mezar içinde ele geçen ve diğer buluntulara göre farklılık gösteren diğer buluntu ise bir masktır. Bu tür maskların kouros ya da genç erkeklere ait olduğu bilinmektedir. Genç erkek maskları, ruhları kötülüklerden korumak amacıyla dini bir obje olarak mezara bırakılmakta, bunun yanında aktör, şair, müzisyen gibi kişilerin mezarlarında da masklara rastlanılabilmektedir.

Dromoslu Oda Mezar içindeki kline 2'de ele geçen ve diğerlerinden farklılık gösteren bir diğer buluntu, *lykion/lycium* 'dur. Bu buluntu ölen kişinin yaşamı esnasında gözüyle ilgili bir sorun yaşandığına işaret eder.

Mezar ölü hediyeleri içinde, gömülen kişinin cinsiyeti, yaşı ve mesleği hakkında fikir veren bir başka buluntu grubu takılardır. Doğrudan mezar, ölüm ve öteki dünya inancı ile ilgili olmayan ve ancak ölenin kişisel eşyaları arasında değerlendirilen takılar farklı nedenlerle günümüze az sayıda gelmiştir. Takılar arasında altın gibi değerli madenden yapılmış küpeler, bronzdan yapılmış yüzükler, farklı metallerden küpe şeklinde halka ve bilezikler yer almaktadır. Bu buluntular ölenlerin sevdikleri takı ya da süs eşyaları ile gömüldüklerini gösterir.

Çatı Kiremitli Mezar 14 içinde bir bilezik ele geçmiş ve kemikler üzerine yapılan antropolojik incelemede bu mezarın bir kadına ait olduğu tespit edilmiştir. Takıların ele geçtiği diğer mezarlarda, kemiklerin sertleşmesi ve ufalanması nedeniyle belirleyici bir cinsiyet ayırımına gidilememiştir. Bununla birlikte özellikle bilezik, küpe, kolye gibi eşyaların bulunduğu mezarların kadınlara ait olduğunu savlamak olasıdır. Ziyet eşyalarının yapıldığı malzemeler çeşitlilik gösterir. *Dromoslu Oda Mezar* içinde, sadece kline 2'de altın ağız/göz bandı ele geçmiş bu buluntu mezar sahibinin ekonomik açıdan toplumun üst seviyesine mensup, değerli bir birey olduğuna işaret etmiştir.

Mezarlara ölü hediyesi olarak bırakıldığı görülen başka bir buluntu türü boncuk dizisidir. Bilindiği gibi yüzyıllar boyunca koyu mavi rengin ve göz boncuklarının¹⁹²⁸ bir tılsım gibi kem gözlerden koruduğuna inanılması bu tür objelerin apotropeik bir anlam taşımaya neden olmuştur¹⁹²⁹. Ancak Tralleis buluntularının üzeri betimsiz yalın örnekler olması, bunların Nekropol alanına ölü hediyesi olarak bırakılan bir bileklik olduğuna işaret etmiştir.

¹⁹²⁸ Spaer, 2001: 77.

¹⁹²⁹ Spaer, 2001: 77.

Ölü hediyesi olarak bırakılmış bir başka buluntu grubu aynalardır. *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçen toplam iki ayna bireyin baş çevresi hizasında bırakılmış oldukları saptanmış ve bu aynaların kadın bireylere ait oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü buluntuları arasında dikkat çekici bir diğer buluntu, üstünde at üzerinde savaşçı figürü ve yonca çiçeği bulunan daire formlu hayalet sikkelerdir. Yalnızca *inhumasyon* değil aynı zamanda *kremasyon* gömülerde de görülen hayalet sikkelere Tralleis Batı Nekropolü'nde *inhumasyon* gömüde rastlanmıştır. Hayalet sikke örneklerinin Kharon'un ücretini ödemek maksatlı üretildikleri fikri genel kabul görmektedir.¹⁹³⁰ Gerçek bir para yerine imitasyonunu koymak bir taraftan ölen kişinin öbür dünyaya geçişi için bir risk teşkil etse bile belirleyici olan çoğu zaman yakınlarının dünya görüşü olmuştur. Kimi zaman alım gücü olan bir sikkenin mezara konulması ile bir daha kullanılmayacak oluşu imitasyon örneğin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bir statü ve prestij göstergesi olarak mezara bırakılmıştır¹⁹³¹.

Oda mezar dışında Basit Toprak Mezar içinde iskeletin el, ayak ve vücudunun çevresinde ucu bükük çivilere rastlanmıştır. Kazı raporlarında büyük boyutlu oldukları belirtilen bu çivilerin fotoğrafları olmadığından sınıflandırılması yapılamamıştır. Ancak büyük boyutlu olmaları, gömü yapılan Basit Toprak Mezar içinden ele geçmeleri ve uçlarının bükülmesi sembolik amaçlı ya da ölü hediyesi olarak bırakıldıklarını düşündürmüştür. Antik Dönem'de mezarlara çivilerin sembolik amaçla ölen kişiyi kötü güçlerden korumak ya da ruhun geri dönmesini engellemek için de bırakıldığının bilinmesi, Tralleis Nekropolü'nde de böyle bir uygulamayı akla getirmektedir¹⁹³².

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki sikkelerin 172 adetinin mezar içinden bulunmuş olmasından dolayı mezara sikke bırakma geleneği ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Antik Dönem'in ölü gömme geleneklerinden biri olarak ölüyle birlikte mezara bırakılan sikkeler, ölülerin öbür dünyaya geçişi için ya da öbür dünyada kullanmak üzere yanına konulan ölü eşyaları arasında değerlendirilebilir¹⁹³³. En iyi bildiğimiz uygulama antik kaynaklarda da

¹⁹³⁰ Chryssanthaki-Nagle, 2006: 99. Kharon'un ücretini ödemek için yalnızca imitasyon sikkelerin değil aynı zamanda yaprak, diadem ve sikke formlu pulların kullanıldığı Amphipolis ve Pydna nekropollerinden gelen buluntular ışığında bilinmektedir, bkz. Chryssanthaki-Nagle, 2006: 99.

¹⁹³¹ Özellikle aslı değersiz madenden basılan bir sikke kullanıldığında bu niteliği ön plana çıkar, örneğin Laodikeia Nekropolü'nde ele geçen iki adet Hayalet Sikke Augustus'un bronz sikkelerinden kopyadır, bkz. Şimşek 2011 b: 702; Kat. No: 746-747. (Söz konusu buluntular katalogda sikke olarak tasnif edilmiştir).

¹⁹³² Alfayé - Villa, 2009: 428; Aydoğmuş, 2018: 96,.

¹⁹³³ Tatar, 2019: 26-33.

bahsi geçen "*Kharon'un obolu*" ya da "*Kharon'un ücreti*" dir¹⁹³⁴. Ölünün ağız içine yerleştirilen bir gümüş obol, Styx nehrini geçerken sandalcı Kharon'a verilmesi içindir¹⁹³⁵. Bu nedenle ölünün ağızında, ağıza yakın bir konumda, başın solunda ya da sağında ele geçen sikkeleri Kharon obolü olarak adlandırmak mümkündür¹⁹³⁶. Mezarlara sikke sadece Kharon için değil, ölünün öbür dünyada rahat etmesi, gereksinimlerini karşılayabilmesi için de bırakılır. Bu bağlamda tek bir sikke ya da sikkeler iskeletin avuç içinde, göğüs üstünde, bel hizasında, kol ve bacak hizasında, ayak ucunda karşımıza çıkmaktadır¹⁹³⁷. Mezar hediyesi olarak bırakılan sikkeler dışında bir de üzerinde taşıdığı ikonografisinden dolayı mezar sahibini koruması temennisiyle mezara bırakılmış sikkeler de vardır. Mezarlarda ele geçen her toplu birikim mezar sahibi ile ilişkilendirilemez. Özellikle mezarların köşe yaptığı kuytulara, ya da uç kısımlara bırakılan sikkelerin, sonradan birikimin sahibi tarafından güvenli bulunduğu için bırakıldığı da bilinmektedir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde, mezarlar içinde ele geçen sikkelerin bir kısmının buluntu konumlarından, sikkelerin ölü gömme ritüellerinin bir parçasını oluşturdukları açıkça söylenebilir¹⁹³⁸. Bunlardan en bilindiği olan Kharon obolü uygulaması Tralleis Batı Nekropolü'nde de karşımıza çıkmaktadır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde mezarlardan ele geçen sikkelerin buluntu konumlarına bakıldığında¹⁹³⁹, Çatı Kiremitli Mezar 2 içinde iskeletin sol kolunun altında 17 adet sikke (Kat. No: 213, 274-275, 277-289, 354) bulunmuştur. Çatı Kiremitli Mezar 6 içinde iskeletin karın kısmında 33, ayakları üzerinde 4 adet olmak üzere toplamda 37 adet bronz sikke (Kat.No: 182-184, 191-192, 194, 196, 202-203, 206, 214-215, 217-218, 232-234, 262-263, 281, 290-293, 296-297, 307, 311, 349-353, 355-357, 367) ele geçirilmiştir. Çatı Kiremitli Mezar 7 içinde iskeletin kafatasının altında ve iskeletin farklı yerlerinde toplamda 34 adet bronz (Kat. No:180, 185-186, 188, 192, 195, 197-199, 219-225, 235-236, 259, 264-268, 272, 276, 294-295, 298-300, 304, 308, 342) sikke ele geçmiştir. Çatı Kiremitli Mezar 10 içinde karnın üst kısmında 28, bacak kısmında 1 tane olmak üzere toplamda 29 adet bronz

¹⁹³⁴ Toynebee, 1971: 44; Stevens, 1991: 1 vd; Alföldy-Gadzac, 2013: 1 vd; Grindler-Hansen, 1991: 1 vd; Doyen, 2012: 1 vd.

¹⁹³⁵ Kharon obolünden bahis açan kaynaklar için bkz. Grindler-Hansen, 1991: 1vd; Sourvinou – Inwood, 1995: 1 vd; Thüry, 1999: 1 vd; Antik kaynaklarda 1 obol ibaresi ile karşılaşmamıza karşın pratikte bazen 1 gümüş obole karşılık gelen miktarda bronz sikkenin, obolden daha değersiz bronz sikkelerin ya da daha değerli gümüş ve altın sikkelerin mezara kharon obolü olarak bırakıldığı bilinmektedir. Chryssanthaki-Nagle, 2006: 94-95.

¹⁹³⁶ Sağ ya da sol ele bırakılmış olan tek bir sikkenin de Kharon obolü olabileceği hususunda bkz. Chryssanthaki-Nagle, 2006: 90.

¹⁹³⁷ Tselekas 1996: 249-250; Chryssanthaki-Nagle, 2006: 90.

¹⁹³⁸ Tamsü-Polat, 2017: 143.

¹⁹³⁹ Sikke birimleri ve yanlarına bırakılış pozisyonu ile ilgili dağılım için bkz. Tablo. 9.

sikke (Kat. No: 226, 238-241, 244-254, 312, 314-318, 360-366) bulunmuştur. Çatı Kiremitli Mezar 11 içinde sol kaval kemiğinin altında ise 22 adet bronz sikke (Kat. No: 181, 187, 189, 204, 207, 209-210, 212, 216, 227-230, 237, 260-261, 269-271, 301, 305, 348) ele geçmiştir. Çatı Kiremitli Mezar 12 içinde iskeletin başı batıya doğru dönmüş olup ağzı içinde bir sikke bulunmuştur. Çatı Kiremitli Mezar 14 içinde iskeletin göğsü üzerinde sekiz adet (Kat. No: 200, 242, 255-258, 313, 343) bronz sikke bulunmuştur.

Tralleis Batı Nekropolü çatı kiremitli mezarlar içinden ele geçen sikkelere genel olarak bakıldığında kimi mezarda bir adet sikke ele geçerken, kimisinde 36 adet sikke bulunmuştur. Ancak antropolojik verilerle sikke sayısı kıyaslandığında, çatı kiremitli mezarlarda her birey için bir değil, daha fazla sayıda sikkenin hediye edildiği ve bunların alındığı üzere sadece ağızda değil, baş ve çevresinde ve bazen de vücut boyunca vücudun herhangi bir yerine bırakılmış olduğu saptanmıştır.

Mezar içinde bir bireye ait birden fazla sikkenin varlığı başka merkezlerde de saptanmıştır.¹⁹⁴⁰ Bu durum, bazen 1 obole eş değer miktarı bir araya getirmekten kaynaklanmakta¹⁹⁴¹ bazen de "Kharon'a verilen rüşvet", "bahşiş" veya ölen kişinin sosyal statüsünü gösteren objeler olarak yorumlanmaktadır¹⁹⁴². Mezarlarda Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne (İS 4. yüzyıl) ait sikkelerin yoğun olarak ele geçmesi, dolayısıyla bir mezara çok fazla sikke bırakılmasının temel nedenlerinden birisi de dönemin ekonomik durumuyla açıklanabilir. Geç Roma Dönem'i sikkeleri daha fazla bronz ve bakır alaşımından darp edilmiş olup, bu durum ekonominin bu dönemde gittikçe zayıflamaya başladığının göstergesidir. Düşük değerde sikke basımı çok yaygın olduğu için, mezara ölü armağanı olarak bu düşük değerli sikkelerden çok fazla bırakılmış olmalıdır.

Sikkeler yaygınlaşmaları ile birlikte sosyal, politik, dinsel ve bireysel sebepler nedeniyle zaman zaman asıl işlevlerini kaybetmişler ve farklı amaçlar ile de kullanılmışlardır¹⁹⁴³. Örneğin üzerlerinde açılan bir delikle sikkeler amulet ya da talismana dönüştürülüp koruyucu özelliklerinden fayda sağlanmaya çalışılmış, pendant (kolye ucu), küpe, bileklik ya da halhal olarak kullanılmıştır¹⁹⁴⁴. Bu delikli sikkelerin çoğunlukla çocukların ya da kadınların mezarlarına bırakıldığı görülmektedir. Antik Dönem'de yuvarlak metallerin özellikle de altın ve gümüş gibi parlak olanların kötü ruhları uzak tuttuğuna, kem

¹⁹⁴⁰ Yunanistan'da nekropol alanlarında mezar içinde ele geçen toplu buluntular için bkz. Tselakes, 1996: 1 vd.

¹⁹⁴¹ Tselakas, 1996: 249-250.

¹⁹⁴² Çokay-Kepçe, 2017: 195.

¹⁹⁴³ Lenger, 2018: 317.

¹⁹⁴⁴ Doyen, 2013 1 vd.

gözden, kötülüklerden ve beladan koruduğuna duyulan inanç bu özellikteki sikkelerin amulet olarak kullanılmasına yol açmıştır¹⁹⁴⁵. Bu tip sikkeler ön ya da arka yüzlerinde taşıdıkları ikonografinin ve lejandın koruyucu olacağı düşüncesiyle amulete dönüştürülmüştür¹⁹⁴⁶. Geç Antik Dönem'de Hıristiyan inancına sahip imparatorlara ait sikkelerin delinip üstte taşınmasının altında yatan temel unsur hükümdarın kudretini doğrudan tanrıdan aldığına duyulan inançtır. Böylelikle hükümdarların imajı da koruyucu bir yapıya bürünür. Nitekim Tralleis Batı Nekropolü'nde yüzey buluntusu olarak bulunmuş sikke üzerinde yer alan ve delik bulunan örneğin (Kat. No: 211) arka yüzünde asker figürlerinin bulunması koruyucu amaçla amulet olarak kullanılabilceğini işaret ediyor olması açısından önemlidir¹⁹⁴⁷.

Mezarlara ölü hediyesi olarak bırakılan ya da amulet olarak kullanılan sikkelerin pek çoğunun yıpranmış, tedavülden kalkmış, alım gücü olmayan ya da sahtelerinden seçildiği saptanmıştır¹⁹⁴⁸. Yine bazı sikkelerin uzun süre kullanımda olmalarından ve sembolik bir değeri olduğundan ölü gömme ritüellerinde bilinçli olarak seçilmiş olabilecekleri de ileri sürülür. Her ne kadar kimi araştırmacılar bu sikkelerin birkaç yüzyıl dolaşımının olmayacağını ileri sürmelerine karşın, bugün biliyoruz ki sikkeler sanıldığından çok daha uzun bir süre kullanımda kalmaktaydı¹⁹⁴⁹. Yine de zor olsa da eski bronz sikkelerin bir ailenin seramonisinde, ölü kültüründe kullanılmak üzere saklanabileceğini de düşünülebilir¹⁹⁵⁰.

Tralleis Batı Nekropolü örnekleri içinde de aşırı yıpranmış sikkeler olmasına karşın bu örneklerin tedavülden kalkmış sikkeler olmadığı saptanmıştır. Mezar içinde ele geçen sikkelerin tamamı mezar mimariyle aynı tarihe aittir. Sikkelerin birlikte ele geçtiği mezar konteksti de bunu desteklemektedir¹⁹⁵¹.

Tralleis Batı Nekropolü *Dromoslu Oda Mezar* içinde kline 5 üzerinde duvara bir niş açılmıştır. Mezar ya da nekropollerde görülen bu tip nişler, tanrı tapınımla ilişkili olmaksızın ölü kültü ve mezarla bağlantılıdır. Genellikle içlerine *kremasyon* urnelerinin

¹⁹⁴⁵ Lenger, 2018: 318.

¹⁹⁴⁶ Lenger, 2018: 318-319.

¹⁹⁴⁷ Çokay-Kepçe, 2017: 79, dpn. 244.

¹⁹⁴⁸ Lenger, 2018: 317.

¹⁹⁴⁹ Geç Roma Dönemi sikkelerinin uzun kullanımına dair bkz: Walker, 1976: 329-334; King, 1979: 79-98; Reece, 1981: 79-88; Kemmers-Myrberg, 2011: 87-108; Reece, 2011: 45-47.

¹⁹⁵⁰ Tamsü-Polat, 2019: 143.

¹⁹⁵¹ Sikke mezar konteksti ilişkisi için bkz. Rotroff, 1997 b: 8-16; Walker, 1997: 17-28; Ranucci, 2008: 241-254; Von Kaenel, 2009: 9-24; Lockyear, 2012: 191-211.

birakıldığı bu nişlerin benzerlerine Kaunos'ta rastlanır¹⁹⁵². Karia kentleri içinde mezarlarda niş geleneği, Kaunos dışında Halikarnassos Yarımadası'nda da yaygındır¹⁹⁵³. Ele geçen buluntulara göre bu nişler, *kremasyon* gömülerin ve ölü hediyelerinin bırakılması için kullanılmıştır. Mezarlardaki nişlerde ele geçen kandiller mezar ziyaretleri sırasında ölenlerin yakınları tarafından kullanıma işaret eder¹⁹⁵⁴. Bununla birlikte Tralleis *Dromoslu Oda Mezar*'da kandiller niş içine konulmamış, bunun yerine klineler üzerine bırakılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan kazılarda ele geçen kemikler antropolojik açıdan değerlendirilmiştir. Buna göre mezarlarda insan kemikleri dışında, sığır, koyun ve keçi kemikleri bulunmuştur. Ayrıca adak ya da dinsel töreninin bir parçası olarak ölü yemeğine (*perideipnon*) ilişkin buluntular da ele geçmiştir. Nekropollerde mezar başında ölü yemeği yenildiğine kanıt olarak Çatı Kiremitli Mezar 1 içinde bir tabak içinde (Kat. No: 136), küçükbaş hayvan kemiklerine rastlanmıştır. Ayrıca nekropol alanındaki bazı urnelerin üzerinde kapak olarak kullanılan kase ve tabaklar cenaze töreni sonrasında yapılan ölü yemeği ile ilişkilendirebilir. Ayrıca yine çatı kiremitli mezarlar içinden ele geçen testilerin bireyin hayattayken günlük yaşamında kullandığı ya da ölümünden sonra ardından yapılan tören yemeği sonrasında mezarına bırakılan ölü hediyeleri olabileceği düşünülür. Yine *Dromoslu Oda Mezar*'daki kline 5'in tabanında ve niş içindeki urnede insan kemikleriyle birlikte koyun ve sığır, Urne Mezar 2'nin içinde ise küçükbaş bir hayvan kemiklerine rastlanmıştır. Urne Mezar 2'nin çevresindeki mezarlarla ilişkisi tespit edilememiştir. Bu durum, kline 5'in tabanındaki, niş içinde yer alan urne içindeki insan kemikleri ile birlikte koyun ve sığır kemikleri ile Urne mMezar 2'nin içindeki hayvan kemiklerinin, adak ya da farklı bir ritüel için konulduğunu düşündürmüştür.

Tralleis Batı Nekropolü'nde Çatı Kiremitli Mezar 3 içinde bir köpek gömüsüne rastlanması bu gömüyü diğerlerinden farklı kılmıştır. Anadolu'da köpek gömülerinin¹⁹⁵⁵ Kalkolitik Dönem'e kadar gittiği kazılarla ispat edilmesine karşın, Anadolu'da Geç Antik Dönem tabakalarında yapılan kazılarda bu tür gömülere pek rastlanılmamaktadır. Köpek ve insan ilişkisi, köpeğin ilk evcilleştirildiği Neolitik Dönem'e kadar gider. Birçok antik kaynak ve tasvir, köpeklerin Antik Dönem'de çok ilgi gören hayvanlar olduğunu gösterir. Ayrıca köpeklerin yeraltı dünyasında ölümlere rehberlik yaptıkları, mezar bekçisi oldukları ya

¹⁹⁵² Diler, 2002: 70.

¹⁹⁵³ Niş geleneği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. age, 63 vd.

¹⁹⁵⁴ Tamsü-Polat, 2017: 143.

¹⁹⁵⁵ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Özbay, 2018: 69.

da ölümlerin arınmalarını sağladıkları konusunda görüşler bulunur¹⁹⁵⁶. Ölümden sonraki yaşamda köpek insana eşlik eden, yol gösteren ve ruhları huzura kavuşturan bir hayvan olarak algılanmıştır. Ayrıca köpeklerin dini ritüellerde farklı amaçlarla kurban edildiği de bilinmektedir¹⁹⁵⁷.

Tüm bu uygulamalar dışında insanlarla birlikte ya da yalnız mezarlara gömüldükleri arkeolojik verilerle kanıtlanmıştır¹⁹⁵⁸. Antik Dönem'de bazı kişilerin köpekleri için özel mezar yaptırdıkları, hatta üzerlerine sadık dostları için dokunaklı ve duygusal şiirler yazdırdıkları bilinmektedir¹⁹⁵⁹. Bu tipteki uygulamaya, Fransa'nın kuzeyinde yer alan Amiens ile Termessos kentinde rastlanır. Amiens'te 1915 yılında yapılan kazılarda bir mezar içinde, sahiplerinin yanında yatan dokuz köpek iskeleti ile küçük bir lahit (ostothek) içine yerleştirilmiş iki köpeğe ait kalıntılar bulunmuştur¹⁹⁶⁰. Termessos antik kentinde ise günümüzde Antalya Müzesi'nde korunan kireçtaşından yapılmış küçük bir lahdin (ostothek) dar kenarlarından birinde Grekçe şiir yer alır:

"Oynaşırken ona Sevimli Stephanos derlerdi
Ölüm götürdü ansızın; şimdi mezarda bedeni
Stephanos'un mezarı bu, şimdi yok oldu, gitti
Stehanos'um ben, Rhodope yaptırdı bu mezarı
ağladı Rhodope ve gömdü köpeğini bir insan gibi".

Malay'a göre¹⁹⁶¹, Stephanos (Çelenk) adındaki köpeğinin ölümü Rhodope isimli sahibesini çok üzmüş ve Rhodope, köpeği Stephanos için bir mezar yaptırmış, üzerine de bu ağıtı yazdırmıştır. Tralleis'te bulunan ve Geç Antik Dönem'e tarihlenen Çatı Kiremitli Mezar 3, içlerine insan gömülen diğer çatı kiremitli mezarlar gibi doğu-batı doğrultuludur. Farklı olarak diğer çatı kiremitli mezarlardan daha küçüktür ve iki kiremidin çatılmasıyla oluşturulmuştur. Bu mezar da diğer çatı kiremitli mezarlarla aynı seviyede ele geçmiştir.

¹⁹⁵⁶ Day, 1984: 22.

¹⁹⁵⁷ Bazı yerleşimlerde erken dönemlerden itibaren köpek Pisidia Antiokheiası'nda 2009 ve 2012 yıllarında İS 6. yüzyıla tarihlenen iki köpek mezarı bulunmuştur. Söz konusu kentte Geç Antik Dönem'de Doğu'nun etkisiyle Hıristiyanlık öncesi inanışların ve batıl inançların etkisinin arttığı ifade edilmiş ve kentte defnedilen köpeklerin kent halkı tarafından kötülükten kaçınma ve kenti koruma amaçlı gömüldükleri anlaşılmıştır. Pisidia Antiokheiası'ndaki uygulamalar için bkz. Özcan, 2013: 257-270.

¹⁹⁵⁸ Özbay, 2018: 71.

¹⁹⁵⁹ Konu ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/termessos>. (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

¹⁹⁶⁰ <https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/termessos>.

¹⁹⁶¹ <https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/termessos>.

Köpeğe ait mezarının çevresindeki mezarlarla ilişkisi araştırılmış ancak bulunamamıştır. Bu mezarının, yeraltı dünyasında ölümlere rehberlik görevi, mezar bekçisi ya da ölünün arınması gibi amaçları dışında, Termessos ve Amiens antik kentlerindeki gibi, köpeğini çok seven bir kişi tarafından yaptırıldığı sonucuna varılmıştır.

Antik Dönem'de mezarların tekrar kullanılması ve yerlerinin hatırlanması için mezar farklı işaretlemeler kullanılmıştır. Bu uygulamalardan en bilineni mezar üzerine, toprak ve çakıllardan yığma ufak tepelikler oluşturulmasıdır¹⁹⁶². Tralleis Batı Nekropolü mezarlarında bu tipte bir işarete rastlanmasa da Çatı Kiremitli Mezar 4'ün batıdaki ayak ucuna bir mezar steli işlevi gören dikey durumda bir çatı kiremiti dikilmiştir.

Sonuç olarak Tralleis Batı Nekropolü buluntuları ve buluntularının işlevleri, Tralleis halkının da, öldükten sonra yaşamın devam edeceğine yani ruhun ölümsüzlüğüne inandıklarını, bu inanç doğrultusunda hareket ederek ritüel uygulamalarında bulduklarını göstermiştir. Mezar ve ölü hediyeleri, gömü uygulamaları, diğer Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönem'i kentlerinden çok farklı değildir. Tralleis Batı Nekropolü'nde saptanan mezar ve ölü hediyelerine çağdaş diğer nekropollerde de rastlanılmaktadır.

¹⁹⁶² Tamsü-Polat, 2013: 263.

SONUÇ

Büyük Menderes Nehri'nin kuzeyi boyunca uzanan Ephesos, Magnesia ad Meandrum, Nysa, Aphrodisias ve Laodikeia kentleri ana yolu üzerinde önemli bir kavşak noktasında yer alan Tralleis Antik Kenti'nin Batı Nekropolü'nde, 2007 yılında nekropol alanında yapılan kazılarda önemli bilgilere ulaşılmıştır. 2007 yılı Temmuz ve Aralık ayları arasında çalışmalar devam etmiş, kentin mezar tipleri, ölü gömme gelenekleri, mezarlara bırakılan hediyeler, ölü yemekleri gibi birçok konuda önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde farklı tipteki mezarların şekillenmesi ve düzenlenmesinde diğer bir çok merkezde olduğu gibi topografik yapının ve dönem özelliklerinin başlıca etken olduğu görülmüştür. Mezarların yerleşim planına bakıldığında, genellikle belirli alanlarda aynı tip ve döneme ait mezarlar ile farklı tip ve döneme ait mezarların özellikle yamaçlara kümелendiği belirlenmiştir. Yapılan kazılar sonucunda mezar tipleri olarak özellikle iki katlı ve iki odalı *dromoslu* oda mezar, taş sanduka mezar, situla mezar, amphora mezar, urne mezar, çatı kiremitli mezar, basit toprak mezar, pithos mezar ve platform mezar olmak üzere toplam dokuz farklı tipte mezar ön plana çıkarılmıştır. Ancak nekropol alanında kazı yapılan alanın genişlemesi ile bu mezar tiplerinin çeşitlenmesi de olasıdır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan kazı çalışmaları, mezar tiplerinin ve gömü gelenekleri belirlenmesi, mezarlara konulan hediyelerin tespit edilmesi, mezar alanında yapılan ritüellerin anlaşılması gibi bir çok konuda sonuca ulaşılmasını sağladığı gibi, Batı Anadolu'da özellikle Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde önemli bir konuma sahip olan Tralleis'in sosyo-kültürel yapısının, ekonomik ve sanatsal durumunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca elde edilen verilerin toplu halde değerlendirilmesi, Karia Bölgesi'nde yapılan kazılarda elde edilen ve yayınlanan malzemelerle karşılaştırma yapma imkanını da bizlere sunmuştur. Tralleis Batı Nekropolü alanında yapılan kazılarda belirlenen mezar tipleri çok fazla olmasa da, sosyo kültürel ve dönem açısından mezar tiplerinin çok farklılık göstermesi ve içlerinde hem nitelik hem de nicelik olarak çok sayıda buluntuya ulaşılması, ölü gömme geleneklerinin belirlenmesinde ve özellikle çok çeşitli pişmiş toprak buluntuların incelenmesinde büyük imkan sağlamıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nün en belirleyici özelliklerinden birisi mezar kontekstlerinin *in-situ* durumda mezar hediyeleri ile birlikte ve bazılarında kesin tarihllemeyi sağlayan sikkelerle birlikte ortaya çıkarılmasıdır. Nekropol alanında tespit edilen mezarların ve içine bırakılan buluntuların büyük bir çoğunluğu sağlam ele geçmiştir. Öncelikle sikkelerle

birlikte bulunan ve *terminus post* ve *ante queme* sahip mezar ve buluntuları değerlendirmeye alınmış, daha sonra onlarla aynı stil ve tipolojiye sahip mezar ve buluntular karşılaştırma yöntemiyle tarihsel ve kültürel yönden ele alınmıştır. Dolayısıyla sikke bulunmayan mezarlardaki eserler, sikkeli mezarlar ve buluntular yardımıyla tarihlendirilmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü mezarları ve buluntuları, bu alanın Hellenistik Dönem'den itibaren kullanım gördüğüne işaret etmiştir. Eldeki tüm veriler değerlendirildiğinde, Tralleis Batı Nekropolü'nün İÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden, İS 4. yüzyıl sonuna kadar kullanıldığı anlaşılmıştır. Ancak zaman zaman kullanımın yoğunlaştığı özellikle de İS 1. yüzyıl boyunca ve sonrasında yoğun bir kullanım süreci geçirdiği belirlenmiştir. Tralleis Güney Nekropolü'nün ise daha çok Roma İmparatorluğu'nun ilk iki yüzyılın boyunca kullanıldığı tespit edilmiştir. Mezar buluntuları, diğer birçok merkezde olduğu gibi mezarların dönemlerinin ve ölen kişinin ekonomik durumlarının belirlenmesinde yardımcı olmuştur.

Tralleis Batı Nekropolü'ndeki mezar tipleri içinde *Dromoslu Oda Mezar* ile *Taş Sanduka Mezar 3*'ün birden fazla gömünün yapıldığı ve aile mezarı olarak, diğerlerinin ise tekil gömünün yapıldığı münferit mezarlar olduğu görülmüştür. *Dromoslu Oda Mezar*'ın tekrar tekrar gömü amaçlı kullanımı, klineler üzerindeki kemiklerin oldukça karışmasına ve çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Bu bilgiyi farklı dönem özellikleri gösteren mezar hediyeleri ve antropoloji raporları da doğrulamıştır. Batı Nekropolü mezar buluntularına göre, *Dromoslu Oda Mezar* içine İÖ 2. yüzyıl başından itibaren ilk gömü yapılmaya başlanmış ve bu mezar İS 2. yüzyıl sonuna kadar kullanılmıştır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde sanduka biçimli taş mezarlara da rastlanılmıştır. Bu türdeki mezarların tipolojisi, tekniği ve malzemesi ayrıntılı biçimde ele alındığında, Karia Bölgesi'ne özgü bir stili yansıttığı, *Taş Sanduka Mezar 3*'ün aile, *Taş Sanduka Mezar 1* ve *2*'nin ise bireysel gömüler için kullanıldığı anlaşılmıştır. Tralleis Batı Nekropolü'nde bulunan sanduka mezarlar yapımı ve maliyeti basit örnekler olduğu, buluntu açısından ise bu mezarların en erken İÖ 4. yüzyıla en geç İS 4. yüzyıla tarihlendiği tespit edilmiştir.

Tralleis Batı Nekropol alanında yapılan kazılarda sekiz adet situla mezar bulunmuştur. Situla mezarların tamamı basit, ucuz maliyete sahip mezarlardır. Antropolojik çalışmalar bu mezarlara genellikle altı yaşından küçük çocukların gömüldüğünü ortaya koymuştur. Eldeki

mevcut veriler sayesinde, situla mezarlar İÖ 1. yüzyıl-İS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Nekropol Alanı'nda ele geçen kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu üç adet amphora mezarın içinde ele geçen kemikler ve antropolojik raporlar, bu kaplara 0-6 aylık bebek ve 5-6 yaşlarında çocukların gömüldüğüne işaret etmiştir. Amphora mezarlara *inhumasyon* gömü yapılmış ve bu mezarlar Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmiştir.

Mezar odası dışındaki nekropol alanında beş adet *in-situ* durumda pişmiş topraktan urne mezar ele geçmiştir. Bu urneler kentte ağırlıklı olarak *inhumasyon*, bunun yanında *kremasyonun* gömününün de yapıldığını göstermiştir. Urnelerin hamur ve astar olarak homojen bir yapı göstermesi ve kendine özgü bir form ve bezeme geleneğine sahip olması Tralleis' in yerel üretimi olduğuna işaret etmiştir.

2007 yılı kazı çalışmalarında, 16 adet çatı kiremitli mezar tespit edilmiştir. Bu sayı ile çatı kiremitli mezarlar buluntu grubunun en yoğun örnekleri olarak tespit edilmiştir. Basit bir teknikte yapılan bu mezarların 15 tanesine insan, birine tek köpek gömülmüştür. Çatı kiremitli mezarlarının tamamının kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu olduğu ve bu tip mezarlar içine alt ya da orta sosyal sınıf insanların gömüldüğü anlaşılmıştır. Kiremit mezarlar içlerinde ele geçen sikke ve diğer mezar hediyelerine göre, Hellenistik Dönem'den Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar tarihlenmiştir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde yapılan çalışmalarda bir adet basit toprak mezar içinde az sayıda mezar hediyesi ile birlikte ele geçmiştir. Bu mezarın basit ve masrafsız mimarisi içine halktan kişilerin gömüldüğü bir mezar tipi olduğunu göstermiştir. Basit toprak mezar benzer örneklerine ve mezar hediyesine göre İS 1. yüzyıla tarihlenmiştir.

Batı Nekropolü'nde iki adet pithos mezar ele geçmiştir. Birbirlerinden form olarak farklılık gösteren pithoslardan biri *kremasyon*, diğeri *inhumasyon* için kullanılmıştır. İçlerine çocuk ve bebeğin gömüldüğü bu pithoslar, *kremasyon* uygulamasının yaş ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin tüm bireylere uygulandığını göstermesi açısından önemlidir. Pithos mezarlar Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmişlerdir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* yanında, bulunan Platform Mezar nekropol alanında ele geçen tek örnek olmasıyla önem kazanır. Bu mezardan geriye sadece sınırlarını belirleyen bazı taş bloklar ve mezara ait temel yapı kalıntıları kalmıştır. Yapının üzeri büyük ölçüde yukarıdan akan toprak nedeniyle kapandığından, orijinal yapısı

konusunda tespit yapmak zordur. Üzerinde ele geçen yazıt bizlere İS 2. yüzyılda inşa edilmiş Platformlu Mezardaki gömünün önceden başka bir alanda gömülü olduğunu,

Aynı alanda devşirme durumda bir mezar steli ele geçmiştir. Bir gladyatöre ait olan bu mezar steli benzerlerinden yola çıkılarak İS 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Başlangıçta mezar stelinin hemen karşısında yer alan Taş Sanduka Mezar 1 ile bağlantılı olabileceği düşünüldüyse de, antropolojik raporlarda Taş Sanduka Mezar 1 içindeki ağır bir işte çalıştığı sonucuna varılan genç erkeğe ait kemiklerin bulunması dışında bir verinin olmaması nedeniyle stel ile Taş Sanduka Mezar 1'in bağlantısı konusunda kesin bir sonuca varılamamıştır.

Hem *kremasyon*, hem de *inhumasyon* gömünün saptandığı nekropol alanında, *inhumasyon* gömünün *kremasyon* gömüye oranla daha çok tercih edildiği ancak *Dromoslu Oda Mezar* içinde her iki gömü türünün de bir arada uygulandığı belirlenmiştir. *Kremasyon* gömü *Dromoslu Oda Mezar* ile nekropol alanındaki urne ve pithos içinde ele geçmiştir. *Kremasyon* uygulamasının mezar dışında yapıldığı, yanan kemiklerin yakma alanından toplanarak urneler içine konulduğu ve sonrasında mezara yerleştirildiği görülmüştür. Ele geçen *kremasyon* kaplarının formları, Tralleis Batı Nekropolü'nde *kremasyon* uygulamasının İÖ 2. yüzyıl sonu-İS 1.-2. yüzyıl arasında gerçekleşmiş olduğunu göstermiştir. Bu durum verilen tarih aralığında, pahalı ve zahmetli bir işlem olduğu bilinen *kremasyon* uygulamasını karşılayabilecek ekonomik duruma sahip kişilerin kentte yaşadıklarını göstermiştir. *Inhumasyon* gömüler ise *Dromoslu Oda Mezar* içinde klinelerde, moloz taşlarla örme tekniğinde inşa edilmiş dikdörtgen taş sanduka mezarlarda, birbirine yatay yaslanmış situla mezarlarda, toprağa yatay yerleştirilmiş amphora ve pithos mezarlarda ve çatı kiremitli mezarlarda belirlenmiştir.

Tralleis mezarlarında ele geçen mezar ve ölü hediyeleri, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'ndeki geleneklere uygun olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu hediyeler, bırakıldığı döneme ve gömülen kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bilindiği gibi tüm Antik Dönem boyunca nekropol alanlarında görülen mezarların mimari yapısı ve içlerine bırakılan hediyeler, toplumsal sınıfların ve geleneklerin belirlenmesinde en önemli etkidir. Üst gelir tabakasına ait kişilerin mezarlarında kaliteli ve ithal eserler yanında kıymetli malzemedan ölü hediyelerinin bulunması alışlagelmiş bir durumdur. Buna göre, Tralleis Batı Nekropolü'ndeki *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçen zengin ve nitelikli buluntularına göre daha maliyetli bir mezar

olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bu mezara gelir seviyesi daha iyi olan Tralleis’li bir ailenin ölen üyeleri gömülmüş olmalıdır. Özellikle çatı kiremitli mezarlar ise en yalın, basit ve sade işçilikli mezar türü olarak değerlendirilebilir. Bu grup mezara genellikle yerel üretim tarzında fazla maliyet gerektirmeyen ölü hediyeleri bırakılmıştır. Çatı kiremitli mezarlarda ele geçen hediyelerin yerel özellikler göstermesi ve az sayıda olması kişilerin ekonomik gelir düzeyleriyle ilgili olmalıdır. bu mezarlara bırakılan hediyeler daha çok kandil unguentarium, kase, tabak, testi ve amphora gibi seramik gruplarından oluşmaktadır.

Tralleis Batı Nekropolü’nde tespit edilen mezarlarda ele geçen sikke, kandil, unguentarium, kase, tabak, tek kulplu testi, amphora, figürin ve unguentariumlar en önemli mezar hediyeleri olarak belirlenmiştir. Pişmiş topraktan ve camdan yapılmış unguentariumlar ile kandiller dönem modasına bağlı olarak formsal çeşitlilik gösterir. Pişmiş toprak unguentariumlar, form olarak da Hellenistik Dönem’de *fusiform*, Roma İmparatorluk Dönemi’nde ise *bulbous* formda üretilmiştir. Bunlar gövde ve ayak biçimleri yönünden dönemsel farklılık gösterir. Tralleis Güney ve Batı Nekropolü’nde benzer tipte form, işçilik, hamur ve astar özelliklerine sahip ölü hediyesi unguentariumların yoğun biçimde bulunması, bunların Tralleis’in yerel üretimi olduğuna işaret eder. Bir diğer yoğun buluntu grubu olan kandil örnekleri, *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçen üçü Ephesos üretimi olan kandiller ile form olarak benzerdir. İÖ 2.-1. yüzyıl özelliklerini yansıtan bu örneklerin, kalitesinin kalitesi ve bezeme özellikleri, Ephesos üretimi olduklarını olabileceklerini ve ölen kişiye ölü armağanı olarak bırakıldıklarını göstermiştir. Yine Tralleis’te Ephesos tipi kandillerle aynı teknik özellikleri gösteren çok sayıda örneğin bulunması Tralleis ve Ephesos kentleri arasındaki sanatsal ilişkiye işaret eder.

Buluntular üzerinde yapılan incelemelerde varılan sonuçlardan biri, Tralleis’in Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri’nde önemli bir seramik üretim merkezi olduğu bilgisinin doğrulanmasıdır. Antik metinlerde vurgulanan bu durum ele geçen ve benzer özellik gösteren yerel üretim birçok ölü hediyesi ile doğrulanmaktadır. Özellikle kandiller sayıca çoklukları ve işçilikleriyle kente özgü bir türü kanıtlar niteliktedir. Tralleis Batı Nekropolü’nde hamur rengi ve form özellikleri ile Tralleis üretimi olduğu düşünülen çok sayıda kandil bulunmuştur. Ayrıca 2006 yılında "*Seramik Akıntı Toprağı*" ve 2008 yılında Hamam-Gymanasion Latrinası’nda yapılan kazılarda Roma İmparatorluk Dönemi’nden İS 6. yüzyıl sonuna kadar tarihlenen kandil kalıplarının ele geçmesi, kentteki kandil üretim atölyelerinin varlığını destekler.

Dromoslu Oda Mezar içinde farklı bir mezar hediyesi de “*Doğu Sigillata B*” grubuna ait dört adet kasedir. Bugüne kadar yapılan kazı çalışmaları ve Antik Metinlerde verilen bilgiler, Tralleis’in “*Doğu Sigillata B*” üretim merkezi olduğunu göstermiştir. Bu durum Yaşlı Plinius'un *Natural History* adlı eserinde de aktarılmıştır. Kentte bulunan tabaklarda ise kırmızı astar taklidi örnekler rastlanmıştır. Katkılı hamur yapıları ve özensiz üretimleri ile Tralleis üretimi olduğu düşünülen bu tabakların, mezarlara bırakılmak için üretildikleri düşünülebilir. Dönemin moda seramiklerinden Afrika Kırmızı Astarlı seramiklerin yerel taklidi olduğu düşünülen bu tabaklar, Afrika Kırmızı Astarlı Seramiği'nin Tralleis'te yerel atölyede üretildiğini gösterir.

Tralleis Batı Nekropolü basit türdeki çatı kiremitli mezarlar içinden yine sade nitelikte testiler ele geçmiştir. Bunların tamamı yuvarlak ağızlı, tek kulplu ve bazılarının boyun ve gövdeleri, bazılarının ise sadece gövdeleri Roma İmparatorluk Dönemi'nin İS 3. yüzyıl stilinin sevilen yatay yiv kuşağı ile bezelidir. Bazıları asimetrik form yapısına ve niteliksiz bir işçiliğe sahiptir. Bu testilerin mezarlarda ele geçen bazı amphoralarla asimetrik formları ve kil ile hamur yapıları benzer. Yine benzer tarzda kil ve forma sahip amphoraların Hamam Gymnasium Kompleksi'nde de ele geçmesi bu amphoraların Tralleis kökenli olabileceğini gösterir. Dolayısıyla mezarlarda ve kentin farklı noktalarında karşımıza çıkan amphora ve testiler yerel atölyelerde mezarlar için üretilmiş olmalıdır. Ayrıca testiler ve amphoralar Geç Antik Çağ'da seramik üretiminin devam ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Tralleis Batı Nekropol alanında *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçen bir başka buluntu grubu pişmiş toprak urnelerdir. Oda mezar içinde tespit edilen 10 adet pişmiş toprak urne, mezar konteksi içinde İÖ 2. yüzyıl sonu-İS 1.-2. yüzyıla kadar tarihlenebilir. Urneler, Oda Mezar içinde *inhumasyon* gömü yanında *kremasyonun* da yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Tralleis Batı Nekropolü urneleri kendine özgü form, bezeme ve benzer hamur yapısına sahiptir. Oda Mezar dışında ele geçen *kremasyon* yapılmış urneler ile mezar odası dışında ele geçen bebeklerin gömüldüğü urneler Tralleis üretimi olmalıdır.

Batı Nekropolü'nde ele geçen ve diğer buluntu gruplarına göre daha az sayıda olan pişmiş toprak figürinlerin tamamı, birden fazla kişi için yapılan ve aile mezarı olduğu düşünülen *Dromoslu Oda Mezar*'da bulunmuştur. Tralleis Batı Nekropolü'nde *Dromoslu Oda Mezar* içinde ele geçen sadece bir figürün üzerinde "*hyplos*" adlı koroplastın adı görülür. Bu isim, bu figürinleri yapan koroplastın ya da koroplast'ın çalıştığı atölyenin ismidir. Tralleis Batı ve Güney Nekropolü'nde ele geçen figürinlerin kil rengi ve hamur

yapısında benzerlikler görülür. Buna göre Tralleis Batı ve Güney Nekropolü pişmiş toprak figürinlerinin aynı atölyenin ürünü oldukları düşünülebilir.

Tralleis Batı Nekropolü'nde pişmiş toprak eserler yanında cam olanlara da rastlanır. Ancak bulunan cam buluntuların neredeyse tamamı unguentariumlardan oluşur. Tralleis'te beş farklı tipin belirlendiği cam unguentariumların tamamı serbest üfleme tekniği ile yapılmış ve alet yardımıyla şekillendirilmiştir. Ele geçen sekiz cam unguentariumdan en erken tarihli örnek İS 1. yüzyıl başı, en geç tarihli örnek ise İS 2. yüzyıla tarihlenir. Bu unguentariumların üretim yerlerine ilişkin kesin yorum yapmak zorsa da bu örnekler de diğer buluntular gibi Tralleis üretimi olmalıdır.

Tralleis Batı Nekropolü mezarlarına bırakılan mezar ve ölü hediyeleri arasında bazı unguentarium (Kat. No: 86, 92, 95, 112, 117), kandil (Kat. No: 74) ve amphoralarda (Kat. No: 143) hatalı ve özensiz üretimden kaynaklanan form bozuklukları, fabrikasyon üretim ve form tekrarları görülür. Bu durum bu eserlerin mezarlara bırakılmak için yerel bir atölyede üretilmiş olabileceğini düşündür. Yapılan gözlemler ve analizler sonucunda, bu örneklerin hamur ve astar yapılarının, katkı maddelerinin ve pişirme derecelerinin birbiri ile uyumlu olduğu görülür. Dolayısıyla yerel üretim oldukları sonucuna varılır.

Tralleis Batı Nekropolü'nde ele geçen sikkeler özellikle mezarların tarihlenmesinde ve kronoloji verilmesinde en önemli buluntu grubudur. Bazıları yoğun korozyona uğrasa da tanımı ve teşhisi yapılabilen sikkeler bulunmaktadır. Genellikle bronz ve bakır alaşımından darp edilmiş Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne (İS 4. yüzyıl) ait bu sikkeler, kentin ekonominin zayıflamaya başladığı ve mezar buluntularının nitelik ve kalitesinin azaldığı döneme ait olmalıdır.

Sonuç olarak, Tralleis'te mezarlarda ele geçen buluntular değerlendirildiğinde, form, tür ve stil açısından çeşitlilik gösteren yoğun bir malzemeye grubuyla karşılaşılmıştır. Son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalar ile antik yazarların aktardığı bilgiler, kentin heykel ve seramik üretimi dışında kemer tokası, Lydia tuğlası, deri-keten yastık ve cam üretimi açısından da önemli bir üretim merkez olduğunu gösterir. Ele geçen seramikler, kentin seramik çeşitliliği yansırı, ölü gömme geleneklerine de ışık tutar. Nitelik ve nicelik yönünden geniş bir yelpazeyi yansıtan bu buluntular, bugüne kadar daha çok heykeltıraşlık sanatı ile ön plana çıkan kentin, seramik alanında da Hellenistik ile Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir merkez olduğunu gösterir. Kent Pergamon Krallığı

yönetiminde ve sonrasında Erken İmparatorluk Dönemi'nde sanatın bir çok alanında özgün eserler vermiştir.

Ayrıca mezarlarda bulunan kemikler bir antropoloji bilim heyeti tarafından incelenmiştir. Tralleis Batı Nekropolü mezarlarında, ele geçen iskeletler üzerinde yapılan antropolojik çalışmalarda, gömülen kişilerin sağlık durumlarına ilişkin bilgi edinmeyi olanaklı kılmıştır. Bu patolojik çalışmalarda iskeletlerde kemiğe yansıyan *osteoarthritis* (kireçlenme) bulgularına ve ayrıca zorlamadan kaynaklanan duruş bozukluklarına rastlanmıştır. Eklemlerin zorlanması ile ortaya çıkan bu hastalıklar, Tralleislilerin tüm Antik Dönem insanı gibi hayattayken tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerle uğraştığını gösterir.

Elde edilen veriler ve ele geçen buluntular üzerinde yapılan tespitler, kronolojik açıdan da bazı sonuçlar vermeyi olanaklı kılar. Buna göre Antik dönemde batı, güney, kuzey ve doğu nekropollerinin yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Batı Nekropolü'nün en erken kullanımının İÖ 4. yüzyılda başladığı, Hellenistik Dönem'den, Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar ki süreçte farklı mimari özellikler gösteren pek çok mezar inşa edilerek, gömü yapıldığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

- Appian. (=Appianus, *Rhomaika Mithridateio*). Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History*. With an English translation by H. White, I-IV. Cambridge.-London: 1912-1913, The Loeb Classical Library.
- Appian. (=Appianus, *Rhomaika Syriake*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Appian's Roman History*. With an English translation by H. White, II. New York, 1972, The Loeb Classical Library.
- Arr. *anab.* (= Arrianus, *Anabasis, İskenderin Anabasisi*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *İskender'in Anabasisi*, Hayrullah Örs, İstanbul, 1945, MEB Yayınları.
- Cass. Dio (= Cassius Dio, *Rhomaika, Roman History*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Roman History*. With an English translation by E. Cary, 9/3. London, 1914, The Loeb Classical Library.
- Cic. *Flacc.* (=Cicero, *Oratio pro L. Flacco*).
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Speech in Defence of Lucius Flaccus*. With an English translation by L. E. Lord, Cambridge-London, 1964, The Loeb Classical Library.
- Diod. (= Diodorus, *Bibliotheka Historike*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Diodorus of Sicily*. With an English translation by R. M. Geer. London, Newyork, 1947, The Loeb Classical Library.

- Dios. (=Dioscorides, *De Materia Medica*),
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dioscorides, De Materia Medica: Being and Herbal with Many other Medicinal Materials. With an English translation by T. A., Osbaldeston.* Johannesburg, 2000, İbidis Press.
- Ksen. *Anab.* (= Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, Tanju Gökçol, İstanbul, 2010, Hürriyet Yayınları.
- Ksen. *Hell.* (= Ksenophon, *Hellenika Yunan Tarihi*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hellenika Yunan Tarihi*, Suat Sinanoğlu, Ankara, 1999, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Plin. *Nat.* (= G. Plinius Secundus "Yaşlı". *Naturalis Historia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny Natural History.* With an translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. eichholz I-X, Maa. London, 1938-1971, The Loeb Classical Library.
- Plut. *Caes.* (=Plutarkhos, *Life of Caesar*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives.* With an English translation by B. Perrin, London-Newyork, 1959, The Loeb Classical Library.
- Polyb. (= Polybios, *Historia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Histories.* With an English translation by W. R. Platon, I-VI, Cambridge, Masss-London, 1922, The Loeb Classical Library.

- Suet. *Tib.* (=Suetonius, *Tiberius*).
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Lives of the Twelve Caesars*. With an English translation by. C. Suetonius Tranquillus, London, 1913, The Loeb Classical Library.
- Steph. *Byz.* (= Stephanos Byzantios, *Ethnica*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Edited by K.W. Dindorf and incorporating notes by L. Holsteinius-A. Berkelius-T. de Pinedo, vols I-IV, Leipzig, 1825.
- Strab. (=Strabon, *Geographica/Antik Anadolu Coğrafyası*.
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Geographica/Antik Anadolu Coğrafyası*, Prof. Dr. Adnan Pekman, İstanbul, 2015, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tac. *ann.* (= Tacitus, *Annales*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Complete Works of Tacitus, Tacitus. Edited for Perseus by A. J. Church, W. J. Brodribb and S. Bryant, New York, 1942, Random House.
- Th. (= Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Peloponnesos Savaşları*, Furkan Akderin, İstanbul, 2010, Belge Yayınları.
- Vitr. (= Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven, Ankara, 2005, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Modern Kaynaklar

- Akarca, A. (1952). Mylasa'da Hellenistik Bir Mezar, *Belleten* 16, 63, 367-398.
- Akçay, T. (2008). Eskiçağda Ölü Kültü ve Ölü Gömme Adetleri, *Arkeoidea Dergisi*, 2, 6, 36.
- Akçay, T. (2017). *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Akdeniz, E. (1997). 1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzey Araştırmaları, *AraST* 14, II, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 233-254.
- Akdeniz, E. (2002). Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda Büyük Menderes Havzası'ndaki Kültürel Yapılanma ve Orta Kalkolitik Çağ Problemi. *OLBA* 5, 59-76.
- Akkan, Y. ve Saraçoğlu, A. (2015). 2014 Yılı Tralleis Kazı Çalışmaları. *KST* 37, (1), 341-357.
- Akkan, Y., Saraçoğlu, A. ve Özver, A. (2016). 2015 Yılı Tralleis Antik Kenti Restorasyon ve Alt Yapı Çalışmaları. *KST* 38, (1), 265-279.
- Akşar, A. (2019). *İmparator Hadrianus'un Anadolu Gezileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akyay-Meriçboyu, Y. (2001). *Antikçağ'da Anadolu Takıları*. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları.
- Akyurt, İ. M. (1998). *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alfayé- Villa, S. (2009). Nails for the Dead: A Polysemic Account of an Ancient Funerary Practice, *Magical Practice in the Latin West*, Vol. 168, 427-456.
- Alföldy, A. - Gadzag, C. (2013). Who Pays the Ferryman? The Testimony of Ancient Sources on the Myth of Charon, *KLIO*, 95, 285-259.
- Allison, P. (2006). *The Insula of the Menander at Pompeii, Volume III: The Finds, Acontextual Study*, Oxford University Press.
- Anderson Stojanović, V. R. (1987). The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria. *AJA* 91, (1), 105-122.

Anderson Stojanović, V. R. (1992). *Stobi, The Hellenistic and Roman Pottery*. New Jersey: Princeton University Press.

Anderson, T. (2007). *Preliminary Osteo-archaeological Investigion in the North Necropolis, Hiearapolis di Frgia I, Le Attività delle Campagne di Scavo e Restauro 2000-2003*, İstanbul: 473-493.

Angiolillo, S. - Berti, F. (2019). New Findings about the Late Hellenistic and Roman Imperial Necropoleis of Iasos / Iasos Kenti Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluğu Dönemi Nekropolislerinden Yeni Bulgular. E. Özer (Editör), *Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 33-60.

Arslan, B. (2015). *Metropolis'teki İon Tipi Sütun Başlıklarının Biçimsel Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator Romanın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Arundell, F. V. J. (1828). *Arundell, A Visit To The Seven Churches of Asia: With an Excursion into Pisidia*, London.

Asie Mineure, (1978). *L'Année épigraphique*, Presses Universitaires de France, 164-175.

Aslan, B. (2007). *İzmir Agorasındaki Bir Grup Hellenistik Dönem Ağırşak ve Tezgah Ağırlıkları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ateşlier, S ve Akkurnaz, S. (2014). 2011-2012 Yılı Alabanda Kazıları, *KST* 35, (3), 482-498.

Ateşlier, S. (2017). Anadolu'da Pers Dönemi Yapıları. K. İren, Ç. Karaöz ve Ö. Kasar (Editörler), *Persler: Anadolu'da Kudret ve Görkem*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 162-173.

Atik, N. (1995). Die Keramik aus den Südthermen von Perge, *IstMitt.* Beih. 40, Tübingen.

Atila, C. ve Gürler, B. (2008). *Bergama Müzesi Cam Eserleri*. Bergama: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı.

- Avli, A. (2020). *Neapolis Nekropol'ünden İki Oda Mezar ve Buluntuları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ayaz, M. (2014). *Assos Kuzey Stoası Kırmızı Astarlı Roma Seramiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ayça-Polat, B. (2005). *Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropelleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydaş, M. (2014). New Inscriptions from Asia Minor, *EA* 37, 121-125.
- Aydaş, M. (2015). Polyantheia'dan Andronikopolis'e Tralleis, *ADÜ Haber*, (9), 53-55.
- Aydın, O. (2015). *Tralleis Batı Nekropol'ü Kandil Buluntuları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aydın Tavukçu, Z. (2006). *Parion Nekropol'ü 2005 Yılı Buluntuları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın Tavukçu, Z. (2007). Parion Altınları, *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıl Dönümü Arkeoloji Armağanı. Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları*. M. Işıklı - B. Can (Editörler), 383-400.
- Aydoğmuş, N. (2018). *Çine Sarnıç Köy Oda Mezarı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aytekin, F. ve Bükler, H. (2019). Dalagöz Nekropolü. B. Söğüt ve S. Pazarıcı (Editörler), *Stratonikeia Çalışmaları* 6, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 43-85.
- Bailey, D. M. (1963). *Greek and Roman Pottery Lamps*, London: Trustees of the British Museum.
- Bailey, D. M. (1972). *Greek and Roman Pottery Lamps* (Revised Edition). Oxford: Great Britain at the University Press.
- Bailey, D. M. (1975). *A Catalogue of The Lamps In the British Museum I, Greek Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps*, London: British Museum Publications.

- Bailey, D. M. (1988). *A Catalogue of The Lamps In the British Museum III, Roman Provincial Lamps*, London: British Museum Publications.
- Baldıran, A. (1990). *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baldoni, D. (2019). Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri, Elif Özer (Editör). *Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, The Book of International Symposium on Burial Customs in Anatolia During the Hellenistic and Roman Periods*, Ankara, 3-31.
- Baran, A. (2002). Hekatomnidler Devri (Ionia Rönesansı). *IDOL* 14, 18-23.
- Barın, G. (1995). *Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik-Roma Dönemi kandilleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Başaran, C. (2005). Jewellery Centre in Antique Era Parion, *Goldnews* 153, 106-111.
- Başaran, C. ve Kasapoğlu, H. (2013). Parion Kazısı Metal Buluntuları. *III. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 126-140.
- Başaran, C. ve Tavukçu, A. (2006). Parion Kazısı 2005, *KST* 28 (1), 611-628.
- Baur, P. V. C. (1947). The Lamps, The Excavations at Dura-Europos, *Final Report*, New Haven: Yale University Press.
- Baysal, H. (2000). Le Antiche Città Della Valle del Lykos- Lykos Vadisi'ndeki Antik Kentler, *Ricerche Archeologiche Turche Nella Valle Del Lykos (Lykos Vadisi Türk Araştırmaları)*, *Archeologia E Storia* 6, Lecce, 19-49.
- Bean, G. E. (2000). *Eski Çağda Menderes'in Ötesi*, (Çev. Pınar Kurtoğlu), İstanbul: Arion Yayınevi Arkeoloji Dizisi 4.
- Beaton, R. (1980). Modes and Roads: Factors of Change and Continuity in Greek Musical Tradition, *BSA* 75, 1-11.
- Benter, M. (2010). Milas'taki Pilavtepe Miken Oda Mezarı, *Bellekten*, LXXIV, 343- 354.

- Bilgin, M. ve Okunak, M. (2011). Eumeneia Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, (Editör) B. Söğüt, *Eumeneia Şehli-Işıklı*, 125-146.
- Bingöl, I. (1999). *Antik Takılar, Anadolu Medeniyetleri Müzesi*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Bingöl, O. (1980). *Das Ionische Normalkapitell in Hellenistischer und Römischer Zeit in Kleinasien*, Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.
- Birsel, İ. (2015). *Karia Mezar Mimarisi, Klasik Dönem Öncesi*. İzmir: Sergi Kitabevi Yayınevi.
- Blanck, H. (2000). *Antikçağda Kitap*. (Çev. Zehra Aksu Yilmazer), Ankara: Dost Kitabevi.
- Blegen, C. W. (1938). Excavations at Troy, *AJA* 43. (2), 204-228.
- Blegen, C. W. Caskey., Rawson, J., Sperling M. & Jerome. (1953). *Troy III. The Sixth Settlement*, London: Thames and Hudson.
- Blegen, C. W., Palmer, H. & Young, R. S. (1964). The North Cemetery, *Corinth*, 13, Princeton: The American School of Classical Studies at Athens.
- Boatwright, M. T. (2000). *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Oxford: Oxford University Press.
- Boulter, C. G. (1963). Graves in Lenormant Street, Athens. *Hesperia* 32 (2), 113-137.
- Bouzek, J. (1980). Finds From Kyme in Turkish Museums and the Present State of the Ruins, The Results of the Czechoslovak Expedition”, *Kyme II*, 131-148, Praha: Univerzita Karlova Press.
- Boysal, Y. (1967a). Karia Bölgesi'nde Yeni Araştırmalar. *Anadolu/ Anatolia* 11, 1-30.
- Boysal, Y. (1967b). Müskebi Kazısı 1963 Kısa Raporu, Vorläufiger Bericht über die Grabungen 1963 in Müskebi, *Bulleten* 31, 121, 1, 67-83.
- Brants, J. (1913). *Antieke Terra Cotta Lampen*, Uit Het Rijksmuseum Van Autheden te Leiden, Leiden.
- Broneer, O. (1930). *Corinth 4, Part 2: Terracotta Lamps*. Cambridge, Massachusetts: The American School of Classical Studies at Athens.

- Broughton, T. R. S. (1935). Some Non-Colonial Coloni of Augustus, *TransactAmPhilAss* 66, 18-24.
- Broughton, T. R. S. (1936.) On Two Passages of Cicero Referring to Local Taxes in Asia, *AJP* 57, 2, 173-176.
- Bruneau, P. (1965). *Les Lampes Exploration Archeologique de Delos*, Fas. XXVI, Paris.
- Bruun, P. M. (1966). *The Roman Imperial Coinage VII: Constantine to Licinius*, London.
- Burnett, A., Amandry, M. & Ripolles, P. P. (1992). *Roman Provincial Coinage, From the Death of Caesar to the Death of Vitellius*, London: British Museum Press.
- Burr, D. (1934). *Terra-Cottas From Myrina in the Museum of Fine Arts, Boston*, Degree of Doctor of Philosophy, Pennsylvania: Bryn Mawr College.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperors*, Boston: Brill.
- Burton, G. (1975). Proconsuls, Assizes and the Administration of Justice under The Empire, *JRS* 65, 92-106.
- Bürgerwelten, (1994) . *Hellenistische Tonfiguren und Nachschöpfungen im 19. Jh.*, Katalog zur Ausstellung in Berlin, Berlin: Philipp von Zabern Verlag.
- Büyüközer, A. (2014). A Tomb from Borukcu Necropolis. *Anodos. Studies of the Ancient World* 11/2011, 37-48.
- Callu, J. P. (1974). Remarques sur le trésorde Thamusida III: les Divo Claudia en Afrique du Nord. In: *Mélages de l'Ecole française de Rome. Antiquité* 86-1, 523-547.
- Camili, A. (1999). *Ampullae Balsamari Ceramicci di eta ellenistica e Romana*, F. Palombi (Editör), Roma.
- Canav, Ü. (1985). *Cam Eserler Koleksiyonu*. İstanbul: Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.
- Canlı, H. (2019). *Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal Buluntuları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Carington-Smith, J. (1982). A Roman Chamber Tomb on the South- East of Monasteriaki Kephela, Knossos. *BSA* 77, 255-293.

- Carpenter, J. & Boyd, D. (1977). Dragon-Houses: Euboia, Attica, Caria, *AJA* 81, 179-215.
- Carson, R. A. G. (1981). *Principal Coins of the Romans. III. The Dominate AD 294-498*. London: British Museum Publications.
- Carson, R. A. G. (1990). *Coins of the Roman Empire. The Library of Numismatics*. Routledge: London and New York.
- Carson, R. A. G., Hill P. V. & Kent, J. P. C. (1978). *Late Roman Bronze Coinage I/II*. London: Spink & Son Ltd.
- Cartens, A. M. (2009). Tomb Cult and Tomb Architecture in Karia from the Late Archaic to the Hellenistic Period, F. Rumscheid (Editör), *Die Karer un Anderen*, 377-395.
- Chandler, R. (1925). *Travels in Asia Minor and Greece*, Oxford: Clarendon Press.
- Charles, T. (2002) *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev: Ali Suad), Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- Chesterman, J. (1974). *Classical Terracotta Figures*. New York: The Overlook Press.
- Chryssanthaki-Nagle, K. (2006). The Female Protomes and Bust-Protomes from Macedonia and Thrace Reconsidered: *The Bust-Protomes from House A in Tragilos In Revue Archéologique*, 41, Issue 1, 3-31.
- Civelek, A. (2001). *Tralleis Nekropolis'i Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Civelek, A. (2002). Tralleis Nekropolisinde Saptanan Yerel üretim Malzemeleri. *Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu Söke-Türkiye* (15-16 Kasım 2001), İzmir, 246-253.
- Civelek, A. (2006). Stratonikeia-Akdağ Nekropolisinden Bir Mezar, *Anadolu/Anatolia* 30, 47-64.
- Civelek, A. (2007). Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124, 71-80.
- Civelek, A. (2008). Terra Sigillata Sinter Astarlı Seramikleri, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 128, 57-63.

- Civelek, A. (2010). Red Slip Ware from Tralles Excavations. *Colloquium Anatolicum* 9, 169-191.
- Civelek, A. (2013). Seikilos'un Şarkısı, M. Tekocak (Editör), *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, 155-161.
- Cohen, G. M. (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Berkeley: University of California Press.
- Coldstream, J. N. (1977). *Geometric Greece*, London.
- Comstock, M. & Vermeule, C. (1971). *Greek Etruscan and Roman Bronzes*, Boston: Greenwich.
- Cramer, J. A. (1832). Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford: University of Oxford.
- Çakmaklı, Ö. D. (2007). *Uşak Arkeoloji Müzesinde Korunan Roma Dönemine Ait Cam Eserler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çekilmez, M. (2009). Batı Nekropolis Alanı Kazı Çalışmaları, Yaylalı, A. 2008 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *KST* 31, (2), 380–382.
- Çekilmez, M. (2014). *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çekilmez, M. (2015). A Catalogue of the Greek and Roman Terracottas in the Aydın Archaeological Museum, *Les Carnets de l'ACosSt. Association for Coroplastic Studies Varia* 13, 1-5.
- Çekilmez, M. (2017). *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*. Aydın: T.C. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Çelik, S. (2005). Tralleis'li Seikilos'un Ünlü Bestesi, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları* (120), 115-117.
- Çelikbağ, E. (2016). 2005-2014 *Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Çevik, N. (2000). *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*. Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çokay Kepçe, S. (2017). *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları, 1997-2007 Yılları Arasında 169 Numaralı Parselde yürütülen Çalışmalar*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Davidson, G. R., Thompson, D. B. & Thompson H. A. (1943). Small Objects from the Pnyx:1, *Hesperia Supplements*, 7, 1-172.
- Davis, E. J. (1874). *Anatolica, or the Journal of a Visit to Some of the Ancient Ruined Cities of Caria: Phrygia, Lycia, and Pisidia*, London.
- Day Preston, L. (1984). Dog Bruials in the Greek World, *AJA* 88, 1, 21-32.
- Dayagi Mendels, M. (1989). *Perfumes And Cosmetics In The Ancient World*, Jerusalem: Israel Museum.
- Deak, I. - Ellinger, E. (2002). *Hindu Divinities*, Canada: Trafford Publishing.
- Demirer, Ü. (2013). *Kibyra Metal Buluntuları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Depeyrot, G. (2006). *La Monnaie Romaine, 211 av. J.-C. - 476 apr. J.-C.* Paris: Errance.
- Dereboylu, E. (2012). *Aigai Pişmiş Toprak Figürinleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Deschamps, G. (1894). *Sur Les Routes D'Asie*, Paris: A. Colin.
- Diler, A. (2002a). Damlıboğaz/ Hydai Araştırmaları 2000. *AraST* 19 (1), 225-236.
- Diler A. (2002b). The Northern Rock Necropolis of Caunus. *Asia Minor Studien*, Bonn, 44,5, 63-97.
- Dinç, R. (1998) . Tralleis Kazısı (1996), *KST* 29, (2), 205-236.
- Dinç, R. (2003). *Tralleis Rehber/Guide*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dinç, R. ve Dede, E. (2003a). Tralleis 1999 Kazısı Sonuç Raporu, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 114, 11–24.
- Dinç, R. ve Dede, E. (2003 b). Tralleis (2000) Kazı Raporu, *KST* 24, (1), 405 – 418.

- Dinç R. ve Dede. E. (2004). Tralleis Kazısı Sonuç Raporu, *KST* 25, (1), 339-354.
- Dinç, R., Özkan, H. ve Takaoğlu, T. (2000). Tralleis Kazı Çalışmaları. 1997-1998, *Arkeoloji ve Sanat* 95, 2-14.
- Doksanaltı, E. M. (2006). *Knidos Kap-Krio Kazı Alanı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doyen, J. M. (2012). The Chairman's Adress, The Charon's Obol: Some Methodological Reflexions, *JAN* 2, 1-18.
- Dönmez, Ş. (2011). Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul'un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik ve Demir Çağı Kültürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler, *Restorasyon Yıllığı* 2, İstanbul, 19-25.
- Dubin, L. S. (2004). Reprint. *The History of Beads: from 30,000 B.C. to the Present*. New York: Harry N. Abrams, Inc. Original edition, New York: Harry N. Abrams, Inc.
- Duman, B. (2014). Menderes Tripolisindeki Arkeolojik Keşifler, *Geçmişten Günümüze Denizli* 38, 39-51.
- Duman, B. (2016). African Red Slip Ware in Lydian Tripolis, *RCRF Acta* 44, 699-706.
- Durnagözü, S. (2009). *Belentepe Mevkii'ndeki Hellenistik Dönem Mezarlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dusenbert, E. B. (1967). Ancient Glass from the Cemeteries of Samothrace, *JGS* 9, 34-49.
- Dusenbery, E. B. (1998). *Samothrace The Nekropoleis: The Nekropoleis and Catalogues of Burials*, 11, K. Lehmann ve P. W. Lehmann (Editörler), Princeton: Princeton University Press.
- Dündar, E. (2006). *Hellenistik ve Roma Dönemleri Patara Unguentariumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Dünya - Çakmaklı, Ö. (2007). *Uşak Arkeoloji Müzesinde Korunan Roma Dönemine Ait Cam Eserler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Edhem Bey. (1904). Fouilles de Tralles (1902–1903), *BCH* 28, 1, 54-92.
- Edwards, G. R. (1975). *Corinthian Hellenistic Pottery*, Corinth 7, Part 3: Princeton, N.J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Eilers, C. (2001). The Proconsulship of P. Cornelius Scipio (Cos. 16 B.C.), *The Classical Quarterly* 51, 1, 201-205.
- Eker, F. (2014). *Kahramanmaraş Müzesi'ndeki Cam Eserler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ekmen, H. (2012). Yeni Veriler Işığında Başlangıcından M.Ö. II. Binin Sonuna Kadar Anadolu'da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5. Sayı 1, 23-49.
- Eliüşük, M. (2020). Menderes Magnesiası Artemis Kutsal Alanı Güney Stoa'da bulunan Doğu Sigillata B Grubu Seramikleri/ Eastern Sigillata B from the South Stoa of the Sanctuary of Artemis at Magnesia on the Meander, *Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırma Dergisi* 4, 14-40.
- Epikman, R. (1967). *Osman Hamdi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erdkamp, P. (2009). *The Grain Market in the Roman Empire, a Social, Political and Economic Study*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Erdoğan, A. ve Aytaçlar, N. (2012). Milas TKİ Kazıları, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, 357-375.
- Ergeç, R. (1995). *Güney Kommagene Bölgesindeki Antik Dönem Nekropol ve Mezarları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erhat, A. (2006). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Erkanal, H. ve Özkan, T. (1999). Baklatepe Kazıları, *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi* İzmir, T. Özkan (Editör), 12-42.
- Erol, D. (2004). *Tralleis Kenti Kazılarında Ele Geçen Baskılı Terra Sigillata*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Erön, A. (2013). *Tralleis Hamam Gymnasion Kompleksi Seramikleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Erön, A. (2015). Tralleis Geç Antik Çağ Kandil Kalıpları. *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*. C. Şimşek, B. Duman ve E. Konakçı (Editörler), İstanbul: Ege Yayınları, 263-267.
- Ethem Koçak, İ. (2013). *Magnesia Ad Maeandrum Mezar Tipolojisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fazlıoğlu, İ. (2001). *Eskiçağda Dokuma*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Fellows, C. (1841). *An Account of Discoveries in Lycia, Being a Journal Kept During a Second Excursion in Asia Minor*, London: John Murray, Albemarle Street.
- Fellows, C. (1852). *Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia*, London: Albemarle Street Press.
- Fitch, C. R & Goldman, N. W. (1994). Cosa The Lamps, *Ann Arbor*.
- Foça, S. (2019). *Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular*. Yayımlanmamış Doktora Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Forbes, R. J. (1966). Glass. *Studies in Ancient Technology VI*, Leiden: E.J. Brill.
- Forti, L. (1962). Gli unguentari del primo ellenistico. *RendNap* 37, 143-157.
- Foss, C. (1977). Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia. *AJA* 81, 4, 469-486.
- Frangipane, M. (1998). Arslantepe 1996: The Finding of an E.B. I Royal Tomb. *KST* 29 (1). 291-309.
- Frothingham, A. L. (1888). Archaeological News, *AJA* 4, (4), 72-530.
- Fuchs, W. (1969). *Die Skulptur der Griechen*, München: Hirmer Verlag.
- Garstrang, J. (1943). Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map. *AJA* 47, (1), 35-62.

- Garstang, J. & Gurney, O.R. (1959). *The Geopgraphy of The Hittie Empire*. London: British Institute of Archeology Ankara.
- Gençler, Ç. (2000). I Vetri di Hierapolis/Hierapolis Camları, *Ricerche Archeologiche Turche mella Valle del Lykos/Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, Università di Lecce, *Archeologia e Storia* 6, Lecce, 209-289.
- Gençler, Ç. (2004). Smintheion Camları Üzerine Bir Ön Rapor, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi Anadolu/Anatolia Ek 1*.
- Gerçek, S. (2014). *Hitit Devleti'nin Batı Anadolu ile Siyasi İlişkilerinde Mektupların Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gnecchi, C. F. (1911). *The Coin Types Of Imperial Rome*, London: Spink - Son Ltd.
- Goethert - Polaschek Von, K. (1985). *Katalog der Römischen Lampen des Rheinischen Landesmuseums Trier, Bildlampen und Sonderformen*. Mainz am Rhein: P. von Zabern.
- Goldman, H. (1950). *Excavation at Gözli Kule, Tarsus 1, Text: Hellenistic and Roman Periods*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gökbek, A. ve Şölen, H. (1936). *Aydın İli Tarihi-Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*. İstanbul: A. İhsan Basımevi.
- Greifenhagen, A. (1970). *Schmuckarbeiten in Edelmetall I. Fundgruppen*. Berlin.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*. (Çev. Sevgi Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Grinder&Hansen, K. (1991). Charon's Fee in Ancient Greece? - Some Rremarks on a Well-Known DEath Rite, *Acta Hyperborea: Danish Studies in Classical Archeology* 3, 207-218.
- Grinsell, LV. (1957). The Ferryman and His Fee: A Study in Ethnology, Archaeology and Tradition, *Folklore* 68.1, 257-269.
- Groß, W. H. (1975). Urna, *DNP* 5, 1069-1070.

- Gülbay, O. (2009). *Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güllüsaç, Ş. (2018). *Teos Batı Nekropol'ü (Hiddenbay Kurtarma Kazısı)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gültekin, A. (2012). *Pisidia Antiokheia Antik Kenti Metal Buluntuları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Günay Tuluk, G. (1996). *Ionia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandiller*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Günel, S. (2003). Aydın Bölgesi Yüzey Araştırmaları Işığında Çatalkaya, Dedekuyusu ve Bahçetepe Yerleşimleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20, (1), 53-70.
- Güngör, E. (2011). *Metropolis'te Bulunan Roma Dönemi Kandilleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güngör, Ü. (2006). *Klazomenai Yıldıztepe Nekropololisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gür, B. (2013). Miken Buluntulu Batı Anadolu Mezarlarının Tanımlanmasına Yönelik Öneriler. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 142, 1-22.
- Gürbüzer, M. (2006). *Idyma'daki Hellenistik Dönem Oda Mezarı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Gürler, B. (1994). *Metropolis'in Hellenistik Dönem Seramiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gürler, B. (2000). *Tire Müzesi Cam Eserleri*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gürler, B. (2004). *Tire Müzesi Bronz Eserleri/Bronze Objects at Tire Museum*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Harmankaya, S. ve Erdoğan, B. (2002). *Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri IVa, İlk Tunç*. İstanbul: Ege Yayınları.

- Hausmann, U. (1996). Hellenistische Keramik, Eine Brunnenfüllung von Bau C und Reliefkeramik Verschiedener Fundplätze in Olympia *Olympische Forschungen XXVII*, Berlin, New York.
- Hawkins, J. D. (1998). The Land of Işşuva: The Hieroglyphic Evidence, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (16-22 Eylül 1996 Çorum)*, Ankara, 281-296.
- Hayes, J. W. (1972). *Late Roman Pottery*, London: The British School at Rome.
- Hayes, J. W. (1973). Roman Pottery From The South Stoa at Corinth, *Hesperia*, 42, (4), 416-470.
- Hayes, J. W. (1975). *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, Toronto: Royal Ontario Museum.
- Hayes, J. W. (1980). *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum, I, Greek and Roman Clay Lamps A Catalogue*, Toronto: Royal Ontario Museum.
- Hayes, J. W. (1985). Sigillate Orientali. (Edt. Pugliese-Carratelli G.), *Atlante delle Forme Ceramiche II. Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo (Tardo Ellenismo e Primo Impero). Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale (1-96)*. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana.
- Hayes, J. W. (1991). *Paphos 3: The Hellenistic and Roman Pottery*. Nicosia: Imprinta Ltd.
- Hayes, J. (1997). *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, London: University of Oklahoma Press.
- Hayes, J. W. (2008). *Roman Pottery Fine-Ware Imports*, Agora 32, Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Head, B. V. (1892). A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum (BMC). *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*, Londra.
- Head, B. V. (1894). C. Septimius, Proconsul of Asia, BC. 56-55, *The Classical Review* 8, 420-421.
- Head, B. V. (1897). *Catalogue of the Greek Coins of Lydia, BMC 22*. London.

Head, B. V. (1901). *A Catalogue of The Greek Coins of Lydia in The British Museum*, London: Printed by Order of The Trustees.

Heirmerl, A. (2001). *Dier Römischen Lampen aus Pergamon: Vom Beginn der Kaiserzeit bis zum Ende des 4. Jhs. n. Chr.* (Pergamenische Forschungen Band 13). Berlin: Walter de Gruyter.

Hellström, P. (1965). *Labraunda II. 1. Pottery of Classical and Later Date Terracota Lamps and Glass*, Lund: CWK Gleerup.

Henry, O. (2005 a). *Tombes de Carie- Tombes Cariennes Contribution de L'Archetecture Funereire a L'Histoire de la Carie Aux Perodes Classique et Hellenistique*, Vol. II.1 (Catalogue- Texte). These De Doctorat, Université Michael De Montaigne, Historie, Civilisation, Bordeaux: Archeologie et Art Mondes Anciens.

Henry, O. (2005 b). *Tombes de Carie- Tombes Cariennes Contribution de L'Archetecture Funereire a L'Histoire de la Carie Aux Perodes Classique et Hellenistique*, Vol. II.2 (Catalogue- Planches). These De Doctorat, Université Michael De Montaigne, Historie, Civilisation, Bordeaux: Archeologie et Art Mondes Anciens.

Henry, O. (2009) *Tombes de Carie, Architecture Funéraire et Culture Carienne VI-II Siecle a.v. JC.*, Rennes: Press Universitaires De Rennes.

Henry, O. (2010 a). Karia, Karians and Labraunda/ Karia, Karialılar ve Labraunda. *Mylasa/Labraunda (Milas/Çomakdağ): Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji Tarihi ve Kırsal Mimari*, 69-79.

Henry, O. (2010 b). Labraunda Nekropolü/ Necropolis of Labraunda. *Mylasa/Labraunda (Milas/Çomakdağ): Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji Tarihi ve Kırsal Mimari*, 93-105.

Henry, O. (2013). A Tribute to the Ionian Renaissance. O. Henry (Editör), *Varia Anatolica XXVIII: 4th Century Karia Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids*, İstanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumezil, 81-90.

Henry, O. (2017). Hyssaldomos'un Oğlu Hekatomnos: Pers Tarihinde Benzersiz Bir Kişilik. K. İren, Ç. Karaöz ve Ö. Kasar (Editörler), *Persler: Anadolu'da Kudret ve Görkem*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 350-367.

- Hershkovitz M. (1986). Miniature Ointment Vases from the Second Tempel Period, *IEJ* 36, 1986, 45-51.
- Higgins, R. A. (1967). *Greek Terracottas*, London: Methuen-Co Ltd. Press.
- Hilgers, W. (1969). *Lateinische Gefässamen: Bezeichnungen, Funktion und Form romischer Gefasse nach den antiken Schriftquellen*, Dusseldorf: Beihefte der Bonner Jahrburger 31.
- Hope, V. M. (2007). *Death in Ancient Rome*, New York: Routledge.
- Hornblower, S. (1982). *Mausolos*. Oxford: Clarendon Press.
- Howland, R. H. (1958). *The Athenian Agora 4: Greek Lamps and Their Survivals*. Princeton, N.J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Huguenot, C. (2001). Les Eroles Volants, Recherche sur la Signification D Un Groupe de Terres Cuites Hellenistiques D Eretrie, *AntK* 44, 92-123
- Humann C. & Dörpfeld W. (1893). Ausgrabungen in Tralles, *AthMitt* 18, 1893, 365-411.
- Hussey, G. B. (1890). The Distribution of Hellenic Temples, *The American Journal of Archaeology and of the History of Fine Arts* 6, 1/2, 59–64.
- Hübinger, U. (1993). *Die Antiken Lampen des Akademischen Kunstmuseums der Universität Bonn*, Berlin: Deutsches Archäologisches Institut.
- Hürmüzlü, B. (2008). *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Imhoof-Blumer, F. (1902). *Kleinasiatische Münzen*. 2 Bände, Wien.
- Isings, C. (1957). *Roman Glass From Dated Finds*. Groningen; Djakarta: Wolters.
- Işın, G. (2002). Ointment or Medicine Vessels from Patara: An Overview of a Simple Hellenistic from in the Ancient Mediterranean World, *AA* 2. Halbbant, 85-96.
- Iványi, D. (1935). *Die Pannonischen Lampen Eine Typologisch-Chronologische Übersicht*, Budapest.
- Jackson, R. (1995). *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar*. (Çev. Şenol Mumcu), İstanbul: Homer Kitabevi.

- Jones, F. (1950). The Pottery, H. Goldman (Editör), *Excavations at Gözlükule The Hellenistic and Roman Periods Tarsus, I.* 156-157.
- Kabaklarlı, N. (1998). "Mangır" Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları (1299-1808), İstanbul: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı.
- Von Kaenel H. M. (2009). Coins in context - a personel approach, *Coins in Context I. New Perspectives for the Interpretation of Coin Finds*, 9-24.
- Kahraman, F. (2019). *Pisidia Antiokheia Bizans Dönemi Nekropolleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Karaosmanoğlu, M. (1996). *Anadolu Mimari Bezemeleri: Roma Çağı Yumurta Dizisi*, , Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Kasapoğlu, H. (2013). Heykelcik ve Figürinler. Prof. Dr. C. Başaran (Editör), *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, İstanbul: Ege Yayınları, 177-193.
- Kasapoğlu, H. (2007). Parion Nekropolü Mezar Tipleri, *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (1957- 2007), Doğudan Yükselen Işık, Arkeolojinin Yazıları*, İstanbul, 481-520.
- Kasapoğlu, H. (2012). Takılar. Prof. Dr. C. Başaran (Editör), *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion*, İstanbul: Ege Yayınları, 197-206.
- Kaya Hakan, F. (2006). Soli/Pompeipolis Mezar Tipolojisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, M. A. (2000). Suriye Krallığı'nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15, 122-135.
- Kekule, R. (1884). *Die Antiken Terrakotten, Terrakotten von Sicilien*, Berlin und Stuttgart: Verlag von W. Spemann.
- Keleş, V. (2014). Parion Nekropol'ünde Ele Geçen Dört Altın Objeye Üzerine Yeni Bir Değerlendirme, *OLBA* 22, 117-18.
- Kemmers, F. & Myrberg, N. (2011). Rethinking Numismatics: The Archaeology of Coins, *Archaeological Dialogues* 18/1, 87-108.

- Kent, J. P. C. (1967). Fel. Temp. Reparatio, *Numismatic Cronicle* (7th series), 7, 83-90.
- Kent, J. P. C. (1981). *The Roman Imperial Coinage, Vol. VIII: The Family of Constantine I (A.D. 337-364)*, London: Spink & Son Ltd.
- Kıralı, S. (2006). *Aphrodisias Müzesi'nden Bir Grup Kandil*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kızıllı, A. (1996). Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri* 6, 255-271.
- Kızıllı, A. (1997). Milas Sanayi Sitesi 1. Cad. 15. Parselde Mezarı Kurtarma Kazısı. *MKKS* 7, 57-66.
- Kızıllı, A. (1999). *Karya Bölgesi Roma Dönemi Anıt Mezarları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kızıllı, A. (2012). Karia'da Milas'ın Tuzabat Köyünden Bir Oda Mezar. *Stratonikeia'dan Lagina'ya, Ahmet Adil Tırpan Armağanı* B. Söğüt (Editör), İstanbul: Ege Yayınları, 387-398.
- King, C. E. (1979). The Value of Hoards and Site Finds in Relation to Monetary Circulation in The Late Third and Early Fourth A. D. *Studien zu Fundmünzen der Antike* 1, 79-98.
- King, A. C. (2013). *Coins and samian ware: a study of the dating of coin-loss and the deposition of samian ware (terra sigillata), with a discussion of the decline of samian ware manufacture in the NW provinces of the Roman Empire late 2nd to mid 3rd centuries*, Oxford: British Archaeological Reports.
- Knigge, U. (1976). *Der Südhügel. Ergebnisse der Ausgrabungen Kerameikos IX*, Berlin: De Gruyter.
- Konuk, K. ve Arslan, M. (2000). *Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri, Yüksel Erimtan Koleksiyonu*. Ankara: EMT A.Ş.
- Korfmann, M. (1986). Beşik-Yassitepe, Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 Ön Raporu, *KST* 7, 229-238.
- Kurtz, D. C. & Boardman, J. (1971). *Greek Burial Customs*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

- Küçükçoban, F. (2002). 2000 Yılı Akdağ Kurtarma Kazısı. *MKKS* 12, 251-262.
- Küçükefe, E. (2011). *Troas Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Küçükgüney, Z. ve Altun, P. T. (2009). İDÇ Liman Kurtarma Kazısı, *MKKS* 17, 53-74.
- Ladstätter, S. (2005). Keramik, *Hanghaus, 2 in Ephesos Die Wohneinheit 4, FIE VIII/6*, Wien.
- Ladstätter, S. (2010). Keramik, *Das Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohneinheit 1 und 2. Baubefund, Ausstattung, Funde*, Forschungen in Ephesos VIII/8, F. Krizinger (Editör), Wien, 530-587.
- Lamberton, R. D. & Rotroff, S. I. (1985). *Rotroff, Birds of the Athenian Agora*. Princeton: American School of Classical Studies at Athens.
- Lamboglia, N. (1958). Nuove osservazioni sulla terrasi-gillata chiara. *Riv.st.lig.* 24: 257-330.
- Lang Auinger, C. (2007). Aphrodite and Eros as Furniture in the Late Hellenistic and Early Roman Imperial Period, *IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri*. 26-28 Kasım 2007, Bildiriler Kitabı. İstanbul, Türk Seramik Derneği Yayını, 270-275.
- Lauffer, S. (1971). *Diokletians Preisedikt*, Berlin: Cambridge University.
- Laumonier, A. (1954). *Les Figurines de Terre Cuite*. Delos XXIII. Paris.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of A Tour in Asia Minor, With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country*, London: Albemarle Press.
- Leibundgut, A. (1977). *Die Römischen Lampen in der Schweiz*, Bern.
- Lenger, D. S. (2018). Antik Çağ'da Sikkenin Amulet ve Talisman Olarak Kullanımı, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 16/3, 317-326.
- Leyenaar-Plaisier, P. G. (1979). P. G. Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Catalogue de la Collection du Musee National des Antiquites a Leiden, Leiden.

- Lightfoot, C. (1991). A Group of Roman Perfume Bottles From Asia Minor, Erol Atalay Memorial, *Aderg* 1, 107-112.
- Lightfoot, C & Arslan, M. (1992). *Ancient Glass of Asia Minor- Anadolu Antik Camları*, Yüksel Erimtan Koleksiyonu, Ankara: Ünal Offset.
- Lloyd, S & Mellaart, J. (1962). *Beycesultan I: The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Loeschcke, S. (1919). Antike Laternen und Lichthauschen, *Bonner Jahrbucher 1-18*, 97-430.
- Lockyear, K. (2012). Dating Coins, Dating with Coins, *Oxford of Archaeology*, 191-211.
- Lund, J. (1996). Eastern Sigillata B: A Ceramic Fine Ware Industry in the Political and Commercial Landscape of the Eastern Mediterranean, *Varia Anatolica* 15, Pl. LXXXI-LXXXV, 125-133.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor, Volume I (Text): To the End of the Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press.
- Magie, D. (2001). *Anadolu'da Romalılar I: Attalos'un Vasiyeti*, (Çev. Nezh Başgelen ve Ömer Çapar), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Magie, D. (2002). *Anadolu'da Romalılar 2: Batı Anadolu ve Zenginlikleri*. (Çev. Nezh Başgelen ve Ömer Çapar) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Malay, H. 1992: *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mansel, A. M. (1971). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Marchese, R. T. (1976). *A History of Urban Organization in the Lower Maeander River Valley: Regional Settlement Patterns to the Second Century A.D.*, New York: UMI.
- Mattingly, H. (1933). Fel. Temp. Reparatio, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society, Fifth Series*: Royal Numismatic Society, 13, 51, 182-202.
- McFadden, G. (1946). A Tomb of the Necropolis of Ayios Ermoyenis at Kourion, *AJA* 50, 449-489.

- McInerney, J. (2010). *The Cattle of the Sun, Cows and Culture in the World of the Ancient Greeks*, Princeton: Princeton University Press.
- Mee, C. (1978). Aegean Trade and Settlement in Anatolia in the Second Millenium BC. *AnSt* 28, 121-156.
- Mellaart, J. (1970). The Second Millennium Chronology of Beycesultan. *AnSt* 20, 55-67.
- Mellaart, J. (2003). *Çatalhöyük Anadolu'da Bir Neolitik Kent* (Çev. Gökçe Bike Yazıcıoğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, A. E. (2007). *Metropolis Ana Tanrıça Kült Mağarası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Meriç, R. (2002). Späthellenistisch-Römische Keramik und Kleinfunde aus Einem Schachtbrunnen am Statmarkt in Ephesos, *FiE* IX/3. Wien 2002.
- Metin, H. (2012). *Kibyra Kandilleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Michaud, J. Fr. & J. J. Fr. Poujoulat, (1841). *Correspondance d'Orient (1830-1831)*, Bruxelles.
- Milner, T. (1832). Milner, *History of the Seven churches of Asia; Their Rise, Progress and Decline; with Notices of the Churches of Tralles, Magnesia, Colosse, Hierapolis, Lyons and Vienne; Designed to Show the Fulfilment of Scripture Prophecy*, London: Holdsworth and Ball.
- Miltner, F. (1929). Die Antiken Lampen in Eisstadt Jahreshefte Des Österreichischen, *Archaologischen Instituts*, 124-180.
- Mitsopoulos Leon V. (1991). *Die Basilika Am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde. 1.Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit*, Wien: Schindler.
- Mollard Besques, S. (1963). Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en TerreCuite Grecs et Romains II Myrina, *Musee du Louvre et Collestions des Universites de France*. Paris.

- Nicholson, F. (1968). *Ancient Life in Miniature. An Exhibition of Classical Terracottas From Private Collections in England*, Birmingham: Birmingham Museum Art Gallery Publishing.
- Nohlen, K. & Radt, W. (1978). *Ein Felsheiligtum bei Pergamon*, AvP XII, Berlin.
- Oğuz, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oikonomos, G. P. (1923). Ek tou ergastēriou tōn Tralleōn, *ArchEph*, 59-101.
- Ok, M. (2014). *Denizli Akçapınar Köyü Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkarılan Mezarlar ve Buluntuları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Okunak, M. (2005). *Hierapolis Kuzey Nekropol'ü (159D No. lu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ökse, A. T. (1999). *Ön Asya Arkeolojisi Seramik Terimleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ökse, A. T. (2002). Gre Virike: Fırat Kenarı'nda Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alanı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (19/2), 53-74.
- Ölçer, C. (1975). *Nakışlı Osmanlı Mangırları*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Ölmez, F. (1996). Tralleis'den Üç Yeni Yazıt, *Arkeoloji Dergisi* 4, 189-191.
- Ölmez, F. (2000). *Tralleis Nekropolünden Bir Mezar ve Buluntuları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Özbay, F. (2018). Eski Anadolu Toplumlarında Köpek, *Seleucia*, 8, 69-90.
- Özbek, Ç. (2006). Roma Dönemi'nde Anadolu'da Ölü Gömme Geleneği ve Ölü Kültü, . Erkanal Öktü, A, Özgen. E.ve diğ (Editörler), *Hayat Erkanal'a Armağan. Kültürlerin Yansıması*, 560-563.
- Özcan, F. (2013). Pisidia Antiokheia'si Köpek Gömüleri, Hürmüzlü, B., Fırat, M. ve Gerçek, A. (Editörler), *Pisidia Araştırmaları-I, Sempozyum Bildiri Kitabı, I. Pisidia*

Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Metinleri (05-06.11.2012), Süleyman Demirel Üniversitesi, Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi, Isparta.

Özcihan, İ. (2018). *Tarsus Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Kandil*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Özdemir, M. T. (2009). *Mengefe Mevkii'ndeki Dromoslu Oda Mezarlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özdemir, E. (2014). *Alabanda Klasik Dönem Oda Mezarı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Özdilek, B. (2009-2012). Andriake Kazılarında Ele Geçen Unguentarium, şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri (Uncovered Unguentarium, Bottle, Lykion and Mortar Examples from Andriake Excavations), *OLBA*, 24, 217-265.

Özdoğan, M. (2010). Tarihöncesi Dönemlerin İstanbul'u, *Bizantion'dan İstanbul'a Bir Başkent'in 10 000 Yılı*, İstanbul: Sakıp Sabancı Üniversitesi, 36-49.

Özer, E. (2016). Aizanoi'dan Horozlu Mezar. *Art- Sanat Dergisi* 5, 1- 24.

Özer, E. - Doksanaltı E. M., (2017). Aizanoi Kuzey Nekropolis'te Bulunan Bir Mezarı Anlamak, Okumak ve Yorumlamak: Heraklesli Mezar, *Cedrus* 5, 287-300

Özer, Y. (2007). *Karia Coğrafiyası ve Tarihi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Muğla.

Özet, A. (1998). *Dipten Gelen Parıltı, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Cam Eserleri*, Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

Özgan, R. (1982). *Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltraşlığı*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Özgan, R. (1990). İ.S. 1. Yüzyıl Tralleis Yontuculuğu, *10. TTK*, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt, *TTK Yayınları*: Ankara, 247-284.

Özgüç, T. (1948). *Ön Tarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Özgülnar, N. (2007). *Perge Kazılarında Bulunmuş Takılar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, T. - Atukeren, S. (1999) Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolü Kazıları, *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi*, İzmir: Kültür Bakanlığı Yayınları, 43-54.
- Özkaya, V. (2001). Alinda Antik Dokusu ve Anıtsal Gömütleriyle İç Karia Bölgesi'nde Bir Kent. M. Denктаş ve Y. Özbek (Editörler), *Prof. Dr. Zafer Bayburtoğlu Armağanı, Sanat Yazıları*, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, 463-478.
- Öztürk, N. (2003). *Kyzikos Kandilleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Öztürk, F. (2007). *Efes Müzesi'nden Bir Grup Terrakotta Figürin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Özver, A. ve Aydoğmuş, N. (2017). Terra Sigillata Akıntı Alanı Kazı Çalışmaları (TRL 16 TN 101-102-103 Kodları), Akkan, Y. ve Saraçoğlu, A. Tralleis 2016 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *KST* 39 (2). 367-381.
- Pacocke, R. (1745). Pococke, *A Description of the East and Some Other Countries. Observations on the Islands of the Archipelago, Asia Minor, Thrace, Greece, and some other Parts of Europe*, London.
- Poljakov, F. B. (1989). *Die Inschriften von Tralleis und Nysa I*, Bonn.
- Pastutmaz, D. (2001). *1988-1988 Yılları Arasında Bulunan Knidos Kandilleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Pearce, J. W. (1968). *The Roman Imperial Coinage: Vol. IX: Valentin I to Theodosius I*, London: Spink & Son.
- Pearson, M. P. (2002). *The Archeology of Death and Burial*, Stroud: Texas A&M University Press.

- Pedersen, P. (2013). The 4th Century BC Ionian Renaissance and Karian Identity. O. Henry (Editör), *Varia Anatolica XXVIII: 4th Century Karia Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids*. İstanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumezil, 33-64.
- Pekman, A. (1970). *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistesleri*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Pendergrast, M. (2007). Mirror Mirror. A Historical and Psychological Overview, In: M. Anderson (Editör) *The Book of the Mirror*, Cambridge, 1-16.
- Perlzweig, J. (1961). *The Athenian Agora 7: Lamps of the Roman Period, First to Seventh Century After Christ*. Princeton, N. J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Perrot, G. & Chipiez, C. (1892). *History of Art in Phrygia, Lydia, Caria and Lycia*. London: Chapman and Hall Limited.
- Petzl, G. (1982). *Die Inschriften von Smyrna I*. Bonn.
- Philipp, H. (1981). Archaische Graber in Ostionien, *IstMitt*, Cilt: 31, 149.
- Pilch, J. (2011). *Flights of the Soul: Visions, Heavenly Journeys and Peak Experiences in the Biblical World*. U.S.A: Eerdmans.
- Pisani, M. (2006). The Collection of Terracotta Figurines in the British Scholl of Athens, *BSA* 101, 269-368.
- Poljakov, F. B. (1989). *Die Inschriften von Tralleis und Nysa, Teil 1, Band 36, 1*: Bonn.
- Pollitt, J. J. (1995). *The Canon of Polykleitos and Other Canons, Polykleitos, the Doryphoros, and Tradition*, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Pöhlmann, E. & M. L. West, (2001). *Documents of Ancient Greek Music: New York: The Extant Melodies and Fragments*.
- Prohaszka, M. (1995). *Reflections From the Dead, The Metal Finds From The Pantanello Necropolis at Metaponto*, Jonsered: Aström.
- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*, London: John Murray.
- Ramsay, W. M. (1930). *Anatolica Quaedam*, *JHS* 50, (2), 263 - 287.

- Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ramsay, W. M. (2013). *The Historical Geography of Asia Minor*, London: Elibron Classics Press; Randel, D. M. (1986). *The Harvard Dictionary of Music*, U.S.A.
- Ranucci, S. (2008). The Coin Finds in their Archaeological Context, A., Laidlaw & M. S., Stella, (Editörler), *JRA* 98, 241-254.
- Raubitschek, A. E. (1954). Epigraphical Notes on Julius Caesar, *JRS* 44, 65-75.
- Rayet, O. & Thomas, A. (1877). *Milet et le Golfe Latmique, Tralleis, Magnesia du Meandre, Priene, Milet, Didymes, Heraclee du Latmos, Fouilles et Explorations Archeologiques*, Paris: Press Libraire-Editeur.
- Rayet, O. & Thomas, A. (1997). *Bir Karia Kenti Tralleis*, (Çev. O. Saçıkara), Özen Ofset: Aydın.
- Reece, R. (1981). Understanding coin finds and coin hoards in the century, *The Roman West in the third century BAR International Series*, 109, 79-88.
- Reece, R. (2011). Coins, potter and Dating of Assemblages, M. A., Reynolds R. - Bonifay M., (Editörler), *RRFW 1. Fine Wares. Solving Problems of Typology and Chronology*, 45-47.
- Roman Provincial Coinage IV.2 *From Antoninus Pius to Commodus (AD 138–192): Asia*.
- Robert, L. (1970). *Etudes Anatoliennes: recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Amsterdam: Adolf M. Hakkert éditeur.
- Robinson, D. M. (1941). *Excavations at Olynthus 10: Metal and Minor Miscellaneous Finds. An Original Contribution to Greek Life*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Robinson, D. M. (1950). *Excavations at Olynthus 13: Vases Found in 1934 and 1938*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Robinson, H. S. (1959). *The Athenian Agora 5: Pottery of the Roman Perios, Chronology*, Princeton, N. J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Rodenberg, J. J. (1981). Hayaz Höyük Kazısının İlk Sonuçları, *KST* 3, 93-94.

- Rolley, C. (1984). *Die Griechischen Bronzen*, München.
- Rosenbaum, E. (1971). *Anamur Nekropolü - The Necropolis of Anemurium*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Rostovtzeef, M. (1955). *Die Hellenistische Welt. Gesellschaft und Wirtschaft*, Darmstad: Verlag.
- Rotroff, S. I. (1997 a). *The Athenian Agora 29: Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, Part 2: Illustrations*. Princeton, N.J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Rotroff, S. I. (1997 b). Coins and Stratigraphy, Sheedy Ş K. A; Papageorgiadou-Banis (Editörler), *Numismatic Archaeology/Archaeological Numismatics*, 8-16.
- Rotroff, S. I. (2006). *The Athenian Agora 33: Hellenistic Pottery The Plain Wares*. Princeton, N.J: The American School of Classical Studies at Athens.
- Rotroff, S. I. & Oliver Jr., A. (2003). *The Hellenistic Pottery from Sardis: The Finds Through 1994*. Cambridge: Massachusetts: Harvard University Press.
- Rumscheid, F. (2006). Die Figürlichen Terrakotten von Priene, Fundkontexte, İkonographie und Funktion in Wohnhäusern und Heiligtümern im Licht antiker Paralelbefunde, *Priene 1*, *Archäologische Forschungen 22*, Reicher Verlag: Wiesbaden.
- Ruge, W. (1937). Tralleis. *Pauly-Wissowa. Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft (1893-)* (RE) 2 6 A, 2092–2128.
- Saldern, A. V. (1980). *Ancient and Byzantine Glass From Sardis*, Hanfmann G. M. A; Scott J. A., (Editörler), London: Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Saltuk, S. (2010). *Geçmişten Günümüze Ayna Her Alanda Her Anlamda*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sancaktar, H. (2019). Genel Hatlarıyla Geç Roma Sikkeleri, *Arkhe Dergisi*, 11, 22-25.
- Saraçoğlu, A. (2010). 2006-2007 Tralleis Kazılarında Ele Geçen Bir Grup Terrakotta Figürin, *4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 487-501.

- Saraçoğlu, A. (2011). Hellenistic and Roman Unguentaria from the Necropolis of Tralleis. *Anadolu/Anatolia* 37, 1-42.
- Saraçoğlu, A. (2013). Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları, *Uluslararası Patara Kazıları, 25. Yıl Sempozyumu*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 475-497.
- Saraçoğlu, A. (2015). Tralleis Konut alanı Kazılarında Bulunan Seramikler. C. Şimşek, B. Duman ve E. Konakçı (Editörler), *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*. İstanbul: Ege Yayınları, 537-547.
- Saraçoğlu, A. (2018). Geç Antik Çağda Lykios Vadisi ve Çevresi/The Lykios Valley and Neighbourhood in Late Antiquity. C. Şimşek ve K. Kaçar (Editörler), *Geç Antik Çağ'da Tralleis (Tralleis in Late Ancient Period)*. İstanbul: Ege Yayınları, 369-385.
- Saraçoğlu, A. ve Çekilmez, M. (2009). Batı Nekropolis Alanı Kazı Çalışmaları, Yaylalı, A. 2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı Çalışmaları, *KST* 30, (3), 17-40.
- Saraçoğlu, A. ve Çekilmez, M. (2010). A Gladiator Stele From Tralleis, *EA* 43, 57-58.
- Saraçoğlu, A. ve Çekilmez, M. (2011). Tralleis Batı Nekropolis ve Konut Alanı Hellenistik Dönem Seramiği: 2006-2007 Buluntuları, *Colloquium Anatolicum*, 10, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Saraçoğlu, A., Çekilmez, M. ve Malay H. (2017). A Funerary Construction in the Western Necropolis of Tralleis, *EA* 50, 17-20.
- Sauerland, F. (1985). Antiken der Sammlung W. W. VI. Goldschmuck, *BOREAS*, Band 8, Münster, 247-259.
- Schäfer, J. (1968). *Hellenistische Keramik aus Pergamon*, PF Band 2. Berlin: Walter de Gruyter.
- Scheibler, I. (1976). *Griechische Lampen, Ergebnisse der Ausgrabungen Kerameikos* 9, Berlin.
- Schwertheim, E. (1980). *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I, Inschriften griechischer Städte aus Kleinaien*, 18.
- Sear, D. R. (2000). *Roman Coins and Values* Vol. I., London: Spink and Son Ltd.

- Sekunda, N. (1991). Achaemenid Settlement in Caria, Lycia, and Greater Phrygia, *Achaemenid History VI, Asia Minor and Egypt, Old Cultures in a New Empire, Proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop*, Leiden, 83-143.
- Sezgin, T. ve Dinç, H. (2019). Camandıras Nekropolü. B. Söğüt ve S. Pazarcı (Editörler), *Stratonikeia Çalışmaları 6*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 1-40.
- Shier, L. A. (1978). *Terracotta Lamps from Karaniş, Egypt*, Arbor: University of Michigan Press : Distributed by University Microfilms International.
- Sieveking, J. (1916). *Die Terrakotten der Sammlung Loeb*, A. Bulchoz Verlag: München.
- Simpson J.Y. (1853). Notes in some ancient Greek medical vases for containing Lykion, and modern use of the same drug in India”, *Monthly Journal of Medicine Science* 16, 1853, 24-30.
- Sjöqvist, E. (1960). Morgantina. Hellenistic Bottles, *AJA* 64, 78-83.
- Slane, K.W. (1990). Slane, *The Sanctuary of Demeter and Kore: The Roman Pottery and Lamps, Corinth* 18-2, New Jersey, 72- 84.
- Smith, W. (1949). The Significance of Roman Glass, the Metropolitan Museum of Art, *Bulletin*, Vol. 8, No. 2, 49-60.
- Sourvinou&Inwood, C. (1995). *Reading Greek Death: To the End of the Classical Period*. Oxford: Clarendon Press, 489.
- Söğüt, B. (2012). Börükçü 2003- 2006 Yılları Kazıları. (Editör) B. Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya. Ahmet Adil Tırpan Armağanı*. İstanbul: Ege Yayınları, 553-586.
- Söğüt, B. ve Gürsoy, F. (2016). Stratonikeia'dan Geç Klasik Döneme Ait Bir İon Başlığı, *Havva İşkana'a Armağan. LYKIARKHISSA* (Edt. E. Dünder/Ş. Aktaş/M. Koçak/S. Erkoç). İstanbul: 751-768.
- Spaer, M. (2001). *Ancient Glass in the Israel Museum Beads and Other Small Objects*, Jerusalem: The Israel Museum.
- Sparkes, B. A. & Talcott, L. (1970). *The Athenian Agora 12: Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C.*, Part 2: Indexes and Illustrations. Princeton H. J: The American School of Classical Studies at Athens.

- Stefanakis, M.I., (2002). An Inexpensive Ride? A Contribution to Death - Coin Rites in Hellenistic Crete, *Numismatica E Antichita Classiche* 31, 171-189.
- Stevens Susan, T. (1991). Charon Obol and Other Coins In Ancient Funerary Practice, *Phoenix* 45, (3), Canada: Published by: Classical Association of Canada, 215-229.
- Stewig, R. (1970). Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları, (Çev. Ruhi Turfan. ve M. Şevki Yazman), İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehircilik Ens. Yayınevi.
- Sutherland, S. V. H - Carson, R. A. G. (1967). *The Roman Imperial Coinage Vol. VI: From Diocletians Reform to the Death of Maximinus*, Spink & Son Ltd.
- Syme, R. (1988). *Journeys of Hadrian*, ZPE 73, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH, 159-170.
- Szentléleky, T. (1969). *Ancient Lamps*, Amsterdam: A. M. Hakkert.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu Kültürleri*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Şahin, F. (2010). *Patara Metal Buluntuları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Şahin, M. ve Özbey, A. S. (2017). *Nekropol Kazıları 2016-2017, Apollonia a. R. Araştırmaları/Apollonia a.R. Studies Band I* (Edt. Mustafa Şahin), Bursa.
- Şahin, M. Ç. (2005). Myndos 2004 Yılı Yüzey Araştırması, *AraST*, 23 (1), 171-184.
- Şimşek, C. (1997). *Hierapolis Güney Nekropolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, C. (1999). Antik Dönem'de Babadağ Çevresi, Tarihte ve Günümüzde Babadağ, I. Babadağ Sempozyumu, (1-3 Aralık 1999 Bildiri Metinleri-Pamukkale Üniversitesi), Denizli, 316-362.
- Şimşek, C. (2002a). Attouda Nekropolü, Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, (Söke 15-16 Kasım), İzmir, 229-245.
- Şimşek, C. (2002 b). Trapezopolis Antik Kenti Nekropolü II. *Arkeoloji ve Sanat* 111, 27-40.
- Şimşek, C. (2007 a). *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. (2007 b). Laodikeia 2005 Yılı Kazıları. *KST*, 28 (1), 455-478.

- Şimşek, C. (2008 a). 2006 Yılı Laodikeia antik Kenti Kazıları. *KST* 29 (1), 99-122.
- Şimşek, C. (2008 b). Eumeneia Antik Kenti Üzerine, İstanbul: *Arkeoloji ve Sanat*, 129, 37-68.
- Şimşek, C. (2009). 2007 Laodikeia Antik Kenti Kazıları. *KST* 30 (2), 409-436.
- Şimşek, C. (2010). 2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları, *KST* 31 (4), 101-134.
- Şimşek, C., Okunak, M., Bilgin, M. (2011 a). *Laodikeia Çalışmaları 1.1: Laodikeia Nekropol'ü* (2004-2010 Yılları, Metin), (Editör) C. Şimşek, İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C., Okunak, M., Bilgin, M. (2011 b). *Laodikeia Çalışmaları 1.2: Laodikeia Nekropol'ü* (2004-2010 Yılları, Metin), (Editör) C. Şimşek, İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, C. (2013). Laodikeia Nekropol'ünden Kremasyon Kapları, M. Tekocak, (Editör), *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, 647-703.
- Şimşek, C., Bilgin, M. ve Okunak, M. (2015), Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipleri, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, XX, 111-157.
- Taborelli L. (2014). Per l'archeologia di un farmaco. Produttori e contenitori di Lykion in epoca ellenistica, *Territori della Cultura*, 14-15, 26-33.
- Takaoğlu, T. (2006). New Lights on the Origins of Eastern Sigillata B Ware. T. Takaoğlu (Editör), *Anadolu Arkeolojisine Katkılar*, 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar (263-267). İstanbul: Hitit Color.
- Talbert, R. J. A. (2000). *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. New Jersey: Princeton University Press.
- Tamsü Polat, R. (2013). *Stratonikeia Akdağ Nekropolü : Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tamsü Polat, R. (2017). *Stratonikeia Akdağ Nekropolü*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Tamsü Polat, R. (2019): Mezar Eşyalarının Gömü Geleneklerindeki Anlamına Dair Gözlemler / Thoughts on the Meaning of Grave Gifts, E. Özer (Editör), *Anadolu'da*

Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (447-464), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Ltd. Şti.

Tatar, Ö. (2019). Mezar Buluntusu Olarak Sikke, *ARKHE*, 11, 26-33.

Tavukçu, A. Y. (1999). *Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri İ.Ö.1375-İ.S.395*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Tekkök-Karaöz, (2019): Gordion Hellenistik ve Roma Dönemi Boncuk Örnekleri. A.G. Turkmenoğlu, Ş. Demirci (Editörler), V. Odtü Arkeometri Çalıştayı, Türkiye Arkeolojisinde Takı ve boncuk: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, Prof. Dr. Ay Melek Özer Onuruna, İstanbul: Ege Yayınları, 165-172.

Tekocak, M. (2006). *Kelenderis Roma Çağı Seramiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Texier, C. (1862). C. Texier, *Asie Mineure: Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnèse d'Asie*, Paris: Firmin Didot Frères.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev: Ali Suat), C: 2. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Tezgör, D. K. ve Sezer, T. (1995). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu 1: Protohistorik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü.

Thompson, H. A. (1934). Two Centuries of Hellenistic Pottery. *Hesperia* 3, (4), The American Excavations in the Athenian Agora: Fifth Report, 311-476.

Thompson, D. B. ve Thompson, H. A. (1987). *Hellenistic Pottery and Terracottas*. Princeton-New Jersey: American School of Classical Studies at Athens.

Thonemann, P. (2011). *The Meander Valley, A Historical Geography from Antiquity to Byzantium*, New York: Cambridge University Press.

Thüry, G. E. (1999). *Charon und die funktionen der Münzen in römischen Gräbern der Kaiserzeit*, in: (Frey-Kupper, S. / Dubius, O. F./ Perret, G. (Hgg.), *Trouvailles monétaires de*

tombes. Actes de deuxième collo-que international du Groupe suisse pour l'étude de trouvailles monétaires, Neuchâtel.

Tırpan, A. A. (1997). Lagina Kazısı, *KST* 18 (2), 309-336.

Tırpan, A. A. (2008). Geç Geometrik Dönemden İki Yeni Yerleşim: Belentepe ve Mengefe. *IDOL* 35- 36, 3-12.

Tırpan, A. A. ve Söğüt, B. (2005). Lagina ve Börükçü 2004 Çalışmaları. *KST* 27 (2), 257-270.

Tırpan, A. A. ve Söğüt, B. (2006). Lagina ve Börükçü 2005 Çalışmaları. *KST* 28 (2), 591-612.

Tolun, V. (2002). *Assos Batı Nekropolü 1988-1994 Kazılarında Bulunan Pişmiş Toprak Heykelcikler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tomasello, F. (1991). *L'aquedotto romano e la necropoli presso l'istmo, Missione archeologica italiana di Iasos 2*.

Toynbee, J. M. C. (1971). *Death and Burial In The Roman World*, London: Johns Hopkins University Press.

Tselekas, P. (1996). Grave Hoards of Greek Coins from Greece, *Numismatic Chronicle* 156, 249-259.

Tuluk, G. G. (1996). *İonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandilleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tül, Ş. (2013). *Bitek Topraklar Üstünde Aydın*, İstanbul: Ege Yayınları.

Tül, Ş. ve Aydaş, M. (2011). Mesogis Üstündeki Larisa – Derira – Siderus, *Ege Defterleri* 2, 3-19.

Türe, A., ve Savaşçın, M. Y. (2002). *Anadolu Antik Takıları*. İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları 2.

Uğur, A. (2003): Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri. Establishment and Development Phases of the Aydın City. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003,1 (2), 41-62.

- Uhri, A. (2006). *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Uhri, A. (2014). *Anadolu'da Ölümün Tarih Öncesi, Bir Geleniğin Oluşum Süreçleri*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Uslu, K., Beyazıt, M. F. ve Kara T. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1687-1839 (1099-1255)*, İstanbul: Anka Matbaacılık.
- Utili, F. (1999). Die archaische Nekropole von Assos, *AMS* 31, Bonn.
- Uygun, Ç. (2000). *Patara Geç Hellenistik Dönem Takıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Uygun, Ç. (2009). *Patara Tepecik Nekropolü ve Bey Evi'nden Ele Geçen Kırmızı Astarlı Seramikler (M.Ö. 2. yüzyıl-M.S. 4. yüzyıl)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Üreten, H. (2014). Tralleis: Augustus Neokrati [Νεοκοροσ Του Σεβαστου], *Tarih Okulu Dergisi (Tod)*, 7, 20, 333-390.
- Üreten, H. (2016). *Tralleis: Augustus Nekroti*/ Ankara: Hel Yayınları.
- Ürkmez, Ö. (2002). *Şaşal Nekropolü Storoter Mezarları*. Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Vapur, Ö. (2001). *Magnesia ad Maeandrum Gymnasion'u Roma Dönemi Seramikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vapur, Ö. (2009). *Menderes Magnesiası Hypokaustlu Yapı Yerel Üretim Seramikleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vapur, Ö. (2011). Menderes Magnesiası Theatron Kazısı Seramik Buluntuları. *Anadolu/Anatolia* 37, 143-193.
- Vapur, Ö. (2013). Menderes Magnesiası Hypokaustlu Yapı Kazılarında Ele Geçen İthal Kaliteli Seramikler. G. Kökdemir (Ed.), *Orhan Bingöl 67. Yaş Armağanı*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat, 641-666.

- Varmaz, Ş. (2015). *Patara Su Yolu Çalışmalarından Ele Geçen Hellenistik Dönem Seramikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Vermeule, C. C. (1968). *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*. Chambridge: Harvard University Press.
- Vermeule, E. (1984). *Aspects of Death in Early Greek Art and Poetry*, Los Angeles, London: University of California Press, Berkeley.
- Vessberg, O. (1953). Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus. *Opuscula Atheniensi*, 1, 115-129.
- Vessberg, O. & Westholm, A. (1956). *The Swedish Cyprus Expedition 4, Part 3: The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus*, Stockholm: Håkan Ohlssons Boktryckeri.
- Waagé, F.O. (1948). Hellenistic and Roman Tableware of North Syria, *Antioch on the Orontes* ,4, 1, *Ceramics and Islamic Coins*, Waage F. O., (Editör), 1- 60, Menasha, Wisconsin.
- Waddy, L. (1963). Did Strabo Visit Athens?, *AJA* 67 (3), 296 -300.
- Waldbaum, J.C. (1966). Philistine Tombs at Tell Fara and Their Aegean Prototypes, *AJA* 70 (4), 331-340.
- Waldbaum, J. C. (1983). *Metalwork from Sardis: The Finds Through 1974, Archaeological Exploration of Sardis Monograph 8*, Cambridge Mass.
- Walker, A. (1976). Worn and Corroded Coins: Their Importance for Archaeologist, *JFA* 3/3, 329-334.
- Walker, A. S. (1997). Excavation coins: the use and misuse of numismatic evidence in archaeology, Sheedy, K. A . C. ve Papageorgiadou-Bannis, C., (Editörler), *Numismatic Archaeology/Archaeological Numismatics*, 17-28.
- Walters, H. B. (1914). *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London: Printed by order of the Trustees.
- Weber, W. (1907). *Untersuchungen zur Geschichte des Kaiser Hadrianus*, Leipzig, B.G. Teubner.

- Wiegand, T. H & Schrader, H. (1904). *Priene, Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895- 1898*, Berlin, G. Reimer.
- Wilkinson, D. (1992). The Site Phases III-VIII, *Excavations at Otranto Volume I The Excavations*, Michaelides, D.-Wilkinson, D., (Editörler), Università di Lecce Dipartimento di Scienze Dell'Antichità, Settore Storico-Archeologico, collana del Dipartimento 5, Lecce, 117-151.
- Williams, D. & Ogden, J. (1994). *Greek Gold: Jewellery of the Classical World*, London: British Museum Press.
- Winter, F. (1903). *Die Typen der Figürlichen Terrakotten I - II.*, Verlag von W. Spemann: Berlin und Stuttgart.
- Wiseman, J. & Mano Zissi, D. (1974). Excavations at Stobi, 1973-1974. *JFieldA*, 1 (1/2), 117-148.
- Woodhouse, S. C. (1910). *English-Greek Dictionary a Vocabulary of the Attic Language* The University of Chicago Library , London George Routledge & Sons Limited.
- Yağız, K. (2005). *Antandros Urneleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yağız, K. (2012). *Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1. Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yaylalı, A. (2008). 2006 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *KST* 29, (1), 561-566.
- Yaylalı, A. (2009). 2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı Çalışmaları, *KST* 30 (3), 27-34.
- Yaylalı, A. (2010). 2008 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, *KST* 31, (2), 375-385.
- Yaylalı, A., Saraçoğlu A. ve Çekilmez, M. (2009). 2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı Çalışmaları. *KST* 30 (3), 17-40.
- Yener, A. (2013). *Antalya - Doğu Nekropol Kazısı: Buluntular Hakkında Gözlemler (1992-1993)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Yener, E. ve Özkan, M. K. (1998). Aydın Merkez Alihanoğlu İsmail Türbesi Yanındaki Roma Mezarı Kurtarma Kazısı 1996, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 8, 235-253.
- Yener, E., Saraçoğlu, A., Civelek, A., Gülçin, Y., Aydın, O., Atıcı., M. N. Toksöz. (2014). 2013 Yılı Tralleis Kazıları, *KST* 36, (1), 425-441.
- Yeşil, M. ve Erdoğan, U.L. (2013). Aizanoi 2012 Sezonu Kuzey Nekropolis Kandilleri, *Aizanoi I*, E. Özer (Editör), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 79-98.
- Yıldırım, D. Ş., (2012). Hurmalık Hamamı Buluntuları Işığında Patara'nın Geç Roma-Erken Bizans Dönemi Kuzey Afrika Kökenli Seramikleri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12- 4, 151-171.
- Yıldız, N. (2000). *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, A. (2012). *2005-2010 Yılları Arasında Bulunan Parion Nekropol Kandilleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, D. (2003). *İÖ III. Binde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Ölü Gömme Adetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, D. (2006). Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu'da Oda Mezar Geleneği. *Anadolu/Anatolia*, 31, 57-69.
- Yurtseven, F. (2006). Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları. *Anadolu/Anatolia*, 31, 91-121.
- Zgusta, L. (1964). *Kleinasiatische Personennamen*, Prag: Verl. der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften.

İnternet Yayınları

<https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-paully/symplegma-e1126870?s.num=46&s.start=40>. (Erişim Tarihi: 12.07.2021)

<http://www.hasanmalay.com/index.php/siir/seikilos> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

<https://www.hasanmalay.com/index.php/yasam/termessos> (Erişim Tarihi: 01.06.2020)